چيۇڭ ياۋ (تەيۋەن)

ئاق يىغىن

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ISBN 7-228-01294-1

ISBN 7-228-01294-1

I・2109（民文）定价：14.00元

چيۇڭ ياۋ (تەيۋەن)

ئاق يىغىن

تەرجىمە قىلغۇچى: ئەركىن تۆمۈر

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

烟雨蒙蒙:维吾尔文/琼瑶著。艾尔肯·铁木尔译. 2版 — 乌鲁木齐:新疆人民出版社,2000.6
ISBN7—228—01294—1

Ⅰ.烟… Ⅱ.①琼…②艾… Ⅲ.长篇小说 — 中国 — 当代 — 维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.1247.5

中国版本图书馆CIP数据核字(2000)第05953号

责任编辑:玛丽亚木。买买提明
封面设计:巴图

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码830001)
新疆新华书店发行
新疆司法印刷厂印刷
850×1168毫米 32开本 11.75印张 2插页
1991年2月第1版 2000年6月第2次印刷
印数:1,750 ——4,750

ISBN7—228—01294—1/I·2109 定价:14.00元

بۇ كىتاب يۈننەن خەلق نەشرىياتى 1985 ـ يىل 8 ـ ئاي 1 ـ نەشرى ، 1986 ـ يىل 6 ـ ئاي يۈننەن 3 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى .

本书根据云南人民出版社1985年8月第1版,1986年6月云南第3次印刷本翻译出版。

مەسئۇل مۇھەررىر : مەريەم مەمتىمىن
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى : باتۇ

ئاق يىغىن

ئاپتورى : چيۇك ياۋ (تەيۋەن)
تەرجىمە قىلغۇچى : ئەركىن تۆمۈر
*
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ ئەدلىيە باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى : 850×1168 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى : 11.75 قىستۇرما ۋارىقى : 2
1991 ـ يىل 2 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2000 ـ يىل 6 ـ ئاي 2 ـ بېسىلىشى
تىراژى : 4,750 — 1,750
ISBN7—228—01294—1/I • 2109
باھاسى :14.00 يۈەن

قىسقىچە مەزمۇنى

بۇ تەيۋەننىڭ مەشھۇر ئايال يازغۇچىسى چيۇڭ ياۋنىڭ داڭلىق رومانى. بۇ ئەسەردە گومىنداڭنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارى لۇ جېنخۇا ئائىلىسىنىڭ تەيۋەنگە بارغاندىن كېيىنكى پاجىئەلىك ۋەيرانچىلىقى تەسۋىرلىنىدۇ.

ئەسەرنىڭ باش قەھرىمانى غۇرۇرى كۈچلۈك، ئىرادىلىك، ھېسسىياتقا باي قىز لۇ يىپىڭنىڭ مۇرەككەپ ئائىلە مۇناسىۋىتى تۈپەيلى دادىسى لۇ جېنخۇا ۋە شۇ ئائىلىدىكىلەرگە ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ ئۇلاردىن ئىنتىقام ئالماقچى بولغانلىقى، شۇ مەقسەتتە ئىدراكلىق، ئالغا ئىنتىلىشچان يىگىت خې شۇخۇەننى ئانا باشقا ھەدىسىدىن تارتىۋېلىش ئويۇننى ئويناماقچى بولغانلىقى، كېيىن ئىش راستقا چىقىپ ئۇ يىگىتنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ مۇھەببەت باغلىغانلىقى، ئۆچ ئېلىش پۇرسىتىنى قولدىن بەرمەي ئاخىر ئەينى يىللاردا جاھان سورىغان، قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغان، تەيۋەنگە كەلگەندىن كېيىن كېلىش مەنبەسى ناتوغرا بولغان پۇل ـ دۇنياغا تايىنىپ ئاسايىشلىق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان لۇ جېنخۇا ئائىلىسىنى ئۇزۇل ـ كېسىل ۋەيران قىلغانلىقى جانلىق، تەسىرلىك، قىزىقارلىق ھېكايە قىلىنىدۇ.

لۇ يىپىڭنىڭ ئىنتىقام ئېلىش ئارزۇسى تولۇق ئىشقا ئاشىدۇ. ئەمما بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇ دادىسى، قېرىنداشلىرى ۋە چىن قەلبىدىن ياخشى كۆرىدىغان يىگىتىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن غەلىبىسىدىن شادلىنىپ كۈلەلمەيدۇ، ئەكسىچە چوڭقۇر پۇشايمان، ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز دەرد ـ ئەلەمدە قالىدۇ.

ئاپتور تەبىئەت ھادىسىسى بولغان « ئاق يېغىن » نى تېما قىلىش ئارقىلىق كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ ئىنتايىن مۇرەككەپلى-

كى ، ئۆزئارا چۈشىنىشنىڭ تولىمۇ قىيىن ئىكەنلىكىنى ئۇستىلىق بىلەن تەسۋىرلەپ ، ئىنسان تەبىئىتىنى چوڭقۇر تەھلىل قىلىدۇ ، ئۇنى ئىجتىمائىي ھادىسىلەر بىلەن زىچ بىرلەشتۈرىدۇ .

بۇ ئەسەرنى ئوقۇغاندا كىتابخانلار ۋەقەلىكىنىڭ تەبىئىي باغلىنىشى ، تۇرمۇش پۇرىقىنىڭ كۈچلۈكلۈكى ، پىكىرىنىڭ چوڭقۇرلۇقىنى ھېس قىلىدۇ .

1

زىرىكەرلىك كۈنلەر يەنە باشلاندى . كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئىچىم پۇشۇپ ، سىمىلداپ يېغىۋاتقان يامغۇرغا قارىغىنىمچە دېرىزە يېنىدا ئولتۇراتتىم . يامغۇر تامچىلىرى لەمپىدىن تارتىلغان توك سىمىدا خۇددى يىپقا ئۆتكۈزۈلگەن مارجاندەك يالتىرايتتى ، قورۇق تام تۈۋىدىكى بانان دەرىخىنىڭ يوغان - يوغان يوپۇرماقلىرىدىن تامچىپ چۈشۈپ يەرنى هۆللىمەكتە ئىدى . قۇرۇق تامنىڭ سىرتىدىكى كوچا چىرىغى جاھاندىكى ئىشلار بىلەن كارى يوقتەك غۇۋا نۇرىنى چېچىپ ، تەكەببۇرانە ھالدا تۇراتتى . دېمىسىمۇ دۇنيادىكى ئىشلار بىلەن ئۇنىڭ نېمە كارى ؟ مەن چوڭقۇر بىر تىنىۋېلىپ ، قانداقلا بولمىسۇن ئىشىمغا بارايچۇ ، دەپ ئورنۇمدىن تۇردۇم .

— يېپىلىك ، تېخىچە ئۆيدىمۇسەن ؟

ئاپام قاچا - قومۇچلارنى يېڭىلا يۇيۇپ بولۇپ قوللىرىنى ئېرتمىغان ، ئاق لەپىلىملىك كۆك پەشتامىنى يەشمىگەن پېتى ئاشخانىدىن چىقىپ كەلدى .

— مانا ھازىر بارىمەن ، — دېدىم نائىلاج ۋە كۈنلۈكۈمنى ئىزدەشكە باشلىدىم .

— « ئۇياققا » بارغاندا ئۇلارنىڭ زىتىغا تەگمە . داداڭغا ئۆي ئىجارىسىنى كەينىگە تارتىۋەرسەك بولمايدۇ ، ئىككى ئايلىقى گەدىنىمىزدە دېگىن . . .

— بىلىمەن ، پۇل ئۇندۇرۇپ كەلسەملا بولىدۇغۇ ! — دېدىم مەن كۈنلۈكۈمنى ئىزدەۋېتىپ .

— كۈنلۈكۈڭ تەكچىدە ، — دېدى ئاپام ۋە تەكچىدىن كۈنلۈكنى ئېلىپ ماڭا تۇتقۇزدى - دە ، ئاسمانغا قاراپ قويدى ، — بال-

دۇرراق قايتقىن ، پۇلنى ئالالىساڭ رىكشىغا چۈشۈپ كەل ! يامغۇر كۈچىيدىغاندەك تۇرىدۇ .

مەن كۆڭلۈكۈمنى ئېلىپ ھاۋا ئوچۇق ۋە ھۆل - يېغىن كۈنلىرى ئوخشاش كىيىۋېرىدىغان توپلىيىمنى كىيدىم . راستىنى ئېيتسام ، بۇنىڭدىن باشقا توپلىيىم يوق ئىدى . بۇنىمۇ ئاپام ئۆتكەن يىلى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەن ۋاقتىمدا ئېلىپ بەرگەنىدى . توپتوغرا بىر يېرىم يىل كىيدىم . دوقمۇشتىكى ياماقچى بوۋاي بۇ توپلەيگە كۆپ قېتىم ناھال قىلىپ ، جىق ياماپ كەتتى . ھەر قېتىم ئۇنى بوۋايغا ئاپارغىنىمدا ، ئۇ ئۆرۈپ - چۆرۈپ قاراپ چىقاتتى - دە ، بېشىنى چايقاپ : « يەنە شۇ توپلەيمۇ ؟ يامىغىچىلىكىمۇ قالماپتۇ » دەيتتى . ھازىر ئۇ توپلەينىڭ تىكىشلىرى يەنە سۆكۈلۈپ كەتتى ، يامغۇرلۇق كۈنلىرى ئىچىگە لاي ۋە سۇ كىرىپ مىلىچلاپ كېتەتتى . لېكىن ، بوۋاينىڭ ئالدىغا ئاپىرىشتىن نومۇس قىلىپ شۇ پېتى كىيىۋەردىم . « ئۇياق » تىكى ئۆيلەرگە سىلىق تاش ياتقۇزۇلغان بولغاچقا ، ئاياغ سېلىشنىڭ ھاجىتى يوق . شۇڭا ، پاتقاققا مىلەنگەن پۇتۇمنى بىرەرسىنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن غەم قىلىپمۇ كەتمەيمەن .

ئاپام مېنى دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ چىقىپ يامغۇردا دەرۋازىغا يۆلەنگەن پېتى كەينىمدىن قاراپ قالدى . بىرقانچە قەدەم مېڭىشىمغا كەينىمدىن :

— يېپىلىڭ ! — دەپ توۋلىدى .

كەينىمگە قارىدىم . ئاپام :

— ئۇلار بىلەن قىزىرىشىپ قالمىغىن ، ھە ! — دېدى پەس ئاۋازدا .

مەن بېشىمنى لىڭشىتىپ قويدۇم ، بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن كەينىمگە قارىسام ، ئاپام تېخىچە جايىدا تۇرۇپتۇ . ئورۇق ، ۋىجىككىنە ئاپام ماڭا ناھايىتىمۇ زەئىپ ، مىسكىن كۆرۈنۈپ كەتتى ، كوچا چىرىغىدا ئۇنىڭ بىر تاتىراڭغۇ چىرايى ئىككى كۆرۈنەتتى . مەن ئۇنىڭغا قول شىلتىۋىدىم ، ئۇ بۇرۇلۇپ ھويلىغا كىرىپ كەتتى . دەرۋازا يېپىلغاندا ، ئاندىن

پەلتويۇمنىڭ ياقىسىنى كۆتۈرۈپ ئاچچىق شامالدا سەل دۈگدىيىپ ، كۆنلۈكنى چىڭ تۇتقىنىمچە يولۇمغا ماڭدىم .

ئۆيىمىز بىلەن « ئۇياق » نىڭ ئارىلىقى يىراقمۇ ئەمەس ، لېكىن يېقىن دېگىلىمۇ بولمايتتى ، پىيادە يېرىم سائەتلىك يول ئىدى . بۇ يولدا ئاپتوبۇس قاتنىمىغاچقا دائىم پىيادە ماڭاتتىم . ھېلىمۇ ياخشى بۇ يولنى ئېيىغا بىرلا قېتىم ماڭاتتىم . ئەلۋەتتە ، ئىش ئوڭغا تارتسا . ئىش ئوڭغا تارتماي بارغان كۈنى پۇلنى ئالالمىسام ، ئىككى ـ ئۈچ قېتىم قاتراشقا توغرا كېلەتتى .

ھاۋا بەك سوغۇق ئىدى ، ئاچچىق شامال يۈزۈمگە نەشتەردەك ئۇرۇلاتتى . بۇ يول قارىماي بولسىمۇ ، بىرئاز ماڭا ـ ماڭمايلا ئايىغىمنىڭ ئىچىگە سۇ كىرىپ كەتتى . تاپىنىمدىن كىرگەن سوغۇق مېڭەمدىن چىقىپ ، گويا پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنىم مۇزدەك سۇغا چىلىنىپ قالغاندەك بولۇپ كەتتىم . يېنىمدىن غۇيۇلداپ ئۆتكەن بىر ئاپتوموبىل لاي سۇنى چاچرىتىپ ئۆزۈمنى قاچۇرغۇچە ئالايتەن يۆتكىۋالغان ئەڭ ئامراق يېشىل يوپكامنى ئوخشىتىۋەتتى . ھۆل بولۇپ كەتكەن چاچلىرىمنى سىلكىپ مېڭىۋەردىم . يامغۇر ئەدىمەكتە ، كۆنلۈكنىڭ كىچككىنە بىر تۆشۈكى بار ئىدى ، شۇنىڭدىن چۈشكەن يامغۇر سۈيى بىردە بوينۇمدىن ئىچىمگە كىرىپ كېتەتتى ، بىردە مەڭزىمگە چۈشەتتى . شامالدا ئۇچۇۋاتقان يوپ- كامنىڭ ئېتەكلىرىمۇ بىردەمدىلا سۇزمە خالتىسىدەك بولۇپ ، يانپىشىمغا چاپلاشتى . چىشىمنى چىشلەپ مەن « دادا » دەيدىغان ئادەمدىن سوراي- دىغان پۇلنىڭ ھېسابىنى قىلىپ ماڭدىم . 800 كوي تۇرمۇش خىراجىتى ، 1000 كوي ئۆي ئىجارىسى بولۇپ جەمئىي 1800 كوي ئالىمەن . ئاپام ئىك- كىيلەننىڭ قىشلىق كىيىمى ئۈچۈن ياخشىسى يەنە بىرئاز سوراي ، پۇ- تۇمدىكى توپلەيمۇ يامغۇر پەسلىگە پايلىمىغۇدەك .

بىر دوقمۇشتىن ئەگىپ « يېڭى ھايات » جەنۇبىي يولنى بويلاپ « ئىناۋەت » كوچىسىنىڭ دوقمۇشىغا كەلدىم . بۇ دوقمۇشتىن ئۆتۈپ ، ئىككى قانىتى قىزىل سىرلانغان دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ توختىدىم . يې- قىندىلا سىرلانغان دەرۋازىدىن تېخى سىرنىڭ پۇرىقى كەتمىگەنىدى ،

« لۇ قورۇسى » دېگەن خەت يېزىلغان سىرلىق تاختا دەرۋازىنىڭ ئىككى يېنىغا ئورنىتىلغان چىراغنىڭ يورۇقىدا ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. مەن كۇنۇپكىنى بېسىۋېتىپ « لۇ قورۇسى » دېگەن خەتكە غەزەپ بىلەن قارىدىم. لۇ قورۇسىمىش ! بۇ، لۇ فامىلىلىكلەرنىڭ ئائىلىسى ! لۇ جېنخۇانىڭ ئائىلىسى ! ئۇنداقتا، مەن بۇ ئائىلىنىڭ ئىچىدىكى ئادەممۇ ياكى تېشىدىكى ئادەم ؟ دەرۋازىنى ھىڭگاك ئېچىش، كۆزلىرى بېلىقنىڭكىدەك پۇلتىيىپ تۇرغان خىزمەتكار قىز ئالەن ئاچتى. ئۇ گۆللۈك كۆنلۈك تۇتۇپ دۈگدىيىپ تۇراتتى. روشەنكى، ئۇنىڭغا مېنىڭ يامغۇرلۇق كېچىدە « مېھمان » بولۇپ كېلىشىم ياقمىغانىدى. ئۇ ھۆل بولۇپ كەتكەن كىيىملىرىمگە قاراپ قويۇپ دەرۋازىنى ياپقاچ ئاغزى قىچىشقاندەك :

— خېنىم، شۇنچە قاتتىق يامغۇردا ئاپتوموبىلغا چۈشمەي پىيادە كەلدىڭىزمۇ ؟ — دېدى.

ما گەپنى ! مەن قاچان بىر ئاپتوموبىلغا چۈشۈپ كەلگەن ؟ قاپىقىمنى ئاچمايلا سورىدىم :

— بېگىڭىز ئۆيدىمۇ ؟

— ئۆيدە ! — دېدى ئالەن بېشىنى لىڭشىتىپ ۋە ئىچكىرىگە قاراپ ماڭدى.

ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سېمونت يول بىلەن ئۆيگە ماڭدىم. ھويلا خېلى يوغان ئىدى. يولنىڭ ئىككى قاسنىقىغا چاي گۈلى ۋە تەيۋەننىڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرى بولغان فۇساڭ گۈللىرى تېرىلغانىدى. ھازىر چاي گۈلىنىڭ ھۆپپىدە ئېچىلغان ۋاقتى بولغاچقا، ئاپئاق چاي گۈلى تۈن قاراڭغۇسىدىمۇ ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مەن خۇش پۇراق گۈل ھىدىدىن چوڭقۇر نەپەس ئالدىم. ياھ، گۈيخۇا گۈلىنىڭ پۇرىقى ! تەيۋەندە گۈيخۇا گۈلىنىڭ ئېچىلىدىغان ۋاقتى بۆلەكچە ئۇزۇن ئىدى. ئاپام گۈيخۇا گۈلىنى ھەممەتلا ياخشى كۆرەتتى. شۇنىسى، بىزنىڭ ئۆيدە بىرنەچچە تۈپ قوناق گۈلىدىن باشقا گۈل يوق ئىدى.

دەرپەردىلىك ئىشىكنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئايىغىمنى پالازغا

سۇرتتۇم ، كۆنلۈكنى قاتلاپ پېشايۋانغا قويدۇم ـ دە ، ئىشكنى ئېچىپ ئۆيگە كىردىم ، ئۆينىڭ ئىللىق ھاۋاسى يۈزۈمگە گۇپپىدە ئۇرۇلۇشى بىلەن پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنىم يايراپ كەتتى ، مېھمانخانىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سەندەلدە يالقۇنجاۋاتقان جان ئوت ئۆينىڭ ئىچىنى خۇددى باھاردەك ئىللىتىپ تۇراتتى . رادىئودىن ئامېرىكىدا ھەممىنى ئۆزىگە جەلپ قىلغان مۇزىكا ئاڭلىنىۋاتاتتى . چېكىدىن ئاشقان قايناق ھېسسىيات ئارىلىشىپ كەتكەن بۇ يېقىمسىز مۇزىكا ساداسى ئادەمنىڭ قۇلاق ـ مېڭىسىنى يەيتتى .

ئانا باشقا سىڭلىم ـــ شۆ ئاچام بىلەن دادامنىڭ كىچىك قىزى مېڭىپك رادىئونىڭ يېنىدىكى ساپادا سىڭايان ئولتۇراتتى . ئۇچىسىدىكى توق قىزىل ئۆرە ياقىلىق پوپايكا ، تەنگە يېپىشىپ تۇرىدىغان تار شىم ئۇنىڭ تولغان بەدىنىنى تېخىمۇ نامايان قىلاتتى . يېپىنچاقلىۋالغان سۇررەڭ كالتە پەلتوسى مۇرىسىگە ئارانلا ئىلىنىپ تۇراتتى . چېچىلىپ تۇرغان قىسقا چاچلىرى قۇلاقلىرىنى يېپىپ مەڭزىگىچە چۈشكەنىدى . ئۇ پۈتۈنلەي يېڭىچە مودىدا ياسىناتتى ، ئاپىسىدەكلا ئىنتايىن چىرايلىق ۋە جەزبىدار ئىدى . ئاھۇ كۆزلىرى ، تۆكۈلۈپ تۇرغان كىرپىكلىرى ، شۆ ئاچامغا قۇيۇپ قويغاندەكلا ئوخشايتتى . ئىقىپ چۈشكەندەك تۈپتۈز بۇرنى دادامغا تارتقانىدى . ئۇ ساپاغا يۆلىنىپ ساپا ئۈستىگە ئالماشتۇرۇپ قويۇلغان پۇتلىرىنى بىر ـ بىرىگە ئۇرۇپ مۇزىكىغا تەڭكەش قىلىپ ئولتۇراتتى . كەشتىلىك قىزىل تاۋار ساپما كەشىنىڭ بىر پېيى ساپانىڭ يان يۆلەنچۈكىدە ، يەنە بىرى رادىئونىڭ ئۈستىدە تۇراتتى . سېغىز چايناپ ، تىزىغا ئامېرىكىنىڭ بىر كىنو ژۇرنىلىنى قويۇپ بېشىنى گىلدىڭشىتىپ مۇزىكا تىڭشىماقتا ئىدى . ئۇ مېنى كۆرۈپ ، پەرۋاسىزلىق بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى ۋە ئىچكەركى ئۆيگە قاراپ توۋلىدى :

ـــ ئاپا ، يېپىك كەلدى !

مەن ئۇزۇن ساپاغا كېلىپ ئولتۇردۇم . ساپا ھۆل بولۇپ كەتمىسۇن ، دەپ يوپكامنى قايرىۋالدىم . چىلىق ـ چىلىق سۇ ئايىغىمنى ئورۇندۇقنىڭ كەينىگە يوشۇرۇشقىمۇ ئۈلگۈردۇم . بىر خىل سىرلىق شۆھ-

رەتپەرەسلىك ۋە غۇرۇر تۇپەيلى ، مېكىپىگىلارنىڭ پەرىشان ھالىتىمنى باي-
قاپ قىلىشنى خالىمايتتىم . لېكىن ئۇ ماڭا نەزەر ـ كۆزنى سالماي پۈ-
تۈن دىققىتى بىلەن مۇزىكا ئاڭلىماقتا ئىدى . مەن چاچلىرىمنى تۈزەشـ
تۈرۈۋېلىپ ئۇن ياشلىق ئىنىم ئىبرجىيىنىڭ خۇددى ئىزنىتقۇدەك ئۆيىنىڭ
بۇلۇڭىدا پەيدا بولۇپ ، بىر پۇتىدا « لەنلىنىڭ » ماركىلىق يىپپىڭى ۋېلە-
سىپىتىنىڭ پىدالىنى دەسسىگەن ، بىر قولىدا رولىنى تۇتقان پېتى ماڭا
ھومىيىپ قاراپ تۇرغانلىقىنى بايقىدىم . ئۇ بېشىمدىن ئايىغىمغا ئوغرى
مۇشۇكتەك سەپسېلىپ چىقتى . بىچارە پۇتلىرىمۇ ئۇنىڭ نەزەرىدىن سا-
قىت بولالمىدى . ئاندىن ئۇ نەزەرىنى چىرايىمغا يۆتكەپ ، يۈزۈمدە
خۇددى ئۇنى قىزىقتۇرىدىغان بىر نېمە باردەك زەن سېلىپ قاراپ كەت-
تى . ئەمما مەن بىلەن سالاملاشمىدى ، مەنمۇ ئۇنىڭغا پىسەنت قىلمىدىم .
ئۇ شۇ ئاچامنىڭ كەنجى ئوغلى ، دادامنىڭ ئەللىك سەككىز ياشتا كۆر-
گەن پەرزەنتى بولۇپ ، مېكىپىگىدىن يەتتە ياش پەرق قىلاتتى . ئۇ دادام-
نىڭ قېرىغاندا تاپقان ئوغلى بولغاچقىمۇ ، بۆلەكچە ئەتىۋارلىق ئىدى . ئۇ
كىشىگە يېقىشلىق بولمىسىمۇ ، دادامنىڭ ماختىنىپ : « مېنىڭ بالىلىرىم
بىر ـ بىرىدىن چىرايلىق ! » دېگىنى ھېلىمۇ ئېسىمدە .
بۇنىسىمۇ راست . ئېسىمدە قالغان ئاكا ـ ئىنى ، ھەدە ـ سىڭىللى-
رىم قايسى « ئانا » دىن تۇغۇلغان بولسۇن ، ھەممىسىلا ھەقىقەتەن بىر ـ
بىرىدىن چىرايلىق ئىدى . ئاپام ئىككىمىزلا تۇغقان . بىرى مەن ، يەنە
بىرى ھەدەم شىنپېڭ ئىدى . شىنپېڭ تۇغۇلىشىدىلا ئاجايىپ چىرايلىق
بولۇپ ، ئون بەش ـ ئون ئالتە يېشىدىلا گۈزەللىكتە داڭقى نەنجىڭ
شەھىرىگە پۇر كەتكەنىدى . كىچىك ۋاقتىدا دادام ئۇنى ئىنتايىن ياخشى
كۆرەتتى ، ھەمىشە « چىرايلىق قىزىم » دەپ ئەركىلىتەتتى . كاتتا زىيا-
پەتلەرگە ئېلىپ باراتتى ، ئاتقا مىندۈرۈپ بىللە ئېلىپ يۈرەتتى . دادام
ئۇنــى ئىززۆشقا سېلىپ نەنجىڭنىڭ چوڭ كوچىلىرىنى ئايلاندۇرغىنىدا ،
ئۆتــكەن ـ كەچكەنلەر بىر توختاپ ئۇنىڭغا قارىماي قويمايتتى ، ئەپ-
سۇسكى ئۇ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرەلمىدى . ئون يەتتە يېشىدا ئۆپكە كېسىلى
بىلەن ئالەمدىن ئۆتتى . ئۇنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن بىر ياش ئوفىتسېر ھەر

كۈنى ئۇنىڭ قەبرىسىگە بىر دەستە گۈل قويىدىكەن ، دەپ ئاڭلىدۇق . بىز نەنجىڭدىن كەتكۈچە ئۇ ئوفېتسېر بۇ ئىشنى توختاتماپتۇدەك . بۇ ئىنتايىن رومانتىك ھېكايە كىچىك ۋاقتىمدا مېنى بەكمۇ ھاياجانغا سالغان . مەنمۇ ئۆلۈپ كەتكەندە مۇشۇنداق ياش بىر ئوفېتسېر قەبرەمگە گۈل قويۇپ تۇرسىكەن ، دەپ خام ـ خىيال قىلغانىدىم . شىنپىڭ ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىنكى يىللاردا نۇرغۇن كىشىلەر بېشىمنى سىلاپ تۇرۇپ ئاپامغا : « قاراڭا ، يىپىڭ چوڭ بولغانچە ھەدىسىگە ئوخشىشىپ كېتىۋاتىدۇ ، بۇمۇ چىرايلىق قىز بولغۇدەك » دېيىشەتتى .

لېكىن شۇنى بىلەتتىمكى ، شىنپىڭ بىلەن ھۆسن تالاشقۇدەك ھالىم يوق ئىدى . چۈنكى ، شىنپىڭنىڭ گۈزەللىكى چىراي ـ تۇرقىدىلا ئەمەس ئىدى . ئۇ مەندەك تەنتەك بولماستىن ، ئېغىر ـ بېسىق ، مۇلايىم ۋە لاتاپەتلىك ئىدى . خاتىرەمدە قېلىشىچە ، شىنپىڭ ھەدە ـ سىڭىللار ئىچىدە ئەڭ چىرايلىقى ئىدى (ئۆزۈم بىلىدىغان ئاكا ـ ئىنى ، ھەدە ـ سىڭىللارغا سېلىشتۇرۇپ شۇنداق دېمەكچىمەن ، دادامنىڭ زادى قانچە خوتۇن ئالغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى . شۇ ۋەجىدىن قانچە بالىسى بارلىقىنى بەلكى دادام ئۆزىمۇ ئۇقمىسا كېرەك) شىنپىڭدىن باشقا ، چوڭ قۇرۇقلۇقتا قېپقالغان رۇپىڭ ، نيەنپىڭ ، يۇپىڭ ، ئەيپىڭلارمۇ داڭلىق گۈزەللەردىن ئىدى . ئاكا ـ ئىنىلار ئىچىدە بەشىنچى ئاكام ئېركاڭ ھەممىدىن چىرايلىق ئىدى . ئۇ ھازىر ئامېرىكىدا ، سېرىق چاچلىق خوتۇن ئاپتۇ ، ئۈچ بالىسى بار ئىكەن ، دەپ ئاڭلايمىز . شۆ ئاچامدىن تۇغۇلغان تۆت بالىنىڭ چوڭى ئېرخاۋ ئېركاڭغا يەتمىسىمۇ ، ئانچە پەرقلەنمەيتتى . ئىككىنچىسى رۇپىڭ مەندىن تۆت ياش چوڭ ، بۇ يىل يىگىرمە تۆتكە كىردى ، ئۇ چىرايلىق بولمىسىمۇ ، ھەرھالدا يامان ئەمەس ئىدى . ئۇن يەتتە ياشلىق مېڭپىڭمۇ ئومۇم ئېتىراپ قىلىدىغان گۈزەللەردىن بولسىمۇ ، سەل سوغۇق چىراي ئىدى . كىچىك ئىنىم ئېرجيېچۇ ؟ ئۇنى قانداق تەسۋىرلىسەم بولار ، ئۇ بەك سەتمۇ ئەمەس ، ئەمما ئادەمنىڭ كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنمەيتتى . قىسماق كۆزلىرى ساڭگىلاپ تۇرغان قاپقىنىڭ ئاستىدا پىلدىرلاپ تۇراتتى . پاكار بويى ، قىسقا ئېڭىكى يۈزىنى قوشۇق-

چىلىك كۆرسىتەتتى ، خۇددى ئىككى ئۇدۇل چىشى يوق ئادەم ئۇنىڭ ئورنىنى تىلى بىلەن يوشۇرغىنىدەك ھەمىشە تىلىنى يۇقىرىقى كالپۇكىغا تىرىۋېلىپ بىر ئوبدان لەۋلىرىنىڭ ئىسكەتىنى بۇزاتتى . تېرىسى ئادەتتىن تاشقىرى ئاق بولغاچقا ، بىر قاراشقا ئۆپكە كېسىلىنىڭ ئۈچىنچى باسقۇچىدا ياشاۋاتقان بوۋايغا ئوخشايتتى . لېكىن ، زېھنى ئىنتايىن ئۆتكۈر ئىدى . ئۇ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئەركە بالىسى بولغاچقا ئائىلىدە كىچىك زومىگەر ئىدى .

رادىئودا بىر ناخشىدىن كېيىن دىكتورنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى . ئۇ بىر ئىنگلىزچە ناخشا ئىسمىنى ئېلان قىلدى ، ئارقىدىنلا « ×× كوچا ×× قورۇ ×× ئەپەندىنىڭ ×× خېنىم ئۈچۈن تەلەپ قىلغان ناخشىسى » دەپ ناخشا تەلەپ قىلغۇچىلارنىڭ ئىسمىنى ئېلان قىلدى . مېڭپېڭ بېشىنى ساپانىڭ يۆلەنچۈكىگە قويغىنىچە دىققەت بىلەن ئاڭلاۋاتاتتى . ئېرجېي ھەدىسىگە قىزىقسىنىپ قارىۋالغاندىن كېيىن ، ۋېلىسىپىتنىڭ قوڭغۇرىقىنى ئۆزمەي جىرىڭلىتىپ ، پىدالنى قاتتىق تېپىۋىدى ، چاقتىن ۋىژ - ۋىژ قىلغان ئاۋاز چىقتى . مېڭپېڭ تىزىدىكى ژۇرنالنى يەرگە ئېتىپ ئېرجېيغا ۋارقىرىدى :

— تولا ئەسكىلىك قىلماي ، ۋېلىسىپىتنى نېرى ئاپار ، يەنە ۋىژىلدىتىدىغان بولساڭ تاياق يەيسەن !

ئېرجېي ھەدىسىگە قاراپ تىلىنى چىقىرىپ قويۇپ پەرۋاسىزلىق بىلەن قوڭغۇراقنى جىرىڭلىتىپ تۇرۇپ دېدى :

— ئۇرۇپ باقە قېنى ! يىگىتىڭ ساڭا ئاتاپ ناخشا تەلەپ قىلمىسا ، دەردىڭنى مەندىن ئالامسەن ! تۈفى ، ئۇياتسىز ! مېنى تاك ئېتىپ چېكىپ باقە قېنى ، دادامغا دەيمەن !

— جىرىڭلىتىۋەرسەڭ ، ئۇرمىغىنىمنى كۆر ! — دېدى مېڭپېڭ ئىنىسىغا ھەيۋە قىلىپ . كېيىن يەردىن ژۇرنالنى ئېلىپ مىجىقلىدى ، شۇ تۇرقىدا ئۇ ئېرجېينى سالىدىغاندەكلا قىلاتتى . ئېرجېي يەنە كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ بېشىنى ئېگىز كۆتۈردى . ئۇ خۇشاللىقىدا تىلىنى بۇرنىغا تەگكۈزمەكچى بولۇۋىدى ، تىلى قىسقا بولغاچ كالپۇكىنىڭ نېرى-

سىغا بارمىدى . ئۇ قىرىشىپ قوڭغۇراقنى جىرىڭلىتىۋەردى ، مىڭپىڭ چاچراپ تۇردى ـ دە ، قولىدىكى ژورنالنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ۋاقىرىدى :

ــ ئەمدى جىرىڭلىتىپ باقە ! جىرىڭلاتقىنا !

ــ جىرىڭلاتسام نېمە قىلالايتتىڭ ؟ ــ قوڭغۇراقنىڭ جىرىڭلىشى ئەۋجىگە چىقتى . ئېرجىېنىڭ گىدەيگەن چىرايىدا كۆرەڭلىك كۈلكىسى پەيدا بولدى . شۇ ئەسنادا مىجىقلانغان ھېلىقى ژورنال ئۇچۇپ بېرىپ ئېرجىېنىڭ بۇرنىغا پاق قىلىپ تەگدى . قوڭغۇراق ئاۋازى ئۇجۇقتى . ئېرجىې ئېتىلىپ كەلگەن پېتى ھەدىسىنىڭ پوپايكىسىدىن تۇتۇۋېلىپ قورسىقىغا گۈپۈلدىتىپ ئۇستى ۋە يىغلاپ تۇرۇپ بار ئاۋازدا ۋارقىرىدى :

ــ دادا ، ئاپا ! مىڭپىڭ مېنى ئۇردى ! ھى ! ھى ! ھى !

ئۇ شۇنچىلىك قاتتىق يىغلىدىكى ، رادىئودىن ئاڭلىنىۋاتقان ناخشا ـ مۇزىكا ئاۋازلىرىنىمۇ بېسىپ چۈشتى . شۆ ئاچام ئىچكەركى ئۆيىدىن يۈگۈرۈپ چىقمىغان بولسا ، ئۇنىڭ يىغا ئاۋازىدىن ئۆي ئۆرۈلۈپ چۈشەتتىمىكىن تاڭ . شۆ ئاچام يۈگۈرۈپ كېلىپ ، ئېرجىېنى تارتىپ تۇرۇپ مىڭپىڭغا بىر كاچات سېلىپ تىللاپ كەتتى :

ــ سەن ھەدە تۇرۇپ يول قويماي ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولغىنىڭنى قارا ، ئۇيالماسەن ؟ سەن ئۇنىڭدىن توپتوغرا يەتتە ياش چوڭ ! ئەمدى ئۇنىڭغا تەگكۈچى بولساڭ داداڭدىن تاياق يېمىگىنىڭنى كۆر !

ــ يەتتە ياش كىچىك بولسا نېمە بوپتۇ ؟ سىلەر دائىم ئۇنىڭغا يان باسىسىلەر ، ھېلى بۇنى ، ھېلى ئۇنى ئېلىپ بېرىسىلەر ، مەن دېگەن بىر تو نىلون كۆڭلەكنى تېخىچە ئېلىپ بەرمەي ، ئۇنىڭغا ۋېلىسىپىت ئېلىپ بەردىڭلار !بىر تو كۆڭلەك ناھايىتى 300 ـ 400 كوي . ئۇنىڭ ۋېلىسىپىتىغا تۆت مىڭ نەچچە كوي كەتتى ! . . . ــ مىڭپىڭ ئىككى قولىنى بېلىگە تىرەپ زەردە بىلەن ۋارقىرىدى .

ــ ئاغزىڭنى يۇم ! نېمانچە چالۋاقايسەن ؟ داداڭدىن تاياق يېگۈڭ كېلىپ قاپتۇ سېنىڭ ! ــ شۆ ئاچام ۋارقىراپ كايىدى .

مىڭپىڭ ساپانىڭ ئالدىدىكى چاي جوزىسىنى بىرنى تېپىۋېتىپ ئۆزىنى ساپاغا تاشلىدى ـ دە ، دەردىنى ئېلىش ئۈچۈن رادىئونىڭ ئاۋا-

زىنى كۆچەيتىۋەتتى . سەت ناخشا ئاۋازى ئۆينى بىر ئالدى . شۇ ئاچام
ئىرجىپنى ئالدىغا تارتىپ بېشىنى سىلىدى ۋە بەزلىدى :
— قەيىرىڭگە ئۇردى ؟ ئاغرىمىغاندۇ ؟
ئىرجىپ ئاندا ـ ساندا « ۋايجان » دەپ قويۇپ تىنماي ئىسە-
دەيتتى ، لېكىن كۆزىدىن بىر تامچە ياش چىقمايتتى . شۇ ئاچام مەن تە-
رەپكە بۇرۇلۇپ ، خۇددى مېنى ئەمدى كۆرگەندەك تەئەججۇپلەنگەن قى-
ياپەتتە :
— قاچان كەلگەنتىڭىز ؟ ئاپىڭىز تىنچلىقمۇ ؟ — دېدى .
— تىنچلىق ، — مەن تۇيدۇرماي چىشلىرىمنى چىشلىدىم ، يۈ-
رىكىمدە پىغان ئۆرلىدى . شۇ ئاچام ئىرجىپنى ساپاغا ئولتۇرغۇزۇپ ئۇ-
نىڭ بېشىنى سىلاپ كەتتى . ژۇرنال ئىرجىپنىڭ بېشىغا تەگمىگەن بول-
سىمۇ ، ئۇ خۇددى بېشى ئاغرىپ كەتكەندەك تۇرۇپ بەردى ، ئۇ توختى-
ماي ئىسەدەپ ياشسىز كۆزلىرى بىلەن ئوغرىلىقچە ئەتراپقا سەپسالاتتى .
— دادام بارمۇ ؟ — دەپ سورىدىم مەن تاقەت قىلالماي ئىشنى
تېزرەك پۈتتۈرۈش نىيىتىدە . شۇنداق بولغاندا ئاددىي كۆلىمىزگە قاي-
تالايتتىم . ئۆيىمىزدە ھەشەمەتلىك بىساتـ ـ جابدۇقلار ، مەش ، ساپالار
بولمىغىنى بىلەن ئۇ يەردە مەن ئەركىن نەپەس ئالالايتتىم . ئاپام تايىنلىق
يولۇمغا قاراپ تۇرىدۇ . ئۆتكەن يىلى كۈزدە مەن پۇلغا كېلىپ شۇ ئاچام
بىلەن گەپ تەگىشىپ قالغاندىن بۇيان ، بۇ يەرگە ھەر كەلگىنىمدە ئا-
پامنىڭ كۆڭلى دەككە ـ دۈككىدە قالاتتى . بىچارە ئاپامنى ئويلىسام ئۆ-
زۈمگە جىق ھاي بېرەتتىم .
— جېنىخۇا ، يىپىلڭ كەپتۇ ! — شۇ ئاچام ماڭا جاۋاب بېرىشىنىڭ
ئورنىغا ئارقىسىدىكى ئۆيگە قاراپ توۋلىدى . ئاپام بىلەن تەڭ دېمەتلىك
دېگۈدەك بۇ ئايال قىرىق ئالتە ـ قىرىق يەتتە ياشقا كىرىپ قالغان بول-
سىمۇ ، ياش كۆرۈنەتتى . ئاپام ئىككىسىنى بىر يەرگە قويۇپ قويسا ،
باشقىلار جەزمەن ئاپامنى ئۇنىڭدىن ئون ـ يىگىرمە ياش چوڭ دەيتتى .
ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى ئىرخاۋ مەندىن بەش ياش چوڭ ئىدى !
شۇ ئاچام ياشتا چوڭ بولغىنى بىلەن ، يۈزىدە بىر تالمۇ قورۇق يوق ،

ئۆگى ئاق ۋە سۇزۇك ، تېرىسى يۇمشاق ئىدى . ئۇ شۇنچىلىك ئۇستىلىق بىلەن پەرداز قىلىنتىكى ، قاچانلا قارىسا يۈزىنىڭ قىزىلى قىزىل ، ئېقى ئاق كۆرۈنەتتى . زادى چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتمەيتتى . بۇلاقتەك كۆزلىرىدىنمۇ ياشلىق ئۇرغۇپ تۇراتتى . ئۇ ئاجايىپ خۇش پىچىم بولۇپ ، بۇنداق خۇش پىچىملىق ياش قىزلاردىمۇ كەمدىن ـ كەم بولاتتى . ئۇ تال چىۋىقتەك نازۇك ـ زىلۋا ، ئەمما تولغان ، ئوتتۇرا ياشلىق ئاياللاردەك سېمىزمۇ ئەمەس ، ئاپامغا ئوخشاش ئورۇق ـ ئاۋاقمۇ ئەمەس ئىدى . دەرۋەقە ، ئاپامغا ئوخشاش دىشۋارچىلىقتا ئەمەس ، ئاسايىشلىقتا ياشايتتى .

دادام ئىچكەركى ئۆيدىن چىقتى ، ئۇچىسىدا تىۋىتلىق خالات ، بېشىدا مەشۇت يىپتىن توقۇلغان كىچىككىنە پوسما ، ئاغزىدا قايسىبىر دەۋرلەرنىڭ غاگزىسى بار ئىدى . ئۇ قاشلىرىنى يىمىرىپ ماڭا سوغۇق نەزەر تاشلىدى . ئۇنى ياخشى كۆرمىسەممۇ ، ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئېھتىرام بىلەن « دادا » دېيىشكە مەجبۇر ئىدىم . ئۇ ، چىن دىلىمدىن ئېھتىرام بىلدۈرمەيۋاتقانلىقىمنى چۈشەنگەندەك ، مۇنداق ياسالمىلىقنى قوي، دېگەن مەنىدە قول شىلتىدى . بۇنىڭدىن كۆڭلۈم بەكمۇ غەش بولۇپ ، ئاچچىقىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ جايىمدا ئولتۇردۇم . دادامنىڭ قوشۇمىسى تېخىمۇ تۈرۈلدى ۋە بۇرۇلۇپ مېكىپىكىغا ۋارقىرىدى :

— رادىئونى ئۆچۈر !

مېكىپىك بېلىنى تولغاپ ، تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ بېرىپ رادىئونى ئۆچۈردى . ئۆي ئىچى بىردىنلا جىمىدى . دادام شۆ ئاچامنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ئېرجىيغا قاراپ سورىدى :

— يەنە نېمە بولدى ؟

— مېكىپىك بىلەن سوقۇشۇپتۇ ! — دېدى شۆ ئاچام ، ئېسەدەپ ئاران تۇرغان ئېرجىي بۇ گەپ بىلەن يەنە يىغلىدى . دادام گەپ ـ سۆز قىلماي مېكىپىكغا سۆرۈن تەلەتتە قاراپ قويدى . مېكىپىك تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ ھېيىققىنىدىن يەرگە قارىۋالغان بولسىمۇ :

— يېگى ۋېلىسىپىت مىنگىنىگە كۆرەگلەپ كەتكىنىنى ! — دەپ غودۇگشىدى . دادام مېكىپىكغا يەنە بىر ھومايغانىدى ، مېكىپىك تۇگۈلۈپلا

كەتتى ، ئۇنىمۇ ئۆچتى . دادام بۇرۇلۇپ ماڭا قارىدى . ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن زەھەر ۋە مۇز يېغىپ تۇراتتى ، چىرايىدا تەبەسسۇمدىن ئەسەر يوق ئىدى . ئۇ خۇددى دېلو سوراق قىلىۋاتقان سوتچىدەك ماڭا سوئال قويدى :

— قانداق ؟ ئاپاڭ خېلى ياخشى بولۇپ قالدىمۇ ؟

« ھېلىمۇ ياخشى ئېسىڭدىكەن ! » دەپ ئويلىدىم . ئۇنىڭغا سىلىق جاۋاب بەرمەي بولمايتتى :

— بۇرۇنقىدەكلا ، بېشى ئاغرىپلا تۇرىدۇ .

— كېسەل بولغانىكەن ، ئوبدان داۋالاتقان ياخشى ، — دېدى دادام ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا .

ئوبدان داۋالاتقانغۇ ياخشى ، قېنى پۇل ؟ ھەر ئايدا 800 كوي تۇرمۇش خىراجىتىنىمۇ بوينۇمنى قىسىپ سىزدىن تىلەپ ئېلىۋاتىمەن ! مەن زۇۋان سۈرمەي جىم تۇردۇم . دادام غاڭزىسىنى ئاغزىدىن ئېلىپ كۈلىنى چاي جوزىسىدىكى كۈلدانغا قاقتى ، شۇ ئاچام دەرھال ئۇنىڭ قولىدىن غاڭزىنى ئېلىپ تاماكا قۇتىسىنى ئاچتى ۋە ئاۋايلاپ تاماكا توشقۇزدى ـ دە ، چاقماق بىلەن تۇتاشتۇرۇپ ، ئۆزى بىرنەچچىنى شورىۋالغاندىن كېيىن دادامغا سۇندى . دادام غاڭزىنى ئېلىپ ، ئوبدان ئىككى شوراپ خۇماردىن چىققاندەك بولدى ـ دە ، ساپاغا ئوبدان جايلىشىپ كۆزلىرىنى سەل يۇرۇشتۇردى ، شۇ ئارىلىقتا ئۇ مۇلايىم ۋە مېھرىبان كۆرۈنۈپ كەتتى ، كۆتمەك قاشلىرىمۇ ئېچىلىپ كۆزلىرىنىڭ بايىقى سۇرۇن ۋە سوغۇق پارقىراشلىرىمۇ يوقالدى . دېگەنبىلەن يامان ئەمەس ۋاقىتتا كەپتىمەن . مۇنداقچە ئېيتقاندا ، مۇراد ـ مەقسىتىمگە يەتكۈدەكمەن ، بەلكى تۇرمۇش خىراجىتى ۋە ئۆي ئىجارىسىدىن باشقا يەنە ئاز ـ تولا بىر نېمە قولۇمغا تېگىپ قالار !

يۇگىلۇق ئاق پىستە كۈچۈك — بېي بېي ئارقا تەرەپتىن كىچىككىنە قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتىپ مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى . قىز خوجايىنى رۇپىگىمۇ ئۇنىڭغا سوگدىشىپلا كىردى . رۇپىڭ شۇ ئاچامنىڭ چوڭ قىزى بولۇپ ، مەندىن تۆت ياش چوڭ ، تارتىنچاق ۋە غەلىتە مىجەزلىك

ئىدى . سىگلىسى مېڭىپگىدەك چىرايلىق ۋە تېتىك ئەمەس ، كۆپ جە-
ھەتلەردە ئاجىز ۋە ئىقتىدارسىز ئىدى . ناتونۇش ئادەملەر بىلەن پاراڭ-
لىششقا پېتىنالمايتتى . زورىغا سۆزلىشىپ قالغۇدەك بولسا ، قاملاشمىغان
گەپلەرنى قىلاتتى ، ئۆزىنى ياساپ ـ تۈزەپ كەتمەيتتى . رەتلىك ، يارد-
شىملىق ، رەڭگىنى ماسلاشتۇرۇپ كىيىم كىيىشنى بىلمەيتتى . شۇ تۇر-
قىدا ئۇ توق يېشىل پاختىلىق چاپان ، چەيزە رەڭ شىم كىيگەن ، بوينىغا
رەڭدار گۈللۈك شارپا ئورىغانىدى . مۇشۇنداقلا كوچىغا چىقىدىغان
بولسا ، خەقلەر ئۇنى چاكچىلىلاردىكى كەمەك ھەيپارنىڭ ئۆزى دەيتتى !
بىراق ، رۇپىڭ قانچىلىك تارتىنچاق ۋە ئىقتىدارسىز بولسۇن ، بۇ ئائىلىدە
مېنى بىزار قىلمايدىغان بىردىنبىر ئادەم شۇ ئىدى . چۈنكى ئۇنىڭدا شۇ
ئاچاملاردا تېپىلمايدىغان بىر نەرسە ـــ ئاق كۆڭۈللۈك بار ئىدى . ئۇنىڭ
ئۈستىگە بۇ ئائىلىدە مېنى دۈشمەن قاتارىدا كۆرمەيدىغان ياكى كەمسىت-
مەيدىغان بىردىنبىر ئادەممۇ شۇ ئىدى . ئۇ مېنى كۆرۈپ كۈلۈپ قويدى ،
ئارقىدىنلا دادامنىڭ تىللىشىدىن قورققاندەك ئۇنىڭغا ئەيمىنىپقىنا قاراپ
قويۇپ بوش ئاۋازدا :
ـــ ۋىيەي ، ھەممىڭلار بۇ يەردىكەنسىلەرغۇ ؟ ـــ دېدى ۋە ماڭا
قاراپ كۈلۈمسىرىدى ، ـــ سىنىڭ كەلگىنىڭنى بىلمەي ئۇخلاۋېرىپتىمەن ،
ئەجەب سوغۇققۇ . . . ھوي ، يىپىڭ تېخىچىلا يوپكا كىيىپ يۈرەمسەن ؟
مەن مۇنداق يۈرەلمەيمەن ، ھاۋا بەك سوغۇق .
ئۇ يېنىمغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ئېرىنچەكلىك بىلەن كېرىلىپ ئەس-
نىۋىدى ، قولى ھۆل يوپكامغا تېگىپ كېتىپ چۆچۈپ تۈۋلىۋەتتى :
ـــ يوپكاڭ ھۆل بولۇپ كېتىپتىغۇ ، ئىچكىرىگە كىرىپ مېنىڭ
يوپكامنى كىيىۋال !
ـــ بولدى ، ھازىرلا قايتىمەن ! ـــ دېدىم مەن .
بىبى بىبى قۇيرۇقنى شىپاڭلاتقىنىچە كېلىپ بېشىنى پاقالچىقىمغا
سۈركىدى . مەن ئۇنى سىلاپ قويۇۋىدىم ، ئۇ ئالدى پۇتلىرىنى ئىتتىكلا
تىزىمغا ئالدى . ئۇ ئۇزۇن يۇڭلىرى توسۇۋالغان قاپقارا كۆزلىرىنى ماڭا
تىكتى ، مەن ئۇنىڭ كۆزىنى يېپىپ تۇرغان يۇڭلىرىنى قايرىپ ، مۆل-

دۇرلەپ تۇرغان قاپقارا كۆز قارىچۇقىغا قارىدىم . مەنمۇ شۇنداق ئوماق بىر پىستە كۆچۈكۈمنىڭ بولۇشىنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتىم !

— بېي بېي بۇياققا كەل !

شۇ ئاچام تووۇلىۋىدى ، بېي بېي تىزىمدىن لىككىدە چۈشۈپ شۇ ئاچامنىڭ يېنىغا باردى . شۇ ئاچام ئۇنى سىلاپ تۇرۇپ ، مۇنداقلا دې- گەندەك ، بوش ئاۋازدا :

— قارا ، بايىلا يۈيۈپ قويساق ، يەنە لايغا مىلىنىپسەن ! — دېدى .

شۇ ئاچامغا مەنستمەسلىك بىلەن لاپپىدە قارىدىم . بۇ خوتۇن شۇنداق ئۇچۇقلا ماڭا مۇشۇنداق بىمەنە گەپ - سۆزلىرى بىلەن زەھە- رىنى سانجىيتتى ، ئەمەلىيەتتە ماڭا ئازار بەرگىنىدىن تولاراق ئۆز چاۋ- سىنى چىتقا ياياتتى . ئۇ شۇنداق تۇتامى يوق ، بەك چاكىنا خوتۇن ئىدى ، مەن ئۇشۇق - تۆشۈك گەپ قىلمىدىم . دادام ساپاغايۆلىنىپ بە- خىرامان تاماكا چېكىپ ئولتۇراتتى . تاماكىنىڭ تۈتۈنى يۈزىنىڭ ئوتتۇ- رىسىدىكى ئىلپىتەك تۈز قاڭشارلىق بۇرنىنىڭ يوغان تۆشۈكلىرىدىن پۇرقىراپ چىقماقتا ئىدى . ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، دادام ياش ۋاقتىدا ئىنى- تايىن كېلىشكەنىكەن ، ھازىر ئۇنىڭ يۈزى سوزۇنچاق بولۇپ قالغان ، چېچىدىن تارتىپ قاشلىرىغىچە ئاقارغان بولسىمۇ ، ھەيۋىتىنى يوقاتمىغا- نىدى . ئۇنىڭ ئۆڭى قوڭۇر بولۇپ ، ئەينى يىللاردا شەرقىي شىمالدا بۇنداق ئۆڭلۈك ئادەم كۆپ بولمىغاچقا ، بۇ ئۇنىڭ بەلگىسىگە ئايلىنىپ قالغان . ئادەتتە كىشىلەر ئۇنى « قارا قاپلان لۇجېنخۇا » دېيىشەتتى . شۇ چاغلاردا ئۇ جاھانغا پاتماي يۈرگەن داڭلىق شەخس ، چوڭ مىلىتا- رىست ئىدى ، قارا قاپلان لۇجېنخۇا دېسە خەقلەرنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا كەپلىشەتتى . ئەمدىلىكتە بولسا بۇ «قارا قاپلان » قېرىغان ، ئۆز ۋاقتى- دىكى ھەيۋىسى ۋە كۈچىنى يوقاتقان ، ساپادا ئولتۇرۇپ غاڭزىنى شوراي- دىغان ھالغا چۈشۈپ قالغانىدى . بىراق ، "قېرىلىق ئۇنىڭ ئۆڭىنى ، چۇس ، تېرىككەك مىجەزىنى ئۆزگەرتەلمىگەنىدى . مەن ئۇنى ھازىرمۇ جەڭ مەيدانىغا بارسا ، ياش ۋاقتىدىكىدەك باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلىشى

مۇمكىن ، دەپ ئويلايتتىم .

ئۇ رۇپىلك ئىككىمىزنىڭ ئۇدۇلىدىكى ساپادا ئولتۇراتتى . ئۇ ماڭا ، ۋۇجـۇدۇمدىن نېمىندۇر تاپماقچى بولۇۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى . مەن سەل تەشۋىشلەندىم ، چۈنكى مەن ئۇنىڭدىن پۇل سوراش ئۈچۈن نېمە دەپ ئېغىز ئېچىش ئۈستىدە ئويلىنىۋاتاتتىم . بۇ يەرگە كېلىشتىكى مەق-ستىممۇ شۇ ئىدى .

— دادا ، — مەن ئاخىر ئېغىز ئاچتىم ، — بۇ ئائىلىق خىراجىتى-مىزنى بېرەرسىزمۇ ؟ ئاپام مېنى شۇنى بىلىپ كېلىشكە ئەۋەتتى . يەنە ئۆي ئىجارىسىمۇ بار ، ئىككى ئايغا قەرز بولۇپ قالدۇق .

دادامنىڭ پۈرۈلگەن كۆزلىرى چىرايىمغا تىكىلدى ، قويۇق قاش-لىرى سەل تۈرۈلدى ، چىرايىدا مەسخىرىلىك سوغۇق تەبەسسۇم پەيدا بولدىيۇ ، شۇئان يوقالدى . ئۇ سۆزۈم ئاخىرلاشماستىنلا بۇرۇلۇپ شۆ ئاچامغا :

— شۆچىن ، ئۇلارنىڭ پۇلىنى تەييارلاپ قويغانمىدىڭ ؟ — دېدى . ئاندىن نەزەرىنى يەنە ماڭا يۆتكىدى ، كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ماڭا تىكىلگىنىچە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — پۇلنى دېمىسەڭ ، بۇ يەرگە كەلمەيتتىڭغۇ دەيمەن ؟

مەن كالپۇكۇمنى چىشلەپ لام - جىم دېمەي دادامغا قاراپ تۇر-دۇم ھەمدە ئىنتايىن ئاچچىقىم كەلدى ، ئۇ نېمىنى ئۈمىد قىلىدىغاندۇ ؟ ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدا پۇلدىن باشقا يەنە نېمە مۇناسىۋەت بولسۇن ؟ توغرا ، پۇلنى دېمىسەم مەن بۇ يەرگە دەسسىمەيمەن . چۈنكى بۇ يەردە مېنى ھېچكىم قارشى ئالمايدۇ . بۇ ھالەتنى مەن پەيدا قىلغانمىدىم ؟ ئۇ ، نېمە ئۈچۈن مەندىن بۇنى سورايدۇ ؟ بۇنى سوراشقا ئۇنىڭ نېمە ھەققى بار ؟ شۆ ئاچام كالپۇكلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپ ماڭا قاراپ قويۇپ رۇپىگنى بۇيرۇدى :

— رۇپىلك ، كىرىپ تارتمىدىكى 800 كوينى ئاچىق !

رۇپىلك ئورنىدىن تۇرۇپ پۇلنى ئاچىققىلى كىرىپ كەتتى . مەن ھاڭ - تاڭ قالدىم . 800 كوي ! بۇ پۇل نېمىگە دال بولار ؟

— قارال دادا ، — دېدىم ئۆزۈمنى تۇتالماي ، — بىز ئىككى ئاي-لىق ئۆي ئىجارىسىگە قەرز بولۇپ قالدۇق . يەنە سوزىۋەرسەك قاملاش-مايدۇ . بۇنىڭدىن باشقا سوغۇق چۈشۈپ كېتىۋاتىدۇ . قىشلىق كىيىم قىلىۋالمىسام بولمايدۇ ، چاغانمۇ كېپقالدى ، ئاپام بىرقانچە يىلنىڭ ئالدىدا كىيگەن دۇخاۋا كەمزۇلى بىلەنلا قالدى ، مۇزلاپ كۆكىرىپلا يۈرىدۇ . . . مەنمۇ بىرەر قۇر كىيىم قىلمىسام بولمايدۇ . . . دادا ، مۇمكىن بولسا كۆپ-رەك پۇل بەرسىڭىز !— مەن بۇ گەپلەرنى قىلىپ بولۇپ تىلەمچىلەرچە تەلەپپۇزۇمدىن ئىزا تارتىپ كەتتىم .

— ساڭا قانچىلىك پۇل كېرەك ؟ — دەپ سورىدى دادام كۆزىنى قىسقان پېتى .

— 2500 كوي ! — دېدىم مەن غەيرىتىمگە ئېلىپ ، دادامدىن بىر يولىلا مۇنچە كۆپ پۇل سوراپ باقمىغانىدىم .

— يېپىلىڭ ، يىگىت تاپقان ئوخشىمامسىز ؟ — شۆ ئاچام توساتـ-تىن گەپ قىستۇردى ۋە دىمىغىدا كۈلۈپ قويدى .

مەن تۇرۇپلا قالدىم ، ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى چۈشە-نەلمىدىم ، ئۇ كۈلۈپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى :

— يىگىت تاپقانلارنىڭ ئۆزىنى ياسىغۇسى كېلىدۇ . بىزنىڭ رۇ-پىلىك كونا پاختىلىق چاپىنىنى كىيىپ يۈرىدۇ . يېڭىسىنى ئېلىپ بېرىڭلار دېمىدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ، كىيىم قىلماقمۇ ئاسانغا چۈشمەيدىغان بولۇپ قالدى ، ھەر كىمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق دەردى بار . بىز ئاپىڭىزغا ئوخ-شاشمايمىز . سىز يالغۇز قىز ، قولىدىكى ئازغىنا پۇل بىلەنمۇ سىزنى قانداق كىيىندۈرىمەن دېسە شۇنداق كىيىندۈرەلەيدۇ ، لېكىن بۇ ئۆيدە تۆت بالا بار ! رۇپىڭىنىڭمۇ تۈزۈك كىيىمى يوق ، ھېلىمۇ ياخشى يىگىت تاپمىدى ، زىغىرلاپمۇ كەتمەيدۇ ، بەكمۇ ھالغا يېتىدۇ .

مەن بۇنىڭغا بىردەم جىممىدە قاراپ تۇردۇم ، شۇنى چوڭقۇر چۈشىنەتتىمكى ، تىللاشقىمۇ ئەرزىمەيدىغان ئادەمگە ئېغىزنى ئۇپراتمىغان ياخشى ئىدى . بەزىلەر نەشتەردەك تىكىلىپ يۈرەككە تىلدىن بەك سان-جىلىدۇ ، دېگەندەك ، ئۇ قاتتىق تىكىلىپ قارىشىمدىن ئەيمەندى ، ھىجە-

يىمشى شۇئان يوقاپ ، ئۇنىڭ ئورنىنى غەزەپتىن قىزىرىش ئىگىلىدى . مەن كۆتكەن نەتىجىگە ئېرىشكەندىن كېيىن ، نەزەرىمنى دادامغا يۆتكىدىم ، دادامنىڭ چىرايىنى سوغۇقلۇق ۋە كۆڭۈلسىزلىك قاپلىغانىدى .

— بولامدۇ ، — دېدىم مەن .

— 2500 كوي پۇلنى مەن ئۈچۈن ھېچقانچە ئىش ئەمەس ، دەپ قارايدىغان ئوخشايسەن ـ ھە ، — دېدى دادام كۆزىنى ئېچىپ .

— ئۇنداققۇ دېمەيمەن ، بىراق سىز ئېرجىيېغا ۋېلسىپىت ئېلىپ بەرگەن يەردە ، بىزگىمۇ ھېچ قىسىلمايلا 2500 كوينى بېرەلەيسىز ! — مەن ئويلانمايلا بۇ گەپنى دەپ سېلىپ ، ئۆزۈمنىڭ قاتتىق خاتا قىلغانلىقىمنى شۇئان سەزدىم . دادامنىڭ قوشۇمىسى ئادەمنىڭ قورققۇسى كەلگۈدەك تۈرۈلدى ، ئۇنىڭ يىرتقۇچ ھايۋاننىڭكىدەك دەھشەت يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن بۇگۈن ھەرگىز پۇل ئالالمايدىغانلىقىمنى چۈشەندىم .

— ئۆز پۇلۇمنى خالىغىنىمچە ئىشلىتىشكە ھەقلىقمەن ، — دېدى دادام تەرىنى تۈرۈپ ، — سېنىڭ مېنى ئەيىبلەشكە ھەققىڭ يوق ، مەن كىمگە نېمە ئېلىپ بەرگۈم كەلسە ، شۇنى ئېلىپ بېرىۋېرىمەن ، بۇنىڭغا ھېچكىم ئارىلىشالمايدۇ !

شۇ ئاچامنىڭ ئاپئاق چىرايىغا قايتىدىن كۈلكە يۈگۈردى . ئېرجىيېمۇ يىغلاشنى ئۇنتۇپ قالدى .

— ھوي ، دادا ، — مەن ئاچچىقىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ خاتالىقىمنىڭ ئورنىنى تولدۇرماقچى بولدۇم ، — ئۆي ئىجارىسىنى بېرىۋەتمىسەك زادى بولمايدۇ . مۇشۇ ئايدىمۇ تاپشۇرالمىساق ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىدۇ ، دادا ، بىزنى ماكانسىز قىلىپ قويماڭ !

— بۇ ئايدا قولۇم قىسقىراق ، ئارتۇقچە پۇل يوق ، ھازىرچە 800 كوينى ئېلىپ تۇرغىن ، قالغىنىنى چاغانىغا يېقىن كېلىپ ئال ! — دېدى دادام ئاغزىغا توشقان ئىسنى بىراقلا پۈۋلەپ .

— چاغانغىچە تەخىر قىلالمايمىز ، — دېدىم مەن بىرئاز دىققەت بولۇپ ، يۈرىكىمگە توساتتىن غەزەپ ئوتى تۇتاشتى ، — ئەمىسە ئاپام ئىككىمىز گالنى بوغۇپ قويۇپ يېمىسەك بولغۇدەك !

— بېشىڭنى تاشقا ئۇرساڭمۇ ، — دېدى دادام سۇرلۇك قىياپەتتە تۇرۇلگەن قاپقارا ، قويۇق قاشلىرى قاپىقى ئۈستىگە ساڭگىلىدى ، بۇ ئەپتىدىن ياۋۇزلۇق يېغىپ تۇراتتى ، — ھازىر ئارتۇقچە پۇلۇم يوق ، بار - يوقى مۇشۇ 800 كوي ، تېجەپ ئىشلەتسەڭلار ئانا - بالا ئىككىڭلارغا قانچىلىك پۇل كېتىدۇ ؟ شۇنچە كۆپ پۇلنى نېمە قىلىسىلەر ؟

شۆ ئاچام كۇلۇپ كەتتى ۋە ماڭا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ لوقما سالدى :

— ئاپىڭىزدا نۇرغۇن زىبۇزىنەت بارغۇ ؟ تويىڭىزغا ئاتاپ پۇل يىغىۋاتمايدىغاندۇ ؟ ھەر ھالدا ئاپىڭىز سىزگە ئازراق بولسىمۇ پۇلنىڭ ئورنىنى قىلىپ قويغاندۇ ؟ ئاپىڭىز تۇرمۇشقا پۇختا ، ماڭا ئوخشاش ھەركۈنى نەرسە - كېرەكلىرىنى سېتىپ تۇرمۇشنى قامدىمايدۇ !

مەن شۆ ئاچامغا ئالايدىم . توۋا ، دادام نېمىشقا ئۇنىڭ چاكىنا ۋە دۇنياغا تويمايدىغانلىقىنى بايقىيالمايدىغاندۇ ! مەن قايناپ تۇرغان قېنىمنى ۋە پارتلاي دەپ تۇرغان ئاچچىقىمنى زورىغا بېسىپ ئۆزۈمگە ھاي بەردىم - دە :

— مېنىڭ بېشىمغا رۇپىك بىلەن مېڭىپىڭىزغا ئوخشاش بەخت قۇشى قونمىغانىكەن ، ئۆيدىن قولىمىزغا ساتقۇدەكلا نەرسە چىققان بولسا ، بۇ يەرگە كېلىپ دادامنى تەڭلىكتە قويمىغان بولاتتىم ! — دېدىم سوغۇققىنا .

— ۋىيەي ، ئەجەب شور تۇمشۇقكەنسىز ! — دېدى شۆ ئاچام ھىجىيىپ ، — ئاپىڭىزنىڭ سىزنى پۇلغا ئەۋەتىشىدە گەپ بار ئىكەن - دە ! گېپىڭىزنى قاراڭ ، دادىڭىزنىڭ بەرگۈدەك پۇلى بولمىغاندا ، دادام بىزنى خارلىدى دېيىشتىن يانمايدىكەنسىز - دە !

رۇپىك ئىچكەركى ئۆيدىن بىر تاتازا پۇلنى ئاچىقىپ شۆ ئاچامغا بەردى - دە ، مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ ئولتۇردى ، ئەسلى ئۇنى يامان كۆرمەيتتىم ، شۇ تاپتا نېمىشقىدۇر ئۇنىڭغىمۇ ئۆچلۇكۇم كەلدى . چۈنكى ئۇنىڭ قولىدىكى ئالېكساندىر كۆزلۈك ئۈزۈك چىراغنىڭ يورۇقىدا جۇلا-

لىنىپ تۇراتتى ، پاھ ، ھەشەمەت ۋە دۆلەت دېگەن مانا ! مەن بولسام ئۆيىنىڭ ئىجارىسىگە بېرىدىغان ئازغىنا پۇل ئۈچۈن جان قىيىنىماقتىمەن .

شۇ ئاچام پۇلنى دادامغا بېرىپ ، كۈلگەن ـ كۈلمىگەننىڭ ئارىلىقىدا :

— جېنىخۇا ، بۇنى ئۆزىڭىز بېرىڭ ، ئۇنىڭ ئالغۇسى يوقتەك تۇ-رىدۇ ! — دېدى .

— زادى ئالامسەم ـ يوق ؟ — دېدى دادام تاقەتسىزلىك بىلەن تەھدىت ئاھاڭدا .

— دادا ئارتۇق بېرەلمەمسىز ؟ ھېچبولمىغاندا ئۆي ئىجارىسىگە 1000 كوي بەرسىڭىز قانداق ؟ — دېدىم مەن غەزىپىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ ئىمكانقەدەر سىلىق سۆزلەپ . مەن بۇگۈن قۇرۇق قول قايتسام پەقەت بولمايتتى ، ئائىلىمىزدە تۇرغۇنلىغان ئىشلار مۇشۇ پۇلغا قاراشلىق ئىدى .

— گېپىم شۇ ، — دېدى دادام تەرىنى تۈرۈپ جىددىي قىيا-پەتتە ، — تىلىڭنى قانچە ئۇپراتقىنىڭ بىلەن بىكار ، پۇل لازىم بولسا بۇ 800 كوينى ئېلىپ يولۇڭغا ماڭ ، ئالمساڭ بوپتۇ ، سەن بىلەن دەتالاش قىلغۇدەك ۋاقتىم يوق !

— دادا ، — مەن كۆز يېشىمنى كۈچەپ توختىتىۋالدىم ، — ئۆي ئىجارىسىنى تۆلىيەلمىسەك تالادا قالىمىز ، سىز دادام بولغاچقىلا ، سىزگە يېلىنىۋاتىمەن !

— دادام ؟ — دېدى ئۇ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ، — داداڭ ساڭا قەرزدار ئەمەس ! قەرز سورىغۇچىمۇ ساڭا ئوخشاش كانىدەك يېپىشىۋال-مايدۇ ! پۇل بولمىسا سېھىرگەرگە ئوخشاش سېھىر بىلەن پۇل چىقارغىلى بولامدۇ ؟ ماۋۇ پۇلنى ئالامسەن ـ يوق ؟ ئالمساڭ كۆزۈمدىن يوقال ! ئا-پاڭغا ئوخشاش ۋالاقتەككۈر بىرنېمە بوپسەنغۇ ، كۆزۈمدىن يوقالغىنا !

ساپادىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتىم ، قىزىغان قېنىم مېڭەمگە چىقتى . باياتىن زورىغا بېسىپ تۇرغان غەزىپىم كۆزۈمنى يۇمۇپ ـ ئاچ-قۇچە پارتىلىدى ، ئالدىمدا تۇرغان بۇ ئادەمگە — ماڭا ئاتا بولغۇچىغا يەۋەتكۈدەك تىكىلدىم ! ئەقىل ـ ئىدرىكىمنى يوقاتتىم ، تىلىمنىمۇ يىغىش-

تۇرالماي قالدىم :
— مەن سىنىڭ ئالدىڭغا تىلەمچىلىك قىلىپ كەلگىنىم يوق ! مېنى بىقىپ چوڭ قىلىش سىنىڭ مەجبۇرىيىتىڭ ، ئۆز ۋاقتىدا خاربىندا ھوقۇقۇڭغا تايىنىپ ئاپامنى مەجبۇرلاپ ئالمىغان بولساڭ ، بىزمۇ بۇنداق كۆزۈڭگە كىرىۋالمىغان بولاتتۇق . مەن سىنىڭدىن تۆرەلمىگەن بولسام ، ساڭىمۇ ئوبدان بولاتتى !

ئاۋازىم بۆلەكچىلا چىلىك چىقتى ، سۆزلىرىم خۇددى قاپاقتىن تۆ- كۈلگەن سۇدەك كەينى — كەينىدىن تۆكۈلۈپ چىقماقتا ، ئۆمرۈمدە بىر- كىمگە گەپ ياندۇرۇپ باقمىغاچقا ، دادامغا گەپ ياندۇرغۇدەك جۈرئەت- نىڭ قانداق پەيدا بولغانلىقىغا ئۆزۈممۇ تاڭ قالدىم . دادام قەددىنى رۇسلاپ ، قىڭغىر چىشلىگەن غاڭزىسىنى قولىغا ئالدى ، پۈلنى شىرەگە قويدى ، چەكچەيگە كۆزلىرى ھېلىلا ئوت چاچىدىغاندەك ماڭا قادالدى ، بۇ كۆزلەر ماڭا ئۇنىڭ « قارا قاپلان لۇجېنخۋا » دېگەن لەقىمىنى ئەس- لەتتى . شۇنداق ، ئۇ قاپلاننىڭ ئۆزى ، ئاشۇ كۆزلەر ، ئاشۇ ئەلپازى بە- ئەينى قاپلاننىڭ ئۆزى ! ئۇنىڭ قويۇق قاشلىرى قاتتىق يىمىرىلگەن ، چىشلىرى كىرىشكەنىدى ، ئىغىر نەپەس ئېلىۋاتقانلىقى يوغان بۇرنىدىن بىلىنىپ تۇراتتى . ئۇ بىرھازاغىچە ماڭا تىكىلىپ گەپ قىلماي تۇردى . تارمۇشتەك ئەمما جىنى بار قوللىرى ساپانىڭ يان يۆلەنچۈكىنى مەھكەم تۇتقان ، قولىنىڭ دۈمبىسىدىكى كۆك تومۇرلىرى كۆپكەنىدى . مەن ئۇ- نىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويغانلىقىمنى چۈشەندىم ، تەجرىبەمگە ئا- ساسەن ، ئەمدى بىر ئىشنىڭ سادىر بولىدىغانلىقىنى بىلدىم . مەن ياۋۇز قاپلاننىڭ غەزىپىنى قوزغىغانىدىم !

— نېمە دېمەكچىسەن ؟ — دەپ سورىدى دادام ماڭا تىكىلگە- نىچە ، بوش ئەمما ۋەزنىلىك ئاھاڭدا .

رۇپىڭنىڭ يوپكامنىڭ ئېتىكىنى تارتىپ ، بۇ ھالەتنى ئۇڭشاشنىڭ ئىلاجىسىنى قىلىشقا بىشارەت بېرىۋاتقانلىقىنى سەزدىم . مېڭىپ جىددىيە- لىشىپ تۇگۈلگىنىچە ماڭا ھەيران بولۇپ قاراپ قالغانىدى . مەن بىرئاز بوشاپ قالدىم ، دادام كىشىنى چۆچۈتكۈدەك قاتتىق ئاۋازدا ۋارقىراپ

كەتتى

— ئېيتە ! نېمە دېگىنىڭ بۇ

مەن چۆچۈپ كەتتىم ، شۆيمەكچى ئەمەسمەنلىك خاتا تۆرۈلۈپ ھېجىيىپ ئولتۇرغىنىغا كۆزۈم چۈقالغىنىمدىن باشقا نىاھىم بار ! باشقا تۇگۇلۇپ ئاغزىنى ئېچىپلا قالغانىدىم ، بۇگۇنكىدەك گە ئوخشاش ئۆز ئالدى ، مەن قورقۇشنى ، ئالدىمدا ! ئۇچار قاناتلار ، ئارمۇ ئۆز بالىسىغا رىدىغان چوڭ مىلىتارىست تۇر ھەممىنى تېشىلاي يوق دېسەممۇ بولىدىـ تاپىلىغانلىرىنى ئۇنتۇدۇم ، ھەممىنى ئۇنتۇدۇم ! پەقەت ئىچىمگە توشۇپ كەتكەن دەرد ـ ئەلەم زەردابىنىڭ تېشىلاي دەۋاتقانلىقىنى سەزدىم . بېـ شىمنى ئېگىز كۆتۈردۈم ـ دە ، ئويلاپ ئولتۇرمايلا ئۆيىنى بېشىمغا كىيدىم :

— باشقا بىرنېمە دېمەكچى ئەمەسمەن ، مېنىڭ خاتا تۆرۈلۈپ لۇجېنخۇانىڭ قىزى بولۇپ قالغىنىمدىن باشقا نېمە گۇناھىم بار ! باشقا بىر ئائىلىدە تۇغۇلغان بولسام ، بۇگۇنكىدەك تىلەمچىگە ئوخشاش ئۆز دادامغا يىلىنمىغان بولاتتىم ! ئۇچار قاناتلار ، ھايۋانلارمۇ ئۆز بالىسىغا غەمخورلۇق قىلىشنى بىلىدۇ . مەن سىزدەك دادىنى يوق دېسەممۇ بولىدىـ كەن ! دادا ، سىزدە ئىنسانىي خىسلەت دېگەن بارمۇ ؟ ماڭىغۇ مېھىر ـ شەپقىتىڭىز يوق بولسۇن ، ئۆز ۋاقتىدا ئاپامغا مەجنۇنلارچە كۆيگەنكەنـ سىز ، مىڭ تەسلىكتە قولغا كەلتۈرۈپتىكەنسىز ، ئەمدىلىكتە قىلچىمۇ . . .

دادام ساپادىن تۇرۇپ كەتتى ، ئاغزىدىكى غاڭزىمۇ يەرگە چۈشتى ، ئۇ ماڭا تىكىلگىنىچە تۇرۇپلا قالدى . ئۇنىڭ قاپلاننىڭكىدەك كۆزلىرىدە رەھىمسىزلىك ئوتلىرى ياناتتى . غەزەپتىن يۈزى ئادەمنىڭ قورققۇسى كەلگۇدەك ھالدا تارتىشىپ كەتتى . چېكىسىدىكى كۆك تو- مۇرلىرى توختىماي لىپىلدايتتى ، ئۇ بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ ئالدىمغا كەلدى .

— سەن كىم ؟ ماڭا مۇنداق گەپلەرنى قىلىشقا قانداق پېتىنـ دىڭ ؟ — دەپ ھۆركىرىدى دادام ، — 68 ياشقا كىرىپتىمەن ، بۇ كەمـ گىچە ماڭا تەنبىھ بەرگۇدەك ئادەم چىقمىغان ! ئېرجىپ ، ماڭ ! ئارغامچا

ئەكەل !

مەن ئىختىيارسىز كەينىمگە داجىدىم ، ئەمما ساپاغا توسۇلۇپ توختاشقا مەجبۇر بولدۇم . خۇشاللىقىدا كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالغان ئېرجىپ ئارغامچا ئىزدەشكە ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى ، دادامنىڭ مېنى نېمە قىلىدىغانلىقىنى بىلمىدىم ، ئۇ مېنى باغلاپ قويامدىغاندۇ ياكى بوغۇپ ئۆلتۈرەمدىغاندۇ ؟ مېنى بىرئاز سۇر باستى . ساپادا ئولتۇرغان رۇپىگىنىڭ پۈتۈن بەدىنى تىترىمەكتە ئىدى ، ئۇنىڭ تەسىرىدىن ساپامۇ سىلكىنمەكتە ئىدى ، بۇ هال مېنىڭ جاسارىتىمگە تەسىر قىلماي قالمىدى ، لېكىن غەزەپ دەستىدىن كاللامۇ ئىشلىمەي قالدى ، جېنىمنى ئېلىپ قېچىشقا ۋاقىت يار بەرمەيتتى ، ئېرجىپ ئارغامچا كۆتۈرۈپ ئۇچقاندەك كىرىپ كەلدى ، دادام ئارغامچىنى ئېلىپ ماڭا يېقىنلىدى ، ئۇنىڭ بۇ هالىنى كۆرۈپ غەزىپىم تاشتى :

— سەن ماڭا قول تەگكۈزەلمەيسەن ! قول تەگكۈزىدىغان سالاھىيىتىڭمۇ يوق ! ئاپام ئىككىمىزنى ئائىلەڭدىن قوغلاپ چىقارغىنىڭغا شۇنچە يىللار بولدى ، ئاتىلىق مەسئۇلىيىتىڭنى ئادا قىلمىدىڭ ، شۇڭا ، مېنى باشقۇرىدىغان ھەققىڭمۇ يوق . . .

— شۇنداقمۇ تېخى ؟ — دېدى دادام چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ، ئاندىن ئارغامچىنى تۆت قاتلاپ قامچا قىلدى ـ دە ، ئېگىز كۆتۈرۈپ توۋلىدى ، — قېنى مېنىڭ قول تەگكۈزەلمىگىنىمنى كۆر !

ئۇ « قامچا » نى بېشىمدا پۇلاڭلاتتى ، رۇپىك قورقىنىدىن سىڭلىسى مېگىپىگىنىڭ يېنىغا بېرىۋالدى . مەن ئىختىيارسىز ئۆزۈمنى قاچۇرۇۋىدىم ، قامچا كېلىپ يەلكەمگە تەگدى ، ئۇچامدا قىسقا پەلتو بولغاچقا ئانچە ئاغرىمىدى . لېكىن ، قەلبىمدىكى غەزەپ دولقۇنى ھەممىنى بېسىپ چۈشتى ، مەن كۆچۈمنىڭ بارىچە توۋلاپ تىللىدىم :

— سەن يالماۋۇز ! ئىنسان قېلىپىدىن چىققان يالماۋۇز ! مېنى ئۇرالايسەن ، چۈنكى مەن بىر ئاجىز ناتىۋان . لېكىن بۇ تاياق يۈرىكىمدىن چىقمايدۇ ، بۇنىڭ ئىنتىقامىنى ئالماي قويمايمەن ! ئاخىر پۇشايمان قىلىسەن ! تەڭرىنىڭ غەزىپىگە ئۇچرايسەن ! تېگىشلىك جازايىڭنى تار-

تىسەن . . .

— قېنى ئىنتىقام ئالغىنىڭنى كۆرەي ! بۈگۈنلا دۈمبالاپ جېنىڭنى ئالمىسام خەپ !

دادامنىڭ بۇ گەپلىرى بىلەن تەڭ زەرب بىلەن ئۇرۇلغان « قامچا » بېشىم ۋە بەدىنىمگە مۆلدۈردەك تاراسلاپ تەگكىلى تۇردى . ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزۈمنى بۇ زەربىدىن قاچۇرالمىدىم ، بىرنەچچە « قامچا » يۈزۈمگىمۇ تېگىپ كەتتى ، ئاغرىق دەستىدىن ، بولۇپمۇ غەزەپ دەستىدىن كۆزۈمدىن ياش قۇيۇلدى . جان ئاچچىقىمدا ئاغزىمغا كەلگەننى دەپ دادامنى تىللاپ كەتتىم ، ئاخىر دادام پۇخادىن چىقتى بولغاي ، توختاپ قامچىنى تاشلاپ زەردە بىلەن :

— ئەدىپىڭنى بېرىپ قويمىغۇچە ، داداڭنىڭ كىملىكىنى بىلمەيدىكەنسەن !

مەن چۇۋۇلۇپ كەتكەن چاچلىرىمنى سىيپاپ ئوڭشىغاندىن كېيىن ، بېشىمنى كۆتۈرۈپ دادامغا تىكىلىپ تۇرۇپ :

— دادىسى بار ئادەم مەندەك بولامدۇ ؟ مۇنداق دادىنىڭ بارىدىن يوقى ياخشى !

دادام ساپادا ئولتۇرۇپ ، يەرگە چۈشۈپ كەتكەن غاڭزىسىنى ئالدى ۋە ماڭا قاراپ قويدى . ئۇنىڭ غەزىپى تارقالغانىدى ، ئۇ شىرەدىن 800 كويىنى ئېلىپ ماڭا تەڭلىدى :

— ھازىرچە بۇنى ئېلىپ قايت ، ئەتە كەچتە كەل ، 1500 كوي بېرەي ، ئۆي ئىجارىسى ۋە كىيىم ـ كېچەككە ئىشلىتىڭلار !

تۇۋا ، ئەجەب ئۇرۇپ بولۇپلا ئۇنىڭ مەردلىكى تۇتۇپ كەتتىمۇ ؟ مەن سەل ئەقىللىق ياكى بوشاڭلاردىن بولغان ، بىر قېتىملىق قامچا يېيىش بەدىلىگە 2300 كويىنى ئۇندۇرۇۋالغان بولسام كاشكى . ئەپسۇس مەن بىرگە بىر تۇرىدىغان كاجلاردىن بولۇپ قاپتىمەن . مەن پۇلنى ئېلىپ دادام بىلەن شۇ ئاچامغا قارىدىم . شۇ ئاچامنىڭ خۇشاللىقتىن گۈلقەغەلىرى ئېچىلىپ كەتكەنىدى ! مەن قەددىمنى رۇسلاپ ، دانىمۇدانە قىلىپ :

— بۈگۈندىن باشلاپ مەن سەن لۈجېنخۋانىڭ قىزى ئەمەس !

چۆچۈرىنى خام سانىما ، 2300 كوي پۇل بىلەن ئۆچمەنلىكنى يوقاتقىلى بولمايدۇ ، ئەمدى سېنىڭ پۇلۇڭنى ئالمايمەن ! مەن سېنى پېتىكىمگە تەگ قىلمايمەن ، ھەممىڭنى پېتەك قىلمايمەن ! ئەمما ، ئىنتىقامىمنى ئالماي قويمايمەن ! ئېلىشە ، بۇ سېسىق پۇللىرىڭنى ! — دېدىم ـ دە ، قولۇمدىكى پۇلنى ئېگىز كۆتۈرۈپ شۇ ئاچامنىڭ ھىجىيىپ تۇرغان يۈزىگە زەرب بىلەن ئاتتىم ، پۇللار شۇ ئاچامنىڭ يۈزىگە تېگىپ ، چېچىلىپ يەرگە چۈشكەندە خۇشال بولۇپ كەتتىم ، چۈنكى مەن ئۇنىڭ خۇشاللىقىنى كۆزىگە كۆرسەتتىم . شاققىدە كەينىمگە بۇرۇلۇپ ، ئۇلارغا قاراپمۇ قويماي ئىشىكتىن ئېتىلىپ چىقتىم . ھويلىدا تالادىن كىرىۋاتقان ئېرخاۋغا ئۇسۇۋالدىم ۋە ئۇنى كۈچۈمنىڭ بارىچە ئىتتىرىۋېتىپ دەرۋازىغا يۈگۈردۇم .

تاشقىرىدىكى قاتتىق يېغىۋاتقان يامغۇر تەسىر قىلغاندىلا ، بايىقى ئاچچىقىمدا كۆڭلۈكنى ئۇنتۇپ قالغانلىقىمنى بىلدىم ، ئۆيگە يەنە كىرىپ كۆڭلۈكنى ئاچچىقىشقا گەدىنىم قويمىدى . تامغا يۆلىنىپ پۇل ئېلىپ كېلىشىمنى كۈتۈپ تۇرغان ئاپامنى ، ئۇنىڭ سەممىي ۋە مىسكىن قىياپەتتە « پۇل ئالالىساڭ رىكشىغا چۈشۈپ كەل ! » دېگەن سۆزىنى ئەسلىدىم ، بۇرنۇم ئېچىشىپ كۆزۈمدىن ئىختىيارسىز ياش قۇيۇلدى . ئىچكىرىدىن ئېرخاۋنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :

— نېمە ئىش بۇ ؟ ھويلىدا يىپىڭ ئۇچراپ قالدى ، ئۇ خۇددى يىرتقۇچ ھايۋاندەك ئېتىلغان پېتى چىقىپ كەتتى !

— نېمە بولسا بولمامدۇ ! دېمىسىمۇ بىر يىرتقۇچ ئۇ ! — دېدى شۇ ئاچام چىرقىراق ئاۋازدا غەزەپ بىلەن ، ئاندىن يەنە توۋلىدى ، — ئالەن ! ئالەن ! كىرىپ يەرنى سۈرتۈۋەت ! ھەر قېتىم ئۇ كەلسە خۇددى لايدىن چىققان قانجۇقتەك جىمى يەرنى بۇلغايدۇ !

مەن بۇ قوش قاناتلىق قىزىل دەرۋازىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ئۆز ـ ئۆزۈمگە قاتتىق قەسەم بەردىم : « بۇنىڭدىن كېيىن ئېپىنى كەلتۈرۈپ ، بۇ ئۆيدىكى ھەممە ئادەمدىن ئىنتىقام ئالىمەن ! »

كالتە پەلتويۇمنىڭ ياقىسىنى كۆتۈردۇم ـ دە ، يېغىۋاتقان قاتتىق

يامغۇرغا قارىماي ئۆيگە ماڭدىم ، يامغۇر كىيىم ــ كېچەكلىرىم ، چېچىمنى چىلىق ــ چىلىق ھۆل قىلىۋەتتى .

2

ئەينەكنىڭ ئالدىغا كېلىپ مورەمگە چۈشۈپ تۇرغان چاچلىرىمنى چىرايلىق تاراپ يېشىل لىنتا بىلەن چىگىۋالدىم ، ئازراق ئۇپا سۈركىدىم . ئاپام شۇنداق ياسانساڭ سىپايە كۆرۈنىسەن ، دەيتتى . مەنمۇ بۇ كۈنلەردە كىشىلەردە سىپايە تەسىر قالدۇرۇشقا موھتاج ئىدىم . بۈگۈن خىزمەت ئىزدەشكە باشلىغىنىمنىڭ بەشىنچى كۈنى . بۇ كۈنلەردىكى ئەھۋالىمنى خىزمەت ئىزدەش دېگەندىن كۆرە ، كۆرۈنگەن يەرگە دوقۇرۇپ يۈرۈش دېگەن تۈزۈك ئىدى ! چۈنكى مەن قىرقىۋېلىنغان بىر قاتلام گېزىتنى كۆتۈرۈۋېلىپ يېغىۋاتقان يامغۇرغىمۇ قارىماي ، نەچچە قېتىم ئاپتوبۇس ئالماشتۇرۇپ ، كوچىمۇ كوچا قاتراپمۇ بارغانلا يېرىمدىن تەلپىكىم سۇغا چىلاشقان ھالدا قايتقانىدىم . بۈگۈنمۇ نەتىجە چىقمايدىغانلىقىنى كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ . شۇنداقتىمۇ بېرىپ سىناپ باقماي بولمايتتى . قولۇمدا بۈگۈنكى گېزىتكە بېسىلغان ئادەم ئېلىش توغرىسىدىكى بىرقانچە ئېلان بار ئىدى . بىرىنچىسى ، بىر شەخسىي دوختۇرخانىغا سېسترا ئالماقچىكەن . ئىككىنچىسى ، نامىنى ئاڭلاپ باقمىغان بىر ژۇرنالنىڭ رېداكسىيىسىگە ياردەمچى تەھرىر ئالماقچىكەن . ئۈچىنچىسى ، ×× شىركەتكە قەددى ــ قامىتى كېلىشكەن قىزلاردىن بىرنەچچە نەپەر خىزمەتچى ئالىدىكەن .

ياسىنىپ ــ تارىنىپ بولغىنىمدا ئىشىك غىچچىدە ئېچىلىپ ، ئاپام ماي قەغەزدىن ياسالغان بىر كۈنلۈكنى كۆتۈرگەن پېتى ئىتتىك كىرىپ سۇپىغا چىقتى ۋە تاتىراڭغۇ چىرايىغا زورىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ مۇنداق دېدى :

ــــ ھوي ، يېپىڭ ، جىن خانىمدىن ساڭا كۈنلۈك ئارىيەت ئە-

كەلدىم ، يامغۇردا قاتراپ يۈرۈپ ئاغرىپ ـ تارتىپ قالساڭ تېخىمۇ ئاۋا-رىچىلىككە قالىمىز ! توپلىيالىغىنى يامتىپ قويدۇم . . . دوقمۇشتىكى بوۋاي ئىش ھەققىنى كېيىن بىر نېمە دېيىشەرمىز ، دېدى ، ئۇ . . . ھەقىقەتەنمۇ ياخشى ئادەم .

ئاپامغا قارىغاندىم ، چىرايى بۆلەكچىلا تاتىرىپ كېتىپتۇ ، مەن تەشۋىشلىنىپ سورىدىم :

ــ ئاپا ، ئاغرىپ قالمىغانسەن ؟

ــ ياقەي ، ناھايىتى ئوبدان تۇرىمەن ، ــ دېدى ئاپام زورىغا غەمكىن كۈلۈمسىرەپ . ئۇنىڭ باش ئاغرىقى يەنە قوزغالغانلىقىنى پەملىدىم . ئاپام سۇپىدىكى كارىۋاتنىڭ يېنىغا سېلىنغان يولۋاس تېرىسىدە ئولتۇردى ، بۇ يولۋاس تېرىسىنى شىمالدىن ئەكەلگەنىدۇق ، ئەسلى بۇ يەتتە پارچە بولۇپ ، ھازىر مۇشۇ بىرىلا قالغانىدى . ئاپام دائىم بۇ تېرىنى ئاستىغا سېلىپ ئولتۇرۇپ يىڭنە ئىشى قىلاتتى ، قىشلىق كىيىمى يېپىلىڭ بولغاچقا ، سوغۇق چۈشكەندە ، تېرىنىڭ ئالدىنقى ئىككى پۇتىنى بوينىغا يۆگىۋالاتتى . بۇ كىچىككىنە ئىككى ئېغىز كونا ئۆيىمىزدە بىزنىڭ ئىلگىرىكى ئاسايىشلىق تۇرمۇشىمىزدىن مۇشۇ يولۋاس تېرىسىدىن باشقا ھېچ بەلگە قالمىغانىدى .

ــ ئاپا ، مەن قەرزگە ئاز ـ تولا پۇل تېپىپمۇ قالارمەن ، چۈشتە مېنى تاماققا ساقلاپ ئولتۇرمىغىن . كەچلىك تاماقتىمۇ ساقلىمىغىن . فاڭ يۇنىڭ يېنىغا بېرىپ ئامال قىلىپ كۆرەي ، ــ دېدىم . فاڭ يۇ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ساۋاقدىشىم ۋە ياخشى دوستۇم ئىدى .

ئاپام ماڭا قاراپ بىرپەس تۇرۇۋېلىپ :

ــ قەرز ئالالىغان تەقدىردىمۇ قايتۇرالماسمىزمىكىن ، ــ دېدى .

ــ خىزمەت تاپسام لا قايتۇرۇۋېتىمىز ، ــ دېدىم مەن ، ــ ھەي ، مەكتەپنى پۈتكۈزۈپلا ماشىنكىدا خەت بېسىشنى ئۆگىنىپ قويغان بولسام ، بىر ھۈنەرگە ئىگە بولار ئىكەنمەن ، ھازىر تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتكۈزۈش دىپلومىغا ھېچكىم كۆز قىرىنى سېلىپ قويمايدىكەن .

مەن كۈنلۈكنى ئالدىم ـ دە ، ئايىغىمنى كىيدىم ، سىرتقا چىقسام

هاۋا تۇتۇق ، سىمىلداپ يېغىۋاتقان يامغۇر توختار ئەمەس ، ئۆينىڭ لەم-پىسىدىن يامغۇر تامچىسى چېپىلداپ چۈشمەكتە . ئاپام كەينىمدىن دەرۋازىغىچە بىللە كېلىپ ، مەن دەرۋازىدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن دەرۋازىنى يېپىپ ۋە كوچىغا چىققىنىمدا :

— بالدۇرراق قايتىپ كەل ، ھايال بولۇپ قالما ! — دېدى .

ئاپامغا قاراپ بېشىمنى لىڭشىتتىم - دە ، كۆڭلۈمنى يېيىپ يۈرۈپ كەتتىم . ئاۋۋال ھېلىقى شەخسىي دوختۇرخانىغا بېرىش قارارىغا كەلدىم ، ئۇ دوختۇرخانا نەنچاڭ يولىنىڭ بىر كوچىسىدا ئىدى . يانچۇقۇمدىكى تۆت كويلا پۇلنى تېجەش ئۈچۈن ، ئاپتوبۇسقىمۇ چۈشمەي پىيادە ماڭ-دىم . نەنچاڭ يولىغا بېرىپ بىرھازا ئىزدەپ بۇ كوچىنى ئاران تاپتىم . بۇ ، قاراڭغۇ ۋە تار ، ھەممىلا يېرى پاتقاق بىر كوچا ئىكەن ، بۇنى كۆ-رۈپ كۆڭلۈم سوۋۇپلا قالدى ، پۇتلىرىم لاي بولۇپ كەتتى ، ئاخىر دوختۇرخانىنى تاپتىم . دوختۇرخانا بەكمۇ كونىراپ كەتكەن ئىككى قە-ۋەتلىك ياغاچ ئۆي بولۇپ ، ئىشىكىدە قىيسىق ئېسىقلىق مۇنداق بىر ۋى-ۋىسكا تۇرۇپتۇ :

فۇئەن دوختۇرخانىسى - ياپونىيەدە ئوقۇغان دوكتور لىن × × مەخسۇس تاناسىل ، سۆزنەك ، شەنكىر ، ئەرلىك جىنسىي ئاجىزلىق ، بويىدىن ئاجراش كېسەللىرىنى داۋالايمەن .

ۋىۋىسكىنىڭ يېنىغا چاپلانغان بىر پارچە قىزىل قەغەزگە خۇددى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ پوچېركىسىدەك مايماق - سايماق يېزىلغان « بىر نەپەر پراكتىكانت سېسترا قوبۇل قىلىنىدۇ ، جاپاغا چىداپ ئىشلىگۈچىنىڭ ئوقۇش تارىخى سۈرۈشتە قىلىنمايدۇ » دېگەن خەتلەر تۇرۇپتۇ . بېشىمغا يەل يېغىپ كىرىشكىمۇ پېتىنالمىدىم - دە ، ئىتتىك بۇرۇلۇپ كەينىمگە ياندىم . بىرىنچى پۇرسەت شۇ يوسۇندا يوققا چىقتى ! بۇ دوختۇرخانا ھەققىدە ئېلان بېسىلغان گېزىتنىڭ قىرقىۋېلىن-غان پارچىسىنى يول بويىدىكى ئەخلەت ساندۇقىغا تاشلىۋېتىپ ، بۇ پات-قاق كوچىدىن يېنىپ چىقتىم . سائىتىمگە قارىسام ئون بىرگە يېقىنلاپ

قاپتۇ .

قالغان ئىككى ئورۇنغا بېرىشقا توغرا كەلدى . ئاۋۋال خاڭجۇ جەنۇبىي يولىدىكى ھېلىقى ژۇرنال رېداكسىيىسىگە باراي ، دېدىم ۋە پىيادە ماڭدىم . خاڭجۇ جەنۇبىي يولىغا بارغاندىن كېيىنمۇ ئۇيان ــ بۇيان ئايلىنىپ يۈرۈپ ژۇرنال رېداكسىيىسىنى ئاران تاپتىم ئۇمۇ بىر تار كوچىدىكى ياغاچ بىنا ئىكەن . ئىشىكىگە ئاسقان ۋىۋىسكىغا « شەرقىي جەنۇب ژۇرنىلى رېداكسىيىسى » دېگەن خەتلەر ئىنتايىن چىرايلىق يېزىلغانىكەن .

راستىنى ئېيتسام ، شەرقىي جەنۇب ژۇرنىلى دېگەننى زادىلا كۆرۈپ باقمىغانىدىم . لېكىن ، ۋىۋىسكىدىكى ھەيۋەت خەتلەردىن قارىغاندا ، ئېھتىمال يېڭى قۇرۇلغان رېداكسىيىدۇر . مەن چاچلىرىمنى تۈزەشتۈرۈپ ، كىيىملىرىمنى ئوڭشىۋېلىپ ئىشىكنى چەكتىم . ئەمەلىيەتتە ، ئىشىك ئوچۇق ئىدى . كىچىككىنە بۇ ئۆيىنى يوغان بىر شىرە بىلەن كىچىككىنە ئۈستەللا بىر ئالغانىدى . چوڭ بىر شىرەنىڭ ئالدىدا يېشى ئوتتۇزدىن ئاشقان ، خۇرۇم چاپان كىيگەن بىر كىشى بىر تال پاپىرۇسنى چىشلىگىنىچە گېزىت كۆرۈپ ئولتۇراتتى . ئۇ ئىشىك چېكىلگەن ئاۋازنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قاراپ شۈبھە بىلەن سورىدى :

ــ كىمنى ئىزدەيسىز ؟

ــ بۇ يەرگە بىر ياردەمچى تەھرىر لازىممۇ ؟ ــ دەپ سورىدىم .

ــ ھە ، شۇنداق ، شۇنداق ، ــ ئۇ ئوپۇل ــ توپۇل ئورنىدىن تۇردى ۋە تەكرار ــ تەكرار ، ــ كىرىڭ ، قېنى كىرىڭ ، ــ دېدى .

مەن ئۆيگە كىردىم ، ئۇ مېنى كىچىك ئۈستەلنىڭ يېنىغا ئولتۇرۇشقا ئىشارەت قىلدى ۋە بىر ۋاراق ئىش قەغىزى بىلەن ماي قەلەمنى شىرەگە قويۇپ :

ــ ئاۋۋال تەرجىمىھالىڭىزنى يېزىڭ ، ــ دېدى .

مەن مۇنداق كارامەتنىڭ بولۇشىنى ئويلاپ باقمىغانىدىم ، نائىلاج قەلەمنى ئېلىپ يۈرتۇم ، يېشىم ، ئىسىم ــ فامىلەم ، ئوقۇش تارىخىم قاتار-

لىقلارنى يېزىپ تەرجىمىھالىمنى بەش مىنۇتقا قالماي پۈتتۈردۈم . ئۇ تەرجىمىھالىمنى قولىغا ئېلىپ كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن بېشىنى لىڭشى-تىپ :

— بولىدۇ ، بولىدۇ ، لىۋ خېنىم ، ئەدەبىي خىزمەتكە قىزى-قامسىز ؟ — دېدى .

— ھەئە ، — دەپ قويدۇم ، ئەمەلىيەتتە ئەدەبىياتقا بولغان قىزى-قىشىم مۇزىكا ۋە رەسىم سىزىشقا بولغان قىزىقىشىمغا يەتمەيتتى .

— مۇنداق دەڭ ، — دېدى ئۇ ئاۋازىنى سوزۇپ ۋە تارتمىسىدىن بىرنەچچە نۇسخا ژۇرنالنى ئېلىپ ماڭا سۇندى ، — بىزنىڭ ژۇرنىلىمىز مانا مۇشۇ ژۇرناللارغا ئوخشىشىدۇ . مۇھىمى ھېكايە ئاساس قىلىنىدۇ ، ئاۋۋال بۇ ژۇرناللارنى كۆرۈپ بېقىڭ .

بۇلار شياڭگاڭ ھەسەن - ھۈسەن نەشرىياتىغا تەقلىد قىلىپ نەشر قىلىنغان ئۈچ پارچە ژۇرنال بولۇپ ، « ھازىرقى زامان يېڭى ھېكا-يىلىرى ژۇرنىلى » دەپ ئۆزگەرتىپلا قويغانىكەن . بىرىنچى ژۇرنالنى ئې-چىپ قارىۋىدىم ، ناھايىتى ناچار بېسىلغان يېرىم يالىڭاچ ئايالنىڭ رەسى-مىگە كۆزۈم چۈشتى . بۇ ھېكايىنىڭ تېمىسى « ئالۋاستى ئايال » ئىدى . يەنە بىرنەچچە بەتنى ۋاراقلاپ كۆردۈم ، ژۇرنالنىڭ ئىچىدىمۇ نۇرغۇن قىستۇرما رەسىم بولۇپ ، گاۋباۋنىڭ رەسىملىرىگە تەقلىد قىلىنغاندەك كۆرۈنسىمۇ ، ئەمەلىيەتتە گاۋباۋنىڭ رەسىملىرىنىڭ كۆچۈرۈلمىسى ئى-دى . ئىككىنچى ژۇرنالدىكى ھېكايىنىڭ تېمىسى « ھال رەڭ شەنبە » ، ئۈچىنچى ژۇرنالدىكى ھېكايىنىڭ تېمىسى « زېرىكەرلىك كېچە » ئىدى . بۇ ھېكايىلەرنى ئوقۇماي تۇرۇپلا نېمىلەر يېزىلغانلىقىنى قىياس قىلغىلى بولاتتى . ھەربىر نۇسخا ژۇرنالنىڭ كەينىگە « شەرقىي جەنۇب ژۇرنىلى رېداكسىيىسى » دېگەن خەتلەر ھەيۋەتلىك قىلىپ يېزىلغانىدى . ھېلىقى ئادەم ماڭا قاراپ كۈلۈپ گەپ باشلىدى :

— ھازىر بىز ھېكايە چىقىرىشنى ئاساس قىلىمىز ، قىزىقىدىغان بولسىڭىز ، رېداكسىيىمىزگە قاتنىشىشىڭىزنى قارشى ئالىمىز . خىزمەتكە كەلسەڭ ، ئاساسلىقى ھېكايىلەرنى توپلاش . ئوچۇقىنى ئېيتقاندا ، كۆ-

چۈرمىچىلىك قىلىش . بۇ بىرنەچچە ژۇرنالدىكى ھېكايىلەرنى مەن يې-
گىرمە يىلنىڭ ئالدىدىكى ژۇرنال ۋە گېزىتلەردىن تاپقان . ئادەم ئىسمى ،
يەر ئىسىملىرىنى ئۆزگەرتىپ ، شەھۋانىيلىقنى قوزغايدىغان نەرسىلەردىن
ئازلا قوشۇپ قويسىلا يېڭى ھېكايە بولىدۇ . قىستۇرما رەسىملەرگە كەل-
سەك ، بۇلارنىڭ كۆپىنچىسى شياڭگاڭدا چىقىدىغان ھېكايە ژۇرناللىرى
ۋە چەت ئەلنىڭ رەسىملىك ژۇرناللىرىدىن كېسىۋېلىنغان . شۇڭا بىزنىڭ
خىزمىتىمىزدە يىغىش ۋە كېسىۋېلىش ئاساس قىلىنىدۇ . ئەگەر ئۆزىڭىز
يازالىسىڭىز بەكمۇ ئوبدان بولغىنى ، مۇنداق ھېكايىلەرنى يېزىشقا ھېچ-
قانچە ماھارەت كەتمەيدۇ . چۈشىنىكسىز ۋە غەلىتە ، شەھۋانىيلىقنى قوز-
غايدىغان بولسىلا بولدى ، ھازىر كىشىلەر مۇشۇنداق بىرنېمىلەرنى ياقتۇ-
رىدۇ ، بۇ ژۇرنىلىمىزنىڭ بازىرى ئىتتىك ! ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلەپ
خېلى بىرنېمىلەرنى دېدى . ئەپتىدىن ئۆز خىزمىتىدىن مەمنۇن ئىكەنلىكى
بىلىنىپ تۇراتتى . ئېھتىمال ئۇ خەقنىڭ يازغىنىنى كۆچۈرۈۋېلىش ۋە
قىستۇرما رەسىملىرىنى ئوغرىلاشتىن پەخىرلەنسە كېرەك . ژۇرنالدىكى
قىستۇرما رەسىملەرنى گاۋباۋنىڭ رەسىملىرىگە ئوخشاتقىنىم بىكار
ئەمەس ئىكەن ، ئەسلىدە ئۇلار ئوغرىلىۋېلىنغانىكەن ـ دە ! مەن ئە-
زەلدىن مۇنداق ئەدەبىيات ـ سەنئەت مۇناپىقلىرىنى كۆزگە ئىلمايتتىم ،
شۇڭا ئورنۇمدىن تۇرۇپ مېڭىشقا ئالدىرىدىم . ئۇ توختىماي
ۋالاقلاۋەردى :

ـــ بۇ ژۇرنىلىمىزنىڭ دەسلەپكى تەمىناتىغا كەلسەك ، ۋاق-
تىنچە ئېيىغا 200 كوي بېكىتتۇق ، ھەر ئايدا تۆت پارچە ژۇرنال
چىقىرىلىدۇ . . .

ـــ بولىدۇ ، ـــ دېدىم مەن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ ، ـــ رەھمەت
سىزگە ، بۇ خىزمەت ماڭا ئانچە مۇۋاپىق كەلمەيدىكەن ، ئەپۇ قىلغايسىز ،
باشقا بىرەرنى قوبۇل قىلغايسىزلەر !

گېپىمنى تۈگىتىپلا ئېتى ئۇلۇغ « شەرقىي جەنۇب ژۇرنىلى
رېداكسىيىسى » دىن ئىتتىك ياندىم . ئۇ ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەي ھاڭ ـ
تاڭ قالدى . كوچىنىڭ دوقمۇشىغا كەلگەندە ، قولۇمدىكى ئۈچ پارچە

ژۇرنالنى ئەخلەت ساندۇقىغا تاشلىۋېتىپ ئېغىر خورسىندىم . ئۈچ پۈر-سەتنىڭ ئىككىسى يوققا چىقتى . ئەمدى ھېلىقى × × شىركىتىگە بې-رىشلا قالغانىدى . سائىتىمگە قارىسام بىرگە يېقىنلاپ قاپتۇ ، يېقىن ئەتراپتىكى كىچىك ئاشخانىدىن بىرىگە كىرىپ بىر قاچىسى ئىككى سوم-لۇق لەغمەن يېدىم . ئاشخانىدىن چىقىپلا ئاپتوبۇسقا چىقىپ غەربىي دەرۋازىنىڭ چېتىدە ئاپتوبۇستىن چۈشتۈم ـ دە ، ئادرېسقا ئاساسەن × ×شىركىتىنى تاپتىم .

بۇ شىركەت خېيياڭ يولىدىكى بىر بىنادا بولۇپ ، ئاستى سودا سارىيى ئىكەن . × × شىركىتى دېگەن ۋىۋىسكىمۇ ئېسىلماپتۇ ، خېلى سېلىشتۇرۇپ باقتىم ، ئادرېس خاتا ئەمەس ، سودا سارىيىغا كىرىپ پار-كازچىك ئايالدىن سورىۋىدىم ، ئۇ بېشى بىلەن پەلەمپەي ئارقىلىق يۇقى-رىقى قەۋەتكە چىقىشىمنى ئىشارەت قىلدى . مەن ئۈستۈنكى قەۋەتكە چى-قىشىمغا كۆز ئالدىم بىردىنلا يورۇپ كەتتى . بۇ ھەيۋەت بېزەلگەن ئىش بېجىرىش ئورنى بولۇپ ، دېرىزىلىرىگە يىپەك پەردىلەر تارتىلغان ، ئۈزۈن ساپالاردىن باشقا ئىنتايىن چىرايلىق سىرلانغان ئۈچ شىرەمۇ قويۇلغاندى . ئۈيدە راسا ياسانغان يەتتە ـ سەككىز قىز ئولتۇراتتى . ئىشىكنىڭ يېنىدىكى شىرە يېنىدا ئولتۇرغان ياشقىنا ئىش بېجىرگۈچى مېنى كۆرۈپ سورىدى :

ـــ چاقىرىققا بىنائەن كەلدىڭىزمۇ ؟

ـــ ھەئە ، ـــ دېدىم مەن بېشىمنى لىڭشىتىپ .

ـــ ئاۋۋال تىزىمغا ئالدۇرۇڭ .

ئۇ ماڭا بىر ۋاراق جەدۋەل سۇندى ، جەدۋەلدىكى كاتەكچىلەرگە ئىسىم ـ فامىلىسى ، يۇرتى ، يېشى دېگەن خەتلەر بېسىلغانىدى ، ئۇنى تولدۇرۇپ بەردىم . ئىش بېجىرگۈچى بۇنى بىر تالاي جەدۋەلگە قوشۇپ قويدى ۋە ساپانى كۆرسىتىپ :

ـــ بىرئاز كۈتۈپ تۇرۇڭ ، دىرېكتور تېخى كەلمىدى ، كەلگەندە ئۆزى گەپلىشىدۇ ، ـــ دېدى .

گەپلىشىدۇ دېگىنى ئېھتىمال ئېغىزچە سىناق ئالىدۇ ، دېگىنى

بولسا كېرەك . مەن ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە ساپادا ئولتۇردۇم . شۇ ئارىلىقتا چاقىرىققا بىنائەن كەلگەن قىزلارغا سەپسالدىم . بۇلار ھەرخىل ، ھەر ياڭزا ياسانغان ، تۇرلۇك ئۆزگىچىلىككە ئىگە بولسمۇ ، كۆپچىلىكى پەرداز قىلىشنى بىلمەيدىغان تومپاي بىرنىمىلەر ئىدى . مەن ئىككى سا- ئەتكە يېقىن كۈتتۈم . چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىدە دىرېكتور لاغايلاپ كىرىپ كەلدى ، ئاڭغىچە يەنە ئالتە قىز كەلدى .

دىرېكتور ئوتتۇرا ياشلاردىكى پاكار ، سېمىز ئادەم ئىدى ، پەلتو كىيىپ ، شارپا يۆگىۋالغانىدى . ئۇ ئىشىكتىن كىرىپلا سوغۇقتىن شىكا- يەت قىلدى . ھېلىقى خىزمەتچى ئېھتىرام بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ ، بىر دەستە جەدۋەلنى ئۇنىڭغا تاپشۇردى . دىرېكتور جەدۋەلنى ئېلىپ شار- پىسىنى يەشتى . بويىنى گۆشلۈك ، يوغان قورساق بۇ ئادەم سودىگەرنىڭ ئۆزى ئىدى . ئۇ ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن ئۆيدىكىلەرگە بىر - بىرلەپ قاراپ چىقتى ، ئۇنى ساقلاپ تۇرغان قىزلار ئىختىيارسىز ھالدا قەددىنى رۇسلىدى . ئۇنىڭ نەزەرى ماڭا كېلىپ توختىدى ، ئۇ باشتىن - ئايە- غىمغىچە سەپسېلىپ قارىغاندىن كېيىن :

— قېنى ! سىز ئاۋۋال كېلىڭ ، باشقىلار كۈتۈپ تۇرۇڭلار ! — دېدى .

ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۈچىرەت بويىچە چاقىرماي مېنى ئاۋۋال چا- قىرغانلىقىنى چۈشىنەلمىدىم . ئۇ ئوتتۇرىدىكى شىرە يېنىغا كېلىپ ئول- تۇردى ، مەن ئۇنىڭ قېشىغا ماڭدىم ۋە ئۇنىڭ مېڭىشىمغا دىققەت قىلىۋاتـ- قانلىقىنى بايقىدىم . مەن ئۇنىڭ ئالدىدا توختىغاندا ئۇ ئۆزىنىڭ نوپۇزلۇق كۆزلىرىنى ماڭا تىكىپ چىرايىمغا راسا قارىغاندىن كېيىن ، سورىدى :

— ئىسمىڭىز نېمە ؟

— لۇ يىپىڭ .

ئۇ قولىدىكى جەدۋەللەر ئىچىدىن مەن تولدۇرغان جەدۋەلنى تې- پىپ سورىدى :

— بۇ جەدۋەل سىزنىڭمۇ ؟

— ھەئە

ئۇ جەدۋەلنى تەپسىلىي كۆرۈپ چىقىپ ، سوئال سوراشنى داۋاملاشتۇردى :

ــ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەنمۇ ؟

ــ ھەئە ، ــ دېدىم مەن جاۋابەن .

ئۇ بېشىنى لىڭشىتتى ، قارىماققا قانائەتلەنگەندەك كۆرۈنەتتى ، ماڭا يەنە بىرپەس سەپسالغاندىن كېيىن بىردىنلا :

ــ ئۇچىڭىزدىكى قىسقا پەلتونى سېلىۋەتسىڭىز ، ــ دېدى .

بۇ نېمە دېگىنىدۇ ؟ ھەيران بولدۇم ، شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە قىسقا پەلتويۇمنى سېلىۋەتتىم ، پەلتونىڭ ئىچىگە ئۆزە ياقىلىق قارا پوپايكا كىيگەنىدىم . ئۇ ماڭا قاراپ قويۇپ ، قىزىل قېرىنداش بىلەن مەن تولدۇرغان جەدۋەلگە بەلگە ئۇردى ۋە كۈلۈمسىرەپ :

ــ لۇ خېنىم ، سىز قوبۇل قىلىندىڭىز ، كېلەر دۈشەنبىدىن باشلاپ بۇ يەرگە كېلىپ بىر ھەپتىلىك تەلىم ـ تەربىيىگە قاتنىشىسىز . تەمىناتتىن غەم قىلماڭ ، ئايلىق كىرىمىڭىز ئىككى ـ ئۈچ مىڭ كويدىن كەم بولمايدۇ .

مەن ھاڭ ـ تاڭ قالدىم . مۇشۇنداقمۇ قوبۇل قىلىش بولامدۇ ؟ ئىمتىھانمۇ ئالمايدىغان ، سىناپمۇ باقمايدىغان ، ئېيىغا ئىككى ـ ئۈچ مىڭ كوي بېرىدىغان قانداق خىزمەتتۇ بۇ ؟ مەن بىرئاز گاڭگىراپ سورىدىم :

ــ بۇ خىزمەتنىڭ خاراكتېرىنى سورىشىمغا رۇخسەتمۇ ؟

ــ تېخى بىلمەمسىز ؟

ــ قىز خادىم قوبۇل قىلماقچى ، شۇنداقمۇ ؟

ــ شۇنداق ، قىز خادىم قوبۇل قىلىمىز دېيىشكىمۇ بولىدۇ ، ــ دېدى ئۇ ، ــ ئەمەلىيەتتە مۇنداق ، چاغاننىڭ ئالدىدا ، چىڭدۇ يولىدىكى «كۆك ئاسمان» تانسخانىمىز ئېچىلماقچى .

ــ ھە ، مۇنداق دەڭە ، ــ دېدىم مەن دېمىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ ، ــ سىلەر تانسچى قىز قوبۇل قىلماقچى ئىكەنسىلەر ـ دە .

ــ نېمە دېگىنىڭىز بۇ ، ــ دەپ گەپ يورغىلاتتى دىرېكتور چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ ، ــ سىز بۇ كەسىپنى تۆۋەن كۆرمەڭ ، بۇمۇ

پاك ۋە دۇرۇس كەسىپ . . .

— شۇغىنىسى ، — دېدىم مەن بېشىمنى تىك تۇتۇپ ، — مەن تانسىچى بولمايمەن ، ئەپۇ قىلغايسىز ! — سۆزۈمنى تۈگەتتىم ـ دە ، بۇرۇلۇپ سىرتقا ماڭدىم . دىرېكتور مېنى چاقىرىۋالدى :

— لۇ خېنىم ، توختاپ تۇرۇڭ ، — ئۇ ماڭا يەنە بىر سەپسالغاندىن كېيىن دېدى ، — ئويلىشىپ كۆرسىڭىز ، بۇ يەرگە قوبۇل قىلىنغان خېنىملار ئىككى مىڭ كوي ئالدىن قەرز ئالسا بولىدۇ ، خىزمەتكە قاتناشقاندىن كېيىن مۇددەتكە بۆلۈپ تۇتۇپ قېلىنىدۇ . هازىرچە قايتىپ ئويلىشىپ كۆرگەيسىز ، سىزنى تىزىملىكتىن ئۆچۈرۈۋەتمەي تۇرايلى ، هازىرقى نىيىتىڭىزدىن يېنىپ قالسىڭىز قاچان بولمىسۇن بۇ يەرگە كېلىپ بىزنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويسىڭىز بولىدۇ .

— رەھمەت سىزگە ، — دېدىم ـ دە ، ھېچنېمىنى ئويلىماستىن پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كەتتىم . ئىككى مىڭ كوي ئالدىن قەرز بېرەرمىش ، ئەجەبمۇ ئوبدان ئىشكەنە ! ئېھتىمال ئۇ مېنىڭ پۇلدىن قىسىلغانلىقىمنى بىلىپ قالغان بولسا كېرەك ، لېكىن مەن پۇلدىن ھەرقانچە قىسىلسامۇ ، تانسىچى بولۇشنى راۋا كۆرمەيمەن ! سودا سارىيىنىڭ ئىشىكىدىن چىقىپ ، قايناپ كەتكەن خېڭياڭ رەستىسىگە قاراپ تۇرۇپ قالدىم ، يېمەك ـ ئىچمەك ماگىزىنى چىقارغان چاغانلىق ماللار توغرىسىدىكى ئېلانلار ، كىيىم ـ كېچەك ماگىزىنى ۋە تۈرلۈك ماللار ماگىزىنلىرى ئالدىغا ئېسىۋېتىلگەن چاغان مۇناسىۋىتى بىلەن باھاسى چۈشۈرۈلگەن قىزىل لېنتىلار ، كوچىدا ئۆز ئىشى بىلەن ئالدىراپ يۈرگەن ئادەملەرگە قارىغانچە يۈرەك ـ باغرىم تىلىم ـ تىلىم بولماقتا ئىدى . دەرۋەقە چاغان يېقىنلاۋاتىدۇ ، ئۆي ئىگىسى ئىجارە ھەققىنى سۈيلەۋاتىدۇ ، ئۆيدە يېگۈدەك ئاشلىقمۇ يوق . يەنىلا قۇرۇق قول قايتامدىمەن ؟ بىر كۈن قاترىغىنىم بىكارلا بولدى . پۇل تېپىپ ھەل قىلىشنى كۈتۈپ تۇرغان بىرتالاي مەسىلە تۇرۇپتۇ ، ئەمدى قانداق قىلارمەن ؟

ئاپتوبۇسقا چۈشۈپ فاڭ يۈنىڭ ئۆيىگە باردىم . فاڭ يۈ ئىككىمىز مەكتەپتە ئەڭ يېقىن ساۋاقداشلاردىن ئىدۇق ، ھەر ئىككىمىز شەرقىي

شماللىق ، شۇنداقلا شەرقىي شماللىقلارغا خاس ئېگىز بويلۇق ئىدۇق ، ھەر ئوقۇش مەۋسۇمى بويىمىزغا قاراپ ئولتۇرغۇزغاندا ئىككىيلەن دائىم بىر پارتىدا ئولتۇرۇپ قالاتتۇق . ئۇ رەسىم سىزىشقا خۇشتار ئىدى ، مەن مۇزىكىغا قىزىقاتتىم ، ھەر ئىككىلىمىز رومان مەستانىلىرىدىن ئىدۇق ، بىر كىتاب ئۈستىدە دەتالاش قىلىپ تېرىككىنىمىزدىن ئۇرۇشۇپمۇ قالاتتۇق ، بىرنەچچە كۈنگىچە گەپمۇ قىلىشماي تارتىشىپ يۈرەتتۇق ، ئىش ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن يەنە ئەپلىشىپ قالاتتۇق ، ساۋاقداشلار ئىككىمىزنى چۈجە ــ خورازلار دېيىشەتتى ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ، ئۇ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ سەنئەت فاكۇلتېتىغا كىرىپ ئوقۇدى ، مەنچۇ ؟ مېنىڭ ئىسمىم شەرقىي دېگىز ئۇنىۋېرسىتېت دۆلەت ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا چىقتى . بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇش خىراجىتى بەكمۇ يۇقىرى ئىدى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئاپامنى تەيبېيدە يالغۇز تاشلاپ قويۇپ ، تەيجۇڭغا بېرىپ ئوقۇيالمايتتىم . شۇڭا ، ئىمتىھاندىن ئۆتكىنىممۇ بىكار بولۇپ كەتتى . ئائىلىدە دەرس تەكرارلاپ ئىككىنچى يىلى قايتا ئىمتىھان بېرىپ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇزىكا فاكۇلتېتىدا ئوقۇماقچى بولدۇم . سەنئەت دەرسىدىن بەرگەن ئىمتىھانىم يوقلا بىر نىمە بولدى ، يەنى پىئانىنو چېلىشنى بىلمەيتتىم ، ئاۋازىم يامان ئەمەس ، ئاۋاز ئىمتىھانىدىن ئۆتەلەيمەن دەپ قارىغان بولسامۇ ، مەخسۇس مەشىق قىلمىغانلىقىم ئۈچۈن ، ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمىدىم ! دەرسلىكلەردىن بەرگەن ئىمتىھانىمنىڭمۇ تايىنى بولمىدى ، شۇڭا تەيجۇڭ جىڭيى ئىنگلىزچە ئالىي تېخنىكومىغا ئۆتۈپتىمەن . دېمەك ، ئالدىنقى يىلدىكىدىنمۇ بەتتەر مەكتەپ چىقتى ، بەرگەن ئىمتىھان يەنىلا بىكار كەتتى . شۇنداق قىلىپ ، فاڭ يۈ ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇدى ، مەن يەنىلا ۋاقىتنى بىكار ئۆتكۈزۈپ يۈردۈم ، ئىستىقبالىمدىن سۆز ئاچقىلى بولمايتتى .

فاڭ يۈنىڭ دادىسى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى بولسىمۇ ئائىلە ئەھۋالى ياخشى ئەمەس ئىدى . ئۇلار دادىسىنىڭ قوشۇمچە دەرس بېرىشى ۋە دەرس پىششىقلاش سىنىپلىرىغا دەرس ئۆتۈشكە تايىنىپ تۇرمۇشنى

ئاران قامدايتتى ، كۆنى ئەتىدىن ـ كەچكىچە ئالدىراشچىلىقتا ئۆتەتتى . فاڭ يۈنىڭ ئىككى ئىنىسى ، بىر سىڭلىسى بولۇپ ، فاڭ يۈ بالىلارنىڭ چوڭى ئىدى . جان سانى كۆپ بۇ ئائىلە ئۆيىدە خىزمەتكار ئىشلەتمەيتتى . ئائىلىنىڭ پۈتۈن ئىشىنى فاڭ يۈنىڭ ئاپىسى قىلاتتى . بۇ ئائىلىدىكىلەر شىماللىقلارغا خاس قىزغىن ، تۈز مىجەزلىك ئىدى . ھەققانىيەتنى ياقلايتتى . ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى قىيىن بولسىمۇ ، ئىشىنىمەنكى ، بۇ ماڭا ياردەم قىلالايدىغان بىردىنبىر ئائىلە ئىدى .

فاڭ يۈلەر جۇڭخېشياڭدا تۇراتتى ، ئالتە جان ئادەم ھۆكۈمەت بەرگەن ئۈچ ئېغىزلىق ئۆيدە ئولتۇراتتى . تەيفىڭ شامىلى پەسلىدە سۇ بېسىپ كېتىش خەۋپىگە ئۇچراپ تۇراتتى . فاڭ يۈ يېقىندىلا ئىككىنچى سىنىپقا كۆچكەن سىڭلىسى بىلەن بىر ئۆيدە ياتاتتى .

ئىشىكنى قاقتىم . تەلىيىمگە يارىشا فاڭ يۈ ئۆيدە ئىكەن ، يۈگۈرۈپ چىقىپ ئىشىكنى ئاچتى ۋە مېنى كۆرۈپلا سۆزلەپ كەتتى :

— لۇ يېپىڭ ، سەن ئىكەنسەنغۇ ، مەن تېخى سېنى ئۆلۈپ كەتتىمىكىن ، دەپ يۈرەتتىم !

— ھوي ، تۈزۈك گەپ قىلغىنا ، سالاملاشماي تۇرۇپلا تىل سالغىنىڭ نېمىسى ؟ — دېدىم مەن .

— شۇنچە ۋاقىتتىن بۇيان ھالىڭ نېچۈك دەپمۇ قويمىدىڭغۇ !

— سەنمۇ مېنىڭ ھالىمنى سوراپ قويدۇڭمۇ ؟

— بىلەمسەن ، مەن دېگەن ئالدىراش ، مەۋسۇملۇق ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىۋاتىمەن .

فاڭ يۈنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپ سۆيىغا چىقتىم . ئۇنىڭ ئاپىسى ئاشخانىدا تاماق ئېتىۋاتقانىكەن ، مەن بوسۇغىدىلا تۇرۇپ ئەھۋال سوردىم ، ئۇ مېنى كەچلىك تاماقنى يەپ كېتىشكە تۇتۇۋالدى . فاڭ يۈگە دەيدىغان گېپىم كۆپ ئىدى ، شۇڭا تۈزۈتمۇ قىلماي ماقۇل بولدۇم . فاڭ يۈنىڭ دادىسى تېخى قايتمىغانىكەن ، فاڭ يۈ مېنى ئۆزىنىڭ خانىسىگە ئېلىپ كىردى ، ئىشىكنى يېپىپ قويۇپ سۆپىدا باداشقانىنى قۇرۇپ ئولتۇردى ۋە مېنى ئۆز يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ پەس ئاۋازدا :

— مېنىڭ ساڭا دەيدىغان گېپىم بار ئىدى ، — دېدى .

— مېنىڭمۇ ساڭا دەيدىغان گېپىم بار ، — دېدىم مەن .

— قېنى ، گەپ سەندىن بولسۇن .

— ياق ، سەندىن بولسۇن .

— بوپتۇ ، مەن سۆزلەي ، تەس كۈندە قالدىم ، — دېدى ئۇ قېشىنى يىمىرىپ ، — مەن بىر بالىنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم .

— مۇبارەك بولسۇن ، — دېدىم قاقاقلاپ كۈلۈپ .

— مۇبارەكلەشكە ئالدىراپ كەتمە ، مېنىڭ گېپىمنى تېخى ئېنىق چۈشەنمىدىڭ .

— بىر بالىنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم دېمىدىڭمۇ ؟ مۇھەببەتلىشىشتەك خەيرلىك ئىشنى مۇبارەكلەشكە ئەرزىمەمدۇ ؟ — دېدىم مەن .

— مەن بىر بالىنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم ، — دېدى ئۇ قېشىنى يىمىرىپ ، — لېكىن ساڭا ئۇمۇ مېنى ياخشى كۆرۈپ قالدى دېگىنىم يوق !

— نېمە ؟ — دېدىم مەن ئۇنىڭغا سەپسېلىپ ، فاڭ يۈ بەك چىرايلىقلاردىن بولمىسىمۇ ، ئېقىپ چۈشكەندەك بۇرنى ، ئويناپ تۇرغان ئۆتكۈر كۆزلىرى غەربلىكلەرنىڭكىگە ئوخشىشىپ كېتەتتى . ئوغۇللارنى ئوڭايلا جەلپ قىلالىغۇدەك ئوماقلار تىپىغا كىرەتتى . ئەگەر ئۇنى ئوغۇل تەرەپنىڭ خەۋىرى يوقلا بىر بالىنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ دېسە ، ئانچە ئىشىنىپ كەتمەيتتىم . چۈنكى ، مەكتەپتە ئۇنىڭ كەينىگە چۈشكەنلەر كۆپ بولۇپ ، ئۇنىڭ مۇھەببىتىگە نائىل بولۇش ئىنتايىن مۈشكۈل ئىش ئىدى . شۇڭا بۇ گەپ مېنى ئويلىتىپ قويدى .

— راست شۇنداقمۇ ؟ ئۇ سېنى ياخشى كۆرۈپ قالمىدىمۇ ؟

— پۈتۈنلەي شۇنداق ، — دېدى ئۇ جىددىي ئاھاڭدا ، — ئۇ مېنى ياخشى كۆرمەيدۇلا ئەمەس ، ماڭا كۆز قىرىنىمۇ سېلىپ قويمايدۇ .

— ۋاھ ! ئۇ كىم ؟

— فاكۇلتېتىمىزنىڭ تۆتىنچى يىللىقىدىكى ئەلاچى ئوقۇغۇچى ، بىز گەج ھەيكەل سۈرىتىنى سىزغاندا ، پروفېسسور ئۇنى رەسىمىمىزنى

تۇزىتىشكە ياردەملەشتۇرىدۇ.
— تەسۋىرلەپ باقە. ئۇ زادى قانداقراق يىگىت ؟
— چىراي - تۇرقى ۋاي دېگۈدەك ئەمەس !
— شۇنداقمۇ ؟
— چاچلىرى ھۇۋقۇشنىڭ چاڭگىسىدەك، قاپقىدىن مۇز يېغىپ تۇرىدۇ.
— راستمۇ ؟
— يۈزىنى ساقال بېسىپ كەتكەن، كىيىملىرى رەتسىز.
— شۇنداقمۇ ؟
— تېرىككەك، ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسا سەكرەپ كېتىدۇ، ئۆپكىسى يوق !
— شۇنداقمۇ تېخى ؟ — دېدىم مەنمۇ چىدىماي قېشىمنى يىمىرىپ.
— شۇغىنىسى، تالانتتى ئۇرغۇپ تۇرىدۇ، زېرەك. غۇرۇرى كۈچلۈك، باشقىلارغا ئوخشاشمايدۇ...
— بولدى، بولدى ! — دېدىم مەن، — سەن ئۇنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرۈپ قالدىڭمۇ ؟
— يامىنى ئۇنى چىن دىلىمدىن ياخشى كۆرۈپ قالدىم.
— ئۇنداق بولسا، ئۇنىڭ دىققىتىنى ئۆزۈڭگە جەلپ قىلىشىڭ كېرەكتە، — مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ دېرىزىدىن سىرتقا قارىدىم، كۆڭلۈمگە بىر ئوي كەلدى، — ھوي، پۇرسەت تېپىپ ئۇنىڭ بىلەن سوقۇشۇپ باق، ئۇ تووۋلىسا سەنمۇ تووۋلا، تېرىكسە سەنمۇ تېرىك. ھەددىدىن ئاشسا سەنمۇ ھەددىڭدىن ئاش، سەن ئۇنى بېسىپ چۈش، شۇندا ئۇ ساڭا باشقىچە نەزەردە قارايدۇ.
— ھاجەتسىز، — دېدى فاڭ يۇ مەيۈسلەنگەن ھالدا.
— نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن ؟ مەن دېگەنلەرنى قىلىپ كۆرگەنمىدىڭ ؟
— ياق، لېكىن ئۇنداق قىلىشنىڭ ھاجەتسىز ئىكەنلىكى ماڭا ئا-

يان .
— قانداق دەيسەن ؟
— چۈنكى . . . — دېدى فاڭ يۇ ئەزمىلىك بىلەن ، — ئۇنىڭ سۆيگىنى بار !
— مۇنداق دېگىنە ، ۋاي خۇدايىمەي ! — دېدىم مەن خورسىنىپ ، — ئۇنداقتا بۇ ئىشتىن قىلچە ئۈمىد يوقمۇ ؟
— ھەئە ، قىلچە ئۈمىد يوق .
— ئۇنى تارتىۋالامسەن ؟
— ياق !
— مۇنچە مەيۈسلىنىپ كەتمە ، ئۇنىڭ سۆيگىنى قانداقراق قىز ؟
— ئۇ قىز مەن بىلەن بىر سىنىپتا ، زىلۋاغىنا ، تارتىنچاق ، پۈۋلىسە ئۇچۇپ كەتكۇدەك نازۇق قىز ، يىغلاشقا ئارانلا تۇرىدۇ ، لىن دەييۇنىڭ ئۆزىلا ! ئەمما ، ناھايىتى چىرايلىق ، بەك يېقىملىق .
— مۇنداق دېگىن ، قاپىقىدىن مۇز يېغىپ تۇرىدىغان غەزەپلىك يىگىت لىن دەييۇنى ياخشى كۆرۈپ قالدىمۇ ؟
— شۇنداق ، بۇ قىزنىڭ ئالدىدا ئۇ قاپىقىنىمۇ تۈرەلمەيدۇ ، غىڭمۇ قىلالمايدۇ ، قىزنىڭ كۆزىدىن ياش چىقىدىغانلا بولسا پايپېتەك بولۇپ نېمە قىلارىنى بىلمەي قالىدۇ .
— توۋا ، — مەن كۈلۈپ كەتتىم ، — غوجامنىڭ غوجىسى بار دېگەن گەپ شۇ ـ دە .
— سەن مېنىڭ ھالىمغا يەتمەك تۇگۇل ، تېخى كۈلۈۋاتامسەنغۇ ؟ — دېدى فاڭ يۇ نارازى بولۇپ .
— ساڭا قىلىدىغان سەممىي نەسىھەتىم شۇكى ، بۇ ئىشنى ئارقاڭغا چۆرۈۋەت ، ئۇنداق يىگىتنى ئۇچراتمىغاندەك يۈرۈۋەرگىن .
— قوي بۇ گېپىڭنى ، — دېدى فاڭ يۇ سۆزۈمنى بۆلۈپ ، — بۇ سەممىي نەسىھەتىڭ قۇلىقىمغا كىرمەيدۇ ، — ئۇنىڭ چىرايىنى غەمكىنلىك قاپلىغان بولۇپ دەممۇدەم ئۇلۇغ كىچىك تىناتتى .
— شۇنچە مەجنۇن بولۇپ كەتتىڭمۇ ؟ — دېدىم مەن شۈبھە بىـ

لەن ئۇنىڭغا سەپسېلىپ .

— شۇنى دېگىنە ، سەن تېخىچە ئىشەنمەيۋاتامسەن ؟ — دېدى ئۇ رەنجىپ . ئاندىن بېشىنى سىلكىپ قويۇپ ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى ۋە ماڭا قاراپ كۈلۈپ قويۇپ سۆزىنىڭ تېمىسىنى يۆتكىدى ، — ئەمدى سەن گېپىڭنى قىل ! سەنمۇ مۇھەببەت تورىغا چۈشۈپ قالدىڭمۇيا ؟ ئەگەر ساڭمۇ ئىشق ئوتى تۇتاشقان بولسا ، بىز ھەقىقىي قوشماقلار بولدىمىز .

— بىمەنە گەپ قىلما ! — دېدىم مەن قوشۇمامنى تۈرۈپ .

— ئۇنداق بولسا ، نېمە گېپىڭ بار ؟

مەن پوپايكامنىڭ ياقىسىنى قايرىپ ، دادام قامچىلىغاندا بوينۇمغا چۈشكەن ، بېغىر رەڭ بولۇپ ئىششىپ چىققان سىزىقنى كۆرسەتتىم . فاڭ يۈ ھاڭ - تاڭ قالدى ۋە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ، ئىششىپ چىققان يەرنى سىلىغاچ سورىدى :

— نېمە بولدى ؟

— بۇ قارا قاپلان دادامنىڭ سوۋغىتى .

— سېنى ئۇردىمۇ ؟ — دېدى ئۇ ، — نېمە ئۈچۈن ئۇردۇ ؟

— پۇل ئۈچۈن !

— پۇل ئۈچۈن ؟ ئالالىدىڭمۇ يوق ؟

— ئېيتقىنا ، مەن ئۇنىڭدىن پۇل ئالىمەنمۇ ؟ — دېدىم بېشىمنى چايقاپ .

— ئۇنداقتا . .

— ئۇنداقتا ، ساڭا دەيدىغان بىر ئېغىزلا گېپىم بار ، فاڭ يۈ ، ماڭا ئازراق پۇل قەرز بەرگىن ، قانچىلىك بېرەلىسەڭ ، شۇنچىلىك بەر !

فاڭ يۈ ماڭا قاراپ قويۇپ :

— توختاپ تۇرغىن ! — دېدى ۋە ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ ئاشخانىغا كىرىپ ئاپىسى بىلەن بىر نېمىلەرنى دېيىشكەندىن كېيىن ، ھايالشماي قايتىپ چىقىپ بىر تاتازا پۇلنى قولۇمغا تۇتقۇزدى ، — بۇ 200 كوي ، ھازىرچە مۇشۇنى ئېلىپ تۇرغىن ، ئەتە مەكتەپكە بارغاندا

ساۋاقداشلىرىمدىن پۇل سوراپ باقاي ، قەرز ئالالىسام ئەتە كەچتە ئاپىرىپ بېرىمەن !

— فاڭ يۈ !

— بولدى ، يېپىڭ

— سىلەرنىڭ تۇرمۇشۇڭلارنىڭمۇ قىيىنلىقىنى بىلىمەن ، — دېدىم مەن ، — چاغاندىن بۇرۇن بىر ئامال قىلىپ بۇ پۇلنى جەزمەن قايتۇرۇپ بېرىمەن !

— قايتۇرۇپ بېرىمەن دېگىنىڭ نېمىسى ، بىزنىڭ دوستلۇقىمىز 200 كويغىلا ئەرزىمتى ؟ — دېدى فاڭ يۈ رەنجىگەندەك بېشىنى بۇراپ ، — ئېيتىپ بەرگىنە ، بۇ ئىش قانداق بولدى .

مەن « ئۇياق » قا پۇل ئالغىلى بارغاندىكى ئەھۋالنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن ، چىشىمنى چىشلەپ تۇرۇپ شۇنداق دېدىم :

— فاڭ يۈ ! قاراپ تۇرغىن ، مەن ئۇلاردىن ئىنتىقام ئالماي قالمايمەن !

فاڭ يۈ تىزىنى قۇچاقلىغىنىچە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي ، ماڭا تىكىلىپ قاراپلا قالدى . ئۇ مېنى چوڭقۇر چۈشىنەتتى .

فاڭ يۈنىڭ ئۆيىدە كەچلىك تاماقنى يېدىم ، ئۇنىڭغا خىزمەت ئىزدەش جەريانىمنىمۇ سۆزلەپ بەردىم . ئاپام ئەنسىرەپ قالمىسۇن دەپ ئۇزاق ئولتۇرمىدىم ، خوشلىشىپ چىققىنىمدا فاڭ يۈنىڭ ئاپىسى ئىشىكنى تۇتۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى :

— بۇنىڭدىن كېيىن قىيىنچىلىققا يولۇقسىڭىز ، تارتىنماي بىزنىڭ ئۆيگە كېلىڭ !

— رەھمەت سىزگە ، چوڭ ئاپا ! — دېدىم مەن . بۇرنۇم ئېچىشىپ كەتتى . توۋا ، قول ـ ئىلكىدە بار دادام تۇرۇقلۇق ، مەن فاڭ يۈنىڭ نامرات ئائىلىسىدىن قەرز سورىدىم ـ هە ! فاڭ يۈنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ ئاپتوبۇس بىلەن قايتتىم ، ئۆيگە كەلگىنىمدە سائەت توققۇزدىن ئاشقانىدى . دېگەندەك ، ئاپام مەندىن ئەنسىرەپ تۇرغانىكەن .

— نېمانچە كەچ قايتتىڭ ؟ يامان ئادەملەرگە يولۇقۇپ قالمىغان

سەن ؟ بەك ئەنسىرەپ كەتتىم ، — دېدى ئاپام .
— ھېچ ئىش يوق ، — دېدىم مەن ، — فاڭ يۈ بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ قالدىم
سۇپىغا چىقىپ ئەكەلگەن 200 كوينى ئاپامغا بەردىم .
— نەدىن تاپتىڭ ؟ — سورىدى ئاپام .
— فاڭ يۈدىن قەرز ئالدىم .
— فاڭ يۈنىڭ ئائىلىسىدىن ؟ — ئاپام بىرئاز ئارىسالدى بولدى ، — ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىمۇ قىيىنغۇ ؟
— راست دەيسەن ، پۇل جەھەتتە ئۇلار نامرات ، ئەمما ئادەمگەرچىلىككە باي . ئۇلار دادامنىڭ پۈتۈنلەي ئەكسى .
— ئۇنداقتا ، بىز ئۇلارنىڭ پۇلىنى قانداقمۇ ئىشلىتەرمىز ؟
— ھازىرچە ئىشلىتىپ تۇرايلى ، مەن قانداقلا بولمىسۇن بىر ئامال قىلىپ ئۇلارنىڭ پۇلىنى قايتۇرۇپ بېرىمەن .
مەن ئىسسىق سۇدا يۇيۇنۇپ ، ھېلىقى يولۋاس تېرىسىگە يۆگىنىپ ئورۇندۇقتا ئولتۇردۇم . ئەتىدىن ـ كەچكىچە سىرتتا سوغۇقتا يۈرۈپ كەلگەندە ئائىلە نېمىدېگەن ئىللىق ـ ھە ؟ ئاپام ئۇنىمىغىنىمغا قويماي گرېلكىسىنى ماڭا بەردى . گرېلكىنى مەيدەمگە يېقىپ ، يولۋاس تېرىسىگە يۆگىنىپ بىرپەس ئولتۇرغاندىن كېيىن ، بىر كۆڭلۈك ھاردۇقۇم خېلىلا چىقىپ قالدى . خىزمەت ئىزدەش جەريانىمنى ئاپامغا سۆزلەپ بەردىم ، تانىسچى بولۇشنى تىلغا ئالغىنىمدا ، ئاپام شۇئان كېپىمنى بۆلدى :
— ھەرگىز تانىسچى بولمايسەن ، تىلەمچىلىك قىلىشقا رازىمەنكى ، تانىسچى بولۇشۇڭغا يول قويمايمەن !
— ئاپا ، خاتىرجەم بول ، — دېدىم مەن ، — مەنمۇ تانىسچى بولۇشنى خالىمايمەن .
— بۈگۈن جۇ موماي يەنە كەلدى ، — دېدى ئاپام بىردەم سۈكۈتكە چۆمگەندىن كېيىن .
جۇ موماي بىز ئولتۇرغان ئۆينىڭ ئىگىسى ئىدى .

— ئۇ بىزنى نېمانچە قىستايدىغاندۇ ؟ بىز پۇل تۇرۇپ بەرمەيۋاتقىنىمىز يوققۇ ! — دېدىم مەن قوشۇمامنى تۈرۈپ .

— ئۇنىڭدىن ئاغرىنغىلى بولمايدۇ ، — دېدى ئاپام ، — ئويلاپ باق ، ئۇلارغىمۇ پۇل كېرەك ، ئۇلارمۇ مۇشۇ ئۆيىنىڭ ئىجارىسىگە قاراشلىق ئەمەسمۇ .

لىللا گەپ قىلسام . ئۇ ھەقىقەتەن ئوبدان موماي ، ئىككى يىلدىن بۇيان ئۆي - جايىنىڭ باھاسى ئۆرلەپ كەتتى ، بۇ ئىككى ئېغىز ئۆيىنى باشقىلارغا ئىجارىگە بەرسە ، ئېيىغا 800 ~ 1000 كوي ئىجارە ھەققى ئالالايدۇ . بىزدىن بەش يۈز كويلا ئالىدۇ ، ئەمەلىيەتتە ئۇمۇ بىزگە ياردەم قىلىۋاتىدۇ . شۇغىنىسى ، ھەي ! ئاپام ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ :

— ئۇنىڭ قىلغان گەپلىرى بەكمۇ ئورۇنلۇق ، ئۇ بىزگە يولسىزلىق قىلىۋاتمايدۇ ، چاغان يېقىنلاپ قالدى ، ئوغلى يەنە ئاغرىپ قاپتۇ ، پۇلدىن بەكمۇ قىسىلىپتۇ . . .

مەن زۇۋان سۈرمىدىم ، ئاپام چېكىسىنى ئۇۋۇلاپ قويدى ، مەن ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ :

— ئاپا ، بېشىڭنىڭ ئاغرىقى يەنە قوزغالدىمۇ ، — دېدىم .

— ياق ! — دېدى ئاپام چېكىسىنى ئۇۋۇلاۋاتقان قولىنى ئىتتىك تارتىۋېلىپ . مەن ئاپامغا قارىغىنىمچە ئىختىيارسىز كۆزۈمنى يۇمۇۋالدىم ، — ئاپا ، — دېدىم مەن باشقا ياققا قاراپ ، — مەن ئىشنىڭ يولىنى بىلمەيدىكەنمەن ، دادام بىلەن ئۇرۇشمىسام بوپتىكەن .

— بولدى قوي يېپىڭ ، — دېدى ئاپام بويۇمنى سىلىغىنىچە كۆزىگە ياش ئېلىپ ، — ئۇ سېنى ئۇرمىسا بولاتتى ، شۇنچە يىللىق ئەر - خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتىمىز ھەققى ئۈچۈن بولسىمۇ سېنى ئۇرماسلىقى لازىم ئىدى ، — ئاپام سۆزلەۋېتىپ توساتتىن بىر ئىشنى ئېسىگە ئالدى ، — ساڭا ئېيتىمەن دەپ ئۇنتۇپ قاپتىمەن . بۈگۈن چۈشتىن بۇرۇن ئېرخاۋ كەلدى .

— ئېرخاۋ ! ئۇ نېمىگە كەپتۇ ؟

— داداڭ سېنى بۈگۈن كەچتە بىر كەلسۇن ، دەپتۇ .

— ۋاھ ! — مەن سوغۇق كۈلۈپ قويدۇم ، — دادام ئويلىغانچە غەزىپى تېشىپ ، مېنى يەنە بىر ئۇرۇۋالاي دېگەن ئوخشايدۇ - دە !

— مېنىڭچە ئۇنداق ئەمەس ، — دېدى ئاپام ئويغا پاتقان ھالدا ، — ئۇ بىرئاز پۇشايمان قىلغاندۇ بەلكى .

— پۇشايمان ؟ — مەن كۈلۈپ كەتتىم ، — ئاپا سەن دادامنى پۇشايمان قىلىدۇ ، دەمسەن ؟ ئۇ ئۆمرىدە قىلغان بىرەر ئىشىغىمۇ پۇشايمان قىلىپ باققانمۇ ؟ پۇشايمان دېگەن سۆزنىڭ دادام بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق !

ئورنۇمدىن تۇرۇپ ھۇجرامغا كىردىم ، ئۈستەل چىرىغىنى ياندۇرۇپ كۈندىلىك خاتىرە يېزىشقا باشلىدىم . بۇ ، بىرقانچە يىلدىن بۇيان ئۈزۈلدۈرمەي كېلىۋاتقان ئادىتىم ئىدى . بۈگۈنكى خىزمەت ئىزدەش جەريانىمنى قىسقىچە خاتىرىلەپ ، ئاخىرىغا مۇنداق يازدىم .

« تۇرمۇشۇم قىيىن ، ئىشلىرىم ئوڭۇشسىز بولغانچە ، بەكمۇ قەتئىي بولۇشۇم كېرەك ! ھازىرقى مەسئۇلىيىتىم يالغۇز ئاپامغا قاراش ئەمەس ، شۇ ئاچام باشلىق بىر توپ ئادەمدىن ئىنتىقام ئېلىشىمۇ مېنى كۈتمەكتە . جىگىرى بارلىكى ئادەم ئۆزى ئۇچرىغان ھاقارەتنى ھەرگىز ئۇنتۇمايدۇ ! مەن ئىنتىقام ئالىمەن . بۇ يولدا ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتىن يانمايمەن ! »

ئەتىسى يەنە نەتىجىسىز قاتراش بىلەن بىر كۈننى ئۆتكۈزدۈم ، قاش قارايغاندا چارچاپ ھالىمدىن كېتىپ ئۆيگە قايتتىم . مەيۈسلۈكتىن بىر قەدەم چامدىغۇدەكمۇ دەرمانىم قالمىغانىدى . بىر ئىشنى تەسەۋۋۇر قىلىش ئوڭاي بولسىمۇ ، ئىشلەش ھەقىقەتەن قىيىن ئىكەن ، ئۆزۈمنىڭ جان باققۇدەكمۇ خىزمەت تاپالماسلىقىمنى خىيالىمغا كەلتۈرۈپ باقمىغانىكەنمەن . ئىشىكتىن كىرىپلا ئورۇندۇققا ئۆزۈمنى تاشلىدىم - دە ، ئىختىيارسىز ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدىم .

— يەنە خىزمەت تاپالمىدىڭمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئاپام .

— تاپالمىدىم .

ئاپام گەپ - سۆز قىلمىدى ، ئاپامنىڭ قېرىلىق يېتىپ ، ئاجىزلاپ

كـەتكەنلىكىنى بايقىدىم . ئۇنىڭ چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتكەن ، لەۋ-لىرىدە قان يوق ئىدى .

— ئاپا ، ئەتـە ئـون كويغا جىگـەر ئەكـېلىپ شـورپا قايىنتىپ ئىچ ، — دېدىم .

— شۇغىنىسى . . . — ئاپام ماڭا پاللىدە قاراپ قويۇپ ، ئەيمەن-گەن هالدا سۆزىنى داۋام قىلدى ، — سەن ئەكەلگەن 200 كوي پۇلنى جۇ مومايغا بەردىم .

— نېمە ؟ — مەن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتىم ، ئۆيدە 200 كوي ۋە مـەن ئەكـەتكەن ئون كويدىن باشقا پۇل يوقلۇقىنى بىلەتتىم . ئۆيدە بىر سىقىم گۆرۈچمۇ قالمىغانىدى ، — سەن پۇلنىڭ هەممىسىنىلا بېرىۋەت-تىڭمۇ ؟ — دېدىم .

— هەئە .

— ئۇنداق بولسا ، بۇگۈن نېمە يېدىڭ ؟

ئاپـام باشقا ياققا قاراپ زۇۋان سۈرمىدى . كارىۋاتنىڭ يېنىغا بې-رىپ هېلىقى يولۋاس تېرىسىنى ئاستا قولىغا ئالدى . مەن ئىتتىك ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ بىلىكىنى سىلكىپ تۇرۇپ :

— ئاپا ، بۇگۈن بىر كۈن هېچنىمە يېمەپسەن - دە ؟ — دېدىم .

— ئۆزۈڭ بىلىسەنغۇ ، — دېدى ئاپام بوش ئاۋازدا ، — ئاشقازى-نىم ياخشى ئەمەس ، هېچنىمە يېگۈم كەلمەيدۇ .

— ۋايەي ! — دەپ تووۇلۇۋەتتىم ، پۇتلىرىم تىترەپ لاسىسىدە ئولتۇرۇپ قالدىم ، بېشىمنى تىزىمغا قويدۇم . كۆز ياشلىرىمنى توختىتال-مىدىم ، — ۋاي ئاپا ، ۋاي ئاپا ، — دەپ ئۈن سېلىپ يىغلاپ كەتتىم .

— يىپىڭ ، — دېدى ئاپام چېچىمنى سىلاپ ، — راست بالام ، قورسىقىم زادىلا ئاچمىدى ! يىغلىما ! بۇ يولۋاس تېرىسىنى سېتىپ پۇل قىل .

— ئاپـا ، يولۋاس تېرىسىنى سېتىشنىڭ هاجىتى يوق ، مەن ها-زىرلا 2000 كوي پۇل تېپىپ كېلىمەن !

مەن سىرتقا قاراپ يۈگۈردۈم ، ئاپام قوغلاپ كېلىپ ماڭا ئېسى-

لىۋالدى ۋە دۇدۇقلاپ تۇرۇپ سورىدى :
— سەن ، سەن ، قەيەردىن پۇل تېپىپ كېلىسەن ؟
— ھىلىقى ×× شىركىتىدىن ! — دېدىم مەن ، — ئۇلار مېنى قاچان كەلسەڭ بولىدۇ دېگەن !
ئاپام كىيىمىدىن چىڭ تۇتۇۋالدى ، ئەزەلدىنلا ئاجىز ۋە ئىنتا-ئەتچان ئاپام شۇ تاپتا بۆلەكچىلا قەتئىيلىشىپ كەتكەن ، چىرايى تېخىمۇ تاتىرىپ ، قاپقارا كۆزلىرى ماڭا تىكىلگەنىدى ، گەپنىمۇ ناھايىتى تېز قىلاتتى :
— بارمايسەن ! مەن سېنى ھەرگىز تانسىچى قىلمايمەن !
— ئاپا ، — دېدىم مەن ئۇنىڭ قولىدىن ئاجراپ چىقىشقا ئال-دىراپ ، — تانسىچى بولۇش پەس كۆرگۈدەك ئىش ئەمەس ، بۇمۇ بىر خىل كەسىپ ، ئۆزۈمنى پاك تۇتىدىغانلا بولسام ، تانسىچى بولغانغا نېمە بولىدىكەن !
— ياق ! — ئاپام مېنى تېخىمۇ چىڭ تۇتتى ، — يىپىڭ ، سەن تېخى بىلمەيسەن ، مۇنداق چاغدا ئادەم قىلچە چۈشكۈنلەشمەسلىكى كې-رەك . ئازراقلا چۈشكۈنلەشسە ، ئۆمۈر بويى ئۆزىنى ئوڭشىۋالالمايدۇ ، قەددىنى رۇسلىۋېلىشتىن مەڭگۈ ئۈمىد كۈتكىلى بولمايدۇ ! خاربىندىكى ۋاقتىمدا مۇنداق رۇس قىزلىرىنى كۆزۈم بىلەن كۆرگەن . ئۇلار مۆتىۋەر ئائىلە قىزلىرى ئىدى ، ئەڭ ياخشى تەربىيە ئالغانىدى ، تۇرمۇشنى دەپ تانسىچى بولدى ، كېيىنچە تانسىچى قىزلاردىن ئالىي دەرىجىلىك پاھىشە ئايالىلارغا ئايلاندى ، ئاخىر سەرگەردان بولۇپ ، ئەڭ پاجىئەلىك ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى ، پۈتۈن ئۆمرىنى نابۇت قىلدى . يىپىڭ ، سەن ئۇ يەرگە ھەرگىز بارمايسەن ، تانسىچى بولۇش قورقۇنچلۇق ئەمەس ، قورقۇنچلۇقى ئەيش - ئىشرەتلىك مۇھىت ۋە مەي - شارابنىڭ كاساپىتى . ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇلار سېنىڭ تەبىئىتىڭنى ئۆزگەرتىدۇ . ئۆزۈڭنى ئوڭ-شىۋېلىشىڭ خۇددى ئاسمانغا چىقىشتەك تەسكە توختايدۇ . مەي - شارابقا بېرىلىپ چۈشكۈنلىشىپ كېتىۋېرىسەن ، ئۆزۈڭنى قۇتقۇزالمايسەن ! يىـ-پىڭ ، مۇنداق قىلساڭ بولمايدۇ ! ھەرگىز بولمايدۇ .

— ئەپسۇس ، ئاپا بىزگە پۇل كېرەكقۇ !

— مەن ئاچتىن ئۆلسەممۇ سىڭلىمنىڭ تانسىچى بولۇشۇڭغا يول قويمايمەن ! — دېدى ئاپام قەتئىيلىك بىلەن . ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ياش تولدى ، — مەن داداڭنىڭ يېنىغا بېرىپ پۇل سوراشقا رازىمەنكى ، تانسىچى بولۇشۇڭنى راۋا كۆرمەيمەن !

— تانسىچى بولۇشقا رازىمەنكى دادامنىڭ ئالدىغا بېرىپ پۇل سورىمايمەن ! — دەپ توۋلىدىم - دە ، تاپىسىدا ئولتۇرۇۋېلىپ قوللىرىمدا يۈزۈمنى ئېتىپ يىغلاپ كەتتىم . ئاپاممۇ ئىشىكنىڭ كېشىكىگە يۆلەنگىنىچە كۆز يېشىنى سۈرتمەكتە ئىدى . ئانا - بالا ئىككىمىز يىغلاۋاتقاندا بىرى كېلىپ ئىشىكنى چەكتى . كۆز يېشىمنى سۈرتۈپ ، كىيىمىمنى تۈزەشتۈرۈپ ، ھويلىغا چىقىپ ئىشىكنى ئاچتىم ، فاڭ يۈ كەلگەنىكەن . ئۇ قولۇمغا بىر ئاز پۇل تۇتقۇزۇپ مۇنداق دېدى :

— بۇ ئاراڭلا يەتمىش كوي . ھازىرچە ئىشلىتىپ تۇرارسەن ، مەن يەنە ئامال قىلىپ كۆرەي . سەن بىلەن پاراڭلاشقۇدەك ۋاقتىم يوق . ئەتە ئىمتىھان ئالدى ، تېز قايتىپ دەرس تەكرارلايمەن ! — ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپلا كۆلۈپ قويدى - دە ، خوشلىشىپ ئالدىراش كېتىپ قالدى .

مەن فاڭ يۈنىڭ قارىسى يىتكۈچە قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ، ئىشىكنى يېپىپ ئۆيگە كىردىم ، قولۇمدىكى يەتمىش كويغا قاراپ بىر ھازاغىچە تۇرۇپ كەتتىم . كېيىن پۇلنى ئاپامغا بېرىپ :

— فاڭ يۈ ئېلىپ كەپتۇ ، بىز يەنە ئىككى كۈن چىداپ تۇرايلى ! — دېدىم .

ئىككى كۈن ئۆتتى ، خىزمەتتىن يەنىلا دېرەك يوق ، ئۈچىنچى كۈنى كەچتە ئۆيگە كىرىشىمگىلا ئاپام :

— بۇگۈن رۇپىڭ كەپتۇ ، — دېدى .

— نېمىگە كەپتۇ ؟ — دېدىم مەن ھەيران بولۇپ ، — تۇرمۇشىمىزنى تاماشا قىلىپ باقماقچىمىكەن ؟

— يېپىڭ ، ھەممىلا ئادەمگە ئۆچمەنلىك نەزەرىڭ بىلەن قارىما ! — دېدى ئاپام ، — داداڭ ئۇنى ئەۋەتىپتۇ !

— دادام ئۇنى نېمگە ئەۋەتىپتۇ
— داداڭ ئۇنىڭدىن 3000 كوي پۇل ئەۋەتىپتۇ .
— 3000 كوي ؟ — دېدىم مەن داڭقېتىپ ، — نېمىشقا ؟
— مەنمۇ بىلمىدىم ، — دېدى ئاپام ، — رۇپىڭنىڭ ئېيتىشىچە ، داداڭ بۇ پۇلنى بىزنى چاغان ئۆتكۈزسۇن ۋە ئۆي ئىجارىسىگە بەرسۇن ، دەپ ئەۋەتىپتۇ .
— تىوۋا ، — دېدىم مەن چۈشىنەلمەي ، — نېمە ئۈچۈن بىردىنلا ئۇنىڭ بىزگە پۇل بەرگۈسى كېلىپ قاپتۇ ؟ ، — مېنىڭچە ، — دېدى ئاپام ئارىسالدى بولۇپ ، — ئېھتىمال ئۆتكەنكى ئىشنىڭ ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلغاندۇ .
مەن لېۋىمنى چىشلەپ سەل ئويلانغاندىن كېيىن ، بېشىمنى كۆتۈرۈپ :
— ئاپا 3000 كوينى ماڭا بەر ، ئۇلارغا قايتۇرۇپ بېرەي ! ئۇلارنىڭ پۇلىنى ئىشلەتمەيمەن ، دەپ قەسەم ئىچكەنمەن ، دادام بىزنىڭ ياشاشقا ئامالسىز قالغانلىقىمىزنى بىلىپ سەدىقە بېرىپتۇ . ئاپا ، مەن ئۇلارنىڭ سەدىقىسىنى قوبۇل قىلالمايمەن !
— ھە . . . ي ! — دېدى ئاپام ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ ، ئۇ بىرھازا جىمىپ كەتكەندىن كېيىن بوش ئاۋازدا دېدى ، — ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن بىزگە پۇل لازىم .
— پۇلغا ھەرقانچە موھتاج بولساقمۇ ، ئۇنىڭ پۇلىنى ئىشلەتمەيمەن ! — دېدىم توۋلاپ .
— ئۇنىڭ پۇلىنى ئىشلەتمەي فاڭ يۈنىڭ پۇلىنى ئىشلەتمەدۇق ؟ — دېدى ئاپام خۇددى ئۆزى بىلەن سۆزلەشكەندەك بوش ئاۋازدا ، — فاڭ يۈلەرگە ئوخشاش نامرات ئائىلىنىڭ ياردىمىگە تايىنىپ ياشىيالامدۇق ؟ ئۇلار بىزگە پۇل قەرز بەرسە ئۆزلىرىمۇ قىسىلىدۇ . شۇنىڭغا كۆڭلۈڭ چىدامدۇ ؟ داداڭغا كەلسەك ، بىزنى بېقىش ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتى ۋە مەجبۇرىيىتى !
— ئاپا ! — دەپ توۋلىدىم مەن ، — مېنى قايىل قىلىمەن دېمە-

گىن ! — كالپۇكۇمنى چىشلىدىم ، ئىرادەم تەۋرىنىشكە باشلىدى ، ئەمما ئۆزۈمنىڭكىنى راست قىلىش ئۈچۈن چىشىمنى چىشلىدىم ، — مېنى ئۇ-نىڭ سەدىقىسىنى قوبۇل قىلىشقا دەۋەت قىلما . ئادەمدە ئاز بولسىمۇ غۇرۇر بولۇشى كېرەك !

— غۇرۇر ! — دېدى ئاپام بېشىنى لىڭشىتىپ ماڭا تىكىلگىنىچە ، — غۇرۇرنى تاماق ئورنىدا يېگىلى بولمايدۇ . . رېئاللىق ھەممىدىن رەھىمسىز !

— ئاپا ، — دېدىم مەن بېشىمنى چايقاپ ، — سەن مېنى بۇ پۇلنى ئېلىشقا زورلاۋاتامسەن ؟ ئەگەر بۇ پۇلنى ئالسام ، بۇنىڭ بېشىمدا مەڭگۈ باش كۆتۈرەلمەيمەن !

ئاپام بىرئاز سۈكۈتكە چۆمگەندىن كېيىن ، زۇۋان سۈرمەي شىد-رەنىڭ يېنىغا كەلدى ـ دە ، تارتمىدىن قەغەزگە يۆگەلگەن بىر بولاق پۇلنى ئېلىپ ماڭا سۇندى ، مەن بولاقنى ئالدىم . قەغەز بولاقتىكى پۇل قېلىن ۋە ئېغىر ئىدى . مەن قەغەز بولاقنى چىڭ تۇتقىنىمچە ئاپامنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا ۋە ئۈچىسىدىكى كىيىمىنىمۇ كۆتۈرەلمىگۈدەك ئاجىز تېنىگە قارىدىم ، ئىرادەم يەنە تەۋرەندى . 3000 كوي ! بۇ پۇل بىزنى موھتاجلىقتىن قۇتقۇزىدۇ . دادامغا بۇ ھېچقانچە پۇل ئەمەس . . . ئىدىيەمدە كەسكىن كۈرەش باشلاندى . رېئاللىق بىلەن غۇرۇر كاللامدا كەسكىن ئېلىشتى . مەن بۇ پۇلنى ئېلىپ قېلىشقا مايىل بولۇپ قالدىم . لېكىن ، دادامدىن يېگەن قامچىنى ، قىلغان قەسىمىمنى ئويلاپ بېشىمنى سىلكىدىم — دە ، قىلىچە ئىككىلەنمەي سىرتقا قاراپ ماڭدىم .

« ئۈياق » قا بارىدىغان يول ماڭا ئۆزىراپ قالغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى . بىر دەسسەپ ـ ئىككى دەسسەپ ماڭماقتا ئىدىم . 3000 كوينى ئەمەس ، بەلكى ئوتنى تۇتقاندەك قولۇم كۆيۈپ يۈرىكىم ئېچىشماقتا . « لۇ ئائىلىسى » نىڭ قىزىل دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ ، سېرىق ھەل بېرىل-گەن تاختىغا قارىغىنىمچە ئارىسالدى بولۇپ تۇرۇپ قالدىم . قوڭغۇراقنى باسىمەنمۇ ؟ 3000 كوينى قايتۇرۇپ بېرىمەنمۇ ؟ ئاپامنىڭ جۇدەڭ ۋە سۇلغۇن چىرايىغا باقماي ئۆزۈمنىڭ ئەرزىمەس غۇرۇرۇمنى ساقلامدى-

مەن ؟ مەن چوڭقۇر ئويغا پاتتىم ، كۆڭلۈمدىكى ئارىسالدىلىق تېخىمۇ كۈچەيدى . ئاخىر دەرۋازىنىڭ قوڭغۇرىقىنى باستىم .

مېھمانخانىغا كىردىم ، دادام ساپادا تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان ، شۆ ئاچام ئېرجىيېغا قەغەزدىن ئايروپىلان ياساپ بېرىۋاتقانىكەن . ئۇلار مې-نىڭ كىرگىنىمنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قېلىشتى . مەن 3000 كوينى دادام-نىڭ يېنىدىكى چاي جوزىسىغا قويدۇم ـ دە ، گەپ ـ سۆز قىلماستىن كەينىمگە ياندىم . دادام كەينىمدىن چاقىردى :

— يېپىڭ ! توختا !

توختاپ قالدىم ، چۈنكى دادامنىڭ تەلەپپۇزىدا قارشىلىق كۆر-سەتكىلى بولمايدىغان بىر كۈچ بار ئىدى . بۇرۇلۇپ دادامغا قارىدىم ، دادام ئاغزىدىن غاكزىسىنى ئېلىپ ، كۆزلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپ ماڭا سەپ-سالدى . ئۇ مېنى تەتقىق قىلىۋاتامدىغاندۇ ؟ مەن تاقەت قىلىپ ئۈن ـ تىنسىز تۇردۇم . ئۇ بىرھازا سۈكۈتكە چۆمگەندىن كېيىن ، ئىنتايىن سالماق بىلەن سۆزلىدى :

— بەس ، مۇشۇ تەكەببۇرلۇقمۇ يېتەر !

مەن يەنىلا گەپ ـ سۆز قىلماي ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇردۇم ئۇ غاكزىسى بىلەن ساپانى ئىشارەت قىلىپ :

— ئولتۇر ! — دېدى بۇيرۇق ئاھاڭىدا .

مەن ئولتۇرمىدىم ، قەددىمنى تىك تۇتۇپ قىمىرلىماي تۇر-دۇمىيۇ ، ئۆزۈمگە ئاچچىقلاندىم . نېمىدەپ بۇرۇلغانچە ماڭماي ئۇ-نىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تۇرىمەن ؟ دادام غاكزىسىنى يەنە چىشلىدى ۋە بې-شىنى لىڭشىتىپ :

— يېپىڭ ، پۇلنى ئېلىپ كەت ! — دېدى .

مەن لېۋىمنى چىشلىدىم ، ئىچىمدە جىددىي كۆرەش بولۇۋاتاتتى ، دادامنىڭ پوزىتسىيىسى ئەجەبلىنەرلىك ئىدى . ئۇنىڭ ماڭا قىلىۋاتقان بۇيرۇق ئاھاڭىغا غەيرىي بىر نېمە يوشۇرۇنغاندەك ، تەلەپپۇزىدىن شەپ-قەت ۋە مەدەت ئىپادىلىنىۋاتقاندەك ھېس قىلدىم

مېنىڭ زۇۋان سۈرمىگىنىمنى كۆرۈپ ، ئۇ رۇسلىنىپ ئول-

تۇردى ـ دە ، تەمكىنلىك بىلەن :

ــ يىپىك ، تەرسالىق قىلىۋەرمە ، بۇ ، سېنىڭ تەكەببۇرلۇقۇڭ ئەمەس ، ھاماقەتلىكىڭ . ھاماقەتلىك نۇرغۇن خاتالىقلارغا ئېلىپ بارىدۇ ، ئەقلىڭنى ئىشقا سېلىشىڭ ، ھېسسىيات بىلەن ئىش كۆرمەسلىكىڭ كېرەك . بۇ پۇلنى ئېلىپ كەت !

ئۇ ماڭا بۇيرۇق قىلىۋاتامدۇ ـ قانداق ؟ مەن ئاۋۋال پۇلغا ، كېيىن دادامغا قارىدىم . ھاماقەتلىك ! راستلا ھاماقەتلىك قىلىۋاتامدىمەن ؟ بەلكى شۇنداقتۇر . لۇجېنخۇانىڭ نەزەرىدە پۇل دېگەن نېمە ؟ لېكىن ، ئاپام ئىككىمىزگە پۇل بەكمۇ لازىم ، ئىنتايىن لازىم . مەن دادامغا تىكىلىپ قارىغىنىمچە تۇرۇپ قالدىم . ئارىسالدى بولۇپ بىر قارارغا كېلەلمىدىم . بۇ پۇلنى ئېلىپ كەتسەم بولارمۇ ـ ئېلىپ كەتمىسەم بولارمۇ ؟ دادامنىڭ ماڭا تۇتقان پوزىتسىيىسى نېمە ئۈچۈن ئۆزگىرىپ قالدى ؟ ئۇنىڭ ماڭا ئىچى ئاغرىغانمىدۇ ياكى باشقا بىر سەۋەب بارمۇ ؟ شۇ ئارىلىقتا شۆ ئاچامنىڭ سەۋر قاچىسى چېقىلدى . ئۇ سەل ئالدىغا سۈرۈلۈپ ، ئىلگىرىكىدەكلا تەنە ئاھاڭدا :

ــ جېنخۇا نېمانچە قىلىسىز ، ئۇ سىزنىڭ ئىلتىپاتىڭىزنى قوبۇل قىلمايۋاتسا ، يېلىنغاندەك قىلىپ كېتىۋاتىسىزغۇ .

مەن دەرھال شۆ ئاچامغا قارىدىم . قاراڭلار ، دۇنياغا تويمايدىغان بۇ بىلمىسىز خوتۇننى ! ئۇ مېنى بۇ پۇلنى ئالمىسىكەن دەۋاتىدۇ ! ئەگەر مەن بۇ پۇلنى ئالمىسام ئۇنىڭ گۆلقەقەلىرى ئېچىلىپ كېتىدۇ ! ھاماقەتلىك دېگەن مۇشۇ ئەمەسمۇ ؟ قولۇمغا كىرگەن پۇلنى ئالمىسام ، ئاپام ئۆيدە ئاچ ئولتۇرسا ، بۇ ھاماقەتلىك بولماي نېمە ؟ مەن پۇلغا تىكىلدىم ، ئىرادەم تەۋرىنىپ قالدى .

دادام ئورنىدىن تۇرۇپ پۇلنى ئېلىپ ماڭا سۇندى ۋە :

ــ ئاپاڭنىڭ كېسىلىنى داۋالاتقىن ! ــ دېدى .

مەن ھاڭ ـ تاڭ قالدىم ، شۇنداقتىمۇ ئىختىيارسىز قولۇمنى سۇنۇپ پۇلنى ئالدىم . شۆ ئاچام تەنىلىك كۈلۈپ :

ــ ئالمايمەن دېمىگەنمۇ ؟ ئەجەب ئېلىۋاتىسىزغۇ ؟ ــ دېدى .

مەن شۇئان بۇرۇلۇپ پۇلنى چىلەك تۈتقىنىمچە سىرتقا قاراپ ماڭ-
دىم . ھاقارەتلىنىش تۇيغۇسىدىن قان تومۇرلىرىمدا قانلىرىم قايىنىماقتا-
ئىدى . مەن بۇ دورەم ھاماقەتلىك ، ئەقىلسىزلىك قىلمىدىم . بۇ پۇل بى-
لەن ھېچبولمىغاندا كىيىم ـ كېچەك ، يېمەك ـ ئىچمەكنىڭ غېمىدىن قۇ-
تۇلاتتىم . شۇندا باشقا ئىشلارنى پىلانلىغىلى بولاتتى . نېمىدەپ دادامنىڭ
پۇلىنى ئالمايتتىم ؟ نېمە ئۈچۈن ئۆزۈمنى ئاچ قويۇپ شۇ ئاچامنى خۇش
قىلاتتىم ؟

ھويلىغا چىققىنىمدا دادام كەينىمدىن توۋلىدى :

ــ يېپىلىڭ !

كەينىمگە قارىدىم ، دادام ماڭا تىكىلدى ۋە ئۆيگە چۆمگەن ھالدا :

ــ دائىم كېلىپ تۇرغىن ، تەكەببۇرلۇقۇڭنى تاشلا ، بىز يەنىلا
بىر ئائىلىنىڭ ئادىمى ! ــ دېدى .

شۇنداقمۇ ؟ بىز بىر ئائىلىنىڭ ئادىمىمۇ ؟ دادام نېمە ئۈچۈن بۇ
گەپنى قىلدۇ ؟ ئۇ مېنى قامچىلىغانلىقىغا راستلا پۇشايمان قىلغانمىدۇ
ياكى . . . مېنى خارابىلىكتىن قېزىۋېلىپ ، يېڭىۋاشتىن قىزىم دەپ ئې-
تىراپ قىلماقچىمىدۇ ؟ مەن ئۇنىڭغا قارىدىم ، ئۇنىڭ چىرايىدىن كاللام-
دىكى سوئاللارغا جاۋاب تاپالمىدىم . ئەمما ، كۆزىدىن يېڭى بىر
نەرسىنى ــ ھېسسىيات تېپىغا كىرىدىغان نەرسىنى سەزدىم . لېكىن
بۇلارنى تەتقىق قىلىشنى خالىمىدىم . چۈنكى ، ئادەم دېگەن مۇرەككەپ
ۋە زىددىيەتلىك مەخلۇق .

« لۇ ئائىلىسى » دىن كۆڭلۈم يېرىم ۋە ناخۇش ھالدا چىقتىم ، بۇ
بىر تاتازا پۇل خۇددى يەلكەمدىن بېسىپ تۇرغاندەك ، نەپەس ئېلىشىمنى
قىيىنلاشتۇراتتى . رېئاللىق ، غۇرۇر ، تەكەببۇرلۇق . . . كىشىلىك تۇر-
مۇش نەقەدەر چىگىش ۋە تەرتىپسىز ـ ھە ! قولۇمغا پۇل چۈشتى ، رېئال
مەسىلە ھەل بولدى ، غۇرۇر بىلەن تەكەببۇرلۇق نەگە كەتتى ؟ مەن بىر
تەرەپنىڭ بېسىمىغا ئۇچراۋېرەمدىمەن ؟

ئۇپۇققا يەنە بۇلۇت يىغىلىشقا باشلىدى ، يامغۇر يېغىش ئالدىدا
تۇراتتى .

3

« ئۇياق » بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئەسلىگە كەلتۈردۈم، شۇنىڭدەك ئاۋۋالقىدىن كۆپرەك بارىدىغان بولدۇم. بارا ـ بارا شۇنى ھېس قىلدىمكى، دادام ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا سىرلىق بىر مۇناسىۋەت شەكىللىنىۋاتاتتى. ئۇ ماڭا ئىنتايىن دىققەت قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى. كۆڭلىدە ئۇ مېنى مۇھاكىمە قىلاتتى، سوغۇققانلىق بىلەن كۆزىتەتتى. مەنمۇ دادامدىكى بۇ ئۆزگىرىشنىڭ تېگى ـ تەكتىگە يېتەلمەي، دائىم ئۇنى كۆزىتىپ ھوشيار تۇرماقتا ئىدىم. بىز خۇددى مۆكمۆكىلەك ئويىنىغاندەك بىر ـ بىرىمىزدىن ھەر مىنۇت ھوشيار تۇراتتۇق. بەزىدە بىرەر ھەپتىگىچە « ئۇياق » قا بارماي قالسام، دادام رۇپىلىك ياكى ئېرخاۋنى ئەۋەتەتتى، تەلەپلىرىمنى بەكمۇ مەردلىك بىلەن قاندۇراتتى. ئۇنىڭدىن قامچا يېگەندىن كېيىن، ئۇنى ھۆرمەت قىلمايدىغان، ئۇنىڭدىن تەپ تارتمايدىغان، ئۇنىڭغا گەپ ياندۇرىدىغان بولۇپ قالغانىدىم. ھەر قېتىم گەپ ياندۇرغىنىمدا، ئۇنىڭ ئاچچىقى غۇژژىدە كېلەتتىيۇ كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئارىلىقتا پەسىيىپ قالاتتى، كۆزلىرىنى پۈرۈپ ماڭا قاراپ كېتەتتى، ئۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭ ئىپادىسىز چىرايىدىن غەلىتە بىر خىل مېھىر ـ شەپقەتنى سېزىپ، دادامنىڭ مېنى ئەتىۋارلاۋاتقانلىقىنى ئاستا ـ ئاستا چۈشىنىپ يەتتىم.

دادامنىڭ پوزىتسىيىسىنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ، شۆ ئاچامنىڭ غەزىپى ۋە ۋەھىمىسى كۈچىيىشكە باشلىدى. روشەنكى، ئۇ مەندىن ھېيىقىدىغان بولۇپ قالغانىدى. شۇنداقتىمۇ ماڭا قاتتىق دۈشمەنلىك قىلىدىغان بولۇپ كەتتى. بەزىدە ئۆزىنى تۇتالماي يامان گەپلەرنىمۇ قىلىپ سالاتتى، مىڭ قىلغىنى بىلەن ئۇ دادامدىن قورقاتتى. دادام ئۇنىڭغا بىرلا گۆلىيىدىغان بولسا، شۇئان دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتەتتى، شۇڭا ئەمدى مېنىڭ چىشىمغا تېگەلمەيدىغان بولۇپ قالدى، مەن بولسام ئۇ-

نىڭدىن ئىنتىقام ئېلىشنىڭ كويىدا ئىدىم ، ئۇنىڭغا يامانمۇ بەك ئۆچ ئىد-
دىم ! تەيۋەنگە يېڭى كەلگەن چاغلىرىمىزدا ، ئۇ ھەر خىل قەبىھ ۋاسى-
تىلەر بىلەن دادامنى ئاپامدىن سوۋۇتقانىدى . ئاپام ناھايىتى قورقۇنچاق ،
كەم سۆز ئىدى ، دادامنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشنىمۇ بىلمەيتتى . شۇڭا ، ھەممە
خاپىلىقنى ئىچىگە يۇتۇپ ، سالامەتلىكتىن ئايرىلىپ ، چىرايىدىن كەتكە-
نىدى . دادام پەقەت ئاياللارنىڭ گۈزەل جامالىغىلا كۆيەتتى . چىرايىدىن
كەتسىلا ۋاز كېچەتتى . ئاخىر ، ئاپام شۇ ئاچامنىڭ زەھەرلىك مەسخىرى-
سىگە چىدىيالمىدى ، دادامۇ ئاپامنىڭ ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ يۈرمەيدىغان
« تۇل خوتۇن مىجەز » ىدىن زېرىكتى . نەتىجىدە بىز مەجبۇرەن ھەشە-
مەتلىك ئۆيلەردىن بۇ تار ـ تارچۇق ئىككى ئېغىز ئۆيگە ھەيدەلدۇق . بىز
پۇلغا يارىغۇدەك بىرەر نەرسە ياكى خىزمەتكار ئاچىقمىدۇق . ئاپام كېچە-
لەردە ئۇخلىماي ياش تۆكەتتى . مەن دېرىزە يېنىدا ئولتۇرۇپ ئاسمان-
دىكى يۇلتۇزلارغا تەلمۈرەتتىم . ئەنە شۇ چاغدىلا « ئىنتىقام ئالىمەن ! »
دەپ قەسەم ئىچكەنىدىم . مانا ئەمدى ، شۇ ئاچام ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرى-
سىدىكى ئۆچمەنلىك بارغانسېرى كۈچەيمەكتە ئىدى .

« ئۇياق » قا بارمىغىنىمغا بىر ھەپتە بولغانىدى . رۇپىڭ ئەت-
گەندىلا كېلىپ ، دادامنىڭ مېنى ئويناپ كەتسۇن دەپ چاقىرتقانلىقىنى
ئېيتتى . يېقىندىن بۇيان رۇپىڭدا بىرئاز ئۆزگىرىش بار ئىدى . ئۇ ھېچ-
قانداق مەخپىيەتلىكنى يوشۇرۇپ قالالمايتتى ، بىرقانچە قېتىم ماڭا بىر
نېمە دېيىشكە تەمشەلگەن بولسىمۇ ، ئىزا تارتىپ گېپىنى ئىچىگە يۇتۇ-
ۋەتكەنىدى . ئەمما ئۇنىڭ چىرايىدىن نۇر چاقناپ شادلىق ئۇرغۇپ
تۇراتتى . ئېھتىمال ، ئۇ بىرى بىلەن مۇھەببەتلىشىۋاتقاندۇ . دېمىسىمۇ بۇ
يىل يىگىرمە تۆتكە كىردى ، تارتىنچاقلىقى ۋە يۈرەكسىزلىكى تۈپەيلى ،
ھازىرغىچە يىگىتى يوق ئىدى . ئېرخاۋ تەيبېي ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئېلېكتر
ماشىنىلىرى فاكۇلتېتىدا ئوقۇيتتى ، ئۇ رۇپىڭغا بىرنەچچە يىگىتنى تو-
نۇشتۇرغان بولسىمۇ ، نەتىجە چىقمىغانىدى . رۇپىڭدىكى ئۆزگىرىش
ئۈستىدە بىرنېمە دېيەلمەيتتىم ، مۇھەببەتتىن باشقا نېمىمۇ ئۇنىڭ چىرا-
يىنى گۈلدەك ئېچىلدۇرالىسۇن ؟ شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ بىرەر يىگىتنى مەھ-

لىيا قىلالىغۇدەك بىگسى بارلىقىغا دەرگۇمانىدا ئىدىم .
كــەچتە ، ئازراق ياسىنىپ ــ تاراندىم ، يېقىندىن بۇيان نۇرغۇن يــېڭى كىيىملەرنى قىلغانىدىم (گۈزەللىككە ئىنتىلىش قىز بالىنىڭ تەبىـ ئىتى بولسا كېرەك ، مەن تەبىئىي گۈزەللىكنى تەكىتلىسەممۇ ، بۇ جەـ هــەتتە چاكىنىلىقتىن خالىي ئەمەس ئىدىم !) بۇ كىيىملەرنىڭ ھەممىـ سىنى دادام قىلىپ بەرگەنىدى . ئۇچامغا قارا پوپايكا ، قارا يۇڭ يوپكا كــيىدىم ، چېچىمغا قىزىل لېنتا باغلىدىم ، يېڭىدىن ئالغان توق قىزىل سوكنا پەلتوپۇمنى كىيدىم ، ئەينەككە قاراپ ئىنتايىن مەمنۇن بولدۇم . مەن سۇس گىرىم قىلىپ ، ئوچوق رەڭلىك كىيىم كىيىشنى ياخشى كۆـ رەتتىم ، مۇنداقتا مەن شاللاق كۆرۈنمەيتتىم . جابدۇنۇپ بولغاندىن كېـ يىن ، ئاپامغا خوش دەپ قويۇپ ، ئالدىرىماي مېڭىپ « ئۇياق »قا كەلـ دىم .
ھويلىغا كىرىش بىلەنلا ئەھۋالنىڭ باشقىچە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم ، مېھمانخانىنىڭ چىراغلىرى چاقناپ تۇراتتى . بۇ مېھمانخانىدا ئەسلى بىر شىرە چىرىغى ، ئىككى تام چىرىغى ۋە بىر چوڭ ئاسما چىراغ بــار بولۇپ ، ئادەتتە ئۇلار ئاسما چىراغنىلا ياقاتتى ، بۈگۈن بۇ چىراغلار- نىڭ ھەممىسى تەڭلا يېقىلغانىدى ، خۇددى چوڭ زىياپەت ئۆتكۈزۈلۈۋاتـ قــاندەك ، ئادەملەرنىڭ قالايمىقان شولىسى كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى . مەن تەئەججۈپ ئىلكىدە مېھمانخانىغا كىردىم ، قارىسام ، مېھمانخانىدىكى ئادەم ھــەقىقەتەن ئاز ئەمەس ، لېكىن ھەممىسىلا مۇشۇ ئائىلىدىكىلەر ــ دادام ، شۆ ئاچام ، رۇپىڭ ، مېڭپىڭ ، ئېرخاۋ ، ئېرجيېلار بولۇپ ، بىرلا يوچۇن ئادەم بار ئىدى . شۆ ئاچامنىڭ خۇشامىتى ۋە ھودۇقۇشلىرىدىن قارىغاندا ، بۇ يوچۇن ئادەمنىڭ قەدىرلىك مېھمان ئىكەنلىكىگە قىل سىغـ مــايتتى . ۋەھالەنكى ، پۈتۈن ئائىلە ھەرىكەتكە كەلگەن مۇنداق كۈتۈۋې- لىش لۇ ئائىلىسىدە كەمدىن ــ كەم ئۇچرايدىغان ئىش ئىدى !
مەن قىزىقسىنىپ مېھمانغا سەپسالدىم ، ئۇ يىگىرمە بەش ــ يىگىرمە ئالتە ياشلاردىكى يىگىت ئىدى . زېغىر رەڭ كاستيۇم ــ بۇرۇلكا كىيگەن ، كىيىملىرى رەتلىك ۋە تازا ، لېكىن ۋاي دېگۈچىلىكى يوق ئىدى . ئۇ

بەكمۇ كېلىشكەنلەردىن بولمىسىمۇ ، ئەمما كۆزلىرىدىن تەمكىنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى ، قاش ـ كۆزلىرى جايىدا ، سىپايە بۇ يىگىت تالىپ مىجەزلىك كۆرۈنەتتى . ئۇ ساپاغا يۆلىنىپ ئوغۇللارغا خاس ئېرەنسىز ۋە بەھۇزۇر كەيپىياتتا بەخىرامان ئولتۇراتتى . كىشىگە سەممىي ۋە رايىش تەسىر بېرەتتى . ئادەملەر ئىككى خىل بولىدۇ ، بەزىلىرىنى بىر قاراشتىلا زادى قانچىلىك ئادەملىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ ؛ بەزىلىرىنى بولسا تەپسىلىي كۆزىتىشكە ، مۇھاكىمە قىلىشقا توغرا كېلىدۇ . ئۇ كېيىنكى خىلدىكىلەرگە مەنسۇپ ئىدى .

مېنىڭ سىنچى نەزەرىم بىلەن ئۇ ساپادىن تۇرۇپ گاڭگىرىغان ھالدا ماڭا قاراپ قالدى . شۇ ئەسنادا دادام كېلىپ مۇرەمگە ئۇرۇپ قويۇپ :

— يىپىك ، بۇ يىگىتنىڭ ئىسمى خې شۇخۇەن ، ئېرخاۋنىڭ ساۋاقدىشى ! — دېدى مېھماننى تونۇشتۇرۇپ ، ئاندىن خې شۇخۇەنگە مېنى تونۇشتۇردى ، — بۇ مېنىڭ يەنە بىر قىزىم لۇ يىپىك !

مەن خې شۇخۇەنگە قاراپ بېشىمنى لىڭشىتىپ كۈلۈپ قويدۇم . ئېرخاۋنىڭ بىر ساۋاقدىشىنىڭ ئائىلىمىزدە بۇ قەدەر ئەتىۋارلىنىپ كېتىشىنى چۈشىنەلمىدىم . خې شۇخۇەننىڭ كۆزلىرىدە غىل ـ پال شۈبھە تۇمانلىرى كۆرۈندى . روشەنكى ، ئۇ مەندەك « يەنە بىر قىز »نىڭ پەيدا بولۇپ قالغانلىقىغا ئەجەبلەنمەكتە ئىدى . پەلتويۇمنى سېلىپ ئىشىكنىڭ يېنىدىكى كىيىم ئاسقۇچقا ئېسىپ قويدۇم ـ دە ، خې شۇخۇەننىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇردۇم ، خې شۇخۇەن ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ :

— مەن ئۆزۈمنى يەنە بىر تونۇشتۇرۇۋېتەي ، — دەپ « خې شۇخۇەن »دېگەن بۇ ئىسمنىڭ قايسى ھەرپلەردىن تەركىب تاپقانلىقىنى چۈشەندۈردى .

مەن كۈلدۈم . راست ، ئۇ چۈشەندۈرمىگەن بولسا ، ئۇنىڭ ئىسمى قايسى ھەرپلەردىن تەركىب تاپقانلىقىنى بىلمىگەن بولاتتىم . ئولتۇرغاندىن كېيىنلا ، چاي جوزىسىدىكى گازىر ۋە قەن ـ گېزەككە كۆزۈم چۈشتى . رۇپىك بىلەن شۇ ئاچام بىر ساپادا ئولتۇرغانىدى . شۇ ئاچام

نىڭ ئۇزايىدىن مېنىڭ كەلگەنلىكىمدىن ئەرۋايى ئۇچقانلىقى ئىپادىلەنـ
مەكتە ئىدى . رۇپىڭ بولسا ئىزا تارتقىنىدىن شەلپەردەك قىزىرىپ ،
ئىككى قولىنى جۇپلەپ تىزىنىڭ ئارىسىغا ئالغان هالدا يەردىن باش كۆـ
تۈرمەي ئولتۇراتتى . بۇگۈن ئۇ ئالاهىدە ياسانغان ، يەنى پەردازنى ئەپـ
چىللا قىلغان ، چېچىنى دولقۇنسىمان بۇدۇر قىلغان ، زەر يىپ ئارىلاشـ
تۇرۇلغان قىزىل يۇڭ پوپايكا بىلەن جىگەر رەڭ بۇرۇلكا كىيگەن بولۇپ ،
قورچاققىلا ئوخشىشىپ قالغانىدى . شۇئان چۈشەندىم ! دېمەك ، ئۇلار
يەنە رۇ پىڭغا يىگىت تونۇشتۇرغان . قارىغاندا بۇ، خې شۇخۇەنىڭ بىـ
رىنچى قېتىم كېلىشى ئەمەس ئىدى ، رۇپىڭنىڭ يېقىنقى روهىي هالىتىـ
دىن قارىغاندا ، بۇ ئىشمۇ پىشىپ قالغاندەك قىلاتتى .

مەن بىر سىقىم گازىر ئېلىپ بەخىرامان چېقىپ ئولتۇردۇم ، مېڭـ
پىڭ يېنىمدا ئولتۇرۇپ كىنو ژۇرنىلى كۆرۈۋاتاتتى ، مەنمۇ بوينۇمنى
سوزۇپ ژۇرنالغا قارىدىم . شۆ ئاچام يۆتىلىپ قويۇپ خې شۇخۇەنگە :

— شۇخۇەن ، سىز رۇپىڭغا ئىنگلىزچە ئۆگىتىشكە ماقۇل بولدىـ
ڭىزغۇ ؟ — دېدى .

شۆ ئاچام ئۇنىڭ فامىلىسىنى ئەمەس ، ئىسمىنىلا ئاتىغۇدەك بوپـ
تۇ . دېمەك ، بۇ ئىشنىڭ تەرەققىياتى ناهايىتى تېز بولغانىدى . چۈنكى ،
رۇپىڭ بىر ئاينىڭ ئالدىدا خې شۇخۇەننى تونۇمايتتى ! شۆ ئاچامغا قاـ
رىدىم ، شۆ ئاچامنىڭ مۇئامىلىسىدىن قىزغىن ئارزۇ ـ ئۈمىدلەر ، بۇ
ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشقا بەكمۇ تەشنالىقى ئەكس ئېتەتتى ، مەن يەنە
خې شۇخۇەنگە نەزەر سالدىم . ئۇ كۈلۈمسىرەپ ئولتۇراتتى . بۇ كىشىنى
چوڭقۇر ئويغا سالىدىغان كۈلۈمسىرەش ئىدى .

— بەكمۇ ئۆلۈك بېكىتىۋەتمەيلى ، ۋاقتىم بولسىلا كېلىپ
تۇراي ، قانداق ؟ — دېدى ئۇ .

— گېپىڭىزدە تۇرىسىز ـ هە ! — دېدى شۆ ئاچام .

— شۇخۇەن ، — دېدى ئىرخاۋ ئۇنىڭ مورىسىگە ئۇرۇپ قوـ
يۇپ ، — بالدۇرلا ماقۇل دەۋەتمىگىن ، رۇپىڭ ناهايىتى دۆت ، كېيىن
چوقۇم سېنى جاق تويغۇزىدۇ !

— راستمۇ ؟ — دېدى شۇخۇەن ، ئۇ بىر ئاپېلسىننى ئىككىگە بۆلۈپ يېرىمىنى ئىبراخاۋغا سۇندى ۋە رۇپېڭغا پاللىدە قاراپ قويدى ، — بۇ گېپىڭگە ئىشەنمەيمەن .

رۇپېڭنىڭ بېشى تېخىمۇ ساڭگىلاپ كەتتى ، مەن كەلگەندىن بۇيان ئۇ ئېغىز ئاچماي ، ئىككى قولىنى تىزىنىڭ ئارىسىغا ئالغىنىچە ھاڭۋېقىپ ئولتۇراتتى . شۇ ئاچام رۇپېڭنىڭ بېشىغا نوقۇپ ، ئۇنى گەپ قىلىشقا ئۈندىدى . رۇپېڭ چۆچۈگەندەك ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ خې شۇخۇەنگە لەپپىدە قارىدى ، تېخىمۇ قىزىرىپ تىلىنى چاينىغان ھالدا بولۇۋاتقان سۆھبەتكە قىلچە مۇناسىۋەتسىز بىر گەپنى قىلدى :

— خې . . . خې ئەپەندى ، سىز . . . كىتاب ئوقۇشنى ياخشى كۆرەمسىز ؟

شۇ ئاچامنىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلدى ، ئىبراخاۋ باشقا ياققا قارىۋالدى . خې شۇخۇەنمۇ ھاڭ ـ تاڭ قالدى . لېكىن ، دەررۇ رۇپېڭغا خۇددى ھودۇقتىنىدىن نېمە قىلارىنى بىلمەي قالغان كىچىك بالىغا قارىغاندەك ، ئىللىق چىراي بىلەن قاراپ كۈلۈمسىرىگەن ھالدا جاۋاب بەردى :

— ھەئە ، كىتاب ئوقۇشنى ياخشى كۆرىمەن . سىزمۇ ياخشى كۆرەمسىز؟

— ھەئە . . . ياخشى كۆرىمەن ، — دېدى رۇپېڭ ۋە خې شۇخۇەنگە يۈرەكلىك قاراپ قويدى .

— سىز قانداق كىتابلارنى ياخشى كۆرىسىز ؟ — دېدى خې شۇخۇەن يەنە مۇلايىملىق بىلەن ، — بىزنىڭ ئۆيدە نۇرغۇن كىتاب بار ، مەن كىتاب ساقلاشقا خۇشتار ، ئەگەر كىتاب ئوقۇشنى ياخشى كۆرسىڭىز ، ئىشىنىمەنكى ، قانداق كىتاب دېسىڭىز مەندىن چىقىدۇ .

— مۇنداق دەڭ ، — دېدى رۇپېڭ دۇدۇقلاپ . ئۇ خې شۇخۇەننىڭ مۇئامىلىسىدىن مەدەت ئېلىپ خېلىلا روھلىنىپ قالغانىدى . ئۇ قىزىرىپ تۇرسىمۇ ئاخىر خې شۇخۇەن بىلەن يۈرەكلىك ھالدا پاراڭلىشىشقا باشلىدى ، — مەن . . . مەن . . . كۆپرەك تۇرمۇشقا دائىر ئە-

سەرلەرنى ياخشى كۆرىمەن. مەسىلەن، فېڭ يۈچى، لىۇ يۇنرۇ قاتارلىقلارنىڭ كىتابلىرىغا ئامراق. بۇنىڭدىن باشقا... گۇمپىچى پالۋانلار ھەققىدىكى كىتابلارمۇ بەك ياخشى، يېقىندا نەشر قىلىنغان گۇمپىچى پالۋانلار ھەققىدىكى كىتابلارمۇ قىزىقكەن.

— شۇنداقمۇ، — دېدى خې شۇخۇەن قاشلىرىنى يىمىرىپ، — ئەپسۇس، سىز ياخشى كۆرىدىغان بۇ ئىككى خىل كىتاب مەندە يوق، — ئۇنىڭ چىرايىدا ئۆكۈنۈش ئالامەتلىرى ئەكس ئەتتى. مېنىڭچە، ئۇ رۇپىلىڭ ئۈچۈن ئۆكۈنمىگەندى. شۇ ئاچامنىڭ خۇشاللىقىدا ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى. خې شۇخۇەن يەنە خۇش چىراي سۆزىنى داۋام قىلدى، — ئەگەر تەرجىمە كىتابلاردىن كۆرۈپ باقاي دېسىڭىز، مۇنداقلىرى مەندە كۆپ.

خې شۇخۇەن كۆپلىگەن كىتابلىرى بارلىقىنى تىلغا ئالغاندىلا ئىچىمگە جىن كىرىپ، خوشال بولۇپ كەتكەنىدىم. مەن ئىلگىرى — كېيىن بىر كىتاب خۇمارى بولۇپ، كىتابقا كىرىشىپ كەتسەم ئۇيقۇ ۋە تاماقنىمۇ ئۇنتۇپ كېتەتتىم. شۇڭا ئۇ تەرجىمە كىتابلارنى تىلغا ئالغىنىدا ئۆزۈمنى زادىلا تۇتالمىدىم.

— ھوي، خې ئەپەندى، — دېدىم مەن سۆز قىستۇرۇپ، — ئەگەر سىزدە تەرجىمە كىتابلار بولسا، ماڭا بىر نەچچىنى بېرىپ تۇرسىڭىز قانداق؟

خې شۇخۇەن ئىنتىلىپ ماڭا قارىدى. كۆزلىرى بولسا تېزلىكتە يۈزۈمدە بىر ئايلىنىپ چىقتى:

— ئەلۋەتتە بولىدۇ، — دېدى ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ، — سىزگە قايسى كىتابلار كېرەك؟

بۇ سوئالغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىشىمنى بىلەلمەي قالدىم. چۈنكى، مەشھۇر ئەسەرلەرنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك كۆرۈپ بولغانىدىم. شۇڭا:

— سىزدە مەن كۆرمىگەن كىتابلاردىن قايسىسى باركىنتاڭ؟ — دېدىم.

ئۇ كۈلۈپ كەتتى ، سەدەپتەك ئاق ۋە چىرايلىق چىشلىرىغا كۆزۈم چۈشتى .

— بۇنى ، — دېدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ ، — مەنمۇ بىلمەيدىكەنمەن .

مەنمۇ كۈلۈپ كەتتىم . مەن تولىمۇ ئەخمىقانە گەپ قىلغانىدىم !

— مۇنداق بولسۇن ، — دېدى ئۇ ، — سىز ياقتۇرىدىغان يازغۇچىلارنى ئېيتىپ كۆرۈڭ .

— تۇرگېنېۋ ، سۇدېرمان ، مارك تۋېن ، تولستوي . . . قاتارلىق يازغۇچىلارنىڭ كىتابلىرىنى ياقتۇرۇپ ئوقۇيمەن .

— ئۇنداق ئەمەستۇ ، ئېيتقانلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى بۇرۇنقى يازغۇچىلار ، قارىغاندا سىز سارويان ، توماس مان ، فوركىننە قاتارلىق ھازىرقى زامان يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى ياقتۇرمايدىغان ئوخشايسىز .

— شۇنداق ، مېنى ئۆزىگە جەلپ قىلالايدىغان ئەسەرلەرنى ئوقۇشقا ئامراقمەن ، ئاسان چۈشەنگىلى بولمايدىغان ئەسەرلەر بىلەن خۇشۇم يوق .

ئۇنىڭ چىرايىدا مەنىلىك كۈلۈمسىرەش ئەكس ئەتتى ، ئۇنىڭ بۇ كۈلۈمسىرىشىدە مەسخىرە بار - يوقلۇقىنى بىلىش ئۈچۈن ، ئۇنىڭغا زەن سېلىپ قارىدىم ، ئەمما ئۇ ئاق كۆڭۈل ، سەممىي كۆرۈنۈشتە ئىدى .

— تۇرگېنېفنىڭ قايسى كىتابلىرىنى ئوقۇدىڭىز ؟

« ئاقسۆڭەكلەر ئائىلىسى » ، « تۇتۇن » ، «لوتىن » ، « كۆكلەم سەھىرى » ، — دېدىم ئويلانغان ھالدا .

— ئۇنداق بولسا ئۇنىڭ « هارپا » ۋە « ئوۋچى خاتىرىلىرى » دېگەن كىتابلىرىنى ئوقۇمىغانىكەنسىز ، بۇ كىتابلار بار ، بېرىپ تۇراي . سۇدېرماننىڭ « غەمكىن خانىم » ۋە « مۇشۇك كۆۋرۈك » دېگەن ئىككى كىتابى بار ، بۇلاردىن قايسىسىنى ئوقۇمىغان ؟

— « مۇشۇك كۆۋرۈك » نى ، — دېدىم مەن ، — بۇ كىتاب ياخشىمۇ ؟

— نېمە دەۋاتىسىز ، — دېدى ئۇ قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ ، — سىزنى ئۇيقۇدىن بىدار قىلىپ ، تاماققىمۇ كۆڭلىڭىز تارتمايدىغان قىلىۋېتەلەيدۇ !

— پاھ ، قالتىسكەن ـ ھە ! — دەۋەتتىم خۇش بولۇپ ۋە تاقەتسىزلىنىپ سورىدىم ، — بۇ كىتابنى قاچان بېرىسىز ؟

— قاچان ئالىسىز ؟

— دەرھال ! — دەپ تاشلىدىم ، ئەمما شۇئان ئىزا تارتىپ قالدىم . بۇ نېمە قىلغىنىم ، ئۇ ھازىرلا ئۆيگە بېرىپ شۇ كىتابنى ماڭا ئەكېلىپ بەرسۇنمۇ ؟ مەن ئىختىيارسىز كۈلۈپ قويۇپ ئىزاھلىدىم ، — كېيىنرەك بەرسىڭىزمۇ بولىدۇ .

— بۇ كىتابنى ئىمكانقەدەر تېز يەتكۈزۈپ بېرىمەن ، — دېدى ئۇ كۈلۈپ ، — ئەڭ ياخشىسى ۋاقتىڭىز بولسا بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ ئۆزىڭىز تاللاڭ ، قايسى كىتابنى ياقتۇرسىڭىز شۇنى ئېلىڭ ! بىزنىڭ ئۆيدە ئىزدىگەن كىتابىڭىز تېپىلىدۇ !

— ھازىرقى زامان يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىمۇ بارمۇ ؟ — دەپ سورىدىم .

— ئۇلارمۇ بار !شۇغىنىسى ، ئۇ كىتابلارنىڭ كۆپىنچىسى ئەسلى نۇسخا . دەرۋەقە ، ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرى ئانچە چۈشىنىشلىك ئەمەس ، لېكىن ئۇلارنىڭمۇ ئۆزىگە لايىق داۋلىسى بار . ئۇلارنىڭ تەسۋىرلىگىنى پۈتۈنلەي ئەمەلىيەتچىلەر . . .

— سىزنىڭ پىكرىڭىزگە قوشۇلمايمەن ، — دېدىم مەن ، — ھەر قانداق بىر كىتاب كىتابخاندا ھېس ـ تۇيغۇ ۋە ئىشتىياق قوزغىيالىشى ، كىتابخاننى باشتىن ـ ئاخىر ئوقۇپ چىقىشنى خالايدىغان ھالغا كەلتۈرەلىشى كېرەك . يېڭى ئېقىمدىكى كىتابلاردەك ئۈزۈندىن ـ ئۈزۈن تەسۋىر ۋە سۈرەتلەشلەر بىلەن بولۇپ كەتسە ، بۇ تەسۋىر ۋە سۈرەتلەشلەر ھەر قانچە ياخشى ۋە چوڭقۇر بولغىنى بىلەن ، كىتابخانلاردا ئورتاق سادا قوزغىيالىشى ناتايىن . بىز كۆپىنچە ئىچ پۇشۇقىمىزنى چىقىرىش ئۈچۈنلا كىتاب ئوقۇيمىز ، كىتاب ئوقۇشنى خىزمەت قاتارىدا كۆرمەيمىز .

شۇنداقمۇ ؟

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ — دەپ سورىدى ئۇ .

— ھازىرقى زامان ئەدەبىيات ـ سەنئىتىنى تەتقىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ ، بولمىسا چۈشەنگىلى بولمايدۇ . مەن كىتاب ئوقۇشقا قىزىقىمەن ، تەتقىق قىلىش بىلەن خۇشۇم يوق .

ئۇ كۈلۈپ كەتتى ۋە چەكسىز خۇشاللىققا چۆمگەن ھالدا :

— كىتابنى بەك كۆپ ئوقۇۋەتسىڭىز زېرىكمەمسىز ؟ شۇڭا ، تەتقىق قىلغۇدەك ئەرسىمۇ بولۇشى لازىم . « ياقا يۇرتلۇق » دېگەن كىتابنى ئوقۇغانمىدىڭىز ؟ — دېدى .

— ئوقۇغان .

— سىزگە ياقتىمۇ ؟

— بىر نېمە دېيەلمەيمەن . مېنىڭچە بۇ كىتابتا يارىتىلغان ئوبراز بىلەن بىزنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشىمىز پۈتۈنلەي ئوخشاشمايدۇ ، مەن ئاپتور ياراتقان بۇ ئوبرازنى ئانچە چۈشىنەلمىدىم .

— توغرا ئېيتتىڭىز ، — دېدى ئۇ ئويغا پاتقان ھالدا ، — مۇ-شۇنداق گەپ . بەزىدە ئارقا كۆرۈنۈش بىلەن ئىدىيىنىڭ ئوخشاش بول-ماسلىقى تۈپەيلى ، بىز ئۇلارنىڭ يازغان ئەرسىلىرىنى قوبۇل قىلالمايمىز ، ئەمما بىز قوبۇل قىلالمايمىز ، دېمەكلىك بىلەنلا ، بۇ ئەسەرلەرنىڭ قىممە-تىنى يوققا چىقارساق بولمايدۇ . مەنمىغۇ بۇ كىتابلارنى ئانچە چۈشىنىپ كەتمەيمەن ، شۇنداقتىمۇ كىتاب ئوقۇشقا ئامراقمەن ، تەتقىق قىلىشنىمۇ ياخشى كۆرىمەن . بەزىدە بۇ ئەرسىلەرنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق ۋەزنى بار-لىقىنى ھېس قىلىمەن .

— سىز يازغۇچىمۇ ؟ — دەپ سورىدىم توساتتىنلا .

— ياق ! ئەزەلدىن بىر نېمە يېزىپ باققان ئەمەسمەن . لېكىن مەن ئەدەبىياتنى ئوقۇۋاتىمەن ، — دېدى كۈلۈپ .

— ھوي ، گەپ بىلەنلا بولۇپ كەتمەڭلار ، قېنى كەمپۈت يەڭلار ! — دېدى شۇ ئاچام ۋە بىر تەخسە كەمپۈتنى ئېلىپلا خې-شۇخۇەنىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى . ئاندىن بۇرۇلۇپ ماڭا يەۋەتكۈدەك

قارىدى . مەن ھەيران قالدىم ۋە دەرھال چۈشەندىمكى ، ئۇ مېنى غەرەز- لىك ھالدا ئارىغا قىستۇرۇلۇپ ، رۇپىگىنىڭ ئېشىغا توپا چاچماقچى دەپ ئويلاپ ماگا ئالايغاندى . ئۇنىڭ مۇنداق زەھەرلىك ئالىيىشى ئوغامنى قايناتتى . مەن خۇددى قوينىڭ قوزىسىدەك ياۋاشلىق بىلەن ئولتۇرغان رۇپىگىغا قاراپ قويدۇم ــ دە ، ئىچىمگە جىن كىردى . ئەگەر ئۇنىڭدىن خې شۇخۇەننى تارتىۋالىمەن دېسەم ، جەزمەن ئانچە قىيىنغا چۈشمەيدۇ ! ئۇنىڭدىن خې شۇخۇەننى تارتىۋالسام ، شۆ ئاچام تېرىككىنىدىن نېمە بولۇپ كېتەر ــ ھە ! بۇ ئوي ماگا ئىلھام بەردى . مەن خې شۇخۇەنگە قارىۋىدىم ، ئۇمۇ ماگا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپتۇ . ئۇ قارىغىنىمنى كۆرۈپ كەمپۈت تەخسىسىنى قولىغا ئېلىپ سورىدى :

ــــ قايسى كەمپۈتنى ياخشى كۆرىسىز ؟ مەن ئۆزۈم تاپاي ، شا- كىلاتنى ؟

بېشىمنى لىگشىتتىم ، ئۇ ماگا ئىككى تال شاكىلات كەمپۈتنى چۆرۈپ بەردى . مەن كاپپىدە تۇتۇۋېلىپ ، ئۇنىڭغا قاراپ تەبەسسۇم قىلدىم . شۇئان ئۇنىڭ كۆزلىرىدە غىل ــ پال ھەيرانلىق ئەكس ئەتتى ، ئۇ داگقاتقىنىچە قاراپ بىرپەس تۇرۇپ قالدى .

ــــ سىز . . . ــــ دېدى ئۇ ماگا قارىغىنىچە ، ــــ سىزمۇ ئەدەبى- ياتنى ئوقۇمسىز ؟

ــــ ماگا ئوقۇش نەدە تۇرۇپتۇ ! ــــ دېدىم غەشلىك ئىچىدە ، ئۇ- نىۋېرسىتېتقا كىرەلمىگەنلىكىم ماگا بەكمۇ ئەلەم قىلاتتى .

ــــ سىز قايسى مەكتەپتە ، ــــ دەپ سورىدى ئۇ يەنە .

ــــ ئائىلە ئۇنىۋېرسىتېتىدا ! ــــ دېدىم مەن .

ئۇ كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ سەل گاگگىرىغاندەك بولدى . كېيىن كۈلۈپ قويۇپ گەپ ــ سۆز قىلماي بېشىنى ساگگىلىتىپ بىر كەمپۈتنىڭ قەغىزىنى سويۇشقا باشلىدى . باياتىن سۈكۈتتە ئولتۇرغان دادام توساتـ- تىن ماگا قاراپ :

ــــ يىپىڭ ، يازلىق تەتىلدە يەنە بىر قېتىم ئىمتىھان بەرگۈڭ بارمۇ ؟ ــــ دەپ سورىدى .

مەن لەپپىدە دادامغا قارىدىم ، دادام تاماكىسىنى بىر شورىۋېلىپ ، ئاستا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى :

— ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇغۇچى بولسا ، دەرس تەكرارلىشىڭغا مۇئەللىم تېپىپ بېرىمەن !

مەن گەپ - سۆز قىلمىدىم ، دادامۇ بۇ ئىشنى قايتا تىلغا ئالمىدى ، ئاپىسىنىڭ قوچىقىدا ئولتۇرغان ئېرجىپ ئالدىدىكى بىر تەخسە كەمپۈتكە ئوڭچە ئىگىدارلىق قىلغانلىغا قانائەتلەنمەي ئاپىلىسىن يەيمەن دەپ جېدەل قىلدى ، شۇ ئاچامنىڭ چىرايىدىن قار - مۇز ياغاتتى . روشەنكى ئېرجىپ قاملاشمىغان ۋاقىتتا جېدەل قىلغانىدى . شۇ ئاچام ئۇنىڭ كاچىتىغا كەلتۈرۈپ بىر سىلىپ :

— ھۇ يۈزسىز ، ساڭا ھېچنىمە يوق . نېمانچە ھەددىڭدىن ئاشىسەن ! — دەپ توۋلىدى .

دادام قوشۇمىسىنى تۈردى ، مەن يەنە بىرپەس ئولتۇردۇم - دە ، زېرىكىپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ دادامغا :

— دادا ، مەن كېتەي ! — دېدىم .

— پۇل كېرەكمۇ ؟ — دەپ سورىدى دادام .

— ھازىرچە كېرەك ئەمەس ، — دېدىم مەن بىرئاز ئويلىنىۋېلىپ .

— ئوقۇشۇڭنى ياخشى ئوقۇپ باققىن ، — دېدى دادام ، — سىلەر ئولتۇرغان ئۆينى ئىگىسى قانچىگە ساتىدىكىن ؟ قىممەت بولمىسا سېتىۋېلىپ ئۆي ئىجارىسى تاپشۇرۇش ئاۋارىچىلىكىدىن قۇتۇلايلى ! — مەن ھەيرانلىق بىلەن بېشىمنى لىڭشىتتىم . شۇ ئاچامنىڭ چىرايى تېخىمۇ تۇتۇلۇپ كەتتى ، مەن خې شۇخۇەنگە قاراپ خوش دەپ قوياي دەپ تۇرۇشۇمغا ، بىردىنلا ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ :

— چوڭ دادا ، چوڭ ئاپا ، مەنمۇ قايتاي ! — دېدى .

— ياق ! — دەپ توۋلاپ كەتتى شۇ ئاچام ، — شۇخۇەن ، يەنە بىردەم ئولتۇرۇڭ ، سىزگە دەيدىغان گېپىم بار .

خې شۇخۇەن سەل ئارىسالدى بولۇپ ، ئاندىن :

— باشقا كۈنى كېلەي ، بۈگۈن بەك كەچ بولۇپ كەتتى ، — دېدى .
مەن ئىشككە قاراپ ماڭدىم ، خې شۇخۇەنمۇ يېتىشىپ كەلدى ، دادام دەرپەردىلىك ئىشكنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ دەرۋازا تەرەپكە ماڭغىنىمىزغا قاراپ تۇردى . مەن بۇرۇلۇپ كەينىمگە قارىغانىدىم ، شۇ ئاچام ئۆگۈپ - ئۆچۈپ داڭقېتىپ تۇرۇپتۇ . بېشىمنى سىلكىپ قويۇپ يېنىمدىكى خې شۇخۇەنگە قارىدىم . شۇئان كاللامغا بىمەنە بىر ئوي كەلدى ۋە ھەش - پەش دېگۈچىلا پىشقان پىكىرگە ئايلاندى . شۇنىڭ بىلەن شۇ ئاچامدىن ئىنتىقام ئېلىشنىڭ بىرىنچى قەدىمىنى بېكىتتىم : « مەن خې شۇخۇەننى چوقۇم تارتىۋالىمەن ! » سىرت ئىنتايىن سوغۇق ئىدى ، پەلتويۇمنىڭ تۈگمىلىرىنى ئەتتىم . خې شۇخۇەن يېنىمدا بولۇپ ، ئۇمۇ پەلتو كىيگەنىدى ، مەن ئۇنىڭ ئېگىز بويلۇق ئىكەنلىكىنى بايقىدىم . ئۇ ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ بوش ئاۋازدا سورىدى :
— ئۆيىڭىز نەدە ؟
— تىنچلىق شەرقىي يولىدا .
— بەللى ، — دېدى ئۇ ، — بىزنىڭ ئۆيىمۇ تىنچلىق شەرقىي يولىدا .
— تىنچلىق شەرقىي يولىنىڭ قەيېرىدە ؟ — سورىدىم مەن .
— ئەندۇڭ كوچىسىدا .
— ئۇنداقتا ، يولىمىز بىر ئىكەن ، — دېدىم مەن خۇشاللىق بىلەن .
ئۇ قول كۆتۈرۈپ رىكشا چاقىرماقچى بولدى . مەن زادىلا ئەرلەر بىلەن رىكشىغا چۈشۈپ كۆرمىگەنىدىم . شۇڭا خىجىل بولۇپ ئۇنىڭغا ئۇنىمىدىم :
— كەچۈرىسىز ، مەن پىيادە مېڭىشقا ئادەتلىنىپ قالغان .
— ئۇنداق بولسا ، مەن سىزگە ھەمراھ بولاي .
بىز بىرگە ماڭدۇق ، ئۇ يانچۇقىدىن بىر شارپىنى ئېلىپ بوينۇمغا ئوراپ قويدى ، مەن ئۈن - تىنسىزلا ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ قويدۇم ،

بىردىنلا كۆڭلۈمدە ئاجايىپ تۇيغۇ پەيدا بولدى. تووۋا، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئەمدى كۆرۈشۈۋاتىمەن، ئەجەبا كونا تونۇشتەكلا ھېسسىياتتا بولۇۋاتىمەنغۇ؟ بىر بىرپەس ئۈنچىقماي ماڭغاندىن كېيىن ئۇ ئېغىز ئاچتى:

— سىزنىڭ ئەجەبمۇ مۇرەككەپ ئائىلىڭىز بار ئىكەن ـ ھە؟

— مەن لۇ جېنخۇانىڭ قىزى! — دېدىم مۇرەممنى قىسىپ قويۇپ، — سىز لۇ جېنخۇانىڭ ئائىلىسىنى بىلمەيتتىڭىزمۇ؟

خې شۇخۇەن ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ قويدى. ئۇ نېمىشقا ئۇلۇغ كىچىك تىنىدۇ؟ مەن ئۇچۇنمۇ؟

— سىز ئاپىڭىزنىڭ قېشىدا تۇرامسىز؟

— ھەئە.

— ئۆيۈڭلاردا يەنە كىم بار؟

— ھېچكىم يوق، ئانا ـ بالا ئىككىمىزلا.

خې شۇخۇەن ئۈنچىقمىدى، يەنە بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن مەن گەپ ئاچتىم:

— پەرىزىمچە سىزنىڭ بەكمۇ ياخشى، ئىنتايىن باي ئائىلىڭىز بار.

— نېمە ئۇچۇن مۇنداق دەيسىز؟

ئۇنىڭغا شۇ ئاچامنىڭ سىزگە قىلغان ئالاھىدە مۇئامىلىسىدىن شۇنى پەرەز قىلدىم، دېيىشنى خالىمىدىم. شۇڭا:

— سىرتقى قىياپىتىڭىزگە قاراپ، — دەپلا قويدۇم.

— سىرتقى قىياپىتىم، — دېدى ئۇ بەكمۇ تەئەججۈپتە، — مېنىڭ سىرتقى قىياپىتىم ئائىلەمنىڭ باي ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلامدىكەن؟

— ئۇنىڭدىن باشقا، سىزنىڭ جىق كىتابلىرىڭىزچۇ؟

— جىق كىتاب؟ ئۇ بىر ھەۋەس. مەن گادايلىقتىن تىلەمچىلىك قىلغۇدەك ھالغا چۈشۈپ قالغان تەقدىردىمۇ تاپقان پۇلۇمغا كىتاب سېتىۋالغان بولاتتىم.

— ئۇنداق قىلالمايتتىڭىز، — دېدىم مەن بېشىمنى چايقاپ، — سىز گادايلىقتا ئۆي ئىگىسى ھەر كۈنى كېلىپ قەرز سوپلەيدىغان، ئۆ-

يىگىرزده بىر سىقىم ئاشلىقمۇ قالمىغان هالغا چۈشۈپ قالىدىغان بولسىڭىز، ئۇ چاغدا كىتابنى خىيالىڭىزغىمۇ كەلتۈرمەيسىز. قانداق قىلىپ قورساق تويغۇزۇش، قەرز ئېگىسىنى يولغا سېلىش، ئۇچىگىزنى يېپىشنىڭلا كويىدا بولىسىز!

— مەن سىزنىڭ نامراتلىق تەمىنى تېتىغانلىقىڭىزغا ئىشەنمەيمەن، — دېدى ئۇ قايرىلىپ ماڭا دىققەت بىلەن قاراپ.

— شۇنداقمۇ؟ — دېدىم مەن سەل تېرىكىپ، — ئۆتكەن ئاينىڭ بىر كۈنى بىر ساۋاقدىشىمدىن 200 كوي قەرز ئالدىم. ئەتىسى خىزمەت ئىزدەپ چىقىپ كەچتە ئۆيگە قايتقىنىمدا ئاپامنىڭ 200 كويىنى ئۆي ئىجارىسىگە بېرىۋېتىپ، بىر كۈن غىزاسىز قالغانلىقىنى بىلدىم... — مەن بىردىنلا سۆزۈمنى توختاتتىم. نېمە ئۈچۈن بۇلارنى دەپ يۈرىمەن؟ نېمدەپ بۇ ئىشلارنى بىر يوچۇن ئادەمگە ئېيتىپ بېرىمەن؟

ئۇ كوچا چىرىغىنىڭ يورۇقىدا ماڭا سەپسالدى، ئۇنىڭ كۆزىدە ھەيرانلىق ۋە تەشۋىش ئەكس ئېتەتتى:

— راستمۇ؟ — سورىدى ئۇ.

— ھېچ گەپىمىغۇ يوق، — دېدىم كۈلۈپ قويۇپ، — ھازىر دادام يەنە ماڭا قارايدىغان بولدى، مەنمۇ ئۇنىڭ سەدىقىسىنى قوبۇل قىلىۋاتىمەن، سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى، نامراتلىق غۇرۇرنى بېسىپ چۈشىدىكەن! رېئاللىق ھەممە نېمىدىن قورقۇنچلۇق ئىكەن! نامراتلىققا باش ئېگىش، غۇرۇرنى بېسىپ تۇرۇپ سەدىقىنى قوبۇل قىلىش، كىشىلىك تۇرمۇشتىكى ئەڭ ئېچىنىشلىق ئىشكەن!

خېي شۇخۇەن ئۈنچىقماي ماڭا قارىدى. شامال چىقماقتا، كوچىدا ئادەم بەكمۇ ئاز، ئاسماندا شالاڭ يۇلتۇزلار جىمىرلايتتى، كامان شەكىلىدىكى ئايمۇ خىرە نۇر چېچىپ تۇراتتى. بۇ ھەقىقەتەن ئاز ئۇچرايدىغان ئوچۇق ھاۋا ئىدى. ئىككىمىز قولىمىزنى پەلتويىمىزنىڭ يانچۇقىغا سالغان ھالدا ئاستا ماڭماقتا ئىدۇق. ئۇ خېلىغىچە گەپ ـ سۆز قىلمىدى، مەنمۇ زۇۋان سۈرمىدىم. شۇ تەرىقىدە مېڭىپ بىزنىڭ ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپمۇ

قالدۇق . مەن قەدىمىمنى توختاتتىم :
— يېتىپ كەلدۇق ، مانا بىزنىڭ ئۆي ، كىرىپ بىردەم ئولتۇرۇپ كەتمەمسىز ؟
ئۇمۇ توختاپ ماڭا تىكىلدى ۋە بېشىنى چايقاپ :
— بولدى ، بەك كەچ بولۇپ كەتتى ، — دېدى بوش ئاۋازدا .
— ئۇنداق بولسا ، خەير - خوش ! — دېدىم مەن .
ئۇ قوزغالمىدى ، مەن ئۇنى ئۇچرىشىش ياكى كېيىنكى قېتىم كۆرۈشۈش ۋاقتىنى كېلىشىۋالايلى ، دەيدۇ ، دەپ ئويلاپ ، ئۇنىڭ ئېغىز ئېچىشىنى كۈتتۇم . لېكىن ئۇ خېلىغىچە گەپ قىلمىدى . ئاخىرىدا ماڭا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ بوشقىنا :
— ئەمىسە ، خەير - خوش ! — دېدى . مەن سەل ئۈمىدسىزلەندىم ، يول چىرىغىنىڭ يورۇقىدا ئۇنىڭ يىراقلاپ كېتىۋاتقان قاۋۇل بەستىگە قاراپ قالدىم ، ئىختىيارسىز ئۇھ تارتىپ ئىشىكنى چەكتىم . ئۆيگە كىرگەندىن كېيىنلا ، بوينۇمدىكى شارپىنى ئۇنىڭغا قايتۇرۇپ بېرىشنى ئۇنتۇپ قالغانلىقىمنى بايقىدىم .
يېرىم كېچە ، مەن يېزىق شىرەسى ئالدىدا ئولتۇرۇپ كۈندىلىك خاتىرەمگە مۇنداق دەپ يازدىم :
« بۈگۈن ئاخشام ‹ ئۇياق › تا رۇپىكىنىڭ يىگىتىنى كۆردۈم ، ئۇ ھەرھالدا يامان يىگىت ئەمەس ئىكەن . شۇ ئاچامنىڭ جىمى ھۈنىرىنى ئىشقا سېلىپ ئۇنىڭغا قىلغان خۇشامەتلىرى كىشىنى يىرگەندۈرەتتى . رۇپىك ئەس - ھوشىنى يوقاتقان ، مۇھەببەت تورىغا چۈشكەندى . بۇ ھال مەندە ھەۋەس قوزغىدى ، ئەگەر مەن بۇ يىگىتنى تارتىۋالسام ، شۇ ئاچام بىلەن رۇپىكىغا چوقۇم ئېغىر زەربە بولىدۇ ! توغرا ، مەن ئۇنى تارتىۋالمەن دېسەم ھېچقانچە كۈچەپمۇ كەتمەيمەن . پەرزىمچە ، مەن ئۇنىڭغا خېلى ياخشى تەسىر بەردىم . بۇ مېنىڭ شۇ ئاچامدىن ئالىدىغان ئىنتىقامىمنىڭ بىرىنچى قەدىمى بولۇپ قالغۇسى ! شۇغىنىسى ، مۇنداق قىلسام خې شۇخۇەن قۇربانلىق بولۇپ قالىدۇ . لېكىن ، تەڭرى كۆرۈپ تۇرۇپتۇكى ، مەن ھازىر بۇنداق ئىنچىكىلەپ ئولتۇرمايـ

مەن ! »

قەلەمنى تاشلىدىم ـ دە ، چىراغنى ئۆچۈرۈپ كارىۋىتىمغا چىقىپ ياتتىم . چاققانغىنا ئىككى ئېغىز ئۆينىڭ دالىنىدا ئاپام ياتاتتى ، مەن ئىچكەركى ئۆيدە ياتاتتىم . ئادەتتە ئۆيىمىزگە مېھمان كەلمەيتتى ، شۇڭا ئۆيىمىزنى مېھمانخانا دەپ ئايرىمىغانىدۇق . بەزىدە ئاپامنىڭ قېشىدا يېتىۋالاتتىم . ئاپامنىڭ ئۇيقۇسى كەم بولغاچقا ، ئۇخلىيالماي ئۇيان ـ بۇيان ئۆرۈلۈپ مېنىمۇ ئۇخلاتمايتتى . شۇڭا ، ئاپام مېنى يېنىدا ياتقۇزمايتتى . لېكىن ، بۈگۈن كېچە نېمە ئۈچۈندۇر ئۇيقۇم قاچتى ، تورۇسقا قاراپ ئۇزۇن ياتتىم ، ئۇيقۇم كېلەر ئەمەس ، خۇددى ئىچىمگە جىن كىرىۋالغاندەك ، زادىلا تىنچلىنالمىدىم . ئەمما ، بۇنىڭ قانداق ئىشلىقىنى جەزم قىلالمايتتىم ، پەرقمۇ ئېتەلمەيتتىم . يېرىم كېچىدىن ئېشىپ كۆزۈم ئىلىنىشاي دېگەندە بىرىنىڭ سىلاپ ـ سىيپاپ يۇرۇپ كارىۋىتىمغا كەلگەنلىكىنى سەزدىم . كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام ئاپام ئىكەن .

ـــ ئاپا ، نېمە بولدى ؟

ـــ ئۇيان ـ بۇيان ئۆرۈلۈپ ئۇخلىيالمايۋاتقانلىقىڭنى ئاڭلاپ كىردىم . ئاغرىپ قالدىڭمۇ ـ قانداق ؟

ئاپام كارىۋىتىمنىڭ قىرىدا ئولتۇرۇپ ، پېشانەمنى سىلاپ باقتى .

ـــ ئاغرىپ قالمىدىم ، ئاپا ، ئۇيقۇم كەلمەيۋاتىدۇ ، ـــ دېدىم مەن .

ـــ نېمە ئۈچۈن ؟

ـــ ۋايتاڭەي .

ھاۋا سوغۇق ، ئاپام ئىسسىق ئورۇندىن تۇرۇپ پاختىلىق چاپىنىنىلا يېپىنچاقلىۋالغاچقا ، توڭلاپ غالىلداپ تىترىمەكتە ئىدى .

ـــ چىقىپ يات ئاپا ، مەن ھېچنېمە بولمىدىم ، ـــ دېدىم ئاپامنى ئىتتىرىپ .

لېكىن ، ئاپام قوزغالمىدى ، ئۇنىڭ قولى پېشانەمدە ئىدى . بىرپەس ئولتۇرغاندىن كېيىن ، ئاپام بوش ئاۋازدا سورىدى :

ـــ يېپىڭ ، بەك پەرىشان بولۇۋاتامسەن ؟

— ئۇنداق ئەمەس ، ئاپا ، — دېدىم مەن .
ئاپام بوشقىنا ئۇھ تارتتى .
— بىلىپ تۇرىۋاتىمەن ، يېپىلك ، — دېدى ئۇ ، — كۆڭلۈك بەك يېرىم ، يۈرىكىڭ ئۆچمەنلىك ۋە غەزەپ ئوتىدا ئۆرتەنمەكتە ، بۇ كۆڭلەردە سەندە تىنچلىق ۋە ئاراملىق يوق . يېپىلك ، بۇ بىز چوڭلارنىڭ سەۋەنلىكى ، سەن خۇشال - خۇرام يۈرسەڭ ئوبدان بولاتتى . مەن سېنى خۇشال - خۇرام يۈرسۇن ، بەختىيار ياشىسۇن ، رىيازەت چەكمىسۇن ، دەرد - ئەلەمدىن خالىي بولسۇن دەيمەن . ئەپسۇسكى ، يېپىلك ، ئارمانىمغا تۇشلۇق دەرمانىم يوق . مەن كىچىكىمدىن تارتىپلا بوزەك ئىدىم . بوزەكلىكىم پۈتۈن ھاياتىمنى نابۇت قىلدى . يېپىلك ، سەن قەيسەر قىز ، بەختىڭنى ئۆزۈڭ يارىتىشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن .
— ۋاي ئاپا ، — دېدىم - دە ، قولۇمنى يوتقاندىن چىقىرىپ ئاپامنى بېلىدىن مەھكەم قۇچاقلاپ مەڭزىمنى مۈرىسىگە ياقتىم .
— يېپىلك ، — ئاپام سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — ساڭا دەيدىغان بىر گېپىم ، باشقىلارغا قارىتا كۆكسى - قارنىڭنى كەڭ تۇت ! ھەرقانداق ئىشتا ئالدى بىلەن قەلبىڭنى تىنچلاندۇرغىن ، شۇنداق قىلغاندىلا خۇشال - خۇرام يۈرەلەيسەن ، ھازىر ئوبدان ئۇخلا ! — ئاپام قولۇمنى قايتا يوتقانغا كىرگۈزۈپ ، مېنى ئوبدان يۆگەپ قويغاندىن كېيىن چىقىپ كەتتى .
ئاپامنىڭ ئورنىغا چىقىپ ياتقانلىقىنى ئاڭلاپ تۇردۇم . ئۇيقۇم تېخىمۇ قاچتى . راست ، ئاپام ئىنتايىن بوزەك بولغاچقا ، ئۆمۈر بويى دەرد تارتتى ، ئەمدى مەن ئۇلارغا ئىلگىرى - كېيىن كۆرسىتىمەن ! مېنىڭ مەنتىقەم ، بىرگە - بىر ! خەق ماڭا نېمە قىلسا ، مەنمۇ خەققە شۇنى قىلىمەن !
تاڭغا يېقىن ئۇخلاپ قالدىم . ئانچە ئۇزاق ئۇخلىمىغاندەك قىلاتتىم ، گۇدۇڭ - گۇدۇڭ ئاۋازدىن ئويغىنىپ كەتتىم . تاڭ ئېتىپ قۇياش نۇرى كارىۋىتىمغا چۈشۈپ تۇرۇپتۇ ، بۇ ، كەم ئۇچرايدىغان ئوچۇق بىر كۈن ئىدى ! مەن كارىۋاتتا ئولتۇرۇپلا بىر كېرىلىۋالدىم ، دالاندىن پاراڭ

ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى . ئىككى ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدىكى قەغەز ئىشىك يې-
پىقلىق ئىدى ، قۇلاق سالسام خې شۇخۇەننىڭ ئاۋازى ئىدى ! كارىۋاتتىن
سەكرەپ چۈشۈپ سائىتىمگە قارىدىم ، سائەت توققۇز يېرىم بوپتۇ ! كە-
يىمىمنى كىيدىم ـ دە ، چاچلىرىم چۇۋۇق پېتى قەغەز ئىشىكنى قىيا ئې-
چىپ بېشىمنى چىقىرىپ :

— خې ئەپەندى ، كەچۈرۈڭ ، يەنە بىر پەس ئولتۇرۇپ
تۇرۇڭ ! — دېدىم .

— كېرەك يوق ، — دېدى خې شۇخۇەن ، — ئاۋازىمدىن ئويـ
غىنىپ كەتتىڭىز ـ ھە !

— كۈندە ئورنۇمدىن بالدۇرلا تۇرۇپ كېتەتتىم ! — دېدىم مەن
ۋە ئاشخانىغا چىقىپ يۈز ـ كۆزۈمنى يۇيۇپ چېچىمنىمۇ تارىغاندىن كې-
يىن ، ئۇنىڭ يېنىغا كىردىم . خې شۇخۇەن ئاپام بىلەن ھاۋا رايى ۋە
يامغۇر پەسلى توغرىسىدا سۆزلىشىپ ئولتۇرغانىكەن . خې شۇخۇەنگە
قاراپ كۈلۈپ :

— مەن تېخى سىلەرنى تونۇشتۇرۇپ قويمىدىم ، — دېدىم .

— ئاۋارە بولماڭ ، مەن ئۆزۈمنى تونۇشتۇرۇپ بولدۇم !

ئاپام ئورنىدىن تۇردى .

— يېپىڭ ، سەن خې ئەپەندىگە ھەمرابولغىن ، مەن بېرىپ
كۆكتات ئەكېلەي ، — دېدى ئۇ ۋە خې شۇخۇەنگە قارىدى ، — خې
ئەپەندى ، بۈگۈن چۈشلۈك تاماقنى بىزنىڭكىدە يەڭ !

— ياق ! رەھمەت ! — دېدى خې شۇخۇەن ، — چۈشتە ئىشىم
بار !

ئاپامۇ ئۇنى چىڭ تۇتماي كۆكتات سېتىۋېلىشقا چىقىپ
كەتتى . مەن ئۆيگە كىرىپ شارپىنى ئېلىپ چىقتىم ۋە ئۇنى خې
شۇخۇەنگە سۇنۇپ :

— شارپىڭىزنى ئېلىۋېلىڭ ، ئاخشام بېرىۋېتىشنى ئۇنتۇپ قاپتە-
مەن ! — دېدىم .

— مەن شارپىنى ئېلىشقا كەلمىدىم ، — دېدى ئۇ كۈلۈپ ،

ئانــدىن كىچىك شــىرەنى كۆرســەتتى . شــۇنــدا كىتابــلارغا كۆزۈم چۈشتى ، ــــ كۆرۈپ بېقىڭ ، بۇ كىتابلارنى ئوقۇغانمۇ ؟

خۇشاللىقىمدىن ئاغزىم قۇلىقىمغا يەتتى ، ئۆزۈمنى كىتابقا ئاتتىم ـ دە ، كىتابلارنى تاقەتسىزلىك بىلەن بىر ـ بىرلەپ كۆرۈپ چىقتىم ، جەمئىي ئالتە كىتاب ئىكەن . بۇلار « هارپا » ، « ئوۋچى خاتىرىلىرى » ، « مۇشۇك كۆۋرۈك » ، « يەتتە قەۋەت ئاسمان » ، « گىراچىرا » ۋە جېك لوندوننىڭ « مارتىن ئىلدون » دېگەن كىتابى ئىدى . بۇ كىتابلارغا قاراپ ئىختىيارسىز چوڭقۇر بىر ئۇھ تارتتىم . ئاندىن :

ــــ نېمىدېگەن ياخشى ! ــــ دەپ توۋلىۋەتتىم .

ــــ ھەممىسنى ئوقۇمىغانمىدىڭىز ؟

ــــ بۇنى ئوقۇغان ! ــــ دېدىم مەن كىتابلار ئارىسىدىن « گىراچىرا » نى ئايرىپ ئېلىپ .

ــــ درېيسېرنىڭ رومانلىرىنى ياخشى كۆرەمسىز ؟ ئۇنىڭدىنمۇ بىرنى ئالغاچ كېلەي دېگەنىدىم ، ــــ دېدى ئۇ .

ــــ مەن درېيسېرنىڭ « ئاجايىپ گۈزەل سىڭىل » دېگەن رومانىنى ئوقۇغانىدىم ، ــــ دېدىم مەن .

ــــ مەندە يەنە ئۇنىڭ « ژېنىنىنىڭ تەرجىمىھالى » دېگەن رومانى بار ، بۇ ئۇنىڭ دەسلەپكى ئەسەرلىرىدىن . مېنىڭچە بۇ رومان « ئاجايىپ گۈزەل سىڭىل » دىن قېلىشمايدۇ ، ــــ ئۇ « گىراچىرا » نى قولىغا ئېلىپ سورىدى ، ــــ بۇ كىتابنى ياخشى كۆرەمسىز ؟ ياشلارنىڭ ھەممىسى بۇ كىتابنى ياقتۇرىدۇ !

ــــ چاچما شېئىرلىرىنىڭ مەنىسى ئىنتايىن چوڭقۇر ، ــــ دېدىم مەن ، ــــ بەك كۆپ نەرسىلەر تەسۋىرلەنگەن ، مۆتىدىلراق . لېكىن ، ئۆسمۈرلەر ھەققىدە ياخشى يازغان . مەن ئېمىلى براندېنىڭ « قىساسكار » دېگەن كىتابىنى ئىنتايىن ياقتۇرىمەن .

ــــ نېمە ئۈچۈن ؟

ــــ بۇ كىتابتا مۇھەببەت ۋە نەپرەت چوڭقۇر يېزىلغان ، كىشىنى بەكمۇ سۆيۈندۈرىدۇ . ئاشۇنداق تەلۋىلەرچە مۇھەببەتكە زوقلىنىمەن !

— شۇغىنىسى ، ئۇ كىتابتا سەل ئاشۇرۇۋېتىلگەن ، بىر ئادەمنى ئالۋاستىغا ئەمەس ، ئادەمگە ئوخشاش سۈرەتلىشى كېرەك ، ئەلۋەتتە !

— سىز ئۇنىڭدىكى ئاساسلىق پېرسوناژ خەسكلىفنى كۆزدە تۇ-تىسىزغۇ دەيمەن ؟ لېكىن مەن ئۇنىڭ مىجەزىگە زوقلىنىمەن !

— ئۇنىڭ كېيىنكى دەھشەتلىك ئۈچ ئېلىشىغىمۇ زوقلىنامسىز ؟ — دەپ سورىدى ئۇ ، — ئۇنىڭ ئىزابېلانى ئەمرىگە ئېلىپ قاتتىق خارلىغانلىقى ، كاسىرىنىنىڭ قىزىنى ئۆزىنىڭ ئۆلەرمەن ئوغلىغا ئېلىپ بەرگەنلىكىگىمۇ زوقلىنامسىز ؟ بۇ ئادەم ساراڭ ! ئۇنىڭ نەرىمۇ ئادەم بولسۇن ؟

— ئەمما ، ئۇ ئۆچمەنلىك ئىچىدە چوڭ بولغان ئادەم . سىز ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى چۈشەنمىسىڭىز بولمايدۇ . . . — مەن بىردىنلا سۆزۈمنى توختاتتىم ، ئىچىمدىن بىر سوغۇق ئېقىم ئۆرلەپ ئىختىيارسىز غالىلداپ تىترەپ كەتتىم ، خې شۇخۇەن ھەيران بولۇپ ماڭا قارىدى :

— نېمە بولدىڭىز ؟ — دەپ سورىدى ئۇ .

— ھېچنېمە ، — دېدىم مەن ، ئاندىن دېرىزىنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ ، كۆزنى چېقىپ تۇرغان قۇياش نۇرىغا قاراپ خۇشال قىياپەتتە سۆزلىدىم ، — بۈگۈن سەيلە قىلغۇدەك كۈن بوپتۇ .

— ئەمسە سەيلە قىلىپ كېلەيلى ، قانداق ؟ — دېدى ئۇ .

مەن ئۇنىڭغا قاراپ بىر كۆزۈمنى قىسىپ قويۇپ كۈلۈمسىرىدىم ۋە پەس ئاۋازدا :

— بۈگۈن چۈشتە ئىشىڭىز بارلىقىنى ئۇنتۇپ قالماڭ ! — دېدىم .

ئۇ قاتتىق كۈلۈپ كەتتى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ :

— ھەرقانداق ئىش بولسىمۇ تۇرۇپ تۇرسۇن ! كېلىڭ ! مەسلىھەتلىشىۋالايلى ، قەيەرگە بارىمىز ؟ زۇمرەت كۆلگىمۇ ؟ ۋۇلەيگىمۇ ؟ يىنخېدۇڭغىمۇ ؟ گۇەنيىنشەنگىمۇ ؟ شىيەنگۇڭمياۋغىمۇ ؟ ياڭمېڭشەنگىمۇ ؟ — دېدى .

— ھەببەللى ! — دەپ توۋلىۋەتتىم ، — ياڭمېڭشەنگە بېرىپ نورۇز گۈلىنى تاماشا قىلايلى !

ئاپام كۆكتات ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن ، نەگە بارىدىغانلىقىمىزنى ئېيتىپ قويۇپ ، خې شۇخۇەن بىلەن چىقىپ كەتتىم ، تېخى ئەتىگەنلىك تاماق يېمىگەنىدىم ، دوقمۇشتىكى دۇكاندىن بىر چىنە پۇرچاق سۈتى ئېلىپ قۇيماق بىلەن ئىچىۋالدىم . خې شۇخۇەن قولىنى كۆتۈرۈپ تاكسى چاقىرماقچى بولۇۋىدى ، ئۇنى توختىتىۋالدىم ۋە ئۇنىڭغا كۈلۈپ قويۇپ مۇنداق دېدىم :

— سىزنىڭ پۇلىڭىز كۆپ بولسىمۇ ، سۆلەتۋازلىقنىڭ ھاجىتى يوق . مەن بەكمۇ ئاقسۆڭەكلەرچە سەيلە ـ ساياھەتكە ئەدەتلەنمىگەن ، ئەگەر ھەقىقەتەن مەن بىلەن بىللە ئويناپ كېلىش نىيىتىڭىز بولسا ، بىز ئاپتوبۇستا تەيىبىي بېكىتىگە بارايلى ، ئۇ يەردىن تاشيول ئىدارىسىنىڭ ئاپتوموبىلىغا چۈشۈپ ياڭمېڭشەنگە بارايلى ! سىز ھازىر بىر پۇقرا بىلەن ئويناپ كەلمەكچى ، شۇڭا پۇقرالىشىشىڭىز كېرەك !

ئۇ ماڭا قارىدى ، چىرايىدا مەڭدەش ئالامەتلىرى ئەكس ئېتەتتى . كېيىن ئۇ كۈلۈمسىرەپ :

— مېنىڭ تاكسىغا چۈشۈپ سەيلە قىلىدىغان ئادىتىم يوق ئىدى . سىزنىڭ ھەدىڭىز ۋە سىڭلىڭىز بىلەن بىرقانچە قېتىم ئوينىغىلى چىققاندا ، سىڭلىڭىز تاكسى چاقىرغان . شۇڭا مەن . . . — ئۇ مۇرىسىنى قىسىپ قويدى ، — بۇ لۇ ئائىلىسىنىڭ ئادىتى ئوخشايدۇ دەپقاپتىمەن .

— سىز رۇپىڭ بىلەن مېيپىڭنى دەۋاتامسىز ؟ — مەنمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاش مۇرەمنى قىسىپ قويدۇم ، — رۇپىڭ بىلەن مېيپىڭ ماڭا ئوخشاشمايدۇ ، ئۇلار ئېسىلزادىرەك ، مەن بۆلەك بىر قاتلامغا مەنسۇپ .

—ھەممىڭلار لۇ جېنخۇانىڭ قىزى ـ دە !

— لېكىن بىز بىر ئانىدىن تۇغۇلمىغان ! — دېدىم مەن زەھەردەك تەنە بىلەن .

— شۇنداق ، — دېدى ئۇ ئويغا پېتىپ ، — سىلەر ھەقىقەتەن ئىككى قاتلامغا مەنسۇپ ، سىز قەلب تەرەپدارى ، ئۇلار ماددا تەرەپدارى !

مەن قەدىمىمنى توختىتىپ ئۇنىڭغا تىكىلدىم . ئۇمۇ ئويچان ھالدا ماڭا قاراپ تۇراتتى ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى قانداقتۇر بىر نەرسە يۈرىكىمنى

ئويىنىتىۋەتتى . شۇ ئارىلىقتا ئاپتوبۇس كېلىۋىدى ، ئۇ قولۇمدىن تارتىپ مېنى ئاپتوبۇسقا چىقاردى ، بۇ ، ئەرلەرنىڭ تۇنجى قېتىم قولۇمنى تۇتىشى ئىدى . ياڭمىڭشەندە ئادەملەر مىغىلدايتتى . پۈتۈن تاغ ھۆپپىدە ئېچىلغان نورۇز گۈلىگە پۈركەنگەن ، تاماشىچىلارنىڭ ۋاڭ ـ چۇڭى بىلەن تولغانىدى !. باللار تاغدا يۇقىرى ـ تۆۋەن يۈگۈرۈشەتتى ، چۆپلۈكتە مېۋە شۆپەكلىرى بىلەن قەغەز پارچىلىرى قالايمىقان تاشلانغانىدى ، ماڭدامدا « گۈل ـ گىياھلارنى سۇندۇرماڭ » دېگەن خېتى بار تاختا بولسىمۇ ، بىر تالدىن نورۇز گۈلىنى كۆتۈرۈۋالغانلار ئاز ئەمەس . بىز كىشىلەر توپىغا ئەگىشىپ باغچا تەرەپكە ماڭدۇق .

— ئەگەر مەن نورۇز گۈلى بولغان بولسام ، ئىنسانلاردىن تازىمۇ بىزار بولغان بولاتتىم ! — دېدىم مەن كېتىۋېتىپ .

— نېمە ئۈچۈن ؟ — دېدى ئۇ ، — ئىنسانلار گۈل ـ گىياھلارنىڭ ئەڭ چىرايلىقلىرىنى نابۇت قىلىۋەتكىنى ئۈچۈنمۇ ؟

— توغرا ! تەڭرى ياراتقا جىمى نەرسە يېقىملىق ، پەقەت بىر نەرسە ئىنتايىن رەزىل . . .

— ئىنسانلار ! — دېدى ئۇ .

بىر ـ بىرىمىزگە قاراپ كۈلۈشتۇق .

— ئەپسۇسكى ، ئۆزىمىزمۇ مۇشۇ رەزىللەر قاتارىغا كىرىمىز ، — دېدى ئۇ .

— ئەگەر تەڭرى ئادەم بولمەن دېمەي خالىغان نېمە بول دېسە ، سىز نېمە بولۇشنى خالىغان بولاتتىڭىز ؟ — دەپ سورىدىم .

ئۇ بىرپەس ئويلانغاندىن كېيىن جاۋاب بەردى :

— تاش بولۇشنى .

—نېمە ئۈچۈن ؟

— تاش ئىنتايىن مۇستەھكەم ، بەكمۇ قاتتىق ، بوران ـ چاپقۇن ، تومۇزنىڭ ئاپتىپى ، يامغۇر ـ يېشىندىن قورقمايدۇ !

— بىراق ، ئىنسانلاردىن قورقىدۇ ! ئىنسانلار سىزنى ئۇششاق چوقۇپ ، سىلىقداپ يولغا يېيىتىدۇ ، ئىمارەتلەرنى ياسايدۇ !

— ئۇنداق بولسا، سىز نېمە بولۇشنى خالايسىز ؟
مەنمۇ بىرپەس ئويلانغاندىن كېيىن جاۋاب بەردىم :
— بىر تۈپ گىياھ بولۇشنى !
— نېمە ئۈچۈن ؟
— يالقۇنجاپ تۇرغان ئوتمۇ ئۇنى كۆيدۈرۈپ يوق قىلىۋېتەلەيدۇ، لېكىن باھار شاملى بىلەن تەڭ ئۇ يەنە ئۆسۈپ چىقىدۇ !
— بىراق ، ئىنسانلار سىزنى يىلتىزىڭىز بىلەن قومۇرۇپ تاشلايدۇ . — ئۇنىڭغا گەپ تېپىپ بېرەلمىدىم .
— شۇڭا ، — دېدى ئۇ ، — دۇنيادا ئادەمدىن قورقمايدىغان نەرسە يوق ، پەقەت . . . — ئۇ سۆزىنى توختىتىۋالدى .
— ھە نېمە ، — دەپ سورىدىم .
— تەيفىنىڭ بورىنى ! — دېدى ئۇ .
ھەر ئىككىمىز قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتۇق ، شادلاندۇق ، چۆپلۈكتە ئولتۇرۇپ پاراڭلاشتۇق ، ئۇ ئائىلە ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەردى . دېگەندەك ، ئۇنىڭ دادىسى كاتتا زەردار ، ئىنتايىن ئابرۇيلۇق ، سىياسىي ۋە مائارىپ ساھەسىدىكى داڭلىق زاتلاردىن ئىكەن . دېمەك ، شۇ ئاچامنىڭ ئۇنىڭغا شۇنچە خۇشامەت قىلىپ كېتىشى بىكار ئەمەس ئىكەن ! خېشۇخۇەن يالغۇز ئوغۇل ئىكەن ، بىر ھەدىسى بولۇپ ، ياتلىق قىلىنغانىكەن . ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپلا مەندىن سورىدى :
— ئەمدى سىز ئائىلىڭىز ھەققىدە سۆزلەپ بېرىڭ ، ئاپىڭىز قانداق بولۇپ دادىڭىزغا ياتلىق بوپتىكەن ؟
— دادام ئاپامنى مەجبۇرلاپ ئاپتىكەن ! — دېدىم مەن .
— مۇشۇلىمۇ ؟
— مېنىڭ بىلىدىغىنىم شۇنچىلىك ، ئاپام بۇ ئىشنى زادى تىلغا ئالمىدى ، مەنمۇ باشقىلاردىن ئاڭلىغان .
ئۇ ماڭا قاراپ قويۇپ گەپنى باشقا ياققا يۆتكىدى ، بىز نۇرغۇن نەرسىلەر ئۈستىدە پاراڭلاشتۇق . سۆھبىتىمىز ئاسترونومىيە ، جۇغراپىيە ، قۇياش ، ئاي ، يۇلتۇز ، رومان ، شېئىر ، تاغ - دەريالاردىن تارتىپ ئا-

دەملەرگىچە بولدى . تۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلەتتۇق ، تۇرۇپلا تالىشىپ قالاتتۇق . . . ئويۇن ـ كۈلكە ، شادلىق ئىچىدە ۋاقىتمۇ ئىنتايىن تېز ئۆتتى ، بىز كۈن ئولتۇرغاندا شادلىق ئىلكىدە ۋاڭ ـ چۇڭلۇق تەيىپىگە قايتىپ كەلدۇق . ئۇ مېنى ۋەنخۇاغا ئاپىرىپ كەچلىك بازارنى ئايلان- دۇردى . بىز قىزىقىسنغان ھالدا يايمىچىلارنىڭ خېرىدارلار بىلەن سودى- لىشىشلىرىنى تاماشا قىلغاچ ، كىشلەر توپىغا ئەگىشىپ ماڭدۇق . يېمەك- لىكلەرنى سېتىۋاتقان يايمىچىلارنىڭ نەرسىلىرىنى بىر ـ بىرلەپ تېتىپ باقتۇق . ئاخىر ئۇ مېنى ئۆيىمىزنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ قويدى . بۇ ئاجايىپ گۈزەل بىر كېچە ئىدى ، كوچا جىمجىتلىققا چۆمگەنىدى . تامغا يۆلەنگە- نىمچە ئۇنىڭدىن سورىدىم :

— ئۆيگە كىرىپ بىردەم ئولتۇرۇپ كەتمەمسىز ؟

— ياق ، — ئۇ بىر قولىنى تامنىڭ سېمونت تۇۋرۇكىگە تېرە- گەن ھالدا ئويچانلىق بىلەن ماڭا بىرھازا تىكىلىپ قارىغاندىن كېيىن پەس ئاۋازدا :

— بۈگۈن ئەجەب پەيزى ئوينىدۇق ـ ھە ! — دېدى .

مەن كۈلۈپ قويدۇم .

— كېيىنكى قېتىمچۇ ؟ — سورىدى ئۇ .

— ئۇ ئىشلىك سىزگە ھەرقاچان ئوچۇق ، — دېدىم مەن ئىشكنى بوشقىنا چېكىپ قويۇپ .

ئۇ يەنىلا مەندىن كۆز ئۈزمىدى ، بىرپەس سۈكۈتتىن كېيىن :

— سىز ئاجايىپ ئوچۇق ـ يورۇق ئىكەنسىز ، — دېدى .

— يامىنى شۇكى ، مەن تەكەببۇرلۇقنى قاملاشتۇرالمايمەن ، قانداق دېدىم ؟

ئۇ كۈلۈپ قويدى ، بوش ئاۋازدا :

— خەير ـ خوش ، — دېدى .

— خەير ـ خوش ، — دېدىم مەنمۇ .

لېكىن ئۇ جايىدىن قوزغالمىدى . مەن ئىشكنى چەكتىم . ئاپام ئىشكنى ئاچقىلى چىققاندىمۇ ئۇ قوزغالمىدى .

ئىشىك ئېچىلدى ، ئۇ ئاپامدىن ئەھۋال سورىدى . مەن كۆلۈمسىرەپ « خەير ـ خوش » دېدىم ـ دە ، ئۇنىڭ كۆزىچە ئىشىكنى ياپتىم ، ئۇنىڭ تەبەسسۇم ئىچىدىكى ئويچان چىرايى ئىشىكنىڭ يېپىلىشى بىلەن غايىب بولدى . مەن يۈرۈلۈپ ئۆيگە ماڭدىم ، ئاپامۇ كەينىمدىن ئۈنچىقماي ماڭدى . سۇپىغا چىقىشىمغا :

— يېڭى تونۇشقان ئادەم بىلەنمۇ مۇشۇ چاغقىچە ئويىنىغان بارمۇ ! — دېدى ئاپام خاپا بولۇپ .

مەن ئاپامنىڭ بوينىغا ئېسىلدىم ، ئاپامنى بىر كۈن يالغۇز قويغانلىقىمغا چىن كۆڭلۈمدىن خىجىل ئىدىم . ئاپامنى سۆيۈپ قويۇپ :

— ئاپا ، كۆڭلۈم يايراپ كەتتى ، مەن غالىبمەن !

— غالىب ! — دېدى ئاپام گاڭگىرىغان ھالدا ، — قايسى تەرەپتە ؟

— ھەممە تەرەپتە ! — دېدىم مەن ، ئاندىن پەلتويۇمنى سېلىپ سۇپىغا تاشلىدىم ـ دە ، كۈندىلىك خاتىرەمنى ئېچىپ ، ئالدىراپ مۇنۇلارنى يازدىم :

« ھەممە ئىش كۆڭۈلدىكىدەك بولدى ، رۇپىگىنىڭ يىگىتنى ئوڭايلا قولغا كەلتۈرۈۋالدىم ، ئەمدى مەن شادلىنىپ كۈلسەم ، ئۇلار ھەسرەتلىنىپ يىغلايدىغان بولدى ! »

بەكمۇ چارچاپ كەتكەنىدىم ، كارىۋاتقا ئۆزۈمنى تاشلاپ دېرىزىدىن كېچە ئاسمىنىغا قارىغىنىمچە خىيالغا كەتتىم ، كۆڭلۈمنى چۈشىنىكسىز بىر نەرسە تاتىلاپ مېنى تەشۋىشكە سالاتتى ، قايمۇقتۇراتتى . مەن مۇشۇنداق چىگىش ئەمما يېقىملىق كەيپىيات ئىچىدە ئۇخلاپ قالدىم .

4

چاغان ئۆتۈپ كەتتى . ھارپا ئاخشىمىنى ئاپام ئىككىمىز مىسكىنلىكتە ئۆتكۈزدۇق . چاغاننىڭ بىرىنچى كۈنى « ئۇياق » تا بول-

دۇم. شۇنىڭدىن كېيىن، كەينى - كەيىندىن ئىككى قېتىم سوغۇق ئېقىم كىرىپ نۇرغۇن كىشىلەرنى ئۆيلىرىگە سولىۋەتتى. لېكىن مېنى سوغۇق قورقىتالمىدى. مەن قېلىن-پوپايكا كىيىپ، مۇزلاپ قېتىپ قالغان قوللىرىمنى هورداپ ئىسسىتىپ، تاغ ئېتەكلىرى، سۇ بويلىرىدا شاد - خۇرام ئويناپ - كۈلۈپ يۈردۈم. هاياتىي كۈچكە تولغان جۇشقۇن ياش يىگىت — خې شۇخۇەن هەمرىهىم ئىدى. دوستلۇقىمىز كۈچەيمەكتە، بۇنىڭدىن جىددىيلىشىپ، گاڭگىراپ قالماقتا ئىدىم.

بۈگۈن فاڭ يۈنى يوقلاپ باردىم. ئۇ هۇجرىسىدا رەسىم سىزىۋاتقانىكەن. چوڭ بىر رەسىم جازىسى ئۆينىڭ يېرىمىنى ئاپتۇ، فاڭ يۈ ئاق خالات (بۇ ئۇنىڭ خىزمەت كىيىمى ئىدى) تارتىۋاپتۇ، خالاتقا هەرخىل بوياقلار تېگىپتۇ. ئۇنىڭ چاچلىرى پاخپايغان. چىرايى تاتىرىپ كەتكەن، كەيپىمۇ ناخۇش ئىدى. ئۇ مېنى كۆرۈپ مىدىرلاپمۇ قويماي خام سۈرۈپكە ماي بوياقنى سۈركەۋەردى.

— ئولتۇر يېپىڭ، مېنىڭ رەسىم سىزىشىمنى كۆزىتىپ تۇر! — دېدى ئۇ.

خام سۈرۈپتىكى ئابستراكتچىلارنىڭ رەسىمى بولۇپ، كۆل رەڭ، جىگەر رەڭ ۋە هاۋا رەڭلەر ئاساسىي گەۋدە قىلىنىپ خۇددى يېغىن ئالدىدا تەرەپ - تەرەپتىن يېغىلىۋاتقان بۇلۇتلارغا ئوخشىشىدىغان بىر نېمىلەر سىزىلغانىدى. مەن ئۇيان - بۇياندىن خېلى قاراپمۇ نېمە سىزىلغانلىقىنى چۈشىنەلمىدىم. ئاخىر ئۆزۈمنى تۇتالماي سورىدىم:

— بۇ نېمە؟

— بۇ رەسىمنىڭ ماۋزۇسى مۇهەببەت! — دېدى ئۇ زەردە بىلەن ۋە چوڭ موي قەلەمنى ئېلىپ قېنىق كۆل رەڭ، سۇس هاۋا رەڭ بوياقنىڭ ئۈستىگە شارتتىدە قىزىل رەڭنى بەردى. يېڭى بەرگەن ماي بوياق ئېقىپ چۈشۈپ قانغا ئوخشىشىپ قالدى. مەن مۈرەمنى قىسىپ قويۇپ:

— ماۋزۇسى توغرا بولماپتۇ، بۇنى فاڭ يۈنىڭ مۇهەببىتى دېيىش كېرەك! — دېدىم.

ئۇ موي قەلەمنى تاشلاپ قويدى، خالىتىنىمۇ سېلىپ كارىۋاتقا

ئاتتى ـ دە ، قولۇمدىن تارتىپ مېنى كارىۋاتقا ئولتۇرغۇزغاندىن كېيىن تىزىمغا ئۇرۇپ :

— گەپ قىلە ، سېنىڭ خې ئەپەندىڭ قانداق ؟ — دېدى .

— ھېچقانداق ئەمەس ، — دېدىم مەن ، — مەن ئۇنى ئەسىر قىلىۋالدىم ، مېنى ئۇنىڭ بىلەن مۇھەببەت باغلىدىمىكىن دەپ قالما ، مەن ئۇنى مەلىكە قىلىپلا تۇرماقچى ، مەقسىتىم شۇ ئاچام بىلەن رۇپىگىغا زەربە بېرىش . مەن ئاسانلىقچە مۇھەببەت باغلايدىغانلاردىن ئەمەس !

— شۇنداقمۇ ؟ — فاڭ يۈ ماگا قاراپ قويدى ، — يىپىڭ ، ئوت بىلەن ئويناشما ، بەك خەتەرلىك ! نېمە ئۈچۈن خې شۇخۇەننى باش- قىلاردىن ئىنتىقام ئېلىشنىڭ قۇربانى قىلىسەن ؟

— بۇنچە ئىنچىكىلەپ ئولتۇرغۇدەك ھەپسىلەم يوق . بەلكى بۇ ئۇنىڭغا كەلگەن بىر پېشكەللىكتۇر !

فاڭ يۈ ماگا ئالىيىپ :

— بۇ قىلىقىڭنى ياقتۇرمايمەن ! — دېدى .

— ئوھوي ، سەن تېخى خاپا بولىدىغان بوپقاپسەنغۇ ؟

— مەن ھېسسىيات بىلەن ئويىنشىشنى تەشەببۇس قىلمايمەن ، سەن باشقىچە ئۇسۇلدا ئىنتىقام ئالساڭمۇ بولىدۇغۇ ؟ بۇنداق قىلساڭ خې شۇخۇەنگە بەكمۇ رەھىمسىزلىك قىلىسەن !

— ئۆزۈڭ بىلىسەن ، — دېدىم فاڭ يۈگە يېقىنراق كېلىپ ، — ھازىر مەن ئىنتىقام ئېلىش ئۈچۈنلا ياشىماقتىمەن ، باشقا ئىشلار بىلەن كارىم يوق !

— بوپتۇ ! — دېدى ئۇ ، — قېنى قانداق قىلىسەنكى كۆرەي !

ھەر قايسىمىز ئۆز خىيالىمىز بىلەن بولۇپ ئۇزۇنغىچە جىمىپلا كەتتۇق . مۇنداق ئولتۇرغاننىڭ نېمە مەزمۇنى بولسۇن . مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ فاڭ يۈ بىلەن خوشلاشتىم . ئۇ مېنى ئىشىكنىڭ ئالدىغا ئۇزىتىپ چىقتى .

— سېنىڭ قاپىقىدىن مۇز يېغىپ تۇرىدىغان ھېلىقى يىگىتىڭ قانداق ؟ — دەپ سورىدىم .

— ئۇ يۈرىكىمدە ياشماقتا ، مېنىڭ يۈرىكىمنى بولسا ئۇنىڭغا ئا-
تاپ مۇز تېغىنىڭ ئاستىدا تولغىنىپ قويدۇم ، ئۇنىڭ كېلىپ ئېرىتىشىنى
كۈتۈپ ياتماقتا .

— قالتىس شېئىرىي تۇيغۇ بۇ ! — دېدىم مەن ، — سەن رەسىم
سىزىشنى ئۆگىنىپ خاتا قىپسەن ، ئۇنىڭدىن كۆرە ئەدەبىياتنى ئۆگەن-
سەڭچۇ !

— مەن سىنى ئازراق يەرگىچە ئۇزىتىپ قوياي ! — دېدى ئۇ
كۈلۈپ كېتىپ .

بىز جۇڭخېشياڭ يولىدىن چوڭ كۆۋرۈككە قاراپ ماڭدۇق . چوڭ
كۆۋرۈككە بارمايلا بەشىنچى يولنىڭ ئاپتوبۇسىغا چۈشۈپ كەتسەمۇ
بولاتتى ، لېكىن چوڭ كۆۋرۈك ئۈستىدىن مېڭىشنى ياخشى كۆرەتتىم .
شۇڭا ، فاڭ يۈ ئىككىمىز چوڭ كۆۋرۈككە كېلىپ كۆۋرۈك رىشاتكىسىنى
بويلاپ ئاستا ماڭدۇق . فاڭ يۈ ئېغىر سۈكۈتتە ئىدى ، بىر ھازادىن كې-
يىن ئۇ بوش ئاۋازدا :

— يىپىڭ كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەن مۇشۇ كۆۋرۈكتىن ئۆزۈمنى
تاشلايمەن ! — دېدى .

— بۇ نېمە دېگىنىڭ ؟ نېمىشقا بۇنداق قىلىسەن ؟ — دېدىم
مەن .

— يىپىڭ ، مەن ئەقلىمدىن ئازىدىغان ئوخشايمەن ! سەن بىل-
مەيسەن ! سەن چۈشەنمەيسەن !

ئۇنىڭغا قارىدىم ، ئۇ بىر تۈۋرۈككە يۆلىنىپ سەل تۇرغاندىن
كېيىن بىردىنلا كۈلۈپ كېتىپ :

— بولدى ، بۇ گەپنى قويايلى ! خەير - خوش ! — دېدى .

فاڭ يۈ بۇرۇلۇپ ئۆيى تەرەپكە ماڭدى ، مەن ئىچ ئاغرىتقىنىمچە
ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قالدىم . بېتىشىۋېلىپ تەسەللىي بىرەي دەپ
تۇرغىنىمدا ، تۇساتتىن جۇڭخېشياڭدىن شەھەر ئىچىگە كېتىۋاتقان بىر
پىكاپ دىققىتىمنى تارتتى . يۈرىكىم سېلىپ قانلىرىم قىزىدى ، كۆزلى-
رىمنى يوغان ئېچىپ بۇ پىكاپنى پۈتۈن دىققىتىم بىلەن كۆزەتتىم .

خىزمەتتىن چۈشۈش ۋاقتى بولغاچقا ، كۆۋرۈكتە ئاپتوموبىللار جىق ئىدى . شۇڭا بۇ قارا پىكاپمۇ ئاپتوموبىللارنىڭ ئارىسىدا قىلىپ ئاستا ماڭماقتا ئىدى . شوپۇرنىڭ ئورنىدا ئاۋاق ، ئوتتۇرا ياشلىق ئەر- كىشى ئولتۇراتتى ، ئۇنىڭ يېنىدىكىسى راسا گىرىم قىلىپ گۈلدەك يا- سانغان شۇ ئاچام ئىدى ! ئوتتۇرا ياشلىق ئەر كىشىنىڭ بىر قولى رولدا ، بىر قولى شۇ ئاچامنىڭ بېلىدە ئىدى . شۇ ئاچام ئۇنىڭغا قاراپ پاراڭ قى- لىۋاتاتتى . قارىماققا بۇلارنىڭ مۇناسىۋىتى ئىنتايىن يېقىن ئىدى .

پىكاپ يېنىمدىن غۇيىيدە ئۆتتى ، شۇ ئاچام مېنى كۆرمەي قال- دى . مەن بۇ ئەھۋاللارنى يەنىمۇ دەلىللەش نىيىتىدە ، ئۇلارنىڭ كەينى- دىن يۈگۈردۈم . پىكاپ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپلا ئاپتوبۇس بېكىتىنىڭ ئال- دىدا توختىدى . شۇ ئاچام پىكاپتىن چۈشتى ، مەن ئۆزۈمنى ئىتتىك كۆۋرۈك رىشاتكىسىنىڭ دالدىسىغا ئېلىپ ئۇلارنى كۆزەتتىم . ئەر كىشىمۇ پىكاپتىن چۈشۈپ كۆۋرۈك تەرەپكە بۇرۇلغانىدى ، چىرايىنى ئېنىق كۆردۈم : ئۇ سوزۇنچاق يۈزلۈك ، كۆرۈمسىز ، گازىر كۆز ئادەم بولۇپ ئېڭىكى قىسقا ئىدى . بۇ چىراي ماڭا تونۇشتەك قىلاتتى ، لېكىن قەيەردە كۆرگەنلىكىمنى ئەسلىيەلمىدىم . ئۇ شۇ ئاچام بىلەن ئازراق گەپلەشتى . ئارىلىقىمىز يىراق بولغاچقا نېمە دېيىشكەنلىرىنى ئاڭلىيالمىدىم . شۇ ئاچام رىكشىغا چۈشۈپ ماڭدى . ھېلىقى ئەر پىكاپنى ھەيدەپ جوڭخېشياڭغا قايتتى . پىكاپ ئالدىمدىن ئۆتكەندە ئىختىيارسىز نومۇرىنى يېزىۋالدىم .

شۇ ئاچام چۈشكەن رىكشا يىراقلاپ كەتتى ، مەن يول بويىدا بىردەم تۇرغاندىن كېيىن « ئۇياق » قا بېرىپ ئەھۋالنى كۆزىتىپ باقاي ، دېدىم ـ دە ، دەرھال رىكشىغا چۈشۈپ ئۇدۇل « ئىناۋەت يولى » غا چاپتىم .

« ئۇياق » قا بارسام دادام مېھمانخانىدا ساپاغا يۆلەنگىنىچە تاماكا چېكىپ ئولتۇرۇپتۇ ، ئېرجىي كىچىك شىرەدە دەرس يېزىۋېتىپتۇ ، دادام ئارىلاپ كۆزلىرىنى پۈرۈپ ئۇنىڭ يېزىۋاتقان خەتلىرىگە قاراپ ئاندا ـ ساندا ئەسنەۋېتىپتۇ . مېنىڭ كىرگىنىمنى كۆرۈپ دادامنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى .

— كەل ، يېپىك ، يېنىمغا كېلىپ ئولتۇر ، — دېدى دادام ئىنتا-يىن خۇشاللىق بىلەن .

مەن دادامنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇردۇم ، دادام تاماكىسىنىڭ كۆ-لىنى كۆلدانغا قېقىۋېتىپ ئورۇق بارماقلىرى بىلەن غاڭزىسىدىكى تاماكا قالدۇقىنى كولىدى . ئۇنىڭ چېكىسىدىكى قورۇقلارغا ۋە ساقال - بۇرۇت-لىرىغا كۆزۈم چۈشكىنىدە ، ۋۇجۇدۇمنى ھېسداشلىق كەيپىياتى قاپلىدى . دادام ياشىنىپ قالغان ، غېرىبلىق باسقان ، ئۇنىڭ تارىخىدىكى ھەيۋىسى تاغلارنى لەرزىگە كەلتۈرگەن ئىشلاردىن ئىز - دېرەكمۇ قالمىغانىدى . مەن ، بىر قەھرىمانىنىڭ ئاخىرقى ئۆمرى ئادەتتىكى ئادەملەرگە قارىغاندا تېخىمۇ ئېچىنىشلىق بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم . ئۇ ماڭا قاراپ تۇراتتى ، لەۋلىرىدە مېھرىبانلىققا مايىلراق كۆلۈمسىرەش پەيدا بولدى .

— ئاپاڭ ئوبدان تۇردىمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇ .

— ياخشى ، — دېدىم مەن ئادەتتىكىدەكلا ، يېڭىلا قەلبىمدە ئۇرغۇغان مېھىر - شەپقەت شۇئان يوقالدى . ئۇنىڭ سوئالى ۋۇجۇدۇمغا چوڭقۇر سىڭگەن ئۆچمەنلىكنى يادىمغا سالدى . ئۇ يۇقىرى ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ بىر قىزنى ئوڭايلا ئىلكىگە ئالغان ، ئۇنى خالىغىنىچە بوزەك قىلغاندىن كېيىن قىزى بىلەن ھەيدىۋەتكەنىدى ! ئاپامنىڭ سولغۇن چىرايى ، كۆز يېشى ، چەكسىز قايغۇ - ھەسرىتى نەدىن كەلگەن ؟ كۆز ئالدىمدىكى بۇ چىرايغا قارىغىنىمچە ، ئۇنىڭ ئاپامنىڭ ياشلىق باھارىنى ۋە كۆڭۈل شادلىقىنى نابۇت قىلغانلىقىغا بەكمۇ ئۆچلۈكۈم كەلدى ! ئۇ تېخى ساختىپەزلىك قىلىپ ئاپامنىڭ ھالىنى سورىماقتا ئىدى .

— ئاپاڭنىڭ كېسىلىنى كۆرسەتتىڭلارمۇ يوق ؟ — دەپ سو-رىدى دادام يەنە .

— دوختۇر ئۇنى نېرۋىسى ئاجىزلاپ كەتكەن دەيدۇ ، — دېدىم مەن ئاددىيلا . شۇ ئاچام قايتىپ كەلدىمكىن ، دەپ بوينۇمنى سوزۇپ ئىچكەركى ئۆيگە قارىدىم .

بېبى بېبي يۇگۇرۇپ چىقتى ، ئۇ يېڭىلا ھويلىدا ئېغىنىغان بولسا كېرەك ، ئۇستىۋېشى لاي ئىدى . مەن بويىنىدىكى قوڭغۇراقنى تۇتۇپ ئۇ-

نىڭ بىلەن ئويناشتىم ، دادام بىردىنلا خۇش ـ خۇيلۇق بىلەن :
— كەل يىپىڭ ، بىز بىي بىينى يۈيۈپ قويايلى ! — دېدى .
مەن ھەيران بولۇپ دادامغا قارىدىم . بۇ پەستە كۆچۈكنى دادام يۇيامدۇ ؟ بۇ دادام قىلىدىغان ئىشمۇ ؟ لېكىن ، دادامنىڭ كەيپى چاغ ئىدى . ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئالەننى توۋلاپ سۇ تەييارلاشقا بۇيرۇدى . دادامنىڭ بۇ قىلىقىنى چۈشەنەلمىسەممۇ نائىلاج ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدىم ، ئېرجىپ ئولتۇرالماي قالدى .
— مەنمۇ بارىمەن ، — دېدى ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ .
— سەن بارما ! دەرسىڭنى تەكرارلا ! — دېدى دادام .
ئېرجىپ تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ بەغەرەزلىك قىلدى :
— ياق مەنمۇ ئىتنى يۇيىمەن !
مەن ئېرجىپقا قاراپلا قالدىم . توۋا ! ئۇنىڭ گازىر كۆزلىرى ، ئېگىكىنىڭ قىسقىلىقىنى كۆرۈپ مەن بايىلا كۆۋرۈكنىڭ يېنىدا كۆرگەن ئادەم كۆز ئالدىمغا كەلدى . مەن ئېرجىپنىڭ ئارقا ھويلىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ كېتىۋاتقان ۋىجىك گەۋدىسىگە قارىغىنىمچە ھېلىقى ئادەمنىڭ چىرايىدىن قالغان خاتىرىلەرنى ئىزدىدىم . ئاۋاق ، سوزۇنچاق يۈز ، قىسقا ئېگەكى شۇنداقمۇ ؟ ھەقىقەتەن شۇنداقمىدۇ ؟ پەرزىمگە ئىشىنىشكە جۈرئەت قىلالمىدىم ! شۇ ئاچام مۇشۇنداق ئىشنىمۇ قىلارمۇ ؟ شۇ ئاچامنىڭ دادامغا ھىيلە ئىشلىتىشى مېنى قاتتىق چۆچۈتتى . ئەگەر ئېرجىپ شۇ ئاچامنىڭ باشقا بىرىدىن تۇغقان بالىسى بولسا ، بۇ نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق ئىش ـ ھە ؟
— يىپىڭ ، چاپسان كەل ! — دادامنىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ كەتتىم . ئارقا ھويلىغا چىقسام ، دادام بىلەن ئېرجىپ سېمونتنىڭ ئۈستىدە بىي بىينى يۇيۇۋاتقانىكەن . دادام غاڭزىسىنى چىشلىگىنىچە بىي بىيگە سوپۇن سۈركىمەكتە ئىدى ، ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ياردەملىشىشىمنى ئىشارەت قىلدى . ئىختىيارسىز ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ بىي بىينى چوتكىلاشقا باشلىدىم . ئېرجىپ ھەدەپ بىي بىينى كاڭشىتاتتى ، بەغەرەزلىك قىلىپ يۇڭىنى تارتاتتى ، بىي بىي ئۆزىنى قاچۇرسا كۆرەڭلەپ كۈلۈپ كېتەتـ

تى . مەن سەپسالماي دىسەممۇ كۆزۈم شۇنىڭدا ئىدى . قارىغانسىرى گۇ-
مانىم كۈچەيدى . ئۇنىڭدا نەدىمۇ لۇ ئائىلىسىدىكىلەرگە خاس قاڭشار ،
قارا قاش ۋە بۇلاقتەك كۆزلەر بولسۇن ، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا لۇ ئائىلىسىدى-
كىلەرگە خاس ئالاھىدىلىكلەردىن ئەسەرمۇ يوق ! ئۇنداقتا ، ئۇ راستلا لۇ
ئائىلىسىنىڭ ئادىمى ئەمەسمىدۇ ؟

دادام بەكمۇ خۇشال بولۇپ ، پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن بىپى بىينىڭ
قۇيرۇقىنى يۇماقتا ئىدى ، شۇ تاپتىكى قىزغىنلىقى بىلەن ئۇ بەئەينى
كىچىك بالا ئىدى . تۇرۇپلا ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىدى ، تۇرمۇشىنىڭ ئىنتا-
يىن مەنىسىز ئۆتۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىم . بىر مەھەل قارا يىلپىز لۇ
جىنخۇا دەپ داڭق چىقىرىپ كىشىلەرنى يۈرەكزادە قىلغان بۇ ئادەم ئەمە-
دىلىكتە دۈمچىيىپ ئولتۇرۇپ پىستە كۈچۈك يۇماقتا ئىدى . ئۇنىڭ ئۆز
ۋاقتىدىكى ھەيۋىسى يوقالغانىدى . ئۇنىڭغا كۈندىن ـ كۈنگە قېرىلىق
يەتمەكتە ئىدى .

ئىستنى يۇيۇپ بولۇپ مېھمانخانىغا قايتىپ كىردۇق . رۇپىڭنىڭ
ھۇجرىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ئۇنى چاقىردىم . ئۇ كارىۋىتىدا چاچ-
لىرى پاخپايغان ھالدا تۈگۈلۈپ ئولتۇرۇپ گۇمپىچى پالۋانلار ھەققىدە بىر
رومانىنى ئوقۇۋاتقانىكەن . چاقىرغىنىمنى ئاڭلاپ ماڭا قارىدى ، زورىغا
كۈلۈمسىرەپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى . ئۇچىسىدىكى كەمزۇلى پۇرلىشىپ
كەتكەنىدى . ئۇ پالىشوپكا يىپىنچاقلاپ چىقىپ كەلدى . چىرايى بەكمۇ
سۇلغۇن ئىدى . خې شۇخۇەن ئىككىمىز توغرۇلۇق ئۇنىڭ قانچىلىك بى-
لىدىغانلىقى ماڭا نامەلۇم ، ئېھتىمال ئانچە كۆپ بىلمىسە كېرەك . ھازىر
خې شۇخۇەن ئىككىمىزنىڭ ھېسسىياتى ئىنتايىن مۇرەككەپ باسقۇچتا
تۇختاپ قالغان . ئەمما ، مۇھەببەت دائىرىسىگە كىرمىگەنىدى . ئەگەر
مەن ئازراقلا ئىلھاملاندۇرسام خې شۇخۇەن شۇئان ئارىمىزدىكى پەردىنى
يىرتىپ تاشلايتتى . ئۆزۈم رېزىسسورلۇق قىلىۋاتقان بۇ ئويۇندا يالغانىنىڭ
راستقا ئايلىنىش خەۋپى بار ئىدى . مەن « ئىنتىقام ئېلىش » نى قالقان
قىلغان بولسامۇ ، كۆڭلۈم بەكمۇ دەككە ـ دۈككىدە ئىدى . مۇشۇ سە-
ۋەب تۈپەيلى ، ئىختىيارسىز ھالدا ئۇنىڭدىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇشنىمۇ

كۆڭلۈمگە پۈككەندىم . بۇ خىل مۇرەككەپ كەيپىياتىم ئۈستىدە تەھلىل يۈرگۈزۈشكە جۈرئەت قىلالمايتتىم ، تەھلىل قىلغان بىلەنمۇ بىر باشقا ئېلىپ چىقالمايتتىم .

رۇپىيىلەك كەينىمدىن مېھمانخانىغا كىردى ، بېبى بېبى ساپادا تۈگۈلۈپ تىترىمەكتە ئىدى .

— يېڭىلا بىز بېبى بېبىنى يۇيۇپ قويدۇق ، — دېدىم رۇپىيىگە .

رۇپىيىلەك خالار ـ خالىماس ھالدا كۈلۈپ قويدى . روشەنكى ، ئۇنىڭ كۆڭلى جايىدا ئەمەس ئىدى . ئۇنى كۆرۈپ مۇھەببەتنىڭ بىر قىزنى نە ھالغا سېلىپ قويىدىغانلىقىغا ھەيران بولدۇم . بىر ئاينىڭ ئىچىدىلا ئۇ بەكمۇ يادىغان ،چىرايى سارغىيىپ كەتكەن ، مەستخۇش ئادەمدەكلا بولۇپ قالغانىدى . خې شۇخۇەن دائىم كېلىپ ، ۋەدىسى بويىچە رۇپىيىگە ئىنگلىز تىلىدىن دەرس بېرەتتى . قارىماققا خې شۇخۇەن رۇپىيىگە قىلچە كۆڭۈل بەرمىگەن . ئەكسىچە ، رۇپىلەك مۇھەببەت تورىغا قاتتىق چىرمىشىپ ئۆزىنى ئوڭشىيالماس ھالغا يەتكەنىدى .

كەچلىك تاماقتىن ئىلگىرى شۆ ئاچام قايتىپ كەلدى . مەن ئۇنىڭغا زەن سالدىم . ئۇ خۇددى ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئۆزىنى بىمالال تۇتاتتى ، تۇرقىدىن ھېچقانداق ھودۇقۇش ۋە جىددىيلىك كۆرۈنمەيتتى . مەن ئۇنىڭ ئۆز قىياپىتىنى يوشۇرۇشتىكى بۇ كارامىتىگە ئىختىيارسىز قايىل بولدۇم . ئۇ ماڭا بىر قارىۋېتىپ خالار ـ خالىماس ھالدا بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى ۋە دادامغا :

— بۈگۈن ئامەت كەلمىدى ، ئازراق ئۇتتۇرۇپ قويدۇم ، — دېدى .

قارىغاندا دادامنىڭ شۆ ئاچامنىڭ ئۇتقان ـ ئۇتتۇرۇپ قويغىنى بىلەن قىلچە كارى يوق ئىدى . مەن شۆ ئاچامغا سەپسېلىپ قارىدىم . دېمەك ئۇ قارتا ئويناش باھانىسى بىلەن سىرتقا چىققان ئىكەن ـ دە ، مەن شۆ ئاچامنىڭ « قارتا ئويناش » ئۈچۈن دائىم سىرتقا چىقىدىغانلىقىنى بىلەتتىم ، ئۇنىڭغا ھېچقانداق ئامەت كەلمىگەنىدى . ئۇ راست قارتا ئوينامدىغاندۇ ياكى قارتا ئويىنىشى يالغانمىدۇ ؟

كەچلىك تاماقنى « ئۇياق » تا يېدىم . تاماقتىن كېيىن دادام مەندىن ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇش نىيىتىمنىڭ بار ـ يوقلۇقى ھەمدە ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى تەكلىپ قىلىشقا قانداق قارايدىغانلىقىمنى سوراپ تۇرۇۋالدى . مەن ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى تەكلىپ قىلىشنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى ، ئەمما ئۇنىۋېرسىتېتكە يەنە بىر قېتىم ئىمتىھان بېرىش نىيىتىدە ئىكەنلىكىمنى ئېيتتىم . پاراڭلىشىپ ئولتۇرغىنىمىزدا خې شۇخۇەن كېلىپ قالدى . شۇندىلا بۈگۈن ئاخشام ئۇنىڭ رۇپىڭغا دەرس ئۆتىدىغانلىقى يادىمغا چۈشتى . رۇپىڭنىڭ كۆڭلى بىئارام بولۇپ تۇرغانلىقى بىكار ئەمەس ئىكەن ـ دە !

خې شۇخۇەن مېنى كۆرۈپ قىلچە ئىككىلەنمەي خۇش تەبەسسۇم بىلەن :

— ئېيتىڭا بۈگۈن چۈشتىن كېيىن قەيەردە بولغانىدىڭىز ؟ — دېدى .

— مەن نەدىن بىلەي !

— سىزنىڭ ئۆيىڭىزدە بولدۇم ، سىزنى يېرىم كۈن ساقلىدىم . كەچلىك تاماقنى ئاپىڭىز بىلەن يېدىم !

مېنىڭچە ، خې شۇخۇەن بۇ گەپلەرنى كۆپچىلىك ئاڭلىسۇن ، دەپ شۇنداق ئوچۇق قىلىۋاتاتتى . روشەنكى ، ئۇ مۇناسىۋىتىمىزنىڭ « دوستلۇق » باسقۇچىدا تۇرغانلىقىغا قانائەتلەنمەيتتى ، يەنىمۇ ئىلگىرىلەشكە تەقەززا ئىدى . شۇڭا ئۇ غەرەزلىك ھالدا كۆپچىلىك ئالدىدا ئۆزىنىڭ كۆڭلىدىكىنى ئاشكارىلاۋاتاتتى .

رۇپىڭ تاتىرىپ كەتتى ، شۇ ئاچامنىڭ ھەپىسلىسى پىر بولدى . ئۇلارنىڭ بۇ ئەپتىنى كۆرۈپ ئىچىمدە خۇش بولدۇم . خې شۇخۇەن سايانىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ ئولتۇردى . دوستلۇقىمىزنىڭ شۇ قەدەر چېكىپ كەتكەنلىكىدىن گۇمانلانغان شۇ ئاچام ئۆتكۈر كۆزلىرىنى خې شۇخۇەنگە تىكىپ ئۇنى كۆزەتتى . ماگىمۇ يەر تېگىدىن سىنچىلاپ قاراپ چىققاندىن كېيىن ، نەزەرىنى خې شۇخۇەنگە يۆتكەپ قاش ـ كۆزلىرىنى ئوينىتىپ ياسىما خۇشخۇيلۇق بىلەن كۈلۈمسىرىدى ۋە يېقىملىق ئاھاڭدا :

— قەھۋە ئىچەمسىز ؛ ياكى پەمىل چاي ئىچەمسىز ؟ — دېدى ، ئارقىدىن ئۆزىنىڭ سوئالىغا ئۆزى جاۋاب بەردى ، — ياخشىسى قەھۋە قايىنتاي ! قېنى خې شۇخۇەن ، بۇ ياققا كېلىڭ ، ئوتقا يېقىنراق ئولتۇرۇڭ ، قاراڭ مۇزلاپ كەتكىنىڭىزنى !

ئۇ خې شۇخۇەنگە رۇپكىنىڭ يېنىدىكى ساپانى كۆرسەتتى . روشەنكى ، ئۇ خې شۇخۇەننى قولغا كەلتۈرۈش ھەلەكچىلىكىدە ئىدى . مەن پەرۋاسىز كۈلۈپ قويۇپ قېنى قانداق قىلىدىكىن ، دەپ خې شۇخۇەنگە قارىدىم . خې شۇخۇەن زورىغا كۈلۈپ قويۇپ :

— كېرەك يوق ، مۇزلىمىدىم ، — دېدى ـ دە ، مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ ئولتۇردى . شۇ ئاچامنىڭ تۆت پۇتى ئۆرىلا قالدى ، ئۇ كۆزلىرىنى قىسىپ ماڭا قاراپ قويۇپ ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ كەتتى ، خې شۇخۇەن دادام بىلەن پاراڭغا چۈشتى . دادام ئۇنىڭدىن ھەربىي ئىشلار ھەققىدە يېزىلغان بىرەر كىتاب بارمۇ ، دەپ سورىدى . خې شۇخۇۋەن يوق دېدى ، دادامدىن ئەينى يىللاردىكى جۇڭگو مىلىتارىستلىرى ئوتتۇرىسىدىكى يۈز بەرگەن قالايمىقان ئۇرۇشلار ۋە بۇ ئۇرۇشلارنىڭ سەۋەب ـ ئاقىۋەتلىرىنى سورىدى . بۇنى ئاڭلاپ دادام بۆلەكچە ھاياجانلىنىپ كەتتى . يېقىندىن بۇيان دادامنىڭ بۇنداق خۇشال بولغانلىقىنى ئاز كۆرگەنىدىم . ئۇ تارىخنى سۆزلەش ۋە تەھلىل قىلىشقا كىرىشتى . مەن بۇ كونا تارىخقا قىلچە قىزىقمايتتىم . ئۇلارنىڭ ھۆكۈمەتكە قاراشلىق مىلىتارىستلار ، جايلاردىكى مىلىتارىستلار دېگەن گەپلىرى مېنى زېرىكتۈرەتتى . لېكىن ، خې شۇخۇەن قىزغىن تالاش ـ تارتىش قىلدى . دادامنىڭ كۆپتۈرۈلگەن سەپسەتىلىرىگە قارشى تۇرۇپ ، مىلىتارىستلار ئوتتۇرىسىدىكى قالايمىقان ئۇرۇشلار جۇڭگونى نابۇت قىلدى ، دېگەن قاراشتا چىڭ تۇردى . دادام سەل تېرىكىپ خې شۇخۇەننى « سىز تېخى ئاغزىدىن سۈت پۇراپ تۇرىدىغان بالا » دۇنيادىكى چوڭ ئىشلار ھەققىدە گەپ ساتماڭ ، دېدى . شۇغىنىسى ، شۇ ئاچام قەھۋەنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ئۇلارنىڭ تالاش ـ تارتىشنى ئۈزۈپ قويغاندا ، دادام ئوتلۇق كۆزلىرى بىلەن بۇ « ئاغزىدىن سۈت پۇراپ تۇر-

دىغان بالا» غا ئىنتايىن مەستلىكى كېلىپ قاراپ كەتتى.

خې شۇخۇەنىڭ شارايىتى بىلەن شۇ ئاچام كۆتۈرۈپ چىققان قەھۋەدىن ماڭمۇ بىر ئىستاكان تەگدى. شۇ ئاچام ئەمدىلا ئولتۇرۇشىغا ئېرجىي قۇچىقىغا چىقىۋالدى ۋە خۇددى يۈگىمەچ تاڭگازىدەك چاپلىشىۋېلىپ پۇل سورىدى. مەن يەنە ئىختىيارسىز ئېرجىيغا سەپسالدىم. گۇمانىم كۈچىيىپ، بارغانچە پەرىزىمنى جەزملەشتۈردۈم. مەن ھېلىقى ئەرنى كۆرگەندىلا تونۇش ھېس قىلغاندىم، مانا ئەمدى بۇنىڭ سەۋەبىنى تاپتىم! «ئىرسىيەت» جانلىقلار دۇنياسىدىكى ئاجايىپ ھادىسە جۇمۇ! ئېرجىي ھېلىقى ئاۋاق ئادەمنىڭ ئۆزىلا ئىدى. شۇ ئەمەسمۇ، ئائىلىمىزدىكى بالىلار بىرى ـ بىرىدىن چىرايلىق، ئېرجىيلا كۆرۈمسىز ئىدى. ئىش راستتىنلا شۇنداق بولسا، دادامنى تازىمۇ نەس بېسىپتۇ! چۈنكى، دادام ياشانغىنىمدا كۆرگەن ئوغلۇم دەپ، ئۇنىڭغا كىچىكىدىنلا بەك ئامراق ئىدى! مەن شۇ ئاچامنىڭ چىرايىدىن بىرەر ئىز تېپىش نىيىتىدە سوغۇق نەزەردە قاراپ ئولتۇراتتىم، لېكىن ئۇ بەكمۇ قۇۋ بولۇپ، شۇنداق تەبىئىي ۋە بىمالال ئولتۇراتتى. ئەمدى مەن ئۇنىڭغا ئىشەنمەيتتىم، ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن پاكىتنى يوققا چىقىرىۋېتەلمەيتتىم. بۇ رەزىللىككە ئىچ ـ ئىچىمدىن ئازابلاندىم ۋە چىن دىلىمدىن غەزەپلەندىم. تۇرۇپلا كۆڭلۈمدىن غۇۋا بىر ئوي كەچتى، شۇ ئاچام بىلەن «رەزىللىك» نى بىرلەشتۈرۈپ قارىغانلىقىمدىن بۇ ئىككىسى بىر پۈتۈن گەۋدىگە ئايلانغانىدى. مەن ئۇنىڭ «رەزىللىك» دەلىل ـ ئىسپاتلىرىنى قولغا چۈشۈرۈۋالسام، ماڭا بەكمۇ پايدىلىق بولامدۇ؟

شۇ ئاچام خې شۇخۇەن بىلەن پاراڭلىشىپ بىر تەرەپتىن ئۇنىڭغا كىشىنىڭ غىدىقى كەلگۈدەك خۇشامەت قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن رۇپىگىنى گەپ قىلىشقا قىستايتتى. رۇپىك بولسا شۇ ئاچامغا يېلىنغاندەك قارايتتى، خې شۇخۇەنگىمۇ ئەيمىنىپ قاراپ قويۇاتتى. ئاخىر شۇ ئاچام چىدىماي خې شۇخۇەنگە مۇنداق دېدى:

— مېنىڭچە، سىز بۇگۈن دەرسنى رۇپىگنىڭ ھۇجرىسىدا ئۆتسىڭىز بولامدىكىن، مېھمانخانىدا ئادەم كۆپ! رۇپىك، شۇخۇەننى

ھۇجراڭغا باشلا ، مەن ئالەنگە دەپ سىلەرگە ئازراق تاماق راسلىتاي !

روپىلك شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى :

— ئۆيىنى تېخى . . . تېخى . . . يىغىشتۇرمىغانىدىم ، — دېدى كېكەچلەپ .

روپىكنىڭ ھۇجرىسىدىكى قالايمىقانچىلىق — كارىۋاتنىڭ بېشىغا ئارتىپ قويۇلغان لىپتىكى ۋە كۇسارى ئېسمگە كېلىپ ئىچىمدە كۈلدۈم . شۇ ئاچام دەرھال :

— ھېچقىسى يوق ، شۇخۇەن يات ئادەممىدى ! — دېدى .

نېمىدېگەن يېقىنچىلىق بۇ ! مەن نېمە قىلارىنى بىلمەي قالغان شۇخۇەنگە قىزىقسىنىپ قارىدىم . ئاخىر شۇخۇەن :

— ئۆتكەندە تاپشۇرغان رانفىرونىڭ شېئىرىنى يادلاپ بولدىڭىزمۇ ؟ — دەپ سورىدى روپىكدىن .

روپىلك تېخىمۇ قىزىرىپ كەتتى ، بۇرۇلكىسىنىڭ ئىزمىسىنى تاتىلىغان ھالدا دۇدۇقلاپ :

— تېخى . . .تېخى . . . يادلىمىغان ، — دېدى .

— ئۇنداق بولسا ، — خې شۇخۇەن خۇددى ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك مۇرىسىنى يېنىككىنە قىسىپ قويۇپ ، — دەرسنى سىز بۇ شېئىرنى يادلاپ بولغاندا ، ئاندىن داۋاملاشتۇرايلى ، بۈگۈنكى دەرس ۋاختىنچە توختاپ تۇرسۇن ، دەرسنى رېتى بىلەن ئۆتىمىز ، ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوق .

روپىلك كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ قويدى ، خۇددى كىچىك بالىدەك قولىياغلىقىنى قولىغا يۆگىدى . شۇ ئاچام ئۇنى قاتتىق بىر چىمدىۋىدى ، روپىلك ئاغرىققا چىدىماي تووۇلىۋەتكىلى تاس قالدى . ئامال قانچە ، چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ ، چىشىنى چىشلەپ قاققان قوزۇقتەك ئولتۇردى . شۇ ئاچام كەيپىياتنى ياخشىلايمەن دەپ ئالدىراپ مۇنداق دېدى :

— مېنىڭچە دەرسنى ئۆتىۋېرىڭ ، شېئىرنى كېيىنكى دەرسكىچە يادلىۋالسۇن !

— مۇنداق قىلساق ئانچە ياخشى بولمايدۇ ، — دېدى خې شۇخۇەن ، — دەرسنىڭ سۈرئىتى قالايمىقانلىشىپ كېتىدۇ .

— مېنىڭچە ، — دېدى دادام توساتتىن گەپ قىستۇرۇپ ، — رۇپېكنىڭ ئىنگلىزچىنى ئۆگەنگىنى بىلەن ئۆگەنمىگىنىنىڭ ھېچ پەرقى بولمىدى ، ئۆگەنمەيلا قويسۇن ! — ئاندىن دادام مېنى كۆرسىتىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — ئوقۇتىدىغان ئىش بولسا يىپېكنى ئوقۇتقانغا يەتمەيدۇ ، ئۇ ئوقۇسا مەنپەئەت ئالالايدۇ ! سىز يىپېكقا دەرس ئۆتۈپ بېرىڭ ، ئۇ ئۇنىۋېرسىتېتقا ئىمتىھان بەرمەكچى !

دادامنىڭ سۆزىدە ئادەتلىنىپ قالغان بۇيرۇق ئاھاڭى بار ئىدى . لېكىن ، خې شۇخۇەن غادايغىنىچە ماڭا قاراپ قويۇپ :

— ئىنتايىن خۇشاللىق بىلەن يىپېكقا دەرس ئۆتىمەن ، پۈتۈن كۈچۈمنى سەرپ قىلىمەن ! — دېدى جۇشقۇن كەيپىياتتا .

مەن خې شۇخۇەنگە ئالىيىپ قويدۇم . چۈنكى ، ئۇ ئىسمىمنىلا ئاتىغانىدى ! ئەمما ، يۈرىكىمدە نامەلۇم شادلىق تۇيغۇسى پەيدا بولدى .

— ئېيتىڭا ، — دېدى دادام خې شۇخۇەنگە ، — ئۇنىۋېرسىتېتلاردا سىلەرگە نېمە دەرسلەر ئۆتۈلىدۇ ؟ مېنىڭ ئارزۇلۇق ئوغلۇم ئېرخاۋ ئۈچ يىل ئېلېكتر ماشىنىلىرى فاكۇلتېتىدا ئوقۇدى . ئۇنىڭدىن نېمىلەرنى ئوقۇدۇڭ ، دەپ سورىسام ، كالدىرلاپ چەت ئەلنىڭ بىر نېمىلىرىنى سۆزلەيدۇ . تۇراقلىق توك ، تۇراقسىز توك ، ئۇلاش - ياندۇرۇپ ئۇلاش دەمدۇ ، ئەيتاۋۇر مەن چۈشەنمەيدىغانلا بىر نېمىلەرنى دەيدۇ . گېپىگە قارىسا خېلى چوڭقۇر بىلىم ئالغاندەك قىلىدۇ . لېكىن ، ئۆيىنىڭ ئېلېكتر چىرىغى بۇزۇلۇپ قالسا ياسىيالمايدۇ !

خې شۇخۇەن كۈلۈپ كەتتى ، مەنمۇ كۈلۈپ كەتتىم . بىراق ، شۇ ئاچام تېرىكىپ تەتۈر قارىۋالدى .

— نەزەرىيە جەھەتتە ئۆگەنگەن بەزى نەرسىلەر ئەمەلىيەتتە ئىشلىمىنىپ كەتمەيدۇ ، — دېدى خې شۇخۇەن .

— ئەمىسە ، ئۇنى ئۆگىنىپ نېمە قىلىدۇ ، — دېدى دادام .

— ئۆگىنىۋالسا ئۇنى زور كەشپىيات ۋە ئىجادىيەتتە ئىشلەتكىلى

بولىدۇ .

دادام مـەنسىتمىگەن هالدا تاماكىسىنىڭ كۈلىنى كۈلدانغا قېقىپ قاشلىرىنى ئۈچۈرۈپ :

— ئۇ ، ئەتىـۋارلىق ئوغلۇمدا كەشپىيات ، ئىجادىيەت ئىقتىدارى باردەك قىلمايدۇ ! ئەمما ئۇ پۇل خەجلەيدىغانغا ئۇستا !

شۆ ئاچام ئولتۇرالماي قالدى ، ئورنىدىن تۇرۇپ غۇتۇلدىدى :

— قەھۋە سوۋۇپ قالدى ، ئىچىشمەيدىغىنىنى بىلگەن بولسام قايـ ناتماس ئىكەنمەن .

— سىـز قايسى پەندە ئوقۇيسىز ؟ — دەپ سورىدى دادام خې شۇخۇەندىن .

— چەت ئەل تىلى .

— ئوهوي ، — دېدى دادام ماقۇللىمىغان تەلەپپۇزدا ، — مودا بولغان نەرسىلەرنى ئوقۇيمەن دەڭە !

خې شۇخۇەن دادامغا قاراپ كۈلۈمسىرىگىنىچە سۆزلىدى :

— ئىنگلىز تىلى هازىر دۇنياۋى تىل بولۇپ قالدى . بۈگۈنكى دۇنيادا ياشاۋاتقان ئىكەنمىز ، ئۇنى ئۆگىنىۋالماي بولمايدۇ . لېكىن ، چەت ئەلگە چوقۇنۇش ئىدىيىسىدە بولماسلىق كېرەك . ئەڭ ياخشىسى ، چەت ئەل تـىلىنى ئوبدان ئۆگىنىپ ، چەت ئەللەرنىڭ بىلىمىنى قوبۇل قىلىشـ مىز ، ئۇنى ئېلىمىز ئۈچۈن ئىشلىتىشىمىز كېرەك . شۇنى ئىنكار قىلالمايـ مىزكى ، بىز باشقىلارنىڭ كەينىدە قالدۇق ، بۇنىڭغا ئادەمنىڭ بەكمۇ ئىچى قاينايدۇ !

دادام خې شۇخۇەنگە سىنچىلاپ قارىدى ۋە كۆزلىرىنى قىسىپ :

— شۇخۇەن ، سىز سىياسىينى ئۆگەنسىڭىز بولاركەن ، — دېدى .

— مەندە قارا نىيەت يوق ، — دېدى خې شۇخۇەن كۈلۈپ .

— شۇغىنىسى ، — دېدى دادام تاماكا تۇتقان قولى بىلەن خې شـۇخۇەنىنىڭ مۈرىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ ، — قارا نىيەت دېگەن ئوبدان نەرسە ، ئۇ سىزنى مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشقا ئۈندەيدۇ !

— ئۆز نۆۋىتىدە ئۇ قورقۇنچلۇق نەرسە ، كىشىنى زاۋاللىققا يۈز-لەندۈرۈش ئېھتىمالى بەك كۆپ ، — دېدى خې شۇخۇەن .

دادام خې شۇخۇەنگە قارىغىنىچە چوڭقۇر ئويغا چۆمدى ، كېيىن بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ :

— قارا نىيەت بولمىغان تەقدىردىمۇ ، ئىنتىلىشچانلىق بولمىسا بولمايدۇ . شۇخۇەن ، يارايسىز ! — دېدى دادام مەنىلىك قىلىپ .

دادامنىڭ بىر ئادەمنى ماختىشىنى تۇنجى قېتىم ئاڭلىشىم ئىدى . خې شۇخۇەن ناھايىتى كۆرەڭلەپ ماڭا يەرنىڭ تېگىدىن قاراپ قاش - كۆزلىرىنى ئوينىتىپ كۈلۈپ قويدى . بۇ كۈلكە يۈرىكىمنى ئۇنىڭ ئىل-گىرىكى تەمكىن ، مەنىلىك كۈلكىسىدىن بەكرەك ئوينىتىۋەتتى . ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىمنى ھېس قىلدىم .

مەن يەنە بىرپەس ئولتۇردۇم ، دادام بىلەن خې شۇخۇەننىڭ پا-رىڭى قىزىغانسېرى شۆ ئاچامنىڭ كەيپى ئۇچماقتا ، رۇپىلىڭ ئۈمىدسىز-لىككە چۆممەكتە ئىدى . سائەت ئونغا يېقىن قايتماقچى بولۇپ ئورنۇمدىن تۇردۇم .

— شۇخۇەن ، ماڭا قىلغان ياردىمىڭىز شۇ بولسۇن ، يېڭىنى ئۆيگە ئاپىرىڭ قويۇڭ ، بۇ قىز ئاخشىمى سىرتتا يۈرۈشنى ياخشى كۆ-رىدۇ !

مەن دادامغا قارىدىم ، دادام يېقىندىن بۇيان ماڭا ئىنتايىن كۆيۈ-نىدىغان بولۇپ قالغانىدى . شۇنىسى ، مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى قوبۇل قىل-مايۋاتاتتىم . خې شۇخۇەن خۇشاللىق ئىلكىدە شۆ ئاچام ۋە رۇپىڭ بىلەن خوشلاشتى . رۇپىڭ « خوش » دېگەن سۆزنى ئاران قىلدى - دە ، ھۇجرىسىغا ماڭدى ، بۇرۇلۇۋاتقان چاغدا ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە غىلدىرلاپ تۇرغان ياشقا دىققەت قىلدىم . شۆ ئاچام بىزنى ئىلاجىنىڭ يوقىدىن ئى-شىك تۈۋىگىچە ئۇزىتىپ چىقتى ۋە يەنە بىر نۆۋەت تىرىشچانلىق كۆر-سەتتى :

— شۇخۇەن ، ئۆگۈنلۈككە كەچتە كېلىپ رۇپىڭغا دەرس ئۆ-تۈشنى ئۇنتۇپ قالماڭ - ھە ! — دېدى .

— بولىدۇ ، چوڭ ئاپا ، — دېدى خې شۇخۇەن ئېھتىرام بىلەن . دەرۋازىنىڭ تېشىغا چىقىپ تۇرۇشۇمغا ، دادام مېنى چاقىردى :
— يىپىڭ ، توختاپ تۇر .
مەن توختاپ سوئال نەزەرىدە دادامغا قارىدىم . دادام شۆ ھاممىغا بۇرۇلۇپ :
— شۆچىن ، يىپىڭغا مىڭ يۈەن ئاچىقىپ بەر ! — دېدى .
شۆ ھاما تۇرۇپ كېتىپ سۆزلىدى :
— شۇغىنىسى . . .
— پۇلنى ئاچىق ، ئارتۇق گېپىڭنى قوي ! — دېدى دادام تاقەتسىزلىنىپ .
توۋا ، مەن پۇل سورىمىغان تۇرسام ، يەنە كېلىپ ھازىر بىزگە تۇرمۇش پۇلى بېرىدىغان ۋاقىت بولمىسا ، ھېچ گەپتىن - ھېچ گەپ يوق نېمە ئۈچۈن مىڭ كوي پۇل بېرىدۇ ؟ بوپتۇ ، پۇلنىڭ بولغىنى ياخشى ، شۆ ئاچام پۇلنى ئاچىقتى ، دادام پۇلنى ماڭا بېرىۋېتىپ :
— بۇ پۇلنى ئىشلىتىڭلار ، تۈگىگەندە ئېيتقىن ، — دېدى .
مەن تەئەججۈپ ئىچىدە پۇلنى ئالدىم . خې شۇخۇەن ئالدىمدا كېتىۋاتاتتى . شۆ ئاچامنىڭ ئۆچمەنلىككە تولغان كۆزلىرى ماڭا زەھەرخەندىلىك بىلەن تىكىلدى . ئۇنى تېخىمۇ ئېچىتىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا قاراپ غالىبانە كۈلۈپ قويدۇم . ئۇنىڭ كۆكىرىپ كەتكىنىنى كۆرگىنىمدە چۈەنىدۈۋەن كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ھېلىقى پىكاپنىڭ ئىچىدىكى ھالەت ئېسىمگە كېلىپ قوشۇمامنى تۈردۈم ، ئارقىدىنلا كۈلۈۋەتتىم .
— نېمىگە كۈلۈۋاتىسىز ؟ — دېدى خې شۇخۇەن
— ھېچنېمىگە ، — دېدىم پەلتويۇمنىڭ ياقىسىنى كۆتۈرۈپ .
— مۇزلىدىڭىزمۇ ؟ — سورىدى ئۇ ماڭا يېقىن كېلىپ .
— ياق ، — دېدىم پەس ئاۋازدا ، ئۇنىڭغا يېقىنراق كېلىپ .
— ھېلىمۇ ياخشى يامغۇر يېغىپ كەتمىدى ، — دېدى ئۇ .
مەن ئاسمانغا قارىدىم ، يامغۇر ياغمىغىنى بىلەن كائىنات قاراڭغۇ-

لۇققا چۆمگەندى ، نە ئاي ، نە يۇلتۇز كۆرۈنمەيتتى . كېچىنىڭ ئاچچىق شامىلىدا ئىككى مەگزىم توگلاپ كەتتى .

— سىز زادىلا شارپا ئورىمايدىكەنسىز ، — دېدى خې شۇخۇەن ھەمدە ئاۋۋالقىدەكلا ئۆز شارپىسىنى بوينۇمغا ئوراپ قويغاندىن كېيىن ئۇنىڭ قولى سىيرىلىپ مۈرەمدىن بېلىمگە چۈشتى - دە ، توختاپ قالدى . دەسلەپ ئىختىيارسىز ئۆزۈمنى تارتتىم . لېكىن ، شۇئان كۆگلۈمدە غۇۋا شادلىق تۇيغۇسى پەيدا بولۇپ پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى ئىلكىگە ئالدى ، شۇگا ، ئۇنىڭ قولىنى قايتۇرالمىدىم . بىز گەپ - سۆزسىز ماگدۇق .

— يېپىلڭ ، — دېدى بىرھازادىن كېيىن خې شۇخۇەن بوش ۋە يېقىملىق ئاۋازدا .

— نېمە دەيسىز ؟

— دادىگىزغا ئوبدانراق مۇئامىلىدە بولۇڭ ، — دېدى ئۇ پىچىرلاپ .

— نېمە ؟ — دېدىم مەن ھەيرەتتە .

— دادىگىز ئىنتايىن زېرىكەرلىك مۇھىتتا ياشىماقتا ، ئۇ سىزنى بەكمۇ ياخشى كۆرىدۇ !

— ھىم ! — دېدىم مەن سوغۇققىنا كۈلۈپ ، — ئۇ مېنى ياخشى كۆرمەيدۇ ! مەن ئۇنىڭ ئۆيىدىن قوغلاپ چىقىرىلغان .

— مۇنداق دېمەڭ ، ئۇ سىزگە ئامراق ، بۇنى مەنمۇ كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن . يېپىلڭ ، ئۇ دېگەن ياشانغان ئادەم ، سىز ئۇنى ئەپۇ قىلىشىگىز كېرەك ، ئۇ سىزنىڭ كۆگلىگىزنى ئېلىشنىڭلا كويىدا . سىز بولسىگىز چىرايىگىزنىمۇ ئاچمايسىز ، مۇنداق قىلسىگىز ئۇنى ئازابقا قويىسىز .

— سىز ئارىمىزدىكى ئىشلارنى بىلمەيسىز ! غەم قىلمايلا قويۇڭ ! — دېدىم مەن بىرئاز خاپا بولۇپ .

— بولىدۇ ، بۇ گەپلەرنى قويايلى ، سىلەرنىڭ ئائىلەگلار ناھايىتى مۇرەككەپ ، مەنمۇ چۈشىنىپ يېتەلمىگۈدەكمەن ، — دېدى ئۇ .

ئۇدۇلىمىزدا بىر ۋېلىسىپىت كۆرۈندى ، ئۇ تېز سۈرئەت بىلەن كېتىۋاتاتتى ، بىز ئۆزىمىزنى يولنىڭ چېتىگە ئالدۇق . ۋېلىسىپىتنىڭ

چىرىغى يورۇق ئىدى ، ئۇنى قىزىل پالشوپكا كىيىۋالغان بىر قىز مىنىۋال-
غان ، ۋېلىسىپىتنىڭ ئىېگىرى ئىېگىز كۆتۈرۈلگەنىدى . ۋېلىسىپىت
يېنىمىزدىن خۇددى قويۇندەك مېڭىپ ئۆتۈپ كەتتى . مەن ۋېلىسىپىت
قاراڭغۇدا كۆزدىن غايىب بولغۇچە قاراپ تۇرغاندىن كېيىن مۇرەمنى قى-
سىپ قويۇپ :

— ئۇ قىز مېڭىپتۇ . ئۇ خانىنىڭ ئەركە مەلىكىسىدەكلا بولۇپ
كېتىۋاتىدۇ ! — دېدىم .

خې شۇخۇەن گەپ - سۆز قىلمىدى ، بىز بىرئاز ماڭغاندىن كې-
يىن ئاسماقچىلاپ سورىدىم :

— سىزچە رۇپىلڭ قانداق ؟

— ھېچقانداق ئەمەس ، ناھايىتى ئاق كۆڭۈل ، ئىنتايىن ئەدەپ-
لىك ، — دېدى ماڭا قاراپ . روشەنكى ئۇ مېنىڭ ئۇنى سورىشىمدىكى
مەقسىتىمنى قىياس قىلماقتا ئىدى .

— سىز شۇ ئاچامنىڭ غەرىزىنى چۈشەنمىدىڭىزمۇ ؟ — دېدىم
مەن گەپنىڭ پوسكاللىسىنىلا قىلىپ .

— غەرىزىنى ؟ — دېدى ئۇ بىلمەسلىككە سېلىپ .

— ئۇنداق خۇپسەنلىك قىلماڭ . نېمە ، ئۇقمايۋاتامسىز ؟ رۇپىلڭ
سىزگە ئاشىق ، شۇ ئاچامۇ سىزنى بەك يارىتىدۇ !

— شۇنداقمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇ كۆزلىرىنى مەندىن ئۈزمەي .

— سىزنىڭ غېمىڭىزنى قىلىۋاتىمەن ، — دېدىم مەن قەستەن
تەمكىن ۋە جىددىي قىياپەتتە ، — رۇپىلڭ بىلەن توي قىلسىڭىز ئالتۇن
ئۈزۈككە ياقۇت كۆز قويغاندەك بولىدۇ . نەسەب جەھەتتىن ئائىلىمىز ئا-
ئىلەڭلارغا ماس كېلىدۇ . ئەخلاق - پەزىلەت جەھەتتىن ئالساق ، رۇپىلڭ
سىلىق - سىپايە ، مۇلايىم ، مىجەزىمۇ ياخشى . پەزىلەتلىك خوتۇن ، قا-
بىلىيەتلىك ئانا بولالايدۇ . ئۇنى ئالسىڭىز چەكسىز بەختىيار بولىسىز .
قابىلىيەت جەھەتتە ئۇ بەك قابىللاردىن بولمىسىمۇ ، ھەرھالدا خەقتىن
ئانچە قېلىشمايدۇ . ئايال دېگەن ئۆينى ئوبدان تۇتسا ، قائىدە - يوسۇنلۇق
ۋە ئىېرىگە ۋاپادار بولسىلا بولمىدىمۇ ؟ . . . — بىزنىڭ ئۆينىڭ ئالدىغا

كېلىپ قالغاندۇق ، ئىشىكنىڭ يېنىدا توختاپ سۆزۈمنى داۋاملاشتۇردۇم ، — رۇپىنىڭ نۇرغۇنلىغان گۈزەل پەزىلەتلىرى بار . گەرچە ئۇ باي ئائىلىنىڭ قىزى بولسىمۇ ، قىلچە سۆلەتۋاز ئەمەس ، مېڭىشىغا ئوخشاش ئەخلاقسىز ئەمەس . ئەر كىشى ئۈچۈن ئېيتقاندا ، مۇشۇنداق ئايال ئەڭ ياخشى . . .

خې شۇخۇەن قولىنى ئىشىككە تىرەپ ماڭا قارىغىنىچە تۇرۇپ كەتتى ۋە :

— سۆزلەپ بولدىڭىزمۇ ؟ — دېدى سوغۇققىنا .

— ياق تېخى ، رۇپىڭ . . .

سۆزۈمنىڭ ئاخىرىنى ئېيتقۇچە ئۇ تۇساتتىن مېنى سۆيۈۋالدى ۋە چىڭ قۇچاقلىدى ، لەۋلىرىمىز بىر - بىرىگە چاپلىشىپ كەتتى . مەن ئۇنىڭدىن بۇنى كۈتمىگەچكە ئىختىيارسىز چۆچۈپ كەتتىم . گوياكى بىر ئىسسىق ئېقىم پۈتۈن ۋۇجۇدۇمغا ئېقىپ كىرگەندەك بولدى - دە ، يۈرىكىم قېپىدىن چىقىپ كېتىۋاتقاندەك سوقۇپ نېرۋىلىرىم سىزىمىنى يوقاتتى . ئۇ مېنى باغرىغا چىڭ بېسىپ تۇرغاچقا بىز بىر گەۋدىگە ئايلانغانىدۇق ، نەپىسىم بوغۇلۇپ قالدى . ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ سوقۇشىنى ئاڭلاپ تۇراتتىم ، ئۇنىڭ يۈرىكى ۋەزنىلىك ، جىددىي ۋە قىنىغا پاتماي سوقاتتى . ئۆزۈمنىڭمۇ ئۇنى سۆيۈۋاتقانلىقىمنى خىرە - شىرە ھېس قىلدىم . نەپىسىم ئىتتىكلەپ كەتكەنىدى ، تەھلىل ۋە تەپەككۇر قىلىش ئىقتىدارىمنى يوقاتقانىدىم ، شۇ تاپتا كۆز ئالدىمدا دۇنيادىكى مەۋجۇداتلارنىڭ ھەممىسى ئارىلىشىپ كەتكەنىدى .

— يىپىڭ ! — دەپ چاقىردى ئۇ مېنى بوش ئاۋازدا . بۇ ئاۋاز مېنى چۈشىنىكسىز ، كۆز يەتكۈسىز بىر دۇنياغا قايتۇرۇپ كەلدى . ئەڭ ئاۋۋال كۆرگىنىم مانان ئىچىدە ئوتتەك يېنىپ تۇرغان بىر جۈپ كۆز بولدى .

— يىپىڭ ، — ئۇ ماڭا تىكىلگىنىچە يەنە بىر قېتىم چاقىردى .

تىلىم گەپكە كەلمىدى ، كۆڭلۈم ئالاقزادە ئىدى ، ئۇ ئېڭىكىمنى سىلاپ تۇرۇپ كۈلۈمسىرىدى ، مەنمۇ كۈلۈمسىرىمەكچى بولدۇم . لېكىن ،

قولۇمدىن كەلمىدى . يۈرىكىم سۆيگۈ دېڭىزىدا مەۋج ئۇرماقتا ، بەخىرامان داۋالغۇماقتا ۋە باشقا بىر دۇنيادا ئۈز ئەركى بىلەن لەيلەپ يۈرمەكتە ئىدى . خې شۇخۇەن مەندىن كۆز ئۈزمىدى ، قاشلىرىنى يىمىردى ، ئاندىن چوڭقۇر بىر نەپەس ئېلىپ :

— يىپىلڭ ، بۇ مىنۇتلارنى مەن ئۇزۇندىن بۇيان تەشنالىق بىلەن كۈتكەنىدىم ، — دېدى .

ئۇنىڭ سۆزى يۈرىكىمگە ئوت سالدى . يۈزى يۈزۈمگە تېگىپ تۇرغاچقا نەپەس ئالالماي قالدىم . نېمە قىلارىمنى بىلمەي ئاخىر ئىشىكنى قاقتىم ، ئالاقزادىلىك ئىچىدە ئۇنىڭغا « خەير - خوش ! » دېگەن گەپنى ئارانلا قىلالىدىم .

مەن ئۇنى « كېتىك » دەپ ئىنتەردىم . لېكىن ئۇ مىدىر قىلماي تىكىلگىنىچە تۇرىۋەردى . ئىشىك ئېچىلدى . مەن غىپپىدە كىردىم - دە ، دەرھال ئىشىكنى يېپىۋالدىم ، ھەيران بولغان ئاپام سورىدى :

— يىپىلڭ ، ساڭا نېمە بولدى ؟

— ھېچنېمە بولمىدى ، — دېدىم مەن ۋە ھودۇققان ھالدا يۈگۈرگىنىمچە ئۆيگە كىردىم - دە ، ئۇدۇل تاش ئەينەكنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۆزۈمگە قارىدىم . ئىككى مەڭزىم ئاناردەك قىزارغانىدى ، كۆزلىرىمدىن ئوت چاقناپ تۇراتتى . ئالىقىنىم بىلەن يۈرىكىمنى بېسىپ ئاستا ئولتۇردۇم . قولۇمغا ئۇنىڭ شارپىسىنىڭ چۇچىسى ئۇرۇلدى . شارپىنى بوينۇمدىن ئاستا يەشتىم . بۇ ئاچ سىرىق ، قىزىل مەشۇتتا « شۇخۇەن » دېگەن خەت كەشتىلەنگەن يۇڭ شارپا ئىدى . خەتكە قارىغىنىمچە يەنە سۆيگۈ دېڭىزىغا غەرق بولدۇم .

كۈندىلىك خاتىرەمگە مۇنۇلارنى يازدىم .

« مەن رۇپىلڭ بىلەن شۆ ئاچامنى يەڭدىم ، خې شۇخۇەننىڭ كۆڭلىنى رام قىلىۋالدىم . لېكىن ، ئىنتايىن گاڭگىراپ قالدىم . »

مەن خې شۇخۇەننى راستىنىلا ياخشى كۆرۈپ قالغانىدىم . بۇ ، مېنىڭ ئۆچ ئېلىش پىلانىمدا يوق بىر ئىش ئىدى . ئەسلى مەن ئۇنىڭغا ئىشقىمنى بەرمەكچى ئەمەس ئىدىم . بىراق ، يۈرىكىمدە ئىشق ئوتى لا-

ۋۇلداپ يانغاندا بەرداشلىق بېرەلمىدىم . بۇ كېچە ئۇيان ئۆرۈلۈپ ، بۇيان ئۆرۈلۈپ زادىلا ئۇخلىيالمىدىم . ئاپامنىڭمۇ ئۇيقۇسى قاچقانلىقىنى بىلىپ ئاستا كارىۋاتتىن چۈشۈپ ئاپامنىڭ قېشىغا چىقتىم ـ دە ، ئۇنىڭ قوينىغا كىرىۋالدىم .

ئاپام مەڭزىمنى سىلاپ بوش ئاۋازدا سورىدى .

— خې شۇخۇەن بىلەن مۇھەببەت باغلىدىڭمۇ ؟

— شۇنداقراق .

— خۇداغا شۈكۈر . يىپىڭ ، سەن بەختلىك بولسەن ، — دېدى ئاپام بوش ئاۋازدا مېنى باغرىغا چىڭ بېسىپ .

— ئاپا ، سەن مۇھەببەت باغلاپ باققانمۇ ؟

ئاپام سۈكۈتكە چۆمۈپ ئۇزۇنغىچە گەپ ـ سۆز قىلمىدى ، مەن يەنە سورىدىم :

— ئاپا ، سەن دادامغا زادى قانداق تېگىپ قالغان ؟

ئاپام يەنە بىرھازا جىمىپ كېتىپ ، كېيىن ئاستا سۆزلەشكە باشلىدى :

— شۇ يىلى يىگىرمە ياشقا كىرگەنىدىم ، خاربىندا تۇراتتىم ، — ئاپام ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى ، — كىشىلىك ھاياتتا ھەممە نەرسە تاساددىپىيلىق ۋە تەقدىرگە باغلىق بولىدىكەن . بىر كۈنى كىچىك ئاپامنىڭ ئۆيىگە ئويىنغىلى بېرىپ سائەت تۆتلەردە قايتىپ كەلدىم . ئەگەر سەل بالدۇرراق ياكى كېيىنرەك قايتقان بولسامىمۇ ھېچ ئىش بولمايدىكەن . ئەمدىلا چوڭ كوچىغا كېلىشىمگە كىشىلەرنىڭ كوچىنىڭ چېتىگە چىقىپ ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىشىۋاتقىنىغا كۆزۈم چۈشتى ، ئارقىدىنلا ئاسمان ـ پەلەك چاڭ ـ توزان كۆتۈرۈلۈپ بىر ئاتلىق ئەترەت دۈكۈرلەپ كەلدى . مالىمانلىق ئىچىدە مەن بىر موناستىر ئىشىكىنىڭ دالدىسىغا ئۆزۈمنى ئېلىپ ئاتلىق ئەترەتكە قىزىقسىنىپ قاراپ تۇردۇم . ئاتلىق ئەترەتنىڭ باشلىقى داداڭ ئىدى . ئۇ ئالدىمدىن ئۆتۈپ كەتتىيۇ ، بىردىنلا ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ موناستىرنىڭ ئالدىدا توختاپ ماڭا سەپسالدى ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىكىلەرمۇ توختاشتى . مەن ساراسىمىگە چۈشۈپ نەپەس ئېلىش-

قىمۇ جۇرئەت قىلالمىدىم . ئۇ ، بىر ئىغىزمۇ گەپ قىلمىدى ، پەقەت يېند-
دىكى فۇگۇنگە ئېڭىشىپ بىر نېمىلەرنى دېدى ـ دە ، ئېتىنى قامچىلاپ
يۇرۇپ كەتتى ، ئارقىسىدىكىلەرمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى . دەككە ـ
دۈككە ئىچىدە ئۆيگە قايتتىم ، ھېچ ئىش يۈز بەرمىدى . مەنمۇ بۇ ئىش-
شۇنىڭ بىلەن تۈگىدى ، دەپ ئويلاپتىمەن . نەدىكىنى ، ئەتىسى ھەربىي
كىيىم كىيگەن بىر توپ ئادەم بىر ساندۇقنى كۆتۈرۈپ كىرىپ مېھمانخا-
نىغا قويدى ـ دە ، لۇ جېنخۇانىڭ مېنى توقاللىققا ئالىدىغانلىقىنى ئېيتتى !

— دادامغا شۇنداق تەگكەنمىدىڭ ؟ — دەپ سورىدىم .

— ھەئە ، شۇنداق تەگكەن ، — دېدى ئاپام بوش ئاۋازدا ،
قاراڭغۇدىمۇ ئاپامنىڭ ھەسرەتلىك كۆلۈمسىرىشىنى كۆرۈپ تۇردۇم ، —
ساندۇق كېلىپ ئەتىسى گۈللۈك تەختىراۋان كەلدى . مەن ئاتا ـ ئانام-
نىڭ يىغا زارىسى ئىچىدە تەختىراۋانغا چۈشتۈم ۋە يىغى ئۆيگىچە يىغلاپ
باردىم . . .

ئاپامنىڭ سۆزى بىردىنلا توختىۋىدى ، مەن كوچىلاپ سورىدىم :

— كېيىن قانداق بولدى ؟

— كېيىن ؟ — ئاپام يەنە كۈلۈمسىرىدى ، — كېيىن لۇ جېنخۇا-
نىڭ توقىلى بولدۇم . ئېسىل ، ياخشى تاماق ، كاتتا كىيىم ـ كېچەك ،
قىممەت باھالىق زىبۇ زىننەتلەر ئىچىدە ھەشەمەتلىك تۇرمۇش كەچۈر-
دۇم ، ئۆزۈم يالغۇز بىر كورپۇس ئەجنەبىيچە ئۆيدە ئولتۇردۇم ، بەش ـ
ئالتە قىز خىزمىتىمدە بولدى . . .

— ئۇ چاغلاردا دادام سېنى ئىنتايىن ياخشى كۆرەتتىمۇ ؟

— ھەئە ، ئىنتايىن ياخشى كۆرەتتى ، ئۇ بىر ئالتۇن دەۋر
ئىدى . . . — ئاپام ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى ، — ئۇ چاغلاردا دادالڭ نا-
ھايىتى چىرايلىق ئىدى ، خۇشى تۇتۇپ قالغاندا بەكمۇ مۇلايىم بولۇپ
كېتەتتى ، ھەربىي كىيىم كىيىپ ئاتقا مىنگەندە ئاجايىپ ھەيۋەتلىك ۋە
غەيۇر ئىدى . كۆپچىلىك مېنى بەختىڭ ئېچىلدى ، دېيىشەتتى . بىراق
مەن شىپىڭغا ھامىلدار بولغان ۋاقتىمدا دادالڭ بىر چاكچىلىكەشنى ئالدى ،
ئۇ شۆچىن ئىدى . شىپىڭ تۇغۇلۇپ ئىككىنچى يىلى شۆچىن ئىبرخاۋنى

تۇغدى . شۇنىڭدىن كېيىن داداڭ ئاز دېگەندە يەنە ئون خوتۇن ئالدى . لېكىن ئۇلارغا ئانچە كۆڭۈل بەرمىدى . پەقەت شۆچىن ئىككىمىزگىلا باشقىچە كۆزدە قارىدى . شىپىڭ ئايدەك چىرايلىق قىز ئىدى ، داداڭنىڭ بىر مەزگىل مېنى تاشلىۋەتمىگەنلىكى ئېھتىمال ئۇنىڭ شىپىڭنى ئىنتايىن ياخشى كۆرگەنلىكىدىن بولسا كېرەك . شىپىڭ ئۆلۈپ كەتكەندە داداڭ بەكمۇ قاتتىق يىغلاپ ھەسرەت چەكتى ، ئۇنىڭ كۆزىدىن ياش چىققانلىقىنى مەن شۇ ۋاقىتتا كۆردۈم . شىپىڭنىڭ شاراپىتى بىلەن داداڭ مېنى تەيۋەنگە ئېلىپ كەلدى . . . بەزىدە داداڭنى بەكمۇ رەھىمسىز ئەمەس دەپمۇ ئويلاپ قالىمەن . . .

مەن چارچاپ قالغانىدىم ، ئەسنەپ قويۇپ مۇڭدىگەن ھالدا :

— بۇ سۆزلۈڭگە قارشىمەن ئاپا ، دادام رەھىمسىز ئادەم ! ئۇنىڭ ئىككىمىزنى ئۆيدىن ھەيدەپ چىقارغىنىنىڭ ئۆزى رەھىمسىزلىك !

— بۇنى پۈتۈنلەي داداڭدىن كۆرگىلى بولمايدۇ ، دۇنيادا ھەقىقىي رەھىمسىز ئادەم يوق ! پۈتۈنلەي يامان ئادەممۇ يوق ! ھازىر بىلمەسەڭ كېيىن بىلىپ قالىسەن . داداڭنىڭ شىپىڭغا ئامراقلىقىغا قارىساق ، ئۇنى رەھىمسىز دېگىلى بولمايدۇ . شىپىڭنىڭ كېسىلى ئېغىرلاشقان چاغلاردا ، داداڭ ھەر قانچە ئالدىراش بولسىمۇ ئۇنىڭ يېنىغا باراتتى ، بىردەم - يېرىمدەم ئولتۇرۇپ پاراڭلىشاتتى ، — ئاپام ئۇلۇغ - كىچىك تىندى ، — داداڭ بىلەن شىپىڭنىڭ بىر - بىرىگە بولغان مېھىر - مۇھەببىتىنى كۆرۈپ كۆڭلۈم بۇزۇلاتتى . شىپىڭنىڭ نازاكەتلىكى ۋە مۇلايىملىقى داداڭنىڭ ئۆز بېشىمچىلىقى ۋە تەرسالىقى بىلەن تۈپتىن ئوخشاشمايتتى . ئەمما ئۇلارنىڭ ئاتا - بالىلىق مېھرى ئىنتايىن چوڭقۇر ئىدى . دوختۇر شىپىڭنى قۇتقۇزغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئۇقتۇرغاندا ، داداڭ دوختۇرنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغىلى تاس قالغان ، قورالنى چىقىرىپ دوختۇرغا تەھدىت سالغان . . .

مېنى يەنە ئەسنەك تۇتتى .

— ئۇنىڭ شىپىڭغا شۇنداق مۇئامىلە قىلغانلىقى بىر مۆجىزىكەن ! — دېدىم مەن .

— مەن داداڭ بىلەن شۇنچە يىل ئەر - خوتۇن بولۇپ ئۆتكەن بولساممۇ ، داداڭنى چۈشىنىپ يېتەلمىدىم ، لېكىن شۇنى جەزم قىلالايمەنكى ، ئۇ رەھىمسىز ئادەم ئەمەس ، ئەكسىچە تېخى ناھايىتى مېھرلىك ، شەپقەتلىك ئادەم . ئادەتتىكى ئادەملەرگە ئوخشاشمايدۇ ، سەن ئۇنى ئاددىيلا قاراش بىلەن ئۆلچىسەڭ بولمايدۇ .

— مېنى قامچىلىغاندا ، ئۇنىڭدا مېھر - شەپقەتنىڭ نامۇنىشانىنى كۆرمىدىم ، ئۇنى خۇددى ئادەمگەرچىلىكنى ئۇقمايدىغان يىرتقۇچ ھايۋانغىلا ئوخشاتتىم ، — دېدىم - دە ، بىر يېنىمغا ئۆرۈلدۇم . قاتتىق ئۇيقۇ بېسىپ كۆزۈم يۇمۇلماقتا ئىدى .

— يېپىڭ ، سېنىڭ غېمىڭدە قالدىم ، — ئاپام گەپ قىلدى . لېكىن ، ئاۋازى بەكمۇ يىراق يەردىن كېلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى ، چۈنكى مېنى ھەقىقەتەن تاتلىق ئۇيقۇ باسقانىدى ، — بىر قېتىم تاياق يېيىش ئۇنچىۋالا ئېغىر ئالغۇدەك ئىش ئەمەس ، بۇنىڭغا نېمە ئۈچۈن كۆڭلۈڭدە مۇنچە ئۆچمەنلىك ساقلايسەن ؟ بۇ مىجەزىڭنى ئۆزگەرتمەيدىغان بولساڭ مەڭگۈ خاتىرجەملىك ۋە شادلىققا ئىگە بولالمايسەن . . .

مەن مۇجمەللا بىر گەپ قىلدىم ، لېكىن نېمە دېگەنلىكىمنى بىلمەيتتىم ، ئاپامنىڭ ئاۋازى يەنە كەلدى :

— يېپىڭ ، مەن ساڭا قارىغاندا كۆپ ئازاب چەككەن . ئېغىر دەرد - ئەلەملەردە يۈرىكىم پۈچۈلانغان . سەن چىدامىلىق ۋە كەڭ قورساق بولۇشۇڭ كېرەك ، مەن سېنىڭ خۇشال - خۇرام يۈرۈشۈڭنى ئارزۇ قىلىمەن . يىغلىشىڭنى خالىمايمەن ، سۆزۈمنى چۈشەنگەنسەن ؟

— ھە ، — دەپلا قويۇپ كۆزۈمنى يۇمدۇم ، خېلى بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن ئاپامنىڭ گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغاندەك بولدۇم ، ئۇنىڭ گەپلىرى قۇلىقىمغا ئانچە - مۇنچە كىردى .

— يېپىڭ ، سەن بابا مەندىن مۇھەببەت باغلىغانمۇ دەپ سورىغانىدىڭغۇ ؟ توغرا ، مەن بىر ئادەمنى سۆيگەن . . . بۇ ھەقىقىي سۆيگۈ . . . چىرايلىق . . . غەيۇر . . . ھەر قانداق بىر ئايال ئۇنى سۆيەتتى . . . مۇشۇنچە يىللاردىن بۇيان ئۇنى قەلبىمدىن زادىلا چىقىرىۋېتەلمىدىم . . .

ئاپام نۇرغۇن گەپلەرنى دېگەندەك قىلدى . لېكىن ئۇنىڭ ئاۋازى مېنىڭدىن بارغانسېرى يىراقلاپ كەتتى ، نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىيالمىدىم ھەرقانچە قىلساممۇ كۆزۈمنى ئاچالمىدىم . ئاخىر ئاپامنىڭ ئاۋاز دولقۇنلىرىنى تۇتۇشتىن ۋاز كېچىپ ئۇيقۇ دېڭىزىغا غەرق بولدۇم .

5

كۈن ئىللىشقا باشلىدى ، مارت ئېيى تەيۋەندە ئەڭ ئېسىل چاغلار . شىمالنىڭ سىمىلداپ يامغۇر يېغىپلا تۇرىدىغان ھۆل - يېغىن پەسلى ئۆتۈپ قۇياش پارلاپ تۇرىدىغان كۈنلەر كەلدى . خۇددى مۇشۇ كۈنلەردىكى ھاۋاغا ئوخشاش مېنىڭمۇ پۈتۈن ۋۇجۇدۇم تۈگىمەس - پۈتمەس ھاياتىي كۈچكە تولدى . مەن ئۇنىۋېرسىتېتقا ئىمتىھان بېرىشكە تەييارلىق قىلمىدىم . سەۋەبى بىرىنچىدىن ، كۆڭلۈم تارتمىدى . كىتابنى قولۇمغا ئالساملا خىيالىم چېچىلىپ كېتەتتى ؛ ئىككىنچىدىن ، ۋاقتىم چىقمىدى . خې شۇخۇەن بىلەن كۆرۈشۈش ، سەيلە قىلىش بىلەنلا بولۇپ كېتىپ ، ئىنتىقام ئېلىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالماقتا ئىدىم ، ھاياتىمدا تۇنجى قېتىم « مۇھەببەت » نىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ھەقىقىي چۈشەندىم . ئىلگىرى ، « مۇھەببەت » دېگەن ئىككى ياشنىڭ كۆڭۈل رايى دەپ قارايتتىم . ئەمدى بىلدىمكى ، مۇھەببەت كۆڭۈل رايىلا ئەمەس ، بەلكى ئادەمنى ئۆتقا سېلىپ كۆيدۈرىدىغان ، ھەر كويلارغا سېلىپ پاراكەندە قىلىدىغان ، ئازدۇرىدىغان نېمىكەن !

خې شۇخۇەن يەنىلا ھەپتىسىگە ئۈچ قېتىم « ئۇياق » قا بېرىپ دەرس ئۆتۈپ تۇردى . بۇ ئىشقا ئاچچىقىم كېلەتتى ، ئۇنىڭ دەرس ئۆتۈشنى توختىتىشىنى ئۈمىد قىلاتتىم . شۇندا ئۇ مەن بىلەن كۆپرەك بىللە بولاتتى . لېكىن ئۇ جاھىللىق قىلىپ ، ئۆز ۋاقتىدا ماقۇل بولغان ئىشتىن ئەمدى يېنىۋالسام بولمايدۇ ، دەپ تۇرۇۋالدى .

بىر كۈنى ئاخشام ئۇ رۇپېڭغا دەرس ئۆتەتتى . مەن ئەرمەك بولغۇدەك ئىش يوق ئاپام بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتىم . تۇرۇپلا خىيال

كـەپتىرىم « ئۈياق » قا ئۇچتى ـ دە ، ئۇدۇل خې شۇخۇەن بىلەن رۇ-
پىڭنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ قوندى . مەن ئولتۇرالماي قالدىم . قانداقتۇر
بىر غەيرىي سېزىم مېنى ۋەسۋەسىگە سالدى . ئىچىم تىت ـ تىت بولۇپ ،
ئۆينىڭ ئىچىدە بىرپەس ئۈياقتىن ـ بۇياققا ماڭدىم . ئاخىر « ئۈياق » قا
بېرىپ ئەھۋالنى كۆرۈپ كېلىش قارارىغا كەلدىم ـ دە ، ئالمان ـ تالمان
يوپكامنى كىيىپ ئاپامغا خوش دەپ قويۇپلا چىقىپ كەتتىم .

« ئۈياق » قا بېرىپلا خې شۇخۇەننىڭ دەرسنى رۇپىڭنىڭ ھۇج-
رىسىدا ئۆتىدىغان بولغانلىقىنى بىلدىم . بۇ ھال مېنى تېخىمۇ پاراكەندە
قىلدى ، رۇپىڭنىڭ خې شۇخۇەننى تارتىۋېلىشىدىن قورقۇپمىغۇ كەت-
مەيتتىم . بىراق ، مۇھەببەت دېگەن شۇنداق كۆزى كىچىك ، شەخسى-
يەتچى ، سىرلىق نەرسە ئىكەنكى ، ئۇنى چۈشەندۈرگىلىمۇ بولمايدىكەن .
ئۇلارنىڭ خاس ھۇجرىغا كىرىۋېلىپ دەرس ئۆتۈۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپلا
قۇيقا چاچلىرىم تىك تۇرۇپ كەتتى . چۈنكى ، شۇخۇەن دەرسنى رۇ-
پىڭنىڭ ھۇجرىسىدا ئۆتىدىغان بولغانلىقىنى ماڭا ئېيتمىغانىدى .

دادام مېھمانخانىدا بولۇپ ، رېزىنكە بىلەن بامبۇك پارچىلىرىنى
چېتىپ پىلدىرلىغۇچ ياساشقا كىرىشىپ كېتىپتۇ ، ئېرجىيې ئۇنىڭغا يار-
دەملىشىۋېتىپتۇ . دادامنىڭ قورايدەك قوللىرى زادىلا قولاشمايتتى ، قانچە
ھەپىلەشسىمۇ بامبۇك پارچىلىرى چېچىلىپ كېتەتتى . نارازى بولغان
ئېرجىيې توۋلاپ كېتەتتى . بۇ ھالنى كۆرۈپ دادامغا بۇ ئاچ كۆز ، بەتقى-
لىق بالا سېنىڭ نامىڭنى بۇلغاپ ھارامدىن بولغان بالا ! دەۋېتىشكە تاس
قالدىم (مەن ئېرجىيېنى كۆزەتكەنچە ، بۇ ئىشنى شۇنچە جەزملەشتۈر-
مەكتە ئىدىم) . شۇغىنىسى ، پۇرسەت تېخى پىشىپ يېتىلمىگەنىدى .
شۇڭا ھەممىنى ئاشكارىلىۋېتىشتىن زورىغا ئۆزۈمنى باستىم ـ دە ، ئۇدۇل
رۇپىڭنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ ، ئىشىكنى غاچ ئاچتىم .

شۇئان داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدىم ! كۆڭلۈم بىكار ئۆيمىگەنىكەن .
مەن ئۇخلىسامىمۇ چۈشۈمگە كىرمەيدىغان بىر ھالنى كۆردۈم : رۇپىڭ
يېزىق شىرەسىنىڭ ئالدىدىكى ئورۇندۇقتا خې شۇخۇەننىڭ قولىنى تۇ-
تۇپ ، مەڭزىنى ئۇنىڭ بىلىكىگە ياققان ھالدا ئولتۇراتتى ، خې شۇخۇەن

رۇپىگىغا يۆلەنگىنىچە ، ئېگىشىپ ئۇنىڭغا بىر نېمىلەرنى دەۋاتاتتى . ئىدىشكىنىڭ ئېچىلىشى ئۇلارنى چۆچۈتۈۋەتتى . ئىككىسى تەگلا بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قارىدى . مەن دېمىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ ، بۇرۇلۇپ كەينىمگە ياندىم ـ دە ، ئىشىكنى گۈپپىدە يېپىپ ، ئوقتەك ئېتىلغىنىمچە هويلىغا چىقتىم ۋە دەرۋازىغا قاراپ يۈگۈردۈم . هەيران بولغان دادام :

— يېپىلىڭ ! يېپىلىڭ ! يېپىلىڭ ! نېمە قىلىغىنىڭ بۇ ! نېمە قاچىسەن ؟ — دەپ ۋارقىراپ قالدى .

مەن دادامنىڭ تووۋلىغىنىغىمۇ قارىماي ، دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلدىم ، دەرۋازىنى ئاچاي دەپ تۇرۇۋۇشۇمغا ، خې شۇخۇەن خۇددى قۇيۇندەك كېلىپ ئالدىمغا ئۆتۈپ قولۇمنى تۇتىۋالدى . غەزىپىمدە قولۇمنى سىلكىپ تارتىپ ئۇنى بىر كاچات سالدىم ـ دە ، ئۇ ئۆزىنى ئوڭشاپ بولغۇچە دەرۋازىنى ئېچىپ قېچىپ چىقىپ كەتتىم .

ئىككى قەدەم مېڭىشىمغا خې شۇخۇەن يېتىشىۋېلىپ مۈرەمدىن تۇتۇپ كۈچەپ تارتىپ مېنى ئۆزىگە قاراتتى . ئۇنىڭ چىرايى جىددىي تۈس ئالغان ، تامدەك تاتىرىپ كەتكەنىدى ، كۆزلىرىدىن ئوت چاقنايتتى ، ئۇ تاقەتسىزلىك ئىچىدە هاسىراپ تۇرۇپ :

— يېپىلىڭ ، بۇنى چۈشەندۈرەي ، ئاڭلاڭ !

— ياق ! — دېدىم مەن جاھىللىق بىلەن ئۇنىڭدىن قۇتۇلاي دەپ .

— يېپىلىڭ ، چوقۇم ئاڭلىشىڭىز كېرەك ! — ئۇ بىلىكىمدىن مەھكەم تۇتۇۋالغانىدى . مەن خېلى كۈچىگەن بولسامۇ ئاجرىيالمىدىم . كوچىدا ئادەم ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ ، ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنىڭ دىققىتىنى تارتماي قالمىدۇق .

— مېنى قويۇۋېتىڭ ، چوڭ كوچىدا مۇنداق قىلماڭ ! — دېدىم مەن تېپىرلاپ پەس ئاۋازدا .

— كارىم نېمە ! — دېدى ئۇ مېنى تېخىمۇ چىڭ قۇچاقلاپ ، — گېپىمنى ئاڭلاڭ !

مەن ئۇنىڭغا ئىنائەت قىلىپ تېپىرلاشتىن توختىدىم . ئۇ مېنى

قويۇۋېتىپ ، كۆزۈمگە تىكىلگىنىچە سۆزلىدى :
— يىپىك ، بىر ئاجىزە پۇتۇن غەيرىتىنى يىغىپ سىزگە مۇھەببەت ئىزھار قىلسا ، سىز ئۇنىڭغا باشقا بىرىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىڭىزنى ئېيتسىڭىز ، ئۇ كۆز ئالدىڭىزدا ھەسرەت چەكسە ، ئۇمىدسىزلەنسە مۇڭغا پاتسا قانداق قىلغان بولاتتىڭىز ؟
مەن ئۇنىڭ گەپلىرىنىڭ قانچىلىكى راست ، قانچىلىكى يالغانلىقىنى بىلىش نىيىتىدە ، ئۇنىڭغا قاتتىق تىكىلدىم . بۇ چىراي شۇنداق سەممىي ئىدىكى ، ھەرگىز شەك كەلتۈرگىلى بولمايتتى . ماڭا سەممىيلىك بىلەن تىكىلگەن بۇ كۆزلەردە بىلىنەر ـ بىلىنمەس ھەسرەت ۋە ئىلتىجا ئىپادىلىنەتتى . مەن قايىل بولۇپ بېشىمنى ساڭگىلاتتىم ، بوش ئاۋازدا :
— دېمەك ، قۇچاقلاش ئارقىلىق ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپسىز — دە ؟ — دېدىم .
— ئۇنى قۇچاقلىمىدىم ! مەن نەسىھەت قىلماقچى بولۇپ قېشىغا بېرىۋىدىم ، ئۇ مېنى تۇتىۋالدى . يىغلاپ كەتتى . نائىلاج سۈكۈت قىلدىم ۋە ئۇنىڭغا خۇددى ئۆز سىڭلىمغا نەسىھەت قىلغاندەك تەسەللى بەردىم . ئۆزىڭىزگە ئايان ، ئۇنىڭ ئالدىدا خىجىلمەن . ئۇ ئاق كۆڭۈل قىز ، ئازار بېرىشنى كۆڭلۈم كۆتۈرمىدى ! يىپىك ، گېپىمنى چۈشەندىڭىزمۇ ؟
— ئۇ سىڭلىڭىز ئەمەس ، — دېدىم تەرسالىق قىلىپ ، — ئىچ ئاغرىتىشىنىڭ ئۆزى خەتەرلىك ئىش ، بولۇپمۇ ئوغۇل بىلەن قىز ئوتتۇرىسىدا .
— شۇنىسى ، ۋۇجۇدۇمدا ئۇنىڭغا قارىتا مۇھەببەتتىن ئەسەر يوق .
— ئەگەر مەن بولمىسام ، ئۇنى ياخشى كۆرگەن بولاتتىڭىزمۇ ؟
ئۇ ئويغا چۆمدى . كېيىن گاڭگىرىغان ھالدا بېشىنى چايقىدى :
— بىلمەيمەن .
— بۇ سۆزىڭىز ئۇنىڭ يەنىلا سىزنى جەلپ قىلالايدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ ، — دېدىم مەن ئەزۋەيلەپ ، — ئۇ ھېسداشلىقىڭىز ۋە ئىچ

ئاغرىتىشىڭىزدىن پايدىلىنىپ سىزنى ئىندەككە كەلتۈرمەكچى . شۇڭا ، بايىقى ئەھۋال يەنىلا يۈز بېرىشى مۇمكىن !

— يىپىك ! — دېدى ئۇ قولۇمنى چىڭ تۇتۇپ كۆزۈمگە تىكىلگىنىچە ، — قەسەم ئىچىمەنكى ، ئەتىدىن تارتىپ « ئۇياق » قا قەدەم باسمايمەن ، سىز بىلەن بىللە بارسام بارىمەن ، ئۆزۈم بارمايمەن ! رۇپىڭلارغا بەرگەن ۋەدەمگە خىلاپلىق قىلىشقا رازىمەنكى ، مەندىن گۇمانلىنىشىڭىزغا چىداپ تۇرالمايمەن ! يىپىك ، ماڭا ئىشىنىڭ ، ئىشىنىڭ دەيمەن !

روشەنكى ، ئۇ تاقەتسىزلىنىۋاتاتتى . ئۇنىڭ جىددىي تەلەپپۇزىدىن باغرىم يۇمشاپ ئىچىم سىيرىلدى . ئۇ بىر ھازاغىچە گەپ قىلماي يەرگە قاراپ تۇردى . بېشىمنى كۆتۈرۈشۈمگە ، ئىككىمىزنىڭ كۆزى ئۇچراشتى . ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى ئىلتىجا ۋە مۇلايىملىق مېنى شۈررىدە ئېرىتىۋەتتى . گەپمۇ قىلالماي قولۇمنى ئۇنىڭ ئالقىنىغا قويدۇم . قوللىرىمىز جۇپلەشتى ، ئۇ دەرھال قولۇمنى ئاغرىغۇدەك چىڭ سىقتى . بىر — بىرىمىزگە تىكىلگىنىمىزچە بىرپەس تۇرغاندىن كېيىن ، چىڭ چاپلىشىپ نىشانسىزلا ئالغا قاراپ ماڭدۇق . كوچىنىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى دەرەخلەر بىر — بىرلەپ كەينىمىزدە قالدى . كوچا چىراغلىرى شولىمىزنى بىردە كەينىمىزگە ، بىردە ئالدىمىزغا چۈشۈرەتتى . بىر — بىرىمىزگە چاپلىشىپ كەتتۇق ، ئۇنىڭ ئالقىنىدىن چىققان ئىسسىق ئېقىم مېنىڭ ئالقىنىمغا ئۆتمەكتە ئىدى . كوچىنىڭ چېتىگە چىققاندا تەڭلا توختاپ قالدۇق .

— يانايلىمۇ ؟ — دېدى ئۇ .

كەينىمىزگە يېنىپ ئاستا ماڭدۇق ، كوچىدا ئادەم سېلىككەنىدى .

— مۇشۇ يېتىمىزچە مېڭىۋېرەيلى ، تاڭ ئاتقۇچە ماڭايلى ، — دېدى ئۇ .

مەن زۇۋان سۈرمىدىم . ئۇ بىر تۈپ ئاكاتسىيە دەرىخىنىڭ يېنىدا توختىدى .

— مەن سىزنى سۆيۈۋالاي ، — دېدى ئۇ ، — كۆزىڭىزنى يۇمۇپ تۇرۇڭ !

كۆزۈمنى يۇمۇپ تۇردۇم . بۇ چوڭ كوچا ئىدى ، لېكىن بۇنىڭ بىلەن نېمە كارىم !

مارت ئېيىنىڭ ئاخىرى ، بۇ كۈنلەردە بىز بېيتەنگە بېرىپ ئويناشنى ياقتۇرۇپ قالدۇق . چۈنكى ، خې شۇخۇەن تاغنى ياخشى كۆرەتتى ، مەن سۇنى ياخشى كۆرەتتىم ، بېيتەندە سۇمۇ تاغمۇ بار ئىدى . باھار پەسلىدە بېيتەن ياپيېشىل تاغلىرى ، زىلال سۇلىرى بىلەن ئاجايىپ كۆركەم تۈس ئالاتتى . بىزمۇ ئاشۇ ياپيېشىل ئۆسۈملۈكلەرگە ئوخشاش ھاياتىي كۈچكە تولماقتا ئىدۇق . كىچىككىنە يېشىل قولۋاقتا چۈشۈپ كۆلدە بەھۇزۇر سەيلە قىلىپ ، ھاياتلىقنىڭ ، ياشلىق باھارىنىڭ ، شېرىن چۈشتەك يېقىملىق مۇھەببەتنىڭ پەيزىنى سۈردۇق . ئۇنىڭ ئاۋازى ناھايىتى ساز ئىدى ، مېنىڭ ئاۋازىممۇ قېلىشمايتتى . داۋالغۇپ تۇرغان قولۋاقتا ئۇ ماڭا بىر ناخشا ئېيتىپ بەردى :

قار ئۇچقۇنى كەتتى ئۆتۈپ ئېچىلغۇسى مېيخۇا گۈلى ،
ئويناقشىغان جۈپ قارلىغاچ كۆكتە پەرۋاز ئەيلىدى .
ئىللىق باھار كەلگەچ يانا گۈل ـ چېچەككە تولدى جاھان ،
ئالدى دىيار يېپيېڭى تۈس گۈزەللىكى بولدى ئايان .

مەن قاقاقلاپ كۈلگىنىمچە قولۇم بىلەن سۇنى قوچۇپ ، سۇ يۈزىدە سان ـ ساناقسىز مەيىن دولقۇنلارنى ھاسىل قىلدىم ، كېيىن ئوچۇملاپ سۇ ئېلىپ خې شۇخۇەنگە چاچتىم . ئۇ پالاقنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ماڭا ھەيۋە قىلدى . نەتىجىدە قولۋاق كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا پىرقىراپ كەتتى . ئويۇن ـ چاقچاقتىن كېيىن ئېگىنىمنى قولۇم بىلەن تىرەپ سۈكۈت ئىچىدە ئولتۇردۇم ، ئۇمۇ جىمىپ قالدى . شۇ تەرىزدە گەپ ـ سۆز قىلماي ، بىر ـ بىرىمىزگە قاراپ ئولتۇرۇپ قالدۇق .

ــــ بۇ ناخشىڭىز قاملاشمىدى ، ــــ دېدىم مەن ، ــــ قارمۇ يوق ، مېيخۇا گۈلىمۇ ئېچىلمىغان پەسىلدە مۇھىتقا ماس كەلمىدى !

ــــ ئۇنداق بولسا ، قايسى ناخشىنى ئېيتاي ؟

— مۇھەببەت ماس كەلگۈدەك ناخشا ئېيتىڭ .
بۇنىڭ بىلەن ئۇ بەكمۇ ياخشى بىر ناخشا ئېيتتى :

ھۆسنىڭگە زەپ قوشتى ھۆسن ، سۈرەت كەبى ئاسمانۇ تاغ ،
قارلار ئېرىپ سۇ كۆۋەجەر ، مەيىن شامال سۆيگەن شۇ چاغ .
زەپمۇ گۈزەل باھار پەسلى بۇ ، ياپيېشىل ئەتراپ تۈگۈل ،
گۈل سايىسى ، گۈللەر ھىدى ، مەجنۇن تاللار ئوينار ئۇسسۇل .
قورقۇنچتۇر باھار كېتىپ ، گۈل ــ گىياھلار بولسا غازاڭ ،
تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكىن جۇدۇن ــ چاپقۇن قىلسا خازان .
ياشلىق ئۆتەر ئېقىن سۇدەك ، ئەستە مەھكەم تۇتقىن يىگىت ،
ھايات گۈزەل ، مۇھەببەت دەپ يۈرمىگىن سەن پىراق چېكىپ

خې شۇخۇەن بۇ ناخشىنى بوش ئاۋازدا شۇنداق لەرزان ، مۇڭلۇق ئېيتتىكى ، ساداسى سۇ يۈزىدە چۆرگىلەپ ئۇزاققىچە قۇلىقىمدىن كەتمىدى ، كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ كىرپىكىم نەملەشتى . ئۇ قولۇمنى چىڭ تۇتۇۋالدى ، قولۇاق سۇ ئۈستىدە لەيلەپ قالدى ، « قارلار ئېرىپ سۇ كۆۋەجەر ، مەيىن شامال سۆيگەن شۇ چاغ . . . » بىز كۆلنىڭ مەنزىرىسى ۋە تاغنىڭ گۈزەللىكىگە مەست بولۇپ ، ئۈنچىقماي بىر ــ بىرىمىزگە قاراپ ئولتۇرۇپ قالدۇق .

ئاپرېل ئايلىرىدا بىز تانسا ئويناشقا قىزىقىپ قالدۇق . تانسخانىغا كىرىۋېلىپ ، قىن ــ قىنىمىزغا پاتماي قانغۇچە تانسا ئوينايتتۇق ، بۇ تاڭسىنىڭ راسا ئەۋجىگە چىققان چاغلىرى ئىدى . شۇنىسى ، ئىككىمىز تانسا ئويناشنى بىلمەيتتۇق . خې شۇخۇەن ھېچنىمىگە پەرۋا قىلماي مېنى مەيدانغا تارتىپ چۈشۈرەتتى ، باشقىلار مازاق قىلارمۇ دېمەي ، چېلىنۋاتقان مۇزىكىغا كەلسۇن ــ كەلمىسۇن ئويناۋېرەتتۇق ، خۇددى كىچىك بالىلاردەك كۈلۈپ قىن ــ قىنىمىزغا پاتماي كېتەتتۇق .

يېرىم كىچىدە ، چەكسىز شادلىق ئىلكىدە تانسخانىدىن قايتقىنىمىزدىمۇ ، مەن ئۇنىڭ مۆرىسىگە بېشىمنى قوياتتىم ، كوچىغا پاتماي كۈلۈپ ماڭاتتۇق . ئۆيگە كەلگىنىمىزدە ، ئۆزۈمنى باسالماي ئۆينىڭ ئىچىدە

پىرقىراپ ئىختىيارسىز كۈلەتتىم . ئۇخلاش كىيىمىنى كىيىپ چاچلى-
رىمنى تارىغۇچە ھەم پۇتۇمنى ئۇدارغا كەلتۈرۈپ تۇرۇپ ناخشىغا غىڭ-
شىيتتىم . ئاپام ماڭا قاراپ ھەيران بولۇپ :
— بۇ قىز ئەقلىدىن ئېزىپتۇ ! — دەپ قويىاتتى .
راست ئەقلىمدىن ئازغانىدىم ! دۇنيادا پەقەت مۇھەببەتلا ئادەمنى ئەقلىدىن ئازدۇرالايتتى .
بۈگۈن شۇخۇەن ئىككىمىز كىنو كۆرگىلى باردۇق ، ئېلىزابېت تايلور ئورۇندىغان سىمفونىيە ئىكەن . تىياتىرخانىنىڭ ئالدىغا ئادەم تو-لۇپ كېتىپتۇ . بېلەتكە ئۆچىرەت تۇرغانلارنىڭ ئايىغى كوچىنىڭ دوق-مۇشىغا يېتىپتۇ . ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن ئاپتوموبىللار ئۇياقتىن - بۇياققا ئۆتۈپ تۇرۇپتۇ . خې شۇخۇەن نەق بىر سائەت ئۆچىرەتتە تۇرۇپ ئىككى بېلەت ئالدى . ئالدىنقى مەيدان تېخى تۈگىمىگەنىدى . ئۇيۇن باشلانغۇچە ماگىزىنلارغا كىرىپ ، ئۆتكەن - كەچكەنلەرنىڭ تاماشىسىنى كۆرگەچ ، تىياتىرخانىنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈردۇق .
توساتتىن ، كۆزۈم ئاۋاق بىر ئادەمگە چۈشۈپ قالدى ، گازىر كۆز ، قىسقا ئېڭەك بۇ ئادەم شۇ ئاچامنىڭ ئوينىشى ئەمەسمۇ ! بۇ قېتىم ئۇ پىيادە ، ئۆزى يالغۇز ئىدى . ئالدىراپ بىر يەرگە كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى . شۇئان كاللامغا ، ئۇ شۇ ئاچامنىڭ يېنىغا ماڭدى ، دېگەن ئوي كەلدى - دە ، دەرھال پېيىگە چۈشمەكچى بولدۇم . خې شۇخۇەنگە :
— ئازراق ئىشىم چىقىپ قالدى ، ھازىرلا كېلىمەن ، — دەپ قو-يۇپلا ، بۇرۇلۇپ ھېلىقى ئادەمنىڭ كەينىدىن ماڭدىم .
— يېپىڭ نەگە بارىسىز ؟ — دېدى خې شۇخۇەن كەينىمدىن توۋلاپ .
خې شۇخۇەنگە جاۋاب بېرىشكىمۇ ئۈلگۈرەلمىدىم . چۈنكى ، ھې-لىقى ئادەم تار بىر كوچىغا كىرىپ كەتكەنىدى . مەنمۇ تاپ بېسىپ شۇ كوچىغا كىرىدىم . بۇ تار كوچىدا « كىچىك پارىژ » ناملىق قەھۋەخانا بار ئىكەن .. ھېلىقى ئادەم قەھۋەخانىغا كىرىپ كەتكەندە ، مەن ئۇنىڭ شۇ ئاچام بىلەن مەشەدە كۆرۈشۈشكە ۋەدىلەشكەنلىكىنى تېخىمۇ جەزملەش-

تۇردۇم ــ دە ، قەھۋەخانىغا كىردىم . ئۇنىڭ ئىچىدىكى غۇۋا يورۇقلۇققا كۆنەلمەي بىرپەس تۇرۇپ قالدىم . كۇتكۇچى قىز يېنىمغا كېلىپ بوش ئاۋازدا سورىدى :

— بۇ يەرگە ۋەدە بىلەن كەلگەنمىدىڭىز ؟ بىرىنى ئىزدەمسىز ياكى كۇتەمسىز ؟

مەن ھېلىقى ياداڭغۇ ئادەمنى ئىزدەپ ئەتراپقا قارىغاچ كۇتكۇچىنىڭ سوئالىغا يالغاندىن جاۋاب بەردىم :

— چېچىنى ئۆتتۇرىدىن ئايرىپ تارىغان بىر ياش ئەپەندى كەلدىمۇ ؟ ئۇ مېنى مۇشۇ يەردە كۇتمەكچى ئىدى ! ــ دېدىم .

— ھە ، مۇنداق دەڭ ، ــ دېدى كۇتكۇچى ۋە ئويلانغان ھالدا سورىدى ، ــ ئۇ ئەپەندى ئېگىز بويلۇقمۇ پاكارمۇ ؟

— ئوتتۇرا بوي ، ــ دېدىم مەن يەنىلا ئەتراپقا نەزەر سېلىپ ، شىرما بىلەن ئايرىلغان خانىلارنى زادىلا ئېنىق كۆرگىلى بولمايتتى .

— يورۇك مەن سىزگە ئىزدىشىپ بېرەي ، ــ دېدى كۇتكۇچى . ئۇ كۆڭلۇمدىكىنى تاپقاندى ، ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدىم . خانىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ، ئىككى تەرەپتىكى ئادەملەرگە سەپسالدىم . ھېلىقى ئاۋاقنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قاتاردا ئولتۇرغانلىقىنى بايقىدىم . ئۇ يالغۇز ئىدى . بىرىنى كۇتۇپ ئولتۇرغان بولسا كېرەك . مەن خۇشاللىقىمدا خې شۇخۇەن بىلەن كىنونى ئۇنتۇدۇم ، بۇگۈن بۇ ئىشتىن چوقۇم نەتىجە چىقىرىشىم لازىم ! مەن بۇرۇلۇپ كۇتكۇچىگە :

— ئۇ تېخى كەلمىگەن ئوخشايدۇ ، مەن بۇ يەردە كۇتۇپ تۇراي ، ئەگەر بىرەر ئەپەندى كېلىپ ، لى خېنىمنى ئىزدەيمەن دېسە باشلاپ كېلەرسىز ، ــ دېدىم .

مەن ھېلىقى ئادەمنىڭ ئالدىدىكى قاتاردا ئولتۇردۇم ، ئارىمىزنى بىرلا شىرما ئايرىپ تۇراتتى . مەن ئورنۇمدىن قوزغالماي سەۋرچانلىق بىلەن كۇتتۇم .

كۇتكۇچى قەھۋە ئەكەلدى ۋە سەممىيلىك بىلەن مەن كۇتۇۋاتقان ئەپەندى كېلىشىگىلا يېنىمغا ئەكېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى . بۇ ئىشلارغا

ئىچىمدە كۈلەتتىم ، مەنىسىز ئىز قوغلاپ يۈرگەچكىمكىن جىددىيلىشەت-
تىم ، مەمنۇنمۇ بولاتتىم . يېرىم سائەت ئۆتتى ، شۇ ئاچامنىڭ قارىسىمۇ
كۆرۈنمىدى . شۇنچە ھەشەم بىلەن بېلىتىنى ئالغان سىمفونىيە ئاللىقا-
چان باشلىنىپمۇ كەتتى . بۇ ئاۋاق ئادەممۇ قوزغالماي ئولتۇراتتى . مەن
پېيىگە چۈشكەندىن كېيىن ، بىر نەرسىگە ئېرىشەي دېگەن نىيەتتە
چىداپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدۇم .
يەنە يېرىم سائەت ئۆتكەندىن كېيىن ، ئېگىز بويلۇق بىر ئادەم
ئالدىمدىن ئۆتۈپ بېرىپ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇۋىدى ، ئۇ غەزەپ بىلەن :
— توپتوغرا بىر سائەت كۈتتۈم ، — دېدى .
مەن لاسسىدە بولۇپ قالدىم . ئۇنىڭ كۈتكىنى ئەر كىشى ئىكەن
ئەمەسمۇ ! شۇ ئاچامغا قىلچە مۇناسىۋەتسىز بىر ئىشنى دەپ شۇنچە
ياخشى تىياتىرنى قۇربان قىلىۋېتىپ ، بۇ قاراڭغۇ قەھۋەخانىدا قۇ-
رۇقتىن - قۇرۇق بىر سائەت ئولتۇرغىنىمغا ئىسسىت دەپ قالدىم . كۈت-
كۈچىنىڭ ھېسداشلىق بىلەن ئىچ ئاغرىتىپ كېتىشلىرىگە چىدىغى-
نىمچۇ تېخى ! ئۆمرۈمدە كۆرمىگەن خورلۇقتە - بۇ ! كەتمەكچى بولۇپ
ئورنۇمدىن تۇرۇشقا تەمشەلگىنىمدە ، ئاۋاقنىڭ بوش ئاۋازدا سۆزلىگەن
گېپىنى ئاڭلاپ قالدىم :
— كەلدىمۇ - يوق ؟
— بۇگۈن كېچە سائەت بىردە ، — دېدى جاۋاب بەرگۈچى بو-
غۇق ئاۋازدا . ئۇلار ئىنتايىن پەس ئاۋازدا سۆزلىشەتتى ، سۆھبىتى بەكمۇ
سىرلىق ئىدى . بۇ ھال يەنە دىققىتىمنى قوزغىدى . نېمىنى كەلدىمۇ -
يوق دېيىشىدىغاندۇ ؟ كېچە سائەت بىردە ؟ بۇ چاغدا چوقۇم ياخشى ئىش
قىلىشمايدۇ ، « كېچە » دىكى ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسى ئوچۇق - ئاشكارا
ئىش ئەمەس ! مەن قۇلىقىمنى شىرىمنىڭ تاختىسىغا يېقىپ ، ئۇلارنىڭ
گېپىنى ئوغرىلىقچە ئاڭلىدىم . بوغۇق ئاۋازلىق ئادەم سۆزىنى داۋاملاش-
تۇردى .
— پەخەس بول ، ئاتو ياردەمگە بارىدۇ ، كونا جايدا . پايىداگنى
ئورمانلىقتا توختات . ئۇقتۇڭمۇ ؟

— ئادەم كۆپ كەلمسۇن ، — دېدى ئاۋاق .
— دېمىسەڭمۇ بىلىمەن ، قولۋاقتىكى بىرلا ئادەم يېڭى .
— ئىشەنچلىكمۇ ؟
— ئىشەنچلىك .
— نېمىلەرنى ئەكەلدىڭ ، ھېلىقى نەرسە بارمۇ ـ يوق !
— ئۇ نەرسە يوق ، كۆپىنچىسى گىرىم بۇيۇملىرى ، ئازراق مەرۋايىت پاراشوكى بار ، — ئۇلارنىڭ ئاۋازى تېخىمۇ پەسىيىپ كەتتى .
مەن چۈشەندىم . ئەسلى بۇ خەق ئەتكەسچى ئىكەن ـ دە ، مەن قۇلىقىمنى شىرما تاختىسىغا يېقىپ خېلى زەن قويدۇم . لېكىن ئۇلارنىڭ ئاۋازى بەك پەسىيىپ كەتكەچكە ، ئېنىق ئاڭلىيالمىدىم . ئۇنىڭ ئۈستىگە نۇرغۇنلىغان غەلىتە ئاتالغۇلارنى ئىشلەتكىنى ئۈچۈن زادىلا چۈشىنەلمىدىم . ئۇلار بىر ـ بىرىگە بەزى ئىشلارنى جېكىلەشتى . مەن ئورنۇمدىن قوزغىلىشىمغا بوغۇق ئاۋازنىڭ بىر گېپى قۇلىقىمغا كىردى :
— لاۋۋېي ، لۇ ئائىلىسىدىكى ئايالدىن ئېھتىيات قىل .
— خاتىرجەم بول ، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئون نەچچە يىلدىن بۇيان ئارىلىشىپ كېلىۋاتىمەن !
— شۇنداقتىمۇ لۇنىڭ چىشىغا تەگكىلى بولمايدۇ !
— ئۇ قېرىپ قاپاق باش بولۇپ قالدى ، قورقۇپ نېمە كەپتۇ !
بۇ خەقنىڭ گېپىنى ئاڭلاۋېرىشكە تاقىتىم قالمىدى . چۈنكى بۇ گەپلەر مېنى بەكمۇ ھەيران قالدۇرغان ۋە ساراسىمىگە سالغانىدى . ئىستاكانىنىڭ ئاستىغا ئون كوينى باستۇرۇپ قويدۇم ـ دە ، يېنىپ چىقتىم . خېې شۇخۇەن ئاچچىقىغا پايلىماي كېتىپ قالدى ، دېگەن ئويى بىلەن كىنوخانىنىڭ ئالدىغىمۇ بارماي ، ئەھۋالنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن ئۇدۇل « ئۇياق » قا باردىم . شۇ ئاچام ئۆيدە ئىكەن . ئۇ خۇددى قەدىردان خوتۇن ، ئاق كۆڭۈل ئانىدەك ، ساپاغا يۆلەنگىنىچە بەخىرامان ئولتۇرۇپ يوپايكا توقۇۋاتاتتى . ئەپتىدىن جىنايەت ئىزىنى تاپقىلى بولمايتتى . دادام ئاۋۋالقىدەكلا ساپادا تاماكا چېكىپ ئولتۇرۇپتۇ ، مېڭىپىڭ بىلەن ئېرخاۋ يوق ئىدى ، رۇپىڭ ھۇجرىسىغا كىرىۋېلىپ ھىجران دەردىنى تارتىۋاتقان

بولسا كېرەك . ئېرجيې مېهمانخانىدا ئەينەك شارىك ئوينا‌پ ، ساپا بىلەن شىرەنىڭ چۆرىسىدە ئۆمىلەپ يۈرەتتى . دادام مېنى كۆرۈپلا غاڭزىسىنى قولىغا ئېلىپ :

— رۇپىگىنى ئەۋەتىپ سېنى چاقىرتاي دەپ تۇراتتىم ، — دېدى .

— بىرەر ئىش بارمىدى ؟ — دەپ سورىدىم مەن .

دادام كۆزلىرىنى يۇرۇپ ماڭا بىر قارىۋېلىپ سورىدى :

— سېنى ئىش بولسا ئاندىن چاقىرتىدىغان گەپمۇ ؟

مەن دومسايغىنىمچە ساپانىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ ئولتۇردۇم . شۇ ئاچام ماڭا لەپپىدە قاراپ قويدى ، مەن يىگىت تالىشىش ئويۇنى قويغاندىن كېيىن ، شۇ ئاچام ئىككىمىزنىڭ ئۆچمەنلىكى تېخىمۇ كۈچىيىپ كۆرۈشكەندە ئەھۋاللىشىپمۇ قويمايدىغان بولۇپ قالغانىدۇق . بۈگۈن كۈتۈلمىگەندە بەكمۇ ئېغىر بىر ئىشتىن خەۋەر تاپقانلىقىم ئۈچۈن ، ئىختىيارسىز ئۇنىڭغا ئىككى قېتىم قاراپ قويدۇم . دادام ماڭا سەپسېلىپ قارىغاندىن كېيىن سورىدى :

— غەمكىن تۇرىسەن ، پۇل لازىم بولۇپ قالدىمۇ ؟

مەن دادامغا قارىدىم ، دادامنىڭ نۇرغۇن بايلىقى بارلىقىنى بىلەتتىم . بۇ بايلىقنىڭ كۆپى نا ئېنىق يوللار بىلەن قولغا كەلگەنىدى . نېمىلا بولمىسۇن ، دادام كېلىپ چىقىشى ئېنىق بولمىغان ، بايلىقنىڭ مەنبەسىمۇ توغرا بولمىغان مىلتارىست ئىدى . ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي هوقۇقى دادامنىڭ قولىدا بولسىمۇ شۇ ئاچام باشقۇراتتى . هازىر بۇ بايلىق زادى قانچىلىك ؟ بەلكى كۆپ قىسمى هېلىقى لاۋۋېي دېگەن ئاۋاقنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتكەندۇ . مەن ئويلىنىپ كۆرۈپ ، ئاۋۋال سىناپ بېقىش نىيىتىگە كەلدىم ـ دە ، چىرايىمنى ئۆزگەرتمەي سورىدىم :

— دادا ، پۇلىڭىز شۇنچە كۆپمۇ ؟

دادام كۆزلىرىنى يۇرۇپ ، مەندىن ياندۇرۇپ سورىدى :

— نېمە قىلاتتىڭ ؟ پۇل كېرەكمىدى ؟

— ياق ، — دېدىم مەن بېشىمنى چايقاپ ، — ئەگەر ئۆي ئالساق لازىم بولىدۇ .

— ئـۆي ئالـساق ؟ — دادام ئىشـەنـمىگەندەك مـاڭا قاراپ قويدى ، — قايسى ئۆيىنى ئالماقچىسىلەر ؟

— بۇنى ئۆزىڭىز دېگەنغۇ ؟ — دېدىم بوشقىنا ، — بىز ئولتۇ- رۇۋاتقان ئۆيىنىڭ ئىگىسى ئۆيىنى ساتىدىكەن ، مېنىڭچە ئېلىۋالساق بول- دىغان ئوخشايدۇ .

— قانچىگە ساتىدىكەن ؟

— سەكسەن مىڭ كويغا ، — دېدىم قورقماي .

— سەكسەن مىڭ كوي ! — دېدى شۇ ئاچام ئولتۇرالماي ، — بىزدە سەكسەن يۈز كويمۇ يوق .

مەن كۆز قىرىمدا شۇ ئاچامغا قارىدىم . ئۇ غەزەپلەنمەكتە ھەم بى- ئارام بولماقتا ئىدى . مەن ئۇنىڭ ھالىغا پەرۋا قىلماي :

— دادا ، سىز بەزىدە بەكمۇ پۇلداردەك ، بەزىدە گادايدەك كۆرۈ- نىسىز . ئۆزىڭىزنىڭ ھېسابىنىمۇ ئېنىق بىلمەيسىزغۇ دەيمەن ؟ دادا ، زادى قانچىلىك بايلىقىڭىز بار ؟

— بۇنىڭغا بەك كۆڭۈل بۆلەمسەن ؟ — دەپ سورىدى دادام .

مەن دىمىغىمدا كۈلۈپ قويدۇم :

— بۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈپ نېمە قىلاي . مەن سىزنىڭ بايلىقى- ڭىزغا تايىنىپ ياشىماقچى ئەمەسمەن ، ئۆزۈمگە تايىنىپ ياشايمەن . ئەگەر سىزنىڭ ئورنىڭىزدا مەن بولسام ، ھېساباتنى ئېنىق ـ ئايدىڭ قىلاتتىم ھەرقانداق ئادەمگە ئوڭايلىقچە ئىشەنمەيتتىم .

گـەپلىرىم چەنلىگەن نىشانغا تەگدى . دادامنىڭ گۇمانخورلۇق كېسەللىنى قوزغىۋەتتىم . ئۇ ماڭا تىكىلگىنىچە :

— سـەن زادى نېـمە دېـمەكـچى ؟ بىرەر گـەپ ـ سـۆز ئاڭـلىدىڭمۇ ؟ — دېدى .

— ھـېچ گەپ يوق ، — دېدىم مەن قاشلىرىمنى ئۇچۇرۇپ شۇ ئاچامغا قاراپ قويۇپ ، شۇ ئاچاممۇ يەۋەتكۈدەك ئەلپازدا ماڭا قاراپ تۇ- غانىكەن . توقۇۋاتقان يوپايكىسىنى تاشلاپلا ماڭا بىشەملىك قىلدى .

— گېپىڭ بولسا دەۋەرگىن . ھوي پەس . . .

— شۆچىن ! — دادامنىڭ قاتتىق تووۋلىشى بىلەن شۇ ئاچامنىڭ ئاغزى تۇۋاقلاندى ، دادام ئۆزىنى تۇتۇۋالدى ، — ئاخشاملىقتا يېقىنقى يىللاردىن بۇيانقى ئومۇمىي ھېسابات دەپتىرىنى ئاچقىپ ماڭا كۆرسەت . سەكسەن مىلڭ كوي چىقىرىش قىيىنغا چۈشكۈدەك ئىش ئەمەستۇ ؟

— مەندىن گۇمانلىنىۋاتامسىز ؟ . . . — دېدى شۇ ئاچام كۆكىرىپ .

— سەندىن گۇمانلىنىۋاتقىنىم يوق ! — دېدى دادام قوشۇمىسىنى تۈرۈپ ، — مەن ئىقتىسادىي ئەھۋالىمىزنى بىلىپ باقاي دەۋاتىمەن ! ھېساباتنى ئۇقۇپ تۇرۇشۇم كېرەك ! چۈشەندىڭمۇ ، ئاخشاملىقتا ماڭا ھەممىنى كۆرسەت !

— ھېسابات دەپتىرىنى ؟ — دېدى شۇ ئاچام ئەرۋاھى ئۇچۇپ ، — ئائىلىنىڭ ھېسابى قالايمىقان تۇرسا ، نەدىمۇ ھېسابات دەپتىرى بولسۇن ؟

— ئۇنداق بولسا بانكىنىڭ چېكى بىلەن قەرزگە بېرىلگەن پۇللارنىڭ ھۆججەتلىرىنى كۆرسەت !

شۇ ئاچامدىن سادا چىقمىدى . ئۇنىڭ پوپايكا تۇتقان قولى تىترەمەكتە ئىدى . چىرايى كۆكىرىپ كەتتى ، كالپۇكىنى چىشلىگەن پېتى ئولتۇرۇپ قالدى . مەن ئىچ - ئىچىمدىن خۇشال بولدۇم ، ئەمدى ئۇنىڭ بىرنەچچە يىلدىن بۇيان ئېچىلغان كاۋاكنى قانداق ياپىدىغانلىقىنى كۆرۈپ باقايچۇ ، باش - ئايىغى يوق ھېسابات ، ھېلىقى ئاۋاق ، ھارامدىن بولغان بالا ، تېخى . . . ئەتكەسچىلىك ! نېمىدېگەن پەسكەشلىك ، نېمىدېگەن قالايمىقانچىلىق بۇ ! ئەگەر مەن ھەرىكەتلىنىپ بۇ ئەتكەسچىلىك دېلوسىنى پاش قىلسام نېمە ئىشلار بولۇپ كېتەر ؟ ئەپسۇسكى دەلىل - ئىسپاتىم بەك ئاز ئىدى ، قەھۋەخانىدا ئوغرىلىقچە ئاڭلىغان بىرنەچچە ئېغىزلا گەپ ئاساس بولالمايتتى ، ئۇنىڭ بىلەن خەقنى ئىشەندۈرەلمەيتتىم . . .

— يېپىڭ ، — دادامنىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئېسىمنى يىغدىم ، — ئۆينى جەزمەن ئىلىپ بېرىمەن ، قانداق ؟

— بولىدۇ ، — دېدىم تىلىمنىڭ ئۇچىدىلا ، — ئۆي ئىجارىسى تۆلەپ يۈرۈشمۇ ئاۋارىچىلىق ئىكەن .

— ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرەمسەن - يوق ؟ — دەپ سورىدى دادام .

— ئىمتىھان ! — دېدىم مەن ھەمدە دادام راستلا ماڭا غەمخورلۇق قىلىۋاتامدۇ - قانداق ، دەپ سوغۇق نەزەردە دادامغا قارىدىم . ئۇ ئەجەب ماڭا ئامراق بولۇپ قالدىغۇ ؟ ئادەمنىڭ ھېسسىياتى نەقەدەر مۇرەككەپ ۋە چۈشىنىكسىز - ھە !

— نېمە ئىشلار بىلەن بولۇۋاتىسەن ؟

— مۇھەببەت بىلەن ، — دېدىم ئاددىيلا قىلىپ .

دادامنىڭ قاشلىرى كۆتۈرۈلدى ، ئۇ ماڭا ياندىن قاراپ .

— ھېلىقى پوچى ئەزىمەت بىلەنمۇ ؟ — دېدى .

ئۇنىڭ خې شۇخۇەننى دەۋاتقانلىقىنى بىلىپ بېشىمنى لىڭشىتتىم .

— ئوھوي ، — دېدى دادام كۈلۈمسىرەپ ، ئاندىن ئالدىمغا كەلدى ۋە مۈرەمگە ئۇرۇپ :

— يىپىلىك ، ئادەم تونۇيدىكەنسەن ، ئۇ ئىستىقبالى بار يىگىت ، — دېدى .

مەن گەپ - سۆز قىلماي كۈلۈپ قويدۇم .

— يىپىلىك ، يۈر ، ھۇجرامغا كىرەيلى ، ساڭا بىر نەرسە كۆرسىتەي ! — دېدى دادام .

بەكمۇ ھەيران بولدۇم . ئادەتتە بۇ يەرگە كەلسەم ، مېھمانخانىدا ئازراق ئولتۇرۇپلا قايتاتتىم . ئارىلاپ رۇپېڭنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ قوياتتىم . دادامنىڭ ھۇجرىسىغا ناھايىتى ئاز كىرەتتىم . دادامنىڭ كەينىدىن ئۇنىڭ ھۇجرىسىغا كىردىم ، دادام ماڭا قاراپ ئىنتايىن سىرلىق ۋە يېقىملىق كۈلۈپ قويۇۋىدى ، كۆزلىرىمگە ئىشەنمەي قالدىم . چۈنكى ، ھازىرقى دادام بىلەن ئىلگىرىكى دادام بەئەينى ئىككى ئادەم ئىدى . لېكىن مېنىڭ كاللامغا سىڭىپ كەتكىنى رەھىمسىز ، قاتتىق قول دادا بولغاچقا ، ئۇنىڭدىكى ئۆزگىرىش مەندە يوچۇن بىر تۇيغۇ ۋە ئەنسىزلىك پەيدا قىلاتتى .

دادام ئىشكاپتىن ناھايىتى چىرايلىق بىر قەغەز كوروپكىنى ئېلىپ شىرەگە قويۇپ :
— ئېچىپ كۆرۈپ باق ! — دېدى .
مەن شۈبھە بىلەن لېنتىنى يېشىپ ، قەغەز كوروپكىنى ئاچتىم - دە ، داڭقېتىپ قالدىم . بۇنىڭ ئىچىدىكى بىر كىيىملىق يىپەك رەخت ئىدى. كەن . رەختكە ئوچۇق رەڭدە مېيخوا گۈلى كەشتىلەنگەن بولۇپ ، يورۇق چۈشۈپ تۇرغان تەرىپى پارقىرايتتى . بۇ مەن كۆرۈپ باقمىغان چىرايلىق ۋە ئېسىل نەرسە ئىدى . دادام بۇنى قەيەرلەردىنمۇ تاپقاندۇ . مەن سوئال نەزەرىمدە دادامغا قارىدىم . دادام غاڭزىسىنى چېشلىگىنىچە :
— ساڭا ياقتىمۇ ؟ — دېدى .
— ماڭا ئالغانمۇ ؟ — دەپ سورىدىم شۈبھە ئىچىدە .
— ھەئە ، ساڭا ئالغان ، — دېدى دادام كۈلۈپ ، — ئېسىمدە قېلىشىچە ، ئۈچىنچى ماي تۇغۇلغان كۈنۈڭ ، بۇ ، تۇغۇلغان كۈنۈڭگە تەييارلىغان سوۋغىتىم .
دادامغا قارىغىنىمچە ئىنتايىن ھاياجانلاندىم ۋە ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغ. رىدى . لېكىن ، ھەش - پەش دېگۈچە بۇنىڭ ئورنىنى ئۆچمەنلىك ئىگە. لىدى . دادام مېنىڭ كۆڭلۈمنى پۇل بىلەن سېتىۋالماقچى بولۇۋاتاتتى . بىراق ، مەن ئۇنداق ئوڭاي سېتىلىپ كېتىدىغان لۇ يىپىڭ ئەمەس ! ئۇ. نىڭ ئۈستىگە ئۈچىنچى ماي مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم ئەمەس !
— دادا ، خاتالىشىپسىز ، — دېدىم مەن دادامنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ ئولتۇرمايلا ، — ئۈچىنچى ماي شىنپىڭنىڭ تۇغۇلغان كۈنى !
— ھوي ، شۇنداقمۇ ؟ — دېدى دادام گاڭگىرىغان ھالدا . ئاند. دىن ئۇ قاشلىرىنى يىمىرىپ ، كالىلىسىدىكى خاتىرىلەرنى ئاختۇرۇپ چىقتى ، — ھە راست ، شىنپىڭنىڭ تۇغۇلغان كۈنىكەن ، ئۇ ئون يەتتە ياشقا تولغان كۈنى چوڭ زىياپەت بەرگەنىدىم . ئۇ پەرىزاتتەك چىرايلىق ئىدى . ئەپسۇسكى ، تۇغۇلغان كۈنىنى ئۆتكۈزۈپ يېرىم يىلدىن كېيىن ئۆلۈپ كەتتى ، — دادام كارىۋاتنىڭ يېنىدىكى يۇمشاق ئورۇندۇققا ئول. تۇردى ، تاماكىسىنى قاتتىق شوراپ خىيال دەرياسىغا غەرق بولدى . كې.

يىن خۇددى ئۇيقۇدىن ئويغانغاندەك بېشىنى كۆتۈردى ، — ئۇنداق بول-
سا ، سىنىڭ ـ سىنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈڭ . . .

— ئون ئىككىنچى دېكابىر ! ئەستە ساقلىماق ئاسان ! — دېدىم
مەن سوغۇققىنا ، شۇنداق دادام ماڭا قاچانمۇ كۆيۈنۈپ باققان ! ئېھتىمال
تۇغۇلغاندا مېنى قولىغا ئېلىپمۇ باقمىغان بولغىيتتى ! مەن يىگىرمە ياشقا
كىرگۈچە ، دادام ئىككىمىز ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقە نېمە بولدى ؟ پۇل !
راست ، پۇلدىن باشقا نەرسە بولمىدى .

— ھە ، — دېدى دادام ، — دېكابىر ، ئۇنداق بولسا ، بۇنى ئې-
لىپ كېتىۋەر بوپتۇ ، سەۋەبسىز قىلىنغان سوۋغات بولسۇن . بۇ يىل تۇ-
غۇلغان كۈنۈڭ بولغاندا مېھمان چاقىرىپ كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈپ بېرد-
مەن . . .

— ھاجىتى يوق ، — دېدىم مەن سوغۇققىنا ، — زىياپەتكە قىلچە
ھەۋىسىم يوق ، ئۇنىڭ ئۈستىگە پېشانەمگە مۇنداق ئامەت پۈتۈلمىگەن !

دادامنىڭ بىگىزدەك قادالغان كۆزلىرىدىن پوزىتسىيەمدىن نارازى
بولغانلىقى روشەن ئىپادىلىنىپ تۇراتتى . ئۇنىڭ قاشلىرى تېخىمۇ يىمى-
رىلدى ، كۆزلىرىنى غەزەپ بۇلۇتلىرى قاپلىدى . مەن بارمىقىمنى كو-
روپكىدىكى رەختكە سۈركەپ تۇراتتىم ، ئۇنىڭدىن چىققان ئاۋاز ئوچۇق
ئاڭلىناتتى . مەن قەستەن دادامغا قارىماي تۇرۇۋالدىم . كېيىن دادام مەن
ئويلىغاندەك غەزەپ بىلەن ئەمەس ئادەتتىكىچە تەلەپپۇزدا :

— يىپىڭ ، مەن ساڭا بەرگەن ھەر قانداق نەرسە كۆڭلۈڭگە
ياقمايدىكەن ـ دە !

مەن رەختنى سىلاپ تۇرۇپ دادامغا لاپپىدە قاراپ قويدۇم .

— مېنىڭ كۆڭلۈمدىكى نەرسىنى پۇلغا سېتىۋالغىلى
بولمايدۇ ! — دېدىم مەن تەكەببۇرلۇق بىلەن قەددىمنى رۇسلاپ ، —
ئەپسۇسكى سىزدىن ئېلىۋاتقانلىرىمنىڭ قىممىتى بار ! — سۆزۈمنى تو-
گەتتىم ـ دە ، بۇرۇلۇپ سىرتقا ماڭدىم . دادامنىڭ چىشىغا خوپلا تەگ-
دىم ، شۇڭا ئۇنىڭ جۇدۇنى ئۆرلىمەستە تىكىۋەتكىنىم تۈزۈك ئىدى .
بىراق ، ئەمدىلا قەدەم بېسىشىمغا ، دادام ئادەتتىكىدەك بۇيرۇق ئاھاڭىدا

تووۇلدى :

— توختا ، يىپىك !

مەن شىپپىدە توختاپ بۇرۇلۇپ دادامغا قارىدىم ، دادامۇ ماڭا تىكىلدى . ئاتا ـ بالا ئىككىمىز شۇ تەرزدە تىكىلىپ بىر ـ بىرىمىزنى كۆزەتتۇق . تەتقىق قىلدۇق . كېيىن دادام يېنىدىكى كارىۋاتنى ئۇرۇپ قويۇپ ، ناھايىتى ئىللىق چىرايدا :

— كەل يىپىك ، بۇ يەردە ئولتۇر ، بىردەم مۇڭدىشايلى ، — دېدى .

بۇ گەپ ماڭا غەلىتە تۇيۇلدى . مەن ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ كا- رىۋاتنىڭ گىرۋىكىدە ئولتۇردۇم . دادام ئوڭايسىزلانغان ھالدا تاماكىسىنى چېكىپ بىردەم ئولتۇردى . روشەنكى ، نېمە دەيدىغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىل- مەيتتى ، مەن بولسام زۇۋان سۇرمەي ، ئۇنىڭ بىرنېمە دېيىشىنى كۈتۈپ ئولتۇردۇم .

— يىپىك ، — دادام ئاخىر ئارىسالدىلىق بىلەن گەپ باشلىدى ، — ئاپاڭ بىلەن بۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىش نىيىتىڭ بارمۇ يوق ؟

— كۆچۈپ كېلىش ؟ — مەن قۇلاقلىرىمغا ئىشەنمەي قالدىم ، — ياق ! دادا ، ئانا ـ بالا ئىككىمىز ناھايىتى خۇشال ياشىماقتىمىز ، ھازىرقى تۇرمۇش ھالىتىمىزنى ئۆزگەرتىش نىيىتىمىز يوق . راست گەپ قىلسام ، بىز شۇ ئاچامنىڭ خارلىشىغا چىدىمايمىز ! نېمە ئۈچۈن كۆچۈپ كېلىپ ئۆزىمىزگە كۆڭۈل ئاغرىقى تېپىۋالىمىز ؟ ھازىرقى تۇرمۇشىمىز تىنىچ ۋە خاتىرجەم . ئاپام كېلىشنى خالىمايدۇ ، مەنمۇ خالىمايمەن !

دادام مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ ، دېرىزىدىن سىرتقا نەزەر سالدى . شۇندا مەن ئۇنىڭ يۈزىدىكى قورۇقلارنى كۆرۈپ ، دادامنىڭ ھەقىقەتەن قېرىغانلىقىنى بايقىدىم . ئۇ غاڭزىسىنى قولىغا ئېلىپ ئېغىر خورسىنغاندىن كېيىن :

— شۇنداق ، سىلەرنىڭ تۇرمۇشۇڭلار ناھايىتى كۆڭۈللۈك ، — دېدى ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن ھەسرەت ئىپادىلىنەتتى ، ئۇ بىزنىڭ خۇشال-

لىقىمىزغا ھەسسەت قىلىشاتامدۇ يا ؟ — كۆچۈپ كېلىشنى خالىمايدىغانلىقلار ماڭمۇ ئايان . ئاپاڭ ئىككىڭلارنىڭ ئالدىدا ئەيىبلىكمەن ، — ئۇ بىردىنلا سۆزدىن توختىدى . سەل تۇرۇۋالغاندىن كېيىن يەنە داۋاملاشتۇردى ، — مەن يەتتە خوتۇن ئېلىپ ئون نەچچە پەرزەنت كۆردۈم . ئەمدىلىكتە ھەممىسىدىن ئايرىلدىم . شۆچىنىنىڭ بالىلىرى چاكىنا ، بىرەر ئالاھىدىلىكى ۋە باشقىلاردىن ئارتۇق يېرى يوق . يېپىڭ ، — ئۇ بىر قولىنى مۈرەمگە قويدى ، — سېنىڭ مىجەزىڭ مېنىڭ ياش ۋاقتىمدىكىگە ئوخشىشىدۇ . قەيسەر ، تۈز ، دېگىنىڭدىن يانمايسەن . ئوغۇل بالا بولغان بولساڭ ، مېنىڭ ئۆزۈملا بولار كەنسەن !

— مەن سىزدەك بولۇشنى خالىمايمەن ، دادا ! — دېدىم مەن .

— راست دەيسەن ، مەنمۇ سېنىڭ مەندەك بولۇشۇڭنى ئۈمىد قىلمايمەن ! — دېدى دادام ۋە تاماكىسىنى كەينى - كەينىدىن پۈۋلىدى ، تۇساتتىن كۆڭلۈمدە غەلىتە ، سۆز بىلەن ئىپادىلىگىلى بولمايدىغان بىر تۇيغۇ پەيدا بولدى ، دادام مىسكىن تەلەپپۇزدا سۆزلەۋاتاتتى . ئەمدى ئۇ ئۆمرىدە قىلغان خاتالىقلىرىغا پۇشايمان قىلىشاتامدىغاندۇ ؟ مەن ئۈنچىقماي ئولتۇردۇم . بىرئازدىن كېيىن دادام بوش ئاۋازدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — يېپىڭ ، نېمىنىڭ قىممىتى بار ؟ نېمىنىڭ قىممىتى يوق ؟ بىر قانچە ئون يىل ئىلگىرى مەن ناھايىتى كۆپ ئەسكىرىي كۈچكە ئىگە ئىدىم . شەرقىي - شىمالدىكى ئۈچ ئۆلكىدە مېنى بىلمەيدىغان ئادەم يوق ئىدى . لېكىن ھازىر ، — ئۇ ئاچچىق كۈلۈپ قويدى ، — ئۆمرۈمنى مۇساپىرچىلىقتا ، غېرىبلىقتا ئۆتكۈزۈپ ، ئىگە بولغانلىرىمنىڭ بەكمۇ ئەرزىمەس نەرسىلەر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلماقتىمەن . ئەمدىلىكتە مەندە پۇلدىن باشقا ھېچ نەرسە قالمىدى ، قىممىتى بار نەرسىگە قىممىتى يوق نەرسىنى سېتىۋالماقتىن باشقا ئامالىم يوق ، — ئۇ بىردىنلا كۈلۈپ كەتتى ۋە قەددىنى رۇسلاپ ئورنىدىن تۇردى ، — بولدى ، بۇلارنى سۆزلەپ نېمە قىلاي ، ئاۋۇ كىيىملىكنى ئەكەت ! مەن قىز بالىنىڭ چىرايلىق ياسىنىپ يۈرۈشىنى ياخشى كۆرىمەن . سەن تەگرى ئاتا قىلغان چىرايىڭنى قەدىرلىشىڭ كېرەك . بۇ رەختنى تىككۈزۈپ كىيىپ كېلىپ ماڭا

كۆرسەت !

— دادا ، — دېدىم مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ رەختنى سىلىغىنىمـ چە ، — ماڭا بۇ رەخت بەك ئېسىل كېلىدۇ . تىكتۈرگىنىم بىلەن كىيـ گۈدەك پۇرسەت چىقماسمىكىن . ئادەتتىكى سورۇنلاردا كىيىۋالسام ، كەـ شىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ قويارمەن . . .

— خەقلەرنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەت ! ئەكەت بۇنى ، — دېدى دادام .

مەن رەختنى قايتا كوروپكىغا سېلىپ ، ئاغزىنى ئەتتىم ـ دە ، قولتۇقۇمغا قىسىپ مېھمانخانىغا ماڭدىم .

— كەچلىك تاماقنى يەپ كەت ! — دېدى دادام .

— ياق ، ئاپام ساقلاپ قالىدۇ ، — دېدىم مەن .

مېھمانخانىغا چىقسام ، شۆ ئاچام بايىقى ئورنىدا قىمىرلىماي ئولـ تۇرۇپتۇ ، پوپايكا توقۇۋاتقان بىگىزى يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ ، بۇ تۇرـ قىدىن ئۇنىڭ ساراسىمىگە چۈشكەنلىكى ئايان ئىدى . ئاھھاي ! مەن ئاـ خىر ئۇنى ۋەھىمىگە سالغانىدىم . دادام ئىككىمىزنىڭ بىللە چىققىنىمىزنى كۆرۈپ ، ئۇ ماڭا يەۋەتكۈدەك قارىدى . قولۇمدىكى كوروپكىنى كۆرۈپ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۇچتى . مەن قەددىمنى تىك تۇتۇپ ، ئۇنىڭغا نەزەر كۆزۈمنىمۇ سالماي دەرۋازىغا قاراپ ماڭدىم . دادام كەينىمدىن يېتىپ كەلدى ۋە سەل تۇرۇۋېلىپ :

— خې شۇخۇەنگە ئېيتىپ قوي ، بىر كۈنى كېلىپ مەن بىلەن پاراڭلىشىپ كەتسۇن . مەن ئۇنىڭ بىلەن ھەمسۆھبەتتە بولۇشنى ناھاـ يىتى ياخشى كۆرىمەن .

مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم ، دادام يەنە قوشۇپ قويدى :

— يېپىڭ ، خې شۇخۇەن بولىدىغان يىگىت ، ئۇنى ياخشى كۆرسەڭ مەھكەم تۇت ، ئەرلەرنىڭ ئاز تولا ئەيىبى بولىدۇ . . .

— دادا ، — دېدىم مەن ، ئۇنىڭ گېپى ماڭا كۆلكىلىك تۇيۇلـ دى ، دادام ئۇنى ئۆزىگە ئوخشاتقانىدى ، — ئەرلەرنىڭ ھەممىسى ئۇچمە كۆڭۈل بولمايدۇ !

— ئوھوي ، — دېدى دادام بېشىمدىن ـ ئايىغىمغىچە قاراپ ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئۆتكۈر ئىدى ، — ئۆزۈڭگە بەكمۇ ئىشىنىپ كەتمە .

مەن كۈلۈپ قويدۇم ۋە دادام بىلەن خوشلىشىپ ئۆيگە قايتتىم . ئۆيگە كېلىپ ئىشكىنى ئېچىشىمغىلا ، ئاپام ئىتتىك ماڭا قارىدى ـ دە :

— نەگە كەتكەنىدىڭ ؟ — دەپ سورىدى تاقەتسىزلىك بىلەن .

— نېمە بولدى ؟ — دەپ سورىدىم مەن ھەيران بولۇپ .

— شۇخۇەن ئالاقزادە بولۇپ كېلىپ ، سېنى يىتتۈرۈپ قويدۇم ، دېۋىدى . يۈرىكىم قېپىدىن چىقايلا دەپ قالدى . يېڭىلا كېلىپ سېنى كەلدىمۇ يوق دەپ سورىدى . ئەمدى « ئۇياق » قا بېرىپ باقاي ، دەپ كەتتى . نېمە قىلغىنىڭ بۇ ؟ شۇخۇەن سېنى غېپىدىلا بىر تار كوچىغا كىرىپ كەتتى ، ئارقىسىدىن قوغلاپ بارسام بۇ كوچىدا ئادەمنىڭ قارىسىمۇ يوق ، قاتتىق تەشۋىشلەندىم ، قەسەم ئىچىمەنكى ، خەق ئۇنى باغلاپ ئەكەتتى دېمەسمۇ ! بەك ئەنسىرىدىم .

مەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتىم ، كۈلگەنىدىمۇ ئۈچەيلىرىم ئۈزۈلگۈدەك كۈلدۈم . ئاپامنىڭ ئاچچىقى كېلىپ قايناپ كەتتى :

— بالام بۇ ساڭا ئويۇن تۇيۇلۇۋاتامدۇ ؟ شۇخۇەن ئىككىمىز سېنى دەپ تىت ـ تىت بولساق ، سەن تېخى كۈلۈۋاتىسەنغۇ ، كىچىك بالا ئەمەس . سەن بويىغا يەتكەن قىز تۇرۇپ ، مۆكمۆكىلەڭ ئوينىدىڭمۇ ؟ شۇخۇەننىڭ دىققەتچىلىكتە نېمە بولۇپ كەتكىنىنى بىلمەمسەن !

— ئۇ نەگە كەتتى ؟ — دەپ سورىدىم كۈلۈشتىن توختاپ .

— سېنى ئىزدەپ « ئۇياق » قا كەتتى .

— شۇياقتىن كېلىشىم ، ئەجەب ماڭا ئۇچرىماپتۇ .

— ئۇ ئالدىراش ماشىنىغا چۈشۈپ كەتكەن ، يولدا ئۆتۈشۈپ كەتكەن ئوخشايسىلەر . يىپىڭ ، قارىغىنا سېنى ، « ئۇياق » قا بارىدىغان بولساڭ ، نېمە ئۈچۈن دەپ قويماي بىزنى مۇنچە پاراكەندىچىلىككە سالدىسەن !

بۇ ئىشنى چۈشەندۈرەلمەيتتىم . شۆ ئاچامنىڭ ئىشى ۋە ئۆچ ئېلىشىم توغرۇلۇق ئاپام بىلەن خې شۇخۇەنگە تىنىشقا بولمايتتى . سۇپىغا

چىقىپ كورووپكىنى شىرەگە قويدۇم . ئاپام يەنە بىرمۇنچە سۆزلىدى ، ئاندىن كورووپكىنى كۆرۈپ :
— بۇ نېمە ؟ — دەپ سورىدى ھەيران بولۇپ .
— دادامنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈمگە ئاتىغان سوۋغىتى ! — دېدىم ۋە كورووپكىنى ئاچتىم .
— تۇغۇلغان كۈنۈڭگىمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئاپام قاشلىرىنى يىمىرىپ .
— قىزىق ئىش ! — دېدىم مەن سوغۇق كۈلۈپ ، — ئۇ مېنى ئۈچىنچى مايدا تۇغۇلغان دەپ يۈرۈپتۇ ! — مەن كورووپكىدىكى رەختنى يېيىپ شىرەگە قويدۇم . بۇ رەخت ئاجايىپ جۇلالىنىپ تۇراتتى ، — قانداق ئېسىل ـ ھە ؟ ئاپا ، شۇنىسى بۇنىڭغا خۇشتار ئەمەسمەن .
ئاپام تەئەججۇپتە بۇ رەختكە قاراپ چىققاندىن كېيىن ، سىلاپ باقتى ۋە ئويغا پاتقان ھالدا سۆزلىدى :
— ئىلگىرى شىنپىڭنىڭ مۇشۇنداق رەختتىن كىيىمى بار ئىدى داداڭ بىلەن توي قىلغان چاغلىرىدىمۇ مۇشۇنداق كىيىمىم بار ئىدى . ئۇ قىزلارنىڭ كۈمۈش رەڭ كىيىم كىيىشىنى ياخشى كۆرەتتى ، مۇشۇنداق رەختتە كىيىم كىيسە پاكلىق ۋە ئېسىلزادىلىك چىقىپ تۇرىدۇ ، دەيتتى .
— پاكلىق ! ئېسىلزادىلىك ! — دېدىم مەن تەنە قىلىپ ، — دادام تېخى پاك ۋە ئېسىلزادە قىزلارنى ياخشى كۆرىدىكەن ـ دە ! دادامنىڭ خىلى شۆ ئاچام !
ئاپام ماڭا تىكىلگىنىچە بېشىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس چايقاپ قويدى ۋە دۇدۇقلاپ :
— يېپىڭ ، داداڭ ئەسكى ئادەم ئەمەس ، — دېدى .
— ئۇ ياخشى ئادەممۇ ؟ — دەپ سورىدىم مەن ، — ئۇ سېنى بۇلاپ ئالدى ، ئاياغ ئاستى قىلدى ، ئاخىر تاشلىۋەتتى ! ئۇ قانچىلىغان ئاياللارنى ئەخمەق قىلدى ؟ قانچىلىغان پەرزەنتلەرنى تاشلىۋەتتى ؟ ئۇنىڭ پۇلى نەدىن كەلگەن ؟ ئۇ ياخشى ئادەممۇ ؟ ھەي ئاپا ، سەن كۆڭلۈڭنىڭ يۇمشاقلىقى ، باشقىلارنى ئوڭايلا ئەپۇ قىلغانلىقىڭ ئۈچۈنلا زىيان

تارتىپ كەلدىكى !

ئاپام ماڭا قاراپ يەنىلا بېشىنى چايقىدى .

— دۇنيادىكى ياخشىلىق ۋە يامانلىق مۇتلەق ئەمەس ، — دېدى ئاپام ئاستاغىنا ، — ئەڭ ياخشى دېگەن ئادەمنىڭمۇ يامان تەرىپى بولىدۇ . يىپىلىك ، سەن تېخى ياش ، كۆپنى كۆرمىدىڭ . مەن سېنىڭ ھەدەڭگە ئوخشاش قىز بولۇشۇڭنى ئۈمىد قىلىمەن . . .

— شىنپىڭنى دېمەكچىمۇسەن ؟ — دەپ سورىدىم ، — ئاپا ، شىنپىڭ زادى قانداق ياخشى ئىدى . ئەجەب ھەممىڭلار ئۇنى ياخشى كۆرىدىكەنسىلەرغۇ !

— ئۇ ئىنتايىن تەمكىن قىز ئىدى ، ھەممىگە ياخشى مۇئامىلە قىلاتتى ، ھەر كىم ئۇنى ياخشى كۆرەتتى . بۆلەكچە ئېغىر - بېسىق ئىدى ، كۆڭلىدە غۇم ساقلىمايتتى .

— مەن مەڭگۈ شىنپىڭغا ئوخشاش قىز بولالمايمەن ! — دېدىم كېسىپلا ، — شىنپىڭنىڭ بالدۇر ئالەمدىن ئۆتۈشى ئېھتىمال ئۇنىڭ بۇ دۇنياغا لايىق كەلمىگىنىدىن بولسا كېرەك !

ئاپام دەردلىك غەمكىن كۆزلىرىنى ماڭا تىككىنىچە قاراپلا قالدى . كېيىن بېشىنى چايقاپ ماڭا گەپ قىلاي دەپ تۇرۇشىغا بىرى ئىشىكنى قاقتى . مەن يۈگۈرۈپ بېرىپ ئىشىكنى ئاچتىم ، ئىشىك ئېچىلىشى بىلەن خې شۇخۇەن ئېتىلىپ كىردى . كۈن ئىسسىق بولمىسىمۇ ئۇ قارا تەرگە چۈمگەنىدى ، ھاسىراپ تۇراتتى ، ئۇ كاپپىدە مېنى تۇتۇۋېلىپ :

— يىپىڭ ، نېمە قىلغىنىڭىز بۇ ؟ — دەپ سورىدى .

ئۇنىڭ بۇ دەرىجىدە جىددىيلىشىپ كەتكىنىگە قاراپ يەنە كۈلۈپ كەتتىم . كۈلگىنىمنى كۆرۈپ ، ئۇ تەرىنى بۇزدى ۋە بىلىكىمنى قاتتىق قىسىپ :

— خېنىم ، سىزگە ئويۇن بولۇۋاتقان ئوخشىمامدۇ ؟ — دېدى .

مەن كۈلكەمنى توختىتىپ ئۇنىڭغا قارىدىم . ئۇنىڭ چىرايىدا قان يوق ، كۆزلىرىدىن ئوت چاقنايتتى ، غەزەپ بىلەن ماڭا تىكىلگەنىدى . پېشانىسىدىن چىققان تەر تامچىلىرى مەڭزىنى بويلاپ ئاقماقتا ئىدى ،

تـەردىن ھۆل بولۇپ كەتكەن بىر تۇتام چېچى ماڭلىيىغا چاپلىشىپ قال-
غانىدى . ئۇنىڭ بۇ قاتالىق تىت - تىت بولۇۋاتقانلىقى ۋە ئاچچىقى كەل-
گەنلىكىنى كۆرۈپ كۈلۈشكە پېتىنالمىدىم ، ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈشكىمۇ
ئامالسىز ئىدىم . ئۇ تېخىمۇ چىڭ سىقىپ ئاغرىتىۋەتتى .

— بۇ ئەھۋالنى چۈشەندۈرمىسىڭىز ، سىزنى مەڭگۈ
كەچۈرمەيمەن !

— چۈشەندۈرەلمەيمەن ، — دېدىم مەن پەس ئاۋازدا ، — شۇ-
خۇەن ، مەن راستلا سىز بىلەن ئويناشمىدىم . ئەمما ، غىپپىدە كېتىپ
قالغانلىقىمنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ بېرەلمەيمەن .

— بىلەمسىز ؟ بۈگۈن چۈشتىن كېيىن پۈتۈن تەيبېي شەھىرىنى
ئارىلاپ چىقتىم . ساقچى ئىدارىسىگە بېرىپ مەلۇم قىلىشقا تاس قالدىم .

— ئەپۇ قىلىڭ ، بولامدۇ ؟ — دېدىم كۈلۈپ ئۇنىڭدىكى جىد-
دىيلىكنى پەسەيتىش نىيىتىدە .

— سەۋەبىنى ئېيتىپ بەرمىگىنىڭىزگە ئۇنىمايمەن ، — دېدى ئۇ
ئاچچىقىدىن يانماي .

— ئېيتالمايمەن ، — دېدىم مەن .

— ئېيتالمايسىز ! — دېدى ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ، —
چۈنكى ، ئېيتقۇدەك سەۋەب يوق ! سىز مېنى ئويۇنچۇق قىلدىڭىز ، كول-
دۇرلاتتىڭىز ! يىپىڭ ! بۇ چاقچىقىڭىز بەكمۇ ئېشىپ كەتتى ! مېنى
ئۇنداق بىھۇدە قىينىماڭ .

— غەرەزلىك شۇنداق قىلغىنىم يوق ، — دېدىم مەن .

— غەرەزلىك ئەمەس دەمسىز ! خېنىم ، سىز ئوچۇقتىن - ئوچۇق
غەرەزلىك ئىش قىلدىڭىز ! ئەگەر غەرەزلىك مۇنداق قىلمىغان بولسىڭىز
سەۋەبىنى ئېيتىپ بېرىڭ ، ئېيتقۇزماي قويمايمەن ! — دېدى تووۋلاپ ۋە
خۇددى تەلۋىلىكى تۇتقان بۇقىدەك جاھىللىق قىلىپ تۇرۇۋالدى .

— غەرەزلىك قىپتىمەن ئەمەسە ، — دېدىم مەنمۇ خاپا بولۇپ ، —
بوپتۇ ، سىز بىلەن ئويناشقانمۇ بولاي ، ئەپۇ سورىساممۇ ئاچچىقىڭىزدىن
يانمايسىزغۇ ؟

— بەلـلى ! مەنـزە مايـمۇن ئويـۇنـدىـكى مايـمۇنـنىڭ ئۆزى بوپـتىمەن ـ دە ! ئۇ غەزەپ بىلەن قولۇمنى سىلكىپ تاشلىۋېتىپ سىرتقا ماڭدى . ئىشىكنى تۇتۇپ تۇرۇپ مەنمۇ غەزەپ بىلەن توۋلىدىم :

— كەتسىڭىز ئىككىنچى كەلمەڭ !

شـۇغىنىسى ئۇ بۇرۇلۇپ قاراپمۇ قويمىدى . مەن ئىشىك ئالدىدا داڭـقېتىپ تۇرۇپلا قالدىم . قايتىپ كېلەر دېسەممۇ ، قايتىپ كەلمىدى . ئىـشىكنى گۈپپىدە ياپتىم ـ دە ، ھەم تېرىكتىم ھەم بىئارام بولدۇم ، كـۆڭلۈم بۇزۇلدى . بۇ ئىشنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدىغانلىقىمغا تىت تىت بولاتتىم ، خې شۇخۇەننىڭ ئەپۇ قىلمىغانلىقىغا غەزىپىم كېلەتتى ، ئۆيگە كىرىشىمگە :

— قانداق ؟ ئاخىر ئۇنى تېرىكتۈرۈپ قاچۇرۇۋەتتىڭ ، — دېدى ئاپام كۆيۈمچانلىق بىلەن .

— كارىڭ بولمىسۇن ! — دەپ توۋلىدىم ، ئىتتىك ئىچكەركى ئۆيگە كىرىۋېلىپ غەزەپ بىلەن سۆزلەپ كەتتىم ، — ئاچچىقىنىڭ ياماذـلىقىنى قارىمامدىغان ، تېپىلماسىنىڭ خورمىسىمىدى ئۇ ! كەتسە كەتـمەمدۇ ! دۇنيادا ئۇنىڭدىن باشقا يىگىت يوقمىكەن !

— يـېپىڭ ، مۇشۇ مىجەزىڭىلا بولىدىكەن ، زىيان تارتماي قالمايـسەن ! — ئاپام ماڭا قارىغىنىچە بېشىنى چايقاپ ئۇھ تارتتى .

— سەن بېشىڭنى چايقاۋەرمە ، — دېدىم ئاپامنىڭ گېپىگە تېرىـكىپ ، — مەن ھېچكىمنىڭ ئالدىدا باش ئېگىپ باقمىغان . خې شۇخۇەن كۆزۈمدىن يوقالسۇن !

ئاغـزىـمدا شۇنداق دېگىنىم بىلەن ، كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ كېچىچە يىغلاپ چىقتىم . كۈتۈلمىگەن بىر ئىش تۈپەيلى خې شۇخۇەن بىلەن ماي تارتىشىپ قىلىش ئانچە مۇۋاپىق ئەمەس ئىدى . لېكىن ئۇ شۇنداق چېـچىلسا ، مەن ئۇنىڭ ئالدىدا تىز پۈكۈپ باش ئېگەتتىممۇ ؟ مەن تورۇسقا قاراپ تاڭ ئېتىشىنى كۈتۈپ ياتتىم . ئېھتىمال تاڭ ئاتقاندا ئۇ مېنى ئىزدەپ كـېلەر . قانداقلىكى بولمىسۇن ، شۇنچە ۋاقىتتىن بۇيانقى مۇھەببەت مۇنداق ئوڭايلا ئاخىرلاشماسلىقى لازىم !

تاڭ ئاتتى. ئورنۇمدىن ئەتىگەن تۇرۇپ يولغا قارىدىم. لېكىن، كەلمىدى. قاراڭغۇ چۈشتى. يەنە تاڭ ئاتتى، كەچ كىردى... شۇ تەرىقىدە تۆت كۈن ئۆتتى. بۇ كۈنلەر ئۆمرۈمدە ئەڭ ئۇزۇن بىلىندى. ئۆيدە ئولتۇرۇپ توختىماي سائەتكە قارايتتىم، ئۇنى ئۇياققا بۇنى بۇياققا تاشلاپ تېرىكەتتىم. تۆتىنچى كۈنى ئاخشىمى ئاپام تاقەت قىلالماي مۇنداق دېدى:

— يېپىلىك، سەن ئۇنىڭ ئۆيىنى بىلگەندىكىن بېرىپ ئىزدەپ باققىن، سەۋەنلىك سەندىن ئۆتتى ئەمەسمۇ!

ئۆزۈممۇ ئۇنى ئىزدەپ بېقىش نىيىتىدە ئىدىم، لېكىن بۇ گەپ ئاپامنىڭ ئاغزىدىن چىقىشىغا يەنە جۇدۇنۇم تۇتتى:

— كىم ئىزدەپ بارىدىكەن ئۇنى! مەن نېمىكەنمەن ئۇنىڭ ئالدىدا! مەيلى بولسا كەلسۇن، بولمىسا ئۇزۇنغا چىقسۇن! مەن نېمىشقا ئۇنى ئىزدەپ باراتتىم؟

— ئۇنداق بولسا ئۆيگە سولىنىپ ئولتۇرغۇچە، سىرتقا چىقىپ كۆڭلۈڭنى ئېچىپ كەلسەڭچۇ!

ئاپامنىڭ گېپىمۇ ئورۇنلۇق ئىدى. مەن ئايلىنىپ كىرمەكچى بولۇپ ئايىغىمنى كىيىپ، سومكامنى ئالدىم ـ دە، سىرتقا چىقتىم. دەرۋازىدىن چىقىشىمغا، كوچا چىرىغىنىڭ تۈۋرۈكىگە يۆلىنىپ تۇرغان بىر ئادەمگە كۆزۈم چۈشتى! مەن توختاپ سىنچىلاپ قارىدىم، ئۇ خې شۇخۇەن ئىكەن! ئۇ تۈۋرۈككە يۆلەنگىنىچە مىدىر قىلماي ماڭا قاراپ تۇراتتى. مەن ئىختىيارسىز ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ توختىدىم. ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزگە تىكىلىپ بىر ئۇزۇن تۇرۇپ قالدۇق. ئاخىر مەن ئېغىز ئاچتىم.

— شۇخۇەن! — ئاۋازىم تىترەپ ئۆزۈممۇ ئىشەنمىگۈدەك دەرىجىدە يىلىنىش تەلەپپۇزىدا چىقتى. مەن باشقا گەپ ـ سۆز قىلماي ئۇنىڭغا قاراپ جىممىدە تۇرۇپ قالدىم. ئۇ تۈۋرۈككە يۆلەنگىنىچە ئىككى قولىنى يانچۇقىغا سېلىپ مىدىرلىماي، گەپمۇ قىلماي تۇراتتى. بىز شۇ تەرىقىدە يەنە خېلى تۇردۇق. ئېيتقۇسىز ئوڭايسىزلاندىم. مەن ئۇنىڭغا

گەپ قىلسام ، جاۋابمۇ بەرمەيدۇغۇ ! ئۇنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسىگە چىدى-
مىدىم ـ دە ، بۇرۇلۇپ كەتمەكچى بولدۇم ، ئەمدىلا ئايىغىمنى يۆتكى-
شىمگە ، بىلىكىمنى كۆچلۈك بىر قول قاماللاپ تۇتتى . بۇرۇلۇپ ئۇنىڭغا
قارىسام ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئوتتەك قىزغىن ۋە سەممىي ھالدا ماڭا تى-
كىلگەن ، كۆڭۈلسىزلىك ، ئۇقۇشماسلىق ، سوغۇق مۇئامىلىلەر ئاللىقا-
ياقلارغا كەتكەنىدى . ئۇ مېنى قۇچاقلىۋالدى . كوچا چىرىغى ناھايىتى
يورۇق ئىدى . ئەتراپىمىزدا ئادەملەر ئۇيان ـ بۇيان ئۆتۈپ تۇراتتى . . .
لېكىن ئۇلار بىلەن كىمنىڭ كارى ، ئۇلار نېمە دېسە دېيىشسۇن ، بىزنى
تەنقىدلەشسۇن ! ھېچنېمە بىلەن كارىم يوق !

6

بۈگۈن بىرىنچى قېتىم خې شۇخۇەنىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن
كۆرۈشكىلى باردىم . خې شۇخۇەنىنىڭ دادىسى بەك ئالدىراش بولغاچقا ،
بۇ قېتىمقى كۆرۈشۈش شۇ ئادەمنىڭ ئۆيىدە بولىدىغان ۋاقتىغا توغرىلى-
نىپ ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى . مەن راسا كۆڭۈل قويۇپ ياساندىم .
ئاپام ئاددىيراق كىيىنىشىمنى تەشەببۇس قىلغاچقا ئاق كوپتا ، ھاۋا رەڭ
يوپكا كىيىپ چېچىمغا كۆك لېنتا باغلىدىم . لېۋىمگە سۇسلا قىزىل بەر-
دىم . خې شۇخۇەن كېلىپ مېنى ئېلىپ ماڭدى . توۋا ئادەتتە ھېچنېمى-
دىن قورقمايتتىم ، بۈگۈن نېمە ئۈچۈندۇر مېنى سۈر باستى . يولدا خې
شۇخۇەن مەن بىلەن چېقىشىپ :

— ئاپام ، مېنى بىر نەۋرە سىڭلىم بىلەن توي قىلسا دەيتتى ، — دېدى .

مەن خې شۇخۇەنگە لەپپىدە قارىدىم . ئۇ كۈلۈپ قويۇپ كۆزىنى
قىسىپ دېدى :

— بۈگۈن ئاپامغا كىمنىڭ كۆزى ئۆتكۈر ئىكەنلىكىنى كۆرسى-
تىپ قويىدىغان بولدۇم !

مەن توختاپ قالدىم :

— شۇخۇەن ، ھازىرغىچە ئارىمىزدا تولۇق ھەققىدە پاراڭ بولمىدىغۇ !

ئۇمۇ توختىدى :

— ئالدىڭىزدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ تەلەپ قويسام ھېسابمۇ ؟ — دېدى .

— ۋايىيەي ، — دېدىم مەن كۈلۈپ ، — تىزلىنىپ تەلەپ قويىسىڭىزمۇ ماقۇل دېيىشىم ناتايىن !

— شۇنداقمۇ ؟ — دېدى ئۇمۇ كۈلۈپ ، — ئۇنداقتا مەن ئافرىقىدىكى مەلۇم ئىرققا ئوخشاش ئېپقېچىپ توي قىلىش ئۇيۇننى قويسام بولغۇدەك !

يولىمىزنى داۋاملاشتۇردۇق . بۇ بىزنىڭ تۇنجى قېتىم رەسمىي ۋە غەيرىي رەسمىي يوسۇندا توي توغرۇلۇق قىلىشقان پاراڭىمىز ئىدى . ئەمەلىيەتتە ، ئۆزۈمنى ئۇنىڭغا ئاتىۋەتكەنىدىم .

خېنې ئائىلىسىنىڭ ئۆيلىرى كۆركەم ، ئازادە بولۇپ ، ھەشەمەتتە « ئۇياق » نى بېسىپ چۈشىدىكەن . خې شۇخۇەن مېنى چوڭ ئەينەك دېرىزىلىك مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى . مېھمانخانىدىكى نەپىس ياسالغان ساپالار ، ئىشكاپلىق ئېلېكتر پاتېفون ۋە يەرگە تېگىپ تۇرىدىغان تور پەردىلەردىن بۇ ئائىلىنىڭ باي ـ باياشاتلىقى بىلىنىپ تۇراتتى . تاملارغا ھۆسن خەت ۋە رەسىملەر ئېسىلغان بولۇپ ، ھەممىسى جۇڭگوچە ، بىر پارچىمۇ چەت ئەلنىڭ رەسىمى يوق ئىدى . مەن شۇ بېيخۇڭ سىزغان بىر پارچە رەسىمگە ئۇزاق قاراپ كەتتىم . بۇ ئائىلىنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىمۇ مول ئىدى .

كېلىشكەن بىر ئايال خىزمەتچى ماڭا بىر پىيالە چاي ئاچىقتى . خې شۇخۇەن ئېلېكتر پاتېفوننى ئېچىپ قويۇپ ، پلاستىنكا ساقلايدىغان ئارتمىنى كۆرسىتىپ مېنى پلاستىنكا تاللاڭ دېگەنىدى . مەن چايكوۋسكىنىڭ « ھەسرەت سىمفونىيىسى » نى تاللىدىم . كېيىن بۇنى تاللىمىسام بوپتىكەن ، دەپ ئويلاپ قالدىم .

بىردەمدىن كېيىن ، خې چوڭ دادام بىلەن خې چوڭ ئاپام چىقـ
تى . خې چوڭ دادام ئېگىز بويلۇق ، سېمىزغىنا ئادەم ئىدى . تولۇق
كـەلگەن چىرايىغا ياراشقان ئۆتكۈر ۋە سىرلىق بىر جۈپ كۆزى كىشىدە
هۆرمەت تۇيغۇسى قوزغاپ ، شىجائەتلىك كىشى ئىكەنلىكىنى نامايان
قىلاتتى . ئۇنىڭ ئەكسىچە خې چوڭ ئاپام ئورۇق ، زىلۋا ئايال بولۇپ ،
ئوتـتۇرا ياشلىق بولسىمۇ ، ناهايىتى چىرايلىق ئىدى . ئوقۇمۇشلۇق ۋە
ئېسىلزادىلىكى بىلىنىپ تۇراتتى ، تەمكىن ۋە لاتاپەتلىك ئىدى . خې
شۇخۇەن تونۇشتۇرۇپ بولغىچىلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ ، ئۇلارنى چوڭ
دادا ، چوڭ ئاپا دېدىم . خې چوڭ دادام ياڭراق ئاۋازدا سۆزلىدى :
— ئولـتۇرۇڭ ، ئۆزىڭىزنى ئازادە تۇتۇڭ ! لۇ خېنىم ، شۇخۇەن
بىزگە تەرىپىڭىزنى كۆپ قېتىم قىلىپ بەرگەن !
مەن كۈلۈپ قويدۇم . خې چوڭ دادام :
— لۇ خېنىم ، سىز بىزنىڭ ئۆيگە خېلى بۇرۇنلا كېلىپ ئويناپ
كەتسىڭىز توغرا بولاتتى ، — دېدى .
مەن يەنە كۈلۈپ قويدۇم ۋە نېمە دېيىشىمنى بىلمەي قالدىم .
مۇنداق سورۇندا ئۆزۈمنى قانداق تۇتۇشنى بىلمىدىم .
— لـۇ خېنىم ، دادىڭىزنى ئوبدان بىلىمەن ، ئىلگىرى ئۇ كىشى
شەرقىي شىمالدا . . . — دېدى خې چوڭ دادام ئۆتمۈشنى ئەسلىگەنـ
دەك .
مەن باشقىلارنىڭ دادامنى تىلغا ئېلىشىنى ياقتۇرمايتتىم . ئۇنىڭ
جەڭلەردە كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىنى قالتىس چاغلىمايتتىم ، لۇ جېنخۇا-
نىڭ قىزى بولغانلىقىمدىن پەخىرلەنمەيتتىم . شـۇڭـا مـەن ئويـلانـغان
هـالـدا :
— دادام نـامرات ئائىلىدىن كېلىپ چىققان ، ئۇنىڭ ئۆز ئالدىغا
ئوي - پىكرى بار . ئۇ مۇشت بىلەن قورال - ياراغ بولسىلا ، بۇ دۇنياغا
تاقابىل تۇرغىلى بولىدۇ ، دەپ قارىغاچقا ، مۇشت ۋە قورال ئىشلەتتى .
نەتىجىدە ئۇنىڭ قىلغان - ئەتكىنى بىر مەيدان ئويۇن قويغانغا تەڭ
بولدى . ئۇ نۇرغۇنلىغان ئاق كۆڭۈل پۇقرالارنى پاراكەندىچىلىككە

سالدى . ئاخىر ئىككى قولىنى بۇرنىغا تىقىپلا قالدى . دادامنىڭ تارىخى توغرۇلۇق سۆزلەيدىغان بولساق ، ھەسرەتلىنىمىز ، خالاس .

— دادىڭىزنى قەھرىمان دەپ قارىمامسىز ؟ — دېدى خې چوڭ دادام ماڭا سىنچىلاپ قاراپ .

— ياق ! — دېدىم مەن ، — ئۇنداق قارىمايمەن .

— دادىڭىزغا ئېتىقاد قىلمامسىز ؟ — سورىدى ئۇ يەنە .

— ياق ! — دېدىم مەن ئويلانماستىنلا ، — مەن ئۇنىڭغا ئېتىقاد قىلىش كېرەك ، دېگەننى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىدىم ! كىچىككىمدىنلا ئاپام ئىككىمىز ئايرىم ئۆي تۇتۇپ كەلگەنمىز.

— ھە ، — دېدى خې چوڭ ئاپام گەپ قىستۇرۇپ ، — ئاپىڭىز بىلەن بىرگە تۇرىدىكەنسىز ـ دە .

— شۇنداق .

تېزلا سۆھبەت تېمىسىنى يۆتكىدۇق . بىرئازدىن كېيىن ، خې شۇخۇەن قورۇنۇپ قېلىشىمدىن ئەنسىرەپ مېنى كۇتۇپخانىسىنى كۆرۈپ بېقىشقا تەكلىپ قىلدى . خې چوڭ دادام كۈلۈپ :

— لۇ خېنىم ، كىرىپ كۆرۈپ بېقىڭ ! بىزنىڭ بۇ كىتاب خالىـ تىسىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق كۇتۇپخانىسى بار !

مەن خې شۇخۇەننىڭ كەينىدىن كۇتۇپخانىسىغا كىردىم . ئۇنىڭ كۇتۇپخانىسى ھەقىقەتەن كۆزنىڭ يېغىنى يېگۈدەك ئىكەن . ئۆينىڭ تۆت تېمىنى بويلاپ قويۇلغان كىتاپ جاۋەنلىرىگە خەنزۇچە ، ئىنگلىزچە كىـ تابلار تىزىلغانىدى . مەن ئىنگلىزچىنى ئانچە ئۇقمايتتىم . خەنزۇچە كىـ تابلارنىلا كۆرەلەيتتىم . بۇ كىتابلارغا قاراپ خۇشاللىقىمدىن قىلىدىغان قىلىق تاپالماي قالدىم . پولدىلا ئولتۇرۇپ ، تىزىمنى قۇچاقلىغىنىمچە ئۇھ تارتىپ قويۇپ :

— بۇ ئۆيدىن چىققۇم كەلمەيلا قېلىۋاتىدۇ ! — دېدىم .

خې شۇخۇەن يېنىمغا كېلىپ ئولتۇردى ۋە كۈلۈپ تۇرۇپ :

— بىز چاپسانراق توي قىلايلى ، شۇندا بۇ كۇتۇپخانا سىزنىڭ بولىدۇ ! — دېدى .

مەن ئۇنىڭغا قارىدىم ، خې شۇخۇەن بۇ يىلقى يازلىق تەتىلدە ئوقۇش پۈتتۈرەتتى . ئۇ ئويغا پاتقان ھالدا :

— يىپىلىڭ ، بىز رەسمىي گەپنى قىلىشايلى . دادام ، بۇ يىل ئوقۇش پۈتتۈرسەڭ چەت ئەلگە چىقىپ ئوقۇپ ، دوكتور بولۇپ كېلىسەن ، دەپ تۇرۇۋاتىدۇ ، ئۇنىڭغا ئاز دېگەندە ئۈچ - تۆت يىل كېتىدۇ ، راستىنى ئېيتسام سىزنى مۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت كۈتەلمەسمىكىن دەيمەن .

— ھە ، مۇنداق دەڭ ، — سەل ئاچچىقىم كەلدى ، — مېنىزە شۇنداق ئۇجمە كۆڭۈل كۆردىڭىزمۇ ؟

— يوق گەپنى قىلماڭ ! — دېدى ئۇ ، — مېنىڭ دېمەكچى بول-غىنىم سىز ناھايىتى چىرايلىق ، مەنمۇ سىزگە ئىشىنىمەن ، ئەمما تەق-دىرگە ئىشەنمەيمەن ، بۇ دۇنياغا ئىشەنمەيمەن . دۇنيادىكى مەۋجۇداتلار-نىڭ ھەممىسى ھەر كۈنى ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ . تۆت يىلدىن كېيىنكى ئىشلار ئۈستىدە ھېچكىم بىرنېمە دېيەلمەيدۇ . مەن شۇنداق قارايمەنكى ، تەڭرى ھەممىدىن قۇدرەتلىك ، ئىنسان ھەرگىز تەڭ كېلەلمەيدۇ ، شۇڭا مەن كۆز ئالدىمدىكى ھەر قانداق پۇرسەتنى قولدىن بەرمەيمەن .

— دېمەك ، سىزچە بولغاندا . . .

— بىز يېقىندىلا توي قىلايلى ، تويدىن كېيىن چەت ئەلگە چىقىمەن !

— چەت ئەلگە چىقىشتىن ئىلگىرى مېنىڭ بېشىمنى باغلاپ قوي-ماقچىمۇسىز ؟

— شۇنداق ، تويدىن كېيىن ئاپىڭىز ئىككىڭلار بىزنىڭ ئۆيگە كۆچۈپ كېلىسىلەر ، مەن خەقنىڭ كەينىڭىزگە كىرىۋېلىش يولىنى ئەت-مەكچىمەن !

— سىز ئاجايىپ شەخسىيەتچىكەنسىز ! — دېدىم مەن ، — ئۇنداقتا ، سىز چەت ئەلدىكى چېغىڭىزدا ، مەن خەقنىڭ سىزنىڭ كەي-نىڭىزگە كىرىۋېلىش يولىنى قانداق ئېتىمەن ؟

ئۇ قولۇمنى سىقتى :

— راست دەيسىز ، مەن بەك شەخسىيەتچى . چۈنكى مەن سىزنى

ئىنتايىن ياخشى كۆرىمەن، ماڭا ئىشىنىڭ!

— سىز ماڭا ئىشەنمىگەن يەردە، مەن سىزگە قانداق ئىشىنەي! خې شۇخۇەننىڭ ئاغزى تۇۋاقلىنىپ قالدى. مەن ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ:

— شۇخۇەن. ئەگەر مەن ئۆزۈمنى سىزگە ئاتىۋەتمىگەن بولسام، هازىر تويى قىلغان بىلەنمۇ بىكار؛ سىزگە ئاتىۋەتكەن بولسام، هازىر تويى قىلمىغان هالەتتىمۇ، تۆت يىلدىن كېيىن ئوخشاشلا سىزنىڭ بولىۋېرىمەن! — دېدىم.

— ئۇنداق بولسا، سىز مېنىڭمۇ ئەمەسمۇ؟

— سىزچە قانداق؟ — قايتۇرۇپ سورىدىم. ئۇ ماڭا تىكىلدى، مەنمۇ ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلدىم. بىردىنلا ئۇنى تىترەك باسقانلىقىنى بايقىدىم، شۇ ئەسنادا مېھمانخانىدىن «ھەسرەت سىمفونىيىسى» نىڭ ئاۋازى بوش ئاڭلاندى. ۋۇجۇدۇمنى بىئاراملىق قاپلىۋالدى، كۆڭۈل ئاسمىنىمىزدا توساتتىن پەيدا بولغان بۇ قارا بۇلۇتنى تارقىتىۋېتىش ئۈچۈن، ئۆزۈمنى ئۇنىڭ قوينىغا ئېتىپ، بوينىغا مەھكەم گىرە سېلىپ تۇرۇپ:

— ئاڭلاپ قويۇڭ! مەن سىزنىڭ، مەڭگۈ، مەڭگۈ سىزنىڭ! — دېدىم.

خې شۇخۇەننىڭ ئۆيىگە بارغان كۈننىڭ ئەتىسى فاڭ يۈ بىزنىڭ ئۆيگە كەلدى. ئۇ تاتىرىپ، ياداپ قالغاندەك كۆرۈنسىمۇ، ناھايىتى تەمكىن ۋە خاتىرجەم ئىدى. ئۇ ھۇجرامغا كىرىپ سۇپىدا ئولتۇرۇپ خۇشخۇيلۇق بىلەن گەپ باشلىدى:

— سەن بىلمەيسەن، كېلەر شەنبە مەن ياخشى كۆرۈپ قالغان ھېلىقى يىگىت يۇرگەن قىزنىڭ چاي ئىچكۈزىدۇ، فاكۇلتېتىمىز ئۇلارنى تەبرىكلەپ تانسا ئۇيۇشتۇرۇپ بەرمەكچى.

مەن ئەجەبلىنىپ ئۇنىڭغا قارىدىم، ئۇ كۈلۈپ يەنە:

— ھەيران قېلىۋاتامسەن؟ مېنى يىغلاپ - قاقشاپ پەرياد كۆتۈرىدۇ، ھاياتىدىن ۋاز كېچىدۇ، دەپ قارامسەن؟

— ھېچبولمىغاندا مۇنداق خاتىرجەم يۈرمەس ، دېگەن ئويدا ئىد- دىم ، — دېدىم مەن .
— مەن ساڭا بۇددىستلارنىڭ بىر تەمسىلىنى ئېيتىپ بېرەي ، — دېدى فالڭ يۈ ، — سەن كىچىك بالىغا بىر چاقماق قەنت بەرسەڭ ، ئۇ چەكسىز شادلىققا چۆمۈپ ئالىدۇ ، قەنتنى تارتىۋالساڭ ، قاتتىق يىغلايدۇ . ئەگەر كىچىك بالىنىڭ ئورنىدا چوڭ ئادەم بولسا ، قەنتنى تارتىۋالساڭ غەم تارتمايدۇ . يېپىڭ ، سەن ئاشۇ بىر چاقماق قەنتتىن ئايرىلىپ قالساڭ يىغلاپ ئولتۇرمايدىغانسەن ؟
— ئەلۋەتتە ، — دېدىم مەن چۈشىنەلمەي ، — بۇ تەمسىلنىڭ سەن بىلەن نېمە ئالاقىسى بار ؟
— خوش ، ئۇنداق بولسا ئادەم نېمە ئۈچۈن ئازاب چېكىدۇ ؟ سە- ۋەبى شۇكى ئادەم ئۈمىد بىلەن ياشايدۇ . ئەگەر سەن ھەممىلا نەرسىنى بىر چاقماق قەنت دەپ قارىساڭ ، ئۇندا سەن بىر چاقماق قەنتنى ئالال- غانلىقىڭ ياكى ئالالمىغانلىقىڭ ئۈچۈن شادلىنىپ ياكى ھەسرەت چېكىپ ئازابلانمايسەن ، چۈشەندىڭمۇ ؟ يېقىندىن بۇيان بۇ رىجىنى چۈشىنىپ يەتتىم . مەن خۇددى كىچىك بالىدەك بىر چاقماق قەنت ئۈچۈن يىغلاپ يۈرمەي ، چوڭ ئادەمگە خاس ئىش قىلىشىم لازىم . . .
— شۇغىنىسى ، بىر يىگىتنى بىر چاقماق قەنت دېگىلى بىرلىمايدۇ - دە !— دېدىم مەن .
— سەن ئىگە بولماقچى بولغان ھەرقانداق نەرسىنىڭ ئۆزى بىر چاقماق قەنت ! — دېدى فالڭ يۈ سىرلىق كۈلۈپ ، — يېپىڭ ، ئوبدان ئويلىنىپ باق ، ئەگەر ئۆمرۈڭنى خۇش ئۆتكۈزەي دېسەڭ ، ھەممىلا نەرسىنى قەنت دەپ قارىغىن !
— راستىنى ئېيتسام ، مۇنداق قىلىش قولۇمدىن كەلمەيدۇ ، — دېدىم مەن .
— كۆڭلۈڭدە ئۆچمەنلىك ، دىلخەستىلىك ، تەشۋىش ، قايغۇ - ئەلەم . . . لەرنىڭ بولۇشى بىر خىل فىزىئولوگىيىلىك ھادىسە ، بۇ ھادى- سىنىڭ پەيدا بولۇشىدىكى سەۋەب ، سېنىڭ ھەممە نەرسىگە ناھايىتى

جىددىي قارىغانلىقىڭدا ! — ئۇ بېشىنى چايقاپ ئېغىر خورسىنىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — مىلى يىل ياشىغان كىم بار ؟ دائىم غەم قىلىش ، ئاھ ئۇرۇش نەھاجەت !

— سەن قاچانلاردىن بۇددىستلىق ئىدىيىسىنى تەتقىق قىلىپ قالدىڭ ؟ — دەپ سورىدىم مەن .

— بۇددىستلىق ئىدىيىسىنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق رىجىسى بار ۋاقتىڭ چىقسا بۇ ھەقتىكى نەرسىلەرنى كۆرۈپ باق . شۇندا سەن خىيا- نەت ، رەنجىش ، خىيال ، ھەۋەس دېگەنلەرنىڭ بىردەملىكلا نەرسە ئى- كەنلىكىنى ، جىنايەت ئۆتكۈزۈش ۋە ئادەم ئۆلتۈرۈشنىڭمۇ بىردەملىكلا ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىپ يېتىسەن . بۇنىڭغا كۆزى يەتكەن ، رىجىسنى چۈشىنەلىگەن ئادەملەرلا ھەقىقىي بەختكە ئېرىشىدۇ .

— مەن قوشۇلمايمەن ، — دېدىم مەن ، — ئەگەر بىر ئادەمدە ئۈمىد بولمىسا ، مۇھەببەت ۋە نەپرەت بولمىسا ، ئۇنداقتا ئۇنىڭ قەلبىدە نېمە بولىدۇ ؟ ئۇنىڭ ياشاشتىن مەقسىتى نېمە ؟ مۇنداق ئادەمنىڭ كۆڭلى خۇددى چۆل باياۋانغا ئوخشىشىدۇ .

— خاتالاشتىڭ ! — دېدى فاڭ يۇ بوشقىنا ، — كۆڭلىدە خىيا- نەت ، رەنجىش ، خىيال ، ھەۋەس بولمىغان ئادەم بۇ دۇنيانىڭ تالاشقۇ- چىلىكى يوق ، دەپ قاراپ ، تىنچ ۋە بەھۇزۇر ياشايدۇ . ئۇنىڭ كۆڭلى بىر پارچە مۇنبەت تۇزلەڭلىككە ، جىمجىت باغچىغا ئوخشىشىدۇ . پەقەت بىر خىللا ئادەمنىڭ كۆڭلى چۆل - باياۋانغا ئوخشىشىدۇ ، يەنى زاۋاللىققا يۈز تۇتقان ، خانىۋەيران بولغان ، خاتا ئىش قىلىپ بۇ ئالەم تەرىپىدىن تاشلىۋېتىلگەن ، رەت قىلىنغان بولسىمۇ ئۆزىنى چاغلىيالمىغان ئادەمنىڭ . . .

— قوي بۇ گەپلىرىڭنى ، — دېدىم مەن تاقەتسىزلىنىپ ، — ماڭا دىنىي تەشۋىق قىلمىغىن ، مەن سېنىڭ دىيانەتلىك ، كەڭ قورساق بو- لۇپ ، مۇھەببەت ۋە نەپرەتنى تەرك ئەتكەنلىكىڭگە ئىشەنمەيمەن !

— ھەقىقەتەن ، — فاڭ يۇ ئۇلۇغ - كىچىك تىندى - دە ، ئور- نىدىن تۇرۇپ مورىمگە ئۇرۇپ قويدى ، — يىپىڭ ، تەگرىدىن باشقا

ھېچكىم بۇنداق قىلالمايدۇ ! شۇڭا ھازىر سەن بىلەن چوڭ رىجىلەر ئۈستىدە سۆزلەشكىنىم بىلەن ، ئاخشىمى يوتقانغا كىرىۋېلىپ يىغلايمەن .

— ھەي فاك يۇ ، — دېدىم مەن ئىچىم ئاغرىپ .

— بولدى ماڭا ئىچ ئاغرىتما ، يۇر ! بۈگۈن بىر كۈن مەن بىلەن ئوينا ! ئۇدا ئۈچ كىنو كۆرەيلى !

بىز راستىنلا كەينى - كەينىدىن ئۈچ كىنو كۆردۇق ، يېرىم كېچىدە ئۆيگە قايتىپ كەلدىم . ئاپام ئىشىكنى ئېچىپلا :

— كەچقۇرۇن رۇپىلك كەپتىكەن ، — دېدى .

— نېمە دەپ كەپتۇ ؟ — مەن سەل خاۋاتىرلەندىم . ئۇ مېنى جازالىماقچىمدۇ ؟ خې شۇخۇەننى تارتىۋالدىڭ دەپ ئەيىبلىمەكچىمدۇ ؟

— ئۇ بەك قورقۇپ كېتىپتۇ ، — دېدى ئاپام ، — داداڭ شۇ ئا-چىغا ناھايىتى ئاچچىقلاپ كېتىپتۇ ، ئۇلار قاتتىق سوقۇشۇپتۇ ، رۇپىلك سېنى بېرىپ دادامغا نەسىھەت قىلىپ قويسا دەپ كەپتىكەن .

— ئاھھاي ! مەن بېرىپ نەسىھەت قىلامدىكەنمەن ! مەن ئۇ خەق-نىڭ ئۇرۇشۇپ بىر - بىرىنى ئۆلتۈرۈشىگە ئىنتىزارمەن ، — دېدىم سو-غۇق كۈلۈپ ۋە قايتۇرۇپ سورىدىم ، — نېمە سەۋەبتىن سوقۇشۇپتۇ ؟

— رۇپىڭنىڭ ئېيتىشىچە پۇلنىڭ جېدىلى ئىكەن . شۆچىن رە-نىگە پۇل بېرىپ ئەكسىچە نەتىجە چىققان بولسا كېرەك ، شۇڭا داداڭ قاتتىق ئاچچىقلاپ كېتىپتۇ !

— ھە ! — دەپ قويدۇم سوغۇق كۈلۈپ ، دېمەك ئاتقان ئوقۇم نىشانغا تېگىپتۇ - دە ! مانا ئەمدى شۆ ئاچام پۇل باشقۇرىدىغان چوڭ ھوقۇقتىن ئايرىلىپ قالدۇ ، تېخى دادامنىڭ ئىشەنچىسىدىنمۇ مەھرۇم قا-لدۇ ! تېخى ئۇنىڭ كارامىتى بۇنىڭدىن كېيىن ئاشكارا بولىدۇ !

ھېلىقى ئاۋاق لاۋۋېي بىلەن ئۇنىڭ ئەۋرىشكىسى بولغان ئېرجېي كۆز ئالدىمغا كەلدى . مەن شۆ ئاچامنىڭ پۇلنى رەنىگە ئەمەس ، بەلكى لاۋۋېينىڭ ئەتكەسچىلىك قىلىشىغا دەسمايە قىلىپ بەرگەنلىكىنى بىلدىم . ھېلىقى كۈنى لاۋۋېينىڭ سۆزىنى ئوغرىلىقچە ئاڭلىغاندىن كېيىن ، گې-زىتلەرگە بېسىلغان ئەتكەسچىلىك ئەنزىسىنىڭ پاش قىلىنىشى ھەققىدىكى

خەۋەرلەرگە دىققەت قىلغانىدىم ، لېكىن بۇ ھەقتە بىرەرمۇ خەۋەر بېسىلـ
مىدى . دېمەك ، جىنايەتچىلەرگە تەقدىر ــ قىسمەتمۇ بەك ئەتراپلىق
غەمخورلۇق قىلىدىكەن .

ئەتىسى مەن ياققان ئوتنىڭ قانچىلىك تۇتاشقانلىقىنى كۆرەي
دەپ « ئۇياق » قا باردىم . مېھمانخانا سۆرۈن ، ئادەم يوق ئىدى . ئادەتتە
ۋاڭ ــ چۇڭ بېسىلمايدىغان بۇ ئۆيلەر ئىنس ــ جىن يوق شەھەردەك بو-
لۇپ قالغان بولۇپ ، تۆنۈگۈنكى ئۇرۇش ــ جېدەلنىڭ قاتتىق بولغانلىقى
بىلىنىپ تۇراتتى . مەن مېھمانخانىدا خېلى تۇردۇم . رۇپىڭ ئالەندىن مې-
نىڭ كەلگەنلىكىمنى ئاڭلاپ ئالدىمغا چىقتى ۋە مېنى كاپپىدە تۇتۇۋې-
لىپ ، تىترىگەن ھالدا :

— تۆنۈگۈن نېمىشقا كەلمىدىڭ ؟ ئۆلگۈدەك قورقۇپ كەتتىم ،
دادام ئاپامنى يەۋەتكىلى تاس قالدى ، — دېدى .

— نېمە بولدى ؟ — دېدىم مەن ھېچنېمىنى بىلمىگەنگە سېلىپ .

— پۇلنىڭ جېدىلى بولمامدۇ ، مەنمۇ تېگىگە يېتەلمىدىم ، دادام
ئاپامنى بانكىغا قويغان ھەممە پۇلنىڭ چەكلىرىنى ئاچچىقىشقا قىستىدى ،
ئاپامنىڭ زىننەت بۇيۇملىرىنىمۇ تەكشۈردى . بۈگۈن ئاپام ئېرجىيىنى ئې-
لىپ چىقىپ كەتتى ، ئېرخاۋ ئاپامنى ئېزدەپ يۈرىدۇ .

— خاتىرجەم بول ، — دېدىم مەن ، — شۇ ئاچام جەزمەن قاي-
تىپ كېلىدۇ ! دادام قېنى ؟

— ئۆيدىن چىقماي ئاچچىقلاپ ئولتۇرىدۇ !

— مەن كىرىپ باقاي ، — دېدىم مەن ۋە بۇرۇلۇۋاتسام رۇپىڭ
يەنە مېنى تۇتۇۋالدى ، تىلىنى چايناپ دۇدۇقلىغان ھالدا :

— يىپىڭ ، مەن . . . مەن . . . ساڭا دەيدىغان گەپلىرىم
بار ئىدى ! — دېدى .

— قېنى ئېيت ! — دېدىم مەن .

— يىپىڭ ، — ئۇ شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى ، — ئاڭلى-
شىمچە خى شۇخۇەن بىلەن رەسمىي يۈرۈۋېتىپسەن ، مېنىڭ . . . مې-
نىڭ . . . ساڭا ئېيتىپ قويماقچى بولغىنىم ، سەن . . . جەزمەن بىلىسەن ،

مەن خې شۇخۇەننى ئىنتايىن ـ ئىنتايىن ياخشى كۆرەتتىم . شۇڭا بىر مەھەل ساڭا ھەقىقەتەن ئۆچ بولۇپ كەتكەنىدىم ، ـــ ئۇ تېخىمۇ قىزىرىپ كەتتى . ماڭا قاراشقا پېتىنالماي قولىغا قاراپ سۆزلىدى ، ـــ شۇ چاغلاردا ئۆلۈپ كېتىمەنغۇ ، دەپ ئويلىغان ، ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋېلىش نىيىتىدىمۇ بولغانىدىم ، لېكىن ، جۈرئەت قىلالمىدىم . ئەمدى چۈشەندىم . سەن مەندىن چىرايلىق ، مەندىن ئەقىللىق ، ماڭا قارىغاندا سەن خې شۇخۇەنگە تېخىمۇ پار كېلىسەن . ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن ئەزەلدىن ماڭا ئوبدان مۇئامىلىدە بولدۇڭ ، شۇ ـ شۇڭا ساڭا ئىپتىپ قويماقچى بولغىنىم ، ھەدە ـ سىڭىل ئىككىلەن بۇ ئىش توغرۇلۇق ھەرگىز خاپا بولۇشمايلى ، مەن سېنى ئاۋۋالقىدەكلا ياخشى كۆرىمەن . . .

رۇپىڭنىڭ دۇدۇقلاپ قىلغان گەپلىرىنى ئاڭلاپ ، مەنمۇ قىزىرىشقا باشلىدىم . بۇ بىچارە ھاماقەت مېنىڭدىن رەھىم ـ شەپقەت تىلىمەكتە ئىدى . ئۇنىڭ تامامەن بەربات بولۇشىغا تەقەززا ئىكەنلىكىمنى ئۇ نەدىن بىلسۇن ! ئۇنىڭ گەپلىرىگە ئىرىپ كەتمىدىم . ماڭا ئۇ پەقەت كۈلكىلىك ۋە بىچارە تۇيۇلدى ، خالاس . ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئىتتىك :

ـــ ئەلۋەتتە شۇنداق ، بىز بۇ ئىشقا خاپا بولۇشمايمىز ، سەن كۆڭلۈڭگە ئېلىپ كەتمە ! ـــ دېدىم ـ دە ، ئۇنى تاشلاپ دادامنىڭ ھۇجرىسىغا كىردىم .

دادام يۇمشاق ئورۇندۇقتا تاماكا چېكىپ ئولتۇرغانىكەن . شىرەنىڭ ئۈستىگە ھېسابات دەپتەرلىرى دۆۋىلىنىپ كېتىپتۇ ، دەپتەرلەرنىڭ يېنىدا بىر چوت تۇرۇپتۇ ، بۇنىڭدىن دادامنىڭ يېڭىلا ھېسابات قىلغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى . دادام مېنى كۆرۈپ يېنىدىكى ئورۇندۇقنى كۆرسەتتى ۋە :

ـــ يېنىمغا كەل ، بۇياققا ئۆت ! ـــ دېدى تەمكىنلىك بىلەن .

مەن دادامنىڭ قېشىغا بېرىپ ئولتۇردۇم . ماڭا ئوبدان قارىغاندىن كېيىن سورىدى :

ـــ شۇخۇەن بىلەن توي قىلماقچىمۇسەن ؟ تۈنۈگۈن ئەتىگەن شۇخۇەن كېلىپ بۇ ھەقتە مېنىڭ پىكرىمنى سورىدى . ئۇ مەكتىپىنى

پۈتتۈرۈپلا سەن بىلەن توي قىلىشنى ئۈمىد قىلىدىكەن .
— مەن تېخى بىر قارارغا كەلمىدىم ، — دېدىم مەن .
— مۇنداق دېگىنە ، — ئۇ قوشۇمىسىنى تۈرۈپ ئويلانغان هالدا سۆزلىدى ، — يىپىلك ، توي قىلىدىغان بولساڭ ، جەزمەن قىز مېلى راسلاپ بېرىمەن ، — دادام قاتلاقلىق هېسابات دەپتەرلىرىنى غەزەپ بىلەن چىكىپ قويدى ، — شۆچىن دېگەن دۆيۈز پۇلنىڭ هەممىسىنى تۈگىتىپتۇ ! — دادامنىڭ چىرايىدىن زىيانىنىڭ چوڭ ئىكەنلىكىنى بىلدىم ، — شۇنداق بولسىمۇ ، يىپىلك ، سەن خاتىرجەم بول ، مەن چوقۇم ساڭا يېتەرلىك قىز مېلى راسلاپ بېرىمەن .
مەن كۈلۈپ قويدۇم :
— دادا ، مەن سىزدىن هەرگىز قىز مېلى ئالمايمەن ، بۇنىڭغا قىلچە هەۋەس قىلمايمەن .
دادام ماڭا تىكىلدى ، يىمىرىلگەن قاشلىرى كۆزىنىڭ ئۈستىگىلا چۈشتى .
— هە ! — ئۇنىڭ ئاچچىقى كەلدى ، — مۇشۇنداق دەيدىغىنىڭنى بىلەتتىم ! — ئۇ بېشىنى ماڭا يېقىن ئەكېلىپ هۆركىرەپ دېگۈدەك سۆزلىدى ، — يىپىلك ! مەيلى ئال ياكى ئالما ، قىز مېلىنى چوقۇم بېرىمەن ! — ئۇ مۇرەمنى تۇتۇۋېلىپ ، مۇرەمنىڭ سۆڭەكلىرىنى مىجىپ تالقان قىلىۋەتكۈدەك ئەلپازدا تووۋلاپ كەتتى ، — سەن مۇنچە تەكەببۇرلۇق قىلما ، سەن تېخى هېچنېمىنى بىلمەيدىغان نادان قىز ! ئېسىڭدە بولسۇن ، مېنىڭ پۇلۇم سېنى كۆيدۈرۈپ جېنىڭنى ئالمايدۇ !
ئۆزۈمنى ئۇنىڭ قولىدىن ئاجراتتىم ۋە مۇرەمنى قىسىپ قويۇپ :
— دېگىنىڭىزچە بولسۇن ، پۇل بەرسىڭىز بۇنىڭ نېمە يامىنى ؟ — دېدىم .
دادام ئاران دېگەندە بېسىلدى ۋە بىگىز قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ :
— يىپىلك ، ئەقلىڭنى ئىشقا سال ، بۇ دۇنيادا پۇل بەكمۇ لازىم بولىدۇ ، غۇربەتچىلىك ئىنسان هاياتىدىكى ئەڭ زور قايغۇ ــ ئەلەم . مەن ياشىنىپ قالدىم ، پۇلنىڭ ئانچە لازىمى يوق ، سەن تېخى ياش ، بۇنىڭ-

دىن كېيىن پۇلنىڭ قەدرىنى بىلسەن !
مەن نېمە دېيىشىمنى بىلمەي كۇلۇپلا قويدۇم . دادام مال ــ مۈلكىنىڭ هازىرقى ئەھۋالىنى تىلغا ئېلىۋىدى ، ئۇنىڭ تەخمىنەن 550 مىڭ كوي كۆچمە مۈلكىنىڭ بارلىقىنى بىلدىم . شۇ ئاچامنىڭ سالغان زىيىنى تېخى بۇنىڭدىنمۇ جىققەن . بۇنى ئاڭلاپ ھەيران قالدىم . 550 مىڭ ! توۋا ، بىر نەچچە ئاينىڭ ئالدىدا مەن دادامدىن بىر نەچچە يۈز كوي ئۈچۈن قامچا يېدىم ئەمەسمۇ !
شۇ ئاچامنىڭ ئۆيدىن چىقىپ كەتكىنىگە ئۈچ كۈن بولدى . ئۈچىنچى كۈنى مەن جۇڭخېشياڭ ئەتراپىغا بېرىپ قارنىمغا ئايلىنىپ يۈردۈم . لاۋۋېي دېگەننىڭ دېرىكى چىقىپ قالارمۇ ، دېگەن ئەخمىقانە ئۇمىددە ئىدىم ، شۇ ئاچام جەزمەن لاۋۋېينىڭ يېنىدا يوشۇرۇنۇپ يۈرىدۇ ، دېگەن پەرەز كاللامدىن كەتمەيتتى . شۇنىسى ، بۇ يەردە ئايلىنىپ يۈرگەنلىرىم بىكارغا كەتتى ، شۇ ئاچامنىمۇ ، لاۋۋېينىمۇ ئۇچرىتالمىدىم . ئاخشىمى « ئۇياق » قا بېرىپ شۇ ئاچامنىڭ توساتتىن قايتىپ كەلگەنلىكىنى بىلدىم . ئېھتىمال ئۇ بۇ ئائىلىدە قالغان 550 مىڭ كوي بىلەن زامانىۋى باغلىق جاي ــ زېمىننى تاشلاپ كېتىشكە قىيمىغاندۇ !
خې شۇخۇەن ئىككىمىز « بىر كۈن كۆرۈشمىسەك چىدىمايدىغان » دەرىجىگە يەتكەنىدۇق . مەن يۈرىكىمدىكى مۇھەببەت ئوتىنىڭ مۇنچە كۆچلۈك ۋە يالقۇنلۇق ئىكەنلىكىدىن ھەيران بولاتتىم . شۇڭا ، خې شۇخۇەننىڭ چەت ئەلگە چىقىدىغان ئىشنى ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىشمىغا توغرا كېلەتتى ، ئۇنىڭ كۆڭلىنىمۇ ئارىسالدىلىق قاپلىۋالغانىدى . ھەممە ئىش ئورۇنلاشتۇرۇلغان پىلان بويىچە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ، ئۇ ئوقۇش مۇكاپات پۇلى ئېلىشقا ئىلتىماس يازغان ھەمدە چەت ئەلگە چىقىپ ئوقۇش ئىمتىھانىغا تەييارلىق قىلىۋاتقان بولسىمۇ ، بەزىدە ماڭا مۇنداق دەيتتى :
ــ ئىستىقبال ، غايە دېگەن نېمىلەر ئۈچۈن ، ئادەمگە سۆيگىنىدىن ئايرىلىشقا توغرا كېلىدىكەن ، نېمىدېگەن غەلىتە ئىش بۇ ، مەن ھەممىدىن ۋاز كېچىپ ، سىزنىڭ ماشايىقىڭىز بولسام دەيمەن !

— ئالدى بىلەن چىقىپ ئوقۇپ كېلىڭ . قايتىپ كەلگەندە يېـ
نىمدا بولۇڭ ، جاپا چەكمىگۈچە ھالاۋەت يوق ، خۇدانىڭ كۈنى ئۈزۈن ،
نېمىگە بىتاقەت بولىسىز ؟ — دەپ قويياتتىم . بۇ پەقەت تىلىمنىڭ ئۇچىـ
دىكى گەپ ئىدى . ئۇنىڭ چەت ئەلگە چىقىشىغا خېلى ۋاقىت بولغاچقا ،
ھازىردىن باشلاپلا جۇدالىق يوكىنى يۈدۈۋېلىشنى خالىمايتتىم . بىر كۈن
بولسىمۇ خۇشال - خۇرام ئۆتكەنگە يېتەمدۇ ؟

بىز ئويـۇن - تاماشـىمىزنىـڭ تۈرلىرىنى ئۆزگەرتىپ تۇراتـ
تـۇق . قىـزىق ئىش ، يېقىنـدىن بۇيان بىرگە بولـغىنىمىزدا ، چۈقـان
سېلىپ ئويناپ - كۈلمىسەك كۆڭلىمىزدىكى تەشۋىشنى باسقىلى بولمايـ
دىغاندەك ، بىرخىل ئالاقزادىلىك ۋە جىددىيلىك ئىچىدە قالاتتۇق . نېمە
ئۈچـۈن شۇنداقلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيتتىم . ئىلگىرى بىز ئادەم
يـوق جـايلارغا بېرىۋېلىپ ، بىر - بىرىمىزگە چاپلىشىپ جىممىدە ئولتۇـ
رۇپ كۆزىمىزنىڭ ئىچىگە قارىشاتتۇق ، خۇشخۇي ھالدا سۆھبەتلىشەتـ
تۇق ، چوڭقۇر پىكىرلىشەتتۇق . ھازىر بولسا خۇددى كېلىشۋالغاندەك
كىشلەر توپى ئىچىگە ئۆزىمىزنى ئېتىپ ، تانسا ئوينايتتۇق ، كۈلەتتۇق ،
ھەتتا ئازراقتىن ھاراق ئىچىۋېلىپ كۆڭلىمىزنى خۇش قىلاتتۇق . تاسادىـ
پىي خالىي قالغان چاغلىرىمىزدا ، ئۇ مېنى ئەمدى سۆيۈۋالمىسا مەڭگۈ
سۆيەلمەيدىغاندەك ئەسەبىيلەرچە سۆيۈپ كېتەتتى . بەزىدە مەندە ئۆمرىـ
مىزدىكى خۇشاللىقلارنىڭ ھەممىسىدىن ئالدىن بەھرىمەن بولىۋاتقاندەك
خاتا تۇيغۇ پەيدا بولۇپ ، كۆڭلۈم پاراكەندە بولاتتى .

ئۆتـكەندە لاۋۋېينى رازۋېدكا قىلىمەن دەپ ، يېرىم يولدا تاشلاپ
كەتكىنىم تۇيەيلى خې شۇخۇەن بىلەن بىر قېتىم قىيىداشقاندىن كېيىن ،
خې شۇخۇەننىڭ غۇرۇرى كۈچلۈك ئىكەنلىكى ، بۇ جەھەتتە مەندىن قېـ
لىشمايدىغانلىقى ، بەلكى مېنى بېسىپ چۈشىدىغانلىقىنى چۈشەندىم . مەن
غۇرۇرى بار ئادەملەرنى ياخشى كۆرەتتىم ، لېكىن ئاپام دائىم مەندىن غەم
قىلىپ مۇنداق دەيتتى :

— ئىككـىلارنىڭ مىجـەزى بەكمۇ ئوخشىشىپ كېتىدىكەن ،
بۇ كىشىنى بەختـلىكمۇ قىلىدۇ ، بەختـسىزمۇ قىلىدۇ . يـېپىڭ ، مەن

كۆتـىلەرنىڭ بىرىدە ، سىلەرنىڭ خۇددى ئىككـى كالىدەك ئۇسـۇشـۇپ قىلىپ ، بىر - بىرىڭلارغا يول قويماسلىقىڭلاردىن بەك ئەندىشە قىلىمەن .
شۇنداقمۇ بولارمۇ ؟ مەنمۇ كېيىنكى بەزى ئىشلاردا مۇشۇنداق بو- لۇپ قېلىشنى غۇۋا ھېس قىلاتتىم .
خې شۇخۇەن ئىككىلەن نۇرغۇن سورۇنلاردا مېڭىپىڭنى ئۇچرى- تاتتۇق . ئۇ بەدىنىگە يېپىشىپ تۇرىدىغان تار كىيىملەرنى كىيىپ ، يې- تىلگەن كۆكسىنى دومبايتىپ ، تولۇق بالاغەتكەن يەتمىگەن بىر توپ تەنتەك ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئارىسىدا يۈرەتتى . ئۇنىڭ ئۆزىنى تۇتالمايدىغان- لىقى ۋە فىگۇرىسى مېنى چۆچۈتەتتى . ئۇچرىشىپ قالغاندا ھەرقايسىمىز ئۆز ئويۇنىمىزنى ئويناۋېتتۇق ، بىر - بىرىمىزگە ئارىلاشمايتتۇق ، بەك يې- قىنلاشقىنىمىزدا بېشىمىزنى لىڭشىتىپ قوياتتۇق ، خالاس . بىر كۈنى ئاخشىمى خې شۇخۇەن ئويۇن تۈرىنى ئۆزگەرتىپ ، يەر ئاستى تانسىخا- نىسىغا بېرىپ تانسا ئويناپ باقايلى ، دېدى . بىز باردۇق ، تانسخانا ناھا- يىتى چوڭ ، چىراغلىرى غۇۋا ، ئىشىك - دېرىزىلىرى مەھكەم ئېتىلگەن ، ئىس - تۈتەك قاپلىغانىدى . مۇزىكا ئاۋازى قۇلاق - مېڭىنى يەيتتى ، بۇ ، كىشىنى بىخۇدلاشتۇرۇپ ، مەستخۇش قىلىدىغان بىر سورۇن ئىدى !
ئەمدىلا ئولتۇرۇشىمىزغا خې شۇخۇەن مېنى نوقۇپ :
— قاراڭ ، مېڭپىڭ ئايەرىدىكەن ! — دېدى .
كۆرسەتكەن يەرگە قاراپ ، ئىختىيارسىز قوشۇمام تۈرۈلدى . مېڭپىڭ بەدىنىگە يېپىشىپ تۇرىدىغان قىزىل كوپتا ، قارا تاۋاردىن تار يوپكا كىيگەن بولۇپ كوپتىسىنىڭ ياقىسى مەيدىسىگىچە ئوچۇق ، يوپ- كىسى بەدىنىگە تېڭىپ قويغاندەك لىققىدە كەلگەنىدى . پۈتۈن بەدىنى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى . ئۇ بىر يىگىتنىڭ تىزىدا ئولتۇراتتى ، ئۇلار ئولتۇرغان شىرەنىڭ ئەتراپىنى بىرنەچچە يىگىت ئورىۋالغان ، كى- يىنىشىدىن قارىغاندا ھەممىسى لۈكچەك ئىدى . ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مېڭ- پىڭدىن باشقا يەنە بىر قىز بولۇپ ، بىر يىگىت ئۇنى قۇچاقلاپ سۆيۈۋا- تاتتى . شىرەدە قاچا - قۇچىلار چېچىلىپ ياتاتتى ، يېرىملاپ قالغان ئىككى بوتۇلكا چەت ئەل ھارىقى ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى .

مېڭپىلڭ بىر قولىدا رومكا تۇتقان ، بىر قولىدا ھېلىقى يىگىتنىڭ بويىنىغا گىرە سالغان ھالدا بەدىنىنىڭ يېرىمىنى يىگىتكە يېقىپ تۇراتتى . ئېگىز پاشنىلىق تۇپلەي كىيگەن پۇتى بوشلۇقتا پۇلاڭلايتتى ، ئۇ خىرقىراپ كۈلەتتى . ئەتراپىدىكىلەرمۇ كۈلۈپ چۇقان ـ سۈرەن بىلەن جاھاننى بېشىغا كىيىشكەندى . بۇنى كۆرۈپلا مېڭپىڭنىڭ مەست بولۇپ قالغانلىقىنى بىلدىم .

— ئۇلارنىڭ ئىچىۋاتقىنى براندى بىلەن ۋىسكى ، قەيەردىن تېپىشقاندۇ ؟ — دېدى خې شۇخۇەن ھەيران بولۇپ .

خىزمەتكارلار ئالدىمىزغا كېلىۋىدى ، خې شۇخۇەن ئۇنىڭدىن سورىدى :

— بۇ يەردە چەت ئەلنىڭ ھارىقىمۇ سېتىلامدۇ ؟

— سېتىلمايدۇ ، — دېدى خىزمەتكار بېشىنى چايقاپ .

— ئۇلارنىڭ ئىچىۋاتقىنىچۇ ؟ — دېدى خې شۇخۇەن مېڭپىڭ ئولتۇرغان شىرەنى كۆرسىتىپ .

— ئۆزلىرى ئەكەپتۇ ، — دېدى خىزمەتكار .

خىزمەتكار كەتكەندىن كېيىن ، خې شۇخۇەن بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ ، ۋەز ئېيتقاندەك تەلەپپۇزدا :

— چەت ئەل ھارىقى ئىچكەنلىكىدىن قارىغاندا ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىرەرىنىڭ ئائىلە شارائىتى ناھايىتى ياخشى بولسا كېرەك . ئائىلىسىنىڭ باي بولۇشى ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىشى بىلەن مۇشۇنداق بىر تۈركۈم ياشلار يېتىشىپ چىقتى ! لۈكچەكلەر ۋە مۇتتەھەملەرنىڭ مەيدانىغا كېلىشىدىكى مەسئۇلىيەت ئائىلە بىلەن جەمئىيەتتە !

مېڭپىڭ دەلدەڭشىگىنىچە ھېيقىماستىن قاقاقلاپ كۈلدى ۋە بىردىنلا ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ ناخشا ئېيتتى :

چىقاي دېسەم ئاسمان يىراق ،
يەرنى قاتتىق دەر .
شىرىن بولار ئىنسانچىلىق ،

بەزىدە زەھەر .
تويدۇم يالغۇز زېرىكىشتىن ،
ئۇنى يېسۇن يەر

— يارايدۇ ! — ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يىگىتلەر ئاغىل - تاغىل تـوۋلاشتى ، ئىسقىرتىپ كۈلۈشتى . مىڭپىڭ بېشىنى كەينىگە تاشلاپ رومكىدىكى هاراقنى ئاغزىغا قۇيۇۋىدى ، تەگدىن تولىسى كىيىمىگە تۆ- كۈلدى . ئۇ ناخشىسىنى داۋاملاشتۇردى :

كېزىپ چىقتىم بۇ دۇنيانى ،
جاپايىم تولا .
ئىزدەپ يۈرىمەن مەن سېنى ،
بولساڭچۇ جورا .

ئۇ نـاخشىنى ئېيتىپ كېلىپ ، ئۆزىنى قۇچاقلىۋالغان يىگىتنىڭ پـېشانىسىگە بىرنى سۆيۈپ قويدى ، كۆپچىلىك « يارايدۇ » دەپ چۇقان سېلىشتى . خې شۇخۇەن ئەمدى تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى ، ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ ماڭدى :

— سـىڭـلىڭىز مەسـت بولـۇپ قاپـتۇ ، ئۇنى ئۆيـگە ئاپىرىـپ قويايلى ! — دېدى .

— كارىڭىز بولمىسۇن ، ئۇنى مەيلىگە قويۇۋېتىڭ ! — دېدىم ئۇ- نىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ .

— بۇنىڭغا قاراپ تۇرالمايمەن . شۇنداقلا بولسا چاتاق چىقماي قالمايدۇ ! — دېدى ۋە ئۇ تەرەپكە ماڭماقچى بولدى .

مەن ئۇنىڭغا چىڭ ئېسىلىۋالدىم :

— ئۇنىڭدىن چاتاق چىقسا سىزگە نېمە ؟ ئورنىڭىزدا ئولتۇرۇڭ ! ئۇ مـۇشۇنداق قىلىشقا ئامراق تۇرسا ، سىز ئۇنى باشقۇرۇپ نېمە قىلالايتتى- ڭىز ؟ — دېدىم .

خې شۇخۇەن خاتىرجەمسىزلىك ئىچىدە ئورنىغا كېلىپ ئول-

تۇردى ، ئەمما كۆزى مېڭىپىك تەرەپتە ئىدى . مەن ئۇنىڭ قولىغا ئۇرۇپ قويۇپ :

— كېلىڭ تانسا ئوينايلى ، — دېدىم .

بىز تانسىغا چۈشتۇق ، خې شۇخۇەن مېڭىپىك ئولتۇرغان شىرەدىن كۆزىنى ئۈزمىگەندى ، مەن ئۇنىڭ بېشىنى ئۆزۈمگە بۇرىدىم ، ئۇ ماڭا قارىدى ۋە :

— سىز ئۇنىڭغا غەمخورلۇق قىلىشىڭىز كېرەك ، ئۇ سىزنىڭ سىڭلىڭىز ! — دېدى .

— ھىم ، — دېدىم سوغۇق كۈلۈپ ، — مېنىڭ سىڭلىم ئەمەس ، ئۇ شۇ ئاچامنىڭ قىزى ، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى شۇ ئاچامنىڭ قېنى !

— بوپتۇ ، دوستىڭىزمۇ بولسۇن ، ئۇنىڭ مەست بولۇپ ساراڭلىق قىلىشىغا قاراپ تۇرماسلىقىڭىز كېرەك !

— ئۇ ، مېنىڭ دوستۇم ئەمەس ، — دېدىم توڭلۇق بىلەن ، — مەن بىلەن دوست بولۇش سالاھىتى يوق ئۇنىڭ .

— مۇنداق دېمەڭ ، — دېدى خې شۇخۇەن ، — ئۇ سىزنىڭ رەقىبىڭىزمۇ ئەمەس !

— كىم بىلىدۇ ! — دېدىم ۋە بېشىمنى ئۇنىڭ مۈرىسىگە قويۇپ پەس ئاۋازدا سۆزلىدىم ، — بۇ مۇزىكا بەك ياخشىكەن ، تانسىمىزنى ئوينايلى ، باشقىلار بىلەن كارىمىز بولمىسۇن ، قانداق ? — پاتېفونىدا « ۋالىس ياكى تاڭگولىقىنى بىلمىدىم » دېگەن ناخشىنىڭ پىلاستىنكىسى قويۇلۇۋاتاتتى .

بىز گەپ - سۆز قىلىشماي بىرپەس تانسا ئويىنىدۇق ، مېڭىپىك بىردەم كۈلەتتى ، چىرقىرايتتى ، بىردەم ناخشا ئېيتاتتى . رومكىنىڭ سۇنغان ئاۋازى دىققىتىمىزنى تارتتى . مېڭىپىكنى قۇچاقلىۋالغان دارازا ئۇنى قولىدىن تارتىپ سىرتقا ئېلىپ مېڭىۋاتاتتى . مېڭىپىك دەلدەڭشىپ كېتىپ بېرىپ :

— مېنى نەگە ئاپىرىسىز ? — دەپ سورايتتى .

— سىزنى ئىچ پۇشۇقىدىن خالاس قىلىدىغان يەرگە ئا-

پىرىمەن ! — دېدى دارازا ھاياسىزلىق بىلەن . شىرەدە ئولتۇرغانلار بىر-دىنلا قاتتىق كۈلۈپ كەتتى .
— ياق ، بارمايمەن ! — مېكىپىنىڭ ئازراق سەگەكلەشتى .
— مەن سىزنى يەۋەتمەيمەن ! — دېدى دارازا ۋە مېكىپىنىڭنى سۆ-رىگىلى تۇردى ، بۇ يەرنىڭ ئۇچىنچى قەۋىتى ياتاق ئىدى . مەن ئىچى قارىلىق بىلەن غەرق مەست مېكىپىنىڭغا قاراپ ، ئۇنىڭ چۈشكۈنلىشىشى ، نابۇت بولۇشىغا سۈكۈت قىلىپ تۇراتتىم ! شۇ ئاچام باشلىق ھەممىسىنىڭ رەسۋا بولۇشىنى ئارزۇ قىلىۋاتاتتىم . لېكىن ، خې شۇخۇەن مېنى تاشلاپ قويۇپ ، ئۇلار تەرەپكە ئوقتەك ئېتىلدى ۋە تۋۋلىدى :
— بۇ ئىش پەقەت قاملاشمىدى !
مەن يۈگۈرۈپ بېرىپ خې شۇخۇەننى تۇتۇۋېلىپ :
— ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارىڭىز ؟ بولدى قويۇڭ ! — دېدىم .
خې شۇخۇەن بۇرۇلۇپ ماڭا قاتتىق ئالايدى - دە ، ئۇلارغا يېتىشىۋېلىپ ، دارازىنى مۈرىسىدىن ئالدى .
— قويۇۋەت ! — دېدى ئۇ جىددىي ئاھاڭدا .
دارازا ئىتتىك بۇرۇلدى . توساتتىن كەلگەن توسقۇنلۇق ئۇنىڭ غەزىپىنى قوزغىغانىدى . ئۇ مۈرىسىنى سىلكىپ :
— سېنىڭ نېمە كارىڭ ؟ — دېدى .
مېكىپىنىڭ شۇخۇەننى تونۇپ ، خۇددى ئېگىز بويلۇقنىڭ چاڭگىلى-دىن قۇتۇلغاندەك :
— شۇخۇەن ، مېنى ئەكېتىڭ ! — دېدى .
دارازا غەزەپ بىلەن ھۆركىرەپ :
— غوجا ئاكاڭنى تونۇساڭ يوقال كۆزۈمدىن ، ئاكاڭ قارىغايىنىڭ ئىشىغا ئارىلاشما ! — دېدى مېكىپىنىڭنىڭ قولىنى قويۇۋەتمەي . شۇ ئەس-نادا ، بايا كۈلۈشكەنلەر دۈررىدە كېلىپ خې شۇخۇەننى ئارىغا ئېلىۋالدى ۋە چۇقان سالدى :
— ئۇرۇڭلار ئۇنى ! ئۇر ! سال !
تانسخانىنىڭ باشقۇرغۇچىسى يېتىپ كەلدى ، خې شۇخۇەننى

ئاجرىتىۋالاي ، دەپ مەنمۇ ئۇ خەقنىڭ ئارىسىغا ئۆزۈمنى ئاتتىم . شۇنىسى ئۆلگۈرەلمىدىم . قالايمىقان جەڭ باشلىنىپ ، بىردىنلا قاچا ــ قۇچىلار ئۇ-ياقتىن ــ بۇياققا ئۇچۇپ ، شىرە ، ئورۇندۇقلار ئۆكتەي ــ توكتەي بولۇپ كەتتى . بۇ لۈكچەكلەر خې شۇخۇەنگە يېپىشتى . ئەھۋال ئىنتايىن جىد-دىي ئىدى . خې شۇخۇەننىڭ خەقنىڭ ئىشىغا ئارىلاشقانلىقىغا ئاچچىقىم كېلەتتى ، بۇ جېدەلنىڭ ئاخىرى قانداق بولۇشىنى بىلەلمەي بىتاقەت بولاتتىم . ھېلىمۇ ياخشى شۇ ئارىلىقتا بەستلىك ئۈچ ئادەم كېلىپ ھايت ــ ھۇيت دېگۈچىلا قالايمىقان جەڭنى توختاتتى ۋە :

ــــ مۇشتلىشىدىغىنىڭ بولسا بىز بىلەن مۇشتلاش ، ــــ دەپ توۋ-لىدى .

مەن بۇلارنىڭ تانسىخانىنى قوغداش ئۈچۈن ياللىۋېلىنغانلار ئى-كەنلىكىنى پەملىدىم . خې شۇخۇەننىڭ يۈز ــ كۆزى ئىششىغان ، ئالىقى-نىنى ئەينەك پارچىسى تىلىۋەتكەن بولۇپ ، قان ئېقىپ تۇراتتى ، ھالى بەكمۇ خاراب ئىدى . شۇ ھالدىمۇ غەزىپىدىن يانماي مېڭىپ ئۇ خەق-نىڭ قولىدىن تارتىۋېلىش كويىدا ئىدى . لېكىن ، لۈكچەكلەر مېڭىپنى ئارىغا ئېلىپ ، غۇژمەك بولۇۋېلىشقانىدى ، مەن خې شۇخۇەننىڭ يېنىغا بېرىپ قولىغا :

ــــ ساقچى كېلىپ قالمىسۇن يەنە ، ئېھتىيات قىلىڭ ، بۇ ، يەر ئاستى تانسىخانىسى ، دادىڭىزنىڭ نامىنى كۆزدە تۇتۇڭ ! ــــ دېدىم .

بۇ گېپىم دەرھال تەسىر قىلدى . خې شۇخۇەن ماڭا لەپپىدە قا-رىدى ، مېڭىپىڭمۇ كۆڭلى غەشلىك بىلەن قاراپ قويدى ــ دە ، نائىلاج مەن بىلەن بىللە تانسىخانىدىن يېنىپ چىقتى .

چوڭ كوچىغا چىققاندىن كېيىن ھەر ئىككىمىز زۇۋان سۈرمى-دۇق . رىكشا چاقىردۇق . خې شۇخۇەن رىكشىچىغا مېنىڭ ئادرېسىمنى ئېيتتى ، رىكشىغا چۈشكەندىن كېيىنمۇ خې شۇخۇەن زۇۋان سۈرمەي ئولتۇردى . بىزنىڭ ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگەندە مەن رىكشىدىن چۈشۈپ :

ــــ ئۆيگە كىرىڭ ، يارىڭىزنى تاڭايلى ! ــــ دېدىم .

ــــ ھاجەتسىز ! ــــ دېدى خې شۇخۇەن توڭلۇق بىلەن . ئاندىن

چىرايى بەكمۇ سۈرلۈك تۇس ئالدى:

— يىپىك، مېنىڭچە بىز ھەقىقەتەن بىر - بىرىمىزنى چۈشەنمەيدىكەنمىز. مەن باشتىن - ئاخىر سىزنى خۇش مۇئامىلىلىك، ئىدراكلىق قىز دەپ قارىغانىدىم. بۈگۈنكى ئىپادىڭىزدىن سىزنى ئوبدان تونۇپ يەتتىم! مەن ۋاقتىنچە يىراقلىشىپ ئۆزىمىزنى توختىتىپ ئوبدان ئويلىشىپ باقساقمىكىن دەيمەن!

قورققىنىمدىن چۆچۈپ كەتتىم، بىردەمگىچە تىلىم گەپكە كەلمەي قالدى. شۇغىنىسى، غۇژژىدە ئاچچىقىم كەلدى، چۈنكى ئۇنىڭ سۆزى غۇرۇرۇمغا تەگكەنىدى. ئەگەر بۈگۈن ئاخشام مېڭىپكىنىڭ ئورنىدا ھەرقانداق بىر ناتونۇش قىز بولغان بولسا، خې شۇخۇەنىڭ ئۇنى قۇتقۇزۇشقا قوشۇلاتتىم، بىراق مېڭىپكىنى ھەرگىز قۇتقۇزمايمەن. خې شۇخۇەن مېنىڭ كۆڭلۈمنى چۈشەنمەي، «ئۇياق» قا بولغان ئۆچمەنلىكىمنىمۇ بىلمەي، دۈشمىنىمنى قۇتقۇزۇپ ئۇنىڭغا ياردەم بەرمەكچى بولدى. «سىزنى تونۇپ يەتتىم» دېگىنىچۇ تېخى. ئەمىسە ئۇ مېنىڭ ئىدراكسىز، تاش يۈرەك ئىكەنلىكىمنى تونۇپ يېتىپتۇ - دە؟ مەنمۇ سوغۇق كۈلۈپ قويۇپ:

— ئىختىيارىڭىز! — دېدىم.

ئىككىمىز بىردەم قېتىپ قالغاندەك تۇردۇق. ئاندىن مەن ئىشىكنى قاقتىم. ئۇ گەپ - سۆز قىلماي ماڭا بىر قاراپ قويدى - دە، شارتتىدە بۇرۇلۇپ يۈرۈپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ كەينىدىن بارغانچە يىراقلاپ كېتىۋاتقان قارىسىغا قاراپ تۇردۇم. يۈرىكىم غايىبانە ئارقان بىلەن چىڭ باغلاپ تارتىلغاندەك بولۇپ كەتتى. شۇئان ۋۇجۇدۇمنى قايغۇ - ھەسرەت، كۆڭۈل غەشلىكى قاپلاپ كۆز ئالدىم غۇۋالاشتى. ئاپام چىقىپ ئىشىكنى ئاچقاندىمۇ، مەن سېزىمىنى يوقاتقان ئادەمدەك قېتىپلا تۇراتتىم. ئاپام:

— نېمە بولدۇڭ؟ يىپىك؟ — دەپ سورىغاندىلا چۆچۈپ ئېسىمنى يىغىپ ئۆيگە كىردىم. ئاپام كەينىمدىن ئۆيگە كىرىۋېتىپ سورىدى:

— شۇخۇەن قېنى ؟

— ئۆلۈپ كەتتى ! — دېدىم مەن ۋە كىيىمىمنىمۇ سالماي ئۆ-زۈمنى كارىۋاتقا تاشلىدىم . ئاپام بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ :

— يەنە قىيىدىشىپ قالدىڭلارمۇ ؟ بۇ ئىككىڭلارنى قانداق قىلسا بولار ، ھەي !

بۇ قېتىم خېلى ۋاقىت قىيىدىشىپ يۈردۈق . شۇخۇەننىڭ بۇ ئىشنى دەپ ماھىيىتىمنى يوققا چىقىرىۋەتكەنلىكى ، مېنى چۈشەنمىگەن-لىكى ماڭا ئىنتايىن ئەلەم قىلدى . شۇڭا ، ناھايىتى ئازاب چەككەن بول-سامۇ ، ئۇنى ئىزدىمىدىم . ئەمما ئۇنىڭ سىماسى كېچە ـ كۈندۈز كۆز ئالدىمدىن كەتمەي مېنى قىينايتتى ، ئۇنى بىر كۆرۈش ئارزۇسىدا چىرا-يىم زەپىران بولدى . شۇنداقتىمۇ بۇ ئەھۋاللارنى ئۇنىڭغا چۈشەندۈرمەس-لىك نىيىتىدە ئىدىم . بوپتۇ ، ئۇ مېنى خاتا چۈشىنىۋەرسۇن ، مەندە خەيرخاھلىق ، ھەققانىيەت ھېسسى يوق ، دەپ قاراۋەرسۇن ، خالىغانچە باھا بېرىۋەرسۇن ، مەن ئۆزۈمنى ئاقلاپ ئولتۇرمايمەن . قانداق بولۇشى-دىن قەتئىينەزەر ، شۇ ئاچام ئىككىمىز ئوتتۇرىسىدىكى ئۆچمەنلىكنى كې-لىشتۈرگىلى بولمايدۇ . مەن ئىنتىقام ئالماي قالمايمەن . تاياق يېگەن كۈنى يامغۇرلۇق كېچىدە « ئۇياق » نىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تۇرۇپ ئىچكەن قەسىمىم قۇلىقىمدىن كەتمەيتتى . مەن ئىنتىقام ئالىمەن ! ئىنتىقام ئالىمەن ! ئىنتىقام ئالىمەن !

شۇغىنىسى ، خې شۇخۇەنسىز ئۆتكەن كۈننىڭ ھېچ مەززىسى بولمىدى . قىلغان ئىشىم ئىش بولمىدى . بىر ھەپتىدىن كېيىن فاڭ يۈ-نىڭ يېنىغا باراي ، دەپ ئۆيدىن چىقىپ ئازراقلا مېڭىشىمغا ، بىر پايدا كېلىپ يېنىمدا توختىدى . شۇنداق قاراپلا يۈرىكىم ئىختىيارسىز قېپىدىن چىقىپ كەتكۈدەك سوقۇپ كەتتى . بۇ خې ئائىلىسىنىڭ پايدىسى ئىدى . مەن داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدىم . خې چوڭ ئاپام پايدىدىن چۈشۈپ ، قو-لۇمنى تۇتۇپ خۇش مۇئامىلە بىلەن :

— سىزنى يىراقتىنلا كۆرۈپ تونۇغاندەك قىلدىم . نېمە بولدى ، خېلىدىن بۇيان كۆرۈنمىدىڭىزغۇ ! نېمىشقا بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ ئويناپ

كەتمەيسىز ؟

مەن زورىغا كۆلۈمسىرىدىم ، بىراق نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلمەي قالدىم . خې چوڭ ئاپام ھالىتىمگە پەرۋا قىلماي قولۇمدىن يېتىلەپ :

— كېلىڭ ، كېلىڭ ، سىزنى تەستە ئۇچراتتىم ، بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ ئويناپ كېلىڭ ! — دېدى .

— مەن . . . مەن . . . — مەن باھانە كۆرسىتىپ بارماي دېدىميۇ ، تىلىم تۇتۇلۇپ قالغاندەكلا بولدى ، ۋۇجۇدۇمدا قارشىلىق كۆرسەتكۈدەك كۈچ يوق ئىدى . خې چوڭ ئاپام بىردىنلا :

— كېلىڭ ، شۇخۇەن بىرنەچچە كۈندىن بۇيان ئاغرىپ ياتىدۇ ، سىز گەپ ـ سۆز قىلىسىڭىز ئوڭشىلىپ قالار !

ئەمدى مېنىڭ بىر نېمە دېيىشىمگە ئورۇن قالمىغانىدى ، ئەمەلىيەتتە ، بىر نېمە دېيىشكىمۇ ئۆلگۈرەلمەيتتىم . چۈنكى ، پۇتلىرىم مېنى پابىدىنغا ئېلىپ كىرگەنىدى . ئۇ كېسەل بولۇپ قاپتۇ ، مېنىڭ سەۋەبىمدىن كېسەل بولغانمىدۇ ؟ شۇئان ئۇنى كۆرۈش ئىستىكى مەندىكى تەكەببۇرلۇق ۋە غۇرۇرنى يوق قىلىۋەتتى ، پابىدىدا خې چوڭ ئاپام قولۇمغا ئۇرۇپ قويۇپ مېھرىبانلىق بىلەن :

— لۇ خېنىم ، شۇخۇەننىڭ مىجەزى ئوسال ، كىچىكىدىن ئۇنى يامان ئۆگىتىپ قويۇپتۇق ، ئۇنىڭدىن سەۋەنلىك ئۆتكەن بولسا كەچۈرگەيسىز ! — دېدى .

مەن خې چوڭ ئاپامغا قارىدىم ، ئۇنىڭ ئالايتەن مېنى ئىزدەپ چىققانلىقىنى بىلدىم . مەن سىرتقا قاراپ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي سۈكۈتتە ئولتۇرۇپ خې ئائىلىسىگە باردىم . خې چوڭ ئاپام مېنى ئۇدۇل خې شۇخۇەننىڭ ھۇجرىسىنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ ئىشىكنى قاقتى . ئىچكىرىدىن خې شۇخۇەننىڭ غەزەپلىك ئاۋازى ئاڭلاندى :

— تولا چىشىمغا تەگمەڭلار !

— شۇخۇەن ، ئىشىكنى ئېچىپ قاراپ باق ! — دېدى خې چوڭ ئاپام يېقىملىق ئاۋازدا ، — مەن بىر دوستۇڭنى ئەكەلدىم .

ئىچىمدە خې چوڭ ئاپامدىن مىننەتدار بولدۇم. چۈنكى ئۇ. «مەن بىر دوستۇڭنى ئەكەلدىم» دەپ مېنىڭ غۇرۇرۇمنى ساقلاپ قالغانىدى. ئەگەر ئۇ «بىر دوستۇڭ سېنى يوقلاپ كەلدى» دېگەن بولسا، مەن جەزمەن كەينىمگە بۇرۇلۇپلا ماڭاتتىم. ئاۋۋال باش ئەگمەيتتىم.

ئىشىك دەرھال ئېچىلىپ، خې شۇخۇەن كىيىملىرى رەتسىز ھالدا چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ چاچلىرى پاخپايغان، كىيىمىنىڭ ياقا ۋە يەڭلىرى پۇرلىشىپ كەتكەن، پەرىشان ھالەتتە ئىدى. ھەر ئىككىمىز داڭقېتىپ قالدۇق. خې چوڭ ئاپام مېنى بوشقىنا ئىتتىرىپ ئۆيگە كىرگۈزۈۋېتىپ، ئىشىكنى يېپىپ قويدى، ئۇ نەقەدەر پەملىك ۋە مېھرىبان ئانا ـ ھە!

مەن ئىشىككە يۆلەنگىنىمچە تەشۋىش ۋە ھەيرانلىق ئىچىدە ئۆيگە سەپسالدىم. ئۆينىڭ ئىچى ناھايىتى قالايمىقان، كارىۋاتنىڭ ئۈستىدىكى ئورۇن ـ كۆرپە ۋە ئۇنىڭغا تاشلانغان كىتابلار ئىنتايىن رەتسىز ئىدى. تۆۋەندىمۇ كىتاب ۋە گېزىتلەر چېچىلىپ ياتاتتى، دېرىزە پەردىسى چۈشۈرۈلگۈلۈك بولغاچقا ئۆي غۇۋا يورۇق ئىدى. مەن ئىنتايىن تەڭقىسلىقتا نېمە قىلارىمنى بىلمەي تۇرۇپ قالدىم. خې شۇخۇەن ئالدىمدا ئۆرە تۇراتتى، روشەنكى، ئۇ مېنىڭ كېلىشىمنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى، شۇڭا ئوخشاشلا نېمە قىلارىنى بىلمەي قالغانىدى. بىز شۇ يوسۇندا بىردەم تۇردۇق. خې شۇخۇەن بىر ئورۇندۇقنى ئالدىمغا ئىتتىرىپ قويۇپ توڭلۇق بىلەن:

— ئولتۇرۇڭ، — دېدى.

مەن ئارىسالدىلىقتا ئولتۇردۇم، ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ قويۇشنى لايىق تېپىپ:

— كوچىدا ئاپىڭىز ئۇچراپ قىلىپ مېنى باشلاپ كەلدى، — مېنىڭ گېپىم ئۆزۈممۇ خىيالىمغا كەلتۈرمىگەن دەرىجىدە غەيرىي ۋە تۇزۇتلۇق چىقتى.

— ھە، شۇنداقمۇ؟ — دېدى ئۇ. چىرايى ناخۇش تۇس ئالدى، ئېھتىمال ئۇ ئاپىسىنىڭ بۇ ئىشقا ئارىلاشقانلىقىدىن نارازى بولغاندۇ

شۇنى دەپ بولۇپلا ئۇنىڭ زۇۋانى تۇتۇلدى . مەنمۇ ھېچنىمە دېمىدىم . بىز خېلى ئۇزۇن شۇ تەرىقىدە ئولتۇردۇق . مەن بۇ جىددىي كەيپىيات ۋە سوغۇق مۇئامىلىنى كۆرۈپ كەلگىنىمگە پۇشايمان قىلدىم . يەنە بىرپەس ئولتۇرغاندىن كېيىن تاقىتىم تاق بولدى ـ دە ، ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا :

— مەن كېتەي ! — دېدىم .

بۇ گەپنى قىلىپ بولۇپ ئىنتايىن ئازابلاندىم ، ئاۋازىممۇ ئىختىيارسىز تىترەپ كەتتى . ئىتتىك كەينىمگە قارىۋالدىم ، چۈنكى كۆز چاناقلىرىم ياشقا تولغانىدى . ئىشىكنى ئاچاي ، دەپ قولۇمنى سوزۇشۇمغا ، خې شۇخۇەن يېرىم كۆتۈرۈلگەن قولۇمنى كاپپىدە تۇتۇۋېلىپ ، مېنى ئاستا ئورۇندۇقنىڭ يېنىغا ئەكەلدى ۋە :

— يېپىلىڭ ، ئولتۇرۇڭ ! — دېدى بوش ئاۋازدا .

ئۇنىڭ بۇ سۆزى ماڭا غايەت زور كۈچ بەخش ئەتتى . مەن ئىختىيارسىز ئولتۇرۇپ قالدىم . ئۇ يەرگە يۈكۈندى ـ دە ، بېشىنى تىزىمغا قويدى . مەن كۆز چاناقلىرىمدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان ياشلىرىمنى توختىتالمىدىم . كېيىن پىغان بىلەن ئۈزۈپ ـ ئۈزۈپ مۇنداق دېدىم :

— شۇخۇەن ، سىزنىڭ خەۋىرىڭىز يوق . . . بىز تەيۋەنگە يېڭى كەلگەن چاغلىرىمىزدا ، دادام ، ئاپام ھەممىمىز بىر ئائىلىدە تۇراتتۇق . كېيىن شۆ ئاچامنىڭ غەيۋەت ـ شىكايەتلىرىنىڭ ئازابىنى چەكتۇق . ئاپام قورقۇنچاق ۋە مۇلايىم ئىدى . نەتىجىدە بىز قوغلاپ چىقىرىۋېتىلدۇق . سىز كۆرگەن ئاشۇ كىچىككىنە ئىككى ئېغىز ئۆيدە دادامنىڭ ئېيىغا بېرىدىغان 800 كويلۇق تۇرمۇش خىراجىتىگە تايىنىپ ياشاپ كەلدۇق . ھەر ئايدا « ئۇياق » قا پۇلغا بارغىنىمدا زېرىلدەك سارغىيىپ ، دادام بىلەن شۆ ئاچامنىڭ كۆزىنىڭ ئېقىغا قارايمەن ، ئۇلارنىڭ تولۇق گەپلىرىنى ئاڭلايمەن . مەن سىز بىلەن تونۇشۇشتىن سەل ئىلگىرى ئۆي ئىجارىسىنى ئالغىلى بارغىنىمدا ، شۆ ئاچامنىڭ ئوت قويرۇقلۇق قىلىشى بىلەن دادامدىن بىر قېتىم قامچا يېدىم . تاياق يەۋاتقان ، بىر نەچچە يۈز كوي ئۈچۈن جان تالىشىۋاتقان ۋاقتىمدا ، ئۇلار تاماشا كۆرۈشتى ،

كۆڭلى يايرىدى. ھېچقايسىسى مەن ئۈچۈن بىر ئېغىز گەپ قىلىپ قويمىدى. ھېچقايسىسى دادامنى ئۇرۇشتىن توسمىدى. شۇ ئاچام ماڭا قاراپ كۈلۈپ ئولتۇردى، ئېرجىپ تېخى ماڭا قاراپ شەيتانلىق قىلدى... — مەن كەينى - كەينىدىن تۈكۈرۈكۈمنى يۇتۇپ سۆزۈمنى داۋاملاشتۇردۇم، — پۇل ئالالمىغانلىقىم ئۈچۈن ئاپام ئىككىمىزنىڭ كۆز ياشلىرى يامغۇردەك تۆكۈلدى. ئاپام مەندىن يوشۇرۇن بىر كۈن كەچكىچە تاماق يېمەي يۈرگەن كۈنلىرىمۇ بولدى. شۇ ئاچاملار بولسا، ئىنتايىن راھەت ۋە باياشات تۇرمۇش كەچۈردى... شۇڭا مەن ھەر كۈنى ئۆزۈمگە مەن ئۇلاردىن ئىنتىقام ئالىمەن، ئەگەر كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلار قىيىنچىلىققا يولۇقسا، مەنمۇ ئۇلارنىڭ جان تالىشىشىغا خۇشاللىق بىلەن كۈلۈپ قاراپ تۇرىمەن دەيتتىم...

مەن گەپتىن توختىدىم. خې شۇخۇەن بېشىنى كۆتۈرۈپ چىرايىمغا قارىغاندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرۇپ بېشىمنى ئاستا كۆكرىكىگە باستى ۋە چېچىمنى سىلاپ تۇرۇپ بوش ئاۋازدا:

— ھازىر ھەممە ئىش ئۆتۈپ كەتتى. شۇنداققۇ؟ بۇنىڭدىن كېيىن شۇ ئاچاملارنىڭ ئىشى بىلەن كارىمىز بولمىسۇن! يېپىلىڭ، مېنى كەچۈرۈڭ، مىجەزىم ئوسال، — دېدى.

يىغام كۈلكىگە ئايلاندى، ئەمما كۆزلىرىم ياش ئىدى. بېشىمنى شۇخۇەننىڭ كۆكرىكىگە چىڭ ياقتىم. يۈرىكىنىڭ ۋەزمىن سوقۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئۇنى نەقەدەر سۆيىدىغانلىقىمنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم.

7

ياز كەلدى. ئىيۇلدا خې شۇخۇەن مەكتەپ پۈتتۈردى.

بىر كۈنى خې چوڭ ئاپام ئاپامنى رەسمىي زىيارەت قىلدى. بىزنىڭ بۇ ئاددىي كۈلبىمىزنى كۆرگەندە خې چوڭ ئاپام قىلچىمۇ تەئەججۈپلەنمىدى، ياقتۇرمىغاندەك قىلمىدى. ئۇ تۈزۈتمۇ قىلماي ئاپامنىڭ

كارۋىتىغا كىلىپ ئولتۇردى ۋە ھەدەپ مېنى ماختىدى . ئاپاممۇ باشقا گەپ قىلماي خې شۇخۇەننى ماختىدى . بۇ ئىككى ئاپا شۇ يوسۇندا بىر ـ بىرىگە ھەمدەم بولۇپ ، چەكسىز ئىپتىخارلىق ۋە شادلىق ئىلكىدە شۇخۇەن ئىككىمىزنىڭ تويى توغرۇلۇق پاراڭلاشتى . شۇخۇەننىڭ يىل ئاخىرىدا چەت ئەلگە چىقىدىغانلىقى بېكىتىلگەندى ، شۇڭا ئۇلار تويىمىزنى كۆز پەسلىدە ، سېنتەبىر ياكى ئۆكتەبىر ئايلىرىدا ئۆتكۈزۈشكە پۈتۈشكەن بولدى .

خې چوڭ ئاپام قايتقاندىن كېيىن ئاپام مېنى باغرىغا چىڭ بېسىپ تۇرۇپ ھاياجان ئىچىدە :

— يىپىڭ ، مۇشۇنداق قېينانىغا ئېرىشكەن ئىكەنسەن ، تۇرمۇشۇڭ بەختلىك ئۆتىدۇ . مەن بەك خۇش بولۇپ كەتتىم ، مەن ئۆمۈر بويى ئېرىشەلمىگەنگە سەن ئېرىشىدىغان بولدۇڭ . يىپىڭ ، بۇ دۇنيادا سەن خۇشال ئۆتسەڭلا بولدى . ماڭا باشقا نەرسىنىڭ لازىمى يوق .

بېشىمنى ئىتتىك ئاپامنىڭ مەيدىسىگە قويۇۋالدىم . ۋۇجۇدۇمدا ئىللىق بىر ئېقىم ئۇرغۇپ ، خاتىرجەملىك تۇيغۇسىغا چۆمدۈم . كۆز ئالدىمدا كەلگۈسىنىڭ مەنزىرىلىرى نامايان بولدى . بۇ مەنزىرىلەرنىڭ ھەر بىرىدىن گۈزەللىك ۋە بەخت زايىر ئىدى .

شۇنىڭدىن كېيىن ئاپام ئالدىراش بولۇپ كەتتى . ئادەتتە ئۆيدىن تالاغا چىقمايدىغان ئاپام تويلۇق كىيىمىنى تەييارلاش ئۈچۈن بىرقانچە قېتىم بازارغا بېرىپ ماڭا كىيىملىك ئالدى . ئاپامنىڭ ھەددىدىن زىيادە خۇشاللىقى مېنىڭ بېشىمنى ئايلاندۇرۇۋەتتى . مەنمۇ بىر ياقتىن خې شۇخۇەن بىلەن كۆرۈشمەن ، بىر ياقتىن ئاپامغا ھە ـ ھۇ دەيمەن ، دەپ يۈرۈپ پۇت ـ قولۇم يەرگە تەگمەيلا قالدى . خېلىغىچە « ئۇياق » قا بارالمىدىم . بىر كۈنى خې شۇخۇەن :

— دادىڭىز بىلەن كۆرۈشۈپ ، توي ۋە چەت ئەلگە چىقىدىغان ئىشلار ئۈستىدە پاراڭلىشىپ كەلسەك دەيمەن ، — دېدى .

ئۇنىڭ گېپى ئورۇنلۇق ئىدى . مەنمۇ دادامدىن پۇل سورايتتىم . چۈنكى ، دادام تۇرمۇش خىراجىتىمىزنىڭ سىرتىدا بەرگەن پۇللارنى ئا-

پام يېقىندىن بۇيان ماڭا كىيىملىك ئېلىپ تۇگەتكەنىدى . خې شۇخۇەن ئىككىمىز « ئۇياق » قا باردۇق .

يازنىڭ ئىنتايىن گۈزەل ، يېقىملىق ئاخشىمى ئىدى . بىز بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ « ئۇياق » قا يېتىپ باردۇق . ئىشىكتىن كىرىپلا كەيپىياتنىڭ ياشقىچە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇق . ئالەن بىزگە ئىشىكنى ئىچىپ بېرىپلا ئىتتىك كىرىپ كەتتى . مېھمانخانىدىن دادامنىڭ غەزەپ بىلەن ھۆركىرىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى . شۇخۇەن ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزگە قارىشىپ قويۇپ ، ھەيرانلىق ئىچىدە مېھمانخانىغا كىردۇق .

مېھمانخانىنىڭ ئىچى كىشىنى چۆچۈتكۈدەك ھالەتتە ئىدى . شۇ ئاچام ساپادا ئولتۇراتتى . مېڭىپىڭ ئۇنىڭ قۇچىقىغا بېشىنى قويۇۋېلىپ يىغلاۋاتاتتى ، شۇ ئاچام غالىلداپ تىترەپ مېڭىپىڭنى چىڭ قۇچاقلىۋالغانىدى . رۇپىڭ يەنە بىر يۇمشاق ئورۇندۇقتا جىددىيلىك ۋە ۋەھىمە ئىچىدە ئولتۇراتتى . پەقەت ئېرجىيىلا دادامغا قىزىقسىنىپ قارىغىنىچە رادىئونىڭ يېنىدا بەخىرامان ئولتۇراتتى . ئېرخاۋ يەنىلا ئۆيدە يوق . دادام غاڭزىسىنى تۇتقىنىچە دەرغەزەپتە يېرىلىپ كەتكۈدەك بولۇپ ۋارقىرايتتى .

ـــ مېنىڭ سەندەك قىزىم يوق . سەندەك بىر نېمىنىڭ ئۆلگىنى ياخشى ، ھازىرلا ئۆل ، ئۆلسەڭ پاكلىنىشسەن !

شۇخۇەن ئىككىمىز كىرىشىمىزگىلا رۇپىڭ ماڭا قول ئىشارىسى قىلدى . ئېھتىمال ئۇ مېنى دادامغا نەسىھەت قىل دېمەكچى بولسا كېرەك . رۇپىڭ خې شۇخۇەننى كۆرۈپ شارتتىدە تەتۈر قارىۋالدى . خې شۇخۇەننىڭمۇ تەمتىرەپ قالغىنى نەزەرىمدىن ساقىت بولالمىدى . شۇ تاپتا ئۇلارنى مۇھاكىمە قىلغۇدەك ۋاقتىم يوق ئىدى ، نېمە ئىش سادىر بولغانلىقىنى بىلىشكە ئالدىراپ تۇرغاچقا :

ـــ دادا ! ـــ دەپ توۋلىدىم .

دادام بۇرۇلۇپ بىزگە قارىدى . ئۇنىڭ كۆزلىرى چەكچەيگەن چېكىسىدىكى كۆك تومۇرلىرى كۆپكەن بولۇپ ، دەرغەزەپتە خۇددى مېنى قامچىلىغان كۈندىكى ھالەتتە ئىدى ، مېنى كۆرۈپ ھېچنېمىنى يوشۇرۇپ

ئولتۇرماستىنلا سۆزلەپ كەتتى :
— مىكىپىكنىڭ قىلغان ئەسكىلىكىنى بىلەمسەن ـ يوق ؟ ئۇ ھامىلدار بولۇپ قاپتۇ ، تېخى بالىنىڭ ئاتىسىنى بىلمەيدۇ . لۇ ئائىلىسىدە مۇنداق شەرمەندىچىلىك بولۇپ باقمىغان ، بۈگۈن مەن بۇ جالاپنى ئۆلتۈرۈۋەتمەي قويمايمەن ؟
دادام ئېتىلىپ بېرىپ مىكىپىكنىڭ مۈرىسىدىن كاپپىدە تۇتتى . مىكىپىك ئالاقزادىلىككە چۈشۈپ قاتتىق چىرقىرىدى . شۆ ئاچام ئالدىغا ئېتىلىپ ھىمايە قىلدى ۋە تاقەتسىزلىكتە سۆزلىدى :
— ئىش بۇ دەرىجىگە يەتتى ، ئەمدى ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن بىلەنمۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ ، ئوبدان مەسلىھەتلىشەيلى ، ئاچچىقلانغان بىلەن مەسىلە ھەل بولمايدۇ !
— ۋاھ بۇنىڭ سۆزمەنلىكىنى قارا ! — دادام شۆ ئاچامغا توۋلىدى ، — سەن جالاپتىن تۇغۇلغان ياخشى قىز مۇشۇ ! قىلمۇاتقان گەپلىرىڭنى قارا ! سەن مېنىڭ پۇلۇمنى نەگە يوقاتتىڭ ؟ ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چالا قۇيرۇق ! ھەممىڭ بۇزۇق ! ھەممىڭ ئۆلۈش ! ھەممىڭ يوقىلىش !
دادام مۇشتۇمىنى شۆ ئاچامنىڭ بۇرنىغا تەڭلىۋىدى ، شۆ ئاچام بېشىنى كەينىگە تارتىپ ، ئۆزىنى قاچۇردى . دادام مىكىپىكنى مۈرىسىدىن تۇتۇۋېلىپ ، ئۇرۇك ئېغىنتقاندەك سىلكىگىلى تۇردى ، مىكىپىك چىدىماي ئۈن سېلىپ يىغلاپ كەتتى ، چاچلىرى چۇۋۇلۇپ ، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى . شۆ ئاچام ئۇنى قۇتقۇزماقچى بولۇۋىدى ، دادام ئۇنىڭ كاچىتىغا بىرنى سالدى ۋە مىكىپىكنى سىلكىپ تۇرۇپ :
— سەن ئەسكىلىك قىلىشقا جۈرئەت قىلىسەنۇ ، نېمىشقا ئۆلۈۋېلىشقا جۈرئەت قىلالمايسەن ؟ سېنى ئارقان بىلەن ئېسىپ ئۆلتۈرۈۋەتسەم ئىش تۈگەيدىغۇ ؟
شۇخۇەن مېنى تارتىپ قويۇپ قۇلىقىمغا پىچىرلىدى :
— يېپىك ، دادىڭىزنى ئاجرىتىۋېلىڭ ، مىكىپىكنى ئۆلتۈرۈپ قويىدىغان بولدى !

مەن شۇخۇەنگە لەپپىدە قاراپ قويۇپ مىدىرلىماي تۇردۇم. مەن تاياق يېگەن كۈنى شۇ ئاچامنىڭ خۇشاللىقىدىن ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپ كۈلۈپ ئولتۇرغىنى، مېڭپىڭنىڭ مىدىر قىلماي قويماي تاماشا كۆرگەندىكى كۆز ئالدىمغا كەلدى. بۇ كۈن ئۇلارغىمۇ كېلىدىكەن ـ هە! ئەمدى كۈلۈپ ئولتۇرۇپ تاماشا كۆرۈش نۆۋىتى ماڭا كەلگەنىدى. مەن قاشلىرىمنى ئۈچۈرۈپ قويۇپ مىدىرلىمىدىم. شۇخۇەن ماڭا قاراپ قويۇپ قوشۇمىسىنى تۈردى. مېڭپىڭ كۈچەپ سىلكىنىپ ئۆزىنى ئوڭشىيالماي قاتتىق توۋلىدى:

— مەن ئۆلەي! ئۆلەي! ئۆلەي!

شۇخۇەن ئۆزىنى باسالمىدى، ئېتىلىپ بېرىپ دادامنىڭ قولىنى كاپپىدە تۇتۇۋالدى ۋە كەسكىن تۈردە:

— چوڭ دادا! ئۇنى قويۇۋېتىڭ! ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتكەنگە شەرمەندىچىلىكنى يۇيۇپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ، — دېدى.

دادام قولىنى بوشاتتى ۋە:

— سەن تەنتەك نېمە دەيسەن! خەقنىڭ ئىشى بىلەن نېمە كارىڭ! — دېدى خې شۇخۇەنگە يەۋەتكۈدەك ئالىيىپ.

خې شۇخۇەن مېڭپىڭنى ھىمايىسىگە ئېلىپ، قىلچە ئەيمەنمەستىن دادامغا تىكىلگىنىچە:

— بالىلارنىڭ خاتا ئىش قىلىشىدا ئاتا ـ ئانىنىڭمۇ مەسئۇلىيىتى بار! باشتا مېڭپىڭنىڭ نېمە قىلىپ يۈرگىنىنى سۈرۈشتە قىلمىدىڭىز. ئەمدى چاتاق چىققاندا ئۇنى ئۆلۈشكە قىستىسىڭىز بەكمۇ ئادالەتسىزلىك بولىدۇ!

— ۋاھ، — دادامنىڭ غەزىپى خې شۇخۇەنگە ئۆرۈلدى، — قاراڭلار بۇ تەنتەكنى! ماڭا تەلىم بەرگۈدەك بولدۇڭمۇ تېخى؟

— يوقسۇ، — دېدى خې شۇخۇەن سالماقلىق بىلەن، ئۇنىڭ باتۇرلۇقىدىن ساراسىمىگە چۈشتۈم، شۇنداقلا خەقنىڭ ئىشىغا ئارىلاشقىنىغا ئاچچىقىم كەلدى، — مەن ھەرگىز سىزگە تەلىم بەرمەكچى ئەمەسمەن، پاكىتنىلا سۆزلەپ قويدۇم. سىز ئادەتتىكى چاغلاردا مېڭپىڭنى

باشقۇرۇپ تەربىيە بەرمىگەندىكىن ، ئۇ خاتا ئىش قىلغاندا ئەپۇ قىلىشىڭىز كېرەك ! بىقىپ چوڭ قىلىشنى بىلىپ ، تەربىيىلىمەسلىك ئاتىنىڭ سەۋەنلىكى ، تەربىيىدە قاتتىق بولماسلىق مۇئەللىمنىڭ يارامسىزلىقى ! پەرزەنت ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكنىڭ 80% مەسئۇلىيىتى ئاتا ـ ئانىدا ، 20% مەسئۇلىيىتى ئۆزىدە بولىدۇ . شۇڭا سىزنىڭ سەۋەنلىكىڭىز مېكىپىڭىنىڭكىدىن جىق ، — دېدى .

دادام خې شۇخۇەنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇۋېلىپ ، كۆزلىرىنى پۇرۇپ :

— مەن باشقۇرسام ئۆزۈمنىڭ قىزىنى باشقۇردۇم ، سېنىڭ نېمە ئىشىڭ ! ئەڭ ياخشىسى ئاغزىڭنى يۇمۇپ ، كۆزۈمدىن يوقال ! — دېدى .

خې شۇخۇەن ئورنىدىن قوزغالماي دادامغا مىختەك تىكىلىپ قاراپ :

— لۇ چوڭ دادا ، مەن سىزدىن قورقمايمەن ، سىزدە مېنى كۆتۈرگەن پېتى ئۆيىڭىزدىن تالاغا تاشلىۋەتكۈدەك مادار يوق ! — دېدى . ئۇ قەددىنى رۇسلاپ تىك تۇراتتى ، بويى دادامدىن ئانچە قېلىشمايتتى . بىلەكلىرىدىكى تومپىيىپ تۇرغان بۇلجۇڭ گۆشلەر بۇ يىگىتنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتىنى تولۇق نامايان قىلاتتى . دادامۇ ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇراتتى . شۇ تۇرقىدا ئۇلار خۇددى ھۈرپىيىپ ، قۇيرۇقلىرىنى دىڭگايتىپ تۇرغان سوقۇشقاق خورازلارغا ئوخشىشاتتى . دادام بىردىنلا قولىنى بوشىتىپ بېشىنى لىڭشىتتى ۋە :

— بوپتۇ ، شۇخۇەن ، يارايسىز ! — دېدى .

دادام كەينىگە يېنىپ ھۇجرىسىغا ماڭدى ، مەن ئۇنىڭ چىرايىدىن كىشى ئازار يېگەندە بولىدىغان بىر خىل كاجلىقنى بايقىدىم . خې شۇخۇەنىڭ بۇلجۇڭ گۆشلىرى ئۇنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلغانىدى . يىلپىز قېرىغاندا يېڭى تۇغۇلغان موزايغىمۇ تەڭ كېلەلمەيدىكەن ! مەنمۇ ئىختىيارسىز دادامنىڭ كەينىدىن كىردىم . دادام بۇرۇلۇپ ماڭا قارىدى ، مېنى يېنىغا تارتىپ بىر قولىنى بېشىمغا قويدى ، ئۇنىڭ قولى ھېلىمۇ قاتتىق تىترىمەكتە ئىدى . ئۇ مەن ئەزەلدىن ئاڭلاپ باقمى-

غان مېھرىبانلىق ۋە ھەسرەت بىلەن :

— يېپىلىك ، شۇخۇەن ئۇبدان بالا ! مېنىڭ ئۆمرۈم مەغلۇبىيەتلىك بولدى ، شۇخۇەن ئىككىڭلار مەن ئۇچۇن شان - شەرەپ كەلتۈرۈڭلار ! — دېدى ، ئاندىن بېشىمنى قويۇۋەتتى ، — بىردەم يالغۇز ئولتۇراي ، سەن چىقىپ مېڭپىڭغا قارا !

دادامنىڭ يېنىدىن قايتىپ چىقتىم . شۆ ئاچام بىلەن رۇپىڭ مېڭپىڭغا ھەدەپ تەسەللىي بېرىۋاتاتتى ، مېڭپىڭ ھەدەپ يىغلاۋاتاتتى . مەن شۇخۇەنگە كېتىش ئىشارىسىنى قىلدىم . بىز ماڭايلى ، دەپ تۇرغاندا ، مېڭپىڭ ئېتىلىپ كېلىپ شۇخۇەننىڭ كىيىمىنى تارتىپ ئۈزۈپ - ئۈزۈپ :

— رەھمەت . . . سىزگە ! ئەگەر ھېلىقى كۈنى مېنى ئاخىرغىچە قوغ . . . قوز . . . غان بولسىڭىز ، بۇ . . . ئىش . . . — دېدى .

شۇخۇەن قوشۇمىسىنى تۈرۈپ سورىدى :

— ×× تانسىخانىدا سىز مەست بولۇپ قالغان كۈنىنى دەمسىز ؟ ئۇنداق بولسا ، بۇ ھېلىقى دارازىنىڭ ئىشمۇ ؟

— مېڭپىڭ بېشىنى قاتتىق چايقىدى .

— يالغۇز ئۇ ئەمەس ، ئاڭقىرالمىدىم ، ئۇلار . . . مېنى . . . مەست قىلىپ قويۇپ ، مەن . . .

بىردىنلا ئاشقازىنىم ئىچى تېشىغا ئۆرۈلگەندەك كۆڭلۈم ئېلىشىپ قۇسقۇم كەلدى . خې شۇخۇەننىڭ قوشۇمىسى تېخىمۇ چىڭ تۈرۈلدى ، ئۇ كالپۇكىنى چىشلەپ قويۇپ سورىدى :

— ئۇلار كىملەر ؟ ماڭا ئىسىملىكنى يېزىپ بېرىڭ !

— ياق ، ياق ، بولمايدۇ ! — دېدى مېڭپىڭ قورقۇپ . خې شۇخۇەن ئېغىر خورسىنىپ قويدى - دە ، قولۇمدىن تارتىپ سىرتقا ماڭدى .

بىز « ئۆياق » تىن چىقتۇق . چوڭ كوچىدا سالقىن ھاۋا يۈزىمىزگە ئۇرۇلغاندا ئاندىن ئۇھ دېدۇق . شۇخۇەن يېنىمدا ئۈن چىقماي ماڭدى . بىردەم ماڭغاندىن كېيىن ، شۇخۇەن يەنە ئۇھ تارتىپ قويۇپ ، بوش ئاۋازدا :

— شۇ كۈنى سىز توسمىغان بولسىڭىز مېكىپىكنى قۇتقۇزۇۋالاتتىم ! — دېدى .

— بۇ ئىشنى مەندىن كۆرۈۋاتامسىز ؟ — دېدىم مەن خاپا بولۇپ ، — سىز ئۇنى بىر توپ ئادەمنىڭ قولىدىن قانداقمۇ قۇتۇلدۇرۇۋالالايتتىڭىز ؟

— ئەگەر بولمىغاندا ساقچىغا مەلۇم قىلاتتىم . قاراپ تۇرۇپ مېكىپىكنى ئۇلارغا تاشلاپ بەردۇق ، ئەسلىدە مەن ئۇنى قۇتقۇزۇپ قالالايتتىم ، بىراق قۇتقۇزمىدىم ! — دېدى ئۇ پۇشايمان يېگەن تەلەپپۇز بىلەن .

— ساقچىغا مەلۇم قىلماقچىمىدىڭىز تېخى ؟ — مەن سوغۇق كۈلدۈم ، — پالانىنىڭ ئوغلى يەر ئاستى تانسىخانىسىدا لۈكچەكلىك بىلەن مۇشتلاشتى ، دەپ چاۋىڭىزنى چىتقا يايماقچىمىدىڭىز ؟

— مېكىپىك تارتقان زىيان ئالدىدا ئۇ قانچىلىك ئىش ! — دېدى شۇخۇەن ماڭا دىققەت بىلەن قاراپ ، — يېپىڭ ، سىڭلىڭىز ئۈچۈن ئازابلانمامسىز ؟ ئۇنىڭ نابۇت بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ قۇتقۇزمىغانلىقىڭىز ئۈچۈن ئۆكۈنمەمسىز ؟ بىئارام بولمامسىز ؟

— مەن ئاپام ئۈچۈن ئازابلىنىمەن ، — دېدىم مەن سوغۇققىنا ، — ئۆزۈمنىڭ ئون نەچچە يىللىق غۇربەتلىك تۇرمۇشۇم ئۈچۈن ئازابلىنىمەن .

— يېپىڭ ، بەكمۇ شەخسىيەتچى ئىكەنسىز .

— راست ، مەن بەك شەخسىيەتچى ، — دېدىم مەن يەنە سوغۇق كۈلۈپ ، — مەن سىزدەك ئەمەس ، سىز كاتتا پالۋان ، ئەتىدىن - كەچكىچە خەلقئالەمنىڭ ھەممىسىگە ياخشىلىق قىلىش كويىدا يۈرىسىز ، مەن ئۆز غېمىمنىلا يەيمەن ، ئاپام ۋە ئۆزۈم ئۈچۈن يەتكۈدەك ئازاب چەكتىم ، باشقىلارغا يېغلىغۇدەك ئارتۇقچە كۆز يېشىم يوق . سىز مېنى شۆ ئاچامنىڭ بالىلىرىغا ياش ئاققۇزامدىكىن ، دېگەن خام خىيالدا بولماڭ . ئۇلارنىڭ ئىچىدە قانداق ئىش يۈز بېرىشىدىن قەتئىينەزەر ، پەرۋايىم پەلەك !

ئۇ ماڭا زەن سېلىپ قاراپ ئويلىنىپ قالدى . كېيىن :

— يىپىلىك ، سىز نېمە ئۈچۈن مۇنچە ئۆچمەنلىك ساقلايسىز ؟ كىشىلىك تۇرمۇشتىكى نۇرغۇن مەسىلىلەرنى ئۆچمەنلىك ھەل قىلىپ كېتەلمەيدۇ . ئاداۋەتنىڭ ھەممىسىگىلا ئىنتىقام ئالدىغان ئىش بولسا ، ئۆچمەنلىك مەڭگۈ تۈگىمەيدۇ .

— شۇخۇەن ، — دېدىم مەن ، — سىزدە ئۆچمەنلىك دېگەن نەرسە بولۇپ باقمىغان ، شۇڭا سىز ماڭا بۇ تەنتەنىلىك گەپلەرنى قىلدىسىز . ئەگەر سىزنىڭ دادىڭىز مېنىڭ دادام بولۇپ ، سىز مېنىڭ ئورنۇمدا بولۇپ قالسىڭىز ، ئىشىنىمەنكى ، سىز مەندىنمۇ بەك ئۆچمەنلىك ساقلىغان بولاتتىڭىز !

شۇخۇەن بېشىنى چايقاپ ، پۈتۈنلەي قوشۇلمايدىغانلىقىنى ئىپادىلىدى . ئۆيىمىزنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ، ئۇ ئۆيگىمۇ كىرمەي خوش ، دەپ قويۇپلا كەتتى . مەن ئۇ يىراقلاپ كەتكۈچە قاراپ تۇرۇپ ئويغا چۆمدۇم ، ئارىمىز يىراقلاپ كېتىۋاتاتتى ، بۇ ئارىلىقنى يېقىنلىتىشقا قۇربىتىم يەتمەيتتى . چۈنكى مەن ئۇنىڭ ئالدىدا ماھىيىتىمنى ياپالمايتتىم ، شۇ ئاچامدىن ئىنتىقام ئېلىشتا ھەرقانداق پۇرسەتنى قولدىن بەرمەيتتىم . ئۆيگە كىرىپ بۈگۈن « ئۇياق » تا يۈز بەرگەن ئىشنى ئاپامغا ئېيتىپ بەردىم . ئاپام ھەيران بولۇپ :

— مېڭپىڭنى دەۋاتامسەن ؟ ئۇ تېخى بالا ئەمەسمۇ ! مۇنداق ئىشنىڭ بولۇشىنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدىم ، — دېدى .

— خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەن ؟ — دېدىم مەن كۈلۈپ قويۇپ ، — سەن خىيالىڭغا كەلتۈرمىگەن ئىشلار تېخى كۆپ ! — كۆز ئالدىمغا شۇ ئاچام ۋە ھېلىقى ئاۋاق لاۋۋېي كېلىپ ، ئاستا قوشۇپ قويدۇم ، — ئانىسى بۇزۇقنىڭ قىزىمۇ بۇزۇق .

— نېمە دەۋاتىسەن ؟ — دېدى ئاپام ماڭا مىختەك تىكىلىپ ، — بىرەر ئىشتىن خەۋەر تاپتىڭمۇ ؟

— ھېچنېمە دېگىنىم يوققۇ ! — دېدىم گەپنى ياساپ ۋە لۆڭگىنى ئېلىپ ئاشخانىغا كىرىپ كەتتىم .

فاڭ يۈنى كۆرمىگىلى خېلى بولۇپ قالغانىدى . بۈگۈن ئۇنى

يوقلاپ باردىم . قارىسام ، ئۇ بىر ئىنجىلنى ئالدىغا قويۇۋېلىپ ئوقۇۋېتىپ-تۇ . مەن كۈلۈپ :

— بىردەم بۇددا نومىنى ئوقۇيسەن ، بىردەم ئىنجىلنى ئوقۇيسەن ، دىن تەتقىقاتچىسى بولىدىغان ئوخشىمامسەن .

— راست گەپ قىلدىڭ ، — دېدى ئۇ ، — ھەرقايسى دىنلارنىڭ ئىلاھى ئوخشىمىغىنى بىلەن مەقسىتى ئوخشاش ، دۇنيانى ، ئىنسانلارنى قۇتقۇزىدۇ ، كىشىلەرگە شاپائەت قىلىپ ، مەۋجۇداتلارنى ئاسرايدۇ . دىننى تەتقىق قىلىش باشقا نەرسىلەرنى تەتقىق قىلغاندىن ياخشىراق .

— رەسىم سىزغاندىنمۇ ياخشىمۇ ؟ — دەپ سورىدىم .

— رەسىم سىزىش ئۈچۈن ئىلھام ، ماھارەت كېرەك ، بۇلارنىڭ دىن بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق . بىلىپ قويغىنىكى ، ئەگەر قەلبىڭ تىنچلانمىسا ، دىننى تەتقىق قىلىپ باقساڭ بولىدۇ ، ئۇ قەلبىڭنى تىنچلاندۇرىدۇ .

— رەھمەت ساڭا ، — دېدىم مەن ، — مەندە تىنچلانمىغۇدەك ھېچ ئىش يوق . ئېسىمدە قېلىشىچە ، ھەر ئىككىلىمىز ئاتېئىزمچىلاردىن ئىدۇق ، سەن نېمىشقا بىردىنلا ئۆزگىرىپ قالدىڭ ؟

— ئېھتىمال بۇ دۇنيادا ئىلاھ يوقتۇ ، — فالڭ يۇ سۇپىدا تىزىنى قۇچاقلىغىنىچە ئولتۇرۇپ ، دېرىزىنىڭ سىرتىدىكى غايىۋى دۇنياغا كۆز تىكتى ، چىرايىدا بىر خىل غەلىتە ۋە دىققەتلىك كەيپىيات ئىپادىلەندى ، — شۇنىسى دۇنيادا جەزمەن تەبىئەتتىن ھالقىغان بىر كۈچ مەۋجۇت . ئۇ ئاخىرەتتە ھەممىنى ئىدارە قىلىدۇ ، ئۇنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ئادەملەر ئۇچرىشىدۇ ، ھاياتلىق دۇنياغا كېلىدۇ . ئۆسۈملۈكلەر ئۆسىدۇ . يەرشارى ئايلىنىدۇ ، بۇ كۈچكە ھېچكىمنىڭ ئەقلى يەتمەيدۇ . سىرلىق بولىدۇ . . .

— بولدى ، — ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتىم ، — سەن مۇھەببەتتە ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراپلا گاڭگىراپ قاپسەن ! مېڭەڭ قوچۇلۇپ كېتىپتۇ ، ئۇنىڭ ئىچىدىن تېزرەك چىقىۋال !

ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ بوشقىنا :

— مەن تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ كىرىمەن ، كېلەر يەكشەنبە كۈنى خرىستىئان دىنىغا رەسمىي مۇرىت بولۇپ كىرىمەن ، — دېدى .

مەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ سورىدىم :

— نېمە مەقسەت بىلەن ؟

— دىنغا كىرىشتە نېمە مەقسەت بولسۇن !

— مېنىڭچە سەندە مەقسەت بار ، — دېدىم مەن ، — سەن راستلا دىنغا ئىشىنەمسەن ؟ ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھاۋا ئانىنىڭ چەكلەنگەن نېمەتنى يەۋېلىپ جەننەتتىن ھەيدەلگەنلىكىگە ئىشىنەمسەن ؟ ئۇنداق بولسا ، نېمە ئۈچۈن پەن گۇ① نىڭ ئالەم ۋە زېمىننى ياراتقانلىقى ھەققىدىكى رىۋايەتكە ئىشەنمەمسەن ؟ . . .

— سەن بىلەن دىن ئۈستىدە مۇنازىرىلەشمەيمەن ، ھەر كىمنىڭ ئۆز ئالدىغا تۇتقان يولى بار ، ئىككىمىز بىر - بىرىمىزگە تەسىر كۆرسەتمەلمەيمىز .

— بولدۇ ! — دېدىم مەن ۋە سۇپىدا يۆكۈنۈپ ئولتۇرغىنىمچە فاڭ يۆگە قاراپ ، — سەن دىنغا كىرسەڭلا ئارام تېپىشىڭغا ئىشىنىمەن ؟

— ئىشىنىمەن .

— ئۇنداق بولسا كىرىۋەرگىن ! — دېدىم مەن ، — ئارام تاپالىساڭلا بولدى .

فاڭ يۆ قولىنى ئالقىنىمغا قويۇپ ، ماڭا تىكىلىپ سورىدى :

— سەنچۇ ؟

— مەنمۇ پەرىشانمەن . لېكىن ، مەن ئۆزۈمنى قاچۇرۇپ دىنىنىڭ ئىچىگە كىرىۋالمايمەن !

— مەن سېنىڭ مىجەزىڭنى بىلىمەن ، — دېدى ئۇ ، — سەن ئۆچ ئادىمىڭنى مەڭگۈ سۆيمەيسەن ، — ئاندىن ئۇنىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلدى ، — توۋا ، سېنىڭ بېشىڭغا بىر پالاكەت كېلىدىغاندەكلا كۆڭلۈم ئۆيۈۋاتىدىغۇ !

---

① پەن گۇ — پەن گۇ مەملىكىتىمىزنىڭ رىۋايەتلىرىدە ئالەم ۋە زېمىننى ياراتقۇچى دېيىلىدۇ — ت .

— فاڭ يۇ ، مەن سىنىڭ خرىستىئان مۇرتى بولۇشۇڭغا ئىشەنسەممۇ ، ئەۋلىيا بولۇشۇڭغا ئىشەنمەيمەن ! — دېدىم مەن كۈلۈپ .

فاڭ يۇمۇ كۈلۈپ قويدى . مەن ئۇلارنىڭ ئۆيىدە كەچلىك تاماق يېدىم . فاڭ يۇ مېنى چۇەندۇەن كۆۋرىكىدىن ئۆتكۈچە ئۇزىتىپ قويدى . مەن ئاۋاق لاۋۋېينى ياكى ئۇنىڭ پابىدىسىنى ئۇچرىتارمەن ، دېۋىدىم ، ئۇنداق بولمىدى . بۇنداق « تاسادىپىي توغرا كېلىپ قېلىش » ئەمدى بولمىسا كېرەك .

ئۆيگە كەلسەم ئاپام ئىشىكنى ئېچىپلا :

— چاپسان ئۆيگە كىر ، شۇخۇەن ھۇجراڭدا سېنى ساقلاپ ئولتۇرىدۇ ! — دېدى .

— ئۇ قاچان كەلدى ؟ — دەپ سورىدىم خۇشاللىق بىلەن .

— يېرىم سائەتتەك بولدى !

ئاپامنىڭ ئۆيىدىن ئۆتۈپ ھۇجرامغا كىردىم - دە ، سومكامنى كارىۋاتقا تاشلاپ خۇشاللىق بىلەن :

— شۇخۇەن ، كىنوغا بارايلى ، بولامدۇ ؟ — دېدىم .

لېكىن ، شۇئان داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدىم . شۇخۇەن مېنىڭ يېزىق شىرەيمنىڭ يېنىدا كۈندىلىك خاتىرە دەپتىرىمنى تىزىغا قويغان ھالدا ئولتۇراتتى . كۆزلىرىمىز ئۇچراشتى ، مەن ئۆچمەنلىك چاقناپ تۇرغان مۇنداق كۆزلەرنى ، نومۇس كۈچى ئۇرغۇغان ۋە غەزەپ ئوتى يېنىپ تۇرغان چىرايىنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغانىدىم . ئۇنىڭ چىرايىدا قان يوق ، لېۋىنى چىشلىگەن ، كۆزلىرى ماڭا خۇددى زەھەرلىك يىلانغا تىكىلگەندەك قادالغانىدى . ئۇنىڭ بۇ تۇرقىنى كۆرۈپ قورقىنىمدىن نېمە دېيىشىمنى بىلمەي قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپلا قالدىم ! چاتاقنىڭ ئۇنىڭ تىزىدىكى كۈندىلىك خاتىرىدىن چىققانلىقى كۆڭلۈمگە ئايان بولدى . لېكىن ئۇنىڭ بۇ خاتىرىدىن نېمىلەرنى كۆرگەنلىكىنى ئاڭقىرالماي ، ئوي - پىكىرلىرىمنىمۇ بىر يەرگە يىغالماي تۆگۈلۈپ ، ئىشىككە يۆلىنىپ قالدىم ، ھەر ئىككىلىمىز بىر - بىرىمىزگە تىكىلگىنىمىزچە تۇرۇپ قالدۇق .

ئاخىر ئۇ كۆڭلىدىكى خاتىرەمنى ئايغىمغا تاشلىدى . ئېچىشىپ قارىۋىدىم ، ئۇ يېڭىلا ئوقۇغان بىر بەتكە كۆزۈم چۈشتى :

« مېنىڭ خې شۇخۇەننى قولغا كەلتۈرۈشتىكى غەرىزىم ، رۇپىگىنىڭ سۆيگىننى تارتىۋېلىشلا ، مەن ئېھتىياتچان بولىمەن ، مۇھەببەت تورىغا چىرمىشىپ قالمايمەن . سوغۇق قانلىق بىلەن ئىش كۆرىمەن ، مەن شۇنداق چوڭ بىر ئالدىنقى شەرتنى ئەستە ساقلىشىم لازىمكى ، قىلىغان – ئەتكەنلىرىمنىڭ ھەممىسى بىرلا ، ئىنتىقام ئېلىش دېگەن مەقسەت ئۈچۈن ! »

بۇنى كۆرۈپ ، بېشىم پىررىدە ئايلىنىپ ، كۆزۈمگە قاراڭغۇچىلىق تىقىلدى ، مېڭەمدىن تۈتۈن چىقىپ كەتتى . مەن خې شۇخۇەننىڭ غۇرۇرى كۆچلۈكلىكىنى بەش قولدەك بىلەتتىم ، خې شۇخۇەن بىلەن ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتى ئەمدى پۈتۈنلەي تۈگەشكەنىدى . ئىشىككە يۆلەنگىنىمچە ئېغىز ئاچالماي قېتىپ تۇردۇم . شۇخۇەن ئورنىدىن تۇرۇپ بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ ئالدىمغا كەلدى ۋە ئېڭىكىمدىن تۇتۇپ ، غەزەپ بىلەن مىختەك تىكىلگىنىچە چىرايىمغا سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن :

— نەقەدەر كېلىشكەن چىراي ، نەقەدەر پەسكەش قەلب ! گۈزەللىك مېنىمۇ ئازدۇرۇپ كېتىپتۇ ! — دېدى چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ .

ئۇنىڭ ئاۋازى پەس ئىدى ، لېكىن ھەر بىر سۆزى يۈرىكىمگە نەشتەردەك سانجىلاتتى . ئەگەر مەن ئۇنى چىن دىلىمدىن سۆيمىگەن بولسام مۇنچە ئازابلانماس ئىدىم . ئۇنىڭ قىلغان سۆزلىرى يۈرەك – باغرىمنى پارە – پارە قىلىۋەتتى ، كۆز – چاناقلىرىم ياشقا تولۇپ ، ئۇنىڭ چىرايى غۇۋالاشتى . ئۇ ئېڭىكىمنى سىقتى ، ئېڭىكىمنىڭ سۆڭىكى ئېزىلىپ كەتكۈدەك ئاغرىسىمۇ ۋاي دېمەي ، مىدىرلىماي تۇردۇم . ئۇنىڭ ئاۋازى يەنە ئاڭلىنىشقا باشلىدى ، ئاۋازىدىن چوڭقۇر ئەلەم ، قاتتىق ئازاب ۋە ھەسرەت بىلىنەتتى . ئۇ دانە – دانە سۆزلەيتتى :

— سىز ئۆزىڭىزگە چۈشىنىڭ قانتىدەكمۇ زىيان – زەخمىتى يەتمىگەن بىر قىزدىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن ، مېنى ئالدىدىڭىز ، مۇھەب-

بىمنى ئويۇنچۇق قىلدىڭىز ، مەن سىزنىڭ نەقەدەر قورقۇنچلۇق قىز ئى-
كەنلىكىڭىزنى بالدۇراق بىلسەم ، ھېلىقى تانىسخانىدىلا زەھەرلىك نىيىتى-
ڭىزنى چۈشىنىۋالسام بوپتىكەن !

ئۇ مېنى قاتتىق تىللاپ رەسۋا قىلىۋەتتى . بىراق ، ئۆزۈمنى
ئاقلاپ بىھۇدە ئاۋارە بولمىدىم . كۆز يېشىم مەڭزىمنى بويلاپ ئېقىشقا
باشلىدى . ئۇ سوغۇق كۈلۈپ قويۇپ :

— كۆزىڭىزنىڭ سۈيىنى ئېقىتماڭ ، ئەمدى كۆز يېشىڭىزغا ئالدى-
نىپ قالمايمەن ! ئېسىڭىزدە بولسۇنكى ، لۇ يېپىڭ ، مەنمۇ سىزگە بوزەك
بولىدىغان ئوغۇل بالا ئەمەس ، مېنى ھاقارەتلىگىنىڭىز ئۈچۈن ئىنتىقام
ئالماي قالمايمەن ! كۆرۈپ قالارسىز ! — دېدى .

خې شۇخۇەن شۇلارنى دەپ مېنى زەپتى بىلەن ئىككى كاچات
سالدى . شۇئان كۆزۈم قاراڭغۇلىشىپ كەتتى . كۆزۈمنى يۇمۇپ بېشىمنى
تامغا تىرىۋالدىم . مېنىڭ ئۈنچىقماي ، قارشىلىقمۇ كۆرسەتمەي ئىتائەت-
چانلىق بىلەن تۇرغىنىمدىن ئېرىپ قالدى بولغاي ، تاياق زەربىسىدىن
ئوتتەك يېنىپ كەتكەن مەڭزىمنى سىلاپ قويدى . كۆزۈمنى ئېچىپ ،
ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرى ياشقا تولغان ھالدا ماڭا تىكىلىپ تۇرغىنىنى غۇۋا
كۆردۈم . مەن تىلىم بىلەن كالپۇكىمنى نەمدىۋېلىپ ئارانلا سۆزلىدىم :

— شۇخۇەن ، ئەگەر سىز تاقەت قىلىپ بۇ كۈندىلىك خاتىرىنى
باشتىن ـ ئاياغ كۆرۈپ چىققان بولسىڭىز ئىدى ، ئۇ چاغدا . . .

— ياق ! — دېدى ئۇ توۋلاپ ، — مەن ھەقىقىي ئەھۋالنى چۈ-
شەندىم ، مۇشۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك ! يېپىڭ ، مەن سىزنى يامان كۆرى-
مەن ! سىزگە ئۆچمەن ! سىزگە ئۆچ !

ئۇ مېنى تاشلاپ يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى . ئاپام ئۇنى چاقىردى ،
ئەمما ئۇ قاراپمۇ قويمىدى ، ئۇنىڭ ئىشكنى جالاقىدە يايقىنىنى ،
يىراقلاپ كېتىۋاتقان ئاياق تىۋىشىنى ئاڭلاپ تۇردۇم . . . مەن سىيرىلىپ
سۇپىدا ئولتۇرۇپ قالدىم . تىزىمنى سەل كۆتۈرۈپ ، بېشىمنى يوپكامغا
يۆگەپ جىممىدە ئولتۇردۇم . شۇ تاپتا نە تەپەككۇر قىلغۇدەك ، نە تەھ-
لىل قىلغۇدەك ھالىم قالمىغانىدى ، مېڭەم ئېلىشىپ سىزىمىمنى يوقاتقانى-

دىم .

ئاپام ئۆيگە كىرىپ ئەيمەنگەن هالدا :

— بىر ئۇبدانلا ئىدىڭلار ، يەنە نېمىگە سوقۇشتۇڭلار ؟ كىچىك بالىمۇ سىلەر ، ئىككى كۈندە بىر سوقۇشۇپ ئەپلىشىپ يۈرىدىغان ! — دېدى .

مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئاپامغا تىكىلىپ :

— بۇ دورەم ئەپلەشمەيمىز ، ئاپا ، ماڭا تەييارلىغان تويلۇق كىيىملەرنى كۆيدۈرۈۋەت ، ئەمدى ئۇنىڭ كېرىكى يوق ، — دېدىم .

— نېمە بولدى ؟ — ئاپام سەل تەشۋىشلەندى ، زوڭزىيىپ مۆرەمگە ئۇرۇپ تەسەللى بەردى ، — كىچىك بالىنىڭ قىلىقىنى قىلما ، ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن يەنە ئەپلىشىپ قالىسىلەر .

مەن ئەلەم بىلەن بېشىمنى چايقىدىم ۋە ئۆزۈمنى توختىتىۋېلىپ :

— ئەپلەشمەيمىز ، پەقەتمۇ ئەپلەشمەيمىز . ئاپا ، ئارىمىز پۈتۈنلەي بۇزۇلدى . بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالمىغىن .

توۋا ، شۇمۇ گەپ بولدىمۇ ، ئۇنىڭ ئىسمى يۈرىكىمگە ئورناپ كەتكەن تۇرسا ، ئۇنى تىلغا ئالغان بىلەن ئالمىغاننىڭ نېمە پەرقى ؟

بوسوغا ئاتلىماي ئۆيدە ئولتۇرغىنىمغا توپ توغرا بىر ھەپتە بولدى . كۈندىلىك خاتىرەمنى كۆيدۈرۈۋەتكەن بولساممۇ ، كۆڭلۈمدىكى خاتىرىلەرنى كۆيدۈرۈۋەتكىلى بولمىدى . خې شۇخۇەن ئوخلىسام چۈشۈمدىن چىقمايتتى ، تۈنلەردە ئۇيقۇدىن بىدار بولۇپ دېرىزىنىڭ يېنىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ بوش ئاۋازدا ئۇنى چاقىراتتىم . ئەگەر فاڭ يۇ ئېتىقاد قىلغان ئىلاھ ھەقىقەتەن مەۋجۇت بولسا ، چاقىرغان ئاۋازىمنى ئۇنىڭ قۇلىقىغا يەتكۈزىدۇ ، ئۇ ، ئاۋازىمنى ئاڭلىغان ھامان يېتىپ كېلىدۇ . . . كېلىدۇ . . . كېلىدۇ . . . دەپ ئويلايتتىم . مەن ئۇنى سېغىنىپ ئۇنىڭ كېلىشىگە تەشنا بولغان چاغلاردا ، بىرى ئىشىكنى چېكىۋاتقاندەك ، ئۇ ھويلا تېمىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ مېنى چاقىرىۋاتقاندەك بىر خىل خىيالىي تۇيغۇ ماڭا ئارام بەرمەيتتى . يېرىم كېچىلەردە ئېتىلىپ سىرتقا چىقىپ ، دەرۋازىنى ئاچاتتىم - دە ، ئۇ بىرىنچى قېتىم سوقۇشۇپ قالغىنىمىزدىكىگە

ئوخشاش ئىستولىغا يۆلىنىپ تۇرامدۇ ـ قانداق دەپ قاراپ باقاتتىم . لې-
كىن ئۇ كەلمىدى ، بىر پارچە خەتمۇ يازمىدى . مەن ئازابتا تولغىناتتىم ،
ئۈمىدسىزلىك ئوتىدا پۇچۇلىناتتىم . ئۇيقۇدىن بىدار بولغان تاڭ ئاتماس
كېچىلەردە ، قولۇمنى بېشىمنىڭ ئاستىغا قويۇپ ، دېرىزىدىن ئايغا قارىغى-
نىمچە چوڭقۇر ئويغا چۆمەتتىم ، تەھلىل قىلاتتىم . كۆندىلىك خاتىرىنى
كۆرگەندىن كېيىن خې شۇخۇەنىڭ قانچىلىك زەربىگە ئۇچرىغانلىقى
ماڭا چۈشىنىشلىك . ئۇنىڭ غۇرۇرى مېنىڭكىنىمۇ بېسىپ چۈشەتتى .
كۆندىلىك خاتىرەمدىكى بۇ سۆزلەردىن ئۇ يېڭى تونۇشقان چاغلاردىكى
ئۇنى قولغا كەلتۈرۈش غەرىزىمنى بىلىپ يەتتى . بۇنىڭ زەربىسىدە خا-
تىرىنىڭ ھېسسىياتىمدىكى ئۆزگىرىشلەر يېزىلغان قىسمىنى ئوقۇشقا تاقەت
قىلالمىدى ، پەرزىمچە ، ئۇ خاتىرىنىڭ ئاخىرىنى ئوقۇغىنى بىلەنمۇ مېنى
كەچۈرمەيتتى . چۈنكى مەن ئۇنىڭ غۇرۇرىغا قاتتىق تېگىپ ، ئىشەنچى-
سىگە بەرھەم بەرگەنىدىم ! شۇ كېچىلەردە مەن يېنىش ـ يېنىشلاپ ئۆ-
زۈمنى ئۇنىڭ ئورنىغا قويۇپ ، تەسەۋۋۇر قىلىپ باقتىم : ئەگەر ئۇنىڭ
ئورنىدا مەن بولسام ئەپۇ قىلارمىدىم ؟ « ياق ! » دېگەن جاۋابنى بەردىم
ئۆز ـ ئۆزۈمگە . بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ مېنى تاشلاپ كېتىش ئالدىدا ئېيت-
قان سۆزلىرى ئېسىمگە كەلدى : مېنى ھاقارەتلىگىنىڭىز ئۈچۈن ئىنتىقام
ئالماي قالمايمەن ! يېپىڭ ، مەن سىزنى يامان كۆرىمەن ! سىزگە ئۆچ-
مەن ! ئۆچ !

ئەمدى مۇناسىۋىتىمىزنىڭ ئوڭشىلىپ قېلىشىدىن ئۈمىد كۈتكىلى
بولمايتتى ! مۇھەببەت بىلەن نەپرەت ئوتتۇرىسىدىكى ئارىلىق نەقەدەر
قىسقا ـ ھە ! بىر قەدەم باسسىلا ئادەم « مۇھەببەت » چېگرىسىدىن
« نەپرەت » دائىرىسىگە ئۆتۈپ كېتىدىكەن . لېكىن مەن ئۇنى بەكمۇ
سۆيىمەن ، بەكمۇ سۆيىمەن ! بەكمۇ سۆيىمەن ! كۆزۈمنى يۇمساملا ئۇ-
نىڭ كۈلۈمسىرەپ تۇرغان سىماسى ، ئۇنىڭ باشقا ھېچكىمدە يوق تەمكىن
مىجەزى كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ . بۇنىڭ بىلەن يۈرەك ـ باغرىمنى پارە
قىلغان دەرد ـ ئەلەم پۈتۈن ۋۇجۇدۇمغا تەسىر قىلىپ مېنى قىينايدۇ ،
پاراكەندە قىلىدۇ ، ياقامنى چاك ئېتىپ يىغلاپ ، داد ـ پەرياد سالغۇم كې-

لىدۇ .

تاماقتىن ، ئۇيقۇدىن قالدىم . قولۇم ھېچ ئىشقا بارمايتتى . كىتاب ئوقۇشقىمۇ رىغبىتىم يوق ئىدى . ئاپامنىڭ كۆيۈنۈشلىرىدىن ئىچىم پۇشاتتى ، مېنى دەپ ئالاھىدە ئىشلەپ قورۇغان سەيلىرىنى يەپمۇ قويماي كۆزۈمنى پارقىرىتىپ قاراپلا ئولتۇراتتىم . بىر كۈنى ئاپام سىرتقا چىقىپ ، سالپىيىپ غەمكە چۆمگەن ھالدا قايتىپ كەلدى . ئۇنىڭ نەگە بارغانلىقىنى سوراپمۇ قويمىدىم . ھېچقانداق ئىشقا كۆڭۈل بۆلمەيتتىم ، ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشسىمۇ كارىم يوق ئىدى . ئاخشىمى ئاپام ئۆزىنى تۇتالماي قولۇمنى قىسىپ تۇرۇپ :

— يېپىلىڭ ، خې شۇخۇەن ئىككىڭلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا زادى نېمە ئىش بولدى ؟ بىر ئوبدان ئىدىڭلار ، توي قىلىش ئالدىدا تۇراتتىڭلار ، نېمە قىلغىنىڭلار بۇ ؟

— كارىڭ بولمىسۇن ! — دېدىم توۋلاپ . مەن بۇ دەردىنىڭ ئازابىنى جىممىدە يۇرۇپ ، ئۆزۈملا تارتىشنى خالايتتىم . شۇڭا ، ئاپام بۇ ئىشنى تىلغا ئېلىۋىدى ، خۇددى جاراھەت ئېغىزىغا گاچچىدە پىچاق تىقىقاندەك ئاچچىق تولغىنىپ كەتتىم .

— كارىم بولماي تۇرالمايمەن ، — دېدى ئاپام بوشقىنا ، — سەن مېنىڭ يالغۇز قىزىم ، سېنىڭ مۇنچە ئازابلىنىشىڭغا قانداق چىدايمەن !

— مەن قىلچە ئازاب چەككىنىم يوق ، — دەپ توۋلىدىم غەزەپ بىلەن ، — ئاپا ، بىزنىڭ ئىشىمىز بىلەن كارىڭ بولمىسۇن ! كارىڭ بولمىسۇن !

— يېپىلىڭ ، — دېدى ئاپام ئىللىق قولى بىلەن تىترەپ تۇرغان قوللىرىمنى بېسىپ تۇرۇپ ، كارىۋاتنىڭ بېشىدىن بىر ئەينەكنى ئېلىپ ئالدىمغا قويدى ، — ئۆزۈڭگە قاراپ باق !

ئەينەككە قارىدىم ، چىرايىمدا قان يوق ، سولغۇن ، يادىڭغۇ ئىدىم . يوغان كۆزلىرىم پىلدىرلاپلا قالغان ، ئىنتايىن روھسىز ئىدىم . چۈۋۈلغان چاچلىرىم قالايمىقان تاشلىنىپ تۇراتتى . ئەينەككە قارىغىنىمچە تۇرۇپلا قالدىم . . . ياشلىرىم كۆز چاناقلىرىمدىن ئېتىلىپ چىقتى ،

ئەينەكتىكى شولام خۇددى سۇغا چۆكۈپ كېتىۋاتقاندەك خىرەلىشىپ كەتتى. ئاپام قولۇمنى يەنە بېسىپ قويۇپ بوش ئاۋازدا:

— يىپىك، بۈگۈن مەن خىپ شۇخۇەنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كەلدىم.

— نېمە؟ — مەن قاتتىق چۆچۈپ كەتتىم ۋە ئىتتىك بېشىمنى كۆتۈردۈم، — ئاپا، بارمساڭ بولاتتى! مەن ئۇنىڭ ئالدىدا مۇھەببەت قەلەندەرى ئەمەس!

— يىپىك، — دېدى ئاپام، — سەن تەكەببۇرلۇق تۈپەيلى بەك كۆپ ئازار يېدىڭ! مۇنچە ئازاب تارتىپ يۈرگۈچە ئازراق يول قويساڭ بولمامدۇ؟ ئەپسۇسكى، خىپ شۇخۇەن بىلەن كۆرۈشەلمىدىم.

— ئۇ سەن بىلەن كۆرۈشمىدىمۇ؟ — بىردىنلا ۋۇجۇدۇمنى غەزەپ ۋە خورلۇق قاپلىدى، — ئاپا، ئۇ يەرگە بېرىپ شۇ خورلۇققا قېلىپ نېمىمۇ قىلاتتىڭ؟

— سىلەرنىڭ مۇھەببىتىڭلارنى ئەسلىگە كەلتۈرىدىغانلا ئىش بولسا، ئۇنىڭدىن دەككە يېيىشكىمۇ رازىمەن! — ئاپام ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — شۇغىنىسى، ئۇ مەن بىلەن كۆرۈشكىلى ئۇنىمىدى. ئاپىسىنىڭ ئېيتىشىچە، بىر ھەپتىدىن بۇيان ئۇ ھېچكىم بىلەن كۆرۈشكىلى ئۇنىماي ۋېتىپتۇ، ئاخشىمى كېتىپ تاڭغا يېقىن غەرق مەست قايتىپ كېلىدىكەن، ئۇنىڭ ئاپىسىمۇ ماڭا ئوخشاش تىت - تىت بولۇپ يۈرۈپتۇ! يىپىك، سىلەر زادى نېمە بولدۇڭلار؟ ئەگەر سىنىڭ ئورنۇڭدا مەن بولسام، ئۇنى كۆرگىلى باراتتىم!

— بارمايمەن! — دەپ توۋلىدىم، — سەن بېرىپ تۇمشۇقۇڭغا يەپ كەپسەن. ئەمدى مەن بېرىپ يېلىنامدىمەن؟ ئاپا، بولدى، بۇ ئىشنى ھەرگىز تىلغا ئالما، ئوتتۇرىمىزدىكى مۇناسىۋەت تۈگىدى، پۈتۈنلەي تۈگىدى، چۈشەندىڭمۇ؟ ئاپا، مېنى ياخشى كۆرسەڭ، ئۇنى ھەرگىز تىلغا ئالما، بىزنىڭ ئىشىمىزغىمۇ زادى ئارىلاشما! مەن ئۇنى مەڭگۈ كۆرمەيمەن! ئۇ كۆرەڭلەپ تەكەببۇرلۇقنى قىلىۋەرسۇن! مەن ئۇنى مەڭگۈ كۆرمەيمەن!

— كۆپ چاغلاردا، — دېدى ئاپام بوش ئاۋازدا، خۇددى مېنىڭ غەزەپلىرىمنى ھېس قىلغاندەك، — بىز ئەرزىمىگەن ئۇقۇشماسلىق بىلەن ئۆمۈرلۈك بەختتىن ئايرىلىپ قالىمىز. پەرىزىمچە، ئاراڭلاردا ئۇقۇشماسلىق بولۇۋاتىدۇ، سىلەردىكى تەكەببۇرلۇق قارشى تەرەپكە ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈشكە يول قويمايۋاتىدۇ. يېپىلڭ، سەن ئەقىل ئىشلەتسەڭ بولمامدۇ!

— بوپتۇ، مەن دۆت، مېنى ھالىمغا قوي! — دېدىم، ئاندىن ھۇجرامغا كىرىپ كارىۋاتقا ئۆزۈمنى تاشلىدىم - دە، يوتقاننى بېشىمغا پۈركەپ يېتىۋالدىم.

بىرنەچچە كۈنگىچە ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىر ئاپامنىڭ گېپىمۇ ئورۇنلۇق ئىكەن، دېگەن يەرگە كەلدىم. مۇھىمى سېغىنىش ۋە تەشنالىق مەندىكى تەكەببۇرلۇقنى يەڭگەندى. بۇنىڭ بىلەن ئەتراپلىق ئويلىنىش ۋە ئىككىلىنىشلەردىن كېيىن غۇرۇرۇمنى زورمۇزور بېسىپ، شۇخۇەنگە بىر پارچە خەت يازدىم:

شۇخۇەن:

مەن سىزگە «ئۇياق» تىكىلىرگە ئۆچ ئىكەنلىكىمنى ئېيتىپ بېرەي. يېڭى تونۇشقان چاغلىرىمىزدا، راست ئۇلاردىن ئىنتىقام ئېلىش نىيىتىدە سىز بىلەن يېقىنلاشقىنىمغا ئىقرارمەن. ئەپسۇسكى، شۇخۇەن ئەگەر سىز تەپسىلىي ئويلىنىپ كۆرگەن، ئوبدان ئەسلەپ باققان بولسىڭىز، مېنىڭ سىزگە بېغىشلىغان مۇھەببىتىمنىڭ ۋەزنىنى، چىنلىقىنى چۈشەنگەن بولاتتىڭىز! ئەگەر مەن سىزنى چىن دىلىمدىن سۆيمىگەن بولسام، بىز توي قىلىشقا پۈتۈشمەيتتۇق، ئۆزۈمنى زىنھار سىزگە ئاتىمىغان بولاتتىم. بۇلارنى ئويلاپ باقسىڭىز بولمامدۇ؟

سىزنى كۆرمىگىنىمگە ئون كۈن بولدى. بۇ كۈنلەردە مەن دوزاخ ئازابىنى تارتتىم. سىزنىڭمۇ شۇنداق بولغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن. شۇخۇەن، ئەگەر مەن خاتالىقىمنى تونۇسام، بۇ ئىشنى كۆڭلىڭىزدىن چىقىرىۋېتەمسىز؟ بولدى، مۇشۇنچىلىكلا يازاي، بىلىپ قويۇڭ، مەن سىزنى سۆيىمەن! ئىشىنىڭ ئىشىنىڭ، ئىختىيار سىزدە!

ئۆيمىزنىڭ ئىشىكى سىزگە ئوچۇق ، ھەرگىز سىزنى رەت قىلمايدۇ !
سىزگە بەخت تىلەپ :

يىپەك

خەتنى سىلىۋەتتىم . كۆڭلۈمنى زىددىيەتلىك ۋە بىئاراملىق تۇيغۇسى چۇلغىۋالدى . بىر تەرەپتىن ئۇنىڭغا يېلىنىپ ـ يالۋۇرغىنىمغا گۆڭلۈم غەش بولاتتى ؛ يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزۈمنى سەل يېنىكلەپ قالغاندەك ھېس قىلاتتىم . بۇ خەت ئۇنى يېنىمغا قايتۇرۇپ كېلىدۇ ، دەپ قارايتتىم . چۈنكى ئۇنىڭ يەنىلا مېنى سۆيىدىغانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل ئىدى ! ئۇ قايتىپ كېلىدىغانلا بولسا ، تەكەببۇرلۇقۇمنى تاشلايتتىم ! ئۇنى ئىنتايىن سېغىنغان ،كۆرۈشكە بەكمۇ ئىنتىزار ئىدىم !

شۇغىنىسى ، چوتنى خاتا سوقۇپتىمەن ! يازغان خېتىم خۇددى دېڭىزغا چۆشكەن تاشتەك ئىز ـ دېرەكسىز يوقالدى . ئۇ مەن مۆلچەرلىگەندەك خەتنى كۆرۈش بىلەنلا يېتىپ كەلمىدى . مەن ئۇنى زارىقىپ كۈتتۈم . بىر كۈن ، ئىككى كۈن ، ئۈچ كۈن . . . ئۆتتى ، نەتىجىسىز كۈتۈش تۆپەيلى سەۋر قاچام چېقىلدى . مەن خەت يازدىم ، باش ئەگدىم ، لېكىن ئۇ پىسەنت قىلمىدى ! ئەگەر بۇ خەتنىڭ ئۇنى قايتۇرۇپ كېلەلمەيدىغانلىقىنى بىلگەن بولسام ، بۇ خەتنى يېزىپ بۇنچە خورلۇق تارتىپ نېمە قىلاتتىم ! نېمە قىلاتتىم ؟ نېمە قىلاتتىم زادى ؟ ئۆزۈمنى تۇتالماي ئۇنىڭدىن مۇھەببەت تىلىگىنىم ئۈچۈن ناھايىتى ئاچچىقلاندىم . ئۇنىڭ مۇنداق باغرى تاشلىق قىلغانلىقىغا غەزىپىم تاشتى ! ئۇنىڭ سوغۇق قىلىپ تۇرۇۋېلىشى ۋە كارى بولماسلىقى ماڭا بەكمۇ ھار كەلدى . شۇڭا ئۇنى ئۆچ كۆرۈشكە باشلىدىم ، ئۇنىڭغا ئۆلگۈدەك ئۆچ بولۇپ كەتتىم ! لېكىن ، ئۆچمەنلىكنىڭ ئەكس تەرىپى سۆيگۈ ئىدى ، سۆيگۈ بىلەن ئۆچمەنلىك ئوتتۇرىسىدا جان تالىشىپ سەكپارە ۋە زەردىگۆش بولدۇم . ئۇ مېنى كۆرگىلى كېلىدىغۇ دېگەن ئۈمىد يوققا چىققاندىن كېيىن ، مەن ئۇنى قارغىدىم ، ماشىنا ئاستىدا قېلىپ ئۆلۈشىنى تىلىدىم . لېكىن ، تون نىسبىگە بارغاندا ئۇنى چاقىراتتىم ، تەگرىگە سېغىنىپ ئۇنى

دەرھال قېشىمغا ئەۋەتسەڭ ، دەيتتىم .

ئېرخاۋ ئىككى قېتىم كەلدى ، دادام مېنى كەلسۇن ، دەپ ئېيتىپ بەرگەنىكەن . « ئۇياق » قا باردىم . قىسقىغىنا يېرىم ئاي ئىچىدە خېلىلا ئۆزگىرىشلەر بوپتۇ . مېھمانخانا جىمجىت ، ئادەم يوق ، رادىئو موللام مۇشۇكتەك ئۆيىنىڭ بۇلۇڭىدا يېتىپتۇ ، شۇنچە چوڭ بىر كورپۇس ئۆي چۆلدەرىگەن شەھەردەك بولۇپ قاپتۇ . دادام بىلەن كۆرۈشتۇم . مېڭىپىلىڭ بالىنى چۇشۇرۇۋېتىمەن ، دەپ قالايمىقان دورا ئىچىپ ھاياتىدىن ئايرىلغىلى تاس قاپتۇ . ھازىر جۇڭشەن شىمالىي يولىدىكى بىر شەخسىي دوختۇرخانىدا يېتىپتۇ . ئەھۋالدىن قارىغاندا ، پات ئارىدا ساقىيالمىسا كېرەك ، شۆ ئاچام ئېرجىيىنى ئېلىپ دوختۇرخانىدا مېڭىپىڭغا قاراۋېتىپتۇ . بۇنى ئاڭلاپ ئانچىكى خورسىنىپ قويدۇم . دادام ماڭا سىنچىلاپ قاراپ كەتتى ، ئۇنىڭ كۆزلىرى يەنىلا ئۆتكۈر ئىدى ، ياشنىپ قالغىنى بىلەن ئۆتكۈر كۆزلىرى ئاۋۋالقىدەك چاقناپ تۇراتتى . ئۇ مەندىن كۆزىنى ئۈزمەي سورىدى :

— نېمە بولدۇڭ ؟ ئاغرىپ قالدىڭمۇ ؟

بۇ چىرايىم بىلەن دادامنى ئالدىيالمايتتىم ، شۇڭا :

— ھەئە ، ئاغرىپ بىرنەچچە كۈن يېتىپ قالدىم ، — دەپ قويدۇم .

دادام ماڭا قاتتىق تىكىلىپ سورىدى :

— شۇخۇەن بىلەن نېمە بولۇشتۇڭلار ؟

مەن ئىتتىك ئۇنىڭغا قارىدىم ، ئۇ قانداق بىلگەندۇ ؟

— ھېچنېمە بولۇشمىدۇققۇ ! — دېدىم مەن مۇنداقلا .

— ماي تارتىشىپ قالدىڭلارمۇ قانداق ؟ — دەپ سورىدى ئۇ ھەممىنى بىلىدىغاندەك .

— ھەئە ، — دەپ قويدۇم . ئۇ بىلگەن بولسا بىلىۋەرسۇن ! دېمەك ھەممىلا ئادەم خې شۇخۇەن ئىككىمىزگە دىققەت قىلىپ يۈرۈپتىكەن — دە !

— نېمە ئۈچۈن ؟

— مىجەزىمىز توغرا كەلمەيدىكەن ، ئايرىلىپ كەتتۇق ، مۇشۇنىڭلىكلا ئىش !

دادام ماڭا مىختەك تىكىلىپ قارىدى ۋە قوشومىسىنى تۈرۈپ :

— يىپىلىك ، ھاماقەتلىك قىلما ، ئۇ تولىمۇ ئوبدان يىگىت ! — دېدى .

— ئۇ ئوبدان بولسا ماڭا نېمە ! — دېدىم مەن زەردە بىلەن ، — ئۇنىڭ بىلەن تۈگەشتۇق ! ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاشنىمۇ بىزارمەن ! نېمە ئۈچۈن ئۇ ئىككىمىزنىڭ ئىشى بىلەنلا قالىسىلەر ؟

— ھىم ! — دېدى دادام سوغۇققىنا ، — مەن سېنىڭ غېمىڭنى يەۋاتىمەن ، ئەگەر ئۇ تەنتەك ئۈجمە كۆڭۈللۈك قىلغان بولسا ، مەن راسا كېلىشتۈرۈپ ئەدىبىنى بېرىمەن !

— دادا ! — دەپ توۋلىدىم مەن شۇئان ئاناردەك قىزىرىپ ، — بىزنىڭ ئىشىمىزغا ئارىلاشماڭ ! ئۇنى مەن تاشلىۋەتتىم ، ماڭا ئۇنىڭ كېرىكى يوق ، چۈشەندىڭىزمۇ ؟ دادا ، سىز ھەرگىز بىزنىڭ ئىشىمىزغا ئارىلىشىپ يۈرمەڭ ! مەن سىزنى بۇ ئىشلارغا ئارىلاشتۇرمايمەن !

دادام كۆزلىرىنى پۈرۈشتۈردى ۋە غاڭزىسىنى شىلتىپ تۈرۈپ :

— ئۇنى سەن تاشلىۋەتتىڭمۇ ؟ ئۇنداقتا ، سەن بەك ھاماقەتلىك قىپسەن ! ئادەم تونۇمايدىكەنسەن ! — دېدى .

— ئادەم تونۇمىغان بولسام بوپتۇ ، — دېدىم توۋلاپ ، — سىز ئۇنى گۆل قىلىپ قىسىۋېلىڭ ! ئۇ دېگەن تېپىلماسنىڭ خورمىسى ئەمەس ، — غەزەپ ۋە ھەسرەت تۈپەيلى بۇ يەردە تۈرغۇم كەلمەي كەينىمگە يېنىپلا سىرتقا ماڭدىم . دادام مېنى چاقىردى :

— يىپىلىك !

مەن توختىدىم . دادام مەندىن سورىدى :

— پۇل كېرەكمۇ ؟

پۇل لازىم ئىدى . بېشىمنى لىڭشىتتىم . دادام تارتمىسىنى ئېچىپ ماڭا بىر تاتازا پۇل ئېلىپ بەردى ۋە مۇنداق دېدى :

— يىپىلىك ، ئوبدانراق يېمەكلىكلەرنى ئېلىپ يېگىن ، چىرايىڭ

ساماندەك سارغىيىپ كېتىپتۇ . ئىككى قۇر چىرايلىق كىيىم تىككۈزۈپ كىيگىن ، قىز بالا دېگەن چىرايلىق ياسىنىپ يۈرگىنى ياخشى !

پۇلنى ئالدىم ــ دە ، بىر ئېغىز گەپمۇ قىلماي چىقىپ كەتتىم . ئىشىكتىن چىقىپ بولغاندىن كېيىن ، رۇپىكىنى كۆرمىگەنلىكىم ، ئۇنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ ئولتۇرۇپ چىقىشىم لازىملىقى ئېسىمگە چۈشتى .

ئۆيگە قايتىپ كەلدىم . دادامنىڭ گەپلىرى دەدلىرىمگە دەرد قوشقاندى ! شۇخۇەن ، شۇخۇەن ! مەن سېنى سۆيگەن ، ھېلىھەم سۆيىمەن ، ئېھتىمال سەندىن باشقا يىگىتنى مەڭگۈ سۆيمەسمەن . سەن مەندىن ئايرىلدىڭ ، كەلمەسكە كەتتىڭ ! شۇخۇەن ، خىي شۇخۇەن ، بۇ نەقەدەر يېقىن ھەم نــەقەدەر يىــراق ، مۇھەبــبەت ۋە نەپــرەتكە تولــغان ئىسىم ــ ھە !

بۈگۈن ئاخشام ، مەن يېڭى بىر خاتىرە تۇتۇپ ، قەتئىي نىيەتكە كەلدىم ــ دە ، ئىرادەمنى يازدىم :

« ئۆتــكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسى كەلمەسكە كەتتى . مەن ئەمدى ئۆتكەن كۈنلەرگە تاۋاپ قىلىپ ئولتۇرمايمەن . ئۆتكەنگە سالاۋات ! مەن ئۆزۈمنى ئەزەلدىنلا قەيسەر ، ھېچقانداق كۈچ تىز پۈكتۈرەلمەيدۇ ، دەپ ھېسابلاپ كەلگەن ! شۇڭا ئەمدى ئۆتكەنكى ئىشلار ئۈچۈن ياش تۆكۈشۈم ۋە ھەسرەت چېكىشىم ئورۇنسىز ! يىپىڭ ، ئورنۇڭدىن دەس تۇر ، سەن ئاجىزلاردىن ئەمەس ! قەيسەرلەردىنسەن ! »

« بــۈگۈندىن باشلاپ ، خىي شۇخۇەن يۈرىكىڭدە ئۆلسۇن ! ئۆتكەن ئىشلارمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە كۆمۈلسۇن ! باھاردىكى چۈشتەك ئىز دېرەكسىز يوقالسۇن ! سەن قەيسەر بولغاندىكىن ، ئۇنى كۆڭلۈڭدىن چىقىرىۋېتىپ چىداملىق بولۇشۇڭ كېرەك ! »

« قــولدىن كەتكەن نەرسە خۇددى مەڭگۈ ئېرىشەلمىگەن نەرسىدەك قولدىن كەتكەنگە ھېساب بولسۇن . شۇخۇەن بىلەن تونۇشۇشتىن ئــىلگىرى ، سەن ئوخشاشلا ياشاپ كەلگەنىدىڭغۇ ؟ ئۇنىڭدىكى قانداق كۈچ سېنى شۇنچە ھىجران دېغىدا قويدى ؟ ئۇ . . . »

خاتىرە يېزىشنى داۋاملاشتۇرالمىدىم ، قەلەم تۇتقان قولۇم تىت-

رەپ ، يېزىپ قويغان خەتلىرىم مىدىرلىغاندەك بولدى . دەپتەرگە سىنـ‌چىلاپ قارىدىم ، كۆزلىرىم قاراڭغۇلىشىپ ، بېشىم قىيىپ ، قولۇمدىكى قەـ‌لەم سىيرىلىپ چۈشۈپ كەتتى ، بېشىم لاسسىدە شىرەگە چۈشتى ، يۈـ‌رىكىمدىن ھەسرەتلىك سادا كۆتۈرۈلدى !

خې شۇخۇەن ! خې شۇخۇەن ! خې شۇخۇەن !

8

يارىم كېتمەن دەيدۇ تۇتۇپ قالغىلى بولماس !
مېنى قويۇپ ھەسرەتتە ئۆزىمۇ ئارام تاپماس !

يامغۇر ياغماقتا .

مەن يامغۇرلۇق چاپىنىمنى يېپىنچاقلاپ ، يېڭى ھايات جەنۇبىي يولى بىلەن « ئۇياق » قا قاراپ يول ئالدىم . كۆڭلۈم غەش ، كەيپىم بۇـ‌زۇلـۇپ تۇرغاچقا ، ئېغىر قەدەم تاشلاپ ئاستا ماڭماقتا ئىدىم . كوچا چىراغلىرى شولامنى بىردەم ئالدىمغا ، بىردەم كەينىمگە چۈشۈرەتتى . يـازنىڭ دائىملىق ئۆتكۈنچى يامغۇرى تۇرۇپلا يېغىپ ، تۇرۇپلا توختاپ قالاتتى . بىردە تاراسلاپ يېغىپ ، بىردە سىمىلداپ چۈشەتتى . مەن يامـ‌غۇرلۇق چاپاننىڭ بۆكىنى يەلكەمگە چۈشۈرۈپ قويۇپ ، تۈگمىسىنىمۇ ئەتمەي ، ھۆل بولسام بولمامدىمەن ، تېخى سالقىنداپ قالىمەن ، ئېلىشىپ تۇرغان كاللام سەگىپ قالار ، دەپ پەرۋاسىز مېڭىۋەردىم .

« ئۇياق » نىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ ، گۈللۈكنىڭ ئارىسىدىكى سېمونت يول بىلەن مېھمانخانىغا ماڭدىم . مېھمانخانىنىڭ دەرپەردىلىك ئىشىكىدىن ئۆينىڭ ئىچىدىكى ئادەملەرنىڭ شولىسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى ، خېلىدىن بۇيان بىر تام چىرىغىلا يېقىلىدىغان مېھمانخانا بۈگۈن يوپيوـ‌رۇق ئىدى . بۇ نېمە ئىشتۇ ؟ مېڭىپىڭ دوختۇرخانىدىن چىققانمىدۇ ؟ ئۇ دوختۇرخانىدىن ھازىر چىقالمايتتى ، چۈنكى ئۆتكەن يەكشەنبە دادام ئۇنى ھالى پەسرەك ، ئوپېراتسىيە قىلىنىش ئېھتىمالى بار دېگەنىدى .

ئۇنداقتا مېھمانخانىنى شۇنچە يورۇتۇۋەتكۇدەك نېمە ئىش بولغاندۇ ؟ مەن
ھويلىدىكى گۈپپىدە ئېچىلغان ئەتىر گۈللەرنىڭ پۇرىقىدىن ھۇزۇرلىنىپ ،
ئېرەنسىزلا مېڭىۋەردىم . . . بىردىنلا توختاپ قالدىم . كىشلەرنىڭ شو-
لىسى ، كۈلكە پاراڭلار . . . بۇ ھالەت مەن بىرىنچى قېتىم خې شۇخۇەننى
كۆرگەن چاغدىكىگە نەقەدەر ئوخشىشىدۇ ـ ھە ؟ ئوخشاشمايدىغىنى پە-
قەت ئۇ چاغ قىش ئىدى ، ھازىر بولسا ياز . ئۇ چاغدا مەن تېخى مۇھەب-
بەت دەرۋازىسىنى چېكىپ باقمىغانىدىم ، ئەمدى مۇھەببەت دەرۋازىسىدىن
قايتىپ چىقتىم . كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى ، كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ تۇراقسىز-
لىقى تۈپەيلى قىسقىغىنا يېرىم يىلدا ھەممە نەرسە ئۆزگەردى !

مەن دەرپەردىلىك ئىشىكنى ئاچقىنىمدا تېخىچىلا ئېسىمنى
يىغۋالمىغان ، يەنىلا ئۆز خىيالىم بىلەن ئىدىم . بوسۇغىغا قەدەم قويۇ-
شۇمغىلا ، خۇددى كاللامغا قاتتىق بىر مۇشت تەگكەندەك ، بېشىم ئايلى-
نىپ كۆزۈم قاراڭغۇلىشىپ كەتتى ، يىقىلىپ چۈشمەي دەپ ساپانىڭ يۆ-
لەنچۈكىنى كاپپىدە تۇتۇۋالدىم . ئاسمان ـ زېمىن پىرقىراپ تۇرغان ھا-
لەت ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن بېشىمنى سىلكىۋېتىپ ئۆزۈمنى سەل
توختىتىۋېلىپ ، كۆز ئالدىمدىكى بۇ ھالەت راستمۇ ياكى بۇ مەندىكى
خىيالىي سېزىممۇ دېگەن ئوي بىلەن زېھنىمنى يىغىپ قارىدىم .

دەرۋەقە ! كۆرگەنلىرىم راست ئىدى . خې شۇخۇەن بىلەن رۇ-
پىڭ قول تۇتۇشۇپ كۈلۈمسىرىشىپ بىر ساپادا يانمۇيان ئولتۇراتتى ،
رۇپىڭنىڭ كۈلكىسى بەختىيار ، خۇددى چۈشىدىكىدەك يېقىملىق ، ئىشق
ئوتىدا كۆيگەن ھەرقانداق بىر قىزنىڭ چىرايىدا جىلۋە قىلىدىغان كۈلكە
ئىدى . ئۇنىڭ چىرايىدا يەنە قانداقتۇر بىر نۇرمۇ جىلۋىلىنىپ ، ۋاي دې-
گۈچىلىكى يوق چىرايىنى ئاجايىپ گۈزەللەشتۈرۈۋەتكەنىدى . مەن ئۆ-
زۈمنى زورىغا بېسىپ ، كۆزلىرىمنى پۈرۈشتۈرۈپ خې شۇخۇەنگە قارى-
دىم . ئۇمۇ ماڭا قاراپ تۇرۇپتىكەن . ئۇ مېنى كۆرۈپلا بىر قىسما بولدى ،
چىرايىدىكى تەبەسسۇم غايىب بولدى . ئەمما ، شۇئان لەۋلىرىگە قايتا
كۈلكە يۈگۈردى . ئۇ جۈدەپ كەتكەندەك كۆرۈنگىنى بىلەن كەيپى چاغ
ئىدى . ئۇ رۇپىڭنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرغان قولىنى پۇلاڭلىتىپ مەندىن

ئەھۋال سورىدى :

— ھوي ! يىپىك ، ياخشىمۇسىز ؟ ئەجەب كەم دىدار بولۇپ كەتتىڭىزغۇ !

ئۇنىڭ سۆزلىرى شۇنچە ئەركىن ۋە بىمالال ، كۈلكىسىمۇ تەبىئىي ئىدى . پۈتۈن ئەزايى – بەدىنىم قىيما – چىيما بولۇپ كەتكەندەك تۇيۇلۇپ ، تىزلىرىم تىترەپ ساپادا ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدۇم . شۇندا ئۆيدە شۆ ئاچام ، ئىبرجىپ ، ئىبرخاۋلارنىڭمۇ بارلىقىنى بايقىدىم . دادام بىلەن مېكپىكلا يوق ئىكەن . ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ماڭا تىكىلگەنىدى . ئۇلارغا ئۆزۈمنىڭ زەربىگە ئۇچرىغانلىقىمنى سەزدۇرمەسلىك ، بولۇپمۇ شۆ ئاچام بىلەن شۇخۇەن ئالدىدا چاندۇرماسلىق ئۈچۈن مەن ئۆزۈمنى بېسىۋېلىشقا تىرىشتىم . پەرۋاسىزلىق بىلەن چىرايىمغا كۈلكە تۇسى بېرىشكە تىرىشىپ باقساممۇ مەغلۇپ بولدۇم . پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى تىترەك بېسىپ ، گېلىم قۇرۇپ ، خۇددى ئوتتا پۇچۇلانغاندەك بىئارام بولۇپ كەتتىم . شۇخۇەننىڭ سوئالىغا تەسلىكتە جاۋاب بەردىم ، ئاۋازىممۇ غەلىتە چىقتى :

— ھە – ئە ، ئۆزۈڭدىن بۇيان كۆرۈشمىدۇق !

— يىپىك ، — دېدى ئىبرخاۋ ماڭا مەسخىرىلىك قاراپ ، — ساڭا بىر خۇش خەۋەر يەتكۈزەي ، شۇخۇەن رۇپىڭغا چاي ئىچكۈزمەكچى بولۇۋاتىدۇ . قارىـغىنـا ، ئۇلار بىر – بىرـگە نېـمىدېـگەن پـار كەلگەن – ھە ! خۇدا قوشقان جۈپلەر بۇلار !

مېڭەمدىن تۈتۈن چىقىپ كەتتى . ساپاغا يۆلىنىپ خې شۇخۇەن بىلەن رۇپىڭغا قارىدىم . رۇپىڭ ئۇيالغان ۋە ئوڭايسىزلانغان ھالدا ماڭا قاراپ تۇراتتى . ئۇنىڭغا قارىشىمغا شۇئان چىرايىدا ئۇياتچان تەبەسسۇم پەيدا بولدى . خې شۇخۇەن رۇپىڭنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئولتۇراتتى ، چىرايىدىمۇ ئىبرەتسىزلىك كۈلكىسى ئەكس ئېتەتتى . ئۇنىڭ كۆزلىرى مېنىڭ كۆزلىرىم بىلەن ئۇچراشقاندا ، ئۇ تۇرۇپ قالغاندەك بولدىيۇ ، دەرھال يەنە كۈلۈپ :

— يىپىك ، ئىبرخاۋ سىزگە رۇپىڭ ئىككىمىزنىڭ ئىشىنى خەۋەر قىلدى ، بىزنى تەبرىكلىمەمسىز ؟

مەن گەپ قىلىشقا تەمشەلدىم ، لېكىن تىلىم قېتىپ گەپ قىلالمىدىم . مەن خې شۇخۇەنگە قادىلىپ قارىغىنىمچە ئۇنىڭ « مەنمۇ سىزگە بوزەك بولىدىغان ئوغۇل بالا ئەمەس ، مېنى ھاقارەتلىگەنلىكىڭىز ئۈچۈن ئىنتىقام ئالماي قالمايمەن ! كۆرۈپ قالارسىز ! » دېگەن گەپلىرىنى ئەسكە ئالدىم .

ھە ، بۇ ئۇنىڭ ئىنتىقام ئالغىنى ئىكەن ـ دە ! ۋاي دۈشمەن ! ۋاي زەھەر ! ۋاي ئىپلاس ! مەن چوڭقۇر ئۇھ تارتتىم ، گەپ قىلاي ، خۇش پېئىللىق بىلەن بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىپ ، خې شۇخۇەننى نەزەر ـ كۆزلىرىمگە ئىلمىغانلىقىمنى ، ئۇنى پەقەت كولدۇرلىتىپ يۈرگىنىمنى دەي دېدىمىيۇ ، زادىلا قاملاشتۇرالمىدىم . شۇ ئاچام مېنى چاقىردى . ئۇنىڭ چىرايىدا غەلىبە ۋە كۆرەڭلىك تەبەسسۇمى ئويناپتتى (دەرۋەقە ، خىلىدىن بۇيان ئۇنىڭغا مۇنداق خۇشاللىق نېسىپ بولمىغانىدى) ، ئۇ كۈلۈپ ئەتەي ماڭا كۆيۈنگەن تەرىزدە :

— يېپىلىڭ ، مىجەزىڭىز يوقمۇ نېمە ؟ چىرايىڭىز باشقىچىلىغۇ ! — دېدى .

مەن يېرىلغۇدەك بولغان بولسامۇ ، كۈچەپ ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ :

— رەھمەت سىزگە ، مىجەزىم جايىدا ! — دېدىم سوغۇققىنا .

— شۇنداقلا بولسا بولىدىغۇ ! — دېدى شۇ ئاچام ۋە ماڭا قاراپ قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ بەدنىيەتلىك بىلەن كۈلۈپ قويدى ، — ئۆزىڭىزگە مەلۇم ، بىز بىر مەزگىل خې شۇخۇەننى سىز بىلەن . . . دەپ يۈرگەن ئىكەنمىز . . . ھا ھا ھا ، بۇ دېگەن تەقدىر ـ پېشانە ، ئەمدى نېمە چارە !

مەن چىشىمنى چىشلەپ ، زۇۋان سۈرمىدىم . دۈرۈس ، ھازىر ئۇلار پۈتۈن كۈچى بىلەن ماڭا قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈۋاتاتتى . مەن ھەممىگە بىر ـ بىرلەپ سەپسىلىپ چىقتىم ، ھەممىسى مېنىڭ دۈشمەنلىرىم ئىكەن . مەن قاتمۇقات مۇھاسىرە ئىچىدە تەنھا ، يار ـ يۆلەكسىز قالغانىدىم . بۇ جەڭدە ئۇلار تولۇق غەلىبە قازانغان ، مەن يەر بىلەن يەكسان

بولغانىدىم ! ئېرخاۋ يەنىلا مەسخىرىلىك كۈلۈپ :

— يىپىلىڭ ، يەنە بىر ئىشتا سىزنىڭ ياردىمىڭىزگە موھتاجمىز ! رۇپىلىڭ ئۆكتەبىردە توي قىلىشى مۇمكىن ، بىز خېلى ئويلىشىپ ، سىزنى قىز قـولدىشى بولسا تازا مۇۋاپىق دېگەن يەرگە كەلدۇق . قانداق ؟ بولىدىغاندۇ ؟

— بولىدۇ ! — دېدىم كەسكىن تۈردە ، ئاندىن ئورنۇمدىن دەس تۇردۇم ، قان تومۇرلىرىم چىڭقىلىپ تېنىمگە پاتماي كېتىۋاتاتتى ، بۇ يەردىن تېز كەتمىسەم بولمايتتى ، — مەن سىلەرگە خۇشاللىق بىلەن قىز قولدىشى بولىمەن . بىللە ياشاپ ، بىللە قېرىشىڭلارنى تىلەيمەن ! — ئارقىدىنلا شۇ ئاچامدىن سورىدىم ، — دادام قېنى ؟

— سىرتقا چىقىپ كەتتى !

— ئۇنىڭغا كەلگەنلىكىمنى دەپ قويۇڭ !

سۆزۈمنى تۈگىتىپلا مېھمانخانىدىن ئىتتىك چىقىپ ، دەلدەڭشىگىنىمچە دەرۋازىغا ئۆزۈمنى ئاتتىم . گۈللۈككە كەلگەندە رۇپىلىڭ قوغلاپ كېلىپ مېنى چاقىردى :

— يىپىلىڭ ، توختاپ تۇر

مەن توختىدىم ، رۇپىلىڭ يېتىشىۋېلىپ يېغىۋاتقان يامغۇرغا قارىماي ، قولۇمنى تۇتۇپ خىجىللىق بىلەن :

— يىپىلىڭ ، مەندىن ئاغرىنمايدىغانسەن ، مەن سېنىڭ ئۇنى ياخشى كۆرىدىغىنىڭنى بىلىمەن ! — دېدى .

مەن چىدىماي قالدىم ! شۇ تاپتا خۇددى پارتلاش ئالدىدا تۇرغان ۋولقاندەك ، سەللا بېسىم بولسا پارتلاپ كېتەتتىم . ئۇنىڭ قولىنى سىلكىۋەتتىم :

— ئاغزىڭغا كەلگەننى جۆيلىمە ، بۇ ئىشنى قېتىمغىمۇ ئالغىنىم يوق !

لېكىن بۇ ھاماقەت قولۇمنى قويۇۋەتمەي ئاق كۆكۈللۈك بىلەن ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كەتتى :

— يىپىلىڭ ، سېنىڭ پەرىشان بولۇۋاتقىنىڭنى بىلىمەن ، مەنمۇ بۇ

كۆنلەرنى بېشىمدىن ئۆتكۈزگەن . سېنىڭ يىگىتىڭنى تالاشماقچى ئەمەس ئىدىم ، بىراق ، ئۇ ماڭا . . . ئامالسىز قالدىم . يىپىڭ ، ئىلگىرى مەن سەندىن ئاغرىنمىغان . ئەمدى سەنمۇ مەندىن ئاغرىنما ، بولامدۇ ؟ بىز يەنىلا ئۇبدان ھەدە - سىڭىللاردىن بولايلى ، قانداق دېدىم ؟

ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئوغام قايندى ، مېڭەم چىڭقىلىپ كەتتى ، ئۇنىڭ ئەيمىنىپ تۇرغان چىرايىغا قاراپ يېرىلغۇدەك بولۇپ تووۋلاپ كەتتىم :

— ئاڭلاپ قويغىنكى ، مېنىڭ پەرۋايىم پەلەك ! پەرۋايىم پەلەك ! چۈشەندىڭمۇ ؟ ھوي دۆت !

سۆزۈمنى تۈگىتىپ ، كەينىمگە شارتتىدە بۇرۇلۇپ دەرۋازىغا ئۆزۈمنى ئاتتىم . سىرتقا چىقىپ تامغا يۆلەنگىنىمچە تۇرۇپ قالدىم . بىرپەستىن كېيىن ، تۇيۇقسىز زەربىدىن ئايلىنىپ كەتكەن بېشىم سەل ئوڭشالدى . تاياق يېگەن كۈنى مۇشۇ تامغا يۆلىنىپ تۇرۇپ ، ئىنتىقام ئالىمەن دەپ قەسەم ئىچكەنلىكىم بىردىنلا كۆز ئالدىمغا كەلدى . بېشىمنى كۆتۈرۈپ يۇزۇمنى يامغۇرغا تۇتتۇم . يۈرەك باغرىم پارە - پارە بولدى ، بېشىم يېرىلىپ كەتكۈدەك ئاغرىپ كەتتى ! بىر مەھەل ئايلىنىپ يۈرۈپ يەنە مەشەگە كېلىپ قالغاندەك ئىدىم . خې شۇخۇەن . . . تامغا يۆلەنگىنىمچە بېشىمنى چايقاپ ئۈنسىز نىدا قىلدىم :

— خې شۇخۇەن مەن سېنى يامان كۆرىمەن !

مەن دەلدەڭشىگىنىمچە يىگى ھايات غەربىي يولىنى بويلاپ ماڭدىم . يامغۇر ئەدەپ شامال كۈچەيدى ، مەن يامغۇرلۇق چاپانىنىڭ ياقىسىنى كۆتۈرمەي مېڭىۋەردىم . شامال يامغۇرلۇق چاپىنىمنى يەلپۈپ تۇرغاچقا ، يىغىۋاتقان يامغۇر كىيىمىمنى چۆپ - چۆپ قىلىۋەتتى ، چېچىمدىن سىرغىپ چۈشكەن يامغۇر سۈيى ئىچىمگە كىرمەكتە ئىدى . بۇنىڭ بىلەنمۇ كارىم بولمىدى ! شۇ تاپتا مېنىڭ ھېچنېمە بىلەن كارىم يوق ئىدى ! بېشىمنىڭ ئاغرىقى كۈچىيىپ ، كۆز ئالدىم خىرەلەشتى . بىر جايىنى تېپىپ غەزەپ بىلەن ناخشا توۋلىغۇم ، قاتتىق نالە - پەرياد قىلغۇم ، ھۆكرەپ يىغلىغۇم كەلدى . مەن بۇ ۋەھشىي دۇنيادىن نەپرەتلىنىپ

يىغلايتتىم ، رەھىمسىز ئالەم ئۈستىدىن نالە ـ پەرياد قىلاتتىم !

تىنچلىق شەرقىي يولىغا بارغاندا بۇرۇلاتتىم . بۇنى ئۇنتۇپ ئۈدۈل كېتىۋېرىپتىمەن . كۆڭلۈم ئازار يېگەن ، ئۈمىدسىزلىك ۋە غەزەپكە تولغان ، ھاقارەتلەنگەندى . مەن جىنىمدىن ئارتۇق ياخشى كۆرىدىغان خې شۈخۇەن بۈگۈن مېنى يەتكۈدەك ھاقارەتلىدى . ئەمدى ئۇ مۇرادىغا يەتكەندۇ ، قاقاقلاپ كۈلۈۋاتىدىغاندۇ ! ئېھ . . . نەقەدەر غەلىتە دۇنيا بۇ ، ئىنسانلار نېمانداق غەلىتىدۇ ، مۇھەببەت بىلەن نەپرەتنىڭ چېكى نەقەدەر غەلىتە بولىدىغاندۇ ! يېڭى ھايات غەربىي يول روزۋېلت يولىغا تۇتىشاتتى ، مەن مۇشۇ يول بىلەن سولغا بۇرۇلۇپ ، تاشيول ئىدارىسىنىڭ ئاپتوبۇس بېكىتىگە بېرىشىمغىلا بىر ئاپتوبۇس كېلىپ توختىدى ، ئاپتوبۇسنىڭ ئىچىمۇ ئازادە ئىكەن ، قاتتىق يامغۇر يېغىۋاتقاچقا ، قارىسىغىلا ئاپتوبۇسقا چىقتىم ، نەگە بېرىشىمنىمۇ بىلمەيتتىم . ئاپتوبۇس قوزغالدى ، مەن ئاپتوبۇسنىڭ دېرىزىسىدىن ئېقىپ چۈشۈۋاتقان يامغۇر سۈيىگە قاراپ ئولتۇرۇپ ، تېخىمۇ گاڭگىراپ قالدىم . بېشىم ئاغرىپ كەتتى . ئاپتوبۇسنىڭ نەگە بېرىپ ، نەدە توختىشىغا پەرۋا قىلماي ، كۆزۈمنى يۇمۇۋېلىپ ئولتۇردۇم .

ئاپتوبۇس ئۇيەر ـ بۇيەردە توختاپ ماڭدى . ئاخىر بىر يەرگە كەلگەندە توختىدى . بېلەت ساتقۇچى خېنىم مۈرەمنى تۇرۇپ مېنى ئېغىتتى ۋە :

ــــ ھوي ، خېنىم ! ئاخىرقى بېكەتكە كەلدۇق ! ــــ دېدى .

ــــ كەلدۇق ! نەگە كەلدۇق ؟ نە بولسا بولمامدۇ ! ئىشقىلىپ ئاخىرقى بېكەتكە كەلگەندىكىن ئاپتوبۇستىن چۈشۈش كېرەك ـ تە . ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ئەتراپقا سەپسالدىم . تاشيول ئىدارىسىنىڭ بېكەت تاختىسىدىكى خەتنى كۆرۈپ ، بۇ يەرنىڭ شىندىيەن بېكىتى ئىكەنلىكىنى بىلدىم . ئالدىمغا مېڭىپ شىندىيەن بازىرىدىن ئۆتكەندىن كېيىن ، بىيتەن ئاسما كۆۋرۈكىگە باردىم . كۆۋرۈكنىڭ ئۈستىدە يۈزۈمنى شامالغا تۇتۇپ ئۇزاق تۇردۇم . ئۈستىۋېشىمغا يامغۇر چۈشمەكتە ئىدى ، مېنى قاراڭغۇ تۈن ئۆز قوينىغا ئالغان ، تۈن قاراڭغۇسىدا دەريا

يۈزنى ئاق يېغىنلىق تۇمان قاپلىغانىدى .

كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ مەقسەتسىزلا قاشقا چۈشتۈم ۋە دەريا بويىدىكى سازلىقتا ئاستا ماڭدىم . ئەتراپ جىمجىت ، شامالنىڭ غۇرقىرىشى ، يامغۇرنىڭ سىمىلدىشىدىن باشقا ئاۋاز يوق . تەبىئەتمۇ ماڭا ئوخشاش پەرىشان ، كائىنات قاراڭغۇ تۈن ئىلكىگە ئۆتكەن ، ئەتراپ سۆرۈن ۋە سىرلىق . بېشىمنىڭ ئاغرىقى كۈچىيىپ كەتتى . چېچىمدىن سىرغىپ چۈشكەن يامغۇر سۈيى گەدىنىمنى بويلاپ ئىچىمگە كىرمەكتە . تۆگمىسى ئېتىلمىگەن يامغۇرلۇق چاپان ھېچنېمىگە دالدا بولماي‌ۋاتاتتى . ناھايىتى مۇزلاپ غاللىداپ تىترىمەكتە ئىدىم ، مېڭەم ئوتتەك قىزىپ كەتكەنىدى .

بىر دۆۋە تاشنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىغىنىمدا ، دەريا سۈيىنىڭ شاۋقۇنىنى ئاڭلىدىم . بۇ يەردە بىر سۇئىيي قاش بولۇپ ، سۇ ئازايغان ۋاقىتلاردا كۆرۈنەتتى . بۇ ، دەريا سۈيىنىڭ كەلكۈندىن ساقلىنىش لېنىيىسىدىن ھالقىپ ئۆتىدىغان چاغلار بولغاچقا ، قاشتىن ئۆتۈۋاتقان سۇ خۇددى شارقىراتمىغا ئوخشاش كېچىدىمۇ يالتىراپ تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى . مەن بىر تاشنىڭ ئۈستىدە جەينىكىمنى تىزىمغا قويۇپ ئېڭىكىمنى تۇتقىنىمچە دەريا سۈيىگە قاراپ جىمىدە ئولتۇردۇم .

سۇ يۈزىدىكى دولقۇنلار ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى ، كۈندۈزى بۇ يەرلەردە خې شۇخۇەن بىلەن كۆپ قېتىم ئايلىنىپ تاماشا قىلغانىدۇق . ئەمدىلىكتە خې شۇخۇەن باشقا بىر قىزغا ، مەن ئۆچ قىزغا ، شۆ ئاچامنىڭ قىزىغا تەئەللۇق بولۇپ قالغانىدى ! مەن لېۋىمنى چىشلەپ كۆزۈمنى يۇمدۇم . خې شۇخۇەن ئەجەب كېلىشتۈرۈپ ئۆچ ئېلىۋالدى ــ ھە ! شۇخۇەن ! شۇخۇەن . . . ئاپام ئۇنىڭ ئالدىغا بارغان ، مەن خەت يېزىپ يېلىنغان بولسامۇ ، ئۇ پەرۋا قىلمىدى ، تولىمۇ تاش يۈرەكلىك قىلدى ! شۇنداق بولسىمۇ ، مەن ئۇنى سۆيىمەن ! قاراڭغۇ كېچىدە ، دەريا بويىدا ئۇنىڭ ماڭا سالغان ئازابلىرىغا چىداپ تەنھا ئولتۇرغان مۇشۇ تاپتىمۇ ، قەلبىمدە ئازاب ۋە غەزەپ ئارىلاشقان سۆيگۈنى ھېس قىلىۋاتىمەن . لېكىن بۇ سۆيگۈ كۈچەيگەنسېرى مەندىكى ئۆچمەنلىكمۇ شۇنچە كۈچىيىۋاتاتتى ! خې شۇخۇەن دېگەن ئىسىممۇ خۇددى پىچاقتەك يۈرىكىمگە قاتتىق

سانجىلىۋاتاتتى . ئېقىۋاتقان قاپقارا دەريا سۈيى يۈرىكىمدىن ئېقىپ چىققان قانغا ئوخشايتتى .

خىيال سۈرگۈدەك مادارىم قالمىدى . بېشىمنىڭ ئاغرىقى كۆزۈمنى ئاچقۇزمايتتى . ئەس ـ ھوشۇمنى يىغىپ ، ئۆزۈمنى سەگەك تۇتۇشقا تىرىشاتتىم . توساتتىن بىرىنىڭ ئاياغ تىۋىشى قۇلىقىمغا كىردى . ئاستا كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام ، يامغۇرلۇق چاپان كىيگەن ، ئېگىز بويلۇق بىر ئەر كىشىنىڭ قارىسى مەن تەرەپكە كېلىۋاتاتتى . مەن ۋەھىمىگە چۈشمىدىم ، تەمتىرەپمۇ قالمىدىم ، مەقسەتسىزلا ئۇنىڭغا سەپسېلىپ قارىدىم . ئۇ مېنىڭدىن بىر چاك يىراقلىقتا توختاپ ، بىر تاشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇردى . بۇ ئىشقا كۈلگۈم كەلدى . بۇ دۇنيادا مەندىن باشقا ھاماقەتمۇ بار ئىكەن ـ دە ! ئۇمۇ كۆڭلىدە يامانلىق يوق ، ماڭا ئوخشاش دەردمەنمىدۇ ؟ ئەگەر ئۇ مېنىڭ پېيىمگە چۈشكەن بولسا ، مەن ئۇنىڭ بىلەن ھەرقانداق بىر جايغا بېرىشنى بېرىۋېرەتتىم . ھازىر مەن توپان بالاسىغىمۇ پەرۋا قىلمايتتىم ! لېكىن ئۇ ئادەم مېنىڭ بۇ يەردىلىكىمنى سەزمىگەندەك ، ماڭا ئوخشاش دەرياغا قارىغىنىچە قىمىر قىلماي ئولتۇراتتى . ئوش ، ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارىم ! مەن ئۇنىڭدىن كۆزۈمنى ئېلىپ قولۇمنى پېشانەمگە قويدۇم . بېشىمنىڭ ئاغرىقى توختاپ قالسىچۇ كاشكى . . . دولقۇنلاپ ئېقىۋاتقان دەريا سۈيى ماڭا ئۇرۇلىدىغاندەك شىددەت بىلەن ئۆركەشلەيتتى . مەن قاشلىرىمنى يىمىرىپ ، مەۋج ئۇرۇپ تۇرغان دەريا سۈيىگە تىكىلگىنىمچە ، ئۆزۈمچىلا خې شۇخۇەن ئېيتقان مۇنۇ ناخشىنى ئەسكە ئالدىم :

ھۆسنىگە زەپ قوشتى ھۆسن سۈرەت كەبى ئاسمانۇ تاغ ،
قارلار ئېرىپ سۇ كۆۋەجەر ، مەيىن شامال سۆيگەن شۇ چاغ .
زەپمۇ گۈزەل باھار پەسلى بۇ ، ياپيېشىل ئەتراپ تۈگۈل ،
گۈل سايىسى ، گۈللەر ھىدى ، مەجنۇنتاللار ئوينار ئۇسسۇل .
قورقۇنچتۇر باھار كېتىپ گۈل ـ گىياھلار بولسا غازاڭ ،
تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكىن جۇدۇن ـ چاپقۇن قىلسا خازان .

ياشلىق ئۆتەر ئېقىن سۇدەك ئەستە مەھكەم تۇتقىن يىگىت ،
ھايات گۈزەل ، مۇھەببەت دەپ يۈرمىگىن سەن پىراق چېكىپ .

مەن بۇ ناخشىنى ئەسلەش بىلەنلا قالماي ، ئېيتتىم . « قورقۇنچ- تۇر باھار كېتىپ ، گۈل ـ گىياھلار بولسا غازاڭ » ھازىر باھار ئىز ـ دېرەكسىز غايىب بولغان چاغ ئەمەسمۇ ؟ ئەمدى تۇرمۇشۇمدا باھار بول- مايدۇ . « ھايات گۈزەل ، مۇھەببەت دەپ يۈرمىگىن سەن پىراق چې- كىپ » دېگەندىن ئەسەر قالدىمۇ ؟ مەن بۇ ناخشىنى بوش ئاۋازدا ياندۇرۇپ ـ ياندۇرۇپ ئېيتتىم . ئاۋازىم ئۈزۈلۈپ ـ ئۈزۈلۈپ چىقاتتى ، ئاخىر بېشىمنى ئالقىنىمغا قويۇپ ئۈنسىز يىغلىدىم . پۇخادىن چىققۇچە يىغلىۋالاي .

ئاياغ تىۋىشى يېقىنلاپ بىرى ئالدىمغا كەلدى . مەن ئىختىيارسىز بېشىمنى كۆتۈردۈم ، بۇ بىر ئەر كىشى ئىدى ! قاراڭغۇدا ئۇنىڭ چىرايىنى ئېنىق كۆرەلمىدىم ، ئۇ يامغۇرلۇق چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ ياقىسىنى ئېگىز كۆتۈرۈۋالغانىدى ، تونۇشتەكلا قىلاتتى . مەن چېچىلغان زېھنىمنى مەر- كەزلەشتۈرۈپ ، ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلىۋېلىشقا تىرىشىپ كۆرگەن بول- سامۇ ، بېشىم قاتتىق ئاغرىپ كېتىۋاتقاچقا ، زېھنىمنى يىغالمىدىم .

« ئىشقىلىپ ئۇ ئادەمكەن ، شۇ تاپتا ئالۋاستى بولسىمۇ مەيلى » .

مەن پەرىشانلىق ئىچىدە كۈلدۈم ، ئۇ ئادەم ئېڭىشىپ ماڭا سەپ- سېلىپ قارىدى . مەن ئۇنى ئېنىق كۆرەي دېسەممۇ ، لېكىن كۆزۈمگە ئۇ- نىڭ مىدىرلاپ تۇرغان غۇۋا قارىسىدىن باشقا نەرسە كۆرۈنمەيتتى ، بۇ- نىڭدىن ئۆزۈمنىڭ كېسەل بولۇپ قالغانلىقىمنى ، يىقىلىپ چۈشۈش ئال- دىدا تۇرغانلىقىمنى بىلدىم . ئۇ ئادەمنىڭ ئېڭىشىپ قولۇمدىن تۇتقانلى- قىنى ھېس قىلدىم ، ئۇنىڭ قولى ئىسسىق ئىدى ، مېنىڭ قولۇمدىن مۇز چىقىپ تۇراتتى . ئەجەبا ، ئۇ مېنى ئالۋاستىمىكىن دەپ قورقمىغانمىدۇ ؟ مەن مۇشۇ تۇرقۇمدا جەزمەن جىنغا ئوخشىسىمەن دەپ ئويلايتتىم . ئۇ مېنى تارتىپ بىر نېمىلەرنى دېدى . ئەمما ، بىر ئېغىز سۆزىنىمۇ ئېنىق ئاڭلىيالمىدىم . ئۇ مېنى يۆلەپ تۇرغۇزدى ، قارشىلىق قىلمىدىم ، يېتىلەپ

مېڭىۋەردى ، ئىتائەت قىلىپ كەينىدىن ماڭدىم . ئۇ مېنى يېتىلەپ جەھەننەمگە ماڭسىمۇ ، ھېچنېمىگە پەرۋا قىلماي ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىۋېرەتتىم .

دۆڭگە چىقىپ كېتىۋاتقىنىمىزدا ، سەنتۈرۈلۈپ كېتىپ يىقىلىپ چۈشۈشكە تاس قالدىم ، ئۇ مېنى قۇچاقلىۋالغانىدى ، مەن ئىختىيارسىز ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى تاشلىدىم . ئۇ مېنى قۇچاقلىۋالغىنىچە دەريانىڭ قىشىغا ئېلىپ چىققاندىن كېيىن ، ئاسما كۆۋرۈككە ئېلىپ كەلدى . كۆۋرۈك ئۈستى شاماللىق ئىدى . سوغۇق شامالدىن ئەندىكىپ سەل سەگىپ قالدىم . ئاران دېگەندە مەزمۇت تۇرۇۋېلىپ ، ھېلىقى ئادەمنىڭ قولىدىن يۇلقۇنۇپ چىقتىم ــ دە ، ئۆزۈمنى ئاسما كۆۋرۈكنىڭ رىشاتكا زەنجىرىگە ئاتتىم . ھېلىقى ئادەم ئۇچقاندەك كېلىپ كىيىمىمگە ئېسىلىۋالدى . ئېھتىمال ئۇ مېنى دەرياغا ئۆزىنى تاشلايدۇ ، دەپ ئويلىغان چېغى . مەن كۈلۈپ كېتىپ ئۇنىڭغا :

ــــ مەن دەرياغا ئۆزۈمنى تاشلىمايمەن ، لۇ ئائىلىسىدىكىلەر ھەرگىز ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالمايدۇ ! ــــ دېدىم ۋە كۈلگىنىمچە بېشىمنى زەنجىرگە قويۇپ ، تۆۋەندىكى قاپقارا سۇغا قارىدىم . ھېلىقى ئادەم يەنە مېنى يېتىلەپ ماڭماقچى بولدى ، مەن ئۇنىڭغا قاراپ قاپىقىمنى تۈرۈپ :

ــــ سىز « بولمىغىن ئاۋارىسەن ئېقىن سۇنى ، ئۆتكۈر پىچاق كېسەرمىكىن دەپ ، ئىچمىگىن زىنھار مەينى زورلاپ ، قايغۇ ــ ئەلەم تۈگەرمىكىن دەپ ! » دېگەن شېئىرنى ياخشى كۆرەمسىز ؟ بىز بىر رومكىدىن ئىچىشسەك قانداق ؟ كېلىڭ « كىرىپ كەلسەڭ نەپىس ئېگەرلەنگەن ئاتقا مىنىپ ، ئۈستۈڭگە ھەم بىباھا تون تەلپەك كىيىپ ، خىزمەتكارلار كەلتۈرەر شۇئان ئېسىل مەيدىن ، قېنى ئىچىپ بولىلى خالاس دەردۇ ئەلەمدىن » ، ــــ دېدىم ھەمدە جۇشقۇن كەيپىياتتا ئۇنى بىلىكىدىن تارتىپ ، دەلدەڭشىگىنىمچە ئاسما كۆۋرۈكتىن چۈشتۈم .

شىندىيەن بازىرىدىكى ئاسما چىراغلار كۆز ئالدىمدا ئىمىر ــ چىمىر قىلاتتى . ھېلىقى ئادەم ماڭا ھەدەپ گەپ قىلىۋاتقان بولسىمۇ ، نېمە دەۋاتقانلىقىنى زادىلا چۈشەنمىدىم . كۆز ئالدىمدىكى ئۆيلەر چۆرگى-

لەيتتى . مەن شۇنچە كۆچەپ ئۇ ئادەمگە سەپسېلىپ قارىساممۇ ، لېكىن مېڭەمنىڭ ئاغرىقى بارغانچە كۈچىيىپ ھوشۇمنى يىغالمىدىم . كېيىن ئۇ ئادەمنىڭ مېنى تاكسىغا سېلىپ ياتقۇزغانلىقى ، يامغۇرلۇق چاپىنىنى سېلىپ ماڭا يېپىپ قويغانلىقى ھەمدە قول ياغلىقى بىلەن چاچلىرىمنى قۇرۇتمەن ، دەپ ھەپىلەشۋاتقانلىقىنى سەزدىم . مەن كۆزۈمنى يوغان ئېچىپ ئۇنىڭغا قارىدىم ، تاكسى قوزغىلىش ئالدىدا ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرگەندەك بولدۇم . بۇ چىراي تونۇشتەكلا قىلاتتى . مەن تىپىرلاپ ئولتۇرۇۋالدىم ۋە تۇۋلاپ سورىدىم :

— سىز . . . سىز كىم ؟

ئۇ ئادەمنىڭ بىر جۈپ قارا كۆزى بىردە چوڭىيىپ ، بىردە كىچىكلەيتتى ، تۇرۇپ كىچىكلەپ يەنە چوڭلايتتى . . . خۇددى ماگىزىنلاردىكى نېئون چىراغدەك بىر يېنىپ ، بىر ئۆچەتتى . . . بېشىمنىڭ قاتتىق ئاغرىشى غەيرىتىمنىمۇ بەربات قىلدى ، ئورۇندۇققا ئۆزۈمنى تاشلاپ كۆزۈمنى يۇمدۇم .

ھوشۇمغا كەلگەندە كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام ئۆزىمىزنىڭ ئۆيىدە يېتىپتىمەن ، ئەتراپ جىمجىت . ئۆينىڭ ئىچىگە سەپسېلىپ قاراپ چىقتىم . يېزىق شىرەسى ، ئورۇندۇق ، كارىۋات . . . دۇرۇس ، قىلچە يالغىنى يوق ، بۇ مېنىڭ ھۇجرام ! جىممىدە يېتىپ نىمە ئىشلارنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى تىرىشىپ ئويلاشقا باشلىدىم . بولغان ئىشلار بىر ــ بىرلەپ ئېسىمگە كەلدى : « ئۆياق » قا بارغىنىم ، شۇخۇەننىڭ رۇپىڭغا چاي ئىچكۈزمەكچى بولغانلىقى ، ئۇلارنىڭ مېنى مەسخىرە قىلغانلىقى ، تاشيول ئىدارىسىنىڭ ئاپتوبۇسى ، شىندىيەن بازىرى ، ئاسما كۆۋرۈك ، يوچۇن ئادەم ، تاكسى . . . شۇغىنىسى ، مەن قانداقلارچە ئۆزىمىزنىڭ ئۆيىگە كېلىپ قالدىم ؟ ھېلىقى ئادەم نەگە كەتكەندۇ ؟ مېنى كىم ئەكىلىپ قويغاندۇ ؟ كاللامدا نۇرغۇن سوئاللار پەيدا بولدى ، بېشىمنى كۆتۈرۈۋىدىم ، بىردىنلا قاتتىق ئاغرىپ كېتىپ ، يەنە ياستۇققا قويۇۋالدىم . تورۇسقا قاراپ يېتىپ تەپسىلىي ئويلىنىشقا باشلىدىم .

ئىشىك ئاستا ئېچىلىپ ، ئاپام پەتنۇستا بىر ئىستاكان چاي بىلەن

بىر ئىستاكان سۈت ئېلىپ كىردى . ئۇ پەتنۇسنى كارىۋاتنىڭ يېنىدىكى كىچىك شىرەگە قويغاندىن كېيىن ، غەمكىن كۆزلىرىنى ماڭا تىكتى ، مەن ئاپامغا سىنچىلاپ قارىدىم ، ئاپامنىڭ چىرايى بەكمۇ تاتىرىپ كەتكەندى ، تېخىمۇ قېرىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى .

— ئاپا ! — دېدىم ئاستاغىنا .

ئاپام كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ، ماڭا قاراپ تۇرۇپلا قالدى ۋە تىترەپ تۇرغان بارماقلىرى بىلەن پېشانەمنى سىلىدى ، دۇدۇقلاپ :

— يېپىلك ، سەن ، سەن . . . ياخشى بولۇپ قالدىڭمۇ ؟ — دېدى .

— بىسمىللا بىرئاز ئاغرىپ تۇرىدۇ ، — دېدىم مەن ، — ئاپا ، نېمە بولدى ؟ مەن كېسەل بولۇپ قالدىممۇ ؟

— ۋاي ، يېپىلك ! — دېدى ئاپام ۋە كارىۋىتىمنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇپ يوتقاننىڭ ئۈستىگە قويۇلغان قولۇمنى تۇتتى ، — مېنى قورقۇتۇپ جېنىمنى ئالدىڭ ، سەن تويتوغرا بىر ھەپتە ھوشسىز ياتتىڭ ، جۆيلىدىڭ ، قىزىتماڭ ئۆرلەپ كەتتى ، ئەمدى ياخشى بولدۇڭ ، خۇداغا شۈكۈر ! — ئۇ خۇشاللىقىدىن بىر ئىستاكان سۈتنى ئەكېلىپ ، چىرايىدىن خۇش تەبەسسۇم يېغىپ تۇرسىمۇ كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا دېدى ، — قورسىقىڭ ئاچتىمۇ ؟ بىر ھەپتىدىن بۇيان ئازراق سۈت بىلەن چاي ئىچكەندىن باشقا ھېچنېمە يېمىدىڭ ، شۇخۇەن ئىككىمىز تىت ـ تىت بولۇپ ئۆلەي دېدۇق !

— شۇخۇەن ؟ — مەن ھەيران بولۇپ ئاپامغا تىكىلدىم ، — ئۇ مېنى كۆرگىلى كەلدىمۇ ؟

— نېمە دەيسەنۇي ؟ — ئاپام داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى ، — شۇ كۈنى كېچىدە سېنى شۇخۇەن ئەكەلدى ، ئۇ سېنى بىيتەننىڭ ئەتراپىدا يۈرۈپ ھۇل بولۇپ كېتىپتۇ ، شۇ يەردىن ئەكەلدىم ، دېدى . سەن ھېچنېمىنى بىلمەيتتىڭ ، بىردە يىغلايتتىڭ ، بىردە سۆزلەيتتىڭ ، بىردە ناخشا ئېيتاتتىڭ . . . شۇخۇەن كېچىنى كېچە دېمەي چېپىپ يۈرۈپ دوختۇر چاقىرىپ كەلدى . قىزىتماڭ ئۆرلەپ كەتكەنلىكتىن ، دوختۇر دىئاگنوز

قويالمىدى . مېڭىسى سىلكىندىمىكىن دېگەن ئەندىشىدە قوزغاشقا جۈرئەت قىلالمىدى . مېڭە ياللۇغى دەپمۇ باقتى . . . بىرنەچچە كۈندىن بۇيان ھەممىمىز بەكمۇ قورقتۇق . داداڭ كېلىپ سېنى كۆرۈپ ئۇرغۇن پۇل قويۇپ كەتتى . شۇخۇەننى بىزنىڭ ئۆيدىن نېرى كەتمىدى دېسەممۇ بولىدۇ ، ئۇ بايىلا ماڭا كۆكتات ئەكېلىپ بەرگىلى چىقىپ كەتتى ، ھېلى كېلىپ قالار . . .

ئاپام باش ئايىغى يوقلا سۆزلەپ كەتتى ، ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن بىلدىمكى ، شۇ كۈنى مەن بېيتەندە ئۇچراتقان يوچۇن ئادەم باشقا بىرى بولماستىن خې شۇخۇەن ئىكەن ! ئەگەر شۇ چاغدا ئازراقلا ھوشۇم بو- لۇپ ، ئۇنى تونۇيالىغان بولسام ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭمىغان بولاتتىم ! خې شۇخۇەن نېمە ئۇچۇن بېيتەنگە بېرىپ قالدى ؟ جەزمەن مېنىڭ كەينىم- دىن باردى ، ئۇ نېمىشقا مېنىڭ ئىزىمغا چۈشىدۇ ؟ مېنىڭ ھاقارەتكە ئۇچرىغاندىن كېيىنكى ھالىمنى كۆرۈپ ، ئۆزىنىڭ غەلىبىسىدىن ھو- زۇرلانماقچى بولدىمۇ ؟ « ئۇياق » تىكى كۆرۈنۈشنى ئەسلەپ تومۇرۇم- دىكى قانلىرىم قاينىدى . ئاپام ھەدەپ سۆزلىمەكتە ئىدى .

— . . . بۇ كۈنلەردە شۇخۇەن بەك ئەسقاتتى ، ئۆيىنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە قاتىرىدى ، دوختۇر چاقىرىپ كەلدى ، دورا ئەكەلدى ، كېرەكلىك نەرسىلەرنى سېتىۋالدى . ساڭا قارىدى ، كېچىلىرى ئۆيگە كەتكىلى ئۇنىماي سېنىڭ يېنىڭدا بولدى . قىزىتماڭ ئىنتايىن ئۆرلەپ كەتكەن كۈنلەردە شۇخۇەن كىرپىك قاقمىدى . . .

— ئاپا ، — دېدىم مەن جىددىي ئاھاڭدا ، — مېنىڭ ئالدىمدا بۇ ئىسمنى ھەرگىز تىلغا ئالغۇچى بولما ! ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەي- مەن ! ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاشنىمۇ خالىمايمەن !

— نېمە ! — ئاپام تۇرۇپلا قالدى ، كېيىن تاقەتسىزلىنىپ سۆز- لەپ كەتتى ، — شۇخۇەننىڭ سېنى قانچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى بىلمەيدىكەنسەن ، بىلمەيدىكەنسەن ! يىپىڭ ، ئەمدى جاھىللىق قىلىۋەر- مە ، ئۇ سېنى سۆيىدۇ ! سەن ئۇنى چۈشەنمەيدىكەنسەن ! ئۇ سېنى ئې- لىپ كەلگەن كۈنى ئاخشىمى دوختۇر كەتكەندىن كېيىن كارىۋىتىڭنىڭ

لېۋىگە بېشىنى قويۇپ يىغلاپ كەتتى . مۇشۇنداق غۇرۇرى كۈچلۈك يە-
گىتىنىڭ كۆز يېشى قىلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ ، مەنمۇ ئۆزۈمنى تۇتۇۋالماي
قالدىم . . . يىپىلىك ، شۇخۇەن سېنى . . .
— مەن ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاشنى خالىمايمەن ! — دەپ توۋلى-
دىم ، — ئۇ يىغلىدى دەمسەن ؟ يالغان !
ئاپام شۇئان گەپتىن توختىدى . مەن غەزەپ بىلەن :
— مېنىڭ ئەمدى ئۇنى كۆرەر كۆزۈم يوق ! ئۇنىڭ ئىسمىنىمۇ
ئاڭلىمايمەن ! چۈشەندىڭمۇ ؟ — دېدىم .
— ماقۇل ، ماقۇل ، ماقۇل ، — دېدى ئاپام يىنىش - يىنىشلاپ ۋە
كۆڭلۈمنى ياساپ قولىنى بېشىمغا قويدى ، — ئاچچىقىڭ كەلمىسۇن ، بىر
نىمە يەمسەن ؟ هازىر تەييارلاپ بېرىمەن ، ئاۋۋال ئىستاكاندىكى سۈتنى
ئىچىۋەت بولامدۇ ؟
ئاپام مېنى يۆلەپ سۈتنى ئىچكۈزدى . بېشىمنى ياستۇققا قويغى-
نىمدا يەنە ئاغرىپ كەتتى . شۇندىلا كېسىلىمنىڭ ھەقىقەتەن ئېغىرلىقىنى
ھېس قىلدىم . ئىنتايىن ئاجىزلاپ ۋە چارچاپ كەتكەنىدىم . كۆزۈمنى
يۇمۇپ ئارام ئالماقچى بولدۇم . بىرى دەرۋازىنى قاقتى ، ئاپام چىقىپ
دەرۋازىنى ئاچتى . هويلىدىن خې شۇخۇەننىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى .
— ئۇ قانداق ؟
— هوشىغا كەلدى ، — دېدى ئاپام ، — پۈتۈنلەي هوشىغا
كەلدى !
— راستىمۇ ؟ — دەپ سورىدى خې شۇخۇەن ۋە ئىتتىك دالانغا
كىرىپ سۇپىغا چىقتى ، ئاپام ئىتتىك ئۇنى توختىتىۋالدى :
— شۇخۇەن ! كىرمەي تۇرۇڭ !
— نېمىشقا ؟
— ئۇ ، — ئاپام دۇدۇقلاپ قالدى ، — هازىرچە ئۇنىڭ بىلەن
كۆرۈشمەي تۇرسىڭىز بولارمىكىن ، ئىسمىڭىزنى ئاڭلاپلا تۆت پۈتى ئۆرە
قىلىۋاتىدۇ .
دالاندا بىرپەس جىمجىتلىق هۆكۈم سۈردى . كېيىن ئىشىك ئې

چىلدى ، خې شۇخۇەن ئاپامنىڭ گېپىگىمۇ قۇلاق سالماي چوڭ ـ چوڭ چامداپ كىرىپ كەلدى . ئۇ كارىۋىتىمنىڭ يېنىغا كېلىپ ئېگىشىپ ماڭا سىنچىلاپ قارىدى . مەنمۇ ئۇنىڭغا تىكىلدىم . ئۇ خۇددى قاتتىق كېسەل تارتقان ئادەمدەك جۇدەپ كەتكەن ، يۈزىنى ساقال باسقانىدى . ئۇ كارىۋىتىمنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇپ ئاستا مېنى چاقىردى :

— ھەي !

مەن ئۇنىڭغا مىختەك تىكىلىپ توڭلۇق بىلەن :

— سىز غالىب ! خې شۇخۇەن ، تېرىكمىزگە پاتماي قالغانسىز ھەقىچان ؟ مېنى يەر بىلەن يەكسان قىلدىڭىز ! ئەمدى كېلىپ غەلىبىڭىزدىن ھۇزۇرلىنىۋاتىسىز ، شۇنداقمۇ ؟ — دېدىم .

— يىپىڭ ، — ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى ، قولۇمنى چىڭ تۇتۇۋالدى . مەن قولۇمنى تارتىۋېلىپ قىلچە يۈز ـ خاتىر قىلماي :

— كەشىگىزنى توغرىلاڭ ! خې شۇخۇەن ، سىزنى كۆرەر كۆزۈم يوق ! مېنىڭ ئالدىمدا ياسالمىلىق قىلىشىڭىز ھاجەتسىز . ئاستا رۇپىڭىزنىڭ يېنىغا قايتىڭ !

ئۇ ماڭا بىرپەس قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئاستا ئورنىدىن تۇردى ، ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى . لېكىن ئۇ زۇۋان سۈرمەي شارتتىدە كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە ، ئىشىككە قاراپ ماڭدى . مەن ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدىم ، يۈرىكىم پىچاق بىلەن تىلغاندەك بولۇپ ، كۆز چاناقلىرىم ياشقا تولدى . ئاغزىمنى چىڭ يۇمۇۋېلىپ ئۇنى چاقىرمىدىم . ئۇ ئىشىكنىڭ ئالدىغا بارغاندا توختاپ قالدى ۋە بىردىنلا بۇرۇلۇپ ماڭا ئۆزىنى ئاتتى . سۇپىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ، بېشىمنى قۇچاقلىغىنىچە تىترەك ئاۋازدا :

— بىز نېمىشقا مۇنداق قىلىمىز ؟ يىپىڭ ، بىز بىر ـ بىرىمىزنى شۇنچە ياخشى كۆرۈپ تۇرۇپ يەنە نېمىدەپ ئۆزىمىزنى مۇنچە قىينايمىز ؟ — دېدى .

ياشلىرىم قۇيۇلدى . ئۇ يۈزۈمنى ئالىقىنىغا ئالدى ـ دە ، ئېگىشىپ لەۋلىرىنى لېۋىمگە چىڭ ياقتى . مەن قارشىلىق قىلمىدىم . ھېچقانداق

ئىپادىمۇ كۆرسەتمىدى . ئۇ بېشىنى كۆتۈردى ، چىرايىغا كۈلكە تۇسى بېرىشكە ئۇرۇندى ۋە بوش ئاۋازدا :
— مېنى كەچۈرۈڭ ، يىپىڭ ! — دېدى .
بېشىم يەنە ئاغرىپ كەتتى ، قوشۇمامنى تۈرۈپ :
— مېنىڭ خېتىمنى كۆرۈپمۇ كەچقۇيمىدىڭىز ، نېمانچە تەكەببۇرلۇق بۇ !
— مېنىڭ خېتىم دەمسىز ؟ — دېدى ئۇ تەئەججۈپتە ، — نېمە خەت ئۇ ؟
— ئۇ خەتنى تاپشۇرۇپ ئالمىغىنىڭىزغا ئىشەنمەيمەن ، — دېدىم مەن سوغۇققىنا .
— قەسەم ئىچىمەنكى ، — ئۇ بىردىنلا توختاپ قالدى ۋە پەرىشان بولدى ، — بەلكى سىزنىڭ خېتىڭىزنى ئالغاندىمەن . شۇنىسى ، سىز بىلەن ئارازلىشىپ قالغاندىن كېيىن ، ماڭا كەلگەن خەتلەرگە كۆز قىرىمنىمۇ سالغىنىم يوق . خەتنىڭ ھەممىسى شىرەدە دۆۋىلەنگىلىك ! ھەي ، نېمىشقا مۇنداق قىلغاندىمەن !
كۆزۈمنى يۇمغانىدىم ، « ئۇياق » تىكى كۆرۈنۈش كۆز ئالدىمغا كېلىپ ئېغىر خورسىندىم ۋە :
— چىقىپ كېتىڭ ! مېنى ئارامخۇدا ياتقىلى قويۇڭ ، — دېدىم .
ئۇ قوزغالمىدى ، چېچىمنى سىلاپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى :
— سىز مېنى كەچۈرمەيمەن دېمەكچىمۇ ؟
— مېنى ھاقارەتلىگەنلىكىڭىز ئۈچۈن سىزدىن ئىنتىقام ئالماي قويمايمەن ! — مەن ئۇنىڭ سۆزىنىلا تەكرارلىدىم .
— يىپىڭ ! — دېدى ئۇ بېشىنى يوتقىنىمغا تىقىپ ، ئۇنىڭ ئاۋازى يوتقاننىڭ ئىچىدىن بوغۇلۇپ چىقتى ، — مەن سىزنى مېنى كولدۇرلىتىپ يۈرۈپتۇ دەپ قاراپ ، بۇ دەردكە چىدىماي شۇنداق قىلغانىدىم . . . لېكىن ، ھېلىقى كۈنى « ئۇياق » تا سىز مېھمانخانىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ كەتكىنىڭىزدىن كېيىنلا ئۆزۈمنىڭ نەقەدەر چوڭ خاتالىق ئۆتكۈزگەنلىكىمنى بىلدىم . سىز شۇ كۈنى ئاخشىمى بولغان

ئىشلارنى تەپسىلىي بىلەمسىز ؟ مەن كەينىڭىزدىن قوغلاپ چىقتىم ، سىز ئالدىمدا دەلدەڭشىپ ماڭدىڭىز ، مەن سىزنى چاقىرىشقا پېتىنالماي يىراقتىن ئەگىشىپ ماڭدىم . سىز ئاپتوبۇسقا چۈشكەندە ، مەن تاكسىغا چۈشۈپ قوغلىدىم . . . دەريا بويىغا بارغاندا ، مەن سىزگە يىراقتىن قاراپ تۇردۇم ، مەن تېخى سىزنى كەينىڭىزدىن كەلگىنىمنى بىلگەن چېغى دەپتىمەن . سىزنىڭ ئەس ـ ھوشىڭىزنى يوقىتىپ قويغانلىقىڭىزنى سەزگىنىمدە قانچىلىك ۋەھىمىگە چۈشكىنىمنى بىلەمسىز ؟ مەن سىزنى چاقىرسامۇ ، مىدىرلاتسامۇ ، ماڭا قاراپ كۈلۈپلا تۇردىڭىز . . . — ئۇ بېشىنى كۆتۈردى . كۆزىدىن ئاققان ياشلار مەڭزىمگە چۈشۈپ تەرەپ ـ تەرەپكە يېيىلماقتا ئىدى . ئۇ ماڭا تىكىلگىنىچە سۆزىنى داۋام قىلدى ، — مەن سىزنى يېتىلەپ ماڭسام ، خۇددى كىچىك بالىدەك ئەگىشىپ ماڭدىڭىز ، مەن سىزنىڭ مۇنداق ئېنتائەتچان ھالىتىڭىزنى زادىلا كۆرۈپ باقمىغانىدىم . سىز ماڭا شېئىر يادلاپ بەردىڭىز ، گەپ قىلدىڭىز ، ناخشا ئېيتتىڭىز ، مەن سىزنى تاكسىغا سالغاندىن كېيىن ھوشىڭىزدىن كەتتىڭىز . كۈن سوغۇق ، ھەممە يېرىڭىز ھۆل ئىدى ، ئۇنىڭ ئۇستىگە قىزىتمىڭىز ئۆرلەپ كەتتى . . . ئۆزۈمنى قانچىلىك ئەيىبلەپ كەتكىنىمنى بىلمەيسىز ، غەزەپتىن ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋەتكىلى تاس قالدىم ! سىزنى ئۆيگە ئېلىپ كەلگەندىمۇ بىھوش يېتىپ مېنىڭ ئىسمىمنى چاقىردىڭىز ، مەن پەقەت قولۇمنى قاتتىق چىشلەپ سىزگە ئامانلىق تىلىدىم . . . — ئۇ ئېغىر بىر تىنىۋېلىپ ماڭا تىكىلدى ، — يىپەك ، بىز بىر ـ بىرىمىزنى شۇنچە ياخشى كۆرىمىز ، بارلىق ئۇقۇشماسلىقلار تۈگىسۇن ئەمدى ، مۇھەببىتىمىزنى يېڭىدىن باشلايلى ! يىپەك ، مەن سىزنى سۆيىمەن ! — ئۇ بېشىنى چايقاپ قويۇپ مەڭزىنى كۆكسۈمگە ياقتى ، — مەن سىزنى سۆيىمەن ، يىپەك ، مەن سىزنى سۆيىمەن !

مەن گەپ ـ سۆز قىلمىدىم ، بارماقلىرىمنى ئۇنىڭ قويۇق چاچلىرىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ بېشىنى چىڭ قۇچاقلىۋالدىم . شۇنداق قىلىپ ، بىز جىمىمدە قۇچاقلىشىپ كەتتۇق . ئاپامنىڭ ئاياغ تىۋىشى ئىشىك تۈۋىدىن يىراقلاپ كەتكەنلىكى ئاڭلاندى . دېمەك ، ئۇ باياتىن بىز قىلىشقان

گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغانىدى . مەن ئۇھ تارتتىم . ئىنتايىن چارچاپ كەتكەن ، شۇنداقلا بەكمۇ تىنچلىنىپ قالغانىدىم . يوقاتقان مۇھەببىتىمنى تېپىۋالدىم . مەن بۇنى قەدىرلىشىم كېرەك . خې شۇخۇەنمۇ ماڭا ئوخشاشلا ئويدا ئىدى . ئۇ بېشىنى كۆتۈردى ، ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزگە قارىشىپ تۇرۇپ ئۆزىمىزنى يېڭى بىر دۇنياغا كېلىپ قالغاندەك ھېس قىلدۇق . بىز رەقىبتىن ئاشىق ـ مەشۇققا ئايلاندۇق . مەن ئۇنىڭ ئېگىلگىنى سىلاپ تۇرۇپ بوش ئاۋازدا :

— جۇدەپ قاپسىز ! — دېدىم . ئۇ قولۇمنى ئېگىكىدىن ئېلىپ ئىتتىك تەتۈر قارىۋالدى . كېيىن ماڭا زورىغا كۈلۈپ :

— سىز بەك جۇدەپ كەتتىڭىز ! شۇنداقتىمۇ ، مەن سىزنى تېزلا ئەسلىڭىزگە كەلتۈرىمەن ! قورسىقىڭىز ئاچتىمۇ ؟ بىرھەپتىدىن بۇيان ئاغزىڭىزغا گىياھ سالمىدىڭىز !

ئۇنىڭ گېپى ئېسىمگە بىر ئىشنى سالدى . چاچلىرىمنى سىلاپ باقتىم ، چاچلىرىم پاخپىيىپ كەتكەنىدى ، بىر ھەپتىدىن بۇيان چېچىممۇ تارالمىغاندۇ . مەن شۇخۇەننى تۇرتۇپ يېزىق شىرەسىدىكى ئەينەكنى ئېلىپ بېرىڭ دېدىم . ئۇ ماڭا قاراپ بېشىنى چايقاپ قويۇپ قولۇمنى تۇتتى ۋە :

— ئەينەككە قارىماڭ ، ئىككى ئۈچ كۈندىن كېيىن قارارسىز ! — دېدى

— بەك سەتلىشىپ كەتكەن ئوخشايمەن ـ ھە ؟

— سىز مەڭگۈ گۈزەل ! — دېدى ئۇ ، شۇئان كۆزلىرىدە ياش تامچىسى يالتىرىدى ، بۇنى بىلىندۇرمەسلىك ئۈچۈن ئۇ بېشىنى قولۇمغا قويۇۋالدى ، شۇنداقتىمۇ ، ئۆزىنى ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاشتىن تۇ-تۇۋالالمىدى .

— يىپىڭ ، ئالدىڭىزدا ئەيىبلىكمەن ! سىزگە يۈز كې-لەلمەيمەن ! — دېدى ئۇ بوغۇق ئاۋازدا .

ئۇزۇن ئۆتمەي كۆزۈم ئۇيقۇغا كەتتى . ئويغانسام كەچ كىرىپ قالغانىكەن ، ئاپام ئېلېكتر چىرىغىنىڭ يورۇقىدا ماڭا كۆڭلەك تىكىپ

ئولتۇرۇپتۇ ، خې شۇخۇەن كارىۋىتىمنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇۋېتىپتۇ . مەن مىدىرلاپ قويۇۋىدىم ، ھەر ئىككىسى تەڭلا بېشىنى كۆتۈردى ، خې شۇخۇەن خۇشال بولۇپ :

— قارا باسماي بەك تىنچ ئۇخلىدىڭىز ! — دېدى .

— شۇنداقمۇ ؟ — دېدىم مەن ، كەيپىم ناھايىتى ياخشى ، قورسىقىممۇ ئاچقانىدى ، — يېگۈدەك بىر نېمە بارمۇ ؟

— ئويغانسا تاماق يەيدۇغۇ دەپ ئويلىغانىدىم ! — دېدى ئاپام ، — ئاشخانىغا كىرىپ تاماق ئىسسىتىپ چىقاي ، كالا گۆشىدە شورپا قىلغانىدىم ، بۇنىڭغا سەن ئامراققۇ !

ئاپام ئاشخانىغا چىقىپ كەتتى ، خې شۇخۇەن كېلىپ قولۇمنى تۇتتى . ھېلىقى كۆنى ئۇنىڭ رومىلىنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئولتۇرغىنى كۆز ئالدىمغا كېلىپ ئىختىيارسىز ئۇلۇغ - كىچىك تىندىم .

— نېمە بولدىڭىز ؟ — خې شۇخۇەن سورىدى .

— سىز ئۆكتەبىردە رومىلىق بىلەن توي قىلماقچى ئەمەسمىدىڭىز ؟

— قويىڭە بۇ گەپنى ! — ئۇ ئالىقىنى بىلەن ئاغزىمنى ئېتىۋالدى ، — ئۆكتەبىردە سىز بىلەن توي قىلىمەن ! چەت ئەلگىمۇ چىقمايمەن ، بىز ئايرىلمايمىز !

— لۇ ئائىلىسىنىڭ قىزلىرى سىزنىڭ تاللىۋېلىشىڭىزغا قاراپ قالغان ئوخشىمامدۇ ، قايسىسىنى ياخشى كۆرسىڭىز شۇنى ئالىدىغان .

— يەنىلا مەندىن رەنجىۋاتامسىز ، يېيىك ، — دېدى ئۇ قولۇمنى چىڭ سىقىپ .

— بىزمۇ تازا خۇدا ئۇرغانلاردىن ئىكەنمىز ، قارىمامسىز ، ھەممىمىزنىڭلا سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالغىنىمىزنى !

— بۇ گەپلەرنى قويسىڭىزچۇ ! — دېدى ئۇ ، — سەۋەنلىك مەندىن ئۆتتى ، ئاستا - ئاستا ئەپۇ قىلارسىز !

سىرتتا ماشىنىنىڭ سىگنالى ئاڭلىنىپ ، بىرى دەرۋازىنى قاقتى . خې شۇخۇەن يۈگۈرۈپ چىقىپ ئىشىكنى ئاچتى ، كەلگۈچى دالانغا كىرگەندە ، خې شۇخۇەن سىرتتا تۇرۇپ تووۋلىدى :

— يېپىك ، دادىڭىز سىزنى كۆرگىلى كەلدى !

ئۇنىڭ ئاۋازى بىلەن تەڭ دادامنىڭ گەۋدىسى كۆرۈندى . ئۇنىڭ چاچلىرى ئاقارغان بولۇپ ، خېلى سالاپەتلىك كۆرۈنەتتى ، قەددى سەل پۈكۈلگەندى ، ئۇ ھاسا تۇتۇپ كىرىپ :

— يېپىك ، كېسەللىك قانداقراق ؟ جەزمەن ساقىيىپ كېتىدىغانلىقىڭ كۆڭلۈمگە ئايان ئىدى ، بىزنىڭكىلەر ئەزەلدىن كېسەلگە بوزەك بولمىغان ! — دېدى .

دادامغا قاراپ كۈلۈپ قويدۇم . دادام ماڭا زەن قويۇپ قارىغاندىن كېيىن ، بېشىنى لىڭشىتىپ :

— ھە ، چىرايىڭ ئۆتكەندە كۆرگىنىمدىن خېلى ئوڭشىلىپ قاپتۇ ، ئاپاڭ قېنى ؟ — دېدى .

— ئاشخانىدا .

— ساڭا تاماق قىلىۋاتامدۇ ؟ ئوبدان غىزالىنىپ ماغدۇرۇڭغا كېلىۋال . پۇلنىڭ كۆزىگە قارىماڭلار ، مەندە پۇل بار .

خې شۇخۇەن بىر ئورۇندۇقنى كارىۋىتىمنىڭ يېنىغا قويدى ، دادام كېلىپ ئولتۇردى ۋە خې شۇخۇەنگە قاراپ جىددىي تۇردە :

— شۇخۇەن ! بۇ ياققا كېلىڭ ! — دېدى .

خې شۇخۇەن كارىۋاتنىڭ يېنىغا كەلدى . دادام سۈرلۈك قىياپەتتە :

— سىزگە شۇنى دەپ قوياي ، شۇخۇەن قىزلىرىمنى يەنە كولدۇرلىتىدىغان بولسىڭىز ، سۆڭەكلىرىڭىزنى كۇكۇم - تالقان قىلىۋېتىمەن !

خې شۇخۇەن ئەلەملىك كۈلۈپ قويۇپ بېشىنى تۆۋەن سالدى . دادام بۇرۇلۇپ ماڭا قاراپ پېشانەمنى سىلىدى ، قىزىتما يوقلۇقىنى بىلىپ قانائەت ھاسىل قىلدى . مەن دادامنى ياخشى كۆرمىسەممۇ (تېخى ئۇنىڭغا ئۆچلۈكۈم كەلسىمۇ) ، مېنى يوقلاپ كەلگەنلىكىدىن ئاز - تولا تەسىرلەندىم . كۈلۈپ تۇرۇپ :

— شۆ ئاچام ئوبدان تۇردىمۇ ؟ مېڭىپىڭ دوختۇرخانىدىن چىق-

تىمۇ ؟ — دەپ سوراپ قويدۇم .
دادام قوشۇمىسىنى تۈردى ، غاگزىسىنى ئېلىپ تۇتاشتۇردى ۋە راسا بىر شورىۋالغاندىن كېيىن گەپ باشلىدى :
— مېڭىڭىز ئوپېراتسىيە قىلىندى ، دوختۇرخانىدا يەنە بىر - ئىككى ئايدەك يېتىشى مۇمكىن . مېڭىڭىز بالىنىڭ دادىسىنى زادىلا ئېيتقىلى ئۇنىمىدى . ئەگەر مەن بۇ ئىشنى قايسى جېنىدىن تويـ-غان هارامزادىنىڭ قىلغانلىقىنى بىلسەم ، ئۇنى بوغۇزلىۋەتمەي قويمايمەن ! — دادام تاماكىسىنى قاتتىق شورىۋېلىپ ، ناخۇش هالدا سۆزلىدى ، — يېقىندىن بۇيان ئائىلىمىزنى سىلەر — باللار مالىمان قىلىۋەتتىڭلار ! سەن ئاغرىپ قالدىڭ ، مېڭىڭىز بالىنىتىدا ياتتى ، رۇپىڭ ، — دادام ماڭا تىكىلدى ، مەن لەپپىدە خې شۇخۇەنگە قارىدىم . خې شۇخۇەن ئوڭايسىزلاندى ، ئەمما ئۇنىڭدا كۆپرەك بىـ-ئارامىلىق ۋە غەمخورلۇق ئىپادىلەندى . روشەنكى ، رۇپىڭغا قىلغان ئىشـ-دىن ئۆكۈنەتتى . بۇنى كۆرۈپ مەندە هەسەت قوزغالدى . دادام سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — ئىككى - ئۈچ كۈندىن بۇيان ، رۇپىڭمۇ غەلىتە بو-لۇۋالدى ، كەچكىچە يېمەي - ئىچمەي ئولتۇرىدۇ . هەي ، سىلەرزە ! ئەمدى هەممىڭلار ئوڭشىلىپ كېتىڭلار ! مەن قېرى جېنىمدا ئاغرىماي ساق يۈرۈۋاتسام ، سىلەر ياپپاش تۇرۇپ ئاغرىپ بېرىۋاتىسىلەر ، قىزىق ئىش - تە بۇ !
— شۆ ئاچام قانداقراق ؟ — دەپ سورىدىم .
دادام كۆزلىرىنى يۇرۇپ قولۇمغا چېكىپ قويۇپ :
— ئۇنى تىرىك تۇرغۇزۇپ جېنىنى ئالدىڭ ، يەنە نېمىسىنى سورايسەن ! — دېدى .
— هىم ، — دەپ قويۇپ تورۇسقا قاراپ گەپ قىلماي ياتتىم . كۆڭلۈمگە ، ئەگەر دادام ئۇنىڭ هەقىقىي قىياپىتىنى بىلىدىغان بولسا ، ئۆزى تىرىكلا ئۆلۈپ قالار دېگەن ئوي كەچتى .
دادام ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيگە سەپسېلىپ قاراپ چىقتى ، دېرىزىـ-دىن سىرتقىمۇ قاراپ باقتى ، ئاندىن يېنىمغا كېلىپ :

— مەن ئانا - بالا ئىككىڭلارنى كۆچۈرۈپ ئەكېتەيمىكىن دەيمەن !

— ئاۋارە بولماڭ ، — دېدىم سوغۇققىنا ، — ئاپام ئەمدى سىز بىلەن تۇرۇشنى خالىمايدۇ ! دادا ، تۇكۇرگەن تۈكۈرۈكنى ئېغىزغا ئالغىلى بولمايدۇ ، بىزنى قايتۇرۇپ كېتىمەن دەيدىغان ئادەم ئۆز ۋاقتىدا نىمە ئۈچۈن ھەيدەپ چىقىرىۋەتكەن ؟

دادام ئاغزىغا تولدۇرۇپ شورىغان ئىسنى پۇۋلەپ چىقارغاندىن كېيىن ، سەل تېرىكىپ دېدى :

— قايتۇرۇپ كەتسەم سىلەرگە ياخشىغۇ . . .

— بولدى ، ئاپام ئىككىمىز بۇ ئىلتىپاتنى قوبۇل قىلمايمىز !

دادام ئېڭىشىپ غەزەپ بىلەن ماڭا تىكىلدى ، ئەپتىدىن ئاچچىقلاپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى . لېكىن ئۇ ئۆزىنى بېسىۋالدى :

— يېپىلەك ، مۇنداق تەرسالىق قىلما ، ئاخىر كېلىپ ئۆزۈڭ زىيان تارتىسەن ! بۇ ئۆيدە قانداقمۇ ئولتۇرغىلى بولسۇن ! بەك كونا ، بەك زەي ئىكەن ، كۆنمۇ چۈشمەيدىكەن . . .

— دادا ، — دېدىم تەرىمنى تۇرۇپ ، — بۇ ئەھۋالنى سىز ئەمدى بىلىۋاتامسىز ! ئەپسۇسكى ، بۇ ئۆيدە بىز ئون يىل ئولتۇردۇق .

دادام غاڭزىسىنى قولىغا ئېلىپ ماڭا تىكىلدى . بىرنېمە دېمەكچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللەپ تۇرۇشىغا ، ئاپام بىر چىنە شورپا كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى . ئۇ دادامنى كۆرۈپ ئەندىكىپ كېتىپ شورپىنى تۆكۈۋالغىلى تاس قالدى ، سەل تەمتىرەپ ئەيمەنگەن ھالدا :

— قاچان كەلدىڭىز ؟ كەلگىنىڭىزنىمۇ بىلمەپتىمەن ، — دېدى .

— يېڭىلا كەلدىم ، — دېدى دادام ئاپامغا سەپسېلىپ . ئاپامنىڭ كەينىگە تۈرمەكلىۋالغان چار چېچى ، ئىنداتىرىندىن تىكىلگەن كەڭ ھەم چوڭ كۆڭلىكىگە قاراپ ، ئىختىيارسىز ئاپام بىلەن تەڭ دېمەتلىك شۇ ئاچام ، ئۇنىڭ دولقۇنسىمان بۇدۇر قىلىنغان قاپقارا چېچى ، بويىغا ئۆلچەپ كېسىلگەن ، چاقناپ تۇرىدىغان يارىشىملىق كىيىملىرى ... كۆز ئالدىمغا كەلدى . ئۇلار ھەقىقەتەن ئىككى دەۋرنىڭ ئادەملىرىگە ئوخشى

شىپ قالغانىدى . ئاپامنى كۆرگەندە قانداق ھېسسىياتتا بولىدۇ ، بىلەي ، دەپ يەر تېگىدىن دادامغا قارىدىم . ئۇنىڭ چىرايىدا ھېچقانداق ئىپادە كۆرۈنمىدى .

— سىزگىمۇ بىر چىنە شورپا ئەكىرەيمۇ ؟ — سورىدى ئاپام ئو- ڭايسىزلىنىپ .

— ياق ، مەن ھازىر كېتىمەن ، — دېدى دادام . ئۇلار خۇددى ئويىۇن قويۇۋاتقاندەك تۈزۈت قىلىشاتتى . ئۇلاردا قىلچىمۇ ئەر - خوتۇن- لۇق مۇناسىۋەتنىڭ ئالامەتلىرى سېزىلمەيتتى .

ئاپام شورپىنى ئالدىمغا ئەكەلدى . شۇخۇەن مېنى يۆلەپ ئولتۇر- غۇزدى . مەن شورپىنى ئىچىپ بولۇپ ياتقىنىمدا ، دادام بىر تاتازا پۇلنى ئاپامغا سۇنۇپ :

— يېپىڭغا ئوبدان - ئوبدان يېگۈزۈڭ ، — دېدى .

— ئۆتكەندە بەرگەن پۇلىڭىز تېخى تۈگىمىدى ! — دېدى ئاپام ئارىسالدى بولۇپ . دادام قوشۇمىسىنى تۈرۈپ ئاپامغا زەن سېلىپ قاراپ قويۇپ :

— شۇنداق بولسىمۇ ئېلىڭ ، لازىم بولار ! — دېدى .

ئاپام پۇلنى ئالدى ، دادام يېنىمغا كېلىپ قولۇمغا ئۇرۇپ قويۇپ كىچىك بالىنى ئالدىغاندەك :

— تېزرەك ساقايغىن ، مەن ساڭا بىرنېمە سوۋغا قىلىمەن ، ئۇنى كۆرۈپ ھاڭ - تاڭ قالىسەن ! — دېدى .

مەن ھېلىقى كۈمۈش رەڭ كىيىملىكنى ئەسكە ئالدىم ، بۇ رەخت ھازىرغىچە ئارتىمدا تۇراتتى ، ماشىنىچىغا ئاپىرىپ بەرمىگەنىدىم . دادام بەرگەن سوۋغاتقا ھەقىقەتەن قىزىقمايتتىم . دادام كەتتى . بىر تاتازا پۇلنى قالدۇرۇپ كېتىپ ئۆزىنى تېنىچلاندۇرغان بولدى . دادام پۇلغا زورلايتتى . لېكىن مەن ئۇنىڭ پۇلىنى يامان كۆرەتتىم . ئانا - بالا ئىك- كىمىزنىڭ كۆڭلىنى پۇلغا سېتىۋالماقچى بولۇۋاتقىنىغا تېخىمۇ ئۆچلۈكۈم كېلەتتى ! مەن دادامغا نۇرغۇن ئىشلاردا پۇل ئارقىلىقلا مەقسەتكە يەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ قويماقچى بولاتتىم !

دادام كەتتى، كەچمۇ كىردى، خې شۇخۇەن كارىۋىتىمنىڭ يې-
نىدىكى ئورۇندۇقتا مۈگدەپ ئولتۇراتتى، مەن ئۇنى تۇرتۇپ:
— شۇخۇەن قايتىپ كېتىڭ! — دېدىم.
— ياق، — دېدى ئۇ، — مەن ئورۇندۇققا يۆلىنىپ ئوخلاۋېرى-
مەن!
— ئورۇندۇقتا قانداق ئۇخلىغىلى بولىدۇ؟
— بىر ھەپتىدىن بۇيان مۇشۇنداق ئۇخلاۋاتىمەن، ئۇخلىغىلى
بولمايدۇ، دېگەنمۇ گەپمۇ؟
— شۇغىنىسى، — مەن ھاڭ - تاڭ قالدىم، — ئەمدى مەن
ياخشى بولۇپ قالدىمغۇ، سىزمۇ قايتىپ ئارامخۇدا ئۇخلىۋېلىڭ!
— ياق! — ئۇنىڭ جاھىللىقى تۇتقاندا قۇلىقىغا ھېچنېمە كىر-
مەيتتى، — مەن مەشەدە ئۇخلاۋېرىمەن، سىزگە قاراپ ئۇخلاشنى
ياخشى كۆرىمەن!
مەن قوشۇمامنى تۇرۇپ، ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ:
— شۇخۇەن، سىز قاراقچىغىلا ئوخشاپ قاپسىز! — دېدىم.
— نېمە دەيسىز؟
— سىز قايتىپ راھەتلىنىپ بىر ئۇخلىۋېلىڭ، ئەتىگەنلىككە
ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ، ساقىلىڭىزنى ئېلىپ، پاكىز ۋە رەتلىك بولۇپ
مېنى كۆرگىلى كېلىڭ، ئۆزىڭىز بىلىسىز. بىزنىڭ ئۆيدە ساقال ئالغۇچ
يوق!
ئۇ ماڭا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويدى:
— چۈشىنىشلىك، سىز مېنى ھەيدەۋەتمەكچى!
مەن كۈلدۈم. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىتائەتمەنلىك بىلەن:
— بولىدۇ، مەن كېتەي، — دېدى ۋە بىردىنلا كارىۋىتىمنىڭ
يېنىغىلا تىزلىنىپ ماڭا تىكىلگىنىچە سورىدى، — يېپىك، مەندىن ئاغ-
رىنمايدىغانسىز - ھە؟
— سىزدىن ئاغرىنمايمەن، — دېدىم مەن، — شۇغىنىسى، سىز
بەك ئۆچمەنلىك ساقلايسىز دەپ مېنى ئەيىبلىگەنتتىڭىز، سىزمۇ مەندىن

قېلىشمايدىغاندەك تۇرىسىز .

— بىز بەندە ئەمەسمۇ ! — دېدى ئۇ كۈلۈپ ، — پەقەت پەيغەمبەرلا نەپرەت ۋە ئۆچمەنلىكتىن خالىي بولالايدۇ !

بۇ گەپ ماڭا خرىستىئان دىنىغا مۇخلىس بولغان فاڭ يۈنى ئەسلەتتى .

خې شۇخۇەن كېتىشى بىلەن كارىۋىتىمنىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇققا ئاپام كېلىپ ئولتۇردى . ئۇ يىپ ـ يىڭنە كىرگەن بولسىمۇ ، دېرىزىدىن سىرتقا قارىغىنىچە ئولتۇرۇپ كەتتى . مەن ئۇنى مىدىرلىتىپ :

— ئاپا ، سەنمۇ ئۇخلىغىن ! — دېدىم .

مەن بۇ گەپنى ئىككى قېتىم تەكرارلىغاندىن كېيىن ، ئۇ « ھە » دەپ قويۇپ سورىدى :

— ساڭا بىرنېمە كېرەكمۇ ؟ يېمەمسەن ؟

— سەنمۇ چىقىپ ئۇخلىغىن دەۋاتىمەن ، — دېدىم مەن تەئەججۈپ ئىچىدە ئاپامغا قاراپ ، — ئاپا نېمە خىيالغا كەتتىڭ ؟

— ھە ، ھېچ ، — ئاپام ئورنىدىن تۇردى ، — مەن ۋاقىت نېمىدېگەن تېز ئۆتىدۇ ، دېگەننى ئويلاۋاتىمەن .

ئاپام چىقىپ كېتىۋاتقاندا كەينىدىن قاراپ قالدىم . ۋاقىت نېمىدېگەن تېز ئۆتىدۇ ـ ھە ؟ دۇرۇس ، ۋاقىت ھەقىقەتەن تېز ئۆتكەنىدى . بولۇپمۇ دادامنىڭ ئاپامنى ئاياغ ئاستى قىلغىنىنى خىيالىمغا كەلتۈرۈپ ئاپامنىڭ پۈكۈلگەن قەددىگە قاراپ كۆزۈمدىن ياش ئەگىدى .

9

دادامنىڭ ئېيتقىنىدەك ، لۇ ئائىلىسىدىكىلەر كېسەلگە بوزەك بولمىدى . مەن تېزلا ساقىيىپ ئۈچ ـ تۆت كۈندىلا ماغدۇرۇمغا كەلدىم . قاتتىق ئاغرىش ، قولدىن چىقىرىۋېتىپ قايتا ئېرىشكەن مۇھەببەت مېنى

خىلىلا تەمكىن قىلىپ قويغانىدى. مەن چوڭقۇر تەپەككۇر قىلىشنى، تەھلىل قىلىشنى ياخشى كۆرىدىغان بولۇپ قالدىم. قايتا ـ قايتا تەپەككۇر قىلىش ۋە تەھلىل قىلىش ئارقىلىق بېشىمغا كەلگەن كۈلپەتلەرنى پۈتۈنلەي «ئۇياق» تىن كۆردۈم. شۇڭا «ئۇياق» قا بولغان ئۆچمەنلىك يۈرىكىمگە چوڭقۇر ئورناپ كەتتى. كۆزۈمنى شۇنداقلا يۇمسام شۇ ئاچام، دادام، رۇپىڭ، مېڭپىڭ، ئېرخاۋ، ئېرجېيلارنىڭ چىرايى ئالدىمغا كېلىۋالاتتى، مەن كېسەل بولغان كۈنى ئاخشىمى ئۇلارنىڭ ماڭا قىلغان ھاقارىتى تېخى تۈنۈگۈنلا بولغان ئىشتەك ھامان كۆز ئالدىمدىن كەتمەيتتى. كونا ئۆچمەنلىك بىلەن يېڭى زەربە قوشۇلۇپ، تومۇرلىرىمدىكى قانمۇ ئىنتىقام قېنىغا ئايلىنىپ كەتتى. پۇرسەت تاپسام ئۇلاردىن ئىنتىقام ئېلىشقا، ئۇلارنىمۇ خۇددى مېنى قىلغاندەك ھاقارەت داغمىلىدا داغلاشقا تەشنا ئىدىم. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا مەن چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدىغان بىر خىل زىددىيەتلىك كەيپىيات مېنى چاڭگىلىغا ئالدى. مەندە دادامنى ياخشى كۆرۈش ياكى ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلىش تۇيغۇسى پەيدا بولۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ مېنى پۇل ئارقىلىق قولغا كەلتۈرۈش چارىسى ئۈنۈم بېرىۋاتامدۇ ـ قانداق؟ «كۆڭلۈمنىڭ يۇمشاقلىقى» دىن رەنجىپ ئۆزۈمنى قەتئىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن، زورمۇ زور دادامنىڭ يامان تەرەپلىرىنى ئويلايتتىم. ئۇنىڭ رەھىمسىزلىكى، مېنى قامچىلىغىنى، ئاپامنى خارلىغىنى . . . مۇشۇنداق خىلمۇخىل ئويلاردىن مېڭەم ئېلىشىپلا كەتتى.

شۇخۇەنمۇ ئىلگىرىكىدىن شۈكلىشىپ قالدى. ئۇ دائىم دېرىزىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ خىيال سۈرەتتى، ئۇ ھەر قېتىم خىيالغا چۆمگەندە، رۇپىڭنى «سېغىنىۋاتىدۇ» دەپ پەرەز قىلاتتىم ـ دە، كۈنداشلىقىم تۇتۇپ كېتەتتى. ئۇنىڭ مەندىن يۈز ئۆرۈشىگە، ھەتتا شۇنداق ئوي ـ خىيالدا بولۇشىغىمۇ تاقەت قىلىپ تۇرالمايتتىم. بۇ قېتىمقى كېسەللىك مېنى ئۆچمەنلىك ۋەسۋەسىسىدىن خالاس قىلالمايلا قالماي، بەلكى ئۆچمەنلىك دېڭىزىغا تېخىمۇ چوڭقۇر پاتۇرۇپ، ئىنتايىن سەزگۈر ۋە ئۆز غېمىنىلا يەيدىغان قىلىپ قويغانىدى. مەن خې شۇخۇەندىن قايتا ئايرىلىپ قې-

لىشتىن ئەندىشە قىلاتتىم . بۇ ۋەھىمە تۈپەيلى ، « ئۇياق » ماڭا نىسبەتەن روھىي جەھەتتىكى ئەڭ زور بېسىم بولۇپ قالدى . ئىنتايىن ئاق كۆڭۈل شىۇخۇەنگە « ۋىجدان » ئېغىر بىر يۈك ئىدى . بىز مەھكەم قۇچاقلىشىپ تۇرغان چاغلاردا ، مەن ئۇنىڭ روپىگغا قىلغان ئىشىغا ئۆكۈنۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتىم . بىر كۈنى ئۇ سىرتقا قاراپ ئولتۇرۇپ ئۇھ تارتىپ :

— روپىنىڭ ماڭا ئۆلگۈدەك ئۆچ بولۇپ كەتتى ! — دېدى پە-چىرلاپ .

يۈرىكىم ئېغىپ ، كۈنداشلىق پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى كۆيدۈردى . تەرىمنى تۈرۈپ :

— ئۇنى سېغىنىۋاتامسىز ؟ نېمىشقا « ئۇياق » قا بېرىپ باقماي-سىز ؟ — دېدىم توڭلۇق بىلەن . ئۇ ماڭا قاراپ كەتتى ۋە مېنى باغرىغا باستى ، پېشانىسىنى پېشانەمگە يېقىپ تۇرۇپ كۆزۈمگە تىكىلدى .

— سىز بەك ئەسكى ، رەھىمسىز ، تاش يۈرەك ! ئەمما مەن سىزنى شۇنداق بەك ياخشى كۆرىمەن !

ئۇ مېنى سۆيدى . مەن ئۇنىڭ مۇھەببىتىنىڭ قۇدرىتى ۋە تەپ-تىنى ، شۇنداقلا بۇ مۇھەببەتنىڭ ئىنتايىن كەسكىن ، جىددىي ۋە تۇراق-سىزلىقىنىمۇ ھېس قىلدىم . شۇئان ئەسەبىم ئۆرلەپ ، بىئارام بولۇپ ئول-تۇرالماي قالدىم .

شۇخۇەن چەت ئەلگە چىقىدىغان ئىشنى قايتا تىلغا ئالمىدى ، ئەكسىچە بىر گېزىتخانىدا تەھرىرلىك ۋە تەرجىمە خىزمىتىنى ئىشلىدى . ئۇ دائىم مۇنداق دەيتتى :

— توي قىلايلى ، يىپىڭ ، دەرھال توي قىلايلى ، بۈگۈن ، ئەتە ياكى ھازىرلا !

ئۇ نېمىدىن قورقىدۇ ؟ دەرھال توي قىلمىسا مېنى قولدىن چىقى-رىپ قويۇشتىن قورقامدۇ ياكى ئىرادىسىنىڭ چىڭ ئەمەسلىكىدىن قور-قامدۇ ؟ روپىگغا يۈز كېلەلمەيدىغانلىقى تۈپەيلى ئۆزىنى نابۇت قىلىۋې-لىشتىن قورقامدۇ يا ؟ « ئۇياق » ، « ئۇياق » ، قاچانمۇ « ئۇياق » نى پۈتۈنلەي يوقىتارمەن ؟

— يىپىك ، مەن ئەتىدىن باشلاپ ، مەلۇم گېزىتخانىنىڭ پراكتىكانت مۇخبىرى بولىمەن ، — دېدى بىر كۈنى خې شۇخۇەن ماڭا .
— مۇبارەك بولسۇن !
— خىزمەت تاپقاندىكىن چەت ئەلگە چىقماسلىق قارارىغا كەلدىم
مەن سىزنىڭ ھەممىلا ئىشتا دادىڭىزنىڭ قولىغا قاراپ قېلىشنى خالىمايدىغانلىقىڭىزنى بىلىمەن . ئالدى بىلەن ئۆز ئالدىمغا تۇرمۇش كەچۈرەلەيدىغان بولاي ، ئاندىن توي قىلايلى ، قانداق ؟
— بولىدۇ .
— يىپىك ، تويدىن كېيىن ئاتا ـ ئانام بىلەن تۇرۇشنى خالامسىز ياكى ئايرىم ئۆي تۇتامدۇق ؟
— ھە ؟ — كۆڭلۈمدە باشقا خىياللار كەچمەكتە ئىدى .
— باشقا يەردىن ئۆي ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرۇشنى خالامسىز يا ؟
— ھە ؟
— يىپىك ، نېمە ئويلاۋاتىسىز ؟ — ئۇ ماڭا يېقىن كېلىپ كۆزۈمگە تىكىلدى .
— نېمە ئۆي ، — مەن توختاپ قالدىم ، — ھە ، ھېچنېمىنى ئويلىمىدىم . شۇخۇەن ، مۇخبىرلارغا نۇرغۇن ئىشلار قولايلىق ـ ھە ؟
— قايسى تەرىپىنى دېمەكچىسىز ؟
— مەن بىر پابىدىنىڭ ئىگىسىنى ئېنىقلىماقچى ئىدىم ، پابىدىنىڭ نومۇرىنى بىلىمەن ، سىز شۇ بويىچە ئۇ ئادەمنىڭ ئىسمى ۋە ئادرېسىنى تاپالامسىز ؟
— سىز ، — دېدى ئۇ ماڭا گۇمان بىلەن تىكىلىپ ، — نېمە قىلماقچى ؟ ئۆز ئالدىڭىزغا رازۋېدكىچىلىق قىلماقچىمۇ ؟
— ۋاھ ! — مەن كۈلدۈم ۋە تەتۈر قاراپ پەرۋاسىزلا سۆزلىدىم ، — فاڭ يۇ بىلمەكچى ئىكەن . بىر لۈكچەك ئۇ پابىدا بىلەن فاڭ يۇنىڭ ئالدىنى توسقانىكەن ، فاڭ يۇ ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلىۋېلىپ ئەرز قىلماقچى !
— راستىمۇ ؟ — شۇخۇەن ماڭا دىققەت بىلەن قارىدى ، — ئە-

جەب قاملاشمىغان سەۋەبكىنا بۇ ! سىز زادى نېمە قىلماقچى ؟ ماڭا گەپ-نىڭ راستىنى دەڭ .

— تەكشۈرۈپ تاپالامسىز - يوق ، — دېدىم مەن سەل خاپا بو-لۇپ ، — تاپالىسىڭىز ياردەم قىلىڭ ، بولمىسا قويۇڭ ! بۇنى تەكشۈرۈشتە ئۆزۈمگە تۇشلۇق سەۋەبىم بار ، بۇنچىۋالا ئۇجۇر - بۇجۇرىنى سوراپ نېمە قىلىسىز ؟

— راست گەپنى قىلسام ، مەن تەكشۈرۈپ تاپالمايمەن ، — دېدى ئۇ بېشىنى چايقاپ ، — شۇنداقتىمۇ ، بىر دوستۇم بار ، ئۇ تەك-شۈرۈپ تاپالىشى مۇمكىن .

— ئۇنداق بولسا ، تەكشۈرۈپ بېرەرسىز .

— بۇ بەك مۇھىم ئىشمۇ ؟ — سورىدى شۇخۇەن قاشلىرىنى يې-مىرىپ .

— بەك مۇھىممۇ ئەمەس ، ئەمما ئۇنى تەكشۈرۈپ تېپىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن .

— بولىدۇ ، پابىدىنىڭ نومۇرىنى يېزىپ بېرىڭ

مەن چۈەندۇۋەن كۆۋرۈكىدە ئۇچراتقان پابىدىنىڭ نومۇرىنى يېزىپ شۇخۇەنگە بەردىم .

— سىزنىڭ يامان ئىش قىلماسلىقىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن ، — دېدى شۇخۇەن نومۇرغا قاراپ قويۇپ .

— سىزچە ، مەن يامان ئىش قىلارمەنمۇ ؟

— ۋاي تاڭەي ، — دېدى ئۇ كۈلۈپ .

ئۈچ كۈندىن كېيىن شۇخۇەن ماڭا ئىككىلىك قەغەز بەردى ، ئۇ-نىڭغا مۇنۇ خەتلەر يېزىلغانىدى : « ۋېي گۇاڭشيۇڭ ، جۇڭخېشياڭ بام-بۇكزارلىق يولى x كوچا x نومۇرلۇق قورو . »

— بولدىمۇ ؟ — خې شۇخۇەن ماڭا تىكىلىپ سۆزلىدى ، — ئەمدى دەپ بېرىڭ ، بۇ ئادەمنى تېپىپ نېمە قىلماقچىسىز ؟

— ھېچنېمە قىلمايمەن ، — مەن ئىنتىك قەغەزنى يېنىمغا سال-دىم .

— يېپىك ، بۇنى ئېيتىپ بەرمىسىڭىز بولمايدۇ !
— ئۇنداق بولسا ئاڭلاپ تۇرۇڭ ، بۇ ئادەم شۇ ئاچامنىڭ ئويىنىشى !
— يېپىك ، — شۇخۇەن توۋلاپ كەتتى ۋە قولۇمنى تۇتتى ، — دەلىل - ئىسپاتىڭىز بارمۇ ؟
— بۇ پەقەت مېنىڭ پەرىزىم ، — دېدىم ئاغزىمنىڭ ئۇچىدىلا .
— يېپىك ، — دېدى شۇخۇەن ماڭا مىختەك قادالغان هالدا قولۇمنى تېخىمۇ چىڭ قىسىپ ، — يېپىك ، بولدى ، ئۇلارنى كەچۈرۈڭ !
— ۋاھ ، — مەن قولۇمنى تارتىۋېلىپ ئۇنىڭ يېنىدىن نېرى كەتتىم ، — ئۇلارنى كەچۈرۈڭ ! مەن تېخى هېچنېمە قىلغىنىم يوققۇ ؟ ئۇلار توغرا يولدا ماڭسا مەندىن قورقۇپ نېمە قىلىدۇ ، توغرا يولدا ماڭمىسا ، مەنسىزمۇ كۆرگۈلۈكىنى كۆرىدۇ ئەمەسمۇ ، بۇنىڭ مەن بىلەن نېمە ئالاقىسى ؟
— ئۇنداق بولسا ماڭا ئۇلارنىڭ ئىشىغا ئارىلاشمايمەن ، دەپ ۋەدە بېرىڭ !
— سىز ئۇلارغا نېمانچە كۆيۈنۈپ كېتىسىز ؟ — مەن غەزەپ بىلەن سورىدىم ، — يەنىلا رۇپىڭنى سېغىنىۋاتىسىز - ھە ؟
— يېپىك ! — خې شۇخۇەن گەپ - سۆز قىلماي بېشىنى چايقىدى .
— بوپتۇ ، مەن « ئۇياق » قا باراي دەۋاتىمەن ، بىللە بارساق قانداق ؟ — دېدىم مەن ئۇنى سىناپ .
— ياق ! — دېدى شۇخۇەن چورتلا ، — بارمايمەن !
— رۇپىڭنى كۆرۈشتىن قورقامسىز ؟
— هەئە ، رۇپىڭنى كۆرۈشتىن قورقىمەن ، — دېدى ئۇ گەپنىڭ راستىنى قىلىپ ، — قانداقلا بولمىسۇن رۇپىڭغا يۈز كېلەلمەيمەن ، مەن ئۇنىڭ كەينىگە كىرىۋالماسلىقىم ، ئاخىرىدا ئۇنى تاشلىۋەتمەسلىكىم لازىم ئىدى !
ۋۇجۇدۇمغا كۈنداشلىق ئوتى تۇتىشىپ ئۆزۈمنى قويغۇدەك يەر

تاپالماي قالدىم . توۋا ، شۇخۇەننى يالغۇز ئىگىلەش ئارزۇيۇم تەسەۋۋۇ-
رۇمدىكىدىنمۇ كۈچلۈك ئىدى . شۇڭا ، چىدىماي قالدىم ! ئۇنىڭ رۇپىگى-
دىن ئەندىشە قىلىشقا تاقەت قىلالمىدىم ، كۆڭلۈمگە ئۇ ماڭا سادىق ئە-
مەسكەن ، دېگەن گۇمان چۈشتى . رۇپىك قەلبىدە مەلۇم ئورۇننى ئىگى-
لىمىگەن بولسا ، ئۇ رۇپىگىنىڭ ئالدىدا ھەرگىز خىجىل بولمايتتى دېگەن
ئوي مېنى ئىسكەنجىگە ئالدى . مەن بويۇن قېقىپ ئىشىككە قاراپ ماڭ-
دىم .

— نەگە بارىسىز ؟

— « ئۇياق » قا .

— يىپېك ، — ئۇ يۈگۈرۈپ كەلدى ، يېڭىلا ئېرىشكەن ئاخ-
باراتنى مەلۇم قىلماقچىمۇسىز ؟

— ياق ! مەن پەقەت دادامنى كۆرۈپ كېلىمەن ! — دېدىم ئۇن-
لۈك قىلىپ ۋە تاقەتسىزلىك ئىچىدە ئۇنىڭغا ئالايدىم ، — ئۇلارغا چاپان
يېپىشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق ، خاتىرجەم بولۇڭ ، شۇخۇەن ، ھازىرچە
ئۇلارنى تارمار قىلىۋەتكۈدەك قۇدرىتىم يوق ! ئەگەر خاتىرجەم بولالمى-
سىڭىز ، مەن بىلەن بىللە بېرىڭ ! بولۇپمۇ رۇپىگىدىن رىشتىڭىزنى ئۈ-
زەلمەي تۇرغاندا . . .

— يىپېك ، — ئۇ گېپىمنى ئۈزۈۋېتىپ قوشۇمىسىنى تۈردى ، —
سىز نېمانچە پىت ئۈچەي ، رەھىمسىز بولۇپ كەتكەنسىز !

— مەن رەھىمسىزمۇ ؟ — دېدىم قاشلىرىمنى ئۈچۈرۈپ .

— بولدى ، بولدى ، — دېدى ئۇ توقامنى قارنىغا ئېلىپ ، —
مەن ئەسكى ، مەن ناماقۇل ، خاپا بولماڭ خېنىم ، ئەڭ ياخشىسى بىز
ئەمدى ئۇرۇش - تالاش قىلمايلى .

مەن تىلىمنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان تەنە گېپىمنى يۇتۇۋەتتىم .
دېمىسىمۇ بىز يەتكۈدەك ئۇرۇشقانىدۇق . مەن گەپ - سۆز قىلماي تاپ-
سىغاچۈشۈپ ئايىغىمنى كىيىشكە باشلىدىم . خې شۇخۇەن يېنىمغا كېلىپ
سۇپىدا ئولتۇردى - دە ، ئېڭىكىنى تىرەپ ماڭا قارىغىنىچە تۇرۇپ قالدى .
مەن ئايىغىمنى كىيىپ بولۇپ ، ئۇنىڭ ئويچان ھالىتىنى كۆرۈپ ، ئۆزۈم-

نىڭ پوزىتسىيىسىدىن خىجىل بولدۇم ، زادى نېمە ئىش بۇ ؟ مەن ئۇنى شۇنچە ياخشى كۆرىمەنيۇ ، نېمە ئۈچۈن دائىم نەشتىرىمنى سانجىيمەن ، ئۇنىڭدىن قۇسۇر ئىزدەيمەن ؟ ھەر ئىككىمىزنىڭ كۆڭلىنى خىرە قىلىمەن ؟

مەن قولۇمنى ئۇنىڭ قولىغا قويۇپ ، كەچۈرۈم سورىغاندەك كۆلۈپ قويدۇم .

— شۇخۇەن ، مەن ھايال بولمايلا قايتىپ كېلىمەن .

— سىز زادى نېمە قىلماقچى ؟ دادىڭىز چاقىرتمىغان تۇرسا .

— ساقايغىنىمدىن كېيىن دادامنى كۆرمىدىم ، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىرتقا چىققۇم كېپقالدى . شۇنچە ۋاقىت ئۆيگە سولىنىپ ياتقاچقا ، ئىچىم پۇشۇپ كەتتى !

ئۇ بېشىنى چايقىدى .

— يېپىلىك ، دادىڭىزنى سېغىنمايدىغانلىقىڭىز ماڭا ئايان ، چۈنكى دادىڭىز بىلەن خۇشىڭىز يوق ! ئەگەر پەرىزىم خاتا بولمىسا ، سىزدە چوقۇم بىر يامان نىيەت بار . يېپىلىك ، بىر قېتىم ئىنتىقام ئېلىشقا ئۇرۇنۇشىڭىز مۇھەببىتىمىزگە زامىن بولغىلى تاس قالدى . مېنىڭ بىر ئېغىز گېپىمنى ئاڭلاڭ ، ئەمدى ئىنتىقام ئېلىشنى توختىتىڭ !

— ماڭا تولا ئۆگەتمەڭ بولامدۇ ؟ دادامنى كۆرۈپ كېلىشىمگىمۇ بولمامدۇ ؟

— ئەلۋەتتە بولىدۇ ، — دېدى ئۇ غەشلىكتە .

مەن ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ قويدۇم . بېشىمنى يۈزىگە يېقىپ تەسەللىي بەرگەندەك :

— خەير - خوش ! گېپىمنى ئاڭلاڭ ، مېنىڭ ئورنۇمدا ئاپامغا ھەمراھ بولۇپ ئولتۇرۇڭ ! — دېدىم .

— سىزنىڭ نېمە قىلىدىغانلىقىڭىزنى بىلىمەن ، — دېدى ئۇ تىت - تىت بولۇپ ، — سىز شۇ ئاچاملارنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ باقماقچى ، غەلىبىڭىزدىن ھۇزۇرلانماقچىسىز .

— نېمە غەلىبىكەن ئۇ ؟

— سىز مېنى يەنە تارتىۋالدىڭىز ـ دە !

— ۋاي ئانــىمەي ! — سوغۇق كۈلدۈم ، — ئۆزىڭىزنى بەك قالتىس چاغلاپ كەتمەڭ ! مەن سىزنى تالاشقىنىم يوق جۇمۇ !

— بولدى ، يەنە غۇرۇرىڭىزغا تېگىپ كەتتى ـ ھە ! — دېدىخې شۇخۇەن ۋە مېنى ئۆزىگە تارتىپ سۆيۈپ تۇرۇپ بوش ئاۋازدا ، — بالدۇرراق قايتىپ كېلىڭ ، سىزنى كۈتۈپ تۇرىمەن ! — دېدى .

مەن ئۆيدىن چىقتىم . چۈشتىن كېيىنكى ۋاقىت ئىدى ، رىكشا چاقىرىپ ئۇدۇل « ئۇياق » قا باردىم . راست ، مەن ئىنتىقام ئېلىشنىڭ يەنە بىر قەدىمىنى باسقانىدىم . شۇ ئاچامنىڭ سىرىنى بىلىۋالدىم . يەنە نېمىنى كۈتىمەن ؟ ئۇلار مېنى شۇنچە بوزەك قىلغان ، شۇنچە ھاقارەتلىگەن تۇرسا ، مەن يول قويىۋېرىمەنمۇ ؟ ھويلىغا كىرىپ گۈپۈلدەپ دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇرغان ئەتىرگۈللەرنىڭ خۇشبۇي ھىدىنى پۇراپ تۇرۇپ قالدىم ، ئىنتىقام ئېلىش ئىستىكى مېنى ھاياجانغا سالدى ۋە جىددىيلەشتۇرۇپ قويدى .

مېھمانخانا جىمجىت ئىدى . چۈشلۈك ئۇيقۇ ۋاقتى بولغاچقا ، باشقىلار ئۇخلاۋاتقان بولسا كېرەك . يالغۇز ئېرخاۋلا (ئۇنى ئۆيدىن ئۇچرىتىش قىيىن ئىدى) ساپادا گېزىت ئوقۇپ ئولتۇراتتى . مېنى كۆرۈپلا ئۇنــىڭ رەڭگى ئۆزگىرىپ قارىداپ كەتتى ۋە ماڭا سوغۇق نەزەردە قارىدى . مەن ئۆيگە كىرىپ خۇددى ھېچكىمنى كۆرمىگەندەك سومكامنى ساپاغا قويدۇم . ئېرخاۋ ئۆزىنى باسالماي ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ :

— يېپىڭ ، سەنمىدىڭ ؟ كېسەل سېنى ئۆلتۈرەلمەپتۇ ـ دە ؟ — دېدى .

مەن تۇرۇپ قالدىم ، لېكىن كۈلۈپ كەتتىم ، ھېلىقى كۈنى ئاخشىمى ئۇنىڭ مېنى قانداق مەسخىرە قىلغانلىقى ئېسىمگە كېلىپ ، ئىنتىقام شادلىقىغا چۆمدۈم . قانداق ؟ شۇخۇەن ئاخىر مېنىڭ يېنىمغا قايتىپ كەلدىغۇ ! ئۇنىڭ غەزىپىدىن كۆڭلۈم يايراپ كەتتى . كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن قاشلىرىمنى ئوينىتىپ :

— مەن ئىنتايىن ياخشى ، سىلەرمۇ ناھايىتى ياخشى ، بەكمۇ

كۆكۈللۈك تۇرغانسىلەر ؟ — دېدىم .

— ئەلۋەتتە ، — دېدى ئىبرخاۋ ، — بىزنىڭ بۇ يەردە ھېچكىم يالغاندىن ئاغرىپ ، يالغاندىن ئۆلۈۋالمەن ، دېمىدى .

بۇ گەپ ماڭا سەل تەگكەن بولسىمۇ ، يەنىلا كۈلۈپ تۇرۇپ :

— رۇپىلك ئۆيدىمۇ ؟ مەن ئالايىتەن ئۇنى ئىزدەپ كەلدىم ، — دېدىم . مەن خۇشاللىقىمنى ئىچىمگە سىغدۇرالماي قالدىم ، — مەن ئۆكتەبىردە توي قىلىشقا تەييارلىنىۋاتىمەن ، ئۇيان ئويلاپ ، بۇيان ئويلاپ ، ئاخىر رۇپىلك ماڭا قىز قولدىشى بولسا ئەڭ مۇۋاپىق بولىدىكەن ، دېگەن يەرگە كەلدىم . ئەگەر ئۇ ئۆيدە بولسا مەسلىھەتلىشىپ باقماقچىمەن !

بۇ كالتەك ئۇنىڭغا قاتتىق تەگدى ، ئۇ شۇئان شەلپەردەك قىزىرىپ ، خۇددى سوقۇشۇش ئالدىدىكى خورازدەك بويىنىنى سوزۇپ ماڭا ئالايدى . ئاران دېگەندە ئۆزىنى بېسىۋېلىپ :

— ھۇ يۈزى قېلىن !

— يۈزى قېلىن ؟ — مەن كۈلدۈم ، غەزەپ مېنى رەھىمسىز قىلىۋەتتى ، — بۇ ئۆيدىن بەكمۇ يۈزى نېپىز بىر قىز چىقتى ، قورسىقىدىكى ئاتىسىز بالىنى چۈشۈرۈۋېتىش ئۈچۈن ××× دوختۇرخانىدا ياتىدۇ !

ئىبرخاۋنىڭ چىرايى قىزىللىقتىن كۆكىرىشكە باشلىدى ، ئۇ بىر ھازا تۇرۇپ قالدى ، كېيىن بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ :

— يىپىلك ، سەن قالتىس سۆزمەن ، مەن ساڭا تەڭ كېلەلمەيمەن ! لېكىن سەن بىزنى مۇنچىۋالا بوزەك قىلما ! — دېدى ۋە بۇرۇلۇپ ئۆيگە ماڭدى ، مېھمانخانىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا بارغاندا ، بۇرۇلۇپ پەس ئاۋازدا قوشۇپ قويدى ، — قىلغانلىرىڭ يېتىپ ئاشىدۇ ، ئەمدى ئىنساپ قىلساڭ بولارمىكىن !

مەن ئۇنىڭ ئۆيگە قېچىپ كىرىپ كېتىۋاتقىنىغا قاراپ ئىختىيارسىز داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدىم . لېكىن ، دەررۇ ئۇ پەيدا قىلغان بىئارامچىلىقتىن خالىي بولۇپ ئۈنلۈك توۋلىدىم :

— دادا ، ئۆيدىمۇسىز ؟ مەن كەلدىم !

دادام دەرھال چىقىپ كەلدى . ياز كۈنلىرى ئۇ ئۈزۈن كۆڭلەك كىيىشنى ياخشى كۆرەتتى ، شۇڭا ئۇچىسىدا فۇچۇدىن تىكىلگەن ئۈزۈن كۆڭلەك غىلدىرلاپ تۇراتتى . پۈتۈنلەي ئاقارغان چېچى ، قولىدىكى غاڭزىسى بىلەن ئۇ ئەدىبكە ئوخشىشىپمۇ قالغانىدى . غەزەپلەنمىگەن ، بىئارام بولمىغان چاغلاردا ئۇنىڭ چىرايى مېھرىبان ۋە ئىللىق تۈسكە كىرەتتى .

ئۇنىڭ ھازىرقى تۇرقىدىن مېنى ئۇرغان كۈندىكى رەھىمسىزلىكتىن ئەسەرمۇ تاپقىلى بولمايتتى : كۆز ئالدىمدا تەمكىن بىر بوۋاي تۇراتتى ، ئۇ ماڭا قاراپ مەمنۇنلۇق بىلەن كۈلۈپ قويدى .

— شۈكۈر ، تېز ساقىيىپسەن .

مەن دادامنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇردۇم ، كۆڭلۈم بىئارام ، كاللامدا ھەرخىل ئوي - پىكىر كەزمەكتە ئىدى . شۇ ئاچامنىڭ سىرىنى دادامغا دەيمۇ - دېمەيمۇ ؟ تېخىمۇ كۆپ دەلىل - ئىسپاتلارنى يىغىشىم لازىممۇ يا ؟ دادامنىڭ قورۇق باسقان چىرايى ۋە خاتىرجەم تۇرقىغا قاراپ كۆڭلۈم ئېقىنى يەنە بىر قېتىم داۋالغۇدى . دادام ! ئۇ ماڭا دادامۇ ياكى دۈشمەنمۇ ؟ ئۇنىڭدىن ئىنتىقام ئالايمۇ ؟ ئۇنىڭ بۇ خاتىرجەم تۇرمۇشىنى بەربات قىلايمۇ ؟ ئۇنىڭ مېھرىبانلىق بىلەن تىكىلگەن كۆزلىرىگە قاراپ ، مېنى سەل تىترەك باستى . ئۇ نېمىشقا ماڭا ئامراقلىق قىلىدىغاندۇ ؟ مەن ئۇنىڭ يەنىلا مېنى قامچىلىغان كېچىسىدىكىدەك رەھىمسىز بولۇشىنى ئۈمىد قىلاتتىم ، شۇنداق بولسا مەن ئۇنىڭدىن ئىنتىقام ئېلىش نىيىتىدە بولغاندا بىئارامىلىق ھېس قىلمايتتىم . . .

— يىپىڭ ، مۇزىكىنى ياخشى كۆرەمسەن ؟ — دادامنىڭ ئاۋازى خىيالىمنى بۆلۈۋەتتى .

— ھەئە ، — دەپ قويدۇم .

— مۇزىكىنىڭ نېمە مەزىسى بار ؟ — دادام ماڭا تىكىلدى

ھەي ، دادا ! ئۇ ماڭا قىلغۇدەك گەپ تاپالمايۋاتامدۇ قانداق ؟ ماڭا يېقىنلاشماقچى بولۇۋاتامدۇ نېمە ؟ ئۇ ھەقىقەتەن خې شۇخۇەن تەھلىل قىلغاندىكىدەك ماڭا « خۇشامەت » قىلىۋاتامدۇ ؟ مەن شۇنداق

بىر بوۋايدىن ئىنتىقام ئالامدىمەن ؟ مەن ـ ھە ؟ خىپ شـوخـوەن مىـنى « رەھىمسىز . تاش يۈرەك ، ئەسكى » دېگەندى ، مەن راستلا شۇنداقـمۇ ؟ نېمە ئۈچۈن باشقىلارنى كەچۈرۈشنى ئۆگىنەلمەيمەن ؟ دادامغا قاراپ ئولتۇرۇپ ئىرادەم تەۋرىنىپ گاڭگىراپ قالدى .

— نېمىنى ئويلاۋاتىسەن ؟

— ھـە ، مەن . . . — گەپ قىلاي دەپ تۇرۇشۇمغا شۇ ئاچام ئىچكەركى ئۆيدىن چىقىپ كەلدى . روشەنكى ، ئۇ ئاۋازىمنى ئاڭلاپ چىققاندى . پاخپايغان چاچلىرى ۋە قاتلىشىپ كەتكەن كىيىمىدىن قارىغاندا ، مەن ئۇنىڭ چۈشلۈك ئۇيقۇسىنى بۇزۇۋەتكەنىدىم . ئۇ ئۇدۇل ماڭا قاراپ كەلدى ، مەن ئۇنىڭ ئۇزايىدىن بۈگۈن ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى بىلدىم . ئۇ ھۆرپەيگەن ، كۆزلىرى چەكچەيگەن ھالدا غەزەپ بىلەن ئالدىمغا كېلىپ توختاپ بىگىز قولى بىلەن جونۇپ چالۋاقىدى :

— ھەي ، يىپىڭ ، سەن بىلەن سۆزلىشەي ، دەپ تۇراتتىم ، ئۆزۈڭ كەپسەن ! بۈگۈن ئارىنى ئوچۇق قىلايلى ، رۇپىڭ سېنىڭ ئارپاڭنى خام ئورىغانمۇ ؟ ساڭا يىگىت كېرەك بولسا كوچىدا كۆپ ، شۇلاردىن بىرنى تېپىۋالماي نېمىدەپ رۇپىڭنىڭ يىگىتىنى تالىشىسەن ؟ ھوي زىدى پەس ! كۆزۈڭنى خەقنىڭ يىگىتىگىلا تىكەمسەن ؟ يىگىت تاپالماي خەقنىڭكىنى تارتىۋالدىغان ھالغا چۈشتۈڭمۇ ؟

مەن شۇ ئاچامغا قاراپ ھەيران قالدىم ، ئەھۋالدىن قارىغاندا بۈگۈن تىل ـ ئاھانەت ئىشتىكىلى كەلگەن ئوخشايمەن . شۇ ئاچامنىڭ گېپى پىلىموتنىڭ ئوقىدەك ئۈزۈلمەي چىقىۋاتاتتى .

— يىـگىتلـەرنى مەيتۇن قىلغـۇدەك كارامىتىڭ بولـسـا ، نېمىشـقا باشـقا بىرنـى تاپمايسەن ؟رۇپـىڭنىڭ يـىگىتىنى تارتـىۋېلىپ ، ئەمـدى بـىزگە كۆز ـ كۆز قىلغىلى كەلدىڭمۇ ؟ بىلىپ قويغىنكى ، رۇپىڭ ئەدەپلىك ، ئەخلاقلىق قىز ، ساڭا ئوخشاش ئۆلىمەن ـ تىرىلىمەن دەپ بىشەملىك قىلمايدۇ . بىز دېگەن دۇرۇس ئادەملەر . . .

— شۆچىن ! — دادامنىڭ تاقىتى تاق بولدى ، — نېمىشقا زەھىرىڭنى چاچىسەن ؟

شۆ ئاچام دادامغا پەرۋا قىلماي ، مېنى تىللاۋەردى :

— ھوي رەسۋا ، ئەر تاپقىنىڭ كەلسە ، كوچىدىن تاپماي نېمىشقا بىزنىڭ ئۆيدىن تاپىسەن . . . سەنمۇچۇ بىر جالاپ . . . قېرى جالاپنىڭ كىچىك جالىپى . . .

مەن ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ كەتتىم . تووۋا دەپ ياقامنى تۇتتۇم . ئۆمرۈمگەكېلىپ مۇنداق يامان تىل ـ ئاھانەت ئاڭلىمىغانىدىم . شۆ ئاچامنىڭ تېگى پەسلىكىنى بىلسەممۇ بۇنچە ئازازۇل ، ئاغزى يامان ئىكەنلىكىنى خىيالىمغا كەلتۈرمىگەنىكەنمەن . مەن ئېغىز ئاچقۇچە دادام قاتتىق تووۋلىدى :

— شۆچىن ! يۇم ئاغزىڭنى !

شۆ ئاچام شاققىدە دادامغا قارىدى ، ھۇجۇم نىشانىنى بىردىنلا دادامغا يۆتكىدى . ئىككى قولىنى بېلىگە تىرەپ ، ئۆكتەملىك بىلەن يىغلاپ ، تووۋلاپ ئۆيىنى بېشىغا كىيدى :

— دېمىسىڭىزمۇ بىلىمەن ، سىزنىڭ كۆڭلىڭىزدە يىپىڭدىن باشقا ئادەم يوق . بىز ئانا ـ بالا نەچچىمىز سىزنىڭ كۆزىڭىزگە قادالغان مىخ ، بىزگە خىراجەت ئۈچۈن پۇل بەرمەيسىز ، يېمەك ـ ئىچمەك ، كىيىم ـ كېچەكىمىز بىلەن كارىڭىز يوق . پۇلنى ھەدەپ ئۇلارغا تۇتقۇزىسىز . . . يىپىڭ سىزنىڭ يۈرەك پارىڭىز ، ئارزۇلۇق قىزىڭىز ، ئۆز پۇشتىڭىزدىن تامغان ! ئېرخاۋ ، ئېرجىي ، رۇپىڭ ، مېڭپىڭلارنى مەن تالادىن تاپقان .

سەت گەپلەرنى ئاڭلاپ ، ھاقارەتتىن تولغىنىپ كەتتىم . لېكىن يەنە كۈلگۈم كەلدى . تالادىن تاپقان ؟ قانداقلا بولمىسۇن تالادىن تاپقاندىن بىرى بارغۇ . دادام ئورنىدىن دەس تۇردى ، ئۇ غەزەپكە كەلگەنىدى ، ئۇ شۆ ئاچامغا مىختەك تىكىلىپ ، چاي ئۈستىلىنى ئالىقىنى بىلەن بىرنى قويۇۋېدى ، شىرەدىكى ئىستاكان قاڭقىپ يەرگە چۈشۈپ پارچە ـ پارچە بولۇپ كەتتى . دادام ھۆركىرىدى :

— شۆچىن ! ئۆلگۈڭ كېلىۋاتامدۇ ؟

شۆ ئاچام شىپپىدە توختىدى . كۆپ يىللاردىن بۇيان دادامدىن قورقۇپ ئۆگەنگەچكە ، ئاغزىنى يۇمدى ـ دە ، ساپاغا ئۆزىنى تاشلىدى .

ئارقىدىن ئىككى قولىنى يۈزىگە قويۇپ يىغلاپ ــ قاقشاپ دەپ ئېيتتى :
— بىزدىن بەزگەن بولسىڭىز ، ئۆيدىن چىقىرىۋېتىڭ ، ئۇ ئىككىسىنى قايتۇرۇپ كېلىڭ ! شۇنچە يىللاردىن بۇيان ئاش ــ تامىقىڭىزنى تەييارلاپ سىزنى مەن كۈتتۇم ، ئىككىسى سىزدىن ئېلىپ ھېچ ئىش قىلماي راھىتىنى كۆردى . خانىم ، خانقىز بولۇشتى . مەنلا قىز ۋاقتىمدىن تارتىپ خىزمىتىڭىزدە بولدۇم . . . ئەمدى كېلىپ بىزدىن بەزدىڭىزمۇ . . . شۇنچە يىللاردىن بۇيان سىزنى غىزا ــ تاماقسىز يېلىڭ ــ يوپۇق قويغان يېرىم بارمۇ ؟ كۆڭلىڭىزدىكىدەك كۈتمىگەن يېرىم بارمۇ ؟ ئەجەب ئەمدى تالا مۇشۇكى مەندىن ياخشى بولۇپ قالدى ــ ھە . رۇپىڭمۇ ئوخشاشلا سىزنىڭ قىزىڭىز تۇرسا ، كېسەل بولۇپ قالسا كۆيۈنمەيسىز ، كىيىم ــ كېچەكگە قاراپ قويمايسىز ، يىگىتنى خەق تارتىۋالسىمۇ . . . دادىسى تۇرۇپ كارىڭىز بولمىدى . . .
— بولدى ، بولدى ، — دېدى دادام قوشۇمىسىنى تۈرۈپ ، — گېپىڭ تۈگىدىمۇ يوق ؟
شۇ ئاچام شىكايەتتىن توختىدى ، ئەمما يىغىدىن توختىمىدى . يىغلاپمۇ ، دەپمۇ ، دەردى چىقمىدى بولغاي قولىنى يۈزىدىن ئالدى ــ دە ، كۆكەملىك قىلدى :
— رۇپىڭغا ئېرخاۋ تونۇشتۇرغان يىگىت چاي ئىچكۈزمەكچى بولۇۋاتقاندا بۇ جالاپ كەلدى ، ئۇنىڭ دادىسىنىڭ پۇل ۋە تەسىرى بار چوڭ ئەرباب ئىكەنلىكىنى بىلىپ قېلىپ ئارىغا قىستۇرۇلۇپ تالاشتى ! يىگىتنى تارتىۋالماي يالغاندىن ساراڭ بولۇۋالدى ، ھۇي رەسۋا جالاپ ، ئالدىڭغا كەلگەننى پوش دېمەيدىكەنسەن . . .
مېنىڭ تاقىتىم قالمىدى ، بۇ ئەپسانە گەپلەرنى ئاڭلاپ قۇلاقلىرىمغىچە قىزىرىپ كەتتىم . ئىلگىرى ھەممىمىز بىرگە تۇرغاندا ئۇ قولىنى بېلىگە تىرەپ تۇرۇپ ئاپامنى تىللايتتى ، ئاپام ئۈندىمەي تۇرۇۋالاتتى . بىر قېتىم ئاپامدىن نېمىشقا سەنمۇ ئۇنى تىللىمايسەن ، ئاچچىقىڭنى ئىچىڭگە يۇتۇپ ئۇنىڭ تىلىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇۋېرەمسەن ، دەپ سورىغىنىمدا ئاپام كۈلۈپ قويۇپ « ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولسام ئۆزۈمنى

يەرگە ئۇرغان بولىمەن ! » دېگەنىدى .
مانا ئەمدى ، ئاپامنىڭ گېپىنى چۈشەندىم . ئۇنىڭ يامان تىلىنى ئاڭلاپ ئاسماندىن يەرگە چۈشكەندەك بولدۇم ـ دە ، بۇ ئىزا ـ ئاھانەتتىن قاتتىق غەزەپلەندىم . بىشەملىك قىلىۋاتقان شۇ ئاچامغا قاراپ ، ئۇنىڭ سەتچىلىكىنى ئېچىپ تاشلاشتىن ئۆزۈمنى زورىغا باستىم ـ دە ، كەتمەكچى بولۇپ بۇرۇلدۇم . شۇئان شۇ ئاچام ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىپ ماڭا ئېسىلدى :
ــ قاچماي تۇر ! مەن بۈگۈن سەن بىلەن ھېسابلىشىمەن !
ئۇنىڭ ھۇۋقۇشنىڭ ئۇۋىسىدەك پاخپايغان چاچلىرىنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتتىم . ئېرخاۋ ، ئېرجىي ۋە رۇپىڭلار ئۆيدىن چىقتى . خىزمەتكار قىز ئالەنمۇ ئىشىكنىڭ يېنىدا قاراپ تۇراتتى ، شۇ ئاچامنىڭ ئاغزىدىن ئاق ئىتلار كىرىپ ، كۆك ئىتلار چىقماقتا ئىدى . مەن ئۇنىڭدىن قۇتۇلالماي تىرىكىپ ھەم تىت ـ تىت بولۇپ دادامنى توۋلىدىم .
دادام كېلىپ شۇ ئاچامنىڭ مېنى تۇتۇۋالغان قولىنى تارتىپ ئۇۋزىگە خاس نوپۇزلۇق ئاۋازدا :
ــ شۇچىن ، تارت قولۇڭنى ! ــ دېدى .
شۇ ئاچام نائىلاج قولىنى بوشاتتى ، يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلىدى :
ــ مانا ، ئاتا ـ بالا ئىككىڭلار بىرلىشىۋېلىپ بىزنى بوزەك قىلىۋاتىسىلەر ، ئەمدى بىز بۇ ئۆيدە قانداقمۇ تۇرالايمىز ؟ ئېرخاۋ ، ئېرجىي ، رۇپىڭ سىلەر كەتمەي نېمىشقا تۇرىسىلەر ؟ بۇ ئۆيدە سىلەرگە ئورۇن يوق ، ئۇلار ئۆز ، بىز بولساق يات . . . ھۇ . . . ؟
رۇپىڭ ئەيمەنگەن ھالدا يېقىن كەلدى . ئۇ تاتارغان ، يۈزى ئىششىغان ، ئاجىزلاپ كەتكەن ، كۆزلىرى خۇنۈك ئىدى . ئۇ يەر تېگىدىن ماڭا قارىۋىدى ، مەن ئىختىيارسىز چۆچۈپ كەتتىم ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن دەرد ـ ئەلەم چىقىپ تۇراتتى . ئۇ شۇئاچامنى تارتىپ :
ــ ئاپا ، بولدى قىل ، خەق ئاڭلىسا سەت . . . ــ دېدى .
ــ مۇنداق ـ دە ! ــ شۇ ئاچام ئەمدى دەردىنى ئۇنىڭدىن ئالدى ، ئۇ رۇپىڭنى بىر كاچات سالدى ۋە تىللاپ كەتتى ، ــ ھۇي نان

يېمەس لەۋقا، سەنچۇ يىگىتىڭنى چىڭ تۇتالمىدىڭ، ئاغزىڭدىكى تەييار ئاشنى خەققە تارتقۇزۇپ قويدۇڭ...

ئېرخاۋ نېمىلا بولسۇن ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بولغاچقا شۇ ئاچامنىڭ سەت گەپلىرىگە تاقەت قىلالماي كېلىپ ئۇنىڭ بىلىكىدىن تارتتى.

— ئاپا، ئۆيگە كىرىپ دەم ئال، مۇنداق ئۇرۇش-جېدەل قىلىشىنىڭ نېمە هاجىتى؟

— ھەممىڭ كۆزۈمدىن يوقال! — خۇددى ساراڭدەك توۋلىدى ئۇ، — مەن بۈگۈن بۇ جالاپقا جېنىمنى تىكىپ قويدۇم! — دېگىنىچە ئېتىلىپ ماڭا ئۈستى، مەن ئازازۇللار بىلەن ئۇرۇشۇپ باقمىغاچقا، تاقىتىم تاق بولۇپ، ئۇنى تۇتۇۋالدىم، شۇنداقتىمۇ ئۇ مەيدەمگە كەينى-كەينىدىن ئۈسۈپ ئاغرىتىۋەتتى، جان-پېنىم چىقىپلا كەتتى. سەۋر قاچام چېقىلدى. مەنمۇ توۋلىدىم:

— سەن مېنى قىستاۋەرمە! ئازازۇللۇق قىلىۋېرىدىغان بولساڭ ھەرگىز يۈز-خاتىر قىلمايمەن! ھېلى بىكار رەسۋالىقىڭنى ئاشكارىلىۋېتىمەن!

— مېنىڭ نېمە رەسۋالىقىم بار ئىكەن، ئاشكارىلا! قېنى ئاشكارىلىغىنە! — شۇ ئاچام توۋلاپ تۇرۇپ يەنە مېنى ئۈسكىلى تۇردى. مەن تىت-تىت بولۇپ قاتتىق توۋلىدىم:

— مەن سېنىڭ سىرىڭنى بىلىمەن، دادامنىڭ پۇلىنى قەيەرگە ئىشلەتكىنىڭنى بىلىمەن، ئويىنىشىڭنىڭ ئىسمىنى بىلىمەن، ۋېي گۇاڭشىيۇڭ...

شۇ ئاچام خۇددى توك تېپىۋەتكەندەك شۇئان مېنى قويۇۋېتىپ ئىختىيارسىز كەينىگە چېكىندى. كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، ھودۇقۇپ ۋەھىمە ئىچىدە ماڭا قارىدى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتى خۇددى ھەيۋە بىلەن ئېتىلىپ كەلگەن ئەمما قارشى تەرەپنىڭ ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى بايقاپ ۋەھىمىگە چۈشۈپ تېخىمۇ ئالاقزادە بولغان يىرتقۇچقا ئوخشاشتى. بۇ ھال دادامنىڭ گۇمانىنى قوزغىدى. ئۇ

سەگەكلىشىپ مەندىن سورىدى:
— يىپىلى، سەن بىرەر ئىشتىن خەۋەر تاپتىڭمۇ؟
شۇ ئاچام ئەندىكىپ كەتتى. ئۇ يەنە چۇقان سالدى:
— ئۇنىڭ گېپى يالغان! ئىغۋا! ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈۋاتىدۇ! پۈتۈنلەي قارىسىغا سۆزلەۋاتىدۇ، بۈگۈن مەن جېنىمنى ئۇنىڭغا تىكىپ قويدۇم...
ئۇ يەنە ماڭا ئۆزىنى ئاتىدىغاندەك ئەلپازدا ئىدى. ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەچكە مەن بولغۇلۇق بولدى، ئىنتىقام ئالغان ئىكەنمەن، ئاخىرىغا چىقىراي دېگەن نىيەتكە كەلدىم ـ دە، قولۇمنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىشقا تەييار تۇرغان هالدا بىلىدىغانلىرىمنى ئېيتىۋەتتىم:
— دادا! سىز ئەمدى ئۇنىڭغا ئىشەنمەڭ! ئۇ سىزنىڭ پۇلىڭىز بىلەن خەقنى بودىدى. ۋېي گۇاڭشيۇڭ دېگەننى باقتى. ئېرجيې سىزنىڭ بالىڭىز ئەمەس...
مېنىڭ سۆزۈم تۈگەـ تۈگىمەيلا شۇ ئاچام ماڭا ئېتىلدى. ئۇ خۇددى كۆزۈمنى ئويۇۋالىدىغاندەك بارماقلىرىنى كۆزۈمگە توغرىلاپ كەلگەنىدى، مەن قاتتىق چۆچۈپ بېشىمنى قاچۇردۇم. دەل مۇشۇ چاغدا دادامنىڭ بارماقلىرى شۇ ئاچامنىڭ يەلكىسىدىن قامالىدى. ئامالسىز قالغان شۇ ئاچام ئىختىيارسىز مەندىن قولىنى بوشاتتى. دادامنىڭ قاتتىق مۇجۇشى بىلەن ئۇ داد ـ پەرياد سالدى، مەن بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئىشىك قېشىغا بېرىۋالدىم. شۇ ئاچام چۇقان سېلىپ كۆكەملىك قىلدى:
— ئۇ ئىغۋا تېرىۋاتىدۇ! مېنىڭ خەق بىلەن ئويىنىغىنىمنى ئۇ كۆرۈپتۇمۇ؟ دەلىل ـ ئىسپاتى بارمىكەن؟ خۇدا كۆرۈپ تۇرۇپتۇ، ئەگەر ناشايان ئىش قىلغان بولسام، مېنى خۇدا ئۇرسۇن! قېنى ئۇ يۈزسىز دەلىل ـ ئىسپاتىنى قويسۇن!
— دەلىل ـ ئىسپات؟ — دېدىم مەن، — ئېرجيېغا قاراپ باق! ئۇنىڭ رەڭگى روهى دەلىل ـ ئىسپات! بۇنىڭغا قانائەتلەنمىسەڭ، قولۇمدا كۆپ ماتېرىياللار بار تېخى...

شۇ ئاچام بىر چىرقىراپ بولۇشقا چىكىندى . ئۇنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىدىن گۈزەللىك قاچتى . ۋەھىمە ۋە ئالاقزادىلىكتىن بۇرۇنلىرىمۇ كۆپۈشۈپ كەتتى . ماڭا مىختەك قادىلىپ تۇرۇپ قالدى ، ئۇ مەندىن قورقتى ! مەن ئاخىر ئۇنى قورقۇتتۇم . گەپ قىلماقچى بولۇپ ئاغزىمنى ئۆمەللەپ تۇرۇشۇمغا ، ئۇ ئەسەبىيلىك بىلەن توۋلىدى :

— ئۇنى توختىتىۋېلىڭلار ! ئۇنى سۆزلەتمەڭلار !

دادام شۇ ئاچامغا قاراپ ماڭدى ، ئۇنىڭ كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالغانىدى . ئۇ بىر سەكرەپلا شۇ ئاچامنىڭ يېنىغا باردى - دە ، يىلپىز كەبى ئەپچىللىك بىلەن ئىككى قوللاپ شۇ ئاچامنىڭ كانىيىدىن ئالدى . چىشلىرىنى چىشلەپ تۇرۇپ ، چىشلىرىنىڭ ئارىسىدىن سۆزلىدى :

— مەن سېنىڭ هارامزادىلىك قىلىۋاتقىنىڭنى ئاللىبۇرۇنلا بىلگەنىدىم . يۈرىكىڭنى قاپتەك قىلىپ مېنى كولدۇرلاتتىڭ . ئەمدى كۆر ، سەن مېنىڭ ئالدىمدا نەيرەڭ ئىشلىتىشكە پېتىندىڭ ، مانا بۈگۈن جېنىڭنى ئالىمەن !

ئىبرخاۋ ئاپىسىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئوقتەك ئېتىلىپ كەلدى . شۇ ئاچامنىڭ هاياتىغا خەۋپ يەتمەيتتى . چۈنكى ، دادام نېمىلا بولمىسۇن ياشىنىپ قالغان ئادەم ، ئىبرخاۋ بولسا ياش هەم قاۋۇل ئىدى . بۇ جېدەلنى كۆرۈشنى خالىمىدىم . مەن ئۇنى ئوبدانلا ياققانىدىم . ئەمدى ئۇنىڭ تۇتىشىپ ، لاۋۇلداپ كۆيۈشى ۋە پارتلىشىنى كۆرمىسەممۇ بولاتتى . شۇڭا ئۇلار پومداقلىشىپ كەتكەندە ، مەن بۇ ئىپلاس ، جىنايەتكە تولغان ۋە چاك - چېكىدىن بۆسۈلگەن ئۆيدىن غىپپىدە چىقىپ كەتتىم .

ئۆيگە كەلسەم ، خې شۇخۇەن مېنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن . ئۇ ئىشىكنى ئېچىپلا كۈلۈپ :

— هوي ، ۋەدىڭىزدە تۇرۇپسىز ، دېگەنىدەك هايال بولماي قايتىپ كەلدىڭىز . كەتكىنىڭىزگە بىر يېرىم سائەت بولدى . شۇ ئارىلىقتا مېنى قانچە قېتىم يادىڭىزغا ئالدىڭىز ؟ — دېدى .

ئۇنىڭ بىلەن چاقچاقلىشىشقا رايىم بارماي ، ئۆيگە كىرىپ پۇ-

تۇمنى تاپسىغا قويۇپ سۇپىدىلا ئولتۇردۇم ـ دە ، بېشىمنى تامغا يۆلەپ كۆزۈمنى يۇمدۇم . مەن شۇ ئاچامنىڭ سىرىنى ئاشكارىلىغۇچەتكەن بول-سامۇ ، مەندە ئىنتىقامدىن كېيىنكى شادلىق تۇيغۇسى ئەمەس ، بەلكى شۇ ئاچام دېگەن ئېغىزغا ئالغۇسىز سەت گەپلەر ۋە بولغان رەسۋاچىلىقلار كۆڭلۈمدە پەيدا قىلغان يىرگىنىش ۋە بىر خىل مەنىسىزلىك تۇيغۇسى بار ئىدى . خې شۇخۇەن مەگزىمنى سىلاپ :

— ئەمدىلا ياخشى بولغانىدىڭىز ، پىژ ـ پىژ ئاپتاپتا سىرتقا چىقىپ قويدىڭىز ، بىر قىسما بولۇۋاتامسىز نېمە ؟ مىجەزىڭىز يوقمۇ ؟ — دېدى .

— مىجەزىم جايىدا ، — كۆزۈمنى ئېچىپ ئېغىر ئۇھ تارتتىم ، — مەن يېڭىلا بىر ئېپلاس جايدىن قايتىپ كەلدىم . ئەمدى پاكىز بىر جايغا بېرىپ هاۋا ئالماشتۇرغۇم كېلىۋاتىدۇ . ئىككىمىز بىللە بېرىپ فاڭ يۈنى كۆرۈپ كەلسەك قانداق ؟

— ئۇلار سىزنى رەنجىتتىمۇ ؟

— مەن ئۇلارنى رەنجىتتىم ، بۇ دورەم ئۇلارنى بۇرنى ـ قۇلىقىغىچە تويغۇزدۇم . شۇخۇەن ، سىز مېنىڭ مەنتىقەمنى بىلىسىز : خەق ماڭا چېقىلمىسا ، مەنمۇ هەرگىز خەققە چېقىلمايمەن . ئەگەر خەق ماڭا چېقىلسا ، ئۇنداقتا مەن يۈز ـ خاتىر قىلىپ ئولتۇرمايمەن ، ئۆلسەممۇ بوزەك بولمايمەن .

— سىز شۇ هاممامنىڭ سىرىنى ئېچىۋەتتىڭىزمۇ ؟ — سورىدى خې شۇخۇەن ماڭا تىكىلىپ .

— خۇش بولاي ، « ئۇياق » نى هەرگىز تىلغا ئالماڭ ، بولامدۇ ؟ ئۇلار مېڭەمنى قوچۇۋەتتى ، شۇ تاپتا « ئۇياق » نى ئويلاشنى زادى خالىمايمەن . شۇخۇەن ، مېنى دېسىڭىز ، بۇلارنى سورىماڭ ، مەن ، فاڭ يۈنىڭ يېنىغا بارىمەن ، مەن بىلەن بىللە بارامسىز ؟

— بولدى ، ئەمدى سىرتقا چىقماڭ ، چىرايىڭىز بۆلەكچە بولۇپ كېتىپتۇ ، يېتىپ ئارام ئېلىڭ ، — ئۇ لېۋىنى چىشلىگىنىچە ماڭا سوئال نەزەرىدە تىكىلدى .

— سىز قاچاندىن بۇيان ئەزمە بولۇپ قالدىڭىز ؟ — دېدىم مەن تاقەتسىزلىنىپ ، — مەيلى سىز بارمىسىڭىز ، ئۆزۈم بېرىۋېرىمەن ، ئەمىسە مەن كەلگۈچە يەنە ئاپام بىلەن ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ !

— بولىدۇ ، بىللە باراي ! — دېدى خې شۇخۇەن سەۋرچانلىق بىلەن ، بىز ئاپامغا دەپ قويۇپلا ماڭدۇق ، كوچىغا چىققاندىن كېيىن رىكشا چاقىرىپ چۈشتۇق ـ تە ، جۇڭخېشياڭغا يۈرۈپ كەتتۇق ، خې شۇخۇەن فاڭ يۈ بىلەن تونۇشمايتتى ، بىراق مەن ئۇلارنى سىرتتىن تونۇشتۇرۇپ بولغانىدىم . رىكشا چۆەندۈەن كۆۋرۈكىدىن ئۆتكەندە ئىختىيارسىز بامبۇكزارلىق يولىغا قارىدىم ، بامبۇكزارلىق يولى ، × كوچا × نومۇرلۇق ئۆي ، ۋېي فامىلىلىكنىڭ ئۆيى قەيەردىدۇ ؟ شۇغىنىسى ، ئەمدى مەن بۇ ئىشلار ئۈستىدە باش قاتۇرۇشنى خالىمىدىم . ۋاقتىنچە ، ۋېي فامىلىلىك ۋە « ئۇياق » كۆزۈمدىن يوقالسۇن ، مەن كۆڭلۈمنىڭ ئارامى ۋە تىنچلىقىنى ئىزدەيمەن ، ئەمدى بۇ پەسكەشلىكلەر بىلەن كارىم يوق .

بىز فاڭ يۈنىڭ ئۆيىگە باردۇق ، ئۇ بىر سىقىم رەسىم سىزىدىغان قەلەمنى تۇتقان پېتى يۈگۈرۈپ چىقىپ ئىشىكنى ئاچتى . فاڭ يۈ بېشىغا لۆڭگە ئارتىۋالغان ، ھەرخىل بوياقلار چاچراپ ئالىچىپار بولۇپ كەتكەن پەرتۇق كىيىۋالغان بولۇپ ، خۇددى كەمەك ھەييارنىڭ ئۆزىگىلا ئوخشىشىپ قالغانىدى .

— ۋاھ ! قانداق ياسىنىش بۇ ؟ ئەرەبلەرگە ئوخشىشىپ قاپسەنغۇ ! — دېدىم مەن .

فاڭ يۈ قولىنى بېشىغا قويۇپ خۇشاللىق بىلەن :

— قېنى ئۆيگە كىرىڭلار ! يېڭىلا بېشىمنى يۇغانىدىم . رەسىم سىزىۋاتىمەن ! يېپىلىك ، سەن تونۇشتۇرۇشنى ئۇنتۇپ قالدىڭ ، شۇنداقتىمۇ پەرىزىمچە بۇياق خې ئەپەندىغۇ دەيمەن !

— شۇنداق ، — دېدى خې شۇخۇەن بېشىنى لىڭشىتىپ ، — ئۇنداقتا سىز فاڭ خېنىم بولىسىزكەن ـ دە ؟

— شۇنداق ! — دېدى فاڭ يۈ ۋە بىزنى سۇپىغا باشلىدى ، بىز ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدۇق ، ئۈچ ئېغىزلىق ئۆي بىر ـ بىرىدىن قالايمىقان

بولۇپ ، قەغەز پارچىلىرى ، كىتابلار ، رەسىم سىزىدىغان قەلەم ۋە بو-ياقلار كۆرۈنگەن يەردە چېچىلىپ ياتاتتى . . . فاڭ يۈ نىڭ ئىنى - سىڭىللىرى توڭگۇز - توپاقتەك قوغلاشماق ئوينىۋاتاتتى . قەغەز ئىشكىنىڭ قەغەزلىرى تىتىلىپ ياغاچ رامكىسى كۆرۈنۈپ قالغانىدى . لېكىن ئۇلار-نىڭ تۇرمۇشى ئىنتايىن خۇشاللىق ئىچىدە ئۆتەتتى . ئۆيگە كىرىشىمگىلا ، فاڭ يۈنىڭ كىچىك سىڭلىسى يۈگۈرۈپ كەلگىنىچە مېنى قۇچاقلىۋېلىپ ، قۇشقاچتەك ۋىچىرلاپ سۆزلەپ كەتتى :

— لۇ هەدە ! سىز ماڭا كەمپۈت بېرىمەن ، دېگەنىدىڭىز ، هەر قېتىم كەلگىنىڭىزدە ئۇنتۇپ قالىسىزغۇ !

— كېيىنكى قېتىم هەممىسىنى قوشۇپ ئالغاچ كېلەي ! — دېدىم مەن .

فاڭ يۈنىڭ ئۆيىگە كىرىشىمگە ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدىكى خۇشال كەيپىيات ماڭا تەسىر قىلدى ، بۇنىڭ بىلەن كاللامدىكى بايىقى سەت كۆرۈنۈشلەر تارقاپ ، كۆڭلۈم كۆتۈرۈلۈپ قالدى . فاڭ يۈ بىزنى هۇج-رىسىغا باشلاپ كىردى . ئۇلارنىڭ « مېهمانخانا » سى يوق ئىدى . ئۇ رەسىم سىزىدىغان رەخت ۋە ئەسۋابلىرىنى ئۆيىنىڭ بولۇڭىغا يىغىشتۇرۇپ قويۇپ ، بىزگە ئىككى ئورۇندۇق بوشىتىپ قويۇپ بەردى . مەن كونا ئا-دىتىم بويىچە سۇپىدىلا ئولتۇردۇم ، خې شۇخۇەنمۇ ماڭا ئوخشاشلا ئول-تۇردى . فاڭ يۈ بىزگە ئىككى ئىستاكان قايناق سۇ قۇيدى ۋە كۈلۈپ تۇرۇپ :

— قايناق سۇ بىلەن مېهمان قىلىدىغان بولدۇم ، بۇ ئەڭ قىممەت-لىك ئىچىملىك ، — دېدى .

كېيىن فاڭ يۈ قاشلىرىنى يىمىرىپ ماڭا قاراپ :

— نېمە بولدۇڭ ؟ بەكلا جۇدەپ كېتىپسەنغۇ ! — دېدى .

— ئەمدى سوراۋاتقىنىڭنى قارا ! يېرىم ئاي كېسەل بولۇپ يېتىپ قالدىم ، يوقلاپمۇ قويمىدىڭ !

— كېسەل بولۇپ قالدىم ؟ — دېدى ئۇ هەيران بولۇپ ، — سەندەك تۆمۈر ئادەمنىمۇ كېسەل يىقىتالامدۇ ؟ — ئۇ خې شۇخۇەنگە

قاراپ سورىدى ، — سىز كېسەل قىلىپ قويدىڭىزمۇ يا ؟

خې شۇخۇەن سەل تەمتىرەپ قالدى . ئۇ تېخى فاڭ يۈنىڭ تۈز-لىكىگە ئۆزلىشىپ كېتەلمىگەنىدى ! مەن گەپنىڭ تېمىسىنى يۆتكىۋەتتىم :

— فاڭ يۈ ، سەن خرىستىئان مۇخلىسى تۇرۇقلۇق ، نېمە ئۈچۈن ئىنجىلنى ئوقۇمايدىغان بولۇۋالدىڭ ؟

— هازىر مەن بۇ كىتابنى ئوقۇۋاتىمەن ! — فاڭ يۈ يېزىق شى-رەسىدىن بىر كىتابنى ئېلىپ ماڭا تاشلىدى .

مەن كىتابنى تۇتۇۋېلىپ تېمىسىغا قارىدىم :

« پېرىخونلۇق ، جادۇگەرلىك ۋە ئېزىتقۇلۇق »

— هوي ، — دېدىم مەن قېشىمنى ئۈچۈرۈپ ، — دىنىنى تەتقىق قىلىپ بولۇپ ، ئەمدى پېرىخونلۇقنى تەتقىق قىلغىلى تۇرۇپسەن - دە . ئىچىڭگە زادى قانداق شەيتان كىرىۋالدى ؟

فاڭ يۈ پەقەت باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ ئالدىرىماي سۆزلىدى :

— مەن پەقەت ئىنسانىيەتنى تەتقىق قىلىپ باقماقچىمەن . ئىنسان ھەقىقەتەن غەلىتە نەرسە ، بەزىدە ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ ، بەزىدە چەك-سىز قۇدرەتكە ئىگە بولىدۇ . بۇ كىتابتا نۇرغۇن مەدەنىيەتسىز مىللەتلەر-نىڭ پېرىخونلۇق بىلەن ئىنتىقام ئالغانلىقى يېزىلىپتۇ . ئوقۇۋېتىپ قورق-قىنىدىن ئادەمنىڭ قۇيقا چاچلىرى تىك تۇرۇپ كېتىدىكەن . مەن بۇ بىر نېمىلەرگە ئىشەنمەيمەن . لېكىن بۇلار كىشىنى ئىشەندۈرگۈدەك . . . مېنىڭچە ، ئىنسانلار ئىنتايىن قورقۇنچلۇق ئىكەن . ئۇلار ئاجايىپ - غارايىپ نەرسىلەرنى ئىجاد قىلىپ ئۇرۇشقا ياكى باشقىلارغا زىيانكەشلىك قىلىشقا ئىشلىتىدۇ ، ئەگەر بۇ دۇنيادا ئىنسانلار بولمىغان بولسا ، ئالەم تىنجىغان بولاتتى .

— مۇنداق بولۇشى ناتايىن ! — دېدى خې شۇخۇەن ، — هايۋانلارمۇ ئۇرۇش قىلىپ تۇرىدۇ !

— ئۇلارنىڭ ئۇرۇش قىلىشتىكى مەقسىتى هاياتلىق ئۈچۈنلا . ئىنسانلارنىڭ ئۇرۇش قىلىشتىن مەقسىتى بەك مۇرەككەپ . شەخسىي غەرەز ئۇرۇشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن ، ئارزۇ - ئارمانمۇ ئۇ-

روشقا سەۋەب بولۇشى مۇمكىن ، كىچىككىنە ئۆچمەنلىكمۇ ئۇرۇش قوزغىشى مۇمكىن . . . شۇڭا ، ئىنسانلار مەۋجۇت ئىكەن ، تىنچلىقتىن ئۈمىد كۈتكىلى بولمايدۇ ! — دېدى فاك يۇ پەلەكتىن زارلىنىپ .

— بولدى فاك يۇ ، سەن خۇددى بىزگە دەرس ئۆتكەندەك ، بەكمۇ جىددىي تېمىلار ئۈستىدە سۆزلەپ كەتتىڭ . مەن ئىنسانلار مەسىلىسىگە قىزىقمايمەن ! — دېدىم ئۇنىڭ گەپلىرىدىن خاتىرجەمسىزلىنىپ .

— بۇ مەسىلىگە قىزىقىشىڭ كېرەك ! — دېدى فاك يۇ ماڭا تىكىلىپ ، — سەن بەكمۇ خەۋپلىك ئادەم ! يىپىڭ ، ساڭا دەپ قويايكى ، « ئۆچمەنلىك » نى ھەل قىلىشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى « ئۆچمەنلىك » ئەمەس ، بەلكى . . .

— ۋاھ ! — ئۇنىڭ گېپىنى تارتىۋېلىپ كىنايە قىلدىم ، — بىرى سېنىڭ سول مەڭزىڭگە ئۇرسا ، ئەڭ ياخشىسى ئوڭ مەڭزىڭنىمۇ تۇتۇپ بەر ، بىرى ئاتاڭنى ئۆلتۈرسە ، ئاناڭنى شۇنىڭغا بەر . . .

فاك يۇ كۈلۈپ :

— يىپىڭ سەن ھەمىشە ئاشۇرۇۋېتىسەن ! قوي مۇنداق ئادەمنىڭ پەيزىنى ئۇچۇرىدىغان گەپلەرنى قىلمايلى ، يۇەنتۇڭ بۇتخانىسىغا بېرىپ ئويناپ كەلسەك دەيمەن ! سىلەرنىڭ كەيپىڭلار قانداق ؟ ھازىر سائەت ئۈچ يېرىم بولدى ، ئۇ يەرگە تۆتتە بارىمىز ، سائەت ئالتە ، يەتتىگىچە ئويناپ كەچكى تاماقنى قايتىپ كەلگەندە يەيلى . قانداق ، بارامدۇق ؟

— بارايلى ! — دېدىم مەن ئورنۇمدىن لىككىدە تۇرۇپ ، — شياۋچېننىمۇ ئېلىۋالايلى ! — شياۋچې فاك يۇنىڭ سىڭلىسى ئىدى .

ھەممە تەق بولدى ، بەش مىنۇتتىن كېيىن يۇەنتۇڭ بۇتخانىسىغا يۈرۈپ كەتتۇق . تاشيول ئىدارىسىنىڭ ئاپتوبۇسىغا چۈشۈپ ئاخىرقى بېكەتكە بارغاندىن كېيىن ، ئازغىنا يولنى پىيادە بېسىپ ، دۆڭگە قاراپ ماڭدۇق . شياۋچې خۇشاللىقىدىن سەكرەپ ئويناپلا كەتتى ، ئۇ يېشىل تاۋاردىن يوپكا كىيگەن بولۇپ ، بەئەينى يېشىل پاقىغا ئوخشىشىپ قالغانىدى . ئۇ ئۆپچۆرىمىزدە يۈگۈرۈپ يۈرۈپ ئىنتايىن كۈلكىلىك مۇنداق

بىر قوشاقنى ئېيتتى :

ناخشا ئېيتىمىز ئوڭ ـ تەتۈر دېمەي ،
دەريادىكى تاشلار دۆڭگە يۇمىلار .
ئۆتكىنىمدە تاغامنىڭ ئىشكىدىن ،
تاغ ئانام ھەدەپ مومامنى لىڭشىتار .
ئاي تولۇپتۇ ئاسمانغا يۇلتۇز پەقەت بىر ،
ساغرۇ ئاڭلاپ يېتەر ئاغزى ـ قۇلىقىغا .
ھەر كۈنى گاچا ئېيتقاندا ناخشا .

بىز ئۇنىڭ ناخشىسىغا كۈلۈپ ناھايىتى ھۇزۇرلاندۇق . خې شۈخۇەن شياۋچى بىلەن تېزلا چىقىشىپ كەتتى . ئۇ كىچىك بالىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدىكەن . شياۋچى بىلەن تاغىنىڭ يوتىسىدا كىچىك بالىدەك قوغلىشىپ ، قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ ئويىنىشىپلا كەتتى . بىردەمدىلا ئۇ ئىككىسى بىزدىن خېلىلا ئۇزاپ كەتتى . فاڭ يۇ ئۇلارغا قاراپ تۇرۇپ كېتىپ ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرىدى :

— يېپىڭ ، ئۇ ئىنتايىن يېقىملىق يىگىت ئىكەن !
— ساڭا تونۇشتۇرۇپ قويايمۇ ؟ — دېدىم مەن كۈلۈپ .
— يۈرىكىڭگە قولۇڭنى سېلىپ باق .
بىز يەنە بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن فاڭ يۇ سورىدى :
— يېپىڭ كۆڭلۈڭدە بىر ئىش باردەك تۇرىدىغۇ .
مەن لېۋىمنى چىشلىدىم . بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قارىدىم كۆكتە كىشىنىڭ مەسلىكى كەلگۈدەك ئاپئاق بۇلۇتلار ئۈزۈپ يۈرەتتى
— ئېيتقىنا ! قانداق بولسا توغرا بولىدۇ ؟ قانداق بولسا خاتا بولىدۇ ، — دېدىم مەن غەشلىكتە .
— سېنىڭ ئاجىزلىقىڭ شۇكى ، سەن ھەممىلا ئىشقا بەكمۇ جىددىي قارايسەن ، مەن ئېيتقان بىر چاقماق قەنت ھەققىدىكى تەمسىل ئېسىڭدىمۇ ؟ ئەگەر سەن كۆڭلۈڭنىڭ ئارامىنى ئىزدىسەڭ ، مۇھەببەت ۋە نەپرەت دېگەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىدىن خالىي بولۇشۇڭ كېرەك .

مەن گەپ قىلمىدىم ، يۈەنتۇڭ بۇتخانىسىغا كەلدۇق . بىر ئايلان-
غاندىن كېيىن پال ئاچقۇزدۇق . پالچىنىڭ تۇترۇقسىز گەپلىرى كۆڭ-
لۈمگە زادىلا ياقمىدى . بىردەم ئوينىدۇق . قۇياش ئاستا - ئاستا غەربكە
قىڭغىيىشقا باشلىدى . بىز ئايلىنىپ تاغنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ ، يۆگىمەچ-
لەر ئارىسىدىكى يالغۇز ئاياغ يول بىلەن ماڭدۇق . جىلغا جىمجىت ، ئادەم
يوق ئىدى . قۇشلارنىڭ ۋىچىرلاشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى . گۇگۇم ئال-
دىدىكى كەچكى قۇياشقا ۋە يىراقلاردىكى تولغىنىپ يۇقىرى كۆتۈرۈ-
لۈۋاتقان ئىسلارغا قاراپ كۆڭلۈمنى غەلىتە ۋە مەنىسىز بىر تۇيغۇ قاپلى-
دى . يوغان بىر تاشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ، پۈتۈن دىققىتىم بىلەن شۇ
تاپتا پەيدا بولغان بۇ غەلىتە تۇيغۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكى ئۈستىدە ئويلى-
دىم . مېنىڭ ئولتۇرغىنىمنى كۆرۈپ خې شۇخۇەنمۇ ، شاۋچىمۇ كېلىپ
يېنىمدا ئولتۇردى . فاڭ يۈ چىقىۋاتقان شامالغا قارىماي ئۆرە تۇراتتى .
شامال ئۇنىڭ يوپكىسىنى ۋە چاچلىرىنى يەلپۈمەكتە ئىدى . مەن بىپايان
ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپ قالدىم ، كۆڭلۈمنى بىرخىل سىرلىق كەيپىيات
قاپلىدى .

شۇ ئەسنادا ، يۈەنتۇڭ بۇتخانىسىنىڭ قوڭغۇرىقى چېلىندى . ھەر
تەرەپتىن ئەكس سادا ياڭراپ ، ئۇچار قۇشلار گۇررىدە ئاسمانغا كۆتۈ-
رۈلدى . گۇگۇم ۋاقتىدىكى قوڭغۇراق ئاۋازى سىرلىق خىياللىرىمنى تار-
قىتىپ ، بىردىنلا كۆڭلۈمگە ئۆزۈمنىڭ ئەرزىمەس بەندە ئىكەنلىكى ۋە
ياراتقۇچىنىڭ ئۇلۇغلۇقى ھەققىدىكى ئوينى سالدى . شۇئان ۋۇجۇدۇم-
دىكى ئۆچمەنلىك ، شۆ ئاچام ، لاۋۋېي ، دادام . . . ھەممىسى كۆڭلۈمدىن
كۆتۈرۈلۈپ ئۆزۈمنى يېنىكلەپ كىچىككىنە بىر نەرسىگە ئايلىنىپ ، بۇ
دۇنيادىن قۇتۇلغاندەك ، تېخى ئېچىلمىغان يېڭى بىر دۇنيادا قاڭقىپ
يۈرگەندەك ھېس قىلدىم ... قوڭغۇراق ئاۋازى توختىغاندىلا ، ئېغىر
خورسىندىم ، مەن گويا بىر نەرسىنى يوقىتىپ قويغاندەك ۋە بىر نەرسىگە
ئېرىشكەندەك ئىدىم . قولۇمنى ئېڭىكىمگە تىرىگىنىمچە خىيال دەرياسىغا
غەرق بولۇپ ئولتۇرۇپ قالدىم . بىردىنلا ئۆزۈمنىڭ قىلغان - ئەتكەنلى-
رىمدىن سەسكىنىپ كەتتىم . « ئۇياق » نىڭ ھازىر قانداق ھالەتتە ئى-

كەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتىم . شۇ ئاچام ناشايان ئىشلارنى قىلغان بولسىمۇ ، ئۇنىڭ سىرىنى ئاشكارىلايدىغان نېمە ھەددىم ؟ بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قارىدىم ، ئەرشتە خۇدا بارمۇ ؟ پۈتكۈل دۇنيادىكى مەۋجۇداتلارنى باشقۇرۇپ تۇرىدىغان كۈچ بارمۇ ؟ ئۇنداق بولسا ، خۇدانىڭ ئەمرى نېمە ؟ مەن خۇدانىڭ ئەمرى بويىچە ئىش قىلدىممۇ يوق ؟

فاڭ يۈ خىيالىمنى بۆلۈۋەتتى ، ئۇ مېنى تۇرتۇپ خې شۇخۇەن بىلەن شياۋچىنى كۆرسەتتى . ئۇ ئىككىسى روبىرو ئولتۇرۇپ « شاپىلاق » ئويۇنى ئويناۋاتاتتى . خې شۇخۇەن شياۋچىغا بىر باللار قوشىقى ئۆگەتتى :

شاپىلاق شاپىلاق ئويمان چەلپەك ،
سەن سات ئۇيا مەن ساتاي ئەڭلىك .
لۇجۇنى دەپ دەسمىدىن ئايرىلدۇق ،
چوشقا بېشىنى ئېلىپ غاجىلدۇق .
چىشىمىز ئۆتمەي قالغاندا ئاڭا ،
تاشلىدۇق پاققىدە ئۇنى دەرياغا .

قوشاقنى ئوقۇپ بولۇپ ئىككىسى ئۇچەيلىرى ئۈزۈلگۈدەك كۈلۈشۈپ كەتتى . فاڭ يۈمۇ كۈلۈپ كەتتى . بۇ دۇنيا نېمىدېگەن گۈزەل — ھە ! ئەگەر شۇ ئاچام مېنى تىللاپ ئاھانەت قىلمىغان ، دادام قامچىلىمىغان ، رۇپىڭ مەندىن يىگىت تالاشمىغان بولسا ، شۇ ئاچام بىلەن لاۋبېنىڭ ئەسكىلىكلىرى بولمىسا . . . بۇ دۇنيا ئىنتايىن گۈزەل بولغان بولاتتى . شۇندا مېنىڭ كۈلگۈم كېلەتتى ، پۇخادىن چىققۇچە كۈلەتتىم . ھازىر مېنىڭ ئويناپ — كۈلۈپ يۈرىدىغان چاغلىرىم ئىدى . شۇنداق ئەمەسمۇ ؟ لېكىن مەن كۈلەلمەيتتىم ، كۆزگە كۆرۈنمەس بىر ئارقان بىلەن باغلانغان ، چۈشەپ قويۇلغانىدىم . كۆڭلۈم شۇنچىلىك غەش ، ئۆزۈم شۇنچىلىك گاڭگىراپ قالغانىدىم ! گۇگۇم چۈشكەندە تاغدىن چۈشۈپ جۇخېشياڭغا كەلدۇق . خې شۇخۇەن بىزنى مېھمان قىلدى . كىچىك بىر ئاشخانىدا توپغۇچە تاماق يېدۇق ، خې شۇخۇەن بىر كوروپكا كەمپۈت

ئېلىپ شاۋچىغا بەردى . فاڭ يۇ بىلەن شياۋچىنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قو-
يۇپ ، ئاندىن قايتتۇق .

خې شۇخۇەن ئىككىمىز دەريا بويىلاپ ئاستا ماڭدۇق . خې
شۇخۇەن ئۆيگە چۆمگەن ، مەنمۇ پەرىشان ئىدىم . دەريانىڭ قىشىدا ئا-
شىق – مەشۇقلار جۈپ – جۈپ بولۇشۇپ ، قول تۇتۇشۇپ ، مۇرىسىنى –
مۇرىسىگە تىرەپ ، ئەلمىساقتىن تارتىپ قىز – يىگىتلەر ئارىسىدا بولۇپ
كېلىۋاتقان گەپلەرنى قىلىشىپ يۈرەتتى . مەن خې شۇخۇەنگە گەپ
قىلاي دەيتتىميۇ ، تىلىم تۇتۇلۇپ قالغاندەك ئاغزىمدىن گەپ چىقمايتتى .
كۆز ئالدىمدىن شۇ ئاچام بىلەن رۇپىڭنىڭ تۇرقى زادىلا كەتمەيتتى .
رۇپىڭ بۈگۈن ماڭا لاپپىدە بىر قارىدى ، مەن ئۇنىڭ بۇ قارىشىنى مەڭگۈ
ئۇنتۇيالمايمەن . ئۇنىڭ قارىشىدا ئۆچمەنلىكتىن ئەسەرمۇ يوق ، بىراق
كىشىنىڭ ئىچى سىيرىلغۇدەك ھەسرەتكە تولغانىدى ، بۇ ھال مېنى ئۆچ-
مەنلىككە تولغان قاراشتىنمۇ بەك ئازابلىماقتا ئىدى .

بىز قاشتىن تۆۋەنلەپ سۇ بويىغا چۈشتۇق . سۇ بويىدىكى چىم-
لىقتا ئاشىق – مەشۇقلار ئۈچۈن مەخسۇس تەييارلانغان چايخانىلار بار
ئىدى . چايخانا خوجايىنى خېرىدار چاقىرىپ تۇراتتى . خې شۇخۇەن :

— چايخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇپ چىقامدۇق ؟ — دەپ سورىدى .

مەن يا ماقۇل ، يا ياق دېيەلمىدىم . بىز چايخانىغا كىرىپ ئول-
تۇردۇق . ئۇ قولۇمدىن تۇتۇپ ، ماڭا تىكىلگىنىچە پەس ئاۋازدا :

— يېڭىڭ ، « ئۇياق » قا بېرىپ نېمە قىلغانلىقىڭىزنى ئەمدىغۇ
ئېيتىپ بېرەرسىز ؟ — دېدى .

مەن قاشلىرىمنى يىمىرىپ چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ :

— « ئۇياق » نى زادىلا تىلغا ئالمىسىڭىز بولمامدۇ ؟ مېنى ئارام-
خۇدا دەم ئالغىلى قويسىڭىزچۇ ؟ نېمە ئۈچۈن « ئۇياق » نىڭ كۆلەڭگىسى
بىزدىن نېرى كەتمەيدۇ ؟ — دېدىم .

شۇخۇەن جىمىپ كەتتى . ئۇزۇنغىچە ھېچقايسىمىز گەپ – سۆز
قىلماي قېتىپ قالغاندەك ئولتۇردۇق . چۆپلەرنىڭ ئارىسىدا بىر چېكەتكە
چىرىلدايتتى ، دەريادىن بىر كىچىك قولۋاق ئاستا ئۆتتى ، يۇلتۇزلارنىڭ

سۇدىكى شولىسى جىمىرلايتتى . . . شۇغىنىسى مۇنداق جىمجىتلىققا بەكمۇ كۆپ تىنچسىزلىقلار يوشۇرۇنغاندى . بىزنىڭ نەپەس ئېلىشىمىزمۇ يېنىك ۋە تەبىئىي ئەمەس ئىدى . خېلىدىن كېيىن ئۇ مېنى تۇتۇپ :
— سۇدىكى ئاينىڭ شولىسىغا قاراڭ ! — دېدى .
قارىسام ، مەۋج ئۇرۇپ تۇرغان دولقۇنلار ئارىسىدا ئورغاقتەك ئاي داۋالغۇپ تۇراتتى . سۇنىڭ دولقۇنلىشى بىلەن ئاي بەزىدە سوزۇنچاق كۆرۈنسە ، بەزىدە قاتلىنىشىپ كېتەتتى . ئاخىر ئۇنىڭ يۈزىنى بۇلۇت توسۇۋېلىپ ، ئاي كۆرۈنمەي قالدى . مەن كۆزۈمنى يۇمۇۋالدىم . كۆڭۈل ئاسمىنىنىمۇ ئاستا ـ ئاستا بۇلۇت قاپلىماقتا ئىدى .
ئۈچ كۈن ئۆتتى ، « ئۇياق » قا بېرىشقا زادىلا جۈرئەت قىلالمىدىم . « ئۇياق » نىڭ شۇ قالايمىقاندا نېمە بولۇپ كەتكىنىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتىم . تۈن نىسبىدە تاتلىق ئۇيقۇدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىپ ، يوتقاننى يېپىنچاقلىغىنىمچە قايتا ئۇخلىيالماي ئولتۇرۇپ كېتەتتىم . جىمجىت كېچىلەردە بەزىدە سەگەك ياتاتتىم ، بەزىدە ئېسىمنى بىلمەيمۇ قالاتتىم . ئۇيقۇدىن بىدار بولغان چاغلاردا غۇۋا يورۇق چۈشۈپ تۇرغان روجەككە تىكىلگىنىمچە ھاڭۋېقىپ ئولتۇرۇپ قالاتتىم ، پەرىشان ھالدا ئۆز ـ ئۆزۈمگە سوئال قوياتتىم : « نېمىلەرنى قىلدىڭ ؟ نېمە سەۋەبتىن ؟ »
نەتىجىدە ، چوڭقۇر ئويغا پېتىپ ، ئىش ـ ھەرىكىتىمنى قايتا ـ قايتا ئۆلچەپ چىقساممۇ ، ئۆزۈمنىڭ خاتالىقىنى تاپالمايتتىم . كۆزۈمنى يۇمساملا ، دادامنىڭ مېنى قامچىلىغىنى ، شۇ ئاچامنىڭ دىمىغىنى قېقىپ سوغۇق كۈلۈشلىرى ، ئېرجىيېنىڭ تىلىنى چىقىرىپ كالپۇكىنىڭ ئەتراپىدا ئايلاندۇرۇشلىرى كۆز ئالدىمدا پەيدا بولاتتى . شۇڭا ، كۈلۈپ قويۇپ ئۆز ـ ئۆزۈمگە دەيتتىم :
سەن توغرا قىلدىڭ ! ئۇلار رەزىل ئادەملەر ! شۇنچە چىدىماس ۋە زالىم دادام بۇ ئىشنى بولدى قىلارمۇ ؟ ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى گېزىتنى قولۇمغا ئېلىپ ، ئىختىيارسىز سەل جىددىيلىشىپ قالاتتىم . ئەگەر مەن ئىجتىمائىي خەۋەرلەر ئىستونىدىن دادامنىڭ شۇ ئاچامنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن-

لىك خەۋىرىنى كۆرسەم، تەئەججۈپلەنمەس ئىدىم. چۈنكى، دادام ئادەم ئۆلتۈرۈشنى ھېچنېمە چاغلىمايدىغان يىلپىز ــ دە! بىراق، گېزىتكە قانلىق دېلو يۈز بەرگەنلىك خەۋىرى بېسىلمىدى. بۇ ئۈچ كۈن ھەيران قالارلىق جىمجىتلىقتا ئۆتتى. ئېرخاۋ مېنى ئىزدەپ كەلمىدى. رۇپېكمۇ كەلمىدى. مۇنداق نورمالسىز جىمجىتلىق كىشىنى دەككە ــ دۈككىگە سالاتتى، يىقىنلاپ قالغان بوران ــ چاپقۇنىنىڭ شەپىسىگە ئوخشىشاتتى. مەن چىدىماي تۆتىنچى كۈنى كەچتە «ئۆياق» قا باردىم.

ئالەن چىقىپ ئىشىكنى ئاچتى، ئۇنىڭ بىلىقنىڭكىدەك كۆزلىرى تېخىمۇ پۇلتىيىپ كەتكەندى. مېنى كۆرۈپ بىرنېمە دېيىشكە تەمشىلىپ، ئاغزىنى ئۆمەللىدىيۇ، يەنە گېپىنى يۇتۇۋەتتى، كۆزلىرىنى غەلىتە چىمچىقلاتتى، مەن سەگەكلىشىپ سورىدىم:

ــــ غوجاڭ ئۆيدە بارمۇ ــ يوقمۇ؟

ــــ بار، ــــ دېدى ئۇ تۇكۇرۇكىنى يۇتۇپ ئارتۇق گەپ قىلىشقا جۈرئەت قىلالماي بۇرۇلۇپلا كىرىپ كەتتى.

مەن مېھمانخانىغا كىردىم، مېھمانخانىنىڭ ئىچى تىمتاس، بىرەر ئادەممۇ كۆرۈنمەيتتى. مېڭىپلىك بالىنتىسىدا يېتىپ قالغاندىن بۇيان، ئېلىكتر پاتېفون زىننەت بۇيۇمى قاتارىدا كۆرۈنۈشكە تىزىپ قويغاندەكلا تۇرىدىغان بولۇپ قالغانىدى. مەن مېھمانخانىدا بىردەم جىممىدە تۇرۇۋالدىم. بۇ ئۆيلەر ئەجەب جىمجىت ــ ھە! ھېچكىمنىڭ ئاۋازى يوق! دەھلىزنىڭ ئىككى يېنىدىكى ئۆيلەرنىڭ ئىشىكى مەھكەم يېپىلغان بولۇپ، سۈرلۈك ئىدى. يەلكەم كويۇشۇپ، كۆڭلۈمدىكى بىئاراملىق سىرتقا تېپىشكە باشلىدى.

دادامنىڭ ھۇجرىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئىشىكنى چەكتىم، جاۋاب چىقمىغاچقا ئىشىكنى ئاچتىم. ئۆينىڭ ئىچى قاپقاراڭغۇ ئىدى. دەھلىزدىن چۈشۈپ تۇرغان يورۇقتا شىرە ــ ئورۇندۇقلارنىڭ شەكلىنى ۋە دېرىزە پەردىسىنى غۇۋا پەرق ئېتەلىدىم. ئۆينىڭ ئىچىدىكى ھەممە نەرسە خىرە، ئۆي تىرىك جان يوقتەك جىمجىت ئىدى. بۇ ئەھۋالدىن ئەنسىزلىككە چۈشۈپ، ئىختىيارسىز جىددىيلەشتىم. بوران چىقىپ تۇرغان بۇ ئۆيدە

ئادەم بارلىقىغا ئىشەنگۈم كەلمەي رۇپىگىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ باقماقچى بو-
لۇپ كەينىمگە بۇرۇلدۇم ، ئەمدىلا قەدىمىمنى يۆتكىشىمگە ، توساتتىن
ئۆينىڭ ئىچىدىن تەمكىن بىر ئاۋاز ئاڭلاندى :

— يىپىك ، ئۆيگە كىر !

بۇ دادامنىڭ ئاۋازى ئىدى . مەن قاتتىق چۆچۈپ كەتتىم . دادام
يېزىق شىرەسىدىكى چىراغنى ياندۇردى ، شۇندىلا ئۇنىڭ يېزىق شىرە-
سىنىڭ كەينىدىكى بىر بۇلۇڭدا ماڭا قاراپ جىممىدە ئولتۇرغانلىقىنى باي-
قىدىم . مەن بىر ئۇھ تارتىۋېلىپ ئۆيگە كىردىم . دادام مەندىن كۆزىنى
ئۈزمەي ، بىر خىل تەلەپپۇزدا سۆزلىدى :

— ئىشىكنى يېپىپ بۇياققا كېلىپ ئولتۇر !

مەن ئىشىكنى يېپىپ ، دادامنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئولتۇردۇم . ئۇ
قېشىنى سەل يىمىرىپ ماڭا سىنچىلاپ قارىدى . ئۇنىڭ ئۆتكۈر ۋە سۇر-
لۇك كۆزلىرىنى كۆرۈپ كۆڭلۈم بىرقىسما بولدى . ئۇ گەپ - سۆز قىل-
ماي ماڭا بىرھازاغىچە قارىغاندىن كېيىن ئاستا :

— ھېلىقى ئادەمنىڭ ئادرېسىنى ئېيتىپ بەر ! — دېدى .

— نېمە ؟ — داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدىم . كاللام دەرمەھەل ئىشلە-
مىدى .

— شۆچىنىنىڭ ھېلىقى بىر نېمىسىنى دەۋاتىمەن !

— ھە ! — ئەمدى چۈشەندىم ، كۆڭلۈمگە ھەر خىل ئويلار
كەلدى . ئۇ ئادەمنىڭ ئادرېسىنى ئېيتىپ بېرەيمۇ ؟ دادامنىڭ تۇرقىدىن
ئەيمىنىپ قالدىم . ئۇ بەك جىددىي ۋە سۇرلۇك ئىدى .

ئۇ نېمە قىلماقچىدۇ ؟ نېمىمۇ قىلار ؟ ئېيتىپ بەرسەم ئاقىۋىتى
قانداق بولار ؟ بۇ ئويلار كاللامدىن خۇددى چاقماق چاقىغاندەك يالت قى-
لىپ ئۆتتى ، مەن ئويلىنىپ تۇرماستىنلا :

— بىلمەيمەن ! — دېدىم .

— بىلمەيمەن ؟ — دادام ماڭا مىختەك قادالدى . يالغان سۆز-
لەۋاتقىنىم ئۇنىڭغا ئايان ئىدى . ئۇ ماڭا بىرپەس سىنچىلاپ قارىغاندىن
كېيىن ، تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ ئىسنى پۈۋلىدى ، — يىپىك ، قانچە-

لىك بىلىسەن ؟ ھەممىسىنى ئېيت ؟
— پەقەت شۇ ئادەمنىلا بىلىمەن ! — دېدىم مەن لېۋىمنى چىشلەپ .
— ھە ، — دېدى دادام كۆزلىرىنى پورۇشتۇرۇپ ، — يىپىك ، كاللاڭدا قانداق پىلان بار ؟ قاچانغىچە ئېيتىشنى خالىمايسەن ؟
مەن دادامغا قارىدىم ، ئۇ ھەممىنى بىلمەكچى ئىدى . ئاغزىمنى چىڭ يۇمۇپ ، كۆز ئالدىمدا ئەھۋالنى تەھلىل قىلماقتا ئىدىم . توۋا ، نېمىشقا ئېيتىپ بەرمەيمەن ؟ ئېيتسام ، ئۇلار راسا ئۆرە - تۆپە بولۇشسا ، مەن مەقسىتىمگە يېتىپ ، ئىنتىقام ئېلىشنىڭ پەيزىنى سۈرمەمدىمەن ؟ ئەپسۇسكى ، ۋۇجۇدۇمدا پەيدا بولغان ئۆزۈمگە قارشى بىر كۈچ تۇپەيلى ، ئېيتاي دېسەممۇ ئاغزىمدىن سۆز چىقمايتتى . ئىبرخاۋنىڭ « قىلغانلىرىڭ يېتىپ ئاشىدۇ ، ئەمدى ئىنساپ قىلساڭ بولارمىكىن ! » دېگەن سۆزى ئېسىمگە كەلدى .
بېشىمنى ساڭگىلىتىپ ، مەقسەتسىزلا ئىككى قولۇمغا قارىدىم . دادامنىڭ ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى ، سۇرلۇك ۋە سوغۇق تەلەپپۇزدا :
— يىپىك ، سەن شۆچىننىڭ جىنايى پاكىتلىرىنى قانچىلىك ۋاقىتتا توپلىدىڭ ؟ — دېدى .
بېشىمنى كۆتۈردۈم ، قوشۇمامنى تۈرۈپ دادامغا سەپسالدىم ، داداممۇ ماڭا تىكىلىپ تۇراتتى . بىز خېلىغىچە شۇ تەرزدە بىر - بىرىمىزگە تىكىلىپ ، بىر - بىرىمىزنى دەڭسەپ كۆردۇق . ئاخىر دادام بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ ، چىشىنىڭ ئارىسىدىن سۆزلىدى :
— يىپىك ، مەن سېنىڭ ئىچ - باغرىڭنى ئېنىق بىلمەكچىمەن ! سەن نېمىدېگەن زەھەرلىك ! — ئۇ يەنە كۆزلىرىنى پورۇشتۇرۇپ ئاڭلىنار - ئاڭلانماس قىلىپ قوشۇپ قويدى ، — بەئەينى يىلپىز بالىسى ، چىش - تىرنىقى ئۆتكۈر يىلپىز بالىسى !
يىلپىز بالىسى ؟ دادامغا قاراپ داڭقېتىپ قالدىم . شۇنداقمۇ ؟ مەن يىلپىز بالىسىمۇ ؟ قارا يىلپىز لۇ جېنخۇانىڭ قىزى - بالا يىلپىز بولدۇمۇ ؟ يىلپىز بالىسى ؟ مېڭەم ئېلىشىپ كەتتى . راست ، دادام قېرى يىلپىز

بولغاندىكىن ، مەن ئۇنىڭ قىزى ــ دە ؟ مەنمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاشلا رەھىمسىز ، رەزىل ، زالىممۇ ! كۆڭلۈم پاراكەندە بولۇپ سەل گاڭگىراپ قالدىم . شۇ ھالدا تۇرغىنىمدا ، يان ئۆيدىن چىققان قاتتىق تاراقلىغان ئاۋازدىن چۆچۈپ كەتتىم . بۇ ئۆيدىن كىشىنىڭ قورققۇسى كەلگۈدەك بوغۇق ۋە ھايۋاننىڭ ھۆركىرىشىدەك ئاۋاز ئاڭلاندى . مەن ئۆزۈمنى توختىتىۋالغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ شۆ ئاچامنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى پەرق ئەتتىم . ئۇنىڭ ئۈنى پۈتۈپ ئاۋازى ئادەمنىڭ ئاۋازىغا ئوخشاشماي قالغانىدى . ئۇ ھاسىراپ ــ ھۆمۈدەپ تۇرۇپ تىللايتتى .

— لۈجېنخۇا ، ھەي ئىت ! ھۇ ھايۋاندىن تۆرەلگەن ، ئىشىكنى ئاچ ، ھوي پاسكىنا ئىت !

مەن ھەيران بولۇپ دادامغا قارىدىم ، دادام غاڭزىسىنى چىڭ چىشلىۋالغاچقا ، تاماكا ئىسىنىڭ كۆپ قىسمى بۇرنىدىن چىقىپ ، ئۇنىڭ كۆزلىرىنى ۋە ھېچنېمە تەسىر قىلمايدىغان ، مۇز يېغىپ تۇرىدىغان چىرايىنى قاپلىدى . شۆ ئاچامنىڭ ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى ، ئۇنىڭ دېمى كېسىلىپ كەتكەن بولسىمۇ كېكىردىكى يىرتىلغۇدەك تۇۋلايتتى :

— لۈجېنخۇا ، ھۇ ئەقىلسىز ! ئايال كىشى بىلەن بالىنى سولاپ قويۇشتىن باشقا ئىش قولۇڭدىن كەلمەيدۇ ، لۈجېنخۇا دېگەن ئىت ، ۋەھشىي ئىت ! غالجىر ئىت . . .

تېنىم شۈركۈنۈپ كەتتى . شۆ ئاچامنىڭ ئۈنى بەكلا پۈتۈپ كەتكەن ، ئۈمىدسىزلىك ۋەھىمە ۋە چوڭقۇر غەزەپكە تولغانىدى . مەن دېمىمنى ئىچىمگە تارتىپ :

— شۆ ئاچامغا نېمە بولدى ؟ — دېدىم .

— مەن ئۇنى ئېرجىي بىلەن سولاپ قويدۇم ، — دېدى دادام سوغۇققىنا ، — مەن ئۇلارنى كۆزۈمچە ئاچلىقتىن ئۆلتۈرىمەن !

مېنى تىترەك باستى ، كۆزلىرىمنى يوغان ئېچىپ دادامغا قارىدىم ۋە ئارانلا :

— سىز ، — سىز تۆت كۈندىن بۇيان ئۇلارغا تاماق بەرمىدىڭىزمۇ ؟ — دېدىم .

— ھەئە ، — دادام ماڭا ئالايدى ، — شۇنداق ! ئۇلارنىڭ ئۆلگە-
نىنى كۆرمەكچىمەن !
مەن دادامغا قاراپلا قالدىم ، ئۇنىڭ تەلەپپۇزى ۋە تۇرقىدىن تېنىم
جۇغۇلداپ ، ئالىقىنىمدىنمۇ سوغۇق تەر چىقىپ كەتتى . تىلىم كالۋالى-
شىپ گەپ قىلالماي قالدىم . يان ئۆيىنىڭ تېمىدىن تىرمىشىپ ئۆمىلىگەن
ئاۋاز ئاڭلىنىپ ، شۇ ئاچام ئەمدى تىللىماي يالۋۇرۇشقا باشلىدى :
— جېنىخۇا ، ئىشىكنى ئېچىڭ ! سىزمۇ ئادەمغۇ ، ۋىجدانىڭىز نەگە
كەتتى ! ئىشىكنى ئېچىڭ ، جېنىخۇا ! ئىشىكنى ئېچىڭ !
مەن چىدىيالماي ئورنۇمدىن سەكرەپ تۇردۇم . دادامغا گەپ
قىلاي دەۋاتسام ئىشىك ئېچىلىپ رۇپىڭ كىردى ۋە مېنى كۆرۈپ تۇرۇپلا
قالدى . ئاندىن ئاستا دادامنىڭ ئالدىغا باردى ، ئۇنى كۆرۈپ تېخىمۇ
ھەيران قالدىم ، ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ خۇددى ئالۋاستىغا ئوخشىشىپ
قالغان ، چولپان كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ ئىچىگە كىرىپلا كەتكەنىدى .
دادامنىڭ ئالدىدا غالىلداپ تىترەپ قول قوۋۇشتۇرۇپ تىترەك ئاۋازدا يې-
لىنىدى :
— دادا ، ئۇلارنى كەچۈرسىڭىزچۇ ! دادا ! ئۇلارنى ئۆلتۈرۈپ قو-
يىدىغان بولدىڭىز ! دادا ! سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي ! ئۇلارنى قويۇپ بې-
رىڭ ! سىزدىن خۇش بولاي ! — ئۇ يىغلاپ كەتتى ، قولىنىڭ كەينى
بىلەن يېشىنى ئېرتقاندىن كېيىن ، دادامنىڭ ئۇزۇن كۆڭلىكىنىڭ ئېتە-
كىنى ئىككى قوللاپ تۇتۇۋېلىپ يىغلاپ تۇرۇپ دادامغا قايتا يې-
لىنىدى ، — سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي ، دادا ! سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي !
— يوقال ! — دېدى دادام سوغۇق تەلەپپۇزدا خۇددى بىر ئىتنى
قوغلىغاندەك ، — رۇپىڭ ، كۆزۈمدىن يىراققا يوقال ، ئەگەر يەنە يېرىم
كېچىدە ئاپاڭغا تاماق بېرىدىغان بولساڭ ، سېنىمۇ قوشۇپ سولاپ قويە-
مەن !
— دادا ! — دېدى رۇپىڭ دۇدۇقلاپ ، — ئۇلار ئاچتىن ئۆلىدى-
غان بولدى ! ئاپام ئاچتىن ئۆلىدىغان بولدى ! ئۇلارنى قويۇۋەتسىڭىزچۇ ،
دادا ! — ئۇ يىلىنىشنىڭ كار قىلمىغانلىقىنى كۆرۈپ شارتتىدە ماڭا بۇ-

رۇلـدى ـ ده ، تـىزلىنىپ ئولتۇرغىنىچه يوپكامنى تارتىپ دېدى ، ـــ يېـ
پىلىڭ ، سەندىن ئۆتۈنەي ، مەن ئۇچۇن دادامغا گەپ قىلساڭچۇ ، ئۆتۈنۈپ
كېتەي !
مـەن بىئاراملىق ئىچىدە رۇپىگىنىڭ قولىدىن ئاجراپ بىر چەتكە
ئۆتۈۋالدىم . رۇپىلىڭ قولىنى يۈزىگە قويۇپ ئۈن سىلىپ يىغلاپ كەتتى .
مەن چىشلىرىمنى چىشلەپ :
ـــ دادا ، ئۇلارنى قويۇۋەتسىڭىز بولمامدۇ ! ـــ دېدىم .
ـــ ئوهوي ؟ ـــ دادام ماڭا قارىدى ، ـــ باغرىلىڭ يۇمشاپ قالدىـ
مۇ ؟ ـــ ئۇنىڭ ئۆتكۈر كۆزلىرى ماڭا مىختەك قادالغانىدى ، تېنىم تىـ
كەنلىشىپ كەتتى ، ـــ هوي ، سېنىڭمۇ باغرىلىڭ يۇمشايدىكەن ـ هه !
سـېنىڭ ئۈمىدىڭ مۇشۇ ئىدىغۇ ؟ سېنىڭ شۇنچە قىلغان ئەجرىڭدىن
مەقسەت شۇمىدى ؟ ئەمدى مەن ساڭا مۇنداق پەسكەشلىكلەرگە قانداق
تېتىيدىغىنىمنى كۆرسىتىپ قويىمەن !
ـــ شـۇنىسى ، ئۇلارنى ئاچتىن ئۆلتۈرۈپ قويىسىڭىز بولمايدۇ ،
مۇنداق قىلىش قانۇنغا خىلاپ ، ـــ دېدىم مەن زورىغا . لېكىن بۇ گەپنى
ئۆزۈمنىڭ « باغرى يۇمشاق » لىقىمنى ئاڭلاپ دېگەنلىكىمنى ياكى راستلا
دادامنىڭ « قانۇنغا خىلاپلىق » قىلىشىدىن ئەندىشە قىلىپ دېگەنلىكىمنى
بىلمەيتتىم .
ـــ قانۇنغا خىلاپ ؟ ـــ دادام قاشلىرىنى كۆتۈرۈپ ، دىمىغىنى
قـاقتى ، ـــ قانۇنغا خىلاپ بولسا بولىۋەرسۇن ! مەن بۇزۇقچىلىق قىلغان
خوتۇننى ئۆلتۈرسەم كىم مېنى بىرنېمە دېيەلەيدىكەن ؟
دادامنىڭ توۋلاپ تۇرۇپ قىلغان بۇ گەپلىرى شۇ ئاچامغىمۇ
ئاڭلاندى بولغاي ، شۇئان ئۇ بوغۇق ئاۋازدا يىغا ئارىلاش ۋارقىرىدى :
ـــ لۇ جېنخۇا ، بۇزۇقنى تۇتساڭ جۈپتى بىلەن تۇتامسەن !
بىگىسىڭ بولسا جۈپتى بىلەن تۇت ! مېنىڭ خەق بىلەن ئوينىغىنىمنى كىم
كـۆرۈپتۇ ؟ لۇ جېنخۇا ، سەن ئۇ جالاپ خوتۇنىڭ قىزى نېمىدەپ جۆيـ
لىسە شۇنىلا ئاڭلامسەن ! لۇ جېنخۇا ئەركىشىمۇسەن . . .
دادام ئۇنىڭ تىلىغا پەرۋا قىلمىدى ، چىرايىدىمۇ هېچقانداق ئىپادە

كۆرۈلمىدى . رۈپىلك يەنىلا تىزلىنىپ ئولتۇرغىنىچە يىغلىماقتا ئىدى . شۇ ئاچامنىلك ئۈنى بارغانسېرى پۈتۈپ ئاۋازى پەسەيمەكتە ، تىلى بارغانچە بەزەپلەشمەكتە ئىدى ، شۇنچە گەپ قىلسىمۇ ، جاۋاب چىقمىغاچقىمكىن ، بىردىنلا ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ ئاغىل ـ تاغىل تووۋلاشقا باشلىدى :

ــ لۇ جېنخۇا ، هۇ قېرى ، قېرىپ ماڭغۇدەك هالىڭ قالمىغان تۇرسا ، مېنى خەق بىلەن ئوينىغىلى قويمامتىڭ ! سەن ۋېي فامىلىلىككە چېقىلىشقا جۈرئەت قىلالامسەن ، ئۇ سېنىڭ يۈلۈنۈڭنى ئۈزۈۋېتىدۇ ! نوچى بولساڭ ئۇنىڭ قېشىغا بارغىنا قېنى . جۈرئەت قىلالمايسەن ! سەن ئېرخاۋغىمۇ تەڭ كېلەلمىدىڭغۇ ! هۇ ئۆلەرمەن قېرى . . .

دادامنىڭ قويۇق قاشلىرى جۈپلەشتى ، كۆزلىرى كىشىنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك چاقناپ كەتتى ، ئاغزى مەهكەم يۇمۇلدى . شۇ ئاچامنىڭ تىلى ئېغىزغا ئالغۇسىز بولغانسېرى دادامنىڭ مەڭزىدىكى گۆشلىرى لىپىلداپ ، جاۋغىيى تۆۋەنگە تارتىلىپ ، چىرايى بەكمۇ ۋەهشىي ۋە قورقۇنچلۇق تۈس ئالدى . شۇ ئاچام ئېرخاۋنى تىلغا ئالغاندا ئۇنىڭ يۈزلىرى تېخىمۇ بەك تارتىشىپ كەتتى ، ئۇ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ رۈپىڭغا :

ــ بار ، ئاپاڭنىڭ ئاغزىنى باس ، بولمىسا جېنىنى ئالىمەن ! ــ دېدى .

رۈپىلك تىزلىنىپ ئولتۇرغىنىچە دىرىلدەپ تىترەپ ، بىر ئېغىز گەپمۇ قىلالمىدى . شۇ ئاچاممۇ تىللاشتىن توختىدى . دادامنىڭ سەۋر قاچىسى چېقىلىپ غەزىپى ئاشتى . ئۇ يېزىق شىرەسىنىڭ تارتمىسىنى تارتتى ـ دە ، ئىچىدىن بىر نەرسىنى ئالدى . مەن ئۇنىڭ قولىغا چىققان نەرسىنى كۆرۈپ قاتتىق چۆچۈپ كەتتىم . ئۇنىڭ قولىدىكى قاپقارا بىر تاپانچا ئىدى ! بۇ ماڭا تونۇش سولدىن ئوقلىنىدىغان تاپانچا بولۇپ ، ئون نەچچە يىلدىن بۇيان دادامغا هەمراھ بولغانىدى . رۈپىلك ئەقلىدىن ئازغاندەك تووۋلاپ دادامغا ئۆزىنى ئاتتى ، مەنمۇ ئىختىيارسىز تووۋلىۋەتتىم :

ــ دادا ، قورال ئىشلەتمەڭ !

« قورال » دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ قالغانمۇ ، شۇ ئاچامنىڭ ئاۋازى

شىۇئان ئۆچتى. غەزەپكە كەلگەن دادام شىرەنىڭ ئالدىدا ئادەمنى يەۋەتكۈدەك ئەلپازدا تۇرۇپ قالدى، تاپانچا شىرە ئۈستىدە تۇراتتى. جىددىيلىك شۇ ھالەتتە توختاپ قالدى، شۇ ئاچامنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. دادامنىڭ مەھكەم تۈرۈلگەن قوشۇمىسى سەل ئېچىلدى، شىرەدىكى تاپانچىنى ئىتتىرىپ قويۇپ، ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردى. مېنىڭمۇ يۈرىكىم ئورنىغا چۈشتى. دادام رۇپىگىغا قاراپ قاشلىرىنى يىمىرىپ تولۇق بىلەن:

— رۇپىنىڭ، چىقىپ تۇر! يىپىڭ بىلەن قىلىشىدىغان گېپىم بار.

رۇپىڭ ماڭا ئەيمىنىپ قاراپ قويۇپ، قولىنىڭ كەينى بىلەن كۆزلىرىنى سۈرتتى ـ دە، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ گەپ ـ سۆز قىلماي چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ دەلدەڭشىپ ئاران كېتىۋاتقىنىغا قاراپ ئىچىم سىيرىلىپلا كەتتى، بۇ ھالىتىمنى سۆز بىلەن تەسۋىرلىگىلى بولمايتتى. دادام ماڭا قاراپ:

— ئولتۇر! يىپىڭ، — دېدى.

مەن ئولتۇردۇم، دادام بىرھازاغىچە ئويغا چۆككەندىن كېيىن كۆتۈلمىگەندە ئېغىر ئۇھ تارتتى. مەن تەئەججۈپتە دادامغا قارىدىم، شۇندىلا ئۇنىڭ ئىنتايىن سۇرۇن تۇس ئالغانلىقىنى بايقىدىم. دادامنىڭ بايىقى ياۋۇزلۇقىنىڭ ئورنىنى چارچاش، ئاجىزلىق ۋە ئۇنىڭ چىرايىدا زادىلا كۆرۈلۈپ باقمىغان غېرىبلىق ئىگىلىگەنىدى. ئۇ چېكىسىنى ئۇۋۇلاپ قويۇپ، بىزار بولغان تەلەپپۇزدا سۆزلىدى:

— ئادەم بەزىدە ھاماقەتلىكمۇ قىلىپ قويىدىكەن، مەن ئىلگىرى ئۇنىڭغا قانداقلارچە كۆزۈم چۈشكىنىنى، شۇنچە كۆپ پۇل خەجلەپ ئۇنى ئەبگا چاڭچىلە ئۆمىكىدىن قايتۇرۇپ چىققىنىمنى بىلمەيمەن، — ئۇ بىر نېمىنى ئويلاۋاتقاندەك توختاپ تۇرۇپ قالدى، كېيىن خۇددى ئۆز ـ ئۆزىگە گەپ قىلغاندەك بوش ئاۋازدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئۇنىڭ قاشلىرى ۋە ئۇچلۇقراق ئېڭىكى بەكمۇ ئوخشىشىپ...

ئۇ سۆزىنى توختىتىپ چوڭقۇر خىيالغا چۆمدى. مەن ھېچنېمىنى ئاڭقىرالماي، سوئال نەزەرىدە ئۇنىڭغا قارىدىم. ئۇ بىردىنلا جانلىنىپ

كەتتى :

ــ يېپىلغ ، سەن ئۆيىنىڭ بۇلۇڭىدىكى ئاۋۇ تۆمۈر ئىشكاپنى
كۆردۈڭمۇ ؟ كۆچمە مۈلۈكنىڭ ھەممىسى شۇنىڭ ئىچىدە ، كۆپ قىسمى
نەق پۇل ، ئەمدى مەن ھېچكىمگە ئىشەنمەيمەن ، مەن بۇلارنى كەلگۈ-
سىدە ساڭىلا قالدۇرماقچىمەن . ئەپسۇسكى ، ئۆمۈر بويى يىغقان دۇنيا-
رىمدىن قېپقالغىنى ئاران شۇ . يېپىلغ قېنى كۆرۈپ باق ! ــ دادام قوي-
نىدىن بىر باغلام ئاچقۇچنى ئېلىپ ، تۆمۈر ئىشكاپنى ئاچماقچى بولدى .

ــ بولدى ! دادا ، ــ دېدىم مەن ئۇنى توسۇپ ، ــ كۆرمىسەممۇ
بولىدۇ . ئىشكاپنىڭ ئىچىدىكى نەرسىلەر شۇ پېتى تۇرۇۋەرسۇن . مەن
ئۇنىڭ ئىچىدە پۇل بارلىقىنى بىلىپ قالساملا بولدى .

ــ ئۇنىڭ ئىچىدە پۇل بار ، ئەمما كۆپ ئەمەس ، ــ دېدى دادام
قايتا ئولتۇرۇپ ، ــ يېپىلغ ، مەن سېنى ئەمدى جاپا چەكتۈرمەي دەي-
مەن ، ــ ئۇ ئېغىر خورسىندى ، ــ ھازىر ، مېنىڭ سەندىن باشقا بالام
يوق . . .

ــ رۇپىلغ ، مېڭپىڭلارمۇ بارغۇ . . .

ــ ئۇلارنىڭ مېنىڭ بالام ئىكەنلىكىنى نەدىن بىلەي ! ــ دېدى
دادام قاملاشمىغان گەپنى قىلىپ ، ــ ئۇلارنىڭ ئاپىسى خەق بىلەن ئوي-
نىغان تۇرسا ، بالىلىرىنىڭ قايسى بىرىگە ئىشەنگىلى بولسۇن ! مېڭپىڭ
ئاپىسىغا ئوخشاش يۈزسىز بىرنېمە بولدى ، تالالىق بولماي تۇرۇپ قور-
ساق كۆتۈردى . رۇپىڭنىڭ نەرىمۇ ماڭا ئوخشىسۇن ؟ كىچىككىنە
ئىشلاردىمۇ كۆزىنىڭ سۇيىنى چىقىرىپ تۇرىدۇ . ئېرخاۋ بىر ۋاپاسىز ،
ئۇنى تېخىمۇ تىلغا ئالغىلى بولمايدۇ ! ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاڭلىسام غەزەپتىن
يېرىلغۇدەك بولىمەن . . . يېپىلغ بىر سەنلا ماڭا ئاز ـ تولا ئوخشىشى-
سەن . مەن سېنىڭ ئۆمۈر بويى يېمەك ـ ئىچمەك ، كىيىم ـ كېچەكنىڭ
غېمىنى يېمەي ئۆتۈشۈڭنى ئۈمىد قىلىمەن . . . ــ ئۇ يەنە بىرپەس ئويغا
پاتقاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، ــ كىچىك ۋاقتىمدا ئاتا ـ ئا-
نام يوق يېتىم ئىدىم ، كوچىلاردا سەرگەردان بولۇپ يۈرەتتىم . بىر كۈنى
بىر باينىڭ ئۆيىگە مېھمان چاقىرغانىكەن . مەن ئۇلار ئارقا ئىشىكنىڭ يې-

نىغا تۆكۈپ قويغان ئاشقان ـ تاشقان سەيلەرنى تېرىپ يەۋەتسام ئاش-
پېزى كۆرۈپ قېلىپ ، قىزىق لاخشىگىر بىلەن بېشىمغا سالدى . . . سەل
چوڭ بولغاندىن كېيىن بىر گېنېرالغا ئات باقار بولدۇم . بۇ گېنېرال مې-
نىڭ ئانچە ـ مۇنچە ساۋاتىمنى چىقىرىپ قويدى . ئۇنىڭ بىر قىزى بار
ئىدى . . . ـــ دادام بىردىنلا توختاپ قالدى . بۇ ، مەن ئاڭلاپ باقمىغان
گەپلەر ئىدى . ئىختىيارسىز ئۇنىڭغا قارىدىم . ئۇ بىرپەس ھاڭۋېقىپ
تۇرغاندىن كېيىن ، ئۆزىنى مەسخىرە قىلغاندەك ، بېشىنى چايقىدى ، ـــ
ئىشقىلىپ ، ئۆمرۈمدە مەن يەتكۈدەك ئازاب چەكتىم . يىپىڭ ، ئەمدى
سېنىڭ ئازاب چېكىشىڭنى خالىمايمەن . مەن سېنى پۇلدىن قىسىلدۇرماي-
مەن . . .
ـــ دادا ، سىز بۇ پۇللارنى قانداق يىغقان ؟ ـــ مەن خېلىدىن
بۇيان سورىماقچى بولغان سوئالنى قويدۇم .
ـــ پۇلنى دەمسەن ، ـــ دادام كۆزلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپ ماڭا قا-
رىدى ، ـــ بۇ پۇللار ھەر خىل يوللار بىلەن كەلگەن . بۇ دۇنيا سېنىڭ
پۇلۇڭنىلا تونۇيدۇ . پۇلۇڭنىڭ قانداق كەلگىنى بىلەن كارى يوق ،
چۈشەندىڭمۇ ؟ بۇ پۇللارنى ئۆزۈم تاپقان ! ئۇ چاغلاردا ، مەن ھەرقانداق
بىر يەرگە بارسام ، بايلار ماڭا تەقدىم قىلاتتى . . .
ـــ ئۇلار سىزنىڭ بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىشىڭىزدىن قورقۇپ پۇل
تەقدىم قىلىدىغان بولغىيدى !
ـــ بەلكى شۇنداقتۇر ! ـــ دادام سوغۇققىنا كۈلۈپ قويدى ، ـــ
ماڭا نامراتلىق ئەمەس پۇل كېرەك ئىدى .
مەن دادامدىن نەزەرىمنى يۆتكەپ تۆمۈر ئىشكاپقا قارىدىم . ئىش-
كاپتا پۇل ساقلىنىدۇ ، بۇ پۇللاردا قان ئىزلىرى بارمۇ- يوق ، بۇنى كىم
بىلسۇن ؟ دادام يۇمشاق ئورۇندۇققا يۆلەندى ، كۆزى ئاستا يۇمۇلۇشقا
باشلىدى . ئۇ ئىنتايىن چارچاپ كەتكەنىدى ، قاپقىنىڭ ئۈستىگە چۈش-
كەن يول ـ يول قورۇقلار كۆرۈنۈپ جاۋغىيى تۆۋەنگە قىيسايغانىدى . ئۇ
ئۇزاقىچە گەپ قىلمىدى ، مەنمۇ گەپ قىلمىدىم . مەن ئۇنى شۇ ھالدا
ئۇخلاپ قېلىشى مۇمكىن دېگەن ئويغا كېلىپ ، ئاستا ئورنۇمدىن تۇرۇپ

چىقىپ كەتمەكچى بولدۇم. دادام مىدىرلىمىدى. شىرەنىڭ يېنىغا كې‌لىپ، تاپانچىغا قاراپ بىرنەچچە دەقىقە تۇرۇپ قالدىم. تاپانچا! شۇم‌لۇقنى چىللايدىغان تاپانچا! مەن ئۇقنىڭ ئادەم بەدىنىگە كىرسە قانداق قورقۇنچلۇق ئىش بولىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتىم! قانداقلا بول‌مىسۇن، شۇ ئاچامنى ئۆلتۈرۈش نىيىتىدە ئەمەس ئىدىم. شۇڭا شۇبھە ئىچىدە دادامغا تۇيدۇرماي تاپانچىنى ئالدىم ـ دە، دادامنىڭ ھۇجرىسىدىن يېنىپ چىقتىم. دادام يەنىلا يۇمشاق ئورۇندۇقتا يۆلەنگىنىچە بىر خىل نەپەس ئېلىپ ئولتۇراتتى.

تاپانچىنى كۆتۈرۈپ رۇپىگىنىڭ ئۆيىگە كىردىم. رۇپىك كارىۋات‌نىڭ لېۋىدە چۇۋۇلغان چاچلىرى يۈزىگە چۈشكەن ھالدا داڭقېتىپ ئول‌تۇرغانىكەن. ئۇنىڭ نۇرسىز كۆزلىرى ئىنتىك ماڭا تىكىلدى. ئۇنىڭغا نېمە دېيىشىمنى بىلمەي بىرپەس تۇرۇپ قالدىم. كېيىن قولۇمدىكى نەس تاپانچا ئېسىمگە چۈشۈپ، تاپانچىنى ئۇنىڭغا سۇندۇم.

ــ بۇنى بىر يەرگە يوشۇرۇپ قوي، دادامنىڭ قولىدا تۇرسا، ئىش تېرىپ قويىدۇ.

رۇپىك تاپانچىنى ئېلىپ ئۇندىمەي بېشىنى لىڭشىتتى

ــ شۇ ئاچام تۆت كۈندىن بۇيان بىرنېمە يېمىدىمۇ؟

ــ ئالدىنقى ئىككى كېچە دېرىزىدىن تاماق سۇنۇپ بەرگەنىدىم. دادام بىلىپ قېلىپ قاتتىق ئاچچىقلاپ كەتتى. شۇنىڭدىن... ھېچنېمە بېرەلمىدىم، ـــ دېدى رۇپىك كېكەچلەپ.

ــ ئېرخاۋ نەگە كەتتى؟

ــ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. دادام ئۇنى قوغلىۋەتتى، ـــ دېدى ئۇ دەككە ـ دۈككە ئىچىدە، ـــ ھېلىقى كۈنى دادام ئاپامنى ئۆلتۈرۈپ قوي‌غىلى تاس قالغاندا، ئېرخاۋ ئاپامنى قۇتقۇزۇۋالدى. ئۇ كۈچلۈك بول‌غاچقا، دادامنىڭ قولىنى قايرىپ ئاپامنى ئاجراتتى... يەنە دادامنى ئىت‌تىرىۋەتكەنىدى. دادام تاپانچىسىنى چىقىرىپ ئۇنى ئاتىمەن دېدى. ئۇ كۈندىكى ئىشلار ھەقىقەتەن... بەك قورقۇنچلۇق! ئېرخاۋ قېچىپ چىد‌قىپ كەتتى. دادام ئۇنى بوسوغىغا دەسسەتمەيمەن دەپ توۋلىدى. ئېر-

خاۋمۇ تالادا تۇرۇپ ، بۇ ئائىلە پەسكەش ، زۇلمەت . . . ساراڭلار بىلەن تولغان ، سىرتتا ئۆلۈشكە رازىمەنكى ، ھەرگىز قايتىپ كەلمەيمەن ، دەپ تۋۇلىدى . شۇنىڭدىن بۇيان ئۇ زادى كېلىپ باقمىدى .

— ھە ! — دېدىم مەن ھەسرەت بىلەن تىنىپ .

رۇپىلىڭ ماڭا سىنچىلاپ قاراپ ، بوش ئاۋازدا يىغلىندى :

— رۇپىلىڭ ، بىر ياردەم قىلغىن ، دادامغا گەپ قىلىپ ئاپامنى بوشاتقۇزۇۋەتكىن ! ئىرجىپ ئۈچ كۈن يىغلىدى ، بۈگۈن ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ ئاڭلانمىدى . دادام راستلا ئۇلارنى ئاچتىن ئۆلتۈرىدىغان بولدى . يىپىڭ ، سەن ئاپامغا ئۆچ ، شۇنداقتىمۇ بىر ياخشىلىق قىلغىن ، سەندىن خۇش بولۇپ كېتەي ! دادام سېنىڭ گېپىڭنى يەيدۇ .

— مەن . . . — ئارسالدى بولدۇم ، — ئەتە كېلەي قانداق ؟

— يىپىڭ ، — سېنىڭ ياخشى نىيەتلىك ئىكەنلىكىڭ ماڭا ئايان ، شۇ . . . شۇخۇمەن توغرا ، مەن . . . مەن . . . ساڭا ئۆچلۈك قىلمايمەن ، پەقەت سېنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن يەنە . . .

ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاۋېرىشكە ئۇگايسىزلاندىم ، قولاقلىرىم قىزىپ ، بىر قىسما بولۇپ كەتتىم . ئىشىك تەرەپكە مېڭىپ :

— ئەتە كېلىمەن ! — دېدىم ئالدىراش .

شۇ ماڭغىنىمچە توختىماي مېھمانخانا ۋە گۈللۈكتىن ئۆتۈپ دەرۋازىدىن چىقىۋالدىم .

« ئۇياق » تىن يېنىپ ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن ، ئىنتايىن بىئارام بولۇپ كەتتىم . « ئۇياق » تىكى قالايمىقانچىلىق ۋە ياۋۇزلۇققا ، زاۋاللىققا تولغان كەيپىيات ئۆيلىمىغان يەردىن مېنى گاڭگىرىتىپ قويدى . بۇ ھالەتنى مەن پەيدا قىلغانىدىم . شۇڭا ، خۇشاللانسام بولاتتى . لېكىن مەندە ئىنتىقامدىن كېيىنكى شادلىقتىن ئەسەرمۇ يوق . خۇددى بىرنېمىدىن ئايرىلىپ قالغاندەك پەرىشان ، پاراكەندە ئىدىم . ئۇخلاش كېيىمنى كىيىپ ، كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇرغىنىمچە دېرىزە سىرتىدىكى ئاينىڭ نۇرىغا قاراپ خىيالغا پاتتىم . ئاپام يېنىمغا كېلىپ ئولتۇرۇپ سورىدى :

— نېمىلەرنى ئويلاۋاتىسەن ؟

— ھېچنېمىنى .
— « ئۇيـاق » تا بىرەر ئىش بولدىمۇ ـ قانداق ؟ — دەپ سو-رىدى ئاپام سەزگۈرلۈك بىلەن .
— ئازراق بىر ئىش بولدى ، — دېدىم دۇدۇقلاپ ، — دادام شۆ ئاچام بىلەن ئېرجىپنى سولاپ قويدى ، تېخى ئۇلارنى ئېتىۋەتمەكچى بولدى .
ئاپام چۆچۈپ كېتىپ سورىدى :
— نېمە ئۈچۈن ؟
— شۆ ئاچامنىڭ باشقا بىر ئەر كىشى بىلەن مۇناسىۋىتى بار ئە-كەن ، ئېرجىپ دادامنىڭ بالىسى ئەمەسكەن .
— بىراق ، — دېدى ئاپام چۆچۈپ ، — داداڭ قانداق بىلىۋاپتۇ ؟
— مەن دەپ بەرگەن .
ئاپام قاتتىق چۆچۈپ كەتتى ۋە كاپپىدە قولۇمنى تۇتۇۋېلىپ سورىدى :
— سەن قانداق بىلگەن ؟
— ئاپا ، — دېدىم مەن بوشقىنا ، — باشقىلار بىلمىسۇن دېسە ، ئۆزى شـۇڭ يـوروشى كېرەك ـ تە ! دۇنيادا مەڭگۈ ساقلىنىدىغان سىر يوق !
— شۇنىسى ، — ئاپام قوشۇمىسىنى تۈردى ، — ئۇنىڭ بىلەن نېمە چاتىقىڭ ؟ نېمىشقا ئۇنىڭ ئىشىنى ئاشكارىلايسەن ؟
— ئۇ مېنى ئانىسى جالاپنىڭ قىزى جالاپ ، دەپ تىللىدى ، مەن ئۇنىڭ قىلغان ئاھانىتىگە چىدىمىدىم ! ئۇنىڭ ئۈستىگە ، مەن ئۇنىڭغا شۇنداق ئۆچ ، ئۇنىڭدىن ئەنتىمنى ئالىدىغان پۇرسەت كەلگەندە ئۆتكۈ-زۈۋېتەتتىممۇ ؟
— يىپىڭ ، — ئاپام ماڭا سىنچىلاپ قارىدى ، — ئون يىلنىڭ ئالـدىدىلا مەن ئۇنىڭ باشقا بىر ئەر كىشى بىلەن مۇناسىۋىتى بارلىقىنى بىلەتتىم .
— نېمە ! — مەن تۈۋلاپ كەتتىم ، — ئۇ سېنى شۇنچە بوزەك

قىلىسمۇ ، ھەتتا ئۆيدىن قوغلاپ چىقارسىمۇ يەنىلا ئۇنىڭ رەسۋاچىلىقلىرىنى پاش قىلماي يۈردۈڭمۇ ؟

— خۇدانىڭ ئەمرىسىز قىل تەۋرىمەيدۇ ، مەن خۇدا ئەمەسمەن !

— ئۇنداقتا ، خۇدانىڭ ئەمرى مەن ئارقىلىق شۇ ئاچامنى جازالاش ئوخشايدۇ ! — دېدىم مەن ھەيران بولۇپ .

ئاپام ئۇنچىقماي بېشىنى چايقىدى .

— يېپىلىڭ ، سەنمۇ خۇدا ئەمەسسەن ! سەن تېخى شۇچىنىنىڭ « رەسۋاچىلىقلىرى » دېدىڭ . شۇغىنىسى ، بۇ دۇنيادىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىلا ئادىللىق بىلەن بولمايدۇ . ئويلاپ باققىن ، داداڭ ئۆمرىدە قانچە خوتۇن ئالغان ؟ ئۇ ئالغان خوتۇنلىرىنىڭ ھەممىسىگە سادىق بولغانمۇ ؟ ئۇنداق ئىكەن ، نېمە ئۈچۈن خوتۇنلىرى ئۇنىڭغا سادىق بولىدىكەن ؟ بۇ جەمئىيەت سادىق بولمىغان ئەرلەرنى ئەيىبلىمەيدۇ ، ئەكسىچە ، سادىق بولمىغان ئاياللارنى ئەيىبلەيدۇ . بۇ ئادىللىق ئەمەس ! يېپىلىڭ ، سەنمۇ شۇنداق ئەنئەنىۋى ئىدىيىدىمۇ ؟ شۇ ئاچاڭ نېمە ئۈچۈن داداڭغا سادىق بولۇشى لازىم ئىكەن ؟

مەن ئاپامنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ھەيران قالدىم . چۈنكى ، ئاپامنى مەن ئەزەلدىنلا ئىدىيىسى قاتمال ، « ياخشىچاق » ئايال دەپ قارايتتىم . ئۇنىڭ مۇنداق « دادىل » قاراشتا ئىكەنلىكىنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدىم . شۇڭا ، ئاپامغا پارقىراپ قاراپلا قالدىم ، خېلىدىن كېيىن :

— ئۇنداق بولسا سىنىمۇ دادامغا سادىق بولمىسا بولىدۇ دېگىلى بولامدۇ ؟ — دېدىم .

— مەن شۇچىنىگە ئوخشىمايمەن ، — دېدى ئاپام ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ ، — مەن ئەر - ئاياللار ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتكە ئانچە قىزىقمايمەن ، — ئۇ سەل توختىۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — توغرا ، ئەر - ئاياللار ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا مۇھەببەت بولۇشى ، بىر - بىرىگە سادىق بولۇشى كېرەك . ئەگەر بىر تەرەپتە ئاۋۋال ساداقەتسىزلىك كۆرۈلسە ، يەنە بىر تەرەپنى ئەيىبلىيەلمەيسەن ، شۇچىنىڭمۇ ئۆزىگە

تـوُشلۇق دەردى بار . ئۇ ئېرىدىن باشقا ، روھىي جەھەتتە ئۆزىنى ھېچ-نېمە بىلەن مەلىكە قىلالمايدىغان ئاياللاردىن . ئەمەلىيەتتە ، ئۇ « يامان » ئايـاللاردىنمۇ ئەمەس . ئۇ پەقەت بىلىمسىز ۋە چاكىنا ، بۇ ئۇنىڭ كىبىلىپ چىقىشى ۋە ئالغان تەربىيىسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك . . .

— ئاپـا ، سـەن يەنىلا پۈتۈن دۇنيادىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ياخشى ، جىنايەت ئۆتكۈزگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى ئەپۇ قىلىشقا بولىدۇ ، دەپ قارامسەن ! . . .

— يـېپىك ، — ئاپام قولىنى مۇرەمگە قويۇپ ئېغىر بېسىقلىق بىـ-لەن سۆزلىدى ، — سەن بىر نەرسىنى كۆزەتكىنىڭدە ئۇنىڭ سىرتقى كـۆرۈنۈشى بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي ، ئىچى - سىرتىنى تولۇق كۆرۈ-شۈڭ كېرەك !

— مەن ئۇنىڭ ئىچى - سىرتىنى تولۇق كۆرگىنىمدە ، سىرتقى كۆرۈنۈشىنى كۆرگەندىنمۇ بەكرەك ئازابلىنارمەن ، — دېدىم مەن ، — مەن بۇ دۇنيانىڭ قانچىلىك ئۆچمەنلىك ۋە جىنايەتكە تولغانلىقىنى ، كـىشى تەبىئىتىدىكى شەخسىيەتچىلىك ۋە رەھىمسىزلىكنى كۆردۈم . . .

— سېنىڭ كۆرگەنلىرىڭ يەنىلا دۇنيانىڭ بىر تەرىپى ، — ئاپام مېيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ كېيىن قوشۇمىسىنى تۈردى ، — قانداقلا بولمى-سۇن ، يېپىك ، سېنىڭ شۆچىنىنى جازالاشقا ھەققىڭ يوق . سەن « ئۇ-ياق » نىڭ ئەسلىدىكى تىنچ ھالىتىنى بۇزمساڭ ئوبدان بولاتتى .

— ئۇلار ئاۋۋال مـېنىڭ زىتىمغا تەگدى . ماڭا زىيانكەشلىك قىلدى . بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇلارنىڭ ئۆزى تاپقان بالا ، — دېدىم مەن ئۆزۈمـنى ئاقلاپ ، — ئۇلار مەندىن ئاغرىنمىسا بولىدۇ . ئاغرىنىشقا توغرا كەلسە ، ئۆزىدىنلا ئاغرىنسۇن ! ئاپا ! سەنمۇ سەۋەب - نەتىجە مۇناسىۋە-تىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىپ ، مېنى ئەيىبلىمە ! مەن ساڭا ئوخشاش كەڭ قورساق ئەمەس ، سېنىڭدەك ئۆزۈمنى توختاتمىغانمەن . ئاپا ، سەن ئۆمۈر بويى باشقىلارنى ئەپۇ قىلىپ كەلدىڭ ، ئۆمۈر بويى يول قويۇپ كەلدىڭ ، ئەپسۇسكى ، ئاخىر نېمىگە ئېرىشتىڭ ؟

ئاپام سۈكۈتكە چۆمدى . بىز بىرپەس جىمجىت ئولتۇرغاندىن

كېيىن ، ئاپام مېنى ئاستا باغرىغا بېسىپ ، مۇلايىم ۋە تەمكىن تەلەپپۇزدا :
— يىپىك ، مۇنۇ ئىككى گەپ ئېسىڭدە بولسۇن . بىرىنچىسى ، نېمە تېرىساڭ شۇنى ئالىسەن ! ئىككىنچىسى ، تەڭرىنىڭ جازاسىدىن ھېچكىم قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ ، — دېدى .
— بەك بەلەن سۆزلەر ئىكەن ، — دېدىم مەن ھەيران بولۇپ ، — بۇ سۆزلەرمۇ شۇ ئاچامنىڭ ئاقىۋىتىنى ئىسپاتلىمىدىمۇ ؟ ئۇ ئادەتتىكى چاغلاردا قىلغان ـ ئەتكىنىنىڭ دەردىنى تارتىۋاتامدۇ ؟
— شۇنىسى ، يىپىك ، — ئاپام ھەسرەت بىلەن سۆزلىدى ، — سەنچۇ ؟ سەن بۈگۈن نېمە قىلدىڭ ؟ كەلگۈسىدە نېمىگە ئېرىشەي دەيسەن ؟
مەن ھودۇقۇپ قالدىم . بىرھازادىن كېيىن ئارانلا :
— ئاپا ، بولدى ، مېنى تولا باشلىمىغىنا ، — دېدىم .
ئاپام ماڭا ئەلەم بىلەن قارىدى . ئۇنىڭ كۆزلىرى قايغۇ ـ ھەسرەتكە تولغانىدى . ئۇ مۇرەمگە يېنىككىنە ئۇرۇپ قويۇپ :
— بولدى ، كەچ بولۇپ قالدى ، بالدۇرراق ئۇخلا ! كۆڭلۈڭ ئارامىغا چۈشكەندە ئوبدانراق ئويلاپ باقارسەن ! — دېدى .
ئاپام چىقىپ كەتتى ، مەن يەنىلا ئۇخلىيالمىدىم . تىزىمنى قۇچاقلىغىنىمچە ئاستا ـ ئاستا قوزغىلىۋاتقان ئاينىڭ شولىسىغا قاراپ جىمجىت ئولتۇردۇم . ئاپامنىڭ سۆزلىرى قۇلىقىمنىڭ تۈۋىدە ياڭرايتتى ، مەن نېمە قىلدىم ئەمدى ؟ راست ، نېمە قىلدىم ؟
مەن ئاسمانغا قارىدىم . كۆڭلۈم تېخىمۇ بىئارام بولدى .

10

سەھەر ۋاقتى . كېچىنى ئوي ـ خىياللار بىلەن ئۆتكۈزۈپ كۆزۈم يېڭىلا ئېلىنىۋىدى ، ئىشكنىڭ قاتتىق قېقىلىشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ

كەتتىم . كارىۋاتتىلا ئولتۇردۇم ، ئۇيقۇسىزلىقتىن بېشىم قاپاقتەكلا ئىدى . ئاپام ئىشىكنى ئاچقىلى چىقىپ كەتتى ، مەن كارىۋاتقا يۆلەندىم ۋە جەز-
مەن خې شۇخۇەن كەلدى ، بىرنەچچە مىنۇت بولسىمۇ ئارام ئېلىۋالاي ، دەپ كۆزۈمنى يۇمۇۋىدىم ، بەكمۇ ھودۇققان بىرى بوراندەك كىرىپ كا-
رىۋېتىمنىڭ يېنىدا توختىدى . ئۇنى كۆرۈپ مەنمۇ قاتتىق چۆچۈپ كەت-
تىم . ئالدىمدا خې شۇخۇەن ئەمەس رۇپىڭ تۇراتتى .

ئۇ چىرايى ئۆلۈكتەك تاتىرىپ كەتكەن ، كۆزلىرى ۋەھىمىگە تولغان ، چاچلىرى چۇۋۇق ، كىيىملىرى رەتسىز ھالدا كارىۋېتىمنىڭ يې-
نىدا ھاسىرىغىنىچە تۇراتتى . كۆزۈمدىكى ئۇيقۇ ئاللىقاياقلارغا كەتتى
مەن تاقەتسىزلىكتە سورىدىم :

— نېمە بولدۇڭ ؟ بىرەر ئىش بولدىمۇ ؟

— ئاپام . . . ئاپام . . . — رۇپىڭ تىترەك ئارىلاش دۇدۇقلى-
دى . ئۇنىڭدىكى ۋەھىمە ماڭا ئۆتتى . ئەھۋالدىن قارىغاندا دادام شۆ ئا-
چامنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن ئوخشايدۇ ! مەن تېخىمۇ جىددىيلەشتىم :

— شۆ ئاچامغا نېمە بولدى ؟ تېز گەپ قىلساڭچۇ ؟

— ئۇ . . . ئۇ . . . — رۇپىڭ تىلىنى تېخىمۇ چايناپ دۇدۇق-
لىدى ، — ئۇ ئېرجىيې بىلەن ، ئېرجىيې بىلەن . . .

— ئېرجىيې بىلەن نېمە بولدى ، — توۋلىدىم تاقەتسىزلىنىپ .

ئاپام كىرىپ ، رۇپىڭغا تەسەللىي بېرىپ ئۇنىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويدى ۋە ئاستا :

— ھودۇقماڭ ، رۇپىڭ ، ئالدىرىماي سۆزلەڭ ! — دېدى .

— ئۇلار . . . ئۇلار . . . ، — ئۇ يەنىلا ئۆپكىسىنى باسالمىدى ، — ئۇ ئىككىسى ، ئىككىسى قېچىپ كېتىپتۇ !

— ھە ! — مەن ئېغىر نەپەس ئالدىم - دە ، تەنلىرىم بوشاشقان-
دەك بولۇپ ، كارىۋاتقا يۆلەندىم ، — مەن تېخى نېمە بولدىكىن ، دەپتى-
مەن . مېنى ئەجەبمۇ قورقۇتۇۋەتتىڭا ! قېچىپ كەتكىنى ئاچتىن ئۆلگى-
نىدىن ياخشى ئەمەسمۇ ؟ سەن خۇش بولساڭ بولغۇدەك .

— سەن ، تېخى نېمە ئىشلارنىڭ بولغىنىنى بىلمەيسەن ! — رۇ-

پىلك تىپچەكلەپ كەتتى ، تاقەتسىزلىنىپ يىغلىۋەتتى ، — چاپسانراق بارغىن ، بارغاندىن كېيىن بىلىسەن . دادام . . . دادا . . . بەك ئاچ- چىقلاپ كېتىۋاتىدۇ . ئەلپازى بەك قورقۇنچلۇق ! چاپسانراق بارغىن !

— زادى نېمە ئىش بۇ ؟ — دېدىم مەن دەر گۇماندا ، — شۇ ئاچام سولاقلىق ئەمەسمىدى ؟

— دېرىزىدىن چىقىپ كېتىپتۇ !

— دېرىزىدىن ؟ ئوغرىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن دېرىزىنىڭ سىر- تىدىن تۆمۈر رېشاتكا ئورنىتىلغان ئەمەسمۇ ؟

— رېشاتكىلارنىڭ ھەممىسىنى قومۇرۇۋېتىپتۇ ! — دېدى رۇپىلك بىتاقەت بولۇپ ، — تېزرەك بارساڭچۇ !

— يىپىلك ، چاپسانراق بېرىپ كۆرۈپ باق ! — دېدى ئاپام .

مەن ئىتتىك ئورنۇمدىن تۇرۇپ ، چالا - بۇلا يۇيۇنۇپ تاراندىم - دە م رۇپىلك بىلەن ئۆيدىن چىقتىم . رىكشا چاقىرىپ ئۇدۇل « ئۇياق » قا ماڭدىم . « ئۇياق »قا بارسام دەرۋازا ئوچۇق ئىكەن ، دادامنىڭ ھۆركى- رىشى كوچىغا ئاڭلىنىپ تۇراتتى . بىز ھويلىغا كىردۇق . مەن بۇرۇلۇپ دەرۋازىنى يېپىپ قويدۇم ، چۈنكى قوشنىلار بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ قاراۋاتاتتى . مېھمانخانىغا كىرىپلا نېمە قىلارىنى بىلمەي تىترەپ تۇرغان ئالەنگە كۆزۈم چۈشتى . ئۇ ، مېنى كۆرۈپ خۇددى نىجات تاپقاندەك سۆزلەپ كەتتى :

— خېنىم ، تېزرەك بېرىڭ !غوجام - غوجام ئادەم ئۆل- تۈرىدىغان بولدى !

رۇپىڭنىڭ پۇتلىرىدا جان قالماي ، ساپادا ئولتۇرۇپ قالدى . بۇ ئۆيدە دادام ئۆلتۈرگۈدەك ئادەم قالمىغانىدى . شۇڭا ، كۆڭلۈم سەل ئور- نىغا چۈشتى . ئىچكىرىگە كىرىپ كىشىنى چۆچۈتىدىغان ھالەتنى كۆر- دۈم . قولىغا چەيدو ئېلىۋالغان دادام ، ئۇخلاش كىيىمى بىلەنلا دەھلىزدە تۇراتتى . قولىدىكى چەيدو بىلەن ھەدەپ شۇ ئاچام سولانغان ئۆينىڭ ئىشىكىنى چاناۋاتاتتى . ئۇنىڭ ئەلپازى يامان ، چاچ ۋە ساقاللىرى تىك تۇرۇپ كەتكەن ، ئادەتتىكى چاغلاردىكى سوغۇققانلىقى ۋە جىددىيلىكى

ۋەھشىيلىككە ئايلانغانىدى . كۆزلىرى چاچراپ چىقىپ كېتەيلا دەپ قال-
غان بولۇپ ، بەئەينى يىرتقۇچتەك ھۆرپىيىپ تۇراتتى ، دەرغەزەپتە
توۋلاپ ھۆركىرەيتتى . بۇ ھال كىشىنى قورقۇنچقا سالاتتى . ئۇنىڭ ۋۇ-
جۇدىدا « ئىدراك » تىن ئەسەرمۇ يوق ، ساراڭنىڭ ئۆزىلا ئىدى . مەن
ئۇنىڭغا يېقىنلىششقا پېتىنالماي يىراقتا قاراپ تۇردۇم . ئۇ ئەقلىدىن ئاز-
غاندەك قىلاتتى ، ئۇنى بۇ ئەلپازىدىن ياندۇرالىشمغا كۆزۈم يەتمەيتتى .
قورققىنىمدىن لاغىلداپ تىترەپ كەتتىم . ئۇنىڭ غەزەپ بىلەن ھۆركى-
رىگەن ئاۋازى دەھلىزنى بىر ئېلىپ ، قۇلاقنى يېرىۋەتكۇدەك ئەكس سادا
قوزغايتتى :

— شۆچىن ! ھۇ ئىپلاس ! ئەسكى جالاپ ! قېنى چىق بۇياققا !
مەن سېنى قىيما قىلىۋېتىمەن ، قېنى چىقىپ باق ، سېنى ئۆلتۈرمەي قوي-
مايمەن ! بۇياققا چىق دەيمەن ! چىق بۇياققا ! چىق بۇياققا ! ھارامزا-
دەڭنى ئېلىپ چىق ! سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن . . . قېنى كېلىڭلار !

دادامنىڭ « كېلىڭلار » دېگىنى چوڭ قوشۇنغا قوماندانلىق قى-
لىۋاتقان چاغلاردىكى ئادىتى بولسا كېرەك ، ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ تىترەڭ-
گۈ ، زەئىپ ئاۋازدا مۇنداق دەپ توۋلىغىنىنى ئاڭلاپ ئىچىم سىيرىلىپ
كەتتى . مەن قولىدا چەيدونى پۇلاڭلىتىپ ئەقلىدىن ئازغان ھالدا تۇرغان
دادامغا قاراپ ، كۆزلىرىمنى پارقىراتقىنىمچە ئىختىيارسىز داڭقېتىپ تۇرۇپ
قالغاندىم . رۇپىڭ قېشىمغا كېلىپ مېنى تۈرتكەندىلا ئېسىمگە كەلدىم .
نائىلاج ئىككى قەدەم ئالغا چامداپ ، غەيرەتكە كېلىپ توۋلىدىم :

— دادا !

دادام مېنىڭ چاقىرغىنىمنى نەدىن بىلسۇن ، ئۇ يەنىلا قالايمىقان
توۋلاپ ئىشىكنى قارىسىغا چانماقتا ئىدى . مەن تېخىمۇ قاتتىقراق توۋ-
لىدىم .

— دادا !

بۇ دورەم دادام ئاۋازىمنى ئاڭلاپ ، ئىشىكنى چاناشتىن توختىدى
ۋە بۇرۇلۇپ ماڭا قاراپ تۇرۇپ قالدى . ئۇنىڭ چەيدو تۇتقان قولى دى-
رىلدەپ تىترەيتتى ، كۆزى مىت قىلمايتتى ، جاۋغىيى تارتىشىپ لىپىلداپ

تۇراتتى . مەن ئېغىر تىنىدىم ، سەل قورققۇم كەلدى . بىرھازادىن كېيىن ، ئارانلا :

— دادا ، نېمە قىلغىنىڭىز بۇ ؟ — دېدىم .

دادامنىڭ كۆز قارىچۇقى مىدىرلىدى . روشەنكى ، ئۇ ئاستا ـ ئاستا ئېسىنى يىغماقتا ئىدى . ئۇ مېنى تونۇدى ، تىنىك تۇرۇپ كەتكەن قاشـلىرى جايىغا كەلدى . كۆزىنى چىمچىقلاتتى ، شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ چىرايىدا چارچاش ، رايى يانغانلىق ئىپادىلەندى ، چەيدونى تۇتقىنىچە روھسىز كەيپىياتتا :

— يېپىلىك ، سەنمۇ ، — دېدى .

— دادا ، نېمە قىلىۋاتىسىز ؟ — قايتا سورىدىم .

— شۆچىن قېچىپ كەتتى ، — دېدى دادام تىلىنى چايناپ ، ئۇ يۈزىنى سىلىدى ، شۇ تاپتا ئۇ ئىنتايىن چارچىغان ۋە ئۈمىدسىزلەنگەـنىدى ، — ئۇ ئېرجىيېنى ئېلىپ قېچىپتۇ .

— تېپىلىپ قالار ، — دېدىم مەن ئارانلا ، دادامنىڭ قولىدىكى چەيدوغا دىققەت قىلىپ .

— تېپىلىپ قالار ؟ — دادام بېشىنى چايقاپ قوشۇمىسىنى تۈرـدى ، — ئۇ ئىشنى پىلانلىق قىلغان ، ئۇنىڭ تېپىلىشىغا ئىشەنمەيمەن ، ئەگەر ئۇ تېپىلسا ، ئۆلتۈرمەي قويمايمەن ! — دادام قولىدىكى چەيدونىڭ ئۆتكۈر ياكى گاللىقىنى مۆھاكىمە قىلىۋاتقاندەك ، چەيدونى كۆتۈرۈپ قاراپ قويدى . مەن تۈكۈرۈكۈمنى يۇتۇۋېتىپ :

— دادا ، چەيدونى ئالەنگە بېرىڭ ، شۆ ئاچام يوق تۇرسا ، چەيدو كۆتۈرۈۋالغىنىڭىز نېمىسى ، — دېدىم .

دادام بىر ماڭا ، بىر چەيدوغا قاراپ قويۇپ ، گەپ ـ سۆز قىلماي چەيدونى ئالەنگە ئۇزاتتى . قارىماققا ، ئۇ تەدرىجىي ھالدا تىنچلانماقتا ئىدى . شۇنداقتىمۇ ، بۇ تىنچلىقتا ئارتۇقچە چارچاش ۋە قۇدرەتسىز غەزەپ يوشۇرۇنغانىدى ، ئۇ ماڭا سىنچىلاپ قارىدى . كۆزلىرىدىن ھەسرەت ۋە مىسكىنلىك ئىپادىلىنەتتى :

— يېپىلىك ، ئۇ بەك رەھىمسىزلىك قىلدى ! ھەممە پۇلۇمنى سۇـ

پۇرۇپ ماڭدى ! ــ دېدى .
ــ نېمە ؟ ــ قاتتىق چۆچۈپ كەتتىم .
ــ ئۇنىڭغا ياردەم قىلغان ئادەم بار ، ئۇلار دېرىزىدىكى ئوغرىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بېكىتكەن تۆمۈر رىشاتكىنى قومۇرۇپ ، تۆمۈر ئىشكاپنى بۇزۇپ ئېچىپ ، بارلىق نەق پۇل ، زىبۇزىننەت ۋە ئالتۇنلارنى ئېلىپ قېچىپتۇ . قېنى كېلىپ قاراپ باق !
دادام شۇ ئاچامنىڭ ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى . مەن ئىشىكنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ئۆيگە قارىدىم . ئۆينىڭ ئىچى ئوڭتەي ـ توڭتەي ، ساندۇق ـ چامادانلارنىڭ ھەممىسى ئېچىلغان ، كىيىم ۋە باشقا نەرسىلەر قالايمىقان تاشلاقلىق ، ئىشكاپ ـ تارتمىلار ئۆرۈپ ـ چۆرۈلگەن ، خۇددى قاراقچىلار تەرىپىدىن تالان ـ تاراج قىلىنغاندەك . ئەھۋالدىن قارىغاندا ، ۋېي فامىلىلىك شۇ ئاچامنىڭ نەزەربەند قىلىنغانلىقىدىن خەۋەر تاپقان ، نەتىجىدە قول سالغان ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزۈپ ، ھېچنېمىنى قويماي پاك ـ پاكىز ئوغرىلىغانىدى . كىم ئۇنىڭغا خەۋەر يەتكۈزدى ؟ ئېرخاۋ يەتكۈزگەندىمۇ ؟ مۇمكىن ئەمەس ! ئېرخاۋ ۋېي گۋاڭشيۇڭ دېگەن بۇ ئادەمنى زادى بىلمەيدۇ ، ئېرخاۋ مۇنداق ئىشنى قىلىدىغانلاردىن ئەمەس . شۇ ئاچامنىڭ ئۆيىنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن ، دادامنىڭ كەينىدىن ئۇنىڭ ھۇجرىسىغا كىردىم . دادامنىڭ ئۆيىدە ھەممە نەرسە رەتلىك ، پەقەت تۆمۈر ئىشكاپلا بۇزۇپ ئېچىلغان ، ئىچى قۇپقۇرۇق ئىدى . مەن تۆمۈر ئىشكاپقا قارىغانچە يا يىغلىشىمنى ، يا كۈلۈشۈمنى بىلمەي تۇرۇپ قالدىم . دادام تېخى تۈنۈگۈنلا ماڭا بۇ ئىشكاپنى كۆرسىتىپ بۇنىڭ ئىچىدىكى پۇللار ساڭا تەئەللۇق دېگەنىدى ، بۈگۈن بولسا بۇ ئىشكاپ قۇرۇقدىلىپتۇ . كىشىلىك تۇرمۇشتىكى ئىشلار نېمىدېگەن كۈلكىلىك ـ ھە ! دادامنىڭ پۇللىرى قانداق شەكىلدە قولغا كەلگەن بولسا ، ئەمدى شۇ تەرزدە قولدىن كەتكەنىدى . بۇ ، بۇددىزمدىكى ھەر كىم قىلسا ئۆزىگە قىلىدۇ ، دېگەنلىكمۇ ؟ بىراق ، ھەقىقەتەن شۇنداق بولىدىغان بولسا شۇ ئاچام بۇنىڭدىن مۇستەسنا بولۇپ قاپتۇغۇ ؟
تۆمۈر ئىشكاپنىڭ يېنىغا كېلىپ زوڭزىيىپ قايرىپ بۇزۇۋېتىلگەن

قوْلوْپقا قاربدىم . روشەنكى ، بۇنى بىرى جابدۇق ئەكېلىپ قىلغانىدى . ئورنۇمدىن تۇرۇپ تۆمۈر ئىشكاپقا يۆلىنىپ بىرپەس ئويلانغاندىن كېيىن سورىدىم :

— دادا ، ساقچىغا مەلۇم قىلامدۇق ـ قانداق ؟

— ساقچىغا مەلۇم قىلامدۇق ـ ؟ — دادام تۇرۇپ قالدى ، — ساقچى ئۇنى تۇتۇپ كېلەلەمدۇ ؟

— بىلمەيمەن ، — دېدىم مەن بېشىمنى چايقاپ ، — يا تۇتۇپ كېلەر ، ياكى تۇتالماس . قانداقلا بولمىسۇن ساقچى بىزدىن قۇدرەتلىك . شۇ ئاچام ئەكەتكەن پۇلنى تاپىمىز ، دېسەك ، ساقچىغا مەلۇم قىلغىنىمىز تۈزۈك ، ساقچىغا . . . مەلۇم قىلساق ، سىزنىڭ نامىڭىزغا ياخشى بولماسـلىقى مۇمكىن . بۇ تەرەپلىرىنى ئويلىشىپ كۆرەرسىز .

دادام قاشلىرىنى يىمىرىپ بىرپەس ئويلانغاندىن كېيىن بىردىنلا :

— ساقچىغا مەلۇم قىلايلى ! مەن بۇ ئىتلارنىڭ قانۇننىڭ جازاسىغا تارتىلماي يۈرۈشىگە يول قويمايمەن !

مەن دەرھال ئالەننى ساقچىخانىغا بېرىپ دېلونى مەلۇم قىلىشقا بۇيرۇدۇم .

دادام يۇمشاق ئورۇندۇقتا گەپ ـ سۆز قىلماي ھاڭۋېقىپ ئولتۇـرۇپ قالدى . ئۇنىڭ بايىقى دەھشەت يېغىپ تۇرغان كۆزلىرى خىرەلەشـكەن ، مەھكەم يۇمۇلغان ئاغزىدىن قەتئىي مىجەزى بىلىنىپ تۇرسىمۇ ، ئەمما سەل ساڭگىلىغان جاۋغايلىرىدىن بەكمۇ ئامالسىزلىق ۋە غېرىبلىق ئەكس ئېتەتتى . مەن ئۇنىڭغا تىكىلگىنىمچە ، دادامنىڭ ئەمدى تاغلارنى ئىترەتكۈدەك قۇدرىتى قالمىغانلىقى ، يېگانە ، يار ـ يۆلەكسىز غېرىب بوۋايغا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى خىيالىمغا كەلتۈرگەن بولسامۇ ، ئېتىراپ قىلىشقا پېتىنالمىدىم . دادام كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ ئۇزۇن مۇساپىسىدە ، شۇنچە يىل سۇقۇنۇپ يۈرگەن ، ئالەمنى ـ مالەم قىلىۋەتكەنىدى ، ئەمدىـلىكتە ھەممىدىن قۇرۇق قالدى ! شۇ ئاچام بار ـ يوقنى يىغىشتۇرۇپ قاچتى ، ئىبرخاۋ ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىلدى . . . مەن تېخى ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈگەن قىز ! دادام ھەقىقەتەن بەكمۇ يېگانە ، بەكمۇ غېرىب ئىدى .

— هەي ! — دادام توساتتىن قاتتىق ئۇھ تارتتى ، خىيالىم بۆ-
لۈنۈپ چۆچۈپ كەتتىم . ئۇ ماڭا قاراپ بارماقلىرى بىلەن چېكىسىنى
ئۇۋۇلاپ قويدى ۋە ھەسرەت بىلەن سۆزلىدى ، — مەن ئانا ـ بالا ئىك-
كىڭلارغا پۇل تەييارلاپ كېلىۋاتاتتىم ، بانكىغا قويغان پۇلنىڭ ھەممىسىنى
سېنىڭ تويۇڭغا سوۋغات قىلماقچى ئىدىم . مانا ئەمدى ، — ئۇ يەنە ئۇھ
تارتتى ، — ھەممىسى تۈگىدى . ئۆمرۈمدە شۇنچە دەھشەتلىك جەڭ-
لەرنى قىلغان ، شۇنچە كۆپ يەرلەرگە بارغان ، زادى مەغلۇپ بولمىغانىد-
دىم . بۈگۈنكى كۈندە ، ۋاڭ شۆچىندەك بىر ئايالنىڭ قولىدا تۈگەشكى-
نىمنى قارىمامدىغان !

مەن گەپ ـ سۆز قىلمىدىم ، دادام سۆزىنى داۋاملاشتۇردى :

— ئەمدى سەن نېمە بىلەن توي قىلىسەن ؟

— دادا ، — مەن تاقەت قىلالمىدىم ، — خې شۇخۇەن مېنى ئا-
لىدۇ ، پۇلۇمنى ئالمايدۇ ، ئۇلار مېنىڭ قىز مېلىمغا كۆز تىكىپ تۇرمايدۇ .

— ياشلار پۇلنىڭ قەدرىگە يەتمەيسىلەر ، — دېدى دادام سوغۇق-
قىنا ، — پۇل بولمىسا ، ھاڭ بىلەن زاڭ يەمسەن ؟

دادامنىڭ بۇ سۆزى مېنى رېئاللىققا يۈزلەندۈردى . ئەگەر شۆ ئا-
چام بىر تىيىنمۇ قويماي ھەممىنى سۈپۈرۈپ ماڭغان بولسا ، بۇ ئائىلىدە
ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا يېمەكلىك ئۈزۈلۈپ قېلىش خەۋپى تۇغۇلاتتى .
ئۇنداقتا دادام بىلەن رۇيىڭنىڭ تۇرمۇشى قانداق بولىدۇ ؟ تېخىچە دوخ-
تۇرخانىدا ياتقان ، خۇن تەۋرەپ كېتىپ سالامەتلىكى ئەسلىگە كېلەل-
مەيۋاتقان مېڭپىڭ قانداق قىلىدۇ ؟ ئاپام ئىككىمىزنىڭ تۇرمۇشىچۇ ؟
مەسىلىلەرگە سەل قاراشقا بولمايتتى . گەرچە نۇرغۇن كىشىلەر پۇلنى
كۆزگە ئىلماي ، پۇل دېگەن قولنىڭ كىرى ، دەپ قارىغىنى بىلەن ، پۇل-
دىن ئايرىلغان ھامان مەسىلە چىقماي قالمايدۇ ! مەن قاشلىرىمنى يىمى-
رىپ سورىدىم :

— دادا ، باشقا يەرلەردە پۇلىڭىز يوقمۇ ؟ بانكىدىچۇ ؟

— يوق ، — دېدى دادام بېشىنى چايقاپ ، — پەقەت يۈزمىڭ
كوي پۇلنىلا ئۈچ ئۆلۈشلۈك ئۆسۈم بىلەن رەنىگە قويغان . بۇ ئىشنى

مەن بېجىرمىگەن ، قەرز ھۆججىتى شۆچىننىڭ قولىدا ئىدى . ھەر قېتىم-
لىق ئۆسۈمنىمۇ شۆچىن ئەكېلەتتى .

روشـەنكى ، بۇ پۇلنى ئۇنىدۇرۇۋېلىش ئاسانغا چۈشمەيتتى ، جازا-
نىخورلۇق قىلىشنىڭ ئۆزى ئىشەنچسىز ـ دە ! مەن تۆمۈر ئىشكاپقا يۆلەن-
گىنىمچە ، بېشىم قېتىپ تۇرۇپ قالدىم . قانداق قىلىش كېرەك ؟ شۆ ئاچا
بىزنى مۇشۇنچە ئېغىر چىلىققا قويۇپ قاچتى ، بۇنىڭدىن كېيىن قانداق
قىلىمىز ؟ شۆچىن بۇ رەھىمسىز ، ۋاپاسىز خوتۇن بىزنى ئەجەبمۇ داغدا
قويدى ـ ھە !

ساقچىلار كېلىپ تەپسىلىي سوراش ۋە تەكشۈرۈشنى باشلىدى
ئۇلار ئۆيىنىڭ ئىچىنى ئالا قويماي تەكشۈردى . ھەرە بىلەن كېسىلگەن
تۆمۈر رېشاتكىنىمۇ تەكشۈردى ، شۆ ئاچام بىلەن دادامنىڭ مۇناسىۋىتىنى
سورىدى ، ئالەننىمۇ تەپسىلىي سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن ، ماڭا قارىدى :

— سىز . . .

— لۇ يىپىڭ ، — دېدىم مەن ، — مەن لۇجېنخۇانىڭ قىزى .

— ھە ، — گەپ سوراۋاتقان ساقچى بىر دادامغا ، بىر ماڭا قاراپ
قويدى ، — ۋاڭ شۆچىن سىزنىڭ ئاپىڭىزمۇ ؟

— ياق ! — مەن بېشىمنى قاتتىق چايقىدىم ، — مېنىڭ ئاپام
ئەمەس ، رۇپېڭنىڭ ئاپىسى ! — دېدىم رۇپېڭنى كۆرسىتىپ .

— ئۇنىداقتا سىلەر ئاتا بىر ، ئانا باشقا ھەدە ـ سىڭىلمۇ ؟ —
ساقچى رۇپىڭ ئىككىمىزنى كۆرسىتىپ سورىدى .

— دۇرۇس ، — دېدىم مەن .

— ئۇنداق بولسا ، لۇ خېنىم ، — ساقچى ماڭا سوئال قويدى ، —
تۈنۈگۈن كېچىدە سىز بىرەر شەپە ئاڭلىمىدىڭىزمۇ ؟

— مەن بۇ يەردە تۇرمايمەن ، — دېدىم مەن ، — بۇ يەرگە
ئوغرى چۈشكەنلىكىنى بۈگۈن ئەتىگەن بىلدىم .

— ئۇنداق بولسا ، — ساقچى قاشلىرىنى يىمىردى ، — سىز قە-
يەردە تۇرىسىز ؟

ئادرېسىمنى ئېيتىپ بەردىم .

— سىز توي قىپتىكەنسىز ـ دە ؟
— كىم توي قىپتىكەن ؟ — دېدىم مەن ئاچچىقلاپ .
— ئۇنداقتا ، نېمە ئۇچۇن بۇ يەردە تۇرمايسىز ، هازىر كىم بىلەن تۇرۇۋاتىسىز ؟
— ئاپام بىلەن !
— هە ، — ساقچى بېشىنى لىڭشىتتى ، — سىزنىڭ ئاپىڭىزمۇ بار ئىكەن ـ دە .
مەن ئۇنىڭ سوئالىغا هەيران بولدۇم ، ئاپام بولمىسا مەن نەدىن تۇغۇلاتتىم ؟ ساقچى بەكمۇ سەۋرچان ئىدى .
— ئاپىڭىزنىڭ ئىسمى نېمە ؟ — سورىدى يەنە .
مەن تاقەتسىزلىنىپ :
— بۇ ئىشلار ئوغرىلىق دېلوسىغا قىلچە مۇناسىۋەتسىز ، سىلە، شۇ ئاچامنىڭ كەتكەن يېرىنى تېپىشىڭلار كېرەك ، هەدەپ ماڭا سوئال قويۇۋېرىشىڭلارنىڭ نېمە هاجىتى ؟
— ياق ! — دېدى ساقچى ، — بىز دېلو ئىشلىگەندە هەرقانداق بىر يىپ ئۇچىنى قويۇپ بەرمەيمىز
— ئاڭلاپ قويۇڭ ، — دېدىم مەن ، — ئاپام هەرگىز يېرىم كېچىدە كېلىپ تۆمۈر رىشاتكىنى قومۇرۇپ ، شۇ ئاچام بىلەن بالىسىنى ۋە دادامنىڭ پۇلىنى ئوغرىلاپ كەتمەيدۇ !
— هوي ؟ — ساقچى مېنى گېپىمدىن تۇتۇۋالدى ، — سىز تۆ-مۈر رېشاتكىنى باشقا بىرى قومۇرغانلىقىنى ، ۋاڭ شۇچىن قومۇرمىغانلىقىنى قانداق بىلىسىز ؟
— شۇ ئاچامنىڭ ئۇنچىلىك كۈچى يوق ، جابدۇقىمۇ يوق ! — دېدىم مەن .
— دېمەك ، سىز سىرتتىن كەلگەن شېرىكى بار دەپ جەزملەش-تۈرەلەمسىز؟،
— مېنىڭ پەرىزىم شۇنداق .
— بۇ هەقتە بىزنى ئازراق يىپ ئۇچى بىلەن تەمىن ئېتە-

لەمسز ؟ ـــ ساقچىنىڭ ئۆتكۈر كۆزلىرى ماڭا تىكىلدى ، شۇندىلا مەن ئۇنىڭ بەك يامان نىمە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم .

مەن دادامغا لەپپىدە قاراپ قويدۇم ، دادام قاشلىرىنى يىمىرىپ ، ماڭا سەپسىلىپ قاراپ تۇراتتى . كاللامنى قالايمىقان ئوي ـ خىياللار چۇلغىۋالدى ، مەن بىلىدىغان ئىشلارنى ئېيتايمۇ يوق ؟ ئېيتسام دادامنىڭ يۈزىگە سەتچىلىك بولامدۇ ؟ ئەگەر ئېيتمىسام ، شۇ ئاچام شۇنچە پۇلنى يېنىغا سېلىپ ، ئاشنىسى بىلەن قانۇن جازاسىدىن خالىي يۈرسۇنمۇ ؟ مەن ئارىسالدى بولۇپ تۇرغاندا ، دادام سوغۇق تەلەپپۇزدا ئېغىز ئاچتى :

ـــ يىپىڭ ، سەن يەنىلا شۇ ئوغرىلارنىڭ مەخپىيەتلىكىنى ساقلىماقچىمۇ ؟

مەن بېشىمنى سىلكىپ قويۇپ ئېيتىش نىيىتىگە كەلدىم .

ـــ راست ، مەن ئازراق بىلىمەن ، ۋېي گۇاڭشيۇڭ ئىسىملىك بىر ئادەم بار ، جۇڭخېشياڭ بامبۇكزارلىق يولى × كوچا × قورۇدا تۇرىدۇ . ئەگەر ئۇنى تاپقىلى بولسا ، مېنىڭچە شۇ ئاچامنى تېپىش تەسكە چۈشمەيدۇ .

ساقچى ئېيتقانلىرىمنى خاتىرىلىۋېلىپ ، قانائەتلەنگەن ھالدا ماڭا قاراپ قويدى ۋە كۈلۈمسىرىدى :

ـــ مېنىڭچە ، سىز تەمىن ئەتكەن بۇ يىپ ئۇچى بىلەن دېلونى پاش قىلىش ئانچە قىيىنغا چۈشمەيدۇ . ۋېي گۇاڭشيۇڭ بىلەن ۋاڭ شۆچىننىڭ مۇناسىۋىتى ئۈستىدە قانچىلىق بىلىسىز ؟

ـــ ھە ، ـــ دېدىم مەن كالپۇكۇمنى چىشلەپ ، ـــ ئېنىق بىلمەيمەن ، ئىشقىلىپ مۇناسىۋىتى بار . ئەگەر شۇ ئاچام ئۇ يەردىن تېپىلمىسا ، يەنە بىر يەر بار ، ئۇ يەرنىمۇ تەكشۈرۈپ باقسا بولىدۇ . جۇڭشەن شىمالىي يولى ×× دوختۇرخانىدا مېڭپىڭ ئىسىملىك بىر سىڭلىم بار ، ھازىر شۇ دوختۇرخانىدا ياتىدۇ . شۆ ئاچام ئۇنى كۆرگىلى بېرىپ قېلىشى مۇمكىن . ـــ ساقچى ئېيتقانلىرىمنى خاتىرىلىۋالغاندىن كېيىن ، نۇرغۇن مەسىلىلەرنى سۈرۈشتە قىلدى . ئاندىن قانائەتلەنگەن كەيپىياتتا قايتتى . تەكشۈرۈش جەريانىدا دادام باشتىن ـ ئاخىر سۈكۈتتە تۇردى .

ساقچى كەتكەندىن كېيىن مۇنداق دېدى :
ــ شۆچىن مېڭپېڭنى كۆرگىلى بارمايدۇ !
ــ سىز قانداق بىلىسىز ؟ ــ دېدىم مەن .
ــ ئۇ رۇپېڭنى تاشلاپ كەتكەن يەردە ، مېڭپېڭنى نېمە قىلاتتى !
دادام ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتكەندىن كېيىن ، رۇپېڭغا قارىدىم .
ئۇ ساپادا ئولتۇرۇپ يىغلىماقتا ئىدى . يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭ بېشىغا جىق ئىشلار كەلگەنىدى . مۇھەببەتتە ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغاندىن تارتىپ شۆ ئاچام قېچىپ كەتكەنگە قەدەر ئۇ جىددىيلىك ۋە ھەسرەت ئىچىدە ياشىدى . شۇڭا ئۇنىڭغا سوئال قويغۇم كەلمەيتتى ، لېكىن بەزى گۇمانلىق تەرەپلەرنى ئۇنىڭدىن سورىمىسام بولمايتتى .
ــ رۇپېڭ ، ــ دېدىم مەن ، ــ سەن شۆ ئاچامنىڭ خېتىنى توشۇدۇڭمۇ يوق ؟
پەرىزىمدىكىدەك رۇپېڭ بېشىنى لىڭشىتتى .
ــ كىمگە يەتكۈزدۈڭ ؟
ــ چىڭدۇ يولىدىكى بىر كوچىغا ، ــ رۇپېڭ قورقۇپ بوش ئاۋازدا سۆزلىدى ، ــ بىر قەھۋەخانىغا .
ــ ئاۋاق بىر ئادەمگە ، شۇنداقمۇ ؟
ــ ھەئە .
ــ خەتنى ئۇنىڭغا خاتا بېرىپ قويماسلىقىڭنى قانداق بىلدىڭ ؟
ــ ئاپام ئاۋۋال ماڭا ئۇنىڭ رەسىمىنى كۆرسىتىپ تونۇتۇپ قويدى .
ــ شۇ رەسىم بارمۇ ؟
رۇپېڭ ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ ، كۆزلىرىنى پارقىراتقىنىچە ماڭا قارىدى ، گۇمان بىلەن دۇدۇقلاپ سورىدى :
ــ سەن . . . سەن . . . ئۇ . . . رەسىمنى . . . ساقچىغا بەرمەكچىمۇ ؟
ــ شۇنداق قىلارمەن .
ئۇ مېنىڭ قولۇمنى تۇتۇۋالدى ، بارماقلىرىدىن سوغۇق تەر چى-

قىسىپ تۇراتتى ، يېلىنغان ھالدا :

— يىپىڭ ، قوي ! ساقچىغا دەپ بەرگەنلىرىڭ يېتىپ ئاشىدۇ ! — دېدى .

— مەن ساقچىنىڭ دېلونى پاش قىلىشىغا ياردەملىشىمەن !

— ئەگەر ئاپام قولغا ئېلىنسا ، سوتلىنامدۇ ؟

— سوتلىنىشى مۇمكىن .

— يىپىڭ ، — دېدى ئۇ قولۇمنى لىڭشىتىپ ، — ئاپامنىڭ كەينىگە چۈشمىسەڭ ، ئۆتۈنۈپ قالاي !

— رۇپىڭ ، — دېدىم مەن ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ ، قاشلىرىمنى يىمىردىم ، — سەن ھاماقەتلىك قىلما ! ئاپاڭ ھەممە پۇلنى يىغىشتۇرۇپ ئېلىپ ماڭدى . مېگپىڭ ئىككىڭلارنىڭ نېمە بولارىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىدى . ئۇنىڭ نەرىمۇ ئاپىغا ئوخشىسۇن ؟ ئۇ ئىنسان قېلىپىدىن چىققان نېمە !

— شۇنىسى ، — دېدى رۇپىڭ ئىنتىك ، — ئۇنىڭ بۇ يەردە تۇرغۇچىلىكى قالمىغان ، دادام بەرىبىر ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتەتتى ! ئۇ دادامدىن قورقىدۇ ، سەن بىلمەيسەن يىپىڭ ، ئۇ دادامدىن بەك قورقىدۇ !

— رۇپىڭ ، ئاپاڭ مېڭىش ئالدىدا ، ساڭا ھېچنېمىنى ئورۇنلاشتۇرمىدىمۇ ؟

— ئۇنىڭ ماڭغىنىنى مەن زادى بىلمىدىم . بۈگۈن ئەتىگەن ئۇنىڭ قاچقىنىنى ئالەن بىرىنچى بولۇپ بايقاپتۇ ! — دېدى ئۇ كۆز يېشىنى سۈرتۈپ .

— رۇپىڭ ، سەن يەنىلا ئاپاڭنىڭ يېنىنى ئېلىۋاتامسەن ؟ ۋاي بىچارە .

ئۇ قولىنى يۈزىگە قويىۋېلىپ ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى . بەكمۇ كۆڭلى بۇزۇلدى . ئۇ يىغا ئارىلاش مۇنداق دېدى :

— ئۇ . . . ئۇ . . . ئۇ ماڭا ئۆچ ، مەن . . . مەن . . . كارغا كەلمىدىم ، ئۇنىڭ . . . ئۇنىڭ . . . يۈزىنى تۆكتۈم ، چۈ . . . چۈ . . . نكى . . . شۇخۇەن . . .

بۇنى دەپلا ئۇ ئۆزىنى ساپاغا تاشلىدى ـ دە ، ھۆكرەپ يىغلاپ كەتتى . مەن ئۇنىڭ لىكىلداپ تۇرغان مۈرىسى ۋە ئاجىزلاپ كەتكەن بەدىنىگە قاراپ ، بىر ئىغىز گەپمۇ قىلالماي ئولتۇرۇپ قالدىم . رۇپىلىڭ ئوبدان ئەمما قورقۇنچاق ئىدى ، ھىچكىم بىلەن بىرنىمە تالىشىپ ئولتۇرمايتتى ، خۇددى تۆگۈلۈپ قىپىغا كىرىۋېلىپ ياشايدىغان قۇلۇلىگە ئوخشاشاتتى . شۇغىنىسى ، ئەمدى ئۇنىڭ دۇنياسى نابۇت بولغان ، قىپى مىجىلىپ كەتكەنىدى . راستتىنى ئېيتسام ، رۇپىگىنىڭ بۈگۈنكىدەك ئېچىنىشلىق ھالغا چۈشۈپ قېلىشىدا مىنىڭ مەسئۇلىيىتىم بار ئىدى . لېكىن ، پۈتۈن گۇناھ يالغۇز مەندىمۇ ؟ ئەگەر شۆ ئاچام بۇنداق ئەسكى بولمىغان ، دادام مىنى قامچىلىمىغان ، ئىككى تەرەپنىڭ رىئال تۇرمۇشىدىكى پەرق ماڭا ئۇنچە تەسىر قىلمىغان ، خې شۇخۇەنمۇ مەندە ھەقىقىي مۇھەببەت قوزغىمىغان بولسا . . . ھەممە ئىش ھازىرقىدەك بولمىغان بولاتتى . روشەنكى ، ھەرقانداق پاكىتنىڭ مەيدانغا كېلىشىدىكى سەۋەبلەر بىر تەرەپلىمىلا بولمايدۇ . بۈگۈنكى كۈندە شۆ ئاچام راھەتكە چىقتى ، شۇنچە كۆپ پۇلنى ئېلىپ ماڭدى ، ئۆيىنىشى بىلەنمۇ جەم بولدى . مىنىڭ قىلغانلىرىم ئۇنىڭ توققۇزىنى تەل قىلىپ قويدى .

رۇپىلىڭ ئۆكسۈپ يىغلاۋاتاتتى ، مەن سۈكۈتتە ئولتۇراتتىم ، ئىشىك قوڭغۇرىقى جىرىڭلىدى . مەن مىدىر قىلمىدىم ، ئالەن بىرىپ ئىشىكنى ئاچتى ، دەرپەردىلىك ئىشىكتىن ماڭا خې شۇخۇەنىڭ ئالدىراش كىرىۋاتقىنى كۆرۈندى . مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ مىھمانخانىنىڭ ئىشىكى يىنىغا باردىم .

— نىمە بولدى ؟ — دىدى خې شۇخۇەن ، — نىمە ئىش يۈز بەردى ؟ مەن يىڭىلا سىلەرنىڭ ئۆيىگە بارغانىدىم ، ئاپىڭىز بۇ ياقتا ئىش چىقىپتۇ دىدى ، يۈگۈرۈپ كېلىشىم . نىمە ئىش بولدى ؟

— ھىچقانداق ئىش بولغىنى يوق ، — دىدىم مەن ، — شۆ ئاچام ئۆيدىكى پۇلنى ئېلىپ قېچىپ كېتىپتۇ .

— راستمۇ ؟ — خې شۇخۇەن قوشۇمىسىنى تۈردى ، — قانچىلىك پۇلنى ئېلىپ كېتىپتۇ ؟

— بار مۆلۈكنىڭ ھەنىۋاسىنى ! — دېدىم مەن ئەلەم بىلەن كۈلۈپ .

خې شۇخۇەن مېھمانخانىغا كىردى ، رۇپىك ساپادىن بېشىنى كۆتۈردى ، ئۇنىڭ يۈز - كۆزى ياش يۇقى ئىدى . مۆلدۈرلەپ تۇرغان بىر جۈپ كۆزى خې شۇخۇەنگە تىكىلدى . بۇ ھالنى كۆرۈپ يۈرىكىم ئىختىيارسىز دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى . خې شۇخۇەن بىلەن ياراشقىنىمىزدىن بۇيان ئۇلار تېخى كۆرۈشمىگەنىدى . مەن ئۆزۈمگىمۇ چۈشەنىكسىز بىر خىل كۈنداشلىق بىلەن خې شۇخۇەننىڭ بۇ قېتىمقى كۆرۈشۈشتە ئۆزىنى قانداق تۇتىدىغانلىقىنى كۆرمەكچى بولۇپ سوغۇققىنا قاراپ تۇراتتىم ، خې شۇخۇەن رۇپىكنى كۆرۈپلا داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى . ئۇنىڭ نەزەرى رۇپىكنىڭ چىرايى ۋە بەدىنىدە ئايلاندى ، يۈزىنىڭ گۆشى تارتىشىپ لىپىلداپ كەتتى ، كۆزلىرىدە ئېچىنىش ئوتلىرى ياندى ، رۇپىكنىڭ سولغۇن ھالىتى ئۇنى ھاڭ - تاڭ قالدۇرغانىدى . ئۇ ، رۇپىك تەرەپكە ئىككى - ئۈچ قەدەم تاشلاپ چاقىردى :

— رۇپىك !

رۇپىك تىترىگەن ھالدا مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزلىرىنى خې شۇخۇەندىن ئۈزمەي ، ئۈنچىقماي تۇراتتى . خې شۇخۇەن ئاستىنقى كالپۇكىنى چىشلەپ ، بىرھازاغىچە تۇرغاندىن كېيىن ، بوغۇق ئاۋازدا :

— رۇپىك ، مېنى كەچۈرگەيسىز ، مەن . . . ئالدىڭىزدا ئىنتايىن خىجىلمەن ، بۇنىڭدىن كېيىن سىز ئۈچۈن بىرەر ئىش قىلىپ ، سەۋەنلىكىمنى يۇيۇش نىيىتىدىمەن .

ئۇنىڭ گەپلىرى بەكمۇ سەممىي ۋە چىن كۆڭلىدىن ئېيتىلدى . رۇپىك ئۇنىڭغا يەنە بىرپەس قاراپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ، قوشۇمىسىنى تۈردى ، بوش ئاۋازدا ئاڭلىنار - ئاڭلانماس ئىڭراپ قويۇپ ، بىردىنلا ئورنىدىن ئىرغىپ تۇردى - دە ، بۇرۇلۇپلا دەھلىزگە قاراپ يۈگۈردى . خې شۇخۇەن كەينىدىن قوغلىدى . مەنمۇ تەڭ ماڭدىم . رۇپىك ھوجرىسىغا كىرىۋېلىپ ئىشىكنى « جاق » قىلىپ يېپىۋالدى . ئۆيىنىڭ ئىچىدىن ئېچىنىشلىق يىغا ئاۋازى ئاڭلاندى .

خــې شــۇخۇەن كېلىپ ئىشــىكنى چــەكتى ، تەشــۋىشــلىنىپ چـــاقىردى :

ــــ رۇپىلك !

ــــ مەن بىلەن كارىڭىز بولمىسۇن ! ــــ ئۆيىنىڭ ئىچىدىن رۇپىلىڭ ـ نــىڭ ئاۋازى كەلدى ، ــــ ئىشىكىمنىڭ ئالدىدىن كېتىڭ ! مەن بىلەن كــارىڭىز بولمىسۇن ! كارىڭىز بولمىسۇن ! ــــ ئارقىدىنلا بوغۇق يىغا ئاۋازى ئاڭلاندى .

ــــ رۇپىلك ! ــــ خې شۇخۇەن تېخىمۇ ئەنسىرەپ يەنە ئۇنى چا ـ قىردى .

ــــ نــېــرى كېتىڭ ! ــــ رۇپىلك يىغلاپ تۇرۇپ توۋلىدى ، ــــ نېرى كېتىڭ ! ئۆتۈنۈپ قالاي !

خې شۇخۇەن يەنە بىرنېمە دېمەكچى بولۇۋىدى ، مەن ئۇنىڭ يې ـ ـنىغا بېرىپ ، قولۇمنى ئۇنىڭ ئىشىكنى تۇتۇپ تۇرغان قولىغا قويدۇم . خې شۇخۇەن ماڭا قارىدى ، مەن ئۇنچىقماي بېشىمنى چايقاپ بوش ئاۋازدا :

ــــ ئۇنى ئارامىدا قويۇڭ ! ــــ دېدىم .

خــې شۇخۇەن كۆزلىرىنى پىررۇشتۇرۇپ ماڭا قارىدى ۋە چېچىمى ـ ـدىن تۇتۇپ يۈزۈمنى ئۆزىگە قارىتىپ :

ــــ يــىپىلك ، ســـز مېــنى بىر جــىنايەتــچىگە ئايــلانــدۇرۇپ قويــدىــڭىز ! ــــ دېدى .

ئەمدىزە ئۇمۇ مەندىن كۆرۈۋاتقان ئوخشىمامدۇ ؟ مەن ئۇنىڭ قو ـ لىدىن ئاجراپ ، زۇۋان سۈرمەي دادامنىڭ ئۆيىگە ماڭدىم . خې شۇخۇەن يــېتىشىپ كېلىپ مېنى كەينىمدىن قۇچاقلىدى ، بېشىمنى بۇرنىمغا ئەپۇ سورىغاندەك چالا ـ بۇلا سۆيۈپ قويۇپ پىچىرلىدى :

ــــ يىپىلك ، ئىككىمىز دەۋزىقى بولۇپ كېتەيلى

مەن ئەلەم بىلەن كۈلۈپ قويۇپ :

ــــ دادامنى كۆرۈپ چىقساق قانداق ؟ ــــ دېدىم .

بىز دادامنىڭ ئۆيىگە كىردۇق ، دادام يۆلىنىپ ياتقان يۇمشاق ئو ـ

روُنـدۇقتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ خې شۇخۇەنگە سىنچىلاپ قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى ۋە :

— ھە ، مەن سىزنىڭ ئاۋازىڭىزنى ئاڭلىدىم ، — دېدى .

خې شۇخۇەن دادامنىڭ يېنىغا بېرىپ سەممىي تۇردە مۇنداق دېدى :

— چوڭ دادا ، ماڭا تاپشۇرىدىغان خىزمىتىڭىز بارمۇ ؟

— بار ، — دېدى دادام بوشقىنا ئاۋازدا ، — شۆچىن دېگەن ئوغرى خوتۇننى تۇتۇپ ، ئۇنىڭ كاللىسىنى ئەكېلىڭ !

— مۇنداق قىلىش قولۇمدىن كەلمەسمىكىن ، — دېدى خې شۇخۇەن نائىلاج كۈلۈپ تۇرۇپ ، — چوڭ دادا ، ئۇنى قويۇپ بېرىڭ ! ئۇنىڭدەك خوتۇننىڭ بار ـ يوقى قانچىلىق ئىش ؟

— ئۇ يېپىڭنىڭ قىز مېلىنى قويماي ئوغرىلاپ كەتتى ، ئەمدى سىز بىر تىيىنى يوق قىزنى ئالامسىز ؟ — دېدى دادام .

— چوڭ دادا ، — دېدى خې شۇخۇەن بېشىنى چايقاپ ، — پۇل دېگەن قولنىڭ كىرى ، ياشلار ئۆز تىرىشچانلىقىغا تايىنىشى ، ئائىلىسىنىڭ بايلىقىغا تايانماسلىقى كېرەك !

— يارايسىز ، ئەقلىڭىز بار ئىكەن ! — دېدى دادام چىشىنى چىشلەپ ، — سىز چوڭ گەپ قىلىشقا ئامراق ! قېنى ، كەلگۈسىدە قانداق نەتىجە قازىنىدىغانلىقىڭىزنى كۆرەرمەن ! خې شۇخۇەن ، شۇنى ئوچۇق ئېيتىپ قويايكى ، يېپىڭنى سىزگە تاپشۇردۇم ، سىز گەپنى چوڭ قىلدىڭىز ، كەلگۈسىدە ئۇنى جاپاغا قويسىڭىز ئەدىپىڭىزنى بەرمىگىنىمنى كۆرۈڭ !

— دادا ، مەن جاپادىن قورقمايمەن ! — دېدىم مەن .

دادام بىر ماڭا ، بىر خې شۇخۇەنگە قارىۋېتىپ ، بېشىنى لىڭشىتىپ :

— بولدۇ ! سىلەرنىڭ كارامىتىڭلارنى كۆرەي ! — دېدى ، ئاندىن تىترەپ تۇرغان قولىنى مۇرەمگە قويدى ، — يېپىڭ ، سىلەر ياش ، دۇنيا سىلەرنىڭ ، ئوبدان تىرىشىڭلار ! ئەمدى سىلەر كېتىڭلار ، ئۆزۈم

يالغۇز بىرپەس ئارام ئالاي .
مەن دادامغا قارىدىم ، ئۇ ئاجىز ۋە سولغۇن ئىدى . ئۇنىڭغا بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلماقچى بولدۇميۇ ، نېمە دېيىشىمنى بىلەلمىدىم . ئەزەلدىن ئۆزىنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقىغا تەن بەرمەي كېلىۋاتقان دادام ، ئەمدى ياشىنىپ قالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغاندەك ئىدى . مەن ئۇنىڭ ئاق كىرگەن چاچلىرىغا قاراپ ، ياش چېغىدا جەڭ مەيدانلىرىدا يۈرگەنلىرىدە ، تەقى ـ تۇرقىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلالماي قالدىم . شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئۆتكەنكى ھەيۋەتلىك قىياپىتىدىن ئەسەرمۇ قالمىغان ، ئىنتايىن چۈشكۈن ھالەتتە ئىدى .
دادام بىزگە قول ئىشارىتى قىلدى ، خې شۇخۇەن ئىككىمىز ئۇنىڭ ئۆيىدىن چىقتۇق . مەن ئاشخانىدىن ئالەننى تېپىپ قىرىق يۈەن بەردىم ۋە ئۇنىڭغا ئىلگىرىكىگە ئوخشاش نەرسە ـ كېرەك سېتىۋېلىپ ، دادام بىلەن رۇپىڭغا تاماق قىلىپ بېرىشنى بۇيرۇدۇم . ئەمدى ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى مەن ئورۇنلاشتۇرمىسام ، ھېچكىمنىڭ كارى بولمايتتى .
خې شۇخۇەن ئىككىمىز دەرۋازىدىن چىقتۇق ، دەرۋازىنىڭ قىزىل سىرلانغان قاناتلىرىنىڭ يېپىلغىنىغا قاراپ ، كۆڭلۈمدە خىلمۇخىل ھېسسىياتلار دولقۇنلاشقا باشلىدى . يېنىمدا گەپ ـ سۆز قىلماي كېتىۋاتقان خې شۇخۇەن ئېغىز ئاچتى :
ـــ دادىڭىز بەك ئاجىزلاپ كەتكەندەك تۇرىدۇ !
ـــ يېقىندىن بۇيانقى ئىشلار ئۇنىڭغا ئېغىر زەربە بولدى .
ـــ سىلەرنىڭ بۇ ئائىلەڭلار ، ـــ خې شۇخۇەن بېشىنى چايقىدى ، ـــ خۇددى بۇلۇت قاپلىغاندەكلا ، كېيىن قانداق بولارىنى بىلگىلى بولمايدۇ !
مەن ئىختىيارسىز بۇرۇلۇپ كەينىمگە قارىدىم . دۇرۇس ، ئۇپۇقتىن قاراپ بۇلۇت تورۇلۇپ چىقماقتا ، يامغۇردىن بېشارەت بېرىدىغان نەمخۇش شامال يۈزۈمگە ئۇرۇلماقتا ئىدى . قارىماققا ، يازنىڭ شىددەتلىك بوران ـ چاپقۇنى يېقىنلاپ قالغاندى . بۇ ھال مېنى بەكمۇ بىئارام قىلدى . خۇددى بىرنەچچە مىڭ جىڭلىق ئېغىر يۈك يەلكەمنى بېسىپ

تۇرغاندەك نەپسىم بوغۇلۇپ كۆڭلۈم غەش بولدى. قولۇمنى خېشۇخۇەننىڭ ئالقىنىغا قويدۇم. شۇ تاپتا مەن ئۇنىڭ كۆڭلۈمدىكى غەشلىكنى تارقىتىشنى ياكى مېنى بۇ كۆڭۈل غەشلىكىدىن خالاس قىلىشنى ئۈمىد قىلاتتىم.

— شۇخۇەن، — دېدىم مەن خۇنۇك ئاۋازدا، — مەن ئۆزۈمنى تېخى چۈشەنمەيتىكەنمەن.

— دۇنيادا تېخى ئۆزىنى ئېنىق چۈشىنىپ كەتكەن ئادەم يوق.

— سىز مېنى تاش يۈرەك، ئىنتايىن رەھىمسىز، بەك يامان دېگەنىدىڭىز، مەن شۇنداقمۇ؟

ئۇ توختاپ قالدى، كۆزلىرىمگە سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن، مېنى ئۆزىگە تارتىپ:

— سىز ئۇنداق ئەمەس، يېپيېڭى، سىز ئاق كۆڭۈل، ساپ دىل ۋە قىزغىن، — دېدى.

— راست شۇنداقمۇ؟ — دەپ سورىدىم ئېسەنكىرەپ.

— راست شۇنداق.

يولىمىزنى داۋاملاشتۇردۇق. قارا بۇلۇت تېزلا كۆتۈرۈلۈپ ئەتراپ خىرەلەشتى، بىز قەدىمىمىزنى جىددىيلەتتۇق. يىراقتا چاقماق چېقىلدى، بىلىنەر- بىلىنمەس گۈلدۈرماما ئاۋازى ئاڭلاندى. قارىماي ياتقۇزۇلغان يولدا باسقان قەدەملىرىمگە قاراپ كېتىۋېتىپ، بىردىنلا ئۆزۈم گويا ئىلگىرى بولۇنۇپ كەتكەندەك، بىرى ئالغا كېتىۋاتقاندەك، يەنە بىرى كەينىدە قالغاندەك غەلىتە بىر خىل سېزىم پەيدا بولدى. كەينىمگە بۇرۇلۇپ، ئارقامدا سوزۇلۇپ ياتقان يولغا قارىدىم، ئارقامدىكى يېپيېڭى ئاق كۆڭۈلمۇ ياكى ئالدىمدىكى يېپيېڭى ئاق كۆڭۈلمۇ؟ مەن بىلەلمەي قالدىم.

بىردەملىك گۈلدۈرمامىلىق يامغۇردىن كېيىن، كۆن ئۇبداقلا ئېچىلىپ كەتتى. مەن بىئاراملىق ئىچىدە ئۆيدە ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭاتتىم، بەزىدە دېرىزىگە يۆلەنگىنىمچە، هويلىغا چۈشكەن كۆن نۇرىغا قاراپ تۇرۇپ قالاتتىم. قورۇق تامنىڭ يېنىدىكى بىر تۈپ سېرىق، بىر تۈپ قىزىل قوناق گۈلى يامغۇردىن كېيىنكى ئاپتاپتا ئاجايىپ جۇلالىنىپ

تۇراتتى . كۆڭلۈمنى تىنچلاندۇرماقچى بولۇپ ماڭلىيىمنى دېرىزىگە يېقىپ بىرپەس جىم تۇردۇم . لېكىن ، كاللامنى چۇلغىۋالغان باش ـ ئايىغى يوق تەرتىپسىز ئويلارنى نېرى قىلالمىدىم .

شۆ ئاچا ، پۇلنى ئېلىپ قاچقان شۆ ئاچا ! بىر بوۋاينى ۋە قۇرۇقدالغان ئائىلىنى تاشلاپ نەلەردە يۈرىدىغانسەن ! شۆ ئاچا ، مېنى قاتتىق بىزار قىلغان شۆ ئاچا ! هازىر سەن يېنىڭدا پۇل ، ئەركىن ـ ئازادە ، كۆڭلۈڭدىكىدەك ياشىماقتىسەن ! . . . مەن بۇ دەردلەرگە قانداق چىداي ! دېرىزىدىن قاراپ تۇرغىنىمدا بىردىنلا كاللامدىن بىر خىيال چاقماق چاققاندەك يالت قىلىپ ئۆتتى . يۈگۈرۈپ تاپسىغا چۈشتۈم ـ دە ، ئايىغىمنى كىيىپ ئاپامغا :

— ئاپا ، مەن سىرتقا چىقىپ كېلەي ! — دەپ قويۇپلا ئالدىراش چىقىپ كەتتىم .

— يېپىڭ ، يەنە نەگە بارىدىغانسەن ؟

ئاپام دەرۋازىغىچە مېنى قوغلاپ كەلدى . ئەمما مەن يىراقلاپ كەتكەنىدىم . ئىنتىك كېتىۋاتىمەن ، قىزىق ئاپتاپ بېشىمنى ئايلاندۇرماقتا ، قارىماي ياتقۇزۇلغان يولدىن يامغۇردىن كېيىن ئىسسىق هاۋا كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى . مەن ئۇدۇل « ئۇياق » قا يېقىن جايدىكى × شۆبە ساقچى ئىدارىسىگە بېرىپ ، هېچنېمىنى ئويلاپ ئولتۇرمايلا ئىشكىنى ئېچىپ كىردىم . بۇ يەرنىڭ ئەتىگەن ئالەن دېلو مەلۇم قىلغان جاي ئىكەنلىكىنى بىلەتتىم . ئىشىم ئوڭغا تارتىپ ، ئەتىگەن مەندىن سوئال سورىغان ساقچىنى تاپتىم . ئۇ مېنى تونۇپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى . مەن ئىنتىك :

— شۆ ئاچامنى تاپتىڭلارمۇ ؟ — دەپ سورىدىم .

— تاپالمىدۇق ، — دېدى ساقچى بېشىنى چايقاپ ، — بامبۇكزارلىق يولىدىكى ئادرېسنى تەكشۈردۇق ، ۋېي فامىلىلىك ئۈچ كۈننىڭ ئالدىدا كۆچۈپ كېتىپتۇ . داۋاملىق تەكشۈرىۋاتىمىز

— هە ، — دېدىم مەن قاتتىق ئۈمىدسىزلىنىپ ، — مەن سىلەرگە ۋېي فامىلىلىكنىڭ × نومۇرلۇق قارا پايىدىسى بارلىقىنى ئېيتىشنى

ئۇنـتۇپ قاپتىمەن ، — مەن پابىدىنىڭ نومۇرىنى بىر ۋاراق قەغەزگە يې-
زىپ ساقچىغا سۇندۇم ، — ۋىي فامىلىلىك ئەتكەسچىلىك قىلىدۇ .
— نېمە ؟ — مېنىڭ بۇ سۆزۈم يەنە بىر ساقچىنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى ، بىرنەچچە ساقچى مېنى ئورىۋالدى ، — لۇ جېىم ، بۇ گەپنى ئېنىقراق دەپ بەرسىڭىز قانداق ؟
مەن تۆكۈرۈكۈمنى يۇتۇۋېتىپ ، قەھۋەخانىدا ئوغرىلىقچە ئاڭلى-غانلىرىمنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردىم . ئۇلار ئىنتايىن كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىدى ۋە ۋىي گۇاڭشيۇڭ بىلەن يەنە بىر ئادەمنىڭ سىياقىنى تەپسىلىي سورىۋالغاندىن كېيىن ، ماڭا ۋەدە بەردى :
— لۇ خېنىم ، خاتىرجەم بولۇڭ ، بۇ دېلو پاش بولىدۇ !
مەن بۇ دېلونىڭ پاش بولۇش - بولماسلىقىغا كۆڭۈل بۆلمەيتتىم ، پەقەت شۆچىن دېگەن ئىنسان قېلىپىدىن چىققان بۇ خوتۇننى تۇتۇۋې-لىشنىلا ئۈمىد قىلاتتىم .
ئەتىسى ئەتىگەندە ، مەن گېزىتنىڭ جەمئىيەت خەۋەرلىرى بېتىدە چوڭ خەتلىك بىر ماۋزۇنى كۆردۇم :

نام چىقارغان كاتتا گېنېرال قەرزگە تويماي ،
ئېلىپ كېتىپتۇ خانىمى پۇلنى قويماي .

ماۋزۇنىڭ يېنىدا ئارا ھەرپ بىلەن بېرىلگەن ئىككى ئىزاھات بار ئىدى .

بىر چاغلاردا خوتۇن - توقال دائىما يېنىدا ئاچقان قۇچاق ،
ئەمدىلىكتە كەتتى ئۇلار بايلىقنى قۇرۇۋقداپ يالغۇز تاشلاپ !

مەن چوڭقۇر ئۇھ تارتتىم « بىر چاغلاردا خوتۇن - توقال دائىما يېنىدا ئاچقان قۇچاق ، ئەمدىلىكتە كەتتى ئۇلار بايلىقنى قۇرۇۋقداپ يالغۇز تاشلاپ . » راست ، بۇ دادام ئىدى . بىر چاغلاردا ئۇ جۇڭگونىڭ يېرىمنى دېگۇدەك ئايلىنىپ چىققان ، نۇرغۇن گۈزەل خوتۇن ، چىرايلىق تو-

قاللارنى ئالغان . ئالتۇن ـ كۈمۈش ، مەرۋايىت گۆھەرلەرگە كۆمۈلۈپ كـەتكەنىدى . ئەپسۇسكى ، ھازىرچۇ ؟ تۈنۈگۈن چەيدو بىلەن ئىشكنى چاناۋاتقان دادام ، ئۇنىڭ تىترەپ تۇرغان ئاق چاچلىرى ۋە قۇرۇقدالغان ئۆي كۆز ئالدىمغا كەلدى ! بىر چاغلاردىكى گۈلدەك گۈزەل ئائىلە ، ئىلگىرىكى شانۇشۆھرەت ، دۇنيا ـ دۆلەت ئەمدىلىكتە خىيالىي چۈشكە ئايلىنىپ قالغانىدى !

كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇپ خەۋەرنى ئوقۇدۇم ، بەختىمىزگە يارىشا دادامنىڭ تولۇق ئىسمى ئاتالماي لۇ ×× دەپلا ئېلىنغان بولۇپ مـۇخـبىر ئەپەندى ھەرھالدا دادامنىڭ يۈز ـ خاتىرىسىنى قىلغانىدى . بۇ خەۋەر ئەمەلىيەتتىن ئانچە چەتنىمىگەن بولسىمۇ ، دادامنىڭ تارىخىغا ئا-ئىت قىسقىچە بايان ئارتۇقچە بوپتۇ . ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن گېزىتنى ئاپـامغا سۇندۇم . ئاپام ئوقۇپ چىقىپ چوڭقۇر تىندى ۋە ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلىغاندەك پەس ئاۋازدا :

—— ھەي لۇ جېنخۇا ، قانداقلارچە بۈگۈنكى ھالغا چۈشۈپ قال-غانسەن ؟ —— دېدى .

—— شۇ ئاچام بوسۇغىغا قەدەم قويغان كۈندىن باشلاپلا دادام ئۆ-زىنىڭ بۈگۈنكى كۈننى ئويلىسا ئوبدان بولاتتى ، —— دېدىم مەن .

—— داداڭنىڭ ئۆمرىدە قىلغان ـ ئەتكىنى بەك كۆپ ، ئېھتىمال بۇ تەڭرىنىڭ داداڭغا بەرگەن جازاسىدۇر ! —— دېدى ئاپام بەكمۇ ئېچىنغان ھالدا .

—— تەڭرىنى تىلغا ئالمساڭ قانداق ، —— دېدىم مەن پىسەنت قىل-ماي ، —— تەڭرى شۇ ئاچامغا بەك كەڭ قوللۇق قىلدىغۇ !

ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن خې شـۇخۇەن كەلدى . ئىككىمىز « ئۈياق » قا بېرىپ دادامنى كۆرۈپ كېلىشنى پىلانلىدۇق . ماڭايلى دەپ تۇرساق ، بىرى دەرۋازىنى قاقتى . خې شۇخۇەن چىقىپ ئىشىكنى ئاچ-تى ، ئىشكنىڭ ئالدىدا بىر قارا ماشىنا تۇرۇپتۇ . ئۈچ ـ تۆت ئىشچى بىر نـېمىنى كۆرسىتىپ گەپ قىلىشۋاتاتتى . مەن سۇپىدىلا تۇرۇپ سورىدىم :

—— شۇخۇەن ، نېمە دەيدۇ ئۇلار ؟

خې شۇخۇەن تاپسىغا كېلىپ ، قاشلىرىنى يىمىرىپ سورىدى :
— دادىڭىز سىزگە پىئانىنو توغرۇلۇق بىر نېمە دېگەنمىدى ؟
— پىئانىنو ؟ — مەن ئويلىنىپ قالدىم ، — دادام ماڭا بىر نەرسە سوۋغات قىلىمەن دېگەندەك قىلىۋىدى ، ئۇ پىئانىنو سوۋغات قىلماقچىمىدىكىن ؟
گېپىمىز تۈگىمەيلا ئىشچىلار ئۇلاش - چولاش بىر پىئانىنونى كۆتۈرۈپ كىرىشتى . مەن ئىتتىك ئۇلاردىن سورىدىم :
— ھەي ، قايسىڭلار پىئانىنو ماگىزىنىدىن ؟
شىياڭگاڭدا تىكىلگەن ئاق كۆڭلەك كىيگەن ئىش بېجىرگۈچى سىياقىدىكى بىر ئادەم كېلىپ سورىدى :
— سىز لۇ يىپىڭ خېنىممۇ ؟
— ھەئە ، — دېدىم مەن .
— توغرىكەن ، — ئىش بېجىرگۈچى ئىشچىلارغا قول ئىشارىتى قىلدى ، ئىشچىلار ھە - ھۇ بىلەن پىئانىنونى ئۆيگە كۆتۈرۈپ مېڭىشتى . كۆڭلۈمگە ھازىر دادامنىڭ بىر تىيىن پۇلى قالمىدى ، ئەگەر بۇ پىئانىنوغا زاكالەتلا بەرگەن بولسا ، ئۆلگىنىم شۇ ئەمەسمۇ ! دېگەن ئوي كەچتى - دە ، دەرھال سورىدىم :
— پىئانىنونىڭ پۇلىنى تۆلەپ بولغانمىكەن ؟
— تۆلەپ بولغان ، ئالدىنقى ھەپتىدە تۆلەپ بولغان ، ئاۋازىنى تەڭشەپ ، خەت ئويۇپ قىلغاچقا ، كېچىكىپ تاپشۇردۇق ، — دېدى ئىش بېجىرگۈچى .
ئىشچىلار بۇ كېلەڭسىز نەرسىنى تاپسىغا تەكىرىشتى . مەن « ئۈياق » بىلەن « بۇياق »نىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تۇرمۇشنى ئويلىدىم . بۇ مەسىلە پىئانىنوغا قارىغاندا تېخىمۇ مۇھىم ئىدى . ئىلگىرى دادامغا بىر - ئىككى مىڭ تۈمەن كوي ھېچ گەپ ئەمەس ئىدى . ئەمدى بۇ ئاز پۇل ئەمەس - تە ، مەن ئىش بېجىرگۈچىدىن سورىدىم :
— بۇ پىئانىنونىڭ باھاسى قانچە بولدى ؟
— يىگىرمە ئىككى مىڭ كوي !

ئىشچىلار ھە ـ ھۇ دېيىشىپ پىئاننونى سۇپىغا ئالماقچى بولۇۋاتـ
قاندا :

— توختاپ تۇرۇڭلار ! — دېدىم .

ئىشچىلار پىئاننونى قويدى ، مەن ئىش بېجىرگۈچىگە :

— بۇ پىئاننونى قايتۇرۇۋەتسەم بولامدۇ ؟ يىگىرمە مىڭ كويلا بەرسەڭلار بولىدۇ ، — دېدىم .

— ھــوي ، — ئىـش بـېجىرگـۈچى بېـشىنى چايـقىـدى ، — بولمايدۇ ! — ئۇ پىئاننونىڭ قاپقىقىنى ئېچىپ ، پىئاننوغا ئويۇلغان ئىككى قۇر خەتنى كۆرسەتتى ، — بۇنىڭغا خەت ئويۇلغان ، قايتۇرۇشقا بولمايدۇ ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قولىمىزدىن چىققان مالنى قايتۇرمايمىز . ئالـ ماشتۇرۇپمۇ بەرمەيمىز !

مەن پىئاننوغا ئويۇلغان ئىككى قۇر خەتكە قارىدىم :

ئامراق قىزىم يېيىڭغا .
لۇ جېنخۇادىن × يىل × ئاينىڭ × كۈنى .

خەتلەر ئىنتايىن چىرايلىق ئويۇلغانىدى ، پىئاننونىڭ سىرى يالـ تىراپ نۇر چېچىپ تۇراتتى . پىئاننودىن كۆز ئۈزمەي كەينىمگە داجىپ ، ئىشچىلارغا ئورۇن بوشاتتىم . ئۆيگە كىرگەندە ئىشچىلار سورىدى :

— نەگە قويىمىز ؟

بـۇ سوئال مېنى تەمتىرىتىپ قويدى . شۇندىلا مەن ئۆيىمىزنىڭ ئاددىي ۋە كىچىك ئىكەنلىكىنى ، مۇنداق چوڭ نەرسىنى قويغۇدەك يەر يوقلۇقىنى ھېس قىلدىم . مەن ئىشچىلارغا پىئاننونى ھۇجرامغا ئەكىـ رىپ ، ھۇجرامدىكى يېزىق شىرەسىنى ئاپـامنىـڭ ئۆيىـگە يۆتكـەپ قو- يۇشنى بۇيرۇدۇم ،شۇنىڭ بىلەن بۇ ھەشەمەتلىك سوۋغاتنى ئاران دېـ گـەندە ھۇجرامغا پاتقۇزدۇق . ئىشچىلار كەتكـەندىـن كېـيىن مەن ، خې شۇخۇەن ، ئاپام ئۈچىمىز پىئاننوغا قارىغىنىمىزچە تۇرۇپلا قالدۇق . بۇ ، سوۋغاتنى «ئۆياق » تا ئىش چىققاندىن كېيىن ئالغىنىم ئۈچۈن ، يا كۈـ لۈشنى ، يا يىغلاشنى بىلمەي قالدىم . ئاپام پىئاننونىڭ يېنىغا كېلىپ ،

ئۇنىڭغا ئويۇلغان خەتلەرنى ئاستا سىلاپ قويدى ، ئاپامنىڭ كۆز چاناق-
لىرى ياشقا تولغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ سورىدىم :
— ئاپا نېمە بولدۇڭ ؟
ئاپام كۆزىنى سۈرتۈۋېتىپ كۈلۈمسىرىدى :
— ھېچنېمە بولمىدى .
ئۇ بىر ئورۇندۇقنى پىئانىنونىڭ ئالدىغا قويۇپ ئولتۇردى ـ دە ، پىئانىنونىڭ تىللىرىنى باستى . ئۇنىڭ بارماقلىرى پىئانىنونىڭ تىللىرى ئۈستىدە ئېقىن سۇدەك راۋان ئويناپ كەتتى . مەن ھەم ھەيران ، ھەم خۇشال بولدۇم :
— ئاپا ، سەن پىئانىنو چېلىشنى بىلىدىكەنسەن ـ دە !
— ئۇنتۇپ قاپسەن ـ ھە ، — دېدى ئاپام كۈلۈپ ، — ئېسىڭدە يوقمۇ ؟ ئىلگىرى شىنپىڭ ئىككىمىز دائىم ئىككى كىشى ئورۇندايدىغان مۇزىكىلارغا چالاتتۇق .
— راست ، ئۇنتۇپ قاپتىمەن ! ئۇ چاغلاردا بەك كىچىك ئىدىم . سەن دائىم پىئانىنو چالاتتىڭ .
ئاپام بىرپەس پىئانىنونىڭ تىللىرىغا سەپسىلىپ قارىغاندىن كې-
يىن ، « Long Long Aog » دېگەن كونا ناخشىغا چالدى . ئۇ بېشىنى كۆتۈردى ، بارماقلىرى پىئانىنونىڭ تىللىرى ئۈستىدە بىمالال يۈرۈپ كەتتى . ئۇنىڭ كۆزلىرى مەۋھۇم بىر نۇقتىغا تىكىلىپ چىرايى ھەسرەت-
لىك تۈس ئالدى . بۇ ، مەن كۆپ ئاڭلىغان مۇزىكا بولغاچقا ، ئاپامنىڭ چالغىنىغا ئەگىشىپ ، ئىختىيارسىز ناخشىنى غىڭشىپ ئېيتىشقا باشلىدىم :

تولىمۇ يېقىملىق تىلغا ئېلىش ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلارنى ،
تەستۇر ئۇنتۇماق ئۆتكەن ئىشلارنى ، ئۇنتۇماق بەك تەس .
يايرار كۆڭۈل شادلىقتىن ئېيتساق كونا ناخشىلارنى ،
تەستۇر ئۇنتۇماق ئۆتكەن ئىشلارنى ، مەڭگۈ ئۇنتۇلماس !
كۈتۈپ سېنىڭ كېلىشىڭنى چەكمەسمەن ھەسرەت يانا ،
ئۇنتۇغايمەن بولۇپ سەرگەردان يۈرگىنىڭنى يۈدۈپ مېنى ،

بىلمەن يەنە سۆيسەڭ شەك ـ شۈبھىسىز سەن مېنى ،
تەستۇر ئۇنتۇماق ئۆتكەن ئىشلارنى ، مەڭگۈ ئۇنتۇلماس !
ئېسىڭدىدۇر ئۇچىنچى ئاي ئاخشىمى كۆرۈشكەن بىز ،
تەستۇر ئۇنتۇماق ئۆتكەن ئىشلارنى ، ئۇنتۇماق بەك تەس .
چىرمىشىپ تەنلەر .مەيىن شامالدىن كەلگەن گۈل ھىدى ،
تەستۇر ئۇنتۇماق ئۆتكەن ئىشلارنى ، مەڭگۈ ئۇنتۇلماس !
باغلاندى رىشتىمىز قىلدىم تەبەسسۇم سەنمۇ ھەم مەپتۇن ،
ئىزھار قىلىپ مۇھەببەت تۆكتۇق يۈرەك ـ باغرىمىزنى ،
قەسەم قىلدۇق ئاقلاشقا ئەبەتكىچە شۇ ۋەدىنى ،
تەستۇر ئۇنتۇماق ئۆتكەن ئىشلارنى ، مەڭگۈ ئۇنتۇلماس !
كۆڭلۈم ئېقىنى مەۋج ئۇرار مەڭگۈ سەن ئۈچۈن ،
تەستۇر ئۇنتۇماق ئۆتكەن ئىشلارنى ، ئۇنتۇماق بەك تەس ،
قەلبىڭگە سىغماي جۇش ئۇرار چىن مۇھەببەت سەندە ،
تەستۇر ئۇنتۇماق ئۆتكەن ئىشلارنى ،
مەڭگۈ ئۇنتۇلماس ھەردەم !
مېنى بىردەم كۆرمىسەڭ ئېيتسام دەيتتىڭ يۈرەك سۆزۈڭنى ،
دەيتتىم مەنمۇ چىن قەلبىمدىن يېنىمدىلا تۇرسىكەن سېنى ،
ئارزۇيىمىز شۇ ئىدى بەخت قۇچسا كەلگۈسىمىزنى ،
تەستۇر ئۇنتۇماق ئۆتكەن ئىشلارنى ، مەڭگۈ ئۇنتۇلماس !

ناخشا ئاۋازى توختىدى ، مۇزىكا ئاۋازىمۇ پەسىيىپ كەتتى . ئاپامنىڭ بىر نۇقتىغا تىكىلىشىپ تالغان كۆزلىرى خې شۇخۇەن ئىككىمىزگە يۆتكەلدى . بىز پىئانىنوغا يۆلەنگىنىمىزچە ئۇنىڭغا قىزىقىپ قاراپ تۇراتتۇق . ئۇ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ ، ئىزا تارتقاندەك :

— پىئانىنونى كۆرۈپ كۆڭلۈم كۆتۈرۈلۈپ قالدى ، — دېدى .

— ئاپا ، بۇ ئەجەب ياخشى مۇزىكا ـ ھە ! — دېدىم مەن ، — يەنە بىر مۇزىكىغا چېلىپ بەرگىنە ،

ئاپام بېشىنى چايقىدى ، ئورنىدىن تۇرۇپ مېھرىنى ئۈزەلمىگەن

هالدا پىئانىنونى سىلاپ چىقاندىن كېيىن ، بېشىنى كۆتۈردى :

— يىپىك ، سىنىڭ دېگىنىڭ توغرا ، بۇ پىئانىنو بىزگە لايىق ئەمەس ، سەنمۇ چالالمايسەن . ئۇنىڭ ئۈستىگە داداڭنىڭ ئەھۋالىدا ئۆزگىرىش بولدى ، ھەممىلا ئىشقا پۇل كېرەك ، يەنىلا بۇنى سېتىۋەتكىنىمىز تۈزۈك !

— ئەمدى سېتىشتىن يالتايدىم ! — دېدىم پىئانىنوغا ئىگىشىپ قاراپ ، — ئاپا ، سەن ئۇنى ياخشى كۆرسەڭ ساتمايلا قويايلى ، پۇلدىن قىسىلساق ، باشقا ئامال ـ چارە تاپارمىز !

— توغرا ، — دېدى شۇخۇەن ، — پىئانىنو قېپقالسۇن ، مەن يىپىگىنىڭ پىئانىنو ئۆگىنىشكە ئىنتايىن ھېرىس ئىكەنلىكىنى بىلىمەن . پۇلنىڭ كارى چاغلىق !

— مېنى سىزنىڭ پۇلىڭىزنى ئىشلىتەمدىكىن ، دەپ ئويلىماڭ ! — دېدىم مەن .

— ماڭا تەگكەندىن كېيىنمۇ مېنىڭ پۇلۇمنى ئىشلەتمەمسىز ؟

— سىزنىڭ نەدە پۇلىڭىز بولسۇن ؟ پۇلنى يەنىلا دادىڭىزدىن ئالسىز ـ دە !

— مېنىڭ خىزمەت قىلىپ پۇل تېپىۋاتقىنىمنى ئۇنتۇپ قالماڭ .

— چەت ئەلگە چىقىدىغان ئىشىڭىز قانداق بولدى ؟ ئوقۇش مۇكاپات پۇلىنى بېرىدىغان بولدىمۇ ؟ — دەپ سورىدىم بۇ ئىشلار ئېسىمگە كېلىپ .

— يۇتـۇن يىللىق ئوقۇش مۇكاپاتىنى قولغا كەلتۈردۈم ، — دېدى خې شۇخۇەن ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا .

— راستىمۇ ؟ — مەن تووۋلاپ كەتتىم ، — نېمىشقا بالدۇر ئېيتمايسىز ؟

— سىلەرنىڭ ئائىلىدە بۇ ئىشلار بولدى ئەمەسمۇ ، شۇڭا ئېيتىشقا تىلىم بارمىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، مەن چەت ئەلگە چىقىشنى كېلەر يىلغا كېچىكتۈرۈشنى ئىلتىماس قىلدىم . شۇنداق بولغاندا ، توي قىلغاندىن

كېيىن بىز يەنە بىر يىل بىللە تۇرالايمىز !
ئاپام پىئانىنوغا يۆلەنگىنىچە ئاللىقانداق خىياللارغا غەرق بولغانىدى . مەن پىئانىنونىڭ تىللىرىنى چېكىپ قويۇپ ، ئويۇپ يېزىلغان ئىككى قۇر خەتكە قارىغىنىمدا ، دادام يەنە كۆز ئالدىمغا كەلدى . بىز ئاپامغا خوش دەپلا ، ئۆيدىن چىقىپ « ئۇياق »قا ماڭدۇق . كېتىۋېتىپ خې شۇخۇەن مۇنداق دېدى .
— توۋا ، يىپىك ، سىزنىڭ ئائىلىڭىز مەندە غەلىتە تۇيغۇ پەيدا قىلدى . مېنىڭچە ، ھەر كىمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق دەردى بار كەن . ئاپىڭىزنى ئېلىپ ئېيتىدىغان بولساق ، چوقۇم ئۇنىڭ سىرلىق مۇھەببەت كەچۈرمىشى بار !
— ھە ، شۇنداقمۇ ؟ — مەن ئويلاپ بېقىپ ، بىردىنلا سۆزلەپ كەتتىم ، — توغرا ، بىر كۈنى ئاپام ئۆزىنىڭ كىمنىدۇر ياخشى كۆرگەنلىكىنى ئېيتقان .
مەن چوڭقۇر خىيال ئىچىدە ماڭدىم ، ھەر ئىككىمىز قايتا گەپ ـ سۆز قىلىشمىدۇق . مەن ئاپام توغرۇلۇق ئويلايتتىم ، توي قىلىشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ سۆيگىنى بارمىدىكىنە ؟ دادام ئۇلارنى ھەسرەتتە قويۇپ ئايرىۋەتكەنمىدۇ ؟ دادام توغرۇلۇقمۇ ئويلىدىم . ئۇ ئۆمۈر بويى ئايالارنى خارلاپ ئويۇنچۇق قىلدى ، ئاخىر كېلىپ يېنىدا بىرمۇ ئايال قالمىدى . شۆ ئاچامنىڭ قېچىپ كېتىشى ، كۆز ئالدىمىزدىكى تۇرمۇش مەسىلىسى ، دوختۇرخانىدا ياتقان مېڭپىڭ ، نەگە كەتكىنى نامەلۇم ئېرخاۋ . . . قالايمىقان بىر تالاي مەسىلىلەر مېڭەمنى چۇلغىۋالغانىدى . خې شۇخۇەن مېنى تارتقاندىلا ئېسىمنى يىغدىم :
— يىپىك ، قاراڭ ، بىر ئىش يۈز بەرگەن ئوخشايدۇ ! — دېدى ئۇ ئالدىمىزغا قاراپ .
بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىدىم ، « ئۇياق » نىڭ دەرۋازىسى ئوچۇق بولۇپ دەرۋازىدىن ساقچىلار كىرىپ ـ چىقىپ يۈرۈشەتتى .
— شۆ ئاچامنىڭ دېرىكى چىققان ئوخشايدۇ ! — دېدىم مەن ۋە خې شۇخۇەننىڭ قولىدىن تارتىپ يۈگۈردۈم . دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەل-

گەندە ، بىر ساقچى مېنى توسۇپ :
— سىز نېمە ئادەم ؟ — دەپ سورىدى .
بۇ تۈنۈگۈنكى ساقچى بولماستىن ، باشقا بىر ساقچى ئىدى .
— ئىسمىم لۇ يىپىڭ ، لۇ جېنخۇانىڭ قىزى ، — دېدىم مەن .
— ھە ، — دېدى ساقچى ۋە گۇمان بىلەن سورىدى ، — سىز قاچان سىرتقا چىقىپ كەتكەن ؟
— مەن بۇ يەردە تۇرمايمەن !
— قەيەردە تۇرىسىز ؟
ۋاي خۇدا ! مەن ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم چۈشەندۈرمەكچىمەن ! ھويلىغا قاراپ ھېچنېمىنى بىلەلمىدىم ، قاشلىرىمنى يىمىرىپ ساقچىدىن سورىدىم :
— بۇ يەردە نېمە ئىش بولغانلىقىنى ماڭا ئېيتىپ بېرىشىڭىز گە بولامدۇ ؟
— لۇ رۇپىڭ سىزنىڭ نېمىڭىز ؟
— ئاتا بىر ئانا باشقا ھەدەم !
— بۈگۈن ئەتىگەن سائەت سەككىزدە ئۇ تاپانچا بىلەن ئۆزىنى ئېتىۋاپتۇ ، — دېدى ئۇ خاتىرجەملىك بىلەن .
بۇرۇلۇپ خې شۇخۇەنگە قارىدىم ، شۇئان مېڭەم خۇددى پىچاق تىققاندەك ئاغرىپ كۆز ئالدىم قاراڭغۇلىشىپ كەتتى .

11

مەن رۇپىڭنىڭ ئىشىكى ئالدىدا توختاپ ، تىترەك باسقان ھالدا ئۆينىڭ ئىچىگە سەپسالدىم . رۇپىڭ كارىۋات يېنىدا سۇنايلىنىپ ياتاتتى . كىيىملىرى رەتلىك ، ئۇچىسىغا چېكىم - چېكىم رەخنىتىن تىكىلگەن پىلاتى - يوپكا ، پۇتىغا ئېگىز پاشنىلىق ئاق توپلەي كىيگەنىدى . ئادەتتىكى چاغلاردا ياسىنىپ - تارىنىپ يۈرمەيدىغان رۇپىڭ بۈگۈن ئىنتايىن

لاتاپەتلىك ۋە تەبىئىي ياسانغانىدى . تاپانچا ئۇنىڭ يېنىدا ياتاتتى . ئوق ئوڭ چېكىسىدىن كىرىپ چوققىسىدىن چىقىپ كەتكەنىدەك تۇراتتى . بېشى بىر يېنىغا قىيسايغان ، جاراھەت ئېغىزىدىن قان ئانچە كۆپ ئاقمىغان ، قانغا مىلەنگەن بىر تۇتام چېچى جاراھەت ئېغىزىغا چاپلىشىپ قالغانىدى . مەن ئۇنىڭ چىرايىغا قارىدىم . ئۇ تېخى تونۇگۇنلا ھايات ئىدى . ئۇنىڭ مەھكەم يۇمۇلغان ئاغزى تونۇگۇنلا ماڭا گەپ قىلغان ، بىر جۈپ كۆزى ياشقا تولغان ھالدا ماڭا ۋە خېي شۇخۇەنگە تەلمۈرگەنىدى . بۈگۈن بولسا خەقلەرنىڭ ئېكسكۇرسىيە قىلىشى ۋە تەكشۈرۈشلىرىگە پىسەنت قىلماي ياتاتتى . تامدەك تاتارغان چىرايى قانغا مىلەنگەن ، كۆزلىرى يېرىم ئوچۇق . . . ئۆلگەن ئادەمنىڭ كۆڭلى ئەمىن تاپمىغان بولسا كۆزى يۇمۇلمايدۇ دېيىشىدىكەن . ئۇنداقتا ئۇنىڭ كۆڭلى ئەمىن تاپمىغانمىدۇ ؟ ئۇ ئەمدىلا يىگىرمە تۆت ياشقا كىرگەن . يىگىرمە تۆت ياش ئادەمنىڭ ئەڭ ئېسىل دەۋرى ئەمەسمۇ ؟ لېكىن ئۇ ئۆز ھاياتىدىن ۋاز كەچتى ! نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلدى ؟ بۇنىڭ سەۋەبى ماڭا ئايان . بەش قولدەك ئايان . شۇنچىلىك ئايانكى ، مەن بۇ سەۋەبكە يۈزلىنىشكە جۈرئەت قىلالمايتتىم — ئۇ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالمىدى ، مەن ئۆلتۈردۈم ، دېسەم توغرا بولاتتى . ئۇنىڭ چىرايىغا قارىغانچە تونۇگۈنكى ياشقا تولغان كۆزلىرىنى ، يېگانە ، غېرىبسىنغان ھالىتىنى ، ھەسرەتلىك ۋە ئۈمىدسىز چىرايىنى غۇۋا كۆرگەندەك بولدۇم . . . كۆزۈمنى يۇمۇپ ، كەيىنىمگە بۇرۇلغان پېتى دەلدەگۈشىگىنىمچە چىقىپ كېتىۋېتىپ خېي شۇخۇەنگە ئۇرۇلۇپ كەتتىم ، ئۇ تۇرغان يېرىدە ھەيكەلدەك قېتىپ قالغانىدى . مەن ئۇنى يانداپ ئۆتۈپ ئەلەگلەپ مېھمانخانىغا كىردىم ــ دە ، ساپاغا ئۆزۈمنى تاشلىدىم . بېشىم ئايلىنىپ ، پۇت ــ قولۇمدا جان قالمىدى . رۇپىگىنىڭ قان داغلىرى ئۇيۇپ قالغان چىرايى ماڭا قاتتىق تەسىر قىلىپ كۆڭلۈمنى ئاينىتىۋەتكەنىدى . بىرى ماڭا ئىستاكاندا قايناق سۇ سۇندى . قارىسام ، تونۇگۈن مەندىن گەپ سورىغان ساقچى ئىكەن . ئۇ خاتىرجەملىك بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ :

— نۇرغۇن ئادەملەر جەسەتكە قارىيالمايدۇ ، — دېدى . مەن

تىترەپ تۇرغان قولۇمنى سوزۇپ ئىستاكاننى ئالدىم ـ دە ، قايناق سۇنى بىر كۆتۈرۈشتىلا ئىچىۋەتتىم .

— ئائىلىڭىزدە كەينى ـ كەينىدىن مۇنچە ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشى كىمنىڭ خىيالىغا كەلسۇن ، — دېدى ئۇ يەنىلا خاتىرجەملىك ھالدا .

— بۇنى ھەقىقەتەن خىيالىمغا كەلتۈرمىگەنىدىم ، — دېدىم مەن ئازانلا ، — تۇنۇگۈن ئۇ بىر ئويدانلا ئىدى !

— تەكشۈرۈپ بولدۇق ، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانلىقى ئىسپاتلاندى . يەنە بىرقانچە ئىشلار بار . بۇ پەقەت گۇمان ، دادىڭىزنىڭ تاپانچىسى قانداق قىلىپ رۇپىڭىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى ؟ — سورىدى ساقچى .

— مەن ، — قوشۇمامنى تۈردۈم . ناھايىتى ئايانكى ، دادامنى قاتىللىق قىلىپ قويمىسۇن ، دەپ رۇپىڭغا تاپانچىنى مەن بەرگەنىدىم . رۇپىڭنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئۆز ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرۇشى نەدىمۇ خىيالىمغا كەلسۇن ! ئەگەر بۇ ئېھتىمالنىڭ زەررىچە بىر يېرى خىيالىمغا كەچكەن بولسا تاپانچىنى ھەرگىز ئۇنىڭغا بەرمىگەن بولاتتىم . مەن بېشىمنى چايقاپ ، — بىلمەيمەن ، — دېدىم تەسلىكتە .

— ئادەتتە دادىڭىزنىڭ تاپانچىسىنى نەگە قويىدىغانلىقىنى بىلەمسىز ؟

— بىلمەيمەن

— ھەدىڭىزنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش سەۋەبىدىن بىزنى ئاز ـ تولا بولسىمۇ خەۋەردار قىلالامسىز ؟

— مەن . . . — تىلىمنى چاينىغىنىمچە بېشىمنى چايقىدىم ، — خەۋىرىم يوق ! — دېدىم ۋە غەيرەتكە كېلىپ سورىدىم ، — ئۇ ۋەسىيەتنامە قالدۇرماپتىمۇ ؟

— مۇشۇ بىر ۋاراق قەغەزلا بار ئىكەن ، شىرەدە تۇرۇپتۇ ، — ساقچى خاتىرە دەپتىرىنى ئېچىپ ، ئىككىلىك قەغەزنى كۆرسەتتى . قەغەزدىكى رۇپىڭنىڭ پوچېركىسى ئىدى :

جاندىن تويدۇم ، شۇڭا ھاياتىمنى ئاخىرلاشتۇردۇم ، ئۆلۈمۈم ھەرقانداق ئا ـ

لۇ رۇيىك × ئىلي × كۇن

مەن قەغەزنى ساقچىغا قايتۇرۇپ بەردىم . ساقچى يەنە سورىدى :

— خىزمەتكار قىزنىڭ ئېيتىشىچە ، ئەتىگەن ھەدىڭىز تېخى سىرتقا چىققانىكەن ، بۇ ئىش شۇنىڭدىن كېيىن بوپتۇ ، ئۇنىڭ نەگە بارغانلىقىنى بىلەمسىز ؟

— بىلمەيمەن !

ساقچى بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ يۈرۈپ كەتتى . شۇندىلا ساپادا ئولتۇرغان دادامغا كۆزۈم چۈشتى . ئۇ بۇتتەك قېتىپ قالغان ، ئاغزىدىكى غاڭزىسىنىڭ ئوتى ئالللىقاچان ئۆچۈپ بولغانىدى . ئورنۇمدىن تۇرۇپ ، دەلدەڭشىگىنىمچە ئۇنىڭ قېشىغا باردىم . يېنىدا ئولتۇرۇپ قولىنى تۇتۇپ باقتىم . ئۇنىڭ قولىدىن مۇز چىقاتتى ، تىترەپ تۇراتتى .

— دادا ، ھوي ، دادا ! — دېدىم مەن .

دادامدىن سادا چىقمىدى ، مىدىرلاپمۇ قويمىدى ! ئۇ يەنىلا ئىلىپ- تەك تىككىدە ئولتۇراتتى . تېنىم جۇغۇلداپ ، قورقۇنچقا چۈشتۈم . ئۇنىڭ كۆزى قېتىپ قالغان ، جاۋغىيىدىن ئېقىپ چۈشكەن شۆلگەيلىرى ساقى- لىغا چاپلىشىپ قالغانىدى . مەن ئۇنى لىڭشىتىپ يەنە توۋلىدىم :

— دادا !

ئۇ يەنىلا مىدىرلىمىدى ، مەن جېنىمنىڭ بارىچە لىڭشىتتىم ، ئۇ تەسلىكتە ماڭا قاراپ قويۇپ پەس ئاۋازدا :

— ئۆلدى . . . مۇشۇنداقلا ئۆلۈپ كەتتى . . . بىر تالال ئوق بىلەن ! ماڭا ئوخشاش مەرگەن ئىكەن ! — دېدى دادام بېشىنى چايقاپ ، ئۇنىڭ بېشى گىلدىڭلاپلا قالغانىدى . ئۇ قولىنى ئاستا چۈشۈرۈپ ، ئىنچىكە بارماقلىرىنى تېزىغا قويدى ۋە قوللىرىغا تىكىلگىنىچە پى- چىرلىدى ، — لۇ ئائىلىسىنىڭ ئوقى باشقىلارغا تېگەتتى ! ئۆزىگە تەگ- مەيتتى ! — غاڭزىسىنى ئاغزىدىن چۈشۈپ كېتىۋىدى ، ئۇ بۇنىڭغا پەرۋا قىلماي سۆزلەۋەردى ، — بۇ تاپانچا ماڭا بىرقانچە ئون يىل ھەمراھ بول-

غان ، مەن ئۇنىڭ بىلەن سانسىز جاننىڭ بېشىغا چىققانىدىم ! — ئۇ تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى ماڭا سۇندى ، مەن ۋەھىمىگە چۈشتۈم ، ئۇ ئاۋازىنى پەسەيتتى ، — قوللىرىم قانغا بويالغان ، بۇ ئىككى قولنىڭ قانچىلىغان كىشىلەرنىڭ جېنىغا زامىن بولغانلىقىنى بىلمەيسەن . . . مانا رۇپىڭمۇ مۇشۇ تاپانچىدا ئۆلدى ، ئۇ مەندىكى قان قەرزلەرنىڭ سورىغا كەتتى !

مېنى تىترەك بېسىپ ۋەھىمە قاپلىدى ، دادام ئىنتايىن جاھىل ئادەم ئىدى . تەقدىرچىلىك تەرەپدارى ئەمەس بولۇپ ، ئىلاھقا ، تەڭرىگە ۋە تەقدىرگە ئىشەنمەيتتى ، پەقەت ئۆزىگىلا ئىشىنەتتى . مەنمۇ شۇنداق ئىدىم . توۋا ، ئەمدى ئۇ تەقدىرگە تەن بەردىمۇ ؟ ئۆزىنى جىنايەتكار دەپ قاراۋاتامدۇ ؟

ئىشىك ئالدى ئۆپۈر – تۆپۈر بولۇپ ئېگىز بويلۇق بىر ئادەم كىرىپ كەلدى . قولىدىكى دوختۇر سومكىسىدىن ئۇنىڭ قانۇن دوختۇرى ئىكەنلىكىنى بىلدىم . مەن مېھمانخانىدا ساقلاپ ئولتۇردۇم . دادام يەنە ئاغزىنى يۇمۇۋالدى . بىردەمدىن كېيىن قانۇن دوختۇرى كەتتى . ھېلىقى ساقچى ئەمەلدارى كېلىپ ماڭا مۇنداق دېدى :

— تەكشۈرۈش پۈتتى ، يەرلىكىگە قويۇۋەتسەڭلار بولىدۇ .

ساقچىلار ۋە قانۇن دوختۇرى كەتكەندىن كېيىن ، ئۆينىڭ ئىچى ئادەم قورققۇدەك ھالدا چۆلدەرەپ ، سۈرلۈك تۈس ئالدى . ئالەمنىڭ نەگە كەتكەنلىكى نامەلۇم ، ھاياتلىق تۈگىگەندەك ئەتراپ جىمجىت . دادام ئىككىمىز ئېغىز ئاچالماي داڭقېتىپ ئولتۇراتتۇق . بىرھازادىن كېيىن خى شۇخۇەن دەھلىزدىن ئىنتىك كىرىپ كەلدى – دە ، ئۇدۇل كىچىك شىرەنىڭ يېنىغا كېلىپ تاماكا قۇتىسىدىن بىر تال تاماكا ئالدى . ئۇ ئادەتتە تاماكا چەكمەيتتى ، ھازىر ئۆزىنى تىنچلاندۇرۇش ئۈچۈنلا شۇنداق قىلىۋاتاتتى . ئۇ ساپاغا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ، تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ قاتتىق شورىدى . يۆتەلمىدىيۇ ، چىرايى تاتىرىپ كەتتى . ئۈچىمىز شۇ تەرزدە ئۆز كويىمىز بىلەن ئولتۇردۇق . دېمىمىز ئىچىمىزگە چۈشۈپ كەتكەندى . ئىچكەركى ئۆيدە بولسا بىر جەسەت سۇنايلىنىپ ياتاتتى .

خې شۈخۇەن تاماكىسىنى چېكىپ بولدى . تاماكا قالدۇقى كۆيدۈرگەندە ، ئاندىن ئۇ تاماكا قالدۇقىنى تاشلىۋېتىپ ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ :

— مەن دەپنە ئىشلىرى ئىدارىسىگە تېلېفون بېرەي ! — دېدى .

دادام ئۇنىڭغا لەپپىدە قاراپ قويۇپ گەپ - سۆز قىلمىدى ، مەنمۇ زۇۋان سۈرمەي ئولتۇردۇم . خې شۈخۇەن سىرتقا چىقىپ كەتتى . ھەش - پەش دېگۈچىلا تېلېفوننى بېرىۋېتىپ قايتىپ كىرىپ بايىقى ئورنىدا ئولتۇردى ۋە يەنە بىر تال تاماكا ئېلىپ چەكتى . مەن تولغىنىپ يۇقىرىغا كۆتۈرۈلۈپ ئاستا - ئاستا تارقاپ كېتىۋاتقان كۆپكۆك ئىسقا قارىغىنىمچە كاللام ئۇيۇپ قالغاندەك ھاڭۋېقىپ ئولتۇرۇپ قالدىم . لېۋىمنى قاتتىق چىشلىدىم ، راسا يىغلىۋالاي دېسەممۇ ، كېكىرتىكىم ئېتىلىپ قالغاندەك ھېچقانداق ئاۋاز چىقمىدى .

دەپنە ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ ئادەملىرى يېتىپ كەلدى . ھەممە ئىش خې شۈخۇەنگە قالدى ، دادام ئىككىمىز ساپادا پۈتى باسماس - قولى تۇتماس ئادەمدەك مىدىرلىماي ئولتۇردۇق . ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇلار رۇپىڭنى جىرغىدا كۆتۈرۈپ چىقىپ ، ئۈستىگە ئاق رەخت يېپىپ قويدى . مەن تىترەپ كەتتىم ۋە ئىختىيارسىز ئورنۇمدىن تۇرۇپ جىرغىنىڭ كەينىدىن دەرۋازىغا ئۆزۈمنى ئاتتىم . خې شۈخۇەن جىرغىنى ماشىنىغا سېلىۋاتقانلارغا قاراپ ، دەرۋازىغا يۆلىنىپ تۇراتتى . ئۇ ئۆز - ئۆزىگە ئاستا پىچىرلىدى :

— ئاق كۆڭۈل ، بىگۇناھ قىز ئىدى ، — ئارقىدىن ئۇ بېشىنى چايقاپ بوغۇق ئاۋازدا خىتاب قىلدى ، — ناھەقتىن - ناھەق ئۆلۈپ كەتتى - ھە !

مەن ساراسىمە ئىچىدە دەرۋازىغا يۆلىنىپ تۇرۇپ قالدىم . بولۇپ ئۆتكەن بۇ ئىشلارغا ئىشەنگۈم كەلمەيتتى . ئىچىمدە ، ئېھتىمال ھېلى ئېسىمگە كېلىپ ئۆزۈمنى كارىۋاتتا كۆرەرمەن . بۇلارنىڭ ھەممىسى بەلكى قاباھەتلىك چۈش ، پاكىت ئەمەس ، چوقۇم ئەمەس ! دەيتتىم . خې شۈخۇەن لەپپىدە ماڭا قاراپ قويۇپ :

— دەپنە ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ ئىشلىرىنى ماڭا قويۇپ بېرىپ دادىڭىزغا قاراڭ ، — دېدى . ئۇ دەپنە ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ قارا ماشىنىسىغا قاراپ تۇراتتى . چىرايىدىن يىغلىغاندىن ئېچىنىشلىق كۆلكە ئەكس ئېتەتتى ، ئۇ كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ ئېسەدىگەن ھالدا سۆزلىدى ، — مەن تۇنۇگۈنلا ئۇنىڭغا سىزگە بىرەر ئىش قىلىپ بېرىش ئۇمىدىم بار ، دېگەنىدىم . مانا بۈگۈن ئۇنىڭ جەستىنى دەپنە ئىشلىرى ئىدارىسىگە ئېلىپ ماڭدىم . قىلىپ بېرىدىغان ئىشىمنىڭ بۇ دۇنيانىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئىشى بولۇپ قالىدىغانلىقىنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەن ئىكەنمەن .

خې شۇخۇەن دەپنە ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ ماشىنىسىغا چىقىپ بىللە كەتتى . مەن ماشىنىنىڭ كەينىدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ - توزانغا قارىغىنىمچە ئۆزۈمنىڭ نەدە ئىكەنلىكىمنى ئۇنتۇغان ھالدا ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدىم . بىردىن كاتولىك مۇخلىسلىرىنىڭ دەپنە مۇراسىمىدا ئوقۇيدىغان دۇئا - تىلاۋىتى يادىمغا يەتتى :

توزۇيدۇ چاڭ ، چېچىلار تۇپراق ،
بەئەينى كۆلگە كېتەر ئوخشاپ .

دۇرۇس « چاڭ توزۇپ كېتىدۇ ، تۇپراق چېچىلىپ ، كۆلمۇ شۇنداق . » ھاياتلىق دېگەن شۇ ، مەۋھۇملۇقتىن پەيدا بولۇپ يەنە مەۋھۇملۇققا قايتىدۇ ، رۇپىك بۇ دۇنياغا يىگىرمە تۆت يىللىق ھاياتىدىن نېمە قالدۇردى ؛ بىر ئېغىز گەپ - سۆزمۇ قىلماي كەتتى . بۇ تەرىپى خۇددى چاڭ - توزانغا ، تۇپراققا ، كۆلگە ئوخشىشىدۇ !

ئەمدى ئۇ ھەسرەتلەنمەيدۇ ، نائىل بولغىنى ۋە مەھرۇم قالغىنى ئۈچۈن كۆڭلى بۇزۇلۇپ نادامەت چەكمەيدۇ . ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆلۈمى ئارقىلىق خې شۇخۇەن ئىككىمىزگە ئۈن - تىنسىز ئېتىراز بىلدۈردى . ھايات ۋاقتىدا ئۇ ماڭا يۈزتۇرانە بىرنېمە دېيىشكە جۈرئەت قىلالمىغانىدى . . .
ئەمدى ئۇ كەتتى ! ئۆلگەنغۇ قۇتۇلدى ، تىرىكلەر بۇ دەردكە قانداق چىدىغۇلۇق ؟

ماشىنىنىڭ قارىسى كۆزدىن يىتتى . كەينىمگە قارىسام ئالەن بىر بوپىنى كۆتۈرۈپ ئارقامدا تۇرۇپتۇ . بۇرۇلۇشۇمغا ئۇ بەللىرىنى تولغاپ، ئالتۇن چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، قاش ـ قاپاقلىرىنى سۈزۈپ :

ــ خېنىم ، ئەمدى ئىشلىمەيمەن ، ئۆيۈمگە كېتىمەن ! ــ دېدى .

مېنىڭ ئەس ـ يادىم رۇپىگىدا بولغاچقا ، ئۇنىڭ نىمە دەۋاتقانلىقىنى چۈشىنەلمەي كۆزۈمنى پارقىرىتىپ تۇرۇپتىمەن . ئۇ يەنە بېلىنى تولغاپ :

ــ ئەمدى ئىشلىمەيمەن ! خېنىم ، بۇ ئايلىق ئىش ھەققىمنى ئالمىغانىدىم ! ــ دېدى .

ئۇنىڭ غەرىزىنى چۈشەندىم ، ئۇ ئىشلەشتىن يالتايغانىكەن . لېكىن ئۆيدە داداملا قالغان ، ئۇنىڭغا خىزمەتكار قارىمىسا بولمايتتى . شۇڭا ئۆزۈمنى ئوڭشاپ :

ــ ئالەن ، ھازىرچە كەتسەڭ بولمايدۇ ! ــ دېدىم .

ــ ئىشلىمەيمەن ، ــ دېدى ئالەن ئۆي تەرەپكە ئەيمىنىپ قاراپ قويۇپ ، ــ چوڭ خېنىمنىڭ ئۆلۈمىدىن قورقۇپ كەتتىم ، ئەمدى ئىشلىمەيمەن !

ــ ئالەن ، ئىشلىمىسەڭ بولمايدۇ ، ئۆيدە دادامدىن باشقا ئادەم قالمىدى ، ئىشمۇ ئاز . ئۇبدانراق ئىشلىسەڭ ئىش ھەققىڭنى قوشۇپ بېرىمەن !

ئالەننى مىڭ تەسلىكتە تۇتۇپ قالدىم . ئۇ بوپىسىنى كۆتۈرۈپ ئۆي تەرەپكە ماڭغاندا « ئۇھ » دېدىم ـ دە ، ئېغىر قەدەم تاشلاپ سېمونت يول بىلەن مېھمانخانىغا ماڭدىم . مېھمانخانىنىڭ ئەينەك ئىشىكىنى ئېچىپ تۇرۇپلا قالدىم ، چۆلدەرەپ قالغان ئۆينىڭ ئىچىنى سۆرۈن جىمجىتلىق باسقانىدى ، دادام يەنىلا قاتۇرۇپ قويغان ھەيكەلدەك ئولتۇراتتى . مەن توختاپ ئۆيگە بىرقۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتىم . بىر چاغلاردا بۇ ئۆي ئادەم بىلەن تولاتتى ، كۈلكە ـ پاراڭلار ياڭراپ تۇراتتى . مەن بۇ ئۆيدە مېكىپىگىنىڭ جەزىبىلىك مۇزىكىلارنى ئاڭلاۋاتقانلىقىنى ، ئېرجىبېنىڭ ۋېلىسىپىت قوڭغۇرىقىنى جىرىڭلىتىۋاتقىنىنى ، رۇپىگىنىڭ ئېگىشىپ

بېرى بېيىنىڭ بېشىنى سىلاۋاتقىنىنى ، شۇ ئاچامنىڭمۇ كۆلۈپ ئولتۇرغىنىـ
نى . . . يەنە كۆرىدىغاندەكلا ھېسسىياتتا ئىدىم . قىسقىغىنا يېرىم يىل
ئىچىدە بۇ ئۆيدىكىلەردىن كەتكىنى كېتىپ ، ئۆلگىنى ئۆلۈپ ، قېرىغان
دادام تەنھا قالدى . مەن قاقتان قوزۇقتەك قېتىپلا قالدىم ، ھوش ـ
كاللامنى يوقاتتىم ، كۆزۈمگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى ، تۆت تام پىر ـ پىر
ئايلانــماقتا ، ئەتراپنى قورقۇنچلۇق ئاۋازلار زىلزىلىگە سېلىۋاتقاندەك تۇيۇـ
لۇپ كەتتى ، بۇ ئاۋازلارنى ئېنىق ئاڭلاش ئۈچۈن بېشىمنى سىلكىۋېتىپ
قۇلىقىمنى دىڭ تۇتتۇم ، قۇلاق ـ مېڭەمنى يەۋاتقان بۇ ئاۋازلاردىن غۇـ
ڭۇلداپ سۇرلۇك سادا كېلەتتى :
« سەن ! لۇ يېپىڭ ! ئىش تېرىغان سەن ! » شۇ ئەسنادا يەلكەم
كۆيۈشۈپ ، پېشانەمدىن مونچاق ـ مونچاق سوغۇق تەر چىقتى . تاپىنىمـ
نىڭ ئاستىدىن بوش ۋە ھەسرەتلىك « نالە » ئاڭلىنىپ ، مۇزدەك بىرنېمە
پۇتۇمغا ئۇرۇلدى . چۆچۈپ ئىتتىك قارىسام ، رۇپىڭنىڭ ئامراق خور ـ
خــور ئىتى ـــ بېرى بېرى ئايغىمنىڭ يېنىدا ئىگىسىز قېلىپ چۆرگىلەپ
يۈرۈپتۇ . بۇ ئىتمۇ ئۆز ئىگىسىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى بىلگەنمىدۇ ؟
مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ دادامنىڭ يېنىغا كېلىپ ئاستا ئولتۇرـ
دۇم . دادامغا گەپ قىلغۇدەك ، ئۆزۈمنى بايىقى سۇرلۇك تاپا ـ تەنىلەردىن
قاچۇرغۇدەك ماجالىم قالمىغانىدى . بېرى بېرى غىڭشىپ نالە قىلغىنىچە ئۆيـ
نىڭ ئىچىدە ھەممە يەرنى پۇراپ تىمىسقىلاپ ، سۇرلۇك كەيپىياتنى تېـ
خــمۇ كۈچەيتمەكتە ئىدى . دادام مىدىرلىدى . مەن ئىتتىك بۇرۇلۇپ يېـ
لىنىش ئاھاڭىدا توۋلىدىم :
ـــ دادا !
دادام دەھـشەتلىك ۋە ھەسرەتلىك كۆزلىرى بىلەن ماڭا تىكىلىپ
پەس ئاۋازدا سورىدى :
ـــ ئۇ نېمىشقا ئۆلۈۋالدى ؟
مەن جاۋاب بېرەلمىدىم .
ـــ يېپىڭ ، بۇنىڭغا سەن جاۋابكار ، شۇخۇمنى ئۇنىڭدىن تارـ
تىۋالدىڭ ! ـــ دېدى دادام .

— نائىلاج شۇنداق قىلغانىدىم ! — دېيەلىدىم ئارانلا .

— كېيىن نائىلاج شۇنداق قىلدىڭ ، دەسلەپتە ئۇنداق ئەمەس ئىدى ، — دېدى دادام ، — سەن شۇخۇەننى كۆرۈپلا ، رۇپىگىنىڭ ئالدىغا چۈشۈۋالدىڭ ، غەرەزلىك هالدا شۇنداق قىلدىڭ ، سەن بىرنېمىنى بايقىدىڭ ، بۇ تەرىپى ئۆزۈڭگە ئايان ! — دادام قولىنى مۈرەمگە قويدى ، ئۇنىڭ قولى شۇنداق قاتتىق تىترەيتتىكى ، مەنمۇ ئىختىيارسىز تىترەپ كەتتىم . ئۇ كۆزىنى مەندىن ئۈزمەي بوغۇق ئاۋازدا دېدى ، — سەن ماڭا ئوخشىشىسەن ، يېپىڭ ، ماڭا ئوخشاشلا يامان ئادەم بوپسەن ! — دادام مۈرەمنى قاتتىق قىسىپ ئېغىر خورسىندى ، — شۇغىنىسى ، مەن سېنى ياخشى كۆرىمەن ، پەقەت سەنلا نەق مېنىڭ قىزىم بولۇپ چىقتىڭ ! لېكىن ، دېمىسەڭمۇ بىلىمەن ، سەن ماڭا ئۆچ ! مېنى يامان كۆرۈپ كەلدىڭ ! ساڭا شۇنچە قىلىپ تۇرسامۇ مېنى يامان كۆرىسەن ! بۇ ياقتىكىلەرنىڭ ھەممىسىگە ئۆچمەنلىك بىلەن قارىدىڭ !

مەن ئاغزىمنى ئۆمەللەپ ، ئۆزۈمنى ئاقلاي دەپ تۇرۇشۇمغا ، دادامنىڭ مۈرەمنى تۇتۇپ تۇرغان قولى بىردىنلا سىيرىلىپ چۈشۈپ پۈتۈن بەدىنى خۇددى يېلى چىقىپ كەتكەن پومزەكتەك لاسسىدە بوشىشىپ كەتتى . ئورنۇمدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتىم . دادام ساپاغا ئۆزىنى تاشلاپ ، بېلىنىڭ يۇقىرىسى ساپانىڭ يان يۆلەنچۈكىدە ، تۆۋىنى يەردە ، يۈزىنى دۈم قىلىپ ياتاتتى . مەن ئۇنىڭ قولىنى سىلكىپ تۇرۇپ توۋلىدىم :

— دادا ! دادا ! دادا !

بىراق ، دادامدا قىلچە سېزىم يوق ئىدى . مەن ئالەننى قاتتىق توۋلاپ چاقىردىم . ئالەن كەلدى . ئۇنى دادامغا قارىتىپ قويۇپ ، سىرتقا ئوقتەك ئېتىلىپ چىقتىم ۋە كوچىنىڭ دوقمۇشىدىكى جامائەت ئىشلىتىدىغان تېلېفون بوتكىسىغا بېرىپ تېلېفون دەپتىرىدىن بىر شەخسىي دوختۇرخانىنىڭ تېلېفون نومۇرىنى تاپتىم ـ دە ، ئىنتايىن جىددىي تېلېفون بېرىۋېتىپ قايتىپ كەلدىم . دادام شۇ پېتى يېتىپتۇ . ئالەن ئىككىمىز يۆلەشتۈرۈپ ـ سۆرەشتۈرۈپ يۈرۈپ مىڭ تەسلىكتە ئۇنى ساپاغا ياتقۇ-

زۇۋالدۇق. دادامنىڭ بويى ئېگىز بولغاچقا، ئىككى پۇتى ساپانىڭ يان يۆلەنچۈكىگە مىنگىشىپ قالدى. دادامنى جايلاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن دوختۇرنىڭ كېلىشىنى كۈتتۇق.

دوختۇر كېلىپ، دادامغا يۈرەكنى كۈچلەندۈرىدىغان ئىككى ئوكۇل سالدى. دىئاگنوز يۈرەك ئاجىزلىقى ۋە قان بېسىمى بولۇپ چىقتى. دادام ئاخىر ھوشىغا كەلدى. ئولاش - چولاش دادامنى يۆلەشتۈرۈپ ھۇجرىسىغا ئەكىرىپ كارىۋاتقا ياتقۇزۇپ قويدۇق. دادام تەسلىكتە مۇنداق دېدى:

— مەندە كېسەل يوق! يارىلانغان ۋە ئۇخلىغان چاغلارنى دېمىگەندە، ئورۇن تۇتۇپ ياتقان ئەمەسمەن!

— ھازىر سىز يارىدار، — دېدى دوختۇر.

دادام نائىلاج ياتتى. دوختۇر ئۇنىڭغا يەنە بىر ئوكۇل سېلىپ، مېنى سىرتقا چىقىشقا شەرەت قىلدى. مەن مېھمانخانىغا چىقىپ تۇردۇم، بىرپەستىن كېيىن دوختۇرمۇ دورا سومكىسىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ جىددىي تۈستە:

— ئەڭ ياخشىسى، دادىڭىزنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىڭ. ياشىنىپ قالغان ئادەم. كېسەلگە بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ! دوختۇرخانىدا ھەر تەرەپتىن ئوبدان قارىغىلى بولىدۇ! — دېدى.

— دادامنىڭ كېسىلىنى ئىنتايىن ئېغىر دېمەكچىمۇسىز؟

— شۇنداق، يۈرىكى ئاجىز، قان بېسىمى يۇقىرى، يېرىم پالەچ بولۇپ قېلىشى ئېھتىمالغا يېقىن.

يېرىم پالەچ بولۇپ قېلىش دادام ئۈچۈن ئۆلۈمدىنمۇ قورقۇنچلۇق ئىدى! مەن زۇۋان سۈرمەي تۇرۇپ قالدىم. دوختۇر كېتىشىنىڭ تەررەدۇتىنى قىلىۋاتقاندا داۋالاش ھەققىنى بەرمىگىنىم يادىمغا يېتىپ، داۋالاش ھەققىنى سورىدىم. سومكامدا بار پۇل داۋالاش ھەققىگە كەتتى! دوختۇرنى ئۇزىتىپ قويۇپ دادامنىڭ ھۇجرىسىغا كىردىم. دادام ئارام تېپىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. دوختۇر ئۇنىڭغا تىنچلاندۇرۇش ئوكۇلى سالغان بولسا كېرەك. مېھمانخانىغا چىققىنىمدا بىردىنلا دەرمانسىزلىنىپ كەتتىم، پۇت-

لىرىمدا جان قالماي ئۆزۈمنى ساپاغا تاشلىدىم . بۇگۈن ئەتىگەندىن بىرى بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارغا بەرداشلىق بېرەلمەي قالغانىدىم ، بېي بېيىنىڭ توختىماي قىلىۋاتقان نالىسىگە چىدىماي ، ئىككى قولۇم بىلەن قۇلاقلىرىمنى ئېتىۋېلىپ ، بېشىمنى يوپكامىنىڭ ئېتىكىگە قويۇۋالدىم .

چۈشتە ئالەن ماگا ئاددىيغىنا سەي قورۇپ تاماق ئېتىپ بەردى . ئۇنىڭغا دادامغا چوشقا جىگىرىدە شورپا قىلىپ ئازراق ئۇگرە قىلىپ بېرىشنى تاپشۇردۇم . چۈشتىن كېيىن سائەت بىردە دادام بىرپەس كۆزىنى ئاچتى . دوختۇر تولا مىدىرلاتماڭلار دېگەچكە ، كارىۋاتنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئاشنى يېگۈزۈپ قويدۇم ، دادام ئاش يەۋېتىپ ئۆزىنىڭ ماغدۇرىدىن كەتكەنلىكىگە ئاچچىقلىنىپ تېرىكىپ كەتتى . ئۇنىڭغا بىر چىنە ئاشنى يېگۈزگۈچە ئۆزۈممۇ تەرگە چۆمدۇم . دادام بىرنېمە دېمەكچى بولغاندەك ماڭا قارىدى ، لېكىن ئېغىز ئاچمىدى . بىردەمدىلا كۆزلىرى ئېلىشىپ ئۇخلاپ قالدى

بۇ يەردىن كېتەي دېسەم يەنە ، كەتمەي دېسەم يەنە ، بېشىمنىڭ ئىچىمۇ ، تېشىمۇ قېتىپ ، يېزىق شىرەسى يېنىدىكى يۇمشاق ئورۇندۇققا يۆلەنگىنىمچە ئويغا پاتتىم . دادامنىڭ ئېغىز نەپەس ئېلىشى كۆڭلۈمنى بىئارام قىلاتتى . بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارنى قانداق قىلارمەن ؛ دادام ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغاندا ئۇنى ئالەنگە تاشلاپ قويسام بولمايدۇ . كېچىلەردە كىم ئۇنىڭغا ئۇسسۇزلۇق بېرىدۇ ؟ ئاپام بىلەن بۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىشكە تېخى كۆڭلۈم ئۇنىمايتتى ، خەق ئەھۋالنى چۈشەنمەي مېنى ئۆي ـ جاي ، راھەت ـ پاراغەتنىڭ كويىدا قاپتۇ دېمەمدۇ ! دادامنى دوختۇرخانىغا ياتقۇزسام پۇلنى نەدىن تاپىمەن ؟ دوختۇرخانىغا يېتىۋاتقان مېڭىپلىك ئۆيدىكى ئۆزگىرىشلەردىن تېخى بىخەۋەر ، ئۇنى قانداق قىلارمەن ؟ مانا بۇ ئىشلار ئىسكەنجىگە ئېلىپ كۆڭلۈمنى پاراكەندە قىلىپ ساراسىمىگە سالاتتى . دادامنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ ئۇنىڭ « سەن ماڭا ئۆچ ! ساڭا شۇنچە قىلىپ تۇرساممۇ مېنى يامان كۆرىسەن » دېگەن سۆزى ئېسىمگە كەلدى .

مەن ئۇنىڭغا ئۆچمۇ ؟ راست ، مەن ئۇنى يامان كۆرۈپ كەلدىم !

لېكىن ، يۆلەنچىسىز قالغان بۇ بوۋاي ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قېلىپ خەققە ھاجىتى چۈشكەندە ئۆزۈمنىڭ ئۇنى يامان كۆرىدىغانلىقىم . ياخشى كۆرىدىغانلىقىم ياكى ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىۋاتقانلىقىمنى ئاڭقىرالماي قالدىم !

بىبى بىبي يەنە غىڭشىغىنىچە يۈگۈرۈپ كىرىپ ، پۇتۇمنىڭ ئەتراپىدا ئايلانغىلى تۇردى . ئۇنى تىنچلاندۇرۇش ئۈچۈن ئاستا پەپىلەپ قويدۇم . شۇنداقتىمۇ ، ئۇ ئۆينىڭ ئىچىدە توختىماي نالە قىلىپ كۆرۈنگەن يەرنى پۇراپ ئۇياقتىن ـ بۇياققا يۈگۈرەيتتى ، تۇرۇپلا « شالدىر » قىلىپ قالدى ، قارىسام بىبي بىبي نەدىندۇر بىر باغلام ئاچقۇچنى تېپىۋاپتۇ . مەن يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئاچقۇچنى ئېلىپ ، مەقسەتسىزلا شاراقشىتتىم ، رۇپېڭنىڭ ئاچقۇچىمىدۇ ؟ رۇپېڭنىڭ ئىسمى يۈرەك ـ باغرىمنى خەنجەردەك تىلىپ ئۆتۈپ مېنى بىر زارلاتتى . رۇپېڭ خېي شۇخۇەن دېگەندەك ئاق كۆڭۈل ، ئاجىز قىز ئىدى . « ناھەقتىن ـ ناھەق ئۆلۈپ كەتتى ! »

كاللامدىن رۇپېڭنىڭ كۆلەڭگىسىنى چىقىرىۋېتىش ئۈچۈن قولۇمدىكى ئاچقۇچنى ھېچبىر مەقسەتسىزلا دادامنىڭ يېزىق شىرەسىنىڭ تارتمىسىدىكى قۇلۇپقا سالدىم . كۈتۈلمىگەندە ئوتتۇرىدىكى تارتما ئاچقۇچ چۈشۈشى بىلەنلا ئېچىلىپ كەتتى . دېمەك ، بۇ ئاچقۇچلار دادامنىڭ ئىكەن ـ دە ! مەن شۇ ئاچام ئوغرىلاشقا ئۈلگۈرەلمەي قالغان پۇللار بولسا چىقىپ قالار ، دېگەن ئويدا ئىختىيارسىز تارتمىنى تارتتىم . تارتمىدا كىچىككىنە بىر مەخمەل تاشلىق قاپچۇقتىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىكەن . ئۈستىگە سېرىق رەڭدە بۇدرۇق باللارنىڭ رەسىمى سىزىلغان بۇ قىزىل مەخمەل تاشلىق قاپچۇق بەكمۇ كونا ، بەكمۇ نەپىس ئىدى . ئېچىپ كۆرەي دېسەم ، قۇلۇپلاغلىق ئىكەن . قولۇمدىكى ئاچقۇچلار ئىچىدىن ئەڭ كىچىك بىرىنى تاللاپ قاپچۇقنىڭ قۇلۇپىغا سېلىۋىدىم ، تەلىيىمگە يارىشا ئېچىلىپ كەتتى . قاپچۇقتا بىر تالاي ھۆججەت بار ئىكەن . بىر ـ بىرلەپ كۆرۈپ چىقتىم . ھەممىسى دېگۈدەك ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان ھۆججەتلەر ئىكەن . ئۈمىدنى ئۈزۈپ تۇرۇشۇمغا تۇساتتىن قولۇمغا بىر پارچە يەر خېتى چىقىپ قالدى . قارىسام مۇشۇ قورۇ ـ جاينىڭ يەر خېتى ئى-

كەن . دادامنى دوختۇرخانىدا ياتقۇزۇشقا توغرا كەلسە ، مۇشۇ قورۇ ـ
جاينى ساتماقتىن باشقا ئامال يوق ، دېگەن ئويغا كېلىپ يەر خېتىنى يې-
نىمغا سېلىپ قويدۇم .

قاپچۇقتا باشقا نېمە يوق ئىكەن . ياپاي دەپ تۇرغىنىمدا ئۇنىڭ
يەنە ئاستىنقى بىر قەۋىتى بارلىقىغا كۆزۈم چۈشتى ، بىرھازا ئېپتىشىپ
يۈرۈپ ئاستىنقى قەۋىتىنىمۇ ئاچتىم ـ دە ، داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدىم . هە
دېگەندە ئاياللارنىڭ زىننەت بۇيۇمىغا كۆزۈمگە چۈشتى . بۇ يېشىل قاش
تېشىدىن ياسالغان مارجان ئىدى . ھەربىر ئۈنچىسى باللار ئوينايدىغان
ئەيىنەك شارچىلىك چوڭلۇقتا بولۇپ ، مەرۋايىتتەك جۇلالىنىپ تۇراتتى .
ساناپ باقسام ، يىگىرمە تۆت تال ئىكەن . ھەيران بولدۇم . روشەنكى بۇ
قىممەتلىك نەرسە ئىدى . مۇنداق قىممەتلىك نەرسىنىڭ بارلىقى نېمىشقا
دادامنىڭ ئېسىگە كەلمىگەندۇ ؟ بۇ مارجاننى قويۇپ باشقا نەرسىلەرگە
سەپسالدىم . قاپچۇقتا يەنە كونىراپ سارغىيىپ كەتكەن بىر پارچە رەسىم
تۇراتتى .

رەسىمنى قولۇمغا ئالدىم . بۇ كونا پاسوندىكى دۈگىلەك پەنجىرىگە
يۆلىنىپ تۇرغان بىر قىزنىڭ قولىدا پىپا تۇتقان ھالدا چۈشكەن رەسىمى
ئىدى . مەن رەسىمدىكى قىزغا سەپسېلىپ قارىغانچە گاڭگىراپ قالدىم ،
بۇ قىز ئاجايىپ چىرايلىق ئىدى . مېنى بۇ قىزنىڭ گۈزەل ھۆسنى ئە-
مەس ، بەلكى تونۇشتەكلا بىلىنگەن بىرخىل سېزىم گاڭگىرىتىپ قوي-
دى . بولۇپمۇ ئۇنىڭ غەم ـ قايغۇ بىلىنىپ تۇرغان يوغان كۆزلىرىنى قە-
يەردىدۇر كۆرگەندەكلا قىلاتتىم . بىردىنلا قاتتىق ھەيران بولدۇم ، ھە ،
ئەمدى ئېسىمگە كەلدى . بۇ ئاپامنىڭ كۆزلىرىغۇ ! بەئەينى ئاپامنىڭ
كۆزلىرىگە ئوخشىشاتتى ! شۇغىنىسى ، بۇ ھەرگىز ئاپامنىڭ رەسىمى ئە-
مەس . كونىلىقىدىن قارىغاندا ئاز دېگەندىمۇ قىرىق ـ ئەللىك يىللىق رە-
سىم ئىدى ، رەسىمدىكى قىز پېشى كەشتىلەنگەن پەشمەت كىيگەن ،
چېچىنى يۇقىرىغا تۈرمەكلىگەنىدى . بۇ چىڭ خانىدانلىقىنىڭ ئاخىرقى
دەۋرلىرىدىكى مودا بولسا كېرەك ، بۇ كىم بولدى ؟ ئىسەنگىرەپلا قالدىم ،
مۇنداق قارىغاندا رەسىمدىكى قىز ئۆلۈپ كەتكەن ھەدەم شىنپىڭغىمۇ

ئوخششىپ كېتەتتى . رەسىمنى ئۆرۈۋېتىدىم ، كەينىدە چىرايلىق يېزىلغان ئىككى كۇپلېت شېئىر بار ئىكەن :

بۇلۇتتىن تامار يامغۇر تامچىسى
بولامدۇ يىغىپ سۇنى ـ ئېقىننى
يەتتى شىكەستە ناتىۋان دىلغا
قانغايمۇ كۆڭۈل ئارزۇغا زادى ؟
كۆز يېشى بىلەن پۈتمەيدۇ ھېچ ئىش !
قالدۇردۇم شۇڭا يۈرەك سۆزۈمنى .
ئارزۇ ـ تىلەكلەر چىقىپ بىر يەردىن ،
يېتىش مۇرادقا مۇمكىنمۇ زادى ؟

مەن بۇ شېئىرنى كۆرۈپ سەل چۈشەنگەندەك بولدۇم ، ئانچە چۈشىنىپمۇ كېتەلمىدىم . شۇنداقتىمۇ ، بۇ يېشىل مارجان بىلەن رەسىمدىكى قىزنىڭ مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى ، دادام بىلەنمۇ چوقۇم باغلىنىشى بارلىقىنى جەزم قىلدىم . بۇ بەلكى دادامنىڭ ئامراق توقاللىرىدىن بىرىدۇ . رەسىمنى ۋە زىبۇزىننەتلىرىنى ساقلاپ يۈرگىنىدىن قارىغاندا ، دادام ئۇنىڭدىن رىشتىسىنى ئۈزمىگەندەك قىلاتتى . دادامدىمۇ ئادەمگە نىسبەتەن ئۇنتۇلماس مۇھەببەت بارمىدۇ ؟

ئوي ـ خىيالىم قالايمىقانلىشىپ ئېلىشىپلا كەتتىم ، بۇنى تەھلىل قىلىپ ئولتۇرۇشقا چامىم يەتمىدى ۋە رايىممۇ بارمىدى . بۇ ئىككى نەرسىنى جاي ـ جايىغا قويۇپ ، مەخمەل تاشلىق قاپچۇقنىمۇ ، شىرەنىڭ تارتمىسىنىمۇ قۇلۇپلاپ قويدۇم . ئاندىن ئاستا ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئاچقۇچنى دادامنىڭ ياستۇقىنىڭ ئاستىغا باستۇرۇپ قويدۇم . دادام يەنىلا خامۇش ئۇيقۇدا ئىدى ، دادامنىڭ ھۇجرىسىدىن چىقىپ ئىشىكنى يېپىپ قويدۇم .

ئالەننى چاقىرىپ ، دادامغا ئوبدان قاراشنى تاپىلىغاندىن كېيىن « ئۇياق » تىن ياندىم ، رۇپىكنىڭ ھۇجرىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ئوچۇق تۇرغان ئىشىكنى ئاستا يېپىپ قويدۇم . ئادەم يوق ئۆينىڭ ئىچىگە

يېنىپ قاراشتىن ئەيمىنىپ ئىتتىكلا دەرۋازىدىن چىقىۋالدىم .
مەن پۇتلىشىپ سەنتۈرۈلۈپ دېگەندەك ھېرىپ ـ چارچىغان ھالدا ئۆيگە يېتىپ كەلدىم . ئۆيدە ئويلىمىغان مېھمان — فاڭ يۈ مېنى كۈتۈۋالدى . ئۇنىڭغا گەپ قىلىشقىمۇ كۆڭلۈم تارتماي سۇپىغا چىقىپ بىر ئىستاكان قايناق سۇ قۇيدۇم ـ دە ، بىر يولىلا ئىچىۋەتتىم .
— يېپىلىڭ ، ساڭا ئاپتاپ ئۆتۈپ قالغان ئوخشايدۇ ، ئۆگىسلىك ئوساللىغۇ ! — دېدى ئاپام .
مەن كارىۋاتنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇۋېلىشقا ئارانلا ئۈلگۈردۇم . ئەتىگەندىن بۇيان كەينى ـ كەينىدىن يۈز بەرگەن ئىشلاردا ھەر قانچە جىددىيلەشكەن ئەھۋالدىمۇ بەرداشلىق بېرەلىگەنىدىم . ئەمدى ماڭا يىغا يامىشىپ كۆزلىرىم ياشتىن خىرەلەشتى .
— يېپىلىڭ ، نېمە بولدۇڭ ؟ — دېدى فاڭ يۈ ئالدىمدا تىزلىنىپ ئولتۇرغىنىچە قولى بىلەن مەڭزىمنى سىلاپ ، — ساڭا نېمە ئازار يەتتى ؟
— خې شۈخۇەن بىلەن يەنە ئۇرۇشۇپ قالدىڭمۇ ؟ — سورىدى ئاپام ئەنسىرەپ .
مەن گەپ ـ سۆز قىلماي بېشىمنى چايقىدىم ، كېيىن ئاستا :
— رۇپىڭ ئۆلۈپتۇ ! — دېدىم .
— نېمە ؟ — ئاپام دەرھال مېنى سىلكىدى ، — نېمە دەۋاتىدىسەن ؟ ئەقلىڭدىن ئازدىڭمۇ ؟
— ياق ، ئەقلىم جايىدا ، — دېدىم مەن ، — ئۆلگەنلىكى راست ! ئۇ ئۆزىنى ئېتىۋاپتۇ ! ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋاپتۇ !
— ۋاي خۇدايىمەي ! — ئاپام تووۋلاپ كەتتى ، پۇتلىرىدا جان قالماي كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇۋالدى ، — مۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ، مۇمكىن ئەمەس ! — دېدى ئۇ پىچىرلاپ .
— بۇ راست گەپ !
— نېمە ئۈچۈن ؟
مەن ئۈن سېلىپ يىغلىۋەتتىم . بىر كۈن كەچكىچە ئىچىمگە يۇتۇپ كەلگەن كۆز يېشىم خۇددى يار ئېلىپ كەتكەن سۇدەك توخ-

تىماي ئېقىشقا باشلىدى . ئۆرۈلۈپ بېشىمنى كارىۋاتقان قويدۇم ـ دە ، ھەسرەت بىلەن يىغلاپ كەتتىم . فاڭ يۇ مۇرەمگە ئېسىلىپ يەلكەمنى قېقىپ تۇرۇپ :

ـــ يىغلىمىن ، ئۆلۈش ـ تىرىلىش تەقدىرگە باغلىق ! ـــ دېدى .

ـــ تەقدىر ! ـــ دېدىم مەن يىغلاپ تۇرۇپ ، ـــ ئۇنىڭ تەقدىرى مېنىڭ قولۇمدا ئىدى ، فاڭ يۇ ، سەن بىلمەيسەن ! ئۇنى مەن ئۆلتۈرگەندەكلا تۇرىمەن !

ـــ بولغۇلۇق بوپتۇ ، ئەمدى يىغلاشنىڭ نېمە پايدىسى ؟ ـــ دېدى فاڭ يۇ ، ـــ كۆز يېشى بىلەن كۆڭلۈڭ تەسكىن تاپامدۇ ؟ بۇ شۇنداق چۈشىنىپ بولمايدىغان تىلسىز جاھان ! يىپىڭ ، رۇپىڭ بەختىنى تېپىپتۇ .

ـــ نېمە دېگىنىڭ بۇ ؟ ـــ سورىدىم مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ .

ـــ كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ ئىككى تەرىپى بولىدۇ ، بىرى ھاياتلىق ، يەنە بىرى ماماتلىق . سەن ئىككىسىدىن قايسىسى ئەڭ بەختلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىيالامسەن ؟ رۇپىڭ بۇ دۇنيادىن قۇتۇلۇپ ، دەرد ـ ئەلەمنى ھايات قالغانلارغا قالدۇرۇپ كېتىپتۇ ! ھەممىمىزلا ئۆلۈمنى ئىنتايىن پاجىئەلىك ئىش دەپ قارايمىز ، ھايات قالغانلار ئۈچۈنلا شۇنداق بولىدۇ . ئۆلگۈچىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا ، ئىككى پۇتىنى سۇنغان ھامان شاد ـ خۇراملىق ، قايغۇ ـ ئەلەم ۋە ئازاب ـ ئوقۇبەت ، ئارزۇ ـ ئارمان دېگەنلەر ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۆز ئەھمىيىتىنى يوقىتىدۇ !

ـــ سەن مۇخلىسقا مۇناسىپ گەپ قىلمىدىڭ ، ـــ دېدىم مەن .

ـــ مەن ئازاب ـ ئوقۇبەت ئىچىدە بۇ ئىشلارنىڭ تېگىگە يەتتىم ، ـــ دېدى ئۇ .

مەن ھاياتلىق ۋە ماماتلىق ئۈستىدە تولىمۇ ئەرزىمەس نەدىكى بىر خىياللارغا بېرىلىپ ، داڭقېتىپ ئولتۇرۇپ قالدىم . فاڭ يۇنىڭ قاچان كەتكەنلىكىنىمۇ بىلمەپتىمەن . شۇ تەرزدە ، قۇياش مەنزىلىگە يېتىپ ، ئۇپۇق غۇۋالاشقۇچە ، تۇن پەردىسى يېيىلغۇچە ئولتۇردۇم . ئاپام ماڭا بىر

نىمىلەرنى دېدى ، ئەمما بىرنىمۇ قۇلىقىمغا كىرمىدى . بىر چاغدا خې شۈخۈەن يېتىپ كەلدى . ئۇ چارچىغان ، تاتارغان ۋە ھەسرەتكە پاتقا-نىدى . ئاپام ئۇنىڭغا ئورۇندۇق قويۇپ بەردى . ئۇ ئولتۇرۇۋالغاندىن كې-يىن ، قولى بىلەن بېشىنى تىرەپ تۇرۇپ :

— مەن رۇپېنگنى يەرگە دەپنە قىلىش قارارىغا كەلدىم ، — دېدى .

— نېمە ئۈچۈن ؟ — دەپ سورىدىم مەن .

— يوقلاپ تۇرايلى ، دەپ ، — دېدى خې شۈخۈەن ئاستاغىنا .

— شۈغىنىسى . . . — مەن ئېسىمگە كېلىپ ، دۇدۇقلاپ سۆزلە-دىم ، — « ئۈيىاق » تا بىر تىيىن يوقلۇقى ئۆزىڭىزگە مەلۇم تۇرسا . . .

— بۇ ئىشنى ماڭا قويۇپ بېرىڭلار ! — دېدى خې شۈخۈەن ، ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن تاقەتسىزلىك ۋە بىئاراملىق چىقىپ تۇراتتى ، ئۇ ماڭا قارىماي كارىۋاتنىڭ ئەدىيالغا قاراپ تۇرۇپ سۆزلىدى . سۆزىنى تۈگىتىپلا ، كالپۇكىنى چىشلىگىنىچە جىمىدە تۇرۇپ قالدى ، مەن ئۇ-نىڭغا سەپسېلىپ قارىدىم . تۇرۇپلا يۈرىكىم جىغىدە قىلىپ قالدى ۋە ئۇ مەندىن بەك يىراقلاپ كەتكەندەك تۇيۇلۇپ كەتتى ، ئىككىمىزنىڭ ئوت-تۇرىسىدا چۈشىنىپ بولمايدىغان ئاداۋەت ئۇرۇقى ئۈنۈپ چىقماقتا ئىدى ، ئۇنى مەن كۆرەلمىسەممۇ ئېنىق ھېس قىلماقتا ئىدىم . مەن خې شۈخۈەن-نىڭ نېمە خىيالدا ئىكەنلىكىنى بىلەلمەيتتىم ، ئۇنى ئۆزۈمگە جەلپمۇ قىلالمايتتىم . ئۇ خۇددى مەن چۈشەنمەيدىغان باشقا بىرخىل خىيال دۇنياسىغا كىرىپ قالغاندەك ، چۈشكۈن ۋە خىيالچان كۆرۈنەتتى . مەن بىرخىل ۋەھىمىنى ، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالارمەنمۇ دەيدىغان تەشۋىشنى غۇۋا ھېس قىلدىم . ئادەمنى پەرىشانلىققا سالىدىغان بۇ جىمجىتلىقنى بۇ-زۇش ئۈچۈن :

— دادامنۇ كېسەل بولۇپ ياتتى ، — دېدىم .

— نېمە ؟ — سورىدى خې شۈخۈەن قاشلىرىنى يىمىرىپ سۆ-زۈمنى چۈشەنمىگەندەك . ئۇ تېخى خىيال دېڭىزىنىڭ چېتىگە چىقالمىغا-نىدى .

— دادام كېسەل بولۇپ قالدى . دوختۇر بالنتسىدا ياتسۇن دەيدۇ .

— ھە ! — دېدى ئۇ نېمە دەۋاتقىنىمنى ھېچبىر چۈشەنمىگەندەك ، ماڭا ياللىدە بىر قاراپ قويۇپ سوغۇققىنا ئاھاڭدا ئېرەنسىزلا .

— دوختۇر دادامغا شامال تېگىپتۇ ، يېرىم پالەچ بولۇپ قېلىشى مۇمكىن دەيدۇ ، — دېدىم مەن ئالدىراپ چۈشەندۈرۈپ ، ئاۋازىم تىترەپ يىغلىغۇم كېلىپ كەتتى .

— ھە ! — ئۇ يەنە « ھە » دەپ ، ماڭا قايتا قاراپ قويۇپ ، يانچۇقىدىن بىر تاتازا پۇلنى ئالدى ـ دە ، كارىۋاتنىڭ يېنىدىكى كىچىك ئىشكاپنىڭ ئۈستىگە قويدى ، — ھازىرچە مۇشۇنىڭ بىلەن بىرنېمە قىلىپ تۇرۇڭ ، ئەتىگىچە يەنە ئەكېلىپ بېرىمەن .

يۈزۈم ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى ، ئۆز گۆشۈمنى يېگۈدەك بولدۇم ، بۇ گەپلەرنى قىلىشتىن مەقسىتىم ئۇنىڭدىن پۇل سوراشمىدى ؟ لېكىن ئۇنىڭ ئەلپازى شۇنداق سۆرۈن ۋە سوغۇق ئىدى . ھەتتا ماڭا تىك بېقىپ قاراپمۇ قويمىدى . بۇ ئىزا ـ ئاھانەتتىن يۈرىكىم سەكپارە بولدى . ئىچىمدە ئۇنى « شۇخۇەن ، يېنىمدىن نېرى كەتمەڭ ! » دەپ چاقىرماقتا ئىدىم . « شۇخۇەن مېنى تاشلىۋەتمەڭ ! مەن سىزگە موھتاج ، ماڭا ھەمدەم بولۇڭ ، مەن بەكمۇ غېرىبسىنىپ قالدىم ! » يۈرىكىم ئۇنىڭغا قايتا ـ قايتا نىدا قىلىپ ، ئۇنىڭدىن مەدەت تىلىمەكتە ئىدى . لېكىن ئۇ يۈرىكىمنىڭ نىداسىنى ئاڭلىيالمايتتى ، ھېسمۇ قىلالمايتتى . ئۇ ئورنىدىن تۇردى . خۇددى ھەممە ئىشنى تاپشۇرۇپ بولغاندەك سىرتقا چىقىپ كېتىۋېتىپ :

— مەن كېتەي ، ئەتىگەندىن بېرى ئۆيگە بارمىدىم . رۇپىڭنىڭ قەبرىسى ئۇچۇن تاغدىن ئالتە جاڭ يەر ئالدىم . كۈن بەك ئىسسىق ، مېيىتنى ساقلاۋەرمەي ئۆگۈنلۈككىچە يەرلىككە قويۇۋېتەيلى ! — دېدى .

— كېتەمسىز ؟ — سورىدىم مەن ساراسىمىگە چۈشۈپ .

— ھەئە ، ئەتە ئەتىگەندە پۇل ئېلىپ كېلىمەن .

« پۇل ،پۇللا دەيدۇ ، ئوتتۇرىمىزدا پۇلدىن باشقا مۇناسىۋەت

يوقمدۇ ؟ » مەن ئۇنىڭ كەينىدىن دەرۋازىغىچە كەلدىم ، يۈرىكىم پىچاق بىلەن تىلغاندەك ئاغرىيتتى ، « شۇخۇەن ، كەتمەڭ ، مەن-دىن ئايرىلماڭ ! » دەپ يىلىناتتى ، لېكىن ئۇ پىسەنت قىلماي بىپەرۋا قىياپەتتە تۇراتتى . دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئۇ ماڭا ئېرەنسىزلا قاراپ قويۇپ :

— خەير - خوش ! — دېدى .

دەرۋازىغا يۆلەنگەن پېتىم ئۇنىڭ قارىسى تۈن قاراڭغۇسى ئىچىدە غايىب بولغۇچە قاراپ تۇردۇم ، يۈرەك - باغرىم كاۋاپ بولدى ، ئۇ مۇشۇ كەتكىنى بويىچە كېتىدىغاندەك ، هاياتىمدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك ، قايتا كەلمەيدىغاندەك هېس قىلدىم . نېمىلەرگىدۇر تىكىلگەن هالدا دەرۋازىغا يۆلەنگىنىمچە هاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدىم . شۇ تەرزدە قانچىلىك تۇردۇمكىن تاڭ ، ئاپام مېنى چاقىرغاندىلا ، پۈتۈنلەي قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانلىقىنى بايقىدىم .

ئاپام بىلەن يېگەن كەچكى تاماق ئاغزىمغا زادىلا تېتىمىدى ، تا-ماقتىن كېيىن هۇجرىغا كىرگىنىمدە پىئانىنوغا كۆزۈم چۈشتى - دە ، پىئانىنونىڭ يېنىغا قويۇلغان ئورۇندۇققا بېرىپ ئولتۇرۇپ ، چېكەمنى پى-ئانىنونىڭ مۇزدەك سوغۇق قېپىغا قويدۇم ، ئاپام كېلىپ مۈرەمنى تۇتۇپ تۇرۇپ سورىدى :

— يېپىڭ ، داداڭ ئاغرىپ قاپتىمۇ ؟

— هەئە .

— نېمە كېسەل ئىكەن ؟

— يۈرەك ئاجىزلىق ۋە قان بېسىم .

— ئېغىرمىكەن ؟

— هەئە .

ئاپام گەپ - سۆز قىلماي كارىۋىتىمدا ئولتۇردى . ئارىنى قاتتىق سۈكۈت باستى ، ماڭا يۈرىكىمنىڭ سوقۇشى ئاڭلىنىپ تۇراتتى . بىر پەستىن كېيىن بېشىمنى كۆتۈرۈپ ، پىئانىنونىڭ قېپىنى ئاچتىم ۋە قا-رىسىغىلا بىرنەچچە تىلىنى باستىم . « غات - غۇت » قىلىپ چىقىۋاتقان

بىرلا خىل ئاۋاز قولاققا تولىمۇ زېرىكەرلىك، بىچارىلىك، مىسكىنلىكنىڭ بەلگىسى بولۇپ ئاڭلىناتتى. ماڭا يەنە يىغا ياماشتى.

بىرى دەرۋازىنى قاقتى، مۇنچە كەچ بولغاندا كىم كەلگەندۇ؟ يۈگۈرۈپ چىقىپ دەرۋازىنى ئاچسام، خې شۇخۇەن تۇرامدۇ! ئۇ بايىلا كەتكەنىدى، يەنە نېمىگە كەلگەندۇ؟ مەن ھەيران بولدۇم ھەم خۇشاللىقتا چۆمدۈم «شۇخۇەن قايتىپ كەپسىز، ئاخىر قايتىپ كەپسىز — ھە!» دەپ ئويلىدىم. لېكىن ئۇ زۇۋان سۈرمىدى، مەن دەرۋازىنى ئېتىپ ئۆيگە باشلىدىم. ئۇ سۇپىغا چىققاندىلا، چىرايىنىڭ ئۆلۈكتەك تاتىرىپ، ئەپتىدىن چۆشكۈنلۈك يېغىپ تۇرغانلىقىنى بايقىدىم. ئۇ مەن قويۇپ بەرگەن ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، بېشىنى قولى بىلەن تىرىگىنىچە خىيالغا پاتتى، مەن ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا دەككە-دۈككە ئىچىدە تەلمۈرۈپ ئولتۇردۇم. ئاخىر ئۇ بېشىنى كۆتۈردى، كۆزىدىن ئاققان ياشلىرى مەڭزىنى بويلاپ پەسكە چۈشتى

— شۇخۇەن! — مەن چىدىماي توۋلىۋەتتىم

— يىپىلىڭ، — دېدى ئۇ قاشلىرىنى يىمىرىپ ماڭا تىكىلگەن ھالدا، — رۇپىڭنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشتىن ئىلگىرى نەگە بارغانلىقىنى بىلەمسىز؟

مەن بېشىمنى چايقىدىم.

— ئۇ بىزنىڭ ئۆيگە مېنى ئىزدەپ بارغانىكەن، ئۇ چاغدا مەن بۇ يەردە بولۇپ قاپتىمەن. ئۇ بىر پارچە خەتنى قالدۇرۇپ كېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۆيگە بېرىپلا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان ئوخشايدۇ.

— بىر پارچە خەت؟ — دەپ سورىدىم مەن.

— ھەئە.

خې شۇخۇەن يانچۇقىدىن پۇرلىشىپ كەتكەن بىر لىپاپىنى ئېلىپ ئىچىدىكى خەتنى چىقىرىپ ماڭا سۇندى. مەن خەتنى قولۇمغا ئالدىم. خې شۇخۇەن ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزىنىڭ يېنىغا باردى ۋە پېشانىسىنى دېرىزىنىڭ رامىغا قويۇپ سىرتتىكى تۈن قاراڭغۇسىغا تىكىلدى. مەن خەتنى ئېچىپ ئوقۇشقا باشلىدىم.

شۇخۇەن :

قولۇمغا قەلەم ئالغىنىمدا، سىزگە نېمىلەرنى يېزىشنى بىلەلمەي قالدىم، تۈن نىسبى، تالا سۈتتەك ئايدىڭ، تېخى يېقىندىلا ئىككىمىزنىڭ «يېڭى ھايات» جەنۇبىي يولدا ئايلىنىپ ئايىنى تاماشا قىلغىنىمىز ئېسىڭىزدىمۇ؟ شۇ ئاخشىمى سىز مەندىن، ماڭا ياتلىق بولۇشنى خالامسىز؟ دەپ سورىغانىدىڭىز . . . لېكىن، شۇخۇەن ئەمدى سىز نەدە؟ كۆڭلىڭىزدە مەن ئۈچۈن قىلچىلىك بولسىمۇ بەرەر ئورۇن قالغانمىدۇ؟

مەن سىزدىن ئاغرىنمايمەن، سىزگە ئۆچمەنلىكمۇ قىلمايمەن، مەن يېبىڭغا يەتمەيمەن، ھەرگىزمۇ يەتمەيمەن! سىز جوقۇم ئۇنى تاللايسىز! سىز بىرىنچى قېتىم مەندىن يۈز ئۆرۈگىنىڭىزدە تەقدىرگە تەن بەرگەنىدىم. چۈنكى، يېبىڭ ھەر جەھەتتە مەندىن ئارتۇق! بىراق مەن سىزدىن ئۈمىدنى ئۈزۈپ، بۇ زەربىدىن ئۆزۈمنى ئوڭشىۋېلىشقا يۈزلەنگەن ۋاقتىمدا، سىز يەنە مېنى ئىزدەپ كەلدىڭىز! مېنىڭ تولىمۇ ھەيرانلىق ۋە خۇشاللىق ئىچىدە قالغىنىم سىزگە مەلۇملۇق! ئۆزۈمچە كېچىلەردە قىلغان تىلاۋىتىم ناھايىت تەڭرىنىڭ دىلىنى ئېرىتكەن بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ بۇ ئىلتىپاتتىن مىننەتدار بولۇپ يۈرۈيتتىم، ئالەمچە شادلىققا چۆمۈيتتىم. شۇخۇەن، مەن سىزنى سۆيىمەن. سىز ئۈچۈن سەۋدايى بولۇپ كەتسەممۇ مەيلى، سىز ماڭا تاپىنىمنى سۆيي دېسىڭىز، مەن جەزمەن ئايىغىڭىزغا يىقىلىپ تۇرۇپ بەجا كەلتۈرىمەن! شۇخۇەن، سىزگە بولغان مۇھەببىتىمنىڭ قانچىلىك چوڭقۇر ئىكەنلىكىنى بىلمەيسىز، سىز ماڭا چىلي ئىچۈرۈپ قويايلى، دېگەندە خۇشاللىقتا ھوشۇمدىن كېتىشكە تاس قالدىم، بۇ چۈشۈم ئەمەستۇ، دېگەن ئويدا سىزگە تۇيدۇرماي بىلەقىمنى چىشلەپ باقتىم. كېيىن، يېبىڭ كېلىۋىدى، سىزگە گەپ قىلىشنىڭ ھاجىتى قالمىدى، كۆڭلىڭىز مېنىڭ دەرگاھىمدىن غايىب بولدى، سىز يەنە مېنى تاشلاپ كەتتىڭىز، كەينىڭىزگە قايرىلىپ قاراپمۇ قويمىدىڭىز، سىزدىن ئالغان شادلىقنىڭ مەستلىكى يېشىلمەي تۇرۇپلا سىزدىن ئايرىلىپ قېلىشنىڭ دوزىخىغا چۈشۈپ كەتكىنىمنى ئاڭقىرالمىي قالدىم!

راست گەپ، شۇخۇەن، مەن سىزدىن ئاغرىنمايمەن، سىزگە ئۆچمەنلىكمۇ قىلمايمەن. ئەمما بىرلا نەرسىگە تەن بەرمەيمەن، نېمە ئۈچۈن مېنى ئەخمەق قىلە-

سىز ؟ نېمە ئۈچۈن مېنى ئالدايسىز ؟ يېڭىنى سۆيگەنىكەنسىز، نېمە ئۈچۈن يەنە مېنى ئالدايسىز ؟ سىز شۇنچە ئېسىل، شۇنچە ئالىيجاناب يىگىت، مېنىڭ ناتىۋان ۋە ناقابىل ئىكەنلىكىمنى بىلىپ تۇرۇپ نېمە ئۈچۈن مېنى كۆڭۈل ئاچىدىغان ئويۇنچۇق قىلىسىز ؟

سىز مېنى ئانا مېھرىدىن مەھرۇم قىلدىڭىز، ئېلىم سىزنى قولىدىن چىقىرىپ قويغانلىقىمنى چوڭ ھاقارەت، دەپ قارىدى. ئۇ ئۆيدىكى پۇلنى يىغىشتۇرۇپ چىقىپ كەتتى، مەن بىلەن قىلچە كارى بولمىدى! ئېھ! خۇدا بەندە كېرەسىم! قىسقىغىنا بىر نەچچە كۈن ئىچىدە مەن سىزدىن ئايرىلدىم، ئېلىمدىنمۇ ئايرىلدىم، ئەمدى بۇ يۈزنى كۆتۈرۈپ يۈرۈشنىڭ نېمە ئەھمىيىتى قالدى ؟

مەن ئەزەلدىنلا يېپىك بىلەن مۇھەببەت تالىشىشقا جۈرئەت قىلىپ باقمىغان، مەن ھەقىقەتەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن. ئۇ قەتئىي، جاسارەتلىك، دادام ئۇنى قامچىلىغاندىمۇ چىرايىنى ئۆزگەرتمىگەن، ئۇ بەك جەسۇر! مەن ئۇنىڭ مۇھەببىتىگە چاڭ سېلىشقا ھەرگىز جۈرئەت قىلالمايمەن! لېكىن سىز نېمە ئۈچۈن يېنىمغا قايتىپ، مېنى بىرقېتىم قاتتىق خۇش قىلدىڭىز ؟ زادى نېمە ئۈچۈن ؟

مەن سىزگە ئۆچمەنلىك قىلمايمەن. شۇخۇەن، پەقەت تەن بەرمەيمەن، تەن بەرمەيمەن! ئېلىم كەتتى، سىزمۇ كەتتىڭىز، بۇ دۇنيادا ھېچنېمەم قالمىدى! شۇخۇەن، مەن نېمىدېگەن توخو يۈرەك ـ ھە! مەن ئۆزۈمدە يېپىكدىكى جاسارەتنىڭ يۈزدىن بىرقىسمى بولسىچۇ دەپ كېتىمەن، شۇنداق بولغاندا سىز ماڭا ئازغىنا بولسىمۇ سۆيگۈ ئاتا قىلغان بولاتتىڭىز، راستمۇ ؟

شۇخۇەن، مەن يەنىلا تەن بەرمەيمەن! سىز ماڭا مېنى نېمىشقا ئالدىغانلىقىڭىزنى ئېيتىپ بېرىشىڭىز كېرەك! بۇنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ بەرسىڭىزلا، سىزدىن ئاغرىنمايمەن! پەقەت سەۋەبىنى ئېيتىپ بەرسىڭىزلا! . . .

ئالي ئولتۇرۇپ كەتتى، تىلا قاراڭغۇ! يازمايلا قويلي، شۇخۇەن سىز بىلەن تونۇشمىغانلا بولسام بوپتىكەن.

سىزگە بەخت تىلەيمەن.

رويىڭ × ئېلىنىڭ × كۈنى يېرىم كېچە.

مەن خەتنى ئوقۇپ بولۇپ بېشىمنى كۆتۈردۈم، خې شۇخۇەن

يەنىلا ئىككى قولىنى يانچۇقىغا سالغان پېتى دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ تۇراتتى ، مەن ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ خەتنى قايتۇرۇپ بەردىم ، ئۇ بۇرۇ-لۇپمۇ قويماي خەتنى قولۇمدىن ئېلىپ :

— يىپىڭ ، سىزنىڭ ئۆچ ئېلىشىڭىزغا مېنىڭ يۈز ئۆرۈشۈم قو-شۇلۇپ رۇپىڭنى ئۆلۈم گىردابىغا ئاپىرىپ قويدى ، بۇنى قىلغان ئىككى-مىز ! يىپىڭ ، سىز قانداق ئويدا بولۇۋاتىسىز ؟

مەن دېرىزىنىڭ رامىنى تۇتقىنىمچە گەپ - سۆز قىلماي تۇرۇپ قالدىم

— يىپىڭ ، ئىككىمىز دۇنيادا ئۇچىغا چىققان شەخسىيەتچى ئا-دەملەر ئىكەنمىز !

— شۇخۇەن . . . — دېدىم مەن تەسلىكتە .

— يىپىڭ ، سىرتقا قاراپ بېقىڭ ، — دېدى خې شۇخۇەن ، ئۇ ھېچكىم قارشىلىق قىلالمىغۇدەك قۇدرەتكە ئىگە ، بوش ئەمما جىددىي تە-لەپپۇزدا سىرتقا تىكىلگىنىچە سۆزلىدى ، — رۇپىڭ دېرىزىنىڭ سىرتىدا بىزگە قاراپ تۇرغاندەكلا قىلىدۇ ! ئۇنىڭ قان داغلىرى ئۇيۇپ قالغان يۈزى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ ! كۆردىڭىزمۇ ؟

مەن سىرتقا قارىدىم ، كوچا چىرىغى بىلەن قوشنىلارنىڭ ئۆگ-زىسىدىن باشقا ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى . بىراق ، خې شۇخۇەننىڭ سۆزى-دىن تېنىم شۈركۈپ كەتتى .

— ئۇ ئەنە ئاۋۇ يەردە ، — دېدى خې شۇخۇەن تىپتىنچ تۇرغان پېتى ، — ئۇ بىزگە مەڭگۈ قاراپ تۇرىدۇ !

خې شۇخۇەن دېرىزىنىڭ سىرتىغا تىكىلىپ تۇراتتى ، ماڭمۇ دېرىزىنىڭ سىرتىدىكى تۇن قاراڭغۇسىدا ھەممىلا يەردە رۇپىڭنىڭ ھەسرەتلىك غېرىبانە كۆزلىرى مۆلدۈرلەپ تۇرغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى .

12

بۈگۈن رۇپىڭنى يەرلىككە قويدۇق

ئەتىگەندە ھاۋا بىر ئۇبدانلا تۇراتتى ، زاراتكاھلىقتا بىرىشىمىزغىلا ئۆزگەردى . بىردىنلا چىققان شامال بىلەن تەڭ يازنىڭ ئادەتكە ئايلانغان يامغۇرى قۇيۇۋەتتى . زاراتكاھلىقنىڭ ئۇ يەر ـ بۇ يېرىدىكى بىرنەچچە تۈپ ئاكاتسىيە دەرىخىمۇ خۇددى مۇسىبەت تۇتقاندەك شامالدالىڭشىپ تۇراتتى . رۇپىگىنى ئاپام ، مەن ، خې شۇخۇەن ۋە بىبى بىيلا دەپنە قىلدۇق . دادام ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغاچقا كېلەلمىدى . بىبى بىينى مەن تاسما بىلەن باغلاپ يېتىلىۋالغانىدىم . ئالدىنقى كۈنلەردە گېزىتكە ئادەم ئىزدەش ئېلانى چىقىرىپ ، ئېرخاۋنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلغان بولسامۇ ، ئۇچۇر ئالالمىدىم . رۇپىگىنىڭ مۇسىبەت خەۋىرىنى گېزىتكە چىقارمىدىم . چىقارغان بىلەنمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن قىلچە ئەھمىيىتى يوق ئىدى . ھايات ۋاقتىدا ھېچكىم ئۇنىڭغا سىڭا كۆزىنى سالمىغاندىكىن ، ئەمدى ئاللانىڭ دەرگاھىغا كەتكەندە ئۇنى ئارامىدا قويغان تۈزۈك ! بۇ بىرنەچچەيلەننىڭ ئىچىدە قايسىمىزنى ئۇنىڭ دوستى ، يېقىنى ياكى دۈشمىنى دېگىلى بولىدىكىن تاڭ ؟ ھەممىمىز جەسەتساندۇقىنىڭ قويۇلۇشىغا قاراپ تۇردۇق .

ئاپام باش بولۇپ بىر سقىم توپا تاشلىدى ، ئاندىن ئىشچىلار گۆرجەك بىلەن توپا تاشلاشتى . لاي توپىنىڭ جەسەت ساندۇقىغا گۈپۈلدەپ چۈشكەن ئاۋازى ماڭا پانىي ئالەمگە سەپەر قىلماقنىڭ نەقەدەر ئازاب ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرماقتا ئىدى . مەن ياغاچتەك قېتىپ تۇرۇپ قالغانىدىم . ئىزغىرىن شامال يوپكامنىڭ ئېتىكىنى يەلپۈيتتى ، بىبى بىبى بولسا ئاستا غىڭشىپ پۇتۇمنىڭ ئەتراپىدا چۆرگىلەيتتى . يۈرىكىم گويا قوغۇشۇن ئېرىسىپ قويغاندەك تۆۋەنگە تارتىپ ، ئوي ـ پىكرىم قومدەك چېچىلغانىدى . ۋۇجۇدۇمنى ئازاب قاپلاپ ، يىغا ياماشقان بولسىمۇ ، خۇددى يېشىم قۇرۇپ كەتكەندەك ، كۆزۈمدىن بىر تامچىمۇ ياش چىقمىدى . ياش ؟ ياق ، يەنىلا كۆز يېشى قىلمىغىنىم تۈزۈك . چۈنكى ، رۇپىك ئەمدى مېنىڭ كۆز يېشىمغا ، مېنىڭلا ئەمەس ، ھەر قانداق كىشىنىڭ كۆز يېشىغا موھتاج ئەمەس ! قاپقاراڭغۇ گۆرگە كىرىدىمۇ بولدى . يالغۇزلۇق ، غېرىبلىق ئۇنىڭ ئۈچۈن بەرىبىر ، ئەمدى ئۇ نېمىنى پەرق ئەتسۇن ! بۇ دۇنياغا ئۇ مۇھەببەت بىلەن قارىسۇن ، ياكى نەپرەت بىلەن

قارسۇن ، بۇلار ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۆز ئەھمىيىتىنى يوقاتقان ! مەن لېۋىمنى چىشلەپ ، بېي بېيىنى باغلىۋالغان تاسمىنى چىڭ سىقتىم . تاسمىنىڭ پىستانلىرى پېتىپ ئالىقىنىمنى ئاغرىتىۋەتتى . مەن يەنىلا رۇپىگىنىڭ قەبرىسىگە قارىغىنىمچە تۇراتتىم . بۇ ئۇنىڭ بىزدىن ئۆزىنى قاچۇرغىنىمۇ ياكى ئۆچىنى ئالغىنىمۇ ؟ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ، ئۇ ئەمدى ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ ، ئۇنىڭ ئەمدى ھېچقانداق تەلىپىمۇ يوق .

— قايتايلى ! — دېدى كىمدۇر بىرى . شۇنداق ، قايتىشىمىز لازىم — دە ! رۇپىڭ ئەمدى بىزنىڭ ھەمراھ بولۇشىمىزغا موھتاج ئەمەس . ھايات ۋاقتىدا ، مەن ئۇنىڭغا دوستلۇق قولۇمنى سۇنمىدىم ، خې شۇخۇەنمۇ ئۇنىڭغا مۇھەببەت قويمىدى . ئەمدى ئۇ ئۆلگەندە بىزنىڭ بۇ يەردە تۇرۇۋېرىشىمىزنىڭ نېمە ھاجىتى ؟ مەن رۇپىگىنىڭ قەبرىسىگە يەنە بىر قاراپ قويۇپ ، ئاستا كەينىمگە بۇرۇلدۇم . ئاپام يىغلاۋاتاتتى ، مەن يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۇنى يۆلىۋالدىم . ئاپام ئورۇق قوللىرى بىلەن بىلىكىمدىن تۇتىۋالدى . ئۇنىڭ قايغۇ — ھەسرىتى كۆزلىرىدىن بىلىنىپ تۇراتتى . ئاپامغا تىكىلىپ قاراشقا جۈرئەت قىلالمىدىم ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن رۇپىڭغا بولغان تەزيىلا ئەمەس ، ماڭا بولغان غەزەپمۇ ئىپادىلىنەمەكتە ئىدى . بىز ئېگىز — پەس دەسسەپ تاغدىن چۈشتۇق ، ھېچقايسىمىز ئۈندىمىدۇق ، ھاۋامۇ كىشىنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلغۇدەك سۆرۈن ئىدى .

تاغ ئېتىكىدە بىزنى كۈتۈپ تۇرغان ماشىنىغا چىقتۇق . بىزنى ئۇدۇل ئۆيىمىزگە ئەكېلىپ قويىدى . ئاپام ماشىنىدىن چۈشۈپ بېي بېيىنى يېتىلىگىنىچە ئۆيگە كىرىپ كەتتى . خې شۇخۇەن ماشىنا كىراسىنى تۆلىگەندىن كېيىن ، كېتىۋاتقان ماشىنىغا قارىغىنىچە تۇرۇپ قالدى .

— ئۆيگە كىرەيلى ! — دېدىم مەن .

خې شۇخۇەن قوزغالماي ، غەلىتە بىر نەزەردە ماڭا تىكىلدى . ئۇنىڭ بۇ قارىشىدىن يۈرىكىم جىغغىدە قىلىپ ، بەدىنىم تىكەنلىشىپ كەتتى ، مەنمۇ ئۇنىڭغا قارىدىم ۋە تەسلىكتە :

— ئۆيگە كىرمەمدۇق ؟ — دېيەلىدىم .

ئۇ ئىشىككە قولىنى تىرەپ، بىزھازاغىچە گەپ - سۆز قىلماي ماڭا تىكىلىپ تۇردى. شامال كۆچىيىپ يامغۇردىن شەپە كەلمەكتە، قارا بۇلۇت ئۇپۇققىچە يېيىلماقتا ئىدى. ئۇ ئېغىر تىنىۋېلىپ، ئاخىر ئېغىز ئاچتى:

— يىپىك، سىزگە دەيدىغان بىرنەچچە ئېغىز سۆزۈم بار.

— ھە؟ — دېدىم مەن نالە قىلغاندەك ئىگراپ ۋە قەددىمنى رۇسلاپ. ئۇپۇق بىلەن تۇتىشىپ كېتىۋاتقان بۇلۇتلارغا قارىدىم. ئۇنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى كۆڭلۈم تۇيۇپ، ئىچىمدە جىددىي تەييارلىق قىلىپ تۇردۇم.

— يىپىك، — دېدى ئۇ پەس ۋە تەمكىن ئاۋازدا، — ئىككىمىز نەقەدەر قورقۇنچلۇق ئىش قىلدۇق - ھە!

مەن لېۋىمنى چىشلەپ ھېچنېمە دېمىدىم

— يىپىك، — ئۇنىڭ ئاۋازى بىرئاز تىترەپ چىقتى ۋە تەسلىكتە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — مېنىڭ كۆڭلۈمنى چۈشىنىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن، ئۆمرۈمدە مەن بۇنىڭدىنمۇ قورقۇنچلۇق ئىشقا يولۇقمىغانىدىم، بىر جانغا زامىن بولدۇم! يىپىك، راست گەپنى قىلسام، سىز ماڭا يېقىنلىشىش نىيىتىدە بولمىغان تەقدىردىمۇ مەن يەنىلا ھېچنېمىگە قارىماي سىزنىڭ كەينىڭىزگە چۈشەتتىم. بىز نېمە ئۈچۈن ھېچگەپتىن - ھېچگەپ يوق رۇپىڭنىڭ جېنىغا زامىن بولىمىز؟ بۇ ئىشتا مەن ئۆزۈمنى گويا قاتىلدەك، رۇپىڭنى گويا مەن ئۆز قولۇم بىلەن ئۆلتۈرگەندەكلا ھېس قىلىۋاتىمەن. مەن ئۆمۈر بويى بۇ ئېچىنىشلىق ئەسلىمىنى ئۇنتۇپ كېتەلمەيدىغان ئوخشايمەن. شۇڭا مەن ئۆزۈمنى چەتكە ئېلىشىم، بۇ ئىشنى بىر ئامال قىلىپ ئۇنتۇپ كېتىشىم كېرەك. مەن يىغىۋاشتىن ئۆزۈمنى تىنچلاندۇرۇش ئۈمىدىدىمەن، — ئۇ ماڭا تىكىلىپ قاراپ، بىر قولىنى مېنىڭ تامغا تىرەپ تۇرغان قولۇمغا قويدى، — يىپىك، سىز مېنى چۈشىنەمسىز؟

— ھەئە، — دېدىم مەن پەس ئاۋازدا، قۇرۇپ كەتكەن كالپۇكۇمنى تىلىم بىلەن نەمدەپ.

ھەر ئىككىمىز بىردەم جىمىپ كەتكەندىن كېيىن ، ئۇ بوش ئاۋازدا :

— يىپىلى ، مەن سىزنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرىمەن ، — دېدى ئەلەم بىلەن .

ئۇنىڭ بۇ سۆزى يۈرىكىمنىڭ نازۇك تارىلىرىنى تىترىتىۋەتتى . كۆز چاناقلىرىم مۆللىدە ياشقا تولدى . شۇنداق بولسىمۇ ، ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ قەددىمىنى رۇسلىدىم ـ دە ، ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ ئېغىز ئاچتىم :

— سىز نېمە قىلاي . . .

— مۇشۇ يىلنىڭ ئاخىرىدا ئامېرىكىغا باراي دەيمەن ، ئەگەر رەسمىيەتنى ئۆتەشكە ئۈلگۈرەلىسەم ، ئۆتەپ بولۇپلا ماڭىمەن . مەن ئىلتىماس قىلىپ يىللىق ئوقۇش مۇكاپاتىغا ئېرىشكەنلىكىمنى ئۆتكەندە سىزگە دېگەنىدىم .

— بۇنىڭدىن خەۋىرىم بار .

— يىپىلى ، مەندىن ئاغرىنمايدىغانسىز ؟

— سىزدىن ؟ ئەلۋەتتە ئاغرىنمايمەن ، — دېدىم مەن قېتىمغا ئالمىغاندەك

— ئۆزىڭىزگە مەلۇم ، يىپىلى ، سىزنىڭ ئالدىڭىزدا تۇرغۇچىلىكىم قالمىدى ، — دېدى ئۇ ھەسرەت بىلەن بېشىنى چايقاپ ، — سىزنىڭ چىرايىڭىز بىلەن رۇپېڭنىڭ چىرايى تەڭلا كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ . ئىككىلارنىڭ چىرايىنى زادى ئايرىۋېتەلمەيمەن ، سىزگە قارىسام رۇپېڭ كۆرۈنىدۇ ، چىدىيالماي قالدىم . چۈشەندىڭىزمۇ يىپىلى ؟ مۇنداق قورقۇنچلۇق ئىشتىن كېيىن ، ئىككىمىز قاندۇقمۇ قولتۇقلىشىپ توي زالىغا كىرەلەيمىز ؟ رۇپېڭ مەڭگۈ ئوتتۇرىمىزدا تۇرۇۋېلىپ ، بىزنى ئەركىن نەپەس ئالدۇرمايدۇ ، شاد ـ خۇراملىققا چۆمدۈرمەيدۇ ، شۇڭا ، مەن ئۆزۈمنى چەتكە ئالسامىكىن دەيمەن .

— ھىم ، — دەپلا قويدۇم .

— مۇنداق قىلىشىم ئۆزلۈكۈمدىن ئەمەس . . .

— چۈشىنىمەن .

— ئالدىڭىزدا خىجىلمەن ، مېنى كەچۈرۈڭ ، يېپىلك .

نېمانچىمۇ يوچۇن گەپلەر بۇ ! مەن ئۈپۈققا تۇتاشقان قارا بۇلۇتلاردىن نەزەرىمنى يۆتكەپ ، ئۇنىڭ چىرايىغا قارىدىم ، بۇ شۇنداق سەمىمىي ۋە يوچۇن چىراي ئىدىكى ، كۆزلىرىدىن ئازاب ئوتى چاقنايتتى ، لەۋلىرى ھەسرەتتىن تىترەيتتى . بۇ خې شۇخۇەنمۇ ؟ مەن شۇنچە ۋاقىت ئاشىق ـ بىقارار بولغان خې شۇخۇەن شۇمۇ ؟ بىر مەھەل ئايرىلىپ قېلىشقا تاس قالغان ، مانا ئەمدى ئايرىلىدىغان خې شۇخۇەن شۇمۇ ؟ مەن كۆزلىرىمنى يۇمۇپ ئېغىر خورسىندىم :

— ئەپۇ سورىشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق ، مەن سىزنى ئوبدان چۈشىنىمەن ، — دېدىم تەسەللىكتە ، — سىزچە بولغاندا ، بىز ھازىرلا ئايرىلىشىمىز كېرەك ، شۇنداقمۇ ؟

ئۇ ئەلەم بىلەن ماڭا قارىدى .

— شۇنداق ، — دېدىم غەمكىن كۈلۈپ ، — بۇ دۇنيادا تارقالمايدىغان زىياپەت يوق ـ تە .

ئۇ بىرھازا يەرگە قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ، بېشىنى كۆتۈردى ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ياشقا تولغان بولۇپ كۆز قارىچۇقلىرى خىرە كۆرۈنەتتى .

— يېپىلك ، — ئۇ ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرىمەكچى بولغان بولسىمۇ ، چىرايىغا كۈلكە تۇسى بېرەلمىدى ، — سىزنىڭ مەردانىلىكىڭىز ھەقىقەتەن كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدۇ .

مەردانىلىك ؟ تېنىم جۇغىدە قىلىپ كەتتى . مېنىڭ قانچىلىك ئاجىز بەندە ئىكەنلىكىمنى ياراتقان ئىگەم بىلىدۇ ! مەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدىم ، يۈرىكىم بولسا « شۇخۇەن ، مەندىن ئايرىلماڭ ، مېنى تاشلاپ كەتمەڭ ، مېنى تاشلاپ كەتسىڭىز يىتىمسىراپ ۋەھىمە ئىچىدە قالىمەن . شۇخۇەن ، مەندىن ئايرىلماڭ ! » دەپ نىدا قىلماقتا ئىدى . مەن چىشىمنى چىشلەپ ، بۇ يۈرەك ساداسىنى ئاغزىمدىن چىقارمىدىم .

— مەن مۇشۇ كېتىشىمدە ، — خې شۇخۇەن يەرگە قاراپ سۆ-

زىنى داۋاملاشتۇردى ، — بىر - ئىككى يىلغىچە قايتىپ كېلەلمەسلىكىم مۇمكىن . سىز ، — ئۇ ، تولۇكۈرۈكىنى يۇتتى ، — مەن ئويلايمەنكى ، كەلگۈسىدە ئوبدان بىر ماكان تۇتۇپ قالسىز .

— سىز قايتىپ كەلگەندە ، مەن سىزنى ئۆيۈمگە چاقىرىپ مېھمان قىلىمەن ، — بۇ سۆزلەرنى قىلغاندا ئاۋازىمنىڭ شۇنداق تەبىئىي چىققانلىقىدىن ھەيران قالدىم ، — ئۇ چاغدا بەلكى مەن بالا - چاقىلىق بولۇپ كېتەرمەن .

ئۇ كۈلۈمسىرىدى ، ئۇنىڭ لەۋلىرى خۇددى پىكاسونىڭ ھەجۋىي رەسىملىرىدىكىدەك تارتىشىپ - قىيسىيىپ كەتتى .

— مەن سىزنىڭ تەكلىپىڭىزنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىپ ، بالىلىرىڭىز ۋە بالىلىرىڭىزنىڭ دادىسى بىلەن كۆرۈشىمەن .

مەنمۇ كۈلۈمسىرەپ قويدۇم . بىز ساراڭدەك نېمىلەرنى دېيىشىۋاتىمىز - ھە ؟ بۇ گەپلىرىمىز نەقەدەر كۈلكىلىك ۋە بىمەنە ! مەن ئۆزۈمگە غەيرەت بېرىپ ئۇنىڭغا جىددىي نەزەردە قارىدىم .

— سىز قاچان ماگاي دەۋاتىسىز ؟

— سېنتەبىر ياكى ئۆكتەبىر ئايلىرىدا .

— مۇنداقچە ئېيتقاندا ، كېيىنكى ئايدا ياكى ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئايدا دەگە .

— شۇنداق

— مەن سىزنى ئۇزىتىپ قويالمىغۇدەكمەن ، — دېدىم مەن ، — سىزگە ئاق يول تىلەيمەن .

ئۇ ماڭا قارىدى ، ھاياجان ۋە ئازاب بىلەن قولۇمنى قاتتىق قىسىمى ، بىرنېمە دېيىشكە تەمشەلگەن بولسىمۇ ، ھېچنېمە دېيەلمىدى . تەتۈر قاراپ قولۇمنى قويىۋەتتى ۋە :

— مەن ياردەم قىلغۇدەك يەنە قانداق ئىشلىرىڭىز بار ؟ — دېدى بوش ئاۋازدا .

— رەھمەت ، — دېدىم مەن قەددىمنى رۇسلاپ ، — سىز ياردەم قىلغۇدەك ئىشىم قالمىدى . سىزنىڭ ماڭا قىلغان شۇنچە كۆپ ياردىمى-

ڭىزگە رەھمەت ، ماڭا بەرگەن سەممىي مۇھەببىتىڭىزگىمۇ رەھمەت ، بۇنىڭدىن كېيىنكى تۇرمۇشىڭىزغا بەخت تىلەيمەن !

مېنىڭ بۇ گەپلىرىم خۇددى ئارتىسلارنىڭ سەھنە سۆزى ئوـ قۇۋاتقىنىدەك تەلەپپۇزدا چىقتى .

— مەن سىزنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمەن ! — دېدى ئۇ . كۆز چاناقـ لىرى قىزىرىپ كەتتى ، — مەن سىزنى مەڭگۈ ئۇنتۇيالمايمەن ! — ئۇ ياشقا تولغان كۆزلىرىنى چىمىلداتتى ، — مۇبادا ، دۇنيادا ئۆچمەنلىك دېگەن نەرسە بولمىسا ، شۆ ئاچام ۋە رۇپىك بولمىغان بولسا ، بىز يېـ ڭىۋاشتىن تونۇشۇپ ، باشقىدىن مۇھەببەت باغلىساق نەقەدەر ياخشى بولاتتى ـ ھە !

— شۇنداق كۆنلەرمۇ بولارمۇ ؟ — سورىدىم مەن ئىنتىزارلىق بىلەن .

— ئېھتىمال ، — دېدى ئۇ .

— ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن كۆڭۈلسىز خاتىرىلەر بارا ـ بارا ئەستىن كۆتۈرۈلۈپ ، بەزى كۆڭۈل جاراھەتلىرى ساقىيىپ كېتىدـ ۇ ، شۇنداقمۇ ؟ — دېدىم مەن .

— بەلكى ، — دېدى ئۇ .

مەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىغىنىمچە ھەسرەت بىلەن كۈلۈپ قويـ دۇم . ئۇ يانچۇقىدىن بىر تاتازا پۇلنى ئېلىپ ماڭا سۇندى :

— سىلەرگە پۇل كېرەك بولۇپ قالدۇ . . .

— ياق ! — دېدىم مەن ، — ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا مۇھەبـ بەت قەرزى يوق ، مال ـ دۇنيا قەرزىمۇ يوق . بىز مۇشۇنداق چىرايلىقچە ئايرىلىپ كېتەيلى ، ئەمدى مەن سىزنىڭ پۇلىڭىزنى قوبۇل قىلالمايمەن !

— شۇ تاپتا سىزگە پۇل لازىم ، دادىڭىزنى داۋالاتماي بولمايدۇ . . .

— بۇ ئىشلارنى ئۆزۈم ئورۇنلاشتۇرۇۋالىمەن !

— يېپىك ، جاھىللىق قىلماڭ ! بۇ مېنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئازغىنا كۆڭلۈم . . .

— مەندە پەقەت غورۇرلا قالدى ، شۇنىڭغا بولسىمۇ تەگمىگەي-سىز !

— بولىدۇ ئەمىسە ! — ئۇ پۇلنى ياندۇرۇپ يانچۇقىغا سالدى ، — مۇبادا بىرەر ھاجىتىڭىز چۈشۈپ قالسا ، ماڭا خەت يازارسىز ، چامىمنىڭ يېتىشىچە ياردەم قىلىمەن . مەن كەتكەندىن كېيىنمۇ ئىش - پىشىڭىز چىقىپ قالسا ، ئاپامنى تاپارسىز .

— مۇنداق قىلمايدىغانلىقىم سىزگە مەلۇم ، — دېدىم مەن ، — ئايرىلىپ كەتكەنىكەنمىز ، ئەمدى سىزنى ھەرگىز مالال قىلمايمەن !

— سىز ئەجەبمۇ ھاكاۋۇر - ھە !

مەن كۈلۈپ قويدۇم ، كۆز چاناقلىرىم ياشقا تولدى ، ئۇنىڭ چىرايى كۆزۈمگە خۇددى سازلىقتىكى سۇغا چۈشكەن سايىدەك غۇۋا كۆرۈنەتتى . ئۇ قولىنى قولۇمدىن ئاجراتتى ، بىز بىر - بىرىمىزگە قاراپ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن ، ئۇ چىرايىغا زورىغا كۈلكە تۈسى بېرىپ :

— ئۇنداق بولسا ، خەير - خوش ، يىپېك ! — دېدى .

— خوش ! — دېدىم مەن بوش ئاۋازدا .

— ئۆزىڭىزنى ئوبدان ئاسراڭ !

— سىزمۇ ئاسراڭ !

ئۇ ماڭا يەنە بىر قارىۋېلىپ ، بۇرۇلۇپ مېڭىپ كەتتى ، مەن ئىشىككە يۆلەنگىنىمچە ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدىم . ئۇ ئىككى - ئۈچ قەدەم ماڭغاندىن كېيىن ، بورۇلۇپ ماڭا يەنە قارىدى ، مەن ئۇنىڭغا قاراپ قولۇمنى پۇلاڭشىتتىم . ئۇ بېشىنى بىر سىلكىدى - دە ، قەددىنى رۇسلاپ چوڭ - چوڭ چامداپ كوچىدىن چىقىپ كەتتى .

ئۇنىڭ قارىسى پۈتۈنلەي كۆزدىن غايىب بولغاندىلا ، مەن ھويلىغا كىرىپ دەرۋازىنى تاقىدىم - دە ، دەرۋازىغا يۆلەنگىنىمچە تۇرۇپ قالدىم . كۆزلىرىمدىن ئىختىيارسىز ئاققان ياشلاپ مەيدەمگە چۈشۈپ ، كىيىمى-نىڭ يوغانلا يېرىنى ھۆل قىلىۋەتتى . بىلىنەر - بىلىنمەس گۈلدۈرماما ئاۋازى ئاڭلاندى ، ھاۋا تېخىمۇ بەك تۇتۇلۇپ ، قاتتىق يامغۇرنىڭ شە-پىسى كەلمەكتە ئىدى .

مەن سوُپىغا چىققاندا ئاپام سورىدى :

— خې شوُخوُەن قېنى ؟

— كەتتى ! — دېدىم مەن پەس ئاۋازدا .

— نېمىشقا ئوُنى تاماققا توُتوُپ قالمىدىڭ ؟

— ئەمدى ئوُ بىزنىڭ ئۆيدە تاماق يېمەيدوُ .

— نېمە ئىش بولدى ؟ يەنە ، ئوُروُشوُپ قالدىڭلارموُ ، — دېدى ئاپام ماڭا قادىلىپ .

— ياقەي ، ئوُروُشمىدوُق ! — مەن ئاپامنىڭ ئالدىدىن ئۆتوُپ سوُپىغا كېلىپ ئولتوُردوُم ۋە ئاپامنىڭ تىزىغا بېشىمنى قويدوُم ، دېرىزىنىڭ سىرتىدىن يالت قىلىپ ئۆتكەن نوُر بىلەن تەڭ گۈلدۈرماما ئاۋازى ياڭرىدى ، — يامغوُر ياغىدىغان بولدى ، ئاپا ، — دېدىم مەن ئاستاغىنا

— زادى نېمە ئىش بولدى ؟ — دېدى ئاپام تېخىموُ خاتىرجەمسىزلىنىپ .

— كىشلىك توُرموُش دېگەن شوُ ئىكەن ئاپا . جەم بولىدىغان ، تارقايدىغان ، بىرلىشىدىغان ، ئايرىلىدىغان گەپكەن ، باشلىنىش بولسا ئاخىرلىشىشموُ بولىدىكەن ، بوُلارنىڭ ھەممىسى موُۋاپىق ھادىسە ، ئاپا ، ئەمدى سورىمايلا قوي .

— ئىككىڭلار سەل ئېلىشىپ قالدىڭلارموُ نېمە ؟ قاچانغىچە غېمىڭلارنى يەيمەن ، بىر ئوبدان توُروُپ ، يەنە ماي تارتىشىپ قالدىڭلارموُ ؟

مەن كۆلۈپ قويوُپ ، بېشىمنى ئاپامنىڭ كىيىمىگە تېخىموُ چىڭ ياقتىم ، كۆز يېشىم مەڭزىمنى بويلاپ ئېقىشقا باشلىدى . تالادىن ئاڭلانغان چاقماق ئاۋازى بىلەن تەڭ يامغوُر قوُيوُۋەتتى ، مەن ياشقا تولوُپ خىرەلەشكەن كۆزلىرىمنى دېرىزىدىن تالادا يېغىۋاتقان يامغوُرغا تىكتىم . كۆڭلۈم پەرىشان بولوُپ ، خې شوُخوُەن ، روُپىڭ ، مېڭپىڭ ، ئېرخاۋ ، ئېرجيې ، شۆ ئاچام ، دادام ۋە ئاپاملار خىيالىمغا كەلدى . بوُلار خوُددى دوُربوُن ئويوُنچوُقتا كۆروُنگەن ھەرخىل گۈللەرگە ئوخشاش ئالمىشىپ ، ئاخىر قالايمىقانلىشىپ كەتتى .

شۇ يوسۇندا خۇدۇمنى بىلمەي يېرىم كۈن ، بىر كېچە يېتىپتىمەن . دېرىزىدىن تاڭ نۇرى چۈشكەندە ، شۇ پېتىم ئويغانماي مەڭگۈلۈك ئۇيقۇغا كەتسەمكەن ، دەپ ئويلىدىم . بىر تەرەپ قىلىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن ئىشلىرىم بار ئىدى . شۇڭا ، زورىغا ئورنۇمدىن تۇرۇپ كىيىمىمنى يۆتكەپ ، هايت ـ هۇيت دېگۈچە يۇيۇنۇپ ـ تارىنىپ ئەتىگەنلىك تاماقنى يېدىم . بېبى بېبي پۇتۇمنىڭ ئەتراپىدا چۆرگىلەپ تۇردى ، مەن ئۇنى پەپىلەپ قويۇپ ، ئاپامغا تاپشۇردۇم . ئىگىسىز قالغان بۇ پىستە كۈچۈككە قارايدىغان باشقا ئادەم بولمىغانلىقتىن ، ئۇنى مەن ئېپقالغاندىم . يېرىم يىلنىڭ ئالدىدا مەن مۇشۇنداق پىستە كۈچۈكۈمنىڭ بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتىم ، ئەمدىلىكتە بۇ مېنىڭ بولۇپ قالدى . ئۇنىڭ ئۇزۇن يۇڭلار ئارىسىدا قالغان قاپقارا كۆزىگە قاراپ ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ قويدۇم

ئۆيدىن چىققىنىمدا ، هاۋا بەكمۇ ئوچۇق ئىدى ، هۆل بولۇپ كەتكەن يوللار پارلاپ چىققان قۇياش نۇرىدا يالتىرايتتى . ئاخشامقى جۇدۇندىن ئىز ـ دېرەكمۇ قالمىغانىدى . « ئۇياق » قا بېرىشىمغا ، ئالەن ئىشىكنى ئېچىپلا ۋايساپ كەتتى :

ـــ خېنىم ، مەن ئەمدى ئىشلىمەيمەن ! غوجامغا تاماق يېگۈزەلمەيدىكەنمەن . غوجام ئاچچىقلاپلا تۇرىدىكەن ، بەك قورقىدىكەنمەن ! ئۆيۈمگە كېتەي !

ـــ بولىدۇ ، ۋالاقلاۋەرمە ، ئاخشاملىققا ئىش هەققىڭنى هېسابلاپ بېرىۋېتەي ! ـــ دېدىم مەن تاقەتسىزلىكتە .

دادامنىڭ هۇجرىسىغا كىرسەم ، دادام يىرتقۇچتەك چەكچەيگەن كۆزلىرىنى ئىشىككە تىكىپ يېتىپتۇ . مېنى كۆرۈشى بىلەنلا ، شالىنى چېچىپ هۆركىرىگىلى تۇردى :

ـــ خەپ ! يېپىڭ ! مېنى قەستلەپ ئۆلتۈرمەكچىمۇسەن !

ـــ نېمە بولدىڭىز ، دادا ، ـــ دېدىم مەن ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ قۇرۇپ كەتكەن قوللىرىنى سىلاپ .

ـــ ئاۋۇ مەتو قىزنى كۆزۈمدىن يوقات ، هېچ ئىشنى قاملاشتۇرال-

مايدىغان كالامپاي بىر نېمىكەن ئۇ ! — دېدى دادام قوللىرىنى شىلتىپ.
— ماقۇل، دادا، مەن ھازىرلا ئۇنى كەتكۈزۈۋېتەي ! — دادامنىڭ پۇتلىرىنى تۇتۇپ بېقىپ سورىدىم، — دادا، پۇتىڭىز ھەرىكەتلىنەمدۇ ؟
— تۈنۈگۈنلا ھەرىكەتلىنەتتى، بۈگۈن بولماي قالدى ! — دېدى دادام ماڭا چەكچىيىپ قاراپ، — يېپىلىك، مەن نېمە كېسەل ئىكەنمەن ؟
— مەنمۇ ئۇقمىدىم، — يېرىم پالەچ دېگەن سۆزنى ئېيتىشقا جۈرئەت قىلالمىدىم، — دادا، بۈگۈن مەن سىزنى دوختۇرخانىغا ئېلىپ باراي !
— دوختۇرخانىغا بارمايمەن، — تولۇلدى دادام، — پېقىر لۈجېنخۇا ئەزەلدىن دوختۇرخانىدا يېتىپ باقمىغان ! زادى بارمايمەن !
— دادا، — دېدىم مەن سەۋرچانلىق بىلەن، — ئەگەر دوختۇرخانىدا ياتمىسىڭىز، ئۆمۈر بويى كارىۋاتتىن چۈشەلمەسلىكىڭىز مۇمكىن ! دوختۇرخانىدا ۋاقتى - ۋاقتىدا ئوكۇل سېلىپ دورا بېرىپ تۇرىدۇ. ھازىر ئۇيان - بۇيان ھەرىكەت قىلالمايسىز، ئۆيدە ياتسىڭىز چوڭ - كىچىك تەرىتىڭىزدىن كىم خەۋەر ئالىدۇ ! يا، ئائىلىنى خىزمىتىڭىزگە سېلىشقا ئۇنىمىسىڭىز، مەن ئىككى ئارىلىقتا قاتراپ يۈرۈپ قانداق چىدايمەن !
— نېمە ئۈچۈن بۇياققا كېلىپ تۇرمايسەن ؟ ئاپاڭنىمۇ كۆچۈرۈپ كەلمەيسەن ؟
مەن كۆزلىرىمنى يېرىم يۇمۇپ دادامغا قارىدىم ۋە قېشىمنى كۆتۈرۈپ قويۇپ :
— يېنىڭىزدا سىزنى كۈتكۈدەك ئادەم بار، ئەتراپىڭىزغا ئادەم ئولىشىۋالغان چاغدا، سىز ئانا - بالا ئىككىمىزنى قوغلاپ چىقاردىڭىز ! ئەمدى، بىزگە ھاجىتىڭىز چۈشكەندە كۆچۈپ كېلەمتۇق ؟
دادامنىڭ كۆزلىرى غەزەپتىن چەكچىيىپ قوشۇمىسى تۈرۈلۈپ كەتتى. لېكىن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ چىرايىنى ئېچىپ :
— بوپتۇ ! يېپىلىك، سەن ئۇتقان بول ! — دېدى.
— مەن دوختۇرخانىغا تېلېفون بېرىپ ماشىنا چاقىرتاي !

كوچىنىڭ دوقمۇشىغا چىقىپ ئۇدا بىرنەچچە يەرگە تېلېفون بەردىم ، ھۆكۈمەت دوختۇرخانىلىرىنىڭ ھەممىسىگە كېسەل توشۇپ كېتىپتۇ . بۇ ئاي ، بۇ كۈنلەردە كېسەلنىڭ بازىرى ئىتتىكلەپ قالغان ئوخشايدۇ ، ھەممىلا دوختۇرخانىدىن « ئورۇن يوق ! » دېگەن جاۋابنى ئاڭلىغىنىمدا ئىنتايىن ئۈمىدسىزلەندىم . ئاخىر بىر دىنىي جەمئىيەت دوختۇرخانىسى ماشىنا ئەۋەتىدىغانلىقىنى ئېيتتى . « ئۇياق » قا قايتىپ كېلىپ ئالەننى چاقىرىپ ، دادامنىڭ كىيىملىرىنى تەييارلاپ قويۇشقا بۇيرۇدۇم . چۈنكى مەن دادامنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنىڭ نەدە قويۇلىدىغانلىقىنى بىلمەيتتىم

ماشىنا كەلدى ، ئۇلار جىرغا ئېلىپ كەلگەندە ، دادامنى جىرغىغا ياتقۇزۇپ ئېلىپ ماڭدى ، مەن كىچىككىنە بىر بوپىنى كۆتۈرۈپ ئۇلارنىڭ كەينىدىن ماڭدىم . ئۇلار جىرغىنى كۆتۈرۈپ مېھمانخانىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا ، بىردىنلا غەلىتە بولۇپ كەتتىم . رۇپىڭنى شۇ يوسۇندا كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتكەن ھالەت كۆز ئالدىمغا كەلدى ، كۆڭلۈم بىر پېشكەللىكنى تۇيغاندەك تېنىم شۈركۈنۈپ كەتتى . دادامنى ماشىنىغا سالدى ، مەن ئالەنگە ئۆيگە ئوبدان قاراشنى تاپىلاپ قويۇپ ، ماشىنا بىلەن دوختۇرخانىغا ماڭدىم .

دوختۇرخانىغا باردۇق . دوختۇر دىئاگنوز قويۇپ بولغاندىن كېيىن ، دوختۇرخانىدا يېتىش راسخوتىنى تۆلىدىم ، دادام ئۈچىنچى دەرىجىلىك بالنىتسىدا ياتقۇزۇلدى . يېنىمدا ئالدىنقى كۈنلەردە خې شۇخۇەن قالدۇرۇپ كەتكەن پۇلدىن باشقا پۇل يوق ئىدى . بۇ پۇل ئۈچىنچى دەرىجىلىك بالنىتسىنىڭ ھەققىگە ئاران يەتتى . پۇلنى تۆلەپ بولۇپ دادامنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا ياردەملەشتىم . بىرمۇنچە ئادەم بىلەن بىرگە يېتىش دادامغا پەقەت ياقمىدى . دادام ياغاچ كارىۋاتتا يېتىپ ئۆگىنىپ قالغاچقا سىم كارىۋاتتا ياتالمايمەن ، دوختۇرخانىدىكىلەر ياغاچ كارىۋات ئالماشتۇرۇپ بەرسۇن ، دەپ تۇرۇۋالدى . بۇ گېپى ئاقمىغاندىن كېيىن زادى قاپىقى ئېچىلمىدى . سېسترا بىلمەستىن ئۇنىڭ تاماكا چېكىشىگە ئارىلاشقاندا ، ئۇ مۇشت كۆتۈرۈپ سېسترانىڭ ماخىرىنى ئېزىۋەتكىلى تاس

قالدى . مىلىك تەسلىكتە دادامنى تىنچلاندۇرالىدۇق . مەن ، دادام بەكمۇ چارچاپ كۆزى ئۇيقۇغا كەتكەندىن كېيىنلا ، ئاستا دوختۇرخانىدىن چىقىپ ئۆيگىمۇ بارماي ، ئۇدۇل « ئۇياق » قا كەلدىم .

ئەمدى ئالەن قىلغۇدەك ئىشمۇ يوق ئىدى ، دوختۇر ماڭا دادامنىڭ دوختۇرخانىدىن پات ئارىدا چىقالمايدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى . مەن ئالەننىڭ ئىش ھەققىنى بەردىم . ئۇنىڭ كىچىككىنە بوپىسىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتكىنىگە قاراپ تۇردۇم . مېھمانخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇۋىدىم ، شۇئان ئەتراپىمدىكى سۈرلۈك جىمجىتلىق ماڭا خۇددى زەھەرلىك يىلاندەك يامىشىپ قاتمۇقات بولۇپ ئورۇلۇشقا باشلىدى .

مەن بېشىمنى سىلكىپ ئۆيىنىڭ ئىچىگە سەپسالدىم . رادىئونىڭ ئۈستىدىكى بىر قەۋەت چاڭ ـ توزاننى كۆرگىنىمدە ، ئالەننىڭ ئىككى ـ ئۈچ كۈندىن بۇيان ئۆي تازىلىمىغانلىقىنى بىلدىم . ئۆيدىكى ساپا ، چاي جوزىسى ، ئۈستەل ، چىراغ . . . لارنىڭ ھەممىسى ئىلگىرىكىدىن ئۆزگىچە ، تاشلىنىپ قالغاندەك سۈرلۈك ھالەتتە ئىدى . مەن بۇ ئۆيدىكى ئىلگىرىكى خۇشاللىق كەيپىياتىنى ئىزدىمەكچى ، ئىلگىرىكى چىراغلار چاراقلاپ تۇرىدىغان ئەھۋالنى ، ئادەم ئۈزۈلمەيدىغان ، كۈلكە ـ پاراڭلار ياڭراپ تۇرىدىغان ۋاقىتلارنى . . . ئەسلىمەكچى بولدۇم . مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى كەلمەسكە كەتكەنىدى . بۇ ئۆيدىكى سۈرۈنلۈك ۋە جىمجىتلىق يەلكەمدىن بېسىپ ، بىرھازاغىچە مىدىر قىلالماي ئولتۇرۇپ قالدىم . ئاخىر ئورنۇمدىن تۇرۇپ دەھلىزگە چىقتىم . ئېگىز پاشنىلىق تۇپلىيىمنىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ كەتتىم ، تاقىلدىغان ئاۋاز بىر كورپوس قۇرۇق ئۆينى بىر ئالدى . قورققىنىمدىن تەنلىرىم جۇغۇلداپ قاتتىق سۈر باستى . رۇپىكىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىشكە جۈرئەت قىلالماي ، ئۇدۇل دادامنىڭ ھۇجرىسىغا كىردىم . دادامنىڭ يۇمشاق ئورۇندۇقىدا ئولتۇرۇپ ، كۆز ئالدىمدىكى ھەر خىل مەسىلىلەر ئۈستىدە ئويلاندىم . دادام كېسەل بولۇپ دوختۇرخانىدا ياتتى ، ئېرخاۋ بىلەن شۇ ئاچامنىڭ تېخىچە ئىز ـ دېرىكى يوق ، مېڭپىڭ دوختۇرخانىدا ھېچكىمنىڭ كارى يوق ياتىدۇ . كۆز ئالدىمدىكى تۇرمۇش مەسىلىسىنى ۋە دادامنى داۋالىتىش خىراجىتىنى قانداق

ھەل قىلىمەن ؟ مەن ئازادە ، ئەمما خۇددى ئۆلۈك شەھەردەك بۇ ئۆيلەر ئۈستىدە ئويلىنىپ ئاخىر مۇشۇ ئۆي ـ جاينى ساتماقتىن باشقا ئامال يوق . دېگەن يەرگە كەلدىم .

شۇڭلاشقا ، بۇ ئۆيلەرنى ساتسام ، ئۆي ئىچىدىكى بىساتلار ، نەرسە ـ كېرەك ، كىيىم ـ كېچەك ، كىتاب قاتارلىقلارنى قانداق بىر تەرەپ قىلىمەن ؟ بىر چارە كىيىم ـ كېچەك ، ساندۇق ، چامادان قاتارلىق نەرسىلەرنى ئۆيىمىزگە يۆتكەپ كېتىش ، قالغان بىساتلارنى ئۆي ـ جاي بىلەن بىللە سېتىۋېتىش ئىدى . بۇ ئويلار خىيالىمغا كەچكەندە ، دەرھال بۇ ئۆيدىكى نەرسىلەرنى سەرەمجانلاشتۇرۇشقا كىرىشىش لازىملىقىنى ھېس قىلدىم . لېكىن ، تۇرۇپلا ئىشنى نەدىن باشلاشنى بىلمەي تەمتىرەپ تۇرۇپ قالدىم .

ئاخىر غەيرەتكە كېلىپ ، دادامنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىدىن باشلاپ سەرەمجانلاشتۇرۇشنى قارار قىلدىم ـ دە ، دەرھال ئاچقۇچلارنى تاپتىم ـ ، دە دادامنىڭ چامادانىنى ئاچتىم ، ئۇ يەر ـ بۇ يەردە تاشلىنىپ ياتقان كىيىملەرنى چامادانغا سالدىم . ئۇششاق ـ چۈششەك ۋە مۇنچە قالايمىقان نەرسىلەرنى سەرەمجانلاشتۇرۇش مۆلچەرىمدىنمۇ قىيىنغا چۈشتى . بىر ـ بىرىدىن ئېغىر چامادانلارنى تام ئىشكاپىدىن تارتىپ چىقارغاندا چىققان ئاۋازدىن ئۆزۈم چۆچۈپ كېتەتتىم . ھەربىر چامادانىنى ئاچقاندا نافتالىن پۇرىقى ئۆينى بىر ئېلىپ ، مېنى مىراس قالغان ماللارنى رەتلەۋاتقان تۇيغۇغا كەلتۈرەتتى . شۇڭا بۇ نەرسە ـ كېرەكلەرنى سەرەمجانلاشتۇرۇۋېتىپ ئىختىيارسىز توختاپ خىيالغا پېتىپ ئولتۇرۇپ قالاتتىم . ھەر قېتىم قولۇم ئىشتىن توختىغاندا ، جىمجىتلىق ۋە سۈرلۈنلۈك مېنى ساراسىمگە سېلىپ جىددىيلەشتۈرۈۋېتەتتى . نەپىسىم بوغۇلۇپ قالاتتى . شۇڭا ، دەرھال ئىشقا تۇتۇش قىلىپ ، ئۆزۈمنى ئىش بىلەن مەلىكە قىلاتتىم .

راسا ئالدىراش ئىشلەۋاتسام دەرۋازا ئېچىلغاندەك قىلدى . شۇئان ئىشىمنى توختىتىپ قۇلىقىمنى دىڭ تۇتتۇم . بىرى سېمونت يول بىلەن ئۆيگە كېلىۋاتاتتى . ئېغىر ۋە ئاستا تاشلانغان ئاياغ تىۋشى سىلىقلانغان

تاش ئۈستىگە كەلدى . بىر دەسسەپ ـ ئىككى دەسسەپ دەھلىزگە كىردى . پۈتۈن ئەزايىمدىن سوغۇق تەر چىقىپ كەتتى . سۇر بېسىپ قاتتىق ۋەھىمىگە چۈشتۈم . رۇپىتىنىڭ قان داغلىرى ئۇيۇپ قالغان چىرايى خۇددى كىنو لېنتىسىدەك كۆز ئالدىمدىن يالت قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى . ئىتتىك ئورنۇمدىن تۇرۇپ دادامنىڭ بىر كىيىمنى مەيدەمگە قويغىنىمچە كۆزلىرىمنى چەكچەيتىپ ئىشىكتىن قانداق بىر غەلىتە مەخـلۇق كىرىپ كېلەركىن ، دەپ قاراپ تۇردۇم . ئېگىز بويلۇق بىر ئادەم كەلدى ، بىر جۈپ ئۆتكۈر ۋە غەيرىي كۆز ماڭا تىكىلدى . شۇندىلا پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنىم لاسسىدە بوشاشتى . ئۇزۇن بىر ئۇھ تارتىۋېلىپ ، تەئەججۈپ بىلەن سورىدىم :

— سەنمىدىڭ ؟

— بۇ نېمە ئىش ؟ — كىرىپ كەلگەن ئادەم يوقاپ كەتكىنىگە ئۇزۇن بولغان ئىبراخاۋ ئىدى . ئۇ قوشۇمىسىنى تۈرۈپ يەردە چېچىلىپ ياتقان كىيىم ـ كېچەك ۋە چامادانلارغا قارىدى .

— يۈز بەرگەن ئىشلاردىن خەۋەر تاپمىدىڭمۇ ؟

— گېزىتتىن ئاپامنىڭ چىقىپ كەتكەنلىك خەۋىرىنى كۆردۈم ، — دېدى ئۇ ماڭا گۇمانلىق نەزەردە قاراپ ، — دادام قېنى ؟

— ئاغرىپ قالدى ، بۈگۈن ئۇنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ قويدۇم .

— نېمە كېسەل ؟ — ئۇنىڭ قوشۇمىسى تېخىمۇ چىڭ تۈرۈلدى . مەن ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتىم ، ئۇنىڭ قاش ـ كۆزى دادامغا نېمانچە ئوخـشىشىدۇ ـ ھە !

— دوختۇر ئۇنى يۈرەك كېسىلى ، قان بېسىم كېسىلى دەيدۇ .

— كېسىلى ئېغىرمۇ ؟

— شۇنداقتەك تۇرىدۇ .

ئۇ بىرنەچچە سېكۇنت يەرگە قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قارىغىنىچە سورىدى :

— بۇ ئۆيدىكى باشقا ئادەملەر قېنى ؟ رۇپىچۇ ؟ ئالەنچۇ ؟

بەدەنلىرىم تىكەنلىشىپ كەتتى . بىرپەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن

جاۋاب بەردىم :

— ئالەن كەتتى .

— رۇپىگچۇ ؟

— رۇپىلك ، — مەن ئۇنىگغا قاراپ قالدىم ، تۇكۇرۇكۇمنى يۇتۇپ تەسلىكتە ، — رۇپىلك ئۆلۈپ كەتتى ، — دېدىم

— نېمە ؟ — ئۇ ئىشەنمەي كۆزلىرىنى يوغان ئاچتى

— ئۇ ئۆلۈپ كەتتى ، — دېدىم مەن قايتىلاپ ۋە ئاپتوماتتەك سۆزلەپ كەتتىم ، — ئۇ دادامنىڭ تاپانچىسى بىلەن ئۆزىنى ئېتىۋالدى خې شۇخۇەن ئىككىمىز ئۇنى ليۇجاگىلىغا قويدۇق .

— يالغان ئېيتىۋاتىسەن !

— يالغان ئەمەس ، — دېدىم بېشىمنى چايقاپ ، جىددىيلەشكە- نىمدىن يەلكەم مۇزلاپ كەتتى ، — راست ، ئۇ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى دادامنىڭ تاپانچىسى بىلەن ئۆزىنى ئېتىۋالدى .

ئۇنىڭ كۆزلىرى ماگا مىختەك قادالدى . ئۇنىڭ قاراشلىرى ئاجا- يىپ دەھشەتلىك ، قورقۇنچلۇق ئىدى . يەلكەمدىن كىرگەن سوغۇق كۆچييىپ ، دادامنىڭ قولۇمدىكى كىيىمى خۇددى ماگا قالقان بولىدىغان- دەك ئىختىيارسىز چىڭ تۇتۇۋالدىم . ئېرخاۋنىڭ ماگا تىكىلىپ تۇرغان ۋاقتى بىر ئەسىردەك بىلىنىپ كەتتى . ئۇنىڭ ئاخىر دېگەنلىرىمگە ئىشە- نىشكە باشلىغانلىقىنى بايقىدىم . ئۇنىڭ قوشۇمىلىرى تۈرۈلۈپ كۆزلىرى- دىن ئوت چاقناپ كەتتى ، تۇرقىدىن رەزىللىك يېغىپ تۇراتتى . بۇ خىل ھالەتنى بۇرۇن كۆرگەندەكلا ئىدىم . توغرا ، بۇ ، دادامنىڭ مېنى قامچى- لىغاندىكى ھالىتى ئىدى . ئېرخاۋ دادامغا نېمىدېگەن ئوخشىشىدۇ - ھە ! ئاخىر ئۇ چىشلىرىنىڭ ئارىسىدىن چىقىرىپ ئىنتايىن سۈرلۈك تەلەپپۇزدا :

— يىپىلك ، سەن ئاخىر رۇپىگىنىڭ بېشىغا چىقىپسەن - دە ! ئۇ چۈمۈلىنىمۇ ئۆلتۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمايدىغان قىز ئىدى ، ئاخىر كېلىپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈپتۇ ! يىپىلك ، ئۇ سېنىڭ ئارپاگىنى خام ئۇرىغانىمدى ؟ ئۇنى ئۆلۈم گىردابىغا قىستاپ نېمە قىلاتتىڭ ؟ — دېدى .

ئېرخاۋ ماگا قاراپ بىر - ئىككى قەدەم تاشلىدى ، مەن ئىختىد-

يارسىز كەينىمگە داجىدىم . ئۇ مۇشتۇمىنى چىڭ تۈگۈپ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ :— سەن بەكمۇ ھەددىڭدىن ئاشتىڭ ، يىپلىك . سەن كىشىنى چىدىغۇسىز ھالغا كەلتۈردۈڭ ، ئۇ دۇنيادىكى رۇپلىك بىلسە ئىدى ، ئۇمۇ كېلىپ سېنى ئۆلتۈرۈشۈمگە ياردەملىشەتتى ! مەن سېنى ئۆلتۈرۈپ رۇپىگىنىڭ ئىنتىقامىنى ئالىمەن ! — دېدى .

مەن ئورنۇمدىن مىدىرلىماي ئېرخاۋغا قاراپ تۇرۇپ قالدىم . ئەگەر ئۇ مېنى ئۆلتۈرىمەن دېسە ، قارشىلىق قىلىشقا مادارىم يەتمەيتتى ، ئۇ مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ قانۇنىنىڭ جازاسىغا تارتىلماي يۈرۈۋېرەتتى . چۈنكى بۇ ئۆيدە مەندىن باشقا گۇۋاھ بولغۇدەك ھېچكىم يوق ئىدى . مەن ئۇنىڭ قول سىلىشىنى كۈتۈپ تۇردۇم . جېنىمنى قۇتقۇزۇشقا ئۇرۇنمىدىم . ئۇ ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى توسۇپ تۇرغاچقا ، ئۇنىڭ قولىدىن قېچىپ چىقىشىم مۇمكىن ئەمەس ئىدى . ئۇ ماڭا ئېتىلدى . مەن تىرىشىپ تەڭپۇڭلۇقۇمنى ساقلاپ ، قەددىمنى تىك تۇتۇپ مىدىر قىلماي تۇردۇم . ئۇنىڭ قىپقىزىل كۆزلىرىدىن ئوت چاقنايتتى ، ياۋايى قەبىلىلەرنىڭ ئادەم يەيدىغان ۋاقتىنىكى ئەلپازىدا ئىدى . ئۇ بىر قولى بىلەن كاپپىدە مەيدەمدىن ئېلىۋىدى ، قولىغا چىققىنى دادامنىڭ كىيىمى بولدى ، ئۇ كىيىمنى مەن خۇددى قالقاندەك مەيدەمگە يېقىپ تۇرغانىدىم . ئۇ مېنى بوغۇپ ئۆلتۈرمەكچى بولغاندەك ، يەنە بىر قولىنى كېكىردىكىمگە سۇندى . لەۋلىرىم قۇرۇپ ، كانىيىم سىقىلدى . بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەش تىلىمنىڭ ئۇچىغا كەلگەن بولسىمۇ ، تۇغما تەكەببۇرلۇقۇم تۆپەيلى پېتىمنى بۇزماي تۇرىۋەردىم ئۇنىڭ كۆزلىرى ماڭا قادالدى ، خېلىغىچە بىر - بىرىمىزگە تىكىلىپ تۇردۇق . ئۇ كېكىردىكىمنى كۈچەپ سىقمىدى . كېيىن بىردىنلا مېنى قويۇۋېتىپ ئەلەم بىلەن كەينىگە بۇرۇلدى :

— يا ھەزرەت ! دادامنىڭ كۆزلىرىغۇ بۇ ! — دېدى . مەن تىترەپ كەتتىم ، راستلا تىترەپ كەتتىم . مەندىمۇ ئېرخاۋنىڭكىگە ئوخشاش دادامنىڭ كۆزلىرى بارمىدۇ ؟ ئۇ بۇرۇلۇپ يەنە ماڭا قارىدى ، شۇندا مەن ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشكە دىققەت قىلدىم . ئۇنىڭ چىرايىدىكى

قەھر ـ غەزەپ ئەلەمگە ، ئاندىن بىئاراملىققا ، كېيىن بولسا ھارغىنلىق ۋە زەئىپلىككە ئۆزگەردى . ئۇنىڭ چېكىلگەن بۇلجۇڭ گۆشلىرى بارا ـ بارا ئەسلىگە كەلدى ، بېشى ئاستا ـ ئاستا ساڭگىلىدى . شۇندا يەنە بىر قو-لىدا تۇتۇپ تۇرغان دادامنىڭ كىيىمگە كۆزى چۈشتى . بۇ دادام دائىم كىيىپ يۈرىدىغان ئۇزۇن فۇچۇ كۆڭلەك ئىدى . مەڭزىدىكى گۆشلىرى لىپىلداپ كۆزلىرىدىن چوڭقۇر ھەسرەت ـ نادامەت ئەكس ئەتتى . ئۇ قولىدىكى كىيىمگە قارىغىنىچە بىردەم سۈكۈتكە چۆمگەندىن كېيىن ، كىيىمنى ئىتتىك قويۇپ قويدى ۋە ئېغىر بىر تىنىۋېلىپ :

— ئەمدى ئۇنىڭ بىر ـ ئىككى كۆڭلەكلا ۋاقتى قالدى . شۇنداقمۇ . . . دادامنىڭ دەۋاتىمەن ، — دېدى پەس ئاۋازدا .

كېكىردىكىم تېخىمۇ بوغۇلۇپ ، تىلىم گەپكە كەلمەي قالدى جاۋاپ بېرىشىمنىڭمۇ ھاجىتى يوق ئىدى ، ئۇ دىمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن ۋە چۈشكۈن ھالەتتە ئىدى . بىرھازادىن كېيىن ، ئۇ يەردە ياتـ قان چامادانغا قاراپ قويۇپ سورىدى :

— نېمە قىلىۋاتىسەن ؟

— ئۆيدىكى نەرسە ـ كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇۋاتىمەن ، — دېدىم قۇرۇپ كەتكەن كالپۇكۇمنى نەمدەپ بوش ئاۋازدا ، — بۇ ئۆي ـ جاينى سېتىۋەتمەكچىمەن .

— سېتىۋېتىمەن ؟ نېمشقا سېتىۋېتىسەن ؟

— سېتىپ دادامنىڭ داۋالىنىش راسخوتىنى تۆلەيمەن .

ئېرخاۋ بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قارىدى . ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇر-سىدىكى ئېلىشىش ھالىتى ئۆتۈپ كەتكەن بولۇپ ، ئۆزئارا تىكىلگەن كـۆزلىرىمىزدىن بىر ـ بىرىمىزگە غەلىتە بىر خىل ھېسسىيات ۋە چۈشە-نىش ئۆتۈۋاتاتتى . بۇ بىر خىل سىرلىق ، چۈشىنىكسىز ئەھۋال ئىدى . ئىككىمىز شۇ يوسۇندا چۈشىنىش ھاسىل قىلدۇق . ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئۆچمەنلىك توڭلىرى ئېرىپ دوستلۇق بىخ سۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ يىغانىم ئۆرلىدى ، ھاياجانغا چۆمدۈم . توغرا ، ئېرخاۋ ئىككىمىزنىڭ كۆزلىرى ئوپئوخشاش ، ئاتىمىز بىر ، ئەللىك پىرسەنت قېنىمىز ئوخـ

شاش ! مەن ئېرخاۋغا قارىتا مۇشۇنداق قاراشقا كەلگىنىمدە ، ھەقىقەتەن شۇنى چۈشىنىپ يەتتىمكى ئېرخاۋ ئەمدى مېنىڭ دۈشمىنىم ئەمەس ئىدى . ئۇ ماڭا بۇرۇلۇپ ئاستا :

— سېپتۇەتكەنمۇ تۈزۈككەن ، ئەمدى ئىگىسىز قالغان ، ئۆچمەنلىك ، رەزىللىككە تولغان ، سىرلىق بۇ ئۆيلەرگە كىممۇ كېلىدۇ ؟

مەن سۈكۈتتە ئىدىم . بىرئازدىن كېيىن ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ ماڭماقچى بولۇۋىدى ، مەن ئۇنى توختىتىۋالدىم :

— ئېرخاۋ ، دادامنى كۆرۈپ كەلمەمسەن ؟ ئۇ دوختۇرخانىدىغۇ .

ئۇ توختاپ بۇرۇلۇپ ماڭا قارىدى ، كۆزلىرىدە يەنە ھەسرەت ئىپادىلەندى . قاشلىرىنى يىمىرىپ بېشىنى چايقىدى :

— مەن ئۇنى يوقلاپ بارالمايمەن ، ھېلىقى كۈنى ئامالىنىڭ يوقىدىن ئۇنى رەنجىتىپ قويدۇم . ئەگەر قۇتقۇزۇۋالمىغان بولسام ، ئۇ ئاپامنىڭ جېنىنى ئالاتتى . مەن دادامنىڭ غۇرۇرىغا تېگىپ قويدۇم . دادامنى بىلىسەن ، ئۇنىڭ ئۆچلۈك ئېيتقاندا بۇ ھەرقانداق ئىشتىنمۇ ئېغىر . مەن ئۇنى يوقلاپ بارالمايمەن . ئۇ مېنى يامان كۆرۈپ قالدى . ئەمدى مېنى كەچۈرمەيدۇ .

ئۇنىڭ ئېيتقانلىرى راست ئىدى . ئېرخاۋ دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ ، يەنە ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدى :

— يېرىم يىلدىلا خانىۋەيران بولدۇق ! — ئۇ ماڭا قارىدى ، — سەن نېمە قىلىمەن دېسەڭ شۇنى قىلىشقا ھوقۇقلۇق ، ھەر كىمنىڭ تەقدىرى ئۆز قولىدا ، سەندىن كۆرگىلى بولمايدۇ ! رۇپىڭ — ھېچكىمگە زىيان - زەخمىتى يەتمەيدىغان ياۋاش قىز ئىدى ، ئۇنىڭ مۇنداق ئەقىلسىزلىق قىلىشى كىمنىڭ خىيالىغا كەلسۇن ! ناھەق ئۆلۈپ كېتىپتۇ !

خې شۇخۇەنمۇ شۇنداق دېگەنىدى . كونا دەردلىرىم قوزغىلىپ گەپ - سۆز قىلماي تۇرۇۋالدىم . ئېرخاۋمۇ بىرھازاغىچە سۈكۈتكە چۆمگەندىن كېيىن ، بوش ئاۋازدا مۇنداق دېدى :

— دادام بىر قەھرىمان ئىدى ، دۇنيا تۈيۈق يولدىكى قەھرىمانلارغا بەكمۇ رەھىمسىز .

بۇنى ئاڭلاپ ئېرخاۋنى يەنىمۇ ئوبدانراق چۈشەندىم .

ئۇ شۇ ئاچامنىڭ ئەمەس ، دادامنىڭ ئوغلى ئىدى ، دادامنى ياخشى كۆرەتتى . ئۇنىڭ ئەقلى ـ ھوشى بار ئىدى . ئىلگىرى ئۇنى كۆزگە ئىلمىغانىكەنمەن . بىردەم توختىۋېلىپ سورىدىم :

ــــ ھازىر قەيەردە تۇرۇۋاتىسەن ؟

ــــ ساۋاقدىشىمنىڭ ئۆيىدە . مەن خىزمەت تاپتىم . يازلىق تەتىلدىن كېيىن ئۆزۈم ئوقۇش خىراجىتى تاپشۇرالايمەن . ئۆز كۈچۈمگە تايىنىپ ئوقۇيدىغان ۋاقتىمۇ بوپقالغان .

ــــ سەن ، ــــ دېدىم مەن ئارىسالدى بولۇپ ، ــــ ئەڭ ياخشىسى ماڭا ئادرېسىڭنى قالدۇرۇپ كەت ، ئۆينى ساتقاندىن كېيىن ، پۇلنىڭ يېرىمىنى ساڭا ئاپىرىپ بېرىمەن . ئۇنىڭدىن باشقا ، سەن بېرىپ مېڭىپىڭنى يوقلاپ قوي ، شۇ ئاچام ئۇنىڭ يېنىغا بارمايدۇ . دوختۇرخانىنىڭ داۋالاش راسخوتىمۇ خېلى بولۇپ قالدى . ھازىر يېنىمدا بىر تىيىن پۇلمۇ قالمىدى . بۇ ئىشلار ئۈستىدە ئۆينى ساتقاندىن كېيىن بىرنېمە دېيىشەرمىز !

ئېرخاۋ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى ، ئادرېسنى يېزىپ بەرگەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ ، بىرقىسىم كىيىم ـ كېچەك ۋە كىتابلىرىنى يىغىشتۇردى . مەن مېڭىپىڭنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ ، بىر چامادانغا سېلىپ بەردىم :

ــــ مېڭىپىڭ دوختۇرخانىدىن چىققاندىن كېيىن سېنىڭ يېنىڭدا تۇرسا بولارمىكىن .

ئېرخاۋ ئۆزىنىڭ نەرسىلىرىنى قولتۇقىغا قىسىپ ، چامادانىنى كۆتۈرۈپ دەرۋازا تەرەپكە ماڭدى . دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ماڭا :

ــــ نەرسە ـ كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇۋاتقىنىڭدا ئەڭ ياخشىسى دەرۋازىنى تاقاپ قوي ، مەن كەلگىنىمدە دەرۋازا يېپىق بولغىنى بىلەن تاقاقسىز ئىكەن ، ــــ دېدى .

مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم ، ئۇ بىرنەچچە قەدەم ماڭغاندىن كېيىن ، يەنە كەينىگە بۇرۇلۇپ سورىدى :

— خې شۇخۇەن قانداق ؟
— ئۇنىڭ بىلەن ئايرىلىشىپ كەتتۇق ! — دېدىم مەن قايغۇ ـ ھەسرىتىمنى بىلىندۈرمەسلىككە تىرىشىپ .
— نېمە ئۈچۈن ؟
— رۇپىلىك ئۈچۈن ، — دېدىم مەن ئاستاغىنا .
ئۇ گەپ ـ سۆز قىلماي ماڭا قاراپ قويغاندىن كېيىن ، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قارىدى ، ئاندىن يوغان ـ يوغان چامداپ مېڭىپ كەتتى . ئۇنىڭ قارىسى كۆزدىن يىتكەندە ، بۇرۇلۇپ دەرۋازىنى تاقىدىم ۋە دەرۋازىغا يۆلەنگىنىمچە ، پۇرىقى ھويلا ئىچىنى بىر ئالغان گۈل ـ گىياھلارغا قاراپ تۇرۇپ قالدىم . بىردىن مېنى غېرىبلىق باستى . بۇرۇنلىرىم ئېچىشىپ ، كۆز يېشىم تاراملاپ ئاقتى .
ئۆيدىكى نەرسە ـ كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇشقا ئۈچ كۈن كەتتى ، ئاخىر يىغىشتۇرۇپ بولدۇم . پاتېفونلۇق رادىئو قاتارلىق بىرقىسىم نەرسىلەرنى توك ماتېرىياللىرى ساھەسىگە ئەرزان باھادا سېتىپ بەردىم . تۆتىنچى كۈنى چامادانلارنى ئۆزۈمنىڭ كىچىككىنە تار ئۆيۈمگە يۆتكەپ ، ئىككى قانىتى قىزىل سىرلانغان دەرۋازىغا قۇلۇپ سالدىم ـ دە ، ئۈستىگە « مەزكۇر قورۇ ـ جاي ئەرزان سېتىلىدۇ » دېگەن قەغەزنى چاپلاپ قويدۇم ، قەغەزگە سۆزلىشىش ئورنىنى ئەسكەرتىپ قويدۇم . ئىككى قاناتلىق قىزىل دەرۋازىغا قارىغىنىمچە كۆڭلۈم غەش بولۇپ تۇرۇپ قالدىم ، ۋۇجۇدۇمنى بىئاراملىق ۋە مەنىسىزلىك قاپلىۋالدى . بىر ئائىلىنىڭ مۇنچە تېزلا خانىۋەيران بولۇپ تېزىپ كېتىشى كىمنىڭ خىيالىغا كەلگەن ، نېمە ئۈچۈن بۇ ئىشلار يۈز بەردى ؟ قانداق يۈز بەردى ؟ سەۋەبچىسى مەنمۇ ؟ مەن ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىدىم .
دادامنىڭ كېسىلى بارغانچە ئېغىرلىشىپ كەتتى ، ئۇنىڭ ئۆزۈنىغا بارماي بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالىشىدىغانلىقى ماڭا ئايان ئىدى . ئۇ بەك چېچىلغاق بولۇپ قالدى . دوختۇرخانىدا ئۇنىڭدىن تىل ئىشىتمىگەن دوختۇر ، سېستىرا قالمىدى ، بىر ئۆيدە ياتقان كېسەللەرمۇ ئۇنىڭدىن بىزار بولدى . بارا ـ بارا پۈتۈن بەدىنى پالەچ بولۇپ قالدى . ئۇنىڭدا ئەمدى

مىدىرلىغۇدەك ئەزادىن ئىبخىزلا قالغانىدى . خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنى دوختۇرلارنى « كارغا كەلمەيدىغانلار » ، « كۆز بويامچىلار » دەپ تىللاپ ياتاتتى .

قورۇ ـ جاي ئاخىر 150 مىڭ يۈەنگە سېتىلدى . ئەمەلىيەتتە ، بۇ قورۇ ـ جاينى كەم دېگەندى 200 مىڭ يۈەنگە ساتقىلى بولاتتى ، ماڭا پۇل جىددىي لازىم بولۇپ قالغاچقا ، باھا تالىشىپ ئولتۇرغۇدەك ۋاقتىم يوق ئىدى . ئالغۇچى بۇ ئۆيلەردە قانلىق ۋەقە يۈز بەرگەنلىكىنى بىلىپ ھەدەپ باھانى تۆۋەنلەتتى ، ماڭا قانچە بالدۇر سېتىلسا شۇنچە ياخشى ئىدى . شۇڭا ئەرزان سېتىشقا مەجبۇر بولدۇم . لەۋزىمدە تۇرۇپ ، ئىبراخاۋغا 50 مىڭ يۈەن ئاپىرىپ بەردىم . ئىبراخاۋ بىر دوستىنىڭ قورۇسىدا قائىدىگە خىلاپ سېلىنغان ، كونىراپ ئەبجەقى چىقىپ كەتكەن ئۆيدە تۇرىدىكەن . مەن بارغىنىمدا ئۇ ئوت قالاشقا ياردەملىشىۋاتقانىكەن . قوللىرى قاپقارا كۆمۈر يۇقى پېتى ئالدىمغا چىقتى . مەن ئۇنىڭغا پۇلنى بەردىم . ئۇ تۇزۇت قىلماي پۇلنى ئالدى . بۇ كۈنلەردە ئىبراخاۋمۇ پۇلغا جىددىي ئېھتىياجلىق ئىدى . ئۇ ماڭا مېڭىپىڭنى كۆرۈپ كەلگەنلىكى ، ئۇنىڭ دوختۇرخانىدىن چىقىدىغان ۋاقتى بولغان بولسىمۇ ، داۋالاش ھەققىنى تۆلىيەلمىگەنلىكى ، ئەمدى بۇ پۇل بىلەن مېڭىپىڭنى دوختۇرخانىدىن ئاچىقىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى ، مەن بۇ كىچىك ھەم تار ئۆيگە سەپسالدىم ، مېڭپىڭ دوختۇرخانىدىن چىققاندا قانداق تۇرمۇشقا يۈزلىنەر ؟

بۈگۈن ، ئاپام قايناتقان شورپىنى ئېلىپ دادامنى يوقلىغىلى دوختۇرخانىغا باردىم ، دادام تېخىمۇ ۋىجىكلەپ كەتكەندەك كۆرۈندى . شورپىنى دادامغا ئىچۈرۈپ قويدۇم . ئۇ گۆش يېيەلمىگەچكە ، شورپا موگۇدا قىلىنغانىدى . دادام شورپىنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن جىمىپ كەتتى . بىرنەچچە كۈندىن بۇيان ئۇنىڭ ئاچچىقلاپ باشقىلارنى تىللىشىنىمۇ ئاڭلىغىلى بولمايدىغان بولۇپ قالغانىدى . كۆڭلۈمدە قانداقتۇر بىرخىل سەزگۈ كۈچىيىشكە باشلىدى . بىرھازادىن كېيىن ئۇ مېنى چاقىردى :

ـــ يىپىڭ !

— هە، — دېدىم مەن.
— يېقىنراق كەل.

مەن ئۇنىڭ كارىۋىتىنىڭ لېۋىدە ئولتۇردۇم، ئۇ مەندىن كۆزىنى ئۈزمەي تىكىلىپ قاراپ كەتتى، ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق قارىدى، بۇ ھالدىن تەشۋىشلەندىم. ئاخىر ئۇ ئېغىز ئاچتى:

— يىپىك، ساڭا قالدۇرغۇدەك ھېچ نەرسەم قالمىدى، يېڭى ھا- يات جەنۇبىي يولىدىكى ئۆي ـ جاي قالدى. بۇ ئۆي ـ جاي خېپ شۇ- خۇەن ئىككىڭلارغا تۇتقان تويلۇق سوۋغىتىم بولسۇن!

كۆز چانىقىمغا تولغان ياشنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، بېشىمنى بىر يانغا بۇرۇۋالدىم. شۇخۇەن! يېڭى ھايات جەنۇبىي يولىدىكى ئۆي! تويلۇق سوۋغا! بۇلار قانچە يۈز يىل بۇرۇنقى ئىشلار؟ مانا ئەمدى شۇ- خۇەن نەدە؟ شۇخۇەن بىلەن قول تۇتۇشۇپ شادلىق ئىلكىگە چۆمگەن قىز نەدە؟ خۇددى باھاردىكى چۈشتەك، بۇلاردىن ئىز ـ دېرەكمۇ قال- مىدى. بىچارە دادام! ئۇ، مېنىڭ خې شۇخۇەندىن ئايرىلىپ كەتكىنىمنى بىلمەيتتى، ئۆي ـ جايغا ئاللىقاچان يېڭى خوجايىنىنىڭ ئىگە بولغانلىقىنى تېخىمۇ بىلمەيتتى!

— دادا، توي ئىشى ئۈستىدىكى گەپنى قويۇڭ، سىز ساقايغاندا بىرنېمە دېيىشەرمىز! — دېيەلىدىم ئارانلا.

— يىپىك! — دادام ئەيىبلەش نەزەرىدە ماڭا قارىدى، — سەنمۇ چىرايلىق سۆزلەر بىلەن مېنى ئالداشنى ئۆگىنىۋالدىڭمۇ؟ مەن بۇ دوخ- تۇرخانىدىن تىرىك چىقىپ كېتەلمەيمەن!

دادامنىڭ تەن بەرگەنلىكىدىن ئازابلىنىپ گەپ ـ سۆز قىلماي ئولتۇرۇۋالدىم، چۈنكى دادامغا تەسەللى ۋە نەسىھەت كار قىلمايتتى دادام ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋېلىپ، ھەسرەت بىلەن مۇنداق دېدى:

— مەن ئۆلۈپ كەتسەم نېمە بوپتۇ؟ ئۆلمەيدىغان كىم بار؟ شۇ- نىسى، كارىۋاتتا ئۆلۈشكە توغرا كېلىۋاتقىنىغىلا قورسىقىم كۆيىدۇ!

دادامنىڭ مەردانە ۋە ئوچۇق كۆڭۈللۈكى يۈرىكىمنى ئاغرىتتى بىرپەستىن كېيىن، دادام يەنە سۆزلىدى:

— ئىست ، شۆچىننى ئۆز قولۇم بىلەن ئۆلتۈرەلمىدىم !

مەن يەنىلا گەپ - سۆز قىلمىدىم ، دادام ئۇزاق ئويغا پاتقاندىن كېيىن ، مۇنداق دېدى :

— يەر خېتى مېنىڭ ھۇجرامدىكى شىرەنىڭ ئوتتۇرا تارتمىسىدا ، ئۇنى ئالغىن ! ئۇ يەردە بىر مەخمەل قاپچۇق بار ، قاپچۇقنىڭ ئىچىدە . . . دادام تـوختاپ قالدى . كۆزلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپ دېرىزىگە تىكىلدى . خېلى ئۇزاقتىچە دېرىزىدىن كۆزىنى ئۈزمەي خىيالغا چۆمدى ، مەن تاقەت قىلالماي يۆتىلىپ قويغاندىلا ، ئاندىن نەزەرىنى دېرىزىدىن يۆتكەپ ، بې- شىمدىن - ئايىغىمغىچە قاراپ چىققاندىن كېيىن ، پەس ئاۋازدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — قاپچۇقنىڭ ئىچىدە بىر تىزىق يېشىل مارجان بار ، ئۇنـىمۇ ساڭا بەردىم ! سەن ساقلاپ قوي . ھەرقانچە قىيىن ئەھۋالدا قال- ساڭمۇ ، ئۇنى ساتما ، چۈشەندىڭمۇ ؟

— ماقۇل ، دادا ، — دېدىم بوش ئاۋازدا .

— مارجاندىن باشقا ، بىر پارچە رەسىم بار . . . مەن . . . دىن كـېيىن ، بۇ رەسىمنى ئۇچامدىكى كىيىمنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قوي ، مې- نىڭ بىلەن بىللە كۆمۈلسۇن ، چۈشەندىڭمۇ ؟

گەپ - سۆز قىلمىدىم ، دادامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنكى ئىشلارنى ئاڭلاشتىن بەكمۇ قورقاتتىم .

دادام يەنە خىيالغا چۆمدى ، بىرنېمە دېيىشنى خالىمىغاندەك ، كۆزلىرى قايتا دېرىزىگە تىكىلدى ، كېيىن ، كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئۇزۇنغىچە ھـېچنېمە دېمەي ياتتى . مەن ئۇنى ئۇخلاپ قالغان چېغى دەپ ، ئورنۇم- دىن تۇرۇپ ، يوتقانىنى يېپىپ قويماقچى بولدۇم . بىراق ، يوتقانىنى تار- تىشىمغا ، ئۇ پەس ئاۋازدا مۇنۇ ئىككى مىسرا شېئىرنى ئوقۇدى :

يەتتى شىكەستە ناتىۋان دىلغا ،
قانغايمۇ كۆڭۈل ئارزۇغا زادى ؟

مـەن ھەيران بولۇپ قالدىم ، بۇ ئىككى مىسرا شېئىر بەكمۇ تو- نۇشلۇق ئىدى ، قەيەردە كۆرگەندىمەن ؟ شۇئان ، بۇنىڭ ھېلىقى رە-

سىمنىڭ كەينىگە يېزىلغان شېئىرنىڭ ئىككى مىسراسى ئىكەنلىكى يادىمغا يەتتى. شۇنداقتىمۇ مەن بىلمەسكە سېلىپ ئەتەي سورىدىم:
— دادا، بايا نېمىلەرنى دېدىڭىز، كىمنىڭ رەسىمى ئىدى؟
— ئۇ بىر قىزنىڭ رەسىمى... — دادام كۆزىنى ئاچتى. ئوتتەك چاقناپ تۇرغان يوغان كۆزلىرى ماڭا تىكىلدى، — كۆپ يىللار ئىلگىرى، مەن بالا ۋاقتىلىرىمدا، ئۇ قىزنىڭ دادىسىغا ئات باقار ئىدىم! ئۇ قىز ئاتقا مىنىشنى ياخشى كۆرەتتى، مەن ئۇنىڭ ئېتىنى يېتىلەيتتىم، ئۇنى يۆلەپ ئاتقا مىنگۈزەتتىم، ئاتتىن چۈشۈرەتتىم... ئۇ مەن بىلەن بىر دېمەتلىك، ئىنتايىن تەكەببۇر ئىدى. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بىزمۇ ئۆسۈپ چوڭ بولدۇق. ئۇ ئوغرىلىقچە مېنىڭ ساۋاتىمنى چىقاردى، مەن ئۇنى ئوغرىلىقچە سۆيۈپ قوياتتىم.. بۇنى دادىسى كۆرۈپ قېلىپ، مېنى راسا قامچىلىغاندىن كېيىن ھەيدىۋەتتى! ھاكىمىيەتنى قولغا ئالالىساڭ قىزىمنى بېرىمەن... دېدى. 15 يىلدىن كېيىن، مەن قوشۇنۇمنى باشلاپ بارسام، ئۇ باشقا بىرىگە ياتلىق بولۇپ كېتىپتۇ!
مەن كىشىنى بەكمۇ ھاياجانغا سالىدىغان بۇ ھېكايىگە قىزىقىپ، ئىشەنمىگەندەك داڭقېتىپ دادامغا قاراپ قالدىم. دادامنىڭ مۇنداق تەسىرلىك مۇھەببەت سەرگۈزەشتىسى بارلىقىنى زادى خىيالىمغا كەلتۈرمىگەنىدىم! دادام ماڭا قاراپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:
— ھېلىقى مارجاننى مەن ئۇ قىزدىن ئايرىلىپ ھاكىمىيەتنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ماڭغان ۋاقتىمدا، شۇقىز ماڭا سوۋغا قىلغان. رەسىمنى كېيىن باشقىلار ئارقىلىق ئەۋەتكەن. مەن ئۇنى مېنى كۈتىدۇ، دەپ ئويلىغانىدىم. لېكىن ئۇ مېنى كۈتمەپتۇ. مەن قوشۇنۇمنى باشلاپ بېرىپ ئۇنى ئىزدەپ تاپقىنىمدا، ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ دادىسىغا تەڭ كېلەلمەي نائىلاج ياتلىق بولغانلىقىنى ئېيتتى! مەن ئۇنى ئىزدەپ تاپقان كۈنى ئاخشىمى ئۇ ئۆزىنى قۇدۇققا تاشلىۋالدى. شۇ غەزىپىمدە، ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ بىرىنى قويماي ئۆلتۈرۈۋەتتىم، بۇ مېنىڭ ئادەم ئۆلتۈرۈشۈمنىڭ باشلىنىشى بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن، مەن بۇ دۇنياغا قورال — ياراغ بىلەن تاقابىل تۇردۇم. ئۆزۈمنىڭ دۇنياسىنى يارىتىپ، جەنۇبتىن

شىمالغا ، شەرقتىن غەربكە يۈرۈش قىلىپ ، ئۆز قۇدرىتىمنى نامايان قىلـ
دىـم ، شـۇنىسى ، يامغۇردەك ئوق ئىچىدە قالغانلىرىمدا بولسۇن ياكى ئو-
يۇن بەزمىلەردە بولسۇن ، يەنىلا ئۇنى ئۇنتۇيالمىدىم . ھوقۇق ۋە كۈچكە
ئىـگـە بولغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭغا ئوخشىشىپ كېتىدىغان ئايالالارنى
خۇددى ماركا يىغقاندەك يىغقىلى تۇردۇم . قاش ، كۆز ، بۇرنى ، چىرايى
ئۇنىڭغا ئازراقلا ئوخشىشىپ كەتسە ئالدىم . سان ـ ساناقسىز توقال ئالغان
بولساممۇ ، ئۇلارنىڭ قايسىبىرى ئۇنىڭغا ئوخشىسۇن !

بۇ ھېكايىنى ئاڭلاپ داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدىم ! شۇندىلا رەسىمـدىكى قىزنىڭ كۆزلىرىنىڭ ئاپامنىڭ كۆزلىرىگە نېمانچە ئوخشىشىپ كېتىدىغانلىقىنى چۈشەندىم . ئېھتىمال ، ئاپامنىڭ شۇنداق كۆزى بولغانلىقى ئۈچۈنلا ، شۇنچە يىل دادامنىڭ ئىلتىپاتىغا ئىگە بولغان بولسا كېرەك ! شـۇ ئاچامچۇ ، توغرا ، دادام ئۇنىڭ قاشلىرى ۋە چىرايى بىرىگە ئوخشىشـاتتى دېگەنىدى ! بىچارە دادام ! مۇھەببەت سەرگەردانى دادام ! سان ـ ساناقسىز خوتۇن ئالغان دادام ! مەن دادامنى باشتىن ـ ئاخىر دۇنيادىكى ئەڭ رەھىمسىز ئادەم دەپ قاراپ كەلگەنىدىم . ئەمەلىيەتتە ، ئەڭ رەھىمسىز ئادەمنىڭ مۇھەببەتكە ئەڭ مەستانە ئادەم بولۇپ چىقىشىنى كىم بىلسۇن ! كـىشىلىك تۇرمۇشتىكى ھەق ـ ناھەق ۋە زىددىيەتلەر مۇرەككەپ ، مەن بـۇلارنـى قانچىلىك بىلەتتىم ؟ قارىسىغىلا ھەممىنى بىلىمەن دەپ قاراپتىمەن ! قارىسىغىلا ھەق بىلەن ناھەقنى ، ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن رەزىللىكنى پـەرق ئېتەلەيمەن ، ياخشى ـ يامان بىلەن ئەگرى ـ تۈزگە باھا بېرەلەيمەن دەپ قاراپتىمەن ! دادامنىڭ جۈدەڭ چىرايى ، چارچاپ كەتكەن ھالىتى ، ئاقارغان چاچ ـ ساقاللىرىغا قاراپ تۇرۇپ قالدىم . ئەگەر دادام ئېيتىپ بەرمىگەن بولسا ، ئۇنىڭ ئەسلەشكە ئەرزىيدىغان ھېكايىسى بارلىقىنى ئۆمرۈم بويى بىلمىگەن بولاتتىم ! ئۇمۇ مۇھەببەت ئازابىنى يەتكۈچە تارتقانىكەن !

ـــ دادا ، ـــ دېدىم مەن بىرھازادىن كېيىن ، ئۇ بەكمۇ چارچاپ كەتكەن ھالەتتە ئىدى ، ـــ سىز بىردەم ئۇخلىۋېلىڭ !

ـــ يېپىڭ ، ـــ دادامنىڭ كۆزلىرى يەنىلا ماڭا تىكىلگەنىدى ، ـــ

مەندىن باشقا ئادەم ھېسسىياتنى چۈشەنمەيدۇ ، دەپ قارىما ، مەنمۇ چۈ-
شىنىمەن ! يىپىلىك ، مۇھەببىتىڭنى قولدىن بېرىپ قويما ! ئۇ سېنىڭ بو-
سۇغاڭدىكى ۋاقتىدا ئۇنى چىڭ تۇت ! يىپىلىك ! سۆزۈمنى ئېسىڭدە
ساقلا ، پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويۇپ ، كېيىن پۇشايمان قىلما !

— دادا ! — دەپ تولغۇنۇپ ، كۆز چاناقلىرىم ياشقا تولدى .
يۈرىكىم پىچاق تىققاندەك سانجىپ ئاغرىپ كەتتى ، بېشىمنى بىر يانغا
بۇراپ تۆكۈلۈش ئالدىدا تۇرغان ياشلىرىمنى يوشۇردۇم . پۇرسەت قول-
دىن كەتكەن ، مېنىڭ پۇرسىتىم كەلمەسكە كەتكەنىدى !

ئارزۇ – تىلەكلەر چىقىپ بىر يەردىن ،
يېتىش مۇرادقا مۇمكىنمۇ زادى ؟

دادام يەنە بۇ ئىككى مىسرا شېئىرنى ئوقۇدى ، مەن ئۇنىڭغا تۇي-
دۇرماي كۆز يېشىمنى سۈرتتۈم ، بۇرۇلۇپ قارىسام ، دادامنىڭ كۆزلىرى
ئاستا يۇمۇلۇۋاتقانىكەن . ئۇ ئىنتايىن چارچىغان ، ئۇزاققا سوزۇلغان ھې-
كايە ۋە ھاياجان ئۇنىڭ مادارىنى قويمىغانىدى . مەن دادامغا قاراپ تۇر-
دۇم ، ئۇ يەنە كۆزىنى ئېچىپ ماڭا قاراپ قويدى ۋە بوش ئاۋازدا :

— ئۇ قىزنىڭ فامىلىسى دىڭ ، ئىسمى يىڭپىڭ ، شىنپىڭ ئۇنىڭغا
بەكمۇ ئوخشىشاتتى ! ...

دادام شۇنى دەپ بولۇپ ، ئاستا – ئاستا ئۇخلاپ قالدى . مەن
ئورنۇمدىن تۇرۇپ يوتقاننى ئاۋايلاپ تارتىپ يېپىپ قويدۇم . ئېگىزلىكمنى
تىرىكىنىمچە دادامنىڭ يېنىدا ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇردۇم . دادامنىڭ بىز
ھەدە – سىڭىل بىرنەچچەيلەنگە ئىسىم قويغاندا نېمە ئۈچۈن پىڭ ھەرى-
پىنى ئىشلەتكەنلىكىنى مانا ئەمدى چۈشەندىم . دېمەك ، بۇنىڭمۇ سەۋەبى
بار ئىكەن – دە !

دادامغا ۋۇجۇدۇمدا كۆرۈلۈپ باقمىغان باللىق مېھرىم بىلەن
قاراپ جىمجىت ئولتۇرۇپ قالدىم .

دادامنىڭ كېسىلى سوزۇلۇپ كەتتى ، ئۆكتەبىرنىڭ باشلىرىغا
بارغاندا ، ئۇنىڭ گەپ قىلىشىمۇ قىيىنلىشىپ قالدى . ئەتىگەندىن –

كەچكىچە دادامنىڭ يېنىدا بولاتتىم ، بۇ ئالدىراشلىق ئىچىدە خې شۇخۇەننى ئۇنتۇپمۇ قالدىم . شۇنداقتىمۇ كېچىلىرى ئۇيقۇدىن بىدار بولۇپ ئازاپ چېكىپ ، بىر تېرە ، بىر ئۇستىخان بولۇپ قالدىم . ئاپامنىڭ سىنچىلاپ ئىچ ئاغرىتىپ قاراشلىرىدىن يۈرىكىم سىقىلاتتى ، ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ئەسلىمىلىرى كېچە ـ كۈندۈز ئارام بەرمەيتتى . قانچە ـ قانچە تۈنلەر بېشىمنى ياستۇققا تىقىۋېلىپ ، كەينى ـ كەينىدىن شۇخۇەننى چاقىردىم ، قانچە قېتىملاپ ئىشىككە يۆلەنگىنىمچە يىراقلارغا تەلمۈرۈپ قاراپ ، ئۆزۈمنى ئۇنتۇغان ھالدا مۆجىزە يۈز بېرىشىنى كۈتتۈم . قانداقلا بولمىسۇن بۇ دەردكە چىدىدىم . بەزىدە دادام ماڭا سوئال نەزەرىدە قاراپ قوياتتى ، بىرقېتىم ئۇ شۈبھە بىلەن سوراپ قالدى :

— خې شۇخۇەن نېمە ئۈچۈن مېنى يوقلاپ كەلمەيدۇ ؟

— ھە ، ئۇ . . . ئۇ . . . — ئالدىراشلىقتا باھانە سەۋەبمۇ تاپالماي قالدىم ، بىرھازادىن كېيىن تىلىم گەپكە كەلدى ، — ئۇ بىر ئىش بىلەن جەنۇبقا كەتكەن !

دادام كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ ماڭا قارىدى . مېنىڭچە ، ئۇ ھەممە ئىشنى بىلىپ بولدى ، تەمتىرەپ قالدىم . دادامنىڭ سوئالى مېنى يەنە ئازابقا سالدى . شۇخۇەن ، بەلكى ئۇ چەت ئەلگە چىقىپ كەتكەندۇ ! ئىككىمىزنىڭ ئارىلىقى بەك يىراقتۇ ! ئەمدى بۇ ئىسىم ماڭا ئىلگىرى تونۇشقان ۋە يېقىن ئۆتكەن ئادەمنىڭ ئىسمىدەك تۇيۇلىدىغان بولۇپ قالدى .

بۇگۈن ئادەتتىكىدەك دوختۇرخانىغا كېلىپ دادام ياتقان ئۆيگە كىرسەم ، بىرنەچچە ساقچى دادامنىڭ كارىۋىتىنى ئورىۋېلىپ گەپ سوراۋېتىپتۇ . يۈگۈرۈپ دادامنىڭ يېنىغا كەلدىم . دادام ھاياجان ئىچىدە ھاسىراپ تۇرۇپ ، ئارانلا سۆزلەۋېتىپتۇ :

— سىلەر . . . ئۇنى تۇتۇۋالغان بولساڭلار ، دەر . . . دەر . . . دەرھال ئېتىۋېتىڭلار . . . چۈشەندىڭلارمۇ ؟ ئېتىۋېتىڭلار . . . — مەن تەئەججۈپ ئىچىدە ساقچىلار بىلەن دادامغا قاراپ قالدىم . نېمە ئىشتۇ ؟ يەنە نېمە ئىش يۈز بەرگەندۇ ؟

مەن ساقچىلاردىن سورىدىم :
— نېمە ئىش ؟
— سىز كىم بولىسىز ؟ — ئۇلار قايتۇرۇپ سورىدى مەندىن .
— مەن ئۇنىڭ قىزى ! — دېدىم دادامنى كۆرسىتىپ .
— ۋاڭ شۆچىن سىزنىڭ نېمىڭىز ؟
شۆ ئاچام ! زادى نېمە ئىشتۇ ؟ دېدىم مەن ئۆز - ئۆزۈمگە چۈشىنەلمەي .
— ئۇ ، مېنىڭ ھېچنېمەم ئەمەس ، دادامنىڭ كىچىك خوتۇنى . ئۇ نېمە بوپتۇ ؟ سىلەر نېمىنى تەكشۈرمەكچى ؟
— شۆچىن ! — دېدى دادام ھاياجان ئىچىدە گەپ قىستۇرۇپ ، — ئۇنى . . . تۇ . . . تۇتۇۋاپتۇ .
— ھە ، — دېدىم مەن ئەندىكىپ ، — سىلەر شۆ ئاچامنى تۇتۇۋالدىڭلارمۇ ؟
— گېزىت كۆرمىدىڭىزمۇ ؟ — بىر ساقچى سورىدى ، — بىز بىر ئەتكەسچىلىك دېلوسىنى پاش قىلدۇق ، ۋاڭ شۆچىنمۇ شۇلارنىڭ ئىچىدە ئىكەن ، ھازىر تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىۋاتىمىز ، ئۇنىڭ يېنىدا بىر ئوغۇل بالا بار ، ئۇ سىزنىڭ ئىنىڭىزمۇ ؟
ئەتكەسچىلىك دېلوسى ! ئۇنداقتا ۋېي گۇاڭشيۇڭنىمۇ قولغا ئالغانمىدۇ ؟ مەن ئۇھ تارتىۋالدىم ، ئاسمانغا چىقسىمۇ تورغا چۈشىدىكەن ، قېچىپ قۇتۇلالمايدىكەن - دە ! ئەھۋالدىن قارىغاندا ، تەگرىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى تامامەن يوققا چىقىرىۋەتكىلى بولمايدىكەن ! مەن ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قاپتىمەن . بىرھازادىن كېيىن ، ساقچىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىش يادىمغا كەلدى :
— ياق ، ئۇ بالا ، مېنىڭ ئىنىم ئەمەس ، شۆ ئاچامنىڭ ئوغلى !
— نېمە دېگىنىڭىز بۇ ؟ — ساقچى ماڭا تىكىلىپ سورىدى .
— ئۇ بالا ۋېي فامىلىلىكنىڭ ئوغلى ! سىلەر ۋېي فامىلىلىكنىمۇ تۇتتۇڭلارمۇ ؟
— گېزىتكە يېزىلغان ! گېزىتتىن كۆرۈڭ ! — دېدى ساقچى تا-

قەتسىزلىنىپ ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار تەكشۈرۈشنى ئاخىرلاشتۇردى .
ساقچىلار كېتىشى بىلەنلا ، ئالدىراپ ــ تېنەپ يېقىنقى ئىككى كۈنلۈك گېزىتنى ئاختۇردۇم . يېقىندىن بۇيان كەينى ــ كەينىدىن يۈز بەرگەن ئىشلارنىڭ باش قېتىنچىلىقى بىلەن بولۇپ ، ھېچنېمىگە يېتىشەلمىگەن تۇرسام ، گېزىت كۆرگۈدەك ئارامچىلىق نەدە ! ئالدى بىلەن تۈنۈگۈنكى گېزىتنى ئېلىپ قارىۋىدىم ، ئۈچىنچى بەتتىكى بىرىنچى خەۋەرگە كۆزۈم چۈشتى :

پاش قىلىندى جىڭگاڭدا چوڭ ئەتكەسچىلىك دېلوسى ،
بار ئۇنىڭدا كىيىم ، پەردازلىق ، زەھەرلىكنىڭ ھەممىسى .

يېنىدا ئوتتۇرا ھەرپ بىلەن يېزىلغان ماۋزۇ بار ئىدى :

باش جىنايەتچى ۋېي گۇاڭشيۇڭ ،
لى مىڭتيەن قۇتۇلالمىدى توردىن ،
بۇ دېلونىڭ قىممىتى ئاشىدۇ ، مۆلچەردە مىليون يۈەندىن .
قولغا چۈشتى بىر يولىلا ، قېچىپ كېتەلمەي تاڭ سەھەردە ،
ئىزغا چۈشكەچ يىپ ئۇچىدىن ، يېتىپ خەۋەر بولۇپ پېيىدە .

مەن گېزىتنى بىر ــ بىرلەپ ئوقۇپ چىقتىم ، رەسمىي ئېلان ئانچە ئۇزۇن ئەمەس ، بىرىلگەن خەۋەرمۇ تولۇق ئەمەس ئىدى . قىسقىچىلا قىلىپ : « ئىلگىرىلا ۋېي گۇاڭشيۇڭنىڭ ئەتكەسچىلىك ھەرىكىتى بارلىقى توغرۇلۇق گۇمان بولغانلىقتىن ، ئۇنىڭ ھەرىكىتىگە يېقىندىن دىققەت قىلىنغان ، تۈنۈگۈن سەھەر ئۇلار ئەتكەس ماللارنى ئوغرىلىقچە يۆتكەۋاتقاندا ، ئادەم ۋە زاڭ ماللار بىر يولىلا قولغا چۈشۈرۈلدى » دېيىلگەنىدى . گېزىتتە شۇ ئاچام تىلغا ئېلىنمىغان ، يىپ ئۇچىنىڭ مەنبەيىمۇ تىلغا ئېلىنمىغان . روشەنكى ، بۇ ھېلىقى كۈنى كەچتە مەن ئۇلارغا يەتكۈزگەن خەۋەرنىڭ نەتىجىسى ئىدى . قولۇمدىكى گېزىتنى كۆرۈپ بولۇپ ، بۈگۈنكى گېزىتنىمۇ تاپتىم . دېگەندەك ، بۇ گېزىتتىمۇ كۆزگە تاشلىنىپ

تۇرىدىغان بىر خەۋەر بولۇپ ، ئۇچىنچى بەتنىڭ ئۈستۈنكى ئىستونىدا ئىدى :

گاڭتەيدىكى[1] ئەتكەسچىلىك ئىچىدە بار قالتىسلىرى ،
تەكشۈرۈلۈپ ئېنىقلاندى كاتتا مەبلەغ مەنبىيى .
لۇ دېگەننىڭ خوتۇنى ۋاڭ شۆچىن ئېلىندى قولغا ،
پۇلنى ئېلىپ قاچقان دېلو ئاشكارىلاندى پۈتۈن ئەلگە .

مەن گېزىتنى قويۇپ قويدۇم ، بىردىنلا كۆڭلۈمدە تىل بىلەن تەسۋىرلەپ بولمايدىغان بىر تۇيغۇ ، گاڭگىراش ۋە بىئاراملىق پەيدا بولدى . مانا ، شۆ ئاچام قولغا ئېلىندى . قانۇننىڭ جازاسىغا تارتىلىدۇ . رۇپىلىڭ ئۆلدى ، « ئۇياق » بەربات بولدى . ھازىرغىچە بولغان ئارىلىقتا ، يامغۇرلۇق كېچىدە « ئۇياق » نىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تۇرۇپ ياغدۇرغان قارغىشلىرىم ۋە ئىچكەن قەسىمىم بىر ـ بىرلەپ ئەمەلگە ئاشتى . ئەمدى مەن مۇرادىمغا يەتتىم ! مەن دادامنىڭ كارىۋىتىنىڭ يېنىدا ، ئۇنىڭ قاقشال تېنى ، ياداڭغۇ چىرايى ۋە غەلىتە نۇر چېچىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قارىغىنىمچە ھاڭۋېقىپ ئولتۇرۇپ قالدىم . ئىختىيارسىز پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى ھەسرەتلىك تۇيغۇ قاپلىۋالدى .

ــــ يىپىڭ ! ــــ دادام تۇساتتىن مېنى چاقىردى ، مەن ئېڭىشىپ قارىدىم . ئۇنىڭ كۆز قارىچۇقلىرى تورۇستىكى تاختايغا تىكىلگەنىدى .

ــــ شۆچىن قولغا ئېلىنىپتۇ ، ئەمدى ئۆلسەممۇ ئارمانسىز كېتىدىغان بولدۇم ، ــــ دېدى ئۇ بوشقىنا .

ئۇنىڭ سۆزىگە ھەيران قالدىم . دادامنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلغاندا ، چىرايىدىن ھاياتلىقنىڭ ئاخىرقى زەئىپ ئىپادىسىمۇ يوقىلىپ بىر جەسەتكىلا ئوخشىشىپ قالدى . قاراۋېرىشكە يۈرىكىم چىدىماي تەتۈر قارىۋالدىم .

---

① گاڭتەي ــــ شياڭگاڭ ، تەيۋەن .

13

شۈ ئاچام بىلەن ۋېي گۇاڭشيۇڭنىڭ ئەتكەسچىلىك دېلوسى ئۈستىدىن نويابىرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلدى. ۋېي گۇاڭشيۇڭ ئون بەش يىللىق، شۈ ئاچام يەتتە يىللىق كېسىلدى، ئەتكەسچىلىك بۇيۇملىرى مۇسادىرە قىلىندى. بۇ خەۋەر بېسىلغان گېزىتتە ئېرجىي تىلغا ئېلىنمىغانىدى. ئۇنىڭ نەدىلىكىنى بىلمىگەچ ئىزدەك ـ سورىقىنىمۇ قىلالمىدىم. شۈ ئاچام ئېلىپ قاچقان پۇلنى قايتۇرۇۋېلىش ئىمكانىيىتى يوق ئىدى، مەنمۇ سۈرۈشتە قىلمىدىم. ئەمەلىيەتتە دادام بىلەنلا بولۇپ كېتىپ بۇ ئىشلارغا ماڭغۇدەك ۋاقتىمۇ چىقىرالمىدىم. دادام نويابىرنىڭ باشلىرىدىلا سۆزدىن قالدى. شۇنداقتىمۇ زېھنى ناھايىتى ئوچۇق ئىدى. بەزىدە ماڭا گەپ قىلىشقا تەمشىلىپ لەۋلىرىنى مىدىرلىتىپ بىھۇدە ئاۋارە بولاتتى. تىلى قېتىپ قالغاچقا، ئاۋازىمۇ چىقمايتتى. چەكچەيگەن كۆز-لىرىدىن ئوت چاقناپ كېتەتتى. مەن ئۇنىڭ ئىچ ـ ئىچىدىن تىت ـ تىت بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇراتتىم. ئۇ مۇشۇنداق ئازابلىنىۋاتقان چاغلاردا، ئۇنىڭ ئورنىدا گەپ قىلغۇم، پەۋقۇلئاددە ئىقتىدارغا ئىگە بو-لۇپ، ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى بىلگۈم كېلىپ كېتەتتى. بۇ ھال ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ لەۋلىرىنى مىدىرلاتقۇدەكمۇ مادارى قالمايتتى، كۆز قارىچۇقلىرىنى پىلدىرلىتىپ، كۆزىنى ئېچىپ ـ يۇمۇشتىن باشقىغا قۇربى يەتمەيتتى.

مەن دادامنىڭ كارىۋىتىدىن نېرى كەتمەي، ئۇنىڭ تېنىدىكى ھا-ياتلىقنىڭ تەسلىكتە، ئاستا ـ ئاستا تۈگەۋاتقانلىقىغا قاراپ ئولتۇرۇشتەك چىدىغۇسىز ئازابنى تارتماقتا ئىدىم. بەزىدە ئۇ، كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ ماڭا بىر نېمە دېمەكچى بولغىنىدا، ئۆزۈمنى تۇتالماي تەتۈر قارىۋېلىپ، ئىچىمدە: «بۇ نېمىدېگەن ئېچىنىشلىق، نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق ئەھۋال! ھەي خۇدا، ئۇنىڭ جېنىنى ئالساڭچۇ! ئۇنى بۇ ئازابتىن قۇت-قۇزساڭچۇ!» دەپ تىلەيتتىم.

نويابىرنىڭ ئاخىرلىرىغا كەلگەندە، دادام ئورۇۋقلاپ بىر تېرە بىر

ئۇستىخان بولۇپ قالدى ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ ، قويۇق قاشلىرى ۋە
ياڭاق سۆڭەكلىرى چىقىپ ئەرۋاھقىلا ئوخشىشىپ قالدى . تارىختىكى
مەشھۇر شەخس ، جاھاننى سورىغان ، ھەيۋەتتى تاغلارنى تىترەتكەن لۇ-
جېنخۇا بۈگۈنكى كۈنلۈكتە تىرىك مۇردىغا ئايلىنىپ ئامال ــ چارىسىز
ئۆلۈمنى كۈتۈپ ياتماقتا ئىدى ! ھاياتلىقنىڭ چېكى مۇشۇمۇ ؟ نېمىدېگەن
پاجىئە بۇ ! ئاڭ بىلەن ئىدراك دادامنىڭ ئەڭ چوڭ دۈشمىنى بولۇپ
قالدى . ئۇ ، مىدىرلىيالماي ياتقىنى بىلەن تەپەككۇردىن توختىمىغانىدى .
ئۇنىڭ ئازابىنى مەنلا تەسەۋۋۇر قىلالايتتىم . ئۇ كېچە ــ كۈندۈز پار-
قىراپ قاراپ يېتىپ نېمىلەرنى ئويلايدىغاندۇ ؟ باللىق دەۋرىدىكى غۇر-
بەتچىلىكنىمۇ ؟ ئوتتۇرا ياشلىق ۋاقتىدىكى زالىملىقنىمۇ ؟ ياكى ياشانغان
چېغىدىكى ھەسرەت ــ نادامەتنىمۇ ؟ تەبىئىيكى ، بۇ خىياللار ئۇنى قىي-
نىماقتا ئىدى ، بەلكى ئۆلگۈچە قىينايتتى . شۇڭا ، ھاياتلىق ئۇنىڭ ئۈ-
چۈن بىر يۈككە ئايلىنىپ قالغانىدى !
بىر كۈنى ، مەن دادامنىڭ كارىۋىتىنىڭ يېنىدا جېك لوندوننىڭ
« دېڭىز بۆرىسى » دېگەن كىتابىنى ئوقۇپ ئولتۇراتتىم ، ئاخىرىنى ئوقۇپ
بولۇپ ، كىتابنى قويدۇم ــ دە ، دادامغا قارىغىنىمچە داڭقېتىپ تۇرۇپ
قالدىم . جېك لوندون يازغان « دېڭىز بۆرىسى » نەقەدەر قەيسەر ئادەم ــ
ھە ! دادامۇ شۇنداق ئادەم ئەمەسمىدى ؟ ئەپسۇسكى ، ھەرقانچە قەيسەر
ئادەممۇ ئۆلۈمنى يېڭەلمەيدىكەن ! شۇ ئەسنادا كاللامنى ھاياتلىق ئۈستى-
دىكى شۈبھىلىك ۋە سىرلىق خىياللار قاپلاپ ، چوڭقۇر ئويغا چۆمدۈم .
دادامنىڭ كۆز قارىچۇقى بەكلا پىلدىرلاپ كەتتى . روشەنكى ،
كۆڭلىدە ئىزھار قىلماقچى بولغان بىر ئىشى بار ئىدى . مەن ئۇنىڭغا يې-
قىنراق سۈرۈلدۈم ، ئۇ ماڭا مىختەك تىكىلدى ، ئۇنىڭ چاقناپ تۇرغان
كۆزلىرى نېمىگىدۇر تەلمۈرەتتى . مەن كىچىك شىرەدىكى ئىستاكاننى
ئالدىم ، ئۇ ماڭا ھەر قېتىم تەلمۈرۈپ قارىغاندا ئىپادىلەيدىغان بىردىنبىر
تەلىپى شۇ ئىدى . قوشۇق بىلەن ئىستاكاندىن قايناق سۇ ئېلىپ ئىچ-
كۈزمەكچى بولدۇم . لېكىن ئۇ ئاچچىقلاپ كۆزىنى يۇمۇۋالدى . مەن ئۇ-
نىڭ غەرزىنى چۈشەنمەپتىمەن . ئىستاكاننى قويۇپ ، نېمە قىلارىمنى بىل-

مەي سورىدىم :
— دادا ، بىرنېمە كېرەكمۇ ؟
ئۇ كۆزىنى يوغان ئېچىپ ماڭا تىكىلىپ قارىدى . شۇ تاپتا ئۇ قەلبىدە تاشقىنلاۋاتقان كۆڭۈل ئارزۇلىرىنى ئىپادىلىيەلمەۋاتاتتى . مەن ئۇنىڭ كۆڭۈل ئارزۇسىنى چۈشىنىشكە ئۇرۇناتتىم . ئامال قانچە ، كېشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقە قورالى تىل بولمىسا ، كۆڭۈل سىرلىرىنى ئىزھار قىلىش نەقەدەر قىيىن ـ هە ! مەن دادامنى چۈشىنىشنىڭ هېچ ئامالىنى قىلالماي ، ئۇنىڭغا قارىغىنىمچە تۇرۇپلا قالدىم .
— دادا ، ئازابلىنىۋاتامسىز ؟ بىر يېرىڭىز ئاغرىۋاتامدۇ ؟
كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ ، كۆز قارىچۇقلىرىنىڭ غەزەپ ئىلكىدە پىلدىرلاشلىرىدىن ئۇنىڭ ئاچچىقى كەلگەنلىكى مەلۇم ئىدى . مەن قاشلىرىمنى يىمىرىپ يەنە سورىدىم :
— دادا ، قايسى ئىشلارنى بىلمەكچىسىز ؟ مەن بىر ـ بىرلەپ ئېيتىپ بېرەي ، بولامدۇ ؟
مەن ئۇنىڭ كارىۋىتىنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇپ ، ئۆزۈم بىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ئەهۋالىنى ، شۇ ئاچامنىڭ كېسەلگەنلىكى ، مېڭىپىڭنىڭ دوختۇرخانىدىن چىققانلىقى ، ئېرخاۋنىڭ يېرىم كۈن ئوقۇپ ، يېرىم كۈن ئىشلەۋاتقانلىقى . . . قاتارلىقلارنى سۆزلەپ بەردىم . ئەلۋەتتە ، ئۆي ـ جاينىڭ سېتىلغانلىقى ، ئېرخاۋنىڭ نامراتلا كۈلبىسىدە تۇرۇۋاتقانلىقى ، مېڭپىڭنىڭ سالامەتلىكىنىڭ يەنىلا ناچارلىقى ۋە خې شۇخۇەننىڭ مېنى تاشلاپ كەتكەنلىكىگە ئوخشاش شۇم خەۋەرلەرنى يوشۇردۇم . مەن سۆزلەپ بولغاندىن كېيىنمۇ ، دادامنىڭ كۆز قارىچۇقلىرى پىلدىرلاپ تۇردى . ئاخىرىدا ئۇ ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە كۆزىنى يۇمدى . روشەنكى ، مەن ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى زادىلا چۈشىنەلمىدىم .
مەن كارىۋاتقا يۆلەنگىنىمچە ، دادامغا تىكىلىپ ئۈندىمەي تۇرۇپ قالدىم . ئۇ ماڭا نېمە دېمەكچىدۇ ، ياكى مېنىڭ ئۇنىڭغا بىرنېمە دېيىشىمنى ئۈمىد قىلغانمىدۇ ؟ مەن ئۇنى چۈشەنمىسەمكەن ـ هە ! شۇ ئارىلىقتا ، ئۇنىڭ كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدىن ئاققان ياش تامچىلىرى قورۇقلىرىنى

بويلاپ ئېقىپ چۈشتى . بۇ ھالنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قالدىم . بۇ ھال مېنى ھەرقانداق ئىشتىنمۇ بەك لەرزىگە سالدى ! لۇجېنخۇا ! ياق ، ئۇ يىغلىمايدۇ ، كۆز يېشىنى ئېقىتمايدۇ ! ئۇ بىر يىلپىز ، غەيۇر يىلپىز ، ئۇ كۆز يېشىنى ئېقىتمايدۇ ! مەن ھاياجان ئىچىدە توۋلىدىم :

ـــ دادا !

دادام قايتا كۆزىنى ئاچتى ، ئۇنىڭ نەمدەشكەن كۆزلىرى ئاۋۋالقىدەكلا روشەن ئىدى . ياش ۋاقتىدا بۇ كۆزلەر سۆزسىز چىرايلىق ئىدى ! توغرا ، ئېرخاۋ ماڭا سىېنىڭمۇ كۆزۈڭ دادامغا ئوخشىشىدۇ دېگەنىدى . ئەمەلىيەتتە ، ئېرخاۋنىڭمۇ كۆزلىرى دادامنىڭكىگە ئوخشىشاتتى . دادامنىڭ كۆزلىرىگە خۇددى ئېرخاۋ بىلەن ئۆزۈمنىڭ كۆزلىرىگە قارىغاندەك قاراپ تۇراتتىم . پىغانىم ئۆرلەپ ، قايغۇغا چۈمدۈم ، ئۆزۈمنىڭ دادامغا نەقەدەر يېقىن ئىكەنلىكىمنى مانا ئەمدى ھېس قىلدىم .

دادامنىڭ ياش يۇقى كۆزلىرى ھەسرەت بىلەن مېنىڭ چىرايىمغا تىكىلدى ، كارىۋاتقا يۆلەنگىنىمچە ، مەنمۇ ھەسرەت بىلەن ئۇنىڭغا قارىدىم . دادامنىڭ ياش يۇقى كۆزلىرى بىر كۈن كەچكىچىلا مېنىڭدىن ئۈزۈلمىدى .

كەچتە ، ھېرىپ ـ چارچاپ ئۆيگە كەلگىنىمدە ، ئىچكىرىدىن پىئانىنو ئاۋازى ئاڭلاندى ، ئوبدان چالالمايۋاتقىنىغا قارىغاندا ، بۇ ئاپام ئەمەس ئىدى . ئىشىكنى چەكتىم ، پىئانىنو ئاۋازى توختىدى . فاڭ يۈ ئىشىكنى ئاچتى ! مەن ھاڭ ـ تاڭ قالدىم :

ـــ خېلىدىن بۇيان كۆرۈنمىدىڭغۇ ؟

فاڭ يۈ گەپ ـ سۆز قىلماي كۈلۈپ قويدى . ئۆيگە كىرىپ سۇپىغا چىقتۇق :

ـــ يىپىڭ ، سەن جەزمەن ھەيران قالىسەن ، مەن موناخ بولىدىغان بولدۇم ، ـــ دېدى فاڭ يۈ پىئانىنوغا يۆلەنگىنىچە كۈلۈپ تۇرۇپ .

ـــ نېمە ؟ ـــ مەن قۇلاقلىرىمغا ئىشەنمەي قالدىم .

ـــ كېلەر يەكشەنبە كۈنى رەسمىي موناخ بولىمەن . يېڭى ھايات جەنۇبىي يولىدىكى چېركاۋدا مۇراسىم ئۆتكۈزۈلىدۇ ، سىېنىڭ قاتنىشىپ

بېرىشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن .
— ئەقلىڭدىن ئازدىڭمۇ ؟
— ئەقلىمدىن قىلچە ئازمىدىم !
— مەكتىپىڭنى قانداق قىلىسەن ؟
— ئوقۇمايمەن !
— نېمە ئۈچۈن ؟
— بۇ دۇنيادا ياشايمەن دېسەڭ ، ماڭىدىغان يول تۇتۇشۇڭ كېرەك ، شۇنداققۇ ؟ بۇ ، مېنىڭ تۇتقان يولۇم ! بۇنىڭدىن كېيىن ، مېنىڭ ئىچكى دۇنيايىم ئارام تاپىدۇ ، مەندە تەڭرىنىڭ ئىرادىسىلا بولىدۇ . تونۇش ، زىددىيەت ، ئارزۇ ـ ئارمان ۋە ئىچ پۇشۇقى دېگەنلەردىن خالىي بولىمەن !
— سەن دىنغا ئىشىنىش ئۈچۈنلا بۇ يولنى تۇتمىدىڭ ! سەن ئۆزۈڭنى قاچۇرۇۋاتىسەن ! — دېدىم چىڭ ـ چىڭ سۆزلەپ ، — سەن ئۆزۈڭنى قاچۇرۇۋاتىسەن ، بۇ دۇنيادىن نېرى بولماقچىسەن ، ئۆزۈڭنىڭ ھېسسىياتىدىن قېچىۋاتىسەن !
— بەلكى شۇنداقتۇ ! — دېدى فاڭ يۇ بوشقىنا .
— فاڭ يۇ ، مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ ئۇسۇلى مۇنداق ئەمەس ، — دېدىم مەن ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ سەممىي ھالدا .
— مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ ئۇسۇلى قانداق بولىدۇ ؟
مەن مەڭدەپ قالدىم . شۇندىلا كىشىلىك تۇرمۇشتىكى تېگىرقاش ، ھاياتلىقتىكى مەنىسىزلىكلەرنى ھەل قىلىشقا قۇدرىتىم يەتمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم .
— بىلمەيمەن ، — دېدىم پەس ئاۋازدا .
— سەن ئۆز يولۇڭ بىلەن ئۆزۈڭنىڭ مەسىلىسىنى ھەل قىل ، — دېدى فاڭ يۇ ، — جاۋاب بەرگىنە قېنى ، سەن ھەل قىلالىدىڭمۇ ؟
مەن گەپ ـ سۆز قىلمىدىم .
— سەن تېخىمۇ كۆپ ئىش تېرىۋالدىڭ ، — دېدى فاڭ يۇ .
— ئېھتىمال سەنمۇ تېخىمۇ كۆپ ئىش تېرىۋالارسەن ، — دېدىم

مەن .

ئۇ كۈلۈپ قويدى

— قوي ! فاك يو ، — دېدىم مەن يەنە ، — سەن ئۇنىۋېرسىتېتنى ئوقۇۋېلىشىڭ كېرەك . . .

— ئۇنىۋېرسىتېتتا ماڭا ئېھتىياجلىق نەرسە يوق !

— موناستىردا بارمۇ ؟ — دەپ سورىدىم سەل خاپا بولۇپ ، — مېنىڭ بىلىشىمچە ، سەن ئېھتىياجلىق نەرسە مۇھەببەت !

— ئىلگىرى شۇنداق ئىدى ، ئەمدى مەن كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ رىجەلىرىنى تاپماقچىمەن . . .

— ئۆزۈپ ئېيتىمەنكى ، سەن موناستىردا . . .

— يىپىڭ ! — ئۇ توۋلىۋەتتى .

مەن ئۇنىڭغا سەپسالدىم ، شۇندىلا مەن ئۇنى نىيىتىدىن ياندۇرالمايدىغانلىقىمنى چۈشەندىم . بىرپەس سۈكۈتكە چۆمگەندىن كېيىن :

— ساڭا خۇشاللىق تىلەيمەن ، — دېدىم ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ بوش ئاۋازدا .

— ساڭىمۇ خوشاللىق تىلەيمەن ، — دېدى ئۇ .

بىر - بىرىمىزگە قارىغىنىمىزچە ، ھەسرەت بىلەن كۈلۈشۈپ قويدۇق . ئەمدى بىزگە خۇشاللىق نەدە تۇرۇپتۇ ! ھەر ئىككىمىز ئوخشاشلا ئۆزىمىزگە ئىش تېرىۋېلىپ ، ئۇنى ھەل قىلالمايۋاتقانلاردىن ئىدۇق .

ئەتىسى ئەتىگەندە ، ھەر كۈندىكىدەك دوختۇرخانىغا ماڭدىم يول بويى فاك يۇنى ، ئۇنىڭ ئۇنىۋېرسىتېتنى تاشلاپ قويۇپ موناخ بولىدىغانلىقىنى ، ئۆزۈمنى ، دادامنى ئويلاپ پەرىشان بولدۇم . دادام ياتقان ئۆيگە كىرىپ ئۇدۇل دادامنىڭ كارىۋىتى تەرەپكە ماڭدىم . بايىقىدەك بىر تالاي مەسىلىلەر كاللامنى چۇلغىۋالغان بولغاچقا ، كارىۋاتنىڭ يېنىغا كەلگەندىلا شاپپىدە توختاپ ، ئىشەنمىگەن ھالدا كۆزلىرىمنى يوغان ئېچىپ تۇرۇپ قالدىم . دادام تۆت ئايغا يېقىن ۋاقىت ياتقان كارىۋات قۇرۇق تۇراتتى .

— لۇ خېنىم !

بىر سېسترا يېنىمغا كېلىپ ، ھېسداشلىق بىلەن قولىنى مۈرەمگە قويدى . تۆت ئايدىن بېرى مەن ئۇلار بىلەن چىقىشىپ كەتكەنىدىم .

كارىۋاتقا تىكىلگىنىمچە قاققان قوزۇقتەك تۇراتتىم . مېڭەم ئېلىشىپ تەپەككۇر ئىقتىدارىمنى يوقاتقانىدىم ، دادام ۋە قۇرۇق كارىۋات ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزەلمەيتتىم . مەن چېچىلغان ئوي - پىكرىمنى يىغىشقا تىرىشىپ كۆردۈم . ئەمما ، مېڭەم قېتىپلا قالغانىدى .

— لۇ خېنىم ، كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ ، بۇ كۈن ھامان كېلەتتى .

سېسترانىڭ گەپلىرى قۇلقىمنىڭ تۈۋىدىن يېنىككىنە ئۆتۈپ كەتتى . ھامان كېلەتتى ، نېمە كېلەتتى ؟ داداممۇ ؟ قۇرۇق كارىۋاتمۇ ؟ كاللامنى بىر سىلكىۋېتىپ ئۆزۈمنى سەگىتتىم ، ئۇنىڭ گېپىنى چۈشەندىم . كارىۋاتتىن كۆز ئۈزمەي چوڭقۇر بىر تىنىۋالدىم . بۇ كۈن ئاخىر كەلدى ، شۇنداق ئەمەسمۇ ؟ دادام ھايات يولىنى بېسىپ بولغان ، ئەمدى ئۇ ئالەمگە كەتكەنىدى .

مەن يەنىلا مىدىرلىماي تۇراتتىم ، سېسترا مۈرەمگە ئۇرۇپ قويۇپ ، ئىختىيارسىز مېنى يەنە چاقىردى :

— لۇ خېنىم !

مەن بېشىمنى يەنە سىلكىدىم ، ھوشۇمغا كەلدىم . لېۋىمنى چىشلەپ قويدۇم ، ئۆزۈمنىڭ بوش چىققان ئاۋازىنى ئاڭلىدىم

— قاچان جان ئۈزدى ؟ — دەپ سورىدىم ئەلەم بىلەن .

— كېچە سائەت ئۈچتە ، بەكمۇ تىنچ كەتتى .

شۇنداقمىدۇ ؟ ئۇنىڭ راستلا تىنچ كەتكەنلىكىنى كىم بىلسۇن ؟ ئۇنىڭ جان ئۈزۈش ئالدىدا قانداق ئويدا بولغانلىقىنى كىم چۈشەنسۇن ؟ كۆز چاناقلىرىمغا تولغان ياش كۆز ئالدىمنى خىرەلەشتۈرۈپ ، مەڭزىمنى بويلاپ ئېقىپ چۈشتى . مەن بىر دەسسەپ ، ئىككى دەسسەپ كارىۋاتنىڭ يېنىغا بېرىپ ، دادام ياتقان كارىۋاتقا ئېڭىشىپ قارىدىم ، كارىۋاتقا پاكىز ئەدىيال ۋە ياستۇق قېپى ئالماشتۇرۇلغانىدى ، دادام مۇشۇ كارىۋاتتا ياتقاندەكلا غۇۋا سېزىمدە ئىدىم . كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇپ ياستۇق قې-

پىنى ئاستا سىلىدىم ، يېگى ئالماشتۇرغان ياستۇق قېپى قاتتىق ۋە تىك-
كىدە تۇراتتى ، ئەدىيال مۇزدەك سوغۇق ئىدى . يەنىمۇ ئېگىشىپرەك ،
پەقەت ئۆزۈملا ئاڭلىغۇدەك بوش ئاۋازدا دادامنى چاقىردىم :
— دادا . دادا .
شۇئان ئۆپكەم ئۆرۈلۈپ ئۆزۈمنى پەقەتمۇ باسالمىدىم . ياستۇق قېپىنى مىجىقلىغىنىمچە ھۆكرەپ يىغلىۋەتتىم ، دادامنى تۇنجى قېتىم قانچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى چۈشەندىم . مەن زادىلا ئېتىراپ قىلماي كەلگەن بۇ تۇيغۇ شۇ قەدەر سەمىمىي ۋە كۈچلۈك ئىدى . يامغۇر كەبى قۇيۇلۇۋاتقان كۆز يېشىم ، جىسمىمغا پاتمىغان غەم ـ قايغۇلار ، ئۇنتۇشقا ، خىيالىمغا كەلتۈرمەسلىككە تىرىشىپ كەلگەن ئىشلارنى — مېنى تاشلاپ كەتكەن شۇخۇەن ، مېنىڭ تۇيەيلىمدىن ئۆلۈپ كەتكەن رۇپىڭ . . . لارنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم . شۇنىڭ بىلەن يۈرەك باغرىم پارە ـ پارە بولدى .
مەن ئۆزۈمنى توختىتالماي ئۇزاق يىغلىدىم . شۇ تاپتا مەن دادامغا بىرنەچچە ئېغىز ، بىرنەچچە ئېغىزلا گەپ قىلىۋېلىشقا بەكمۇ تەشنا ئىدىم ! مەن ئۇنىڭغا ، مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن ، مەن سىزنىڭ قىزىڭىز ، مەن ئەزەلدىن سىزگە ئۆچ ئەمەس ئىدىم ، دەۋالساملا بولاتتى . مەن ئۇنى قارغىغانمۇ ؟ دۈشمىنىم دەپ قارىغانمۇ ؟ راستمۇ ؟ مەن ئۇنى يامان كۆرگەنمۇ ؟ توغرا ، شۇنداق قىلغانمەن ، دادام جان ئۈزۈش ئالدىدا مېنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى بىلىشكە قانچىلىك تەشنا بولغان ـ ھە ! مەنمۇ بۇنى دادامغا بىلدۈرۈشكە تەشنا بولغانغۇ ! ئەپسۇسكى ، مەن ئۇنىڭدىن ئىنتىقام ئېلىش بىلەنلا بولۇپ كەتتىم . مانا ئەمدى دادام كەتتى . ئۆمرىدە ئۇ ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىدى . ھەتتا بىر قىزىنىمۇ قولغا كەلتۈرەلمىدى !
— لۇ خېنىم ، دادىڭىز كۆز يۇمدى ، ئەمدى يىغلىغانىڭىز پايدىسى يوق ! كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ ! — سېستىرا ماڭا تەسەللى بەردى .
ئەمدى پايدىسى يوق ! بىلىمەن ! ئەمدى ھەر قانچە ئۆكۈنگەن بىلەنمۇ پايدىسى يوق ! مەن دادامنىڭ ئۆلگىنىگە ئەمەس ، ئۆزۈمنىڭ ھا-

ماقەتلىكىگە يىغلايتتىم ، قولۇمدا بارىدا قەدىرگە يەتمەي ئۆزۈم تاشلى-
ۋەتكەن نۇرغۇن نەرسىلەرگە يىغلايتتىم ! تۇنۇگۇن دادامنىڭ ماڭا گەپ
قىلىشقا تەمشەلگەنلىكىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم . دېمەك ، دادام ئۆزى-
نىڭ جان ھەلقۇمىغا كېلىپ قالغانلىقىنى سېزىپتىكەن ـ دە ؟ ئۇ مېنىڭ
نېمىلەرنى دېيىشىنى ئۈمىد قىلغان بولغىيدى ؟ مەن ئۇنىڭ غەرىزىنى
مەڭگۇ چۈشەنمىسەم كېرەك !

ـــ دادامنى بىر كۆرۈۋالسام بولامدۇ ؟ ـــ دېدىم يىغىدىن توختاپ .

سېسترا بېشىنى لىڭشىتتى ، ئۇنىڭ كەينىدىن جەسەت ساقلايدىغان ئۆيگە ماڭغىنىمدا ، دادام بىلەن بىر ئۆيدە ياتقان كېسەللەردىن بىرىنىڭ ئۇھ تارتىپ قويۇپ : « نېمىدېگەن ۋاپادار قىز ! » دېگىنىنى ئاڭلاپ قالدىم .

ۋاپادار قىز ؟ مەن ۋاپادار قىزمۇ ؟ مەن دادامغا نېمە قىلىپ بېرەلىدىم ؟ « نېمىدېگەن ۋاپادار قىز ! » مەن راستتىنلا شۇنداقمۇ ؟ بۇ بەكمۇ بىمەنە ، بەكمۇ قىزىق دۇنيا ئىكەن !

دادام جەسەت ساقلايدىغان ئۆيگە ياتقۇزۇلۇپتۇ . مەن ئۇنىڭ ھېچقانداق ئىپادىسىز چىرايىغا قارىدىم . تۇنۇگۈنلا ئۇ ماڭا قاراپ كۆز قارىچۇقلىرىنى پىلدىرلاتقان ، كۆزىنى ئېچىپ ـ يۇمۇپ ياتقانىدى . ئەمدى بۇ ئىپادىلەرمۇ يوق . ئۆلۈم دېگەن شۇ ، ھەممە ھەرىكەتتىن توختىغان ، ھەممە يوقالغان ، غەم ـ قايغۇمۇ ، خۇشاللىقمۇ يوق . ئىلگىرىكى غۇربەتچىلىكمۇ ، ئاسايىشلىقمۇ يوق . ئۆلۈم دېگەن شۇ ، شۇ ياتقىنىڭدا ئۇ كىمنىڭ قاراپ تۇرغىنىنى ، كىمنىڭ كۆڭلى بۇزۇلغىنىنى نەدىن بىلسۇن ! مۇزدەك بۇ مۇردىنىڭ روھىي دۇنياسىنى كىممۇ چۈشەنسۇن ! بۇ ئادەمنىڭ ئىدىيىسى ۋە ئىرادىسىنىڭ قانچىلىغان ئادەملەرگە تەسىر قىلغانلىقىنى كىممۇ چۈشەنسۇن ! ئەمدى ئۇنىڭدا قارا نىيەتمۇ يوق ، ئارزۇ ـ ئارمانمۇ يوق ، مۇھەببەت ـ نەپرەتمۇ يوق ! كۆلگە ، چاڭ ـ توزانغا ، تۇپراققا ئايلىنىشنى كۈتۈپ ياتماقتىن باشقا ھېچ ئىش يوق !

ئېھتىمال بەك ئۇزاق تۇرۇپ كەتكەن بولسام كېرەك ، سېسترا ئاق

رەخت بىلەن دادامنىڭ يۈزىنى يېپىپ قويۇپ ، مېنى يېتىلەپ جەسەت ساقلايدىغان ئۆيدىن ئېلىپ چىقتى . كۆز يېشىمنى توختىتىپ ئۆزۈمنى تىنچلاندۇرغاندىن كېيىن ، ھېسابات ئۆيىگە چۈشۈپ ، ھەيران قالارلىق دەرىجىدىكى تەمكىنلىك بىلەن داۋالاش ھەققىنى ھېسابلاشتىم .

داۋالاش ھەققىنى تاپشۇرغاندىن كېيىن ، قولۇمدا ئون مىڭ كوي-دىن كۆپرەكلا پۇل قالدى . بۇ پۇل دادامنىڭ ئۆلۈمىنى ئۇزۇتۇشقا ئارانلا يېتەتتى . دادامنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلاپ ، ئاپام قاتتىق قايغۇغا چۆمدى . مەن ئۇنىڭ ئۆمرى دادامنىڭ زوراۋانلىقى ۋە زىيانكەشلىكىدە ئۆتكەچكە ، دادامنىڭ ئۆلۈمىدىن مېنىڭچىلىك ئازابلىنىپ كەتمەيدۇ دې-گەن ئويدا ، ئاپامنىڭ ئالدىدا كۆپ يىغلاپ كەتمىدىم . كېچىدە قاراڭغۇ دېرىزىگە قارىغىنىمچە ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاپ :

ـــ دادا ! دادا ! دادا ! ـــ دەپ كەينى ـ كەينىدىن چاقىردىم .

ئۇيقۇدىن بىدار بولغان كېچىلەردە ، كۆڭلۈمدىكى ھەسرەت ـ نادامەتنى يىغا بىلەن تارقىتالمايتتىم . يىغانى نالە بىلەن تۈگىتەلمەيتتىم .

دادامنىڭ يەرلىكنى رويىگىنىڭ يېنىدىن ئېلىش قارارىغا كەلدىم . بىر كۈن ئېلگىرى گېزىتكە ئاددىيلا مۇسىبەت خەۋىرى چىقاردىم . دادام ھايات ۋاقتىدا دوستىدىن دۈشمىنى كۆپ ئىدى . پەرىزىمچە ، مەندىن باشقا ھېچكىم ئۇنىڭغا چىن كۆڭلىدىن تەزىيە بىلدۈرمەيتتى . شۇڭا ، ئۆز ئالدىمغا ئىش تۇتۇپ ، تەزىيە مۇراسىمى ئاچىمەن دەپ يۈرمەي ، يەرلى-كىدە قويۇلىدىغان ۋاقتى ۋە ئورنىنىلا يېزىپ قويدۇم . ئىككىلىك خەت يېزىپ ئېرخاۋنىمۇ خەۋەردار قىلدىم .

نويابىرنىڭ ئاخىرلىرى ، سوغۇق بارغانچە كۈچىيىۋاتقان چاغلار ئىدى . زاراتگاھلىقتا ئەتراپقا نەزەر سالدىم ، گېزىتكە مۇسىبەت خەۋىرى بەرگەن بولسامۇ ، دېگەندەك كۈزنىڭ ئىزغىرىن شامىلىدا بۇ يەرگە كې-لىپ بىر ـ ئىككى سائەت تۇرۇشنى خالايدىغانلاردىن بىرەرىمۇ چىقمىغا-نىدى . سەن بۇ دۇنيادا ھايات چېغىڭدا ، تەرەپ ـ تەرەپتىن گۈل كې-لۈر ، سەن ئۆلۈپ تۇپراقتا ياتساڭ ، ئەمدى قېشىڭغا كىم كېلۈر دېگەن-دەك ، ئىنسان شۇنداق ئەڭ رىئال مەخلۇق ئىكەن ! ئېرخاۋ بىلەن مېڭى-

پىلىڭ كەلدى. خېلىدىن بۇيان مېڭىپىڭنى كۆرمىگەنىدىم، كىيىۋالغان ئاددىي كىيىمى ئۇنى خېلىلا سىپايىلەشتۈرۈپ قويۇپتۇ، ئېرخاۋ ئىككىسى ماتەم كىيىمى كىيىپتۇ. مەن بىردىنلا ھازىدار بولۇپ قالدىم. ئېرخاۋ ئالدىمغا كېلىپ، پەس ئاۋازدا:

— بەكمۇ كېچىكىپ خەۋەر تېپىپتىمەن، مەن قارىلىق كىيىپ ھازا تۇتسام بولاتتى.

— بولدى، شەكىلۋازلىق قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ كۆرىدىغان ئادەممۇ يوققۇ، زەپمۇزەپ ئۆلگەنگە زەپ! — دېدىم مەن كۆزۈمگە ياش ئېلىپ. توۋا، دادام ئۆلگەندە ئەجەب غېرىب بولۇپ قالدى! مەن مېڭىپىڭغا قارىدىم، ئۇنىڭ چىرايى بەكمۇ تاتىراڭغۇ، كۆزلىرىنىڭ چۆرىسى كۆكىرىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭغا گەپ قىلاي دېسەم، ئۇ ئېتتىك كۆزلىرىنى قاچۇرۇپ، رۇپىڭنىڭ قەبرىسىگە قاراپ جىممىدە تۇرۇۋالدى. بۇ قەبرىنى ئوت - چۆپ قاپلىغانىدى. ئۇنىڭ ماڭا ئۆچلۈكى كېلىپ، قاراپمۇ قويمىغاچقا، مەنمۇ شارتتىدە تەتۈر قاراپ، گەپ - سۆز قىلمىدىم.

بۇ دورەممۇ ئاپام باش بولۇپ قەبرىگە بىر سىقىم توپا تاشلىدى، تۆت ئاي بۇرۇن بىز رۇپىڭنى يەرلىكىدە قويغانىدۇق، تۆت ئايدىن كېيىن دادامنى يەرلىكىدە قويدۇق. كەينى - كەينىدىن تاشلانغان توپا بىلەن قەبرە تولدى، مەن مىدىر قىلماي قاراپ تۇردۇم. ئاپام يېنىمدا تۇراتتى، بىر تامچە ياش توپا ئۈستىگە چۈشكەندە، بۇ بىر تامچە ياشنىڭ ئاپامنىڭ ياكى مېنىڭ كۆزۈمدىن چۈشكەنلىكىنى ئاڭقىرالمىدىم شۇنىسى ئېنىقكى، ئاپام ئاۋازىنى چىقارماي بۇقۇلداپ يىغلىماقتا ئىدى.

يەر ئۈستىگە بىر قەبرە چوقچىيىپ چىقتى. بۇ، ھاياتلىقتىن قېپقالغان ئەڭ ئاخىرقى نىشانە ئىدى. ئاپامنى يۆلەپ كەينىمىزگە ياندۇق، بىر نەچچە قەدەم ماڭا - ماڭمايلا، تۇساتتىن خۇددى توك سوقۇۋەتكەندەك، ئالدىمغا قارىغىنىمچە داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدىم.

كىچىككىنە بىر تۈپ ياۋا ئەنجۈرنىڭ يېنىدا قارا كاستۇم - بۇرۇلكا كىيگەن بىر ياش يىگىت قاققان قوزۇقتەك تۇراتتى. مۇنداق تۇ-

يۇقىرى يۈز كۆرۈشۈشتىن يۈتلىرىمدا جان قالماي ، پۈتۈن بەدىنىمگە تىترەك ئولاشتى . ئاخىر ئاپامنى قالدۇرۇپ قويۇپ ، ياۋا ئەنجۈر تەرەپكە ئىككى قەدەم تاشلىدىمۇ ، توختاپ قالدىم . ھەر ئىككىمىز شۇ تەرزدە بىر - بىرىمىزگە تىكىلگىنىمىزچە تۇرۇپ قالدۇق . بەدىنىمدە ئاي- لىنىۋاتقان قان يۈتۈنلەي تۈگەپ ، خۇددى ھارارەتتىن مەھرۇم بولغان- دەك ، قولۇم مۇزدەك قېتىپ قالدى . پەرىزىمچە چىرايىمدىمۇ جەزمەن كۆز ئالدىمدىكى بۇ يىگىتكە ئوخشاش قان قالمىغانىدى .

— شۇخۇەن ، — يەنىلا مەن ئېغىز ئاچتىم ، ئاۋازىم تىترەپ كەتتى ، — سىزنى كەلمەسمىكىن دەپتىكەنمەن .

— مەن گېزىتتىن كۆردۈم ، — دېدى ئۇ بوش ئاۋازدا ، ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ مېنىڭكىگە ئوخشاش تىترەپ تۇراتتى .

— مەن سىزنى چەت ئەلگە چىقىپ كەتتى دەپ يۈرۈپتىمەن ، — دېدىم مەن ئۆزۈمنى زورىغا توختىتىپ ماڭا سىڭىشمايدىغان تەكەللۇپ بىلەن .

— رەسمىيەتنى ئۆتەپ بولدۇم ! — دېدى ئۇ ماڭا ئوخشاش يات تەلەپپۇزدا سوغۇققىنا .

— مېڭىش ۋاقتىڭىز بېكىتىلدىمۇ ؟

— كېيىنكى ئاينىڭ 15 - كۈنى .

— ئايروپىلاندىمۇ ؟

— ھەئە .

لېۋىمنى چىشلەپ نېمە دېيىشىمنى بىلمەي تۇرۇپ قالدىم . بىر ھازادىن كېيىن ، ئېسىمگە كېلىپ دېدىم :

— ھازىر بارغىنىڭىز بىلەن ئوقۇش باشلانمايدىغۇ ؟

— راست دەيسىز ، يېرىم يىل بۇرەر ئىش قىلىپ ، ئوقۇش خىراجىتىنى راسلاپ ، كېلەر يىلى يازلىق تەتىلدىن كېيىن ئوقۇشقا كې- رەي دەيمەن .

مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم ، ئەمدى قىلغۇدەك گەپ قالمىغانىدى ئاپام قاچانلاردا مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ قالدىكىن تاڭ ؟ ئۇ ، خې

شۇخۇەنگە قاراپ مېنىڭدىنمۇ بەك ھاياجانلانغان ھالدا :

— شۇخۇەن ، مېڭىشتىن ئىلگىرى بىزنىڭ ئۆيگە كېلىڭ . بىز سىزنى ئۇزىتىپ قويايلى ، بولامدۇ ؟ — دېدى سەممىي ئۈمىد بىلەن .

— بولدى ، رەھمەت چوڭ ئاپا ، — دېدى خې شۇخۇەن ئىنتايىن تۈزۈت بىلەن ، — ئۇزاتمىساڭلارمۇ بولار .

— ئۇنداق بولسا بىزنىڭ ئۆيگە بىر قېتىم كېلىشكە ۋەدە بېرىڭ ، — دېدى ئاپام يېلىنغان تەلەپپۇزدا .

— بەكمۇ خىجىلمەن . . . — دېدى خې شۇخۇەن ئارىسالدى بولۇپ ، ئۇ ، رۇپېڭنىڭ قەبرە تېشىغا تىكىلگىنىچە تۇرۇپ قالدى . قەبرە تېشىدىكى « لۇ رۇپېڭ خېنىم قەبرىسى » دېگەن خەتلەرنى خې شۇخۇەن ئۆز قولى بىلەن يېزىپ ئويدۇرغانىدى .

ئاپام بىھۇدە ئاۋارە بولۇۋاتاتتى . چۈنكى ، قولدىن كەتكەن نەرسە ھەرگىز قايتىپ كەلمەيتتى . شۇخۇەن ئىككىمىز ئەمدى يول ئۈستىدە تونۇشۇپ قالغان يات ئادەملەرگە ئايلانغان ، ئۆتكەنكى ئىشلار كەلمەسكە كەتكەنىدى . ئۇ ھالغا قايتىپ كېلىشىمىز مەڭگۈ مۇمكىن ئەمەس ئىدى . رۇپېڭنىڭ روھىي بىزنى چىرمىۋالغان . ئۇ شۇ يەردە — خې شۇخۇەن ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇراتتى . مەن ھەسرەت ئىلكىدە ، ئەلەم بىلەن ئۇنىڭغا قارىغىنىمچە تۇراتتىم . ئۇنىڭ سۇلغۇن چىرايى ۋە مىسكىن ھالىتى مېنىمۇ ئېيتقۇسىز ساراسىمىگە سالغانىدى . بىز قول تۇتۇشۇپ قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتكەن چاغلار ، بېشىمنى ئۇنىڭ مۈرىسىگە قويغان ھالدا شەھەر ئەتراپىدا باھار سەيلىسى قىلغانلىرىمىز ، خۇددى بىر نەچچە يۈز يىلنىڭ ئالدىدىكى ئىشلارغا ئايلىنىپ قالغاندەكلا ئىدى ! ئاپام يەنە گەپ قىلماقچى بولۇۋىدى ، مەن ئىختىيارسىز ئۇنىڭ گېپىنى تارتىۋېلىپ ئالمان ـ تالمان :

— بوپتۇ شۇخۇەن ، خەير ـ خوش . سىز ماڭىدىغان كۈنى ، سىزنى ئۇزىتالمىسام كېرەك ، مۇشۇ يەردىلا سەپىرىڭىزگە خۇشاللىق تىلەيمەن .

— رەھمەت سىزگە ، يىپىڭ .

— كەلگۈسىدە . . . — مەن سەل توختىۋالدىم ، بۇرنۇم بىردىن ئاچچىق بولۇپ كەتتى ، ئاۋازىممۇ خىرقىراپ قالدى ، — يەنە يۈز كۆ-رۈشىشىمىزگە نېسىپ بولغاي .

— ئىشىنىمەن . . . — ئۇ توختاپ قالدى ، لەۋلىرى تىترەپ كەتتى ، — هامان بىر كۈنى كۆرۈشىمىز .

راستمۇ ، شۇنداق بىر كۈن كېلەمدۇ ؟ شۇ چاغدا ، ئۇ باللىرىنى ئەگەشتۈرۈپ چەت ئەلدىن كېلەر . مەنچۇ ؟ مەنمۇ « بالا ـ چاقىلىق بو-لۇپ » كېتەرمەن . گىلىم سىقىلغاندەك بولۇپ ، كۆز ئالدىم خىرەلەشتى ، ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇۋېرىشكە يۈرىكىم چىدىمىدى . شۇڭا :

— خەير ـ خوش ، شۇخۇەن ، — دېدىم ئالمان ـ تالمان .

— خەير ـ خوش .

ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنداق بوش چىقتىكى ، ئارانلا ئاڭلىيالىدىم . ئا-پامنى يۆلەپ ، خۇددى قاچقاندەك تۆۋەنگە قاراپ ماڭدىم . ئېرخاۋنىڭ خې شۇخۇەن بىلەن سالاملاشقانلىقىنى كۆردۈم . بۇ ئىككى ساۋاقداش شۇنچە مۇرەككەپ ئىشلارنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەبچى بولدى . ئەمدى ئۇلار دوستلۇقىنى ساقلاپ قالارمۇ ؟ مەن ئۇلار ئۈستىدە تەتقىق قىلىشنى خالىماي ئاپامنى يۆلىگىنىمچە تۆۋەنگە ئىتتىك چۈشۈپ كەتتىم . ئالدى-مىزدىن ئۆرۈپ تۇرغان كۈز شامىلى تەزىيە كىيىمىمنى يەلپۈپ ، غازاڭلارنى ئۇچۇرۇپ كەلمەكتە . غازاڭلارنى دەسسەپ ، سانسىز قەبرىلەر ئىچىدىن ماڭماقتىمىز . دادام بۇ چۆلدەرەپ تۇرغان دۆڭلۈكتە قالدى ! گەرچە ئۇ شۇنچە كۆپ خوتۇن ئالغان ، بىر تالاي پەرزەنت كۆرگەن بولسىمۇ ، هاياتى غېرىبلىقتا ئۆتتى . ئۆلۈمى تېخىمۇ غېرىب بولدى .

تۆۋەندە ماشىنىمىز ساقلاپ تۇراتتى ، مەن ماشىنىغا ئاپامنى ئاۋۋال چىقاردىم . يېنىمىزدا يەنە ئىككى تاكسى تۇراتتى . بەلكى ئېرخاۋ بىلەن شۇخۇەن چۈشۈپ كەلگەن بولسا كېرەك . ماشىنىنىڭ ئىشىكىگە يۆلەنگى-نىمچە ، قاقاسلىق قاپلىغان بۇ دۆڭلۈككە قاراپ ، پەرىشانلىق ئىچىدە تۇ-رۇپ قالدىم . بىرپەستىن كېيىن ، ئېرخاۋ بىلەن مېڭىپىڭ تاغدىن چۈ-شۈپ كەلدى ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا خې شۇخۇەن يوق ئىدى . تاغنىڭ

ئۇستىدە ئۇ نېمىنى ئىزدەيدىغاندۇ ؟ يەنە نېمىگە تەزىيە بىلدۈرىدىغاندۇ ؟ ئىبراخاۋ مەن تەرەپكە قاراپ ماڭدى ، ئائىلىدە يۈز بەرگەن ۋەقەلەر ئۇنى بەكلا ئۆزگەرتىۋەتكەن ، ئۇ بىر كىچىنىڭ ئىچىدىلا پىشىپ يېتىلگەندەك ، تەمكىنلىشىپ قالغانىدى . ئۆتكەنكىدەك يەڭگىل ، بايۋەچچە مىجەزىدىن ئەسەرمۇ يوق ، ئۇ مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ :

— ھېچقانداق ياردەم قىلالمىغىنىمغا خىجىلمەن ، — دېدى پەس ئاۋازدا .

ئۇنىڭ دېگىنى دادامنىڭ ئۆلۈمىنى ئۇزىتىش ئىدى . مەنمۇ غەمكىن ھالەتتە ئۇنىڭغا :

— ھازا ئاچمىدۇق ، ئاددىيلا ئۇزاتتۇق . ئادەم ئۆلدى ، كەتتى . ئۇنىڭ ئۇستىگە سۆلەتۋازلىق قىلغۇدەك قۇدرىتىممۇ يوق ، ئۇنداق قىلىشىنىڭ ھاجىتىمۇ يوق ، — دېدىم .

— راست دەيسەن ، — دېدى ئۇ .

مەن بىرپەس تۇرۇۋېلىپ سورىدىم :

— شۆ ئاچام قانداق ؟

— تۇرمىدە ، — دېدى ئۇ ، — ئىبرجىبنى دارىلئېتامغا ئاپىرىپ بەردىم ، ئۇنىڭغا قارىغۇدەك چامام يوق .

مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم ، ئۇمۇ بېشىنى لىڭشىتىپ :

— خەير ـ خوش ! — دېدى .

ئىبراخاۋ بۇرۇلۇپ يېنىشىغا مېڭىپ مەن تەرەپكە قاراپ ماڭدى ئۇنىڭ چىرايى يەنىلا بەك ئۇسال ، ئەمما ئوت چاقناپ تۇرغان كۆزلىرى ماڭا مىختەك قادالغان ، قەھر ـ غەزەپلىك ھالەتتە ئىدى . ئۇ مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ توختىدى ـ دە ، خۇددى تۇيۇقسىز پارتلىغاندەك ، ماڭا ھۇجۇمغا ئۆتتى :

— يېپىڭ ، ئەمدىغۇ پۇخادىن چىققانسەن ؟ قىن ـ قىنىڭغا پاتماي كەتكەنسەن ؟ ئائىلىمىزنى ۋەيران قىلدىڭ ، رۇپېگنى ئۆلتۈردۈڭ ، ئاپامنى قېچىپ كېتىشكە مەجبۇر قىلدىڭ ، دادامنى بىمەزگىل ئۆلتۈردۈڭ ، سەن غەلىبە قىلدىڭ ! ئىنتىقام ئېلىشتا مۇۋەپپەقىيەت قازاندىڭ ! ئەمدى بىر

تىزىق پۈجاڭزا ئېتىپ تەبرىكلىگىن ! ساقچىغا ئاخبارات يەتكۈزگىنىڭنى مېنى بىلمەمدىكىن دېمە ، سەن ئاپامنى تۈرمىگە سولاتتىڭ ، ئىنىمنى دارىلئېتامغا ھەيدىدىڭ ! يارايدىكەنسەن ! ئىنسانلار ئىچىدە سېنىڭدەك زەھەرلىك ئادەم ئاز ئۇچرايدۇ ! بىر يىل ئىچىدىلا ، سەن پۈتكۈل ئائىلىمىزنى خانىۋەيران قىلىۋەتتىڭ ! ئاكام ئىككىمىزنى ئۆي ـ ماكانسىز قىلىپ قويدۇڭ ! بىلىپ قويغىنىڭكى ، يېپىلك ! مېنى ئاكامغا ئوخشاش تەقدىرگە تەن بېرەمدىكىن دېمە ، غەزەپنىڭ باشلىنىشى ، قەرزنىڭ ئىگىسى بولىدۇ ، مەن سېنى بوش قويمايمەن ! ئاڭلاپ قوي ! كۆلدەك تۇزۇپ كەتسەمۇ سېنىڭدىن ئۆچ ئالماي قالمايمەن ! سېنى مەڭگۈ كەچۈرمەيمەن ! سېنىڭ بىزگە نېمىلەرنى قىلغىنىڭ ئېسىڭدە بولسۇن ، مەن بىر ـ بىرلەپ ھېساب ئالىمەن ! ئېسىڭدە بولسۇن ! ئېسىڭدە بولسۇن ! مەن ئېسىڭدە بولسۇن ! سېنى ئۆلسەڭ ئۆلۈكۈڭنى قويغۇدەك جاي تاپالمايدىغان قىلىۋېتىمەن ! ئوتتۇرىمىزدىكى قەرز تېخى تۈگىگىنى يوق ، سەندىن ئالدىرىماي ھېساب ئالىمەن . . .

— ماڭايلى ! مېڭىپىلڭ ! — دېدى ئىبراخاۋ مېڭىپىڭنى تارتىپ ، مېڭىپىلڭ كەينىگە يېنىۋېتىپمۇ غەزەپ بىلەن توۋلىدى :

— سەن زەھەرلىك يىلان . رەزىل ئالۋاستى ، قانخور جاللات ! مەن ساڭا كۆرسىتىمەن ! رۇپىڭنىڭ ئەرۋاھىمۇ سېنى تىنچ قويمايدۇ ! سەن مۇرادىڭغا يەت ، سەن خۇشال كۈل ! ئاخىر بىر كۈنى ساڭا بوزەك بولمايدىغانلىقىمنى كۆرسىتىپ قويىمەن ، قېنى كۆرۈپ قالارسەن . . .

ئىبراخاۋ ئۇنى ماشىنىغا تارتىپ كىرىشى بىلەن ئۇلارنىڭ ماشىنىسى قوزغالدى . بىراق ، مېڭىپىلڭ ماشىنىنىڭ دېرىزىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ ، ماشىنىنىڭ كەينىدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ ـ توزان ۋە ماتور ئاۋازى ئىچىدىمۇ ، مېنى يەنە تىللىدى :

— يېپىلڭ ! ئارىمىزدىكى ھېساب تېخى تۈگىمىدى . قوللىرىڭغا قاراپ باق ، قوللىرىڭدىكى قان داغلىرىنى يۇيۇپ تازىلىغىلى بولامدىكىن !

ئۇلارنىڭ ماشىنىسى ئۇزاپ كەتتى ، مەن ماشىنىغا چىقىپ شوپۇرنى ھەيدەشكە بۇيرۇدۇم . يول بويى ئاپام ئىككىمىز ئۈندىمەي سۈ-

كۆتته ئولتۇردۇق . مېڭىپىڭىنىڭ دېگەن ـ ئەتكەنلىرىنى ئاپاموۇ ئېنىق ئاڭلىغانىدى . لېكىن ، ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمىدى . مەن ماشىنىنىڭ دېرىزىسىدىن پۇرقۇراپ چاڭ ـ توزان كۆتۈرۈۋاتقان يولغا قاراپ ىدىر- لىماي ئولتۇردۇم ، خۇددى بىر دۆۋە تاشنىڭ ئاستىدا قېلىپ ، نەپەس ئالالماي ئاتقاندەك يۈرىكىم سىقىلىپ ، بىئارام بولماقتا ئىدىم . « ئارىمىز- دىكى ھېساب تېخى تۈگىمىدى » راستمۇ ؟ تېخى تۈگىمىدىمۇ ؟ بۇ ھې- ساب زادى قاچان تۈگەيدۇ ؟ « قولىرىڭغا قاراپ باق ، قولىرىڭدىكى قان داغلىرىنى يۇيۇپ تازىلىغىلى بولامدىكىن ؟ » راستمۇ ؟ قولىرىم قانغا مې- لەنگەنمۇ ؟ مەن نېمە قىلدىم ؟ زادى نېمە قىلدىم ؟

ئاپام قولىنى قولۇمنىڭ ئۈستىگە قويدى ، مەن بۇرۇلۇپ ئۇنىڭغا قارىدىم . ئۇ ئۇندىمەي ماڭا سەپسېلىپ قارىدى . ئۇنىڭ ماڭا تىكىلگەن كۆزلىرىدىن تەمكىنلىك ۋە خاتىرجەملىك ئىپادىلىنەتتى . ئۇنىڭ كۆڭ- لىدە ئۆچمەنلىك ، ئاداۋەت ، مۇھەببەت ۋە نەپرەت يوقمىدۇ ؟ مەن كەي- نىمگە يۆلەندىم . شۇندىلا ، كىچىك بالىدەك ئاجىزلاپ كەتكىنىمنى ھېس قىلدىم .

— ئاپا ، مەن شىنپىڭغا ئوخشاش بولۇپ قالسامچۇ ؟ — دېدىم پەس ئاۋازدا .

ئاپام گەپ ـ سۆز قىلماي ، مېنى باغرىغا باستى .

ئۆيىمىزگە يېتىپ كەلدۇق . ھۇجرامغا كىرسەم ، بېي بېي پىئانى- نونىڭ يېنىدا ياتقانىكەن ، ماڭا خۇشياقمىغان ھالدا قاراپ قويدى . بۇ ، رۇپىڭنىڭ ئىتى ـ دە ! مەن پىئانىنونىڭ ئالدىغا قويۇلغان ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردۇم . رۇپىڭ ، مېڭپىڭ ، يېپىڭ . . . ئىسىملىرىمىزدا ئور- تاق بىر ھەرپ بار ، تومۇرلىرىمىزدىكى قانلىرىمىزنىڭ يېرىمى ئوخشاش قان ! شۇنىسى ، « ئارىمىزدىكى ھېساب تېخى تۈگىمىدى ! » تېنىم شۈركۈندى ، مېڭپىڭ مەن بىلەن يېرىم قانداشقۇ !

پىئانىنوغا ئويۇپ يېزىلغان خەتلەرگە كۆزۈم چۈشتى :

ئامراق قىزىم يېپىڭغا

لۇ جىنخۇادىن

×يىل × ئاينىڭ × كۈن

مەن بۇ خەتلەرنى ئاۋايلاپ سىلىدىم « ئامراق قىزىم يىپىك ! » مەن بېشىمنى پىئانىنوغا قويدۇم ، پىئانىنونىڭ قاپقىقى سوغۇق ۋە قاتتىق ئىدى . كۆزۈمنى يۇمۇپ ئاستا توۋلىدىم :

— دادا ، دادا ، دادا !

شۇغىنىسى ، دادام ئەمدى مېنىڭ توۋلىغىنىمنى ھەرگىزمۇ ئاڭلىيالمايتتى .

14

فاڭ يۈ سۈرلۈك چېركاۋدا موناخلىققا رەسمىي قوبۇل قىلىنماقتا . ئۇچىسىدىكى ئاپئاق كىيىم ئۇنى پانى دۇنيادىن خالىي ھۆر - پەرىلەرگە ئوخشىتىپ قويغانىدى . قوبۇل قىلىش مۇراسىمى پوپنىڭ دۇئا - تىلاۋىتى ۋە بالا موناخلارنىڭ مۇناجەتلىرى ئىچىدە تەنتەنىلىك ئۆتكۈزۈلمەكتە . فاڭ يۈنىڭ چىرايىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىدى ، قاراپ ئولتۇرغانلارغا كۆز قىرىنىمۇ سېلىپ قويمىدى . ئۇ مۇراسىم ئاخىرلاشقاندا ، ئۆزى بىلەن بىللە موناخلىققا قوبۇل قىلىنغان ئۈچ قىز بىلەن چېركاۋنىڭ كەينىدىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى . ئۇنىڭ ئاپئاق كىيىملىك تۇرقى كۆزدىن غايىب بولغۇچە قاراپ ئولتۇرۇپ كۆز چاناقلىرىم ياشقا تولدى .

فاڭ يۈنىڭ ئانىسى ئالدىنقى قاتاردا ئېسەدەپ ئولتۇراتتى ، دادىسى بولسا ئىنتايىن جىددىي كەيپىياتتا ئىدى . فاڭ يۈ بىر مەھەل گاڭگىراپ مۇھەببەت ، ئىدراك ۋە نۇرغۇن مەسىلىلەر ئۈستىدە ئىزدىنىپ يۈرۈپ ، ئاخىر مۇشۇ يولنى تاللىغانىدى . ئۇنىڭ تۇتقان يولى توغرا بولدىمۇ ؟

مەن بۇنىڭغا بىرنېمە دېيەلمەيتتىم. شۇنىسى، قانداقلا بولمىسۇن ئۇ بۇ-نىڭدىن كېيىن گاڭگىراپ يۈرمەيتتى، مەن بولسام يەنىلا گاڭگىراپ يۈ-رەتتىم.

مەن ھەرگىز فاڭ يۈنىڭ يولىدا ماڭمايتتىم، فاڭ يۈنىڭ بۇ يولدا مېڭىشىغىمۇ قوشۇلمايتتىم، ئەگەر ئۇنىڭ كۆڭلى ئەمىن تاپقان بولسا، ماڭغان يولى توغرا بولامدۇ؟ ئۇنداقتا، مەن نېمىشقا ئۇنىڭ ئۈچۈن ياش تۆكىمەن؟ دىندارلار ئۇقتىسىدىن قارىغاندا، تېخى ئۇ «قۇتقۇزۇپ قې-لىنغان» ئىدى!

كىشىلەر تارقاشتى، مەن چېركاۋدىن چىقىپ، چۆلدەرەپ قالغان كوچىدا تۇرۇپ قالدىم. خۇددى بىر نېمەمنى يوقىتىپ قويغاندەك كۆڭ-لۈم پەرىشان ئىدى. ئۇياقتىن ــ بۇياققا ئۆتۈپ تۇرغان ماشىنىلار ۋە ئال-دىراپ كېتىشىۋاتقان كىشىلەرگە قارىغانچە، كۆڭلۈمنى ھەسرەت قاپلاپ بارغانچە گاڭگىرىماقتا ئىدىم. كىشىلىك تۇرمۇش نېمە ئۈچۈن مۇنچە كۆپ زىددىيەتلەر، ئىچ پۇشۇقى ۋە باش قېتىنچىلىقلارغا تولغاندۇ؟ مۇنچە مۇرەككەپ زىددىيەتلەر ئىچىدە، كىشىلەر زادى قانداق قىلىش كېرەك؟

بىرى كېلىپ يېنىمدىن ئاستا تارتتى، بۇرۇلۇپ قارىسام فاڭ چوڭ ئاپام ئىكەن. ئۇ ھەسرەتكە تولغان كۆزلىرىنى ماڭا تىكىپ سو-رىدى:

ــ يېيىڭ، سىز شياۋ يۈنىڭ يېقىن دوستى، ئېيتىڭا، ئۇ نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق قىلدى؟ مەن ئاپىسى بولغىنىم بىلەن ئۇنى چۈشىنىپ كېتەلمىدىم!

مەن نېمە دەپ جاۋاب بېرىشىمنى بىلمەي تۇرۇپ قالدىم. خېلى-دىن كېيىن:

ــ ئېھتىمال ئۇ تىنچلىق ئىزدەيدىغاندۇ؟ ــ دېدىم.

ــ مۇناخ بولمىسا تىنچلىق تاپالامدىكەن؟

ــ تىنچلىق ئۆزىمىزنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا، ــ فاڭ چوڭ دادام تۇساتتىن خۇددى ئوقۇغۇچىلارغا دەرس ئۆتكەندەك جىددىي تەلەپپۇزدا

گەپ قىستۇردى . چاچلىرى ئاقارغان بۇ مۇئەللىم فاڭ يۈنىڭ سىڭلىسى شياۋچىننى يېتىلىۋالغانىدى ، — گەپ شەكىلىنىڭ قانداق بولۇشىدا ئەمەس ، موناخلىق كىيىم ئۇنى ھەممىدىن خالىي قىلىپ قويمايدۇ ، گەپ ئۇنىڭ ئۆزىدە !

فاڭ چوڭ دادامنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ، ئىختىيارسىز خىيالغا چۆمۈپ تۇرۇپ قالدىم . شياۋچى قولۇمدىن تارتىپ مەن بىلەن خوشلاشقاندا ، ئاندىن ئېسىمگە كەلدىم . شياۋچى ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن ماڭا قولىنى پۇلاڭلىتىپ :

— لۇ ھەدە ، سىز قاچان ھېلىقى ئاكاش بىلەن بىزنىڭ ئۆيگە ئوينىغىلى كېلىسىز ؟ — دېدى .

مەن داڭقېتىپ قالدىم ، قاچان ؟ بەلكى مەڭگۈ بارغىلى بولماس ! كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ ئۇلارنىڭ ئۆيىگە بارغان كۈندىكى ئىشلار كۆز ئالدىمغا كەلدى . مەن ، فاڭ يۈ ، خې شۇخۇەن ئۈچەيلەن شياۋچىننى ئەگەشتۈرۈپ ، يۈەنتۇڭ بۇتخانىسىنى چۆرگىلەپ سەيلە قىلغان ، قوڭغۇراق ۋە تىك _ تاك ئاۋازىنى ئاڭلىغان ، كەلگۈسى ئۈستىدە شېرىن ئارزۇلارغا چۆمگەنىدۇق . شۇخۇەننىڭ شياۋچىنغا شاپىلاق ئويۇنىنى قانداق ئۆگەتكەنلىكىمۇ ئېسىمدە : « شاپىلاق ، شاپىلاق ، ئويماق چەلمەك ، سەن سات ئۇپا ، مەن ساتاي ئەڭلىك . . . » بۇ قوشاقنىڭ مەزمۇنى نېمىدېگەن قىزىق _ ھە ! « ناخشا ئېيتىمىز ئوڭ تەتۈر دېمەي ، دەريادىكى تاشلار دۆڭگە دومىلار . . . » كىم بىلىدۇ ، بەلكى كۈنلەرنىڭ بىرىدە دەريادىكى تاشلار راستلا دۆڭگە دومىلار ، بۇ دۇنيادىكى ئىشلار ئۈستىدە كىممۇ كېسىپ بىرنېمە دېيەلەيدۇ ؟

فاڭ چوڭ ئاپام بىلەن شياۋچىننىڭ قاچان كېتىپ قالغانلىقىنى بىلمەپتىمەن ، يولنىڭ بويىدا بىر ئەسىر تۇردۇممىكىن تاڭ . پالتوپكامنىڭ پېشىنى تارتىپ قويۇپ ، ئىزغىرىن شامال غۇرقىراپ تۇرغان كوچىنىڭ ئۇ بېشىغا قاراپ ماڭدىم . كۈن خېلىلا سوغۇق ئىدى ، مۇزدەك شامال بوينۇمدىن كىرىشكە باشلىدى . پالتوپكامنىڭ ياقىسىنى كۆتۈرۈپ قويدۇم . « سىز زادى شارپا ئورىمايدىكەنسىز ! » بۇ كىمنىڭ گېپى ؟

مەن شۇ شارپىنىڭ ئىسسىقى ھېلىھەم باردەك بوينۇمنى سىيپاپ قويدۇم . ئالدىمدىن شامال ئۇرۇلدى ، مەن سەل ئېگىشتىم . دەلدەڭشىپ ماڭدىم .

يىلدا بىر كېلىدىغان يامغۇر پەسلى باشلانغانىدى . 12 ـ ئايدا تەيبېينىڭ ئاسمىنىنى بۇلۇت قاپلاپ ، كېچە ـ كۈندۈز سىمىلداپ يامغۇر يېغىپ تۇردى . بۇ ھۆلچىلىكتە يامغۇرلۇق كىيىمى كىيىپ ، كۈنلۈكنى دالدا قىلىپ ، كوچىلاردا ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرگەنلەر خۇددى سۇ ھايۋانلىرىغا ئوخشىشىپ قالغانىدى .

يامغۇر ، ئەجەبمۇ توختىمىدى بۇ يامغۇر ، ھەر كۈنى ئاخشىمى سىمىلداپ يېغىۋاتقان يامغۇرغا قاراپ خىيالغا چۆمىمەن . بۈگۈن ئاخشام پىئانىنوغا يۆلىنىپ ئولتۇراتتىم ، پىئانىنونىڭ ئۈستىدىكى ئۈستەل چىراـ غىنىڭ نۇرى ئۆينىڭ ئىچىنى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى . ئۆينىڭ بۇلۇڭىغا « ئۇياق » تىن ئەكەلگەن يۈك ـ تاقلار دۆۋىلەكلىك ، كونىراپ كەتكەن چامادانغا يەنىلا « لۇ ئائىلىسىنىڭ × ـــ سىڭلىسى » دېگەن قەغەز چاپلاقلىق ئىدى . ئېھتىمال بۇ قەغەز تەيۋەنگە كۆچكەندە چاپلانغان بولسا كېرەك . كۆڭلۈمدە غەلىتە بىر خىل سېزىم پەيدا بولدى . دادام چامادانـ نىڭ يېنىدا ياكى ئۆينىڭ خالىي بىر بۇلۇڭىدا تۇرغاندەك ، بۇ چامادان ماڭا سۈرلۈك تۇيۇلۇپ كەتتى . مەن بېشىمنى قولۇم بىلەن تىرەپ ، چاـ ماداندىن كۆزۈمنى ئۈزمەي ، پەرىشانلىق ئىچىدە خىيالغا چۆمدۈم .

ـــ يىپىڭ !

تۇيۇقسىز چىققان سۈرلۈك ئاۋازدىن چۆچۈپ كەتتىم . بۇرۇلۇپ قاراپلا ، قاتتىق تەئەججۈپ ئىچىدە قالدىم ! دادامغۇ بۇ ! دادام دېرىزىنىڭ ئالدىدا گەپ ـ سۆز قىلماي ماڭا قاراپ تۇراتتى . شۇ ئەسنادا ، كاللام ئېلىشىپ كەتتى . دادام ئۆلۈپ كەتكەنغۇ ؟ دېرىزىنىڭ ئالدىدا قانداق پەيدا بولۇپ قالدى ؟ مەن ئۇنىڭغا سەپسېلىپ قارىدىم . ئۇ ئاجايىپ ئېـ گىز ، گىرويي بولۇپ ، ماڭا ئېيتماقچى بولغان نۇرغۇن گەپلىرى بولسىمۇ ئېيتمايۋاتقاندەك ، كۆزلىرىنى مېنىڭدىن ئۈزمەيتتى .

ـــ دادا ، ـــ دېدىم مەن دۇدۇقلاپ ، ـــ سىز . . . سىز . . . . قانداق كەلدىڭىز ؟

دادامدىن جاۋاب چىقمىدى ، ئۇنىڭ كۆزلىرى يەنىلا ماڭا قادالغان بولۇپ ، خۇددى مېنىڭ تۇرقۇم ۋە قەلبىمنى تولۇق كۆرۈپ يەتمەكچى بولغاندەك ، مېنى دىققەت بىلەن كۆزەتمەكتە ئىدى .

— دادا ، سىز . . . نېمە دېمەكچى ؟

دادامنىڭ كۆزلىرىدە ھەسرەت ـ نادامەت ئىپادىلەندى . ئەمما ، يەنىلا گەپ ـ سۆز قىلماي ماڭا تىكىلىپ تۇرىۋەردى . ئۇنىڭ ھەسرەت ـ نادامەتلىك بىچارە تۇرقىدىن يۈرىكىم ئېزىلدى . مەن ئورنۇمدىن تۇرۇشقا تەمشىلىپ ، تىترەك ئاۋازدا :

— دادا قايتىپ كەپسىز ـ دە ! نېمىشقا ئولتۇرمايسىز ؟ دادا . . .

بىردىنلا ، ئىچىمگە توشۇپ كەتكەن گەپلىرىمنى دادامغا ئېيتالماقچى بولدۇم . توغرا ، ئەمدى چۈشەندىم ، دادام ئالايتەن مېنىڭ گەپلىرىمنى ئاڭلاشقا كەپتۇ . مەن دادام تەرەپكە بىر قەدەم چامدىدىم ، يىقىلىپ چۈشمەي دەپ پېشانىنى تۇتۇۋالدىم . دادامغا دەيدىغان گەپلىرىم بەك كۆپ ئىدى ، مەن ئۇنىڭغا ئىچ ـ قارنىمدىكىنى قويماي تۆكەتتىم . . . ئاغزىمنى ئاچتىم ، لېكىن ئاۋاز چىقىرالمىدىم . بىرھازادىن كېيىن ، تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ ئاران دېگەندە ئاۋازىمنى چىقاردىم :

— دادا !

شۇغىنىسى ، دادام ئەمدى ماڭا قارىمىدى ، ئۇنىڭ نەزەرى مېنىڭدىن يۆتكەلدى ، ئۇ ئاستا دېرىزە تەرەپكە بۇرۇلۇپ ، غىپپىدە دېرىزىنىڭ سىرتىغا چىقىپ كەتتى . مەن چۆچۈپ كەتتىم . دادام كېتەمدىغاندۇ ؟ مېنىڭ گەپلىرىمنى ئاڭلىماي تۇرۇپ نېمانداق كېتىدىغاندۇ ؟ دادام كەتسە ، مەن ئۇنى قانداق تاپارمەن ؟ ئۇنىڭغا گەپلىرىمنى قىلىۋالغۇدەك پۇرسەت يەنىمۇ كېلەرمۇ ؟ ياق ! دادام كەتسە بولمايدۇ ! مەن ھەرگىز ئۇنى مۇنداق كەتكۈزۈۋەتمەيمەن ، گەپلىرىمنى قىلىۋېلىپ ئاندىن كەتكۈزىمەن ! مەن دادامنىڭ كەينىدىن قوغلاپ ، تاقەتسىزلىك بىلەن توۋلىدىم :

— دادا !

دادام ئاڭلىمىغاندەك كېتىۋەردى ، مەن تىت ـ تىت بولۇپ دادام-

نىڭ كەينىدىن ئۆزۈمنى ئاتتىم ۋە :
— دادا ، كەتمەي تۇرۇڭ ، كەتسىڭىز بولمايدۇ ! مېنىڭ سىزگە قىلىدىغان گەپلىرىم بار . . . سىزگە قىلىدىغان گېپىم بار . . . — دېدىم تۇۋلاپ . شۇنىسى لەۋلىرىم تىترەپ ، ھەرقانچە قىلساممۇ ئاۋازىم چىقماي قالدى . تىت ـ تىت بولغىنىمدىن ئوي ـ خىيالىممۇ قالايمىقانلىشىپ كەتتى ، دادام كۆزدىن غايىب بولاي دەپ قالدى .
— ياق ! ياق ! دادا كەتمەي تۇرۇڭ ! توختاپ تۇ- رۇڭ ! — دېدىم تەلۋىلەرچە تۇۋلاپ ، — سىزگە دەيدىغان گەپلىرىم بار !
شۇ جىددىيلىك ئىچىدە ، ھېچنىمىگە قارىماي بېرىپ دادامنىڭ كىيىمىنى كاپپىدە تۇتتۇم . مانا ، مەن ئۇنى تۇتۇۋالدىم ، دادام ئەمدى كېتەلمەيدۇ . مەن دادامنىڭ كىيىمىنى جېنىمنىڭ بارىچە مىجىقلاپ تۇۋ- لىدىم :
— دادا ، ھوي دادا !
مەن تۇتۇۋالغان ئادەم مەن تەرەپكە بۇرۇلدى ، تاتىرىپ كەتكەن بىر چىراي ، يوغان ۋە نۇرسىز بىر جۈپ كۆز ماڭا سوغۇققىنا تىكىلدى . تېنىم شۈركۈنۈپ ، شاققىدە قولۇمنى بوشىتىپ ، ئىختىيارسىز كەينىمگە چېكىندىم . بۇ ، دادام ئەمەس . رۇپىك ئىدى ! مەن پىئانىنونىڭ يېنىغا كېلىپ ، پىئانىنوغا يۆلەنگىنىمچە ئېگىشىپىرەك سۆزلىدىم :
— سەن . . . سەن . . . سەن . . .
رۇپىك مەن تەرەپكە ماڭدى ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ماڭا ھەسرەت بىلەن تىكىلگەنىدى . مەن پىئانىنوغا چىڭ چاپلىشىۋالدىم ، رۇپىك ! ئۇ نېمە قىلماقچىدۇ ؟ مەن ، مەن شۇخۇەندىن ئايرىلىپ قالدىم ، ئۇنى مەن- دىن قايتۇرۇۋالىمەن دېيىشكىنىڭ ھاجىتى يوق ، مەن ئۇنىڭدىن ئاللىبۇ- رۇنلا ئايرىلىپ قالدىم . مەن لەۋلىرىمنى چىشلىۋالدىم ، پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنىم غالىلداپ تىترەيتتى . رۇپىك ئالدىمغا كەلدى ، ئۇ توختاپ ماڭا سەپسېلىپ قارىغاندىن كېيىن ، ئىنتايىن پەرىشان ھالدا :
— يىپىك ، مەن ساڭا يەتمەيمەن ، سەندىن ئاغرىنمايمەن ، شۇ-

نىسى ، تەن بەرمەيمەن ! — دېدى .
— رۇپىلىڭ ! — مەن ئۇنىڭ ئىسمىنى ئارانلا چاقىرالىدىم !
— مەن سەندىن ئاغرىنمايمەن ، — دېدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ ، — مەن ھەقىقەتەن سەندىن ئاغرىنمايمەن ، سەن ھەمىشە ماڭا ياخشى مۇئامىلىدە بولۇپ كەلدىڭ . بىز باشتىن ـ ئاخىر ئوبدان ھەدە ـ سىڭىل بولۇپ ئۆتتۇق ، شۇنداق ئەمەسمۇ ؟
مەن لېۋىمنى قاتتىق چىشلىدىم . لېۋىم ئاغرىپ كەتتى . ھەي ، رۇپىلىڭ !
« مەن تەن بەرمەيمەن ، تەن بەرمەيمەن ! سىز بۇنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز ؟ سىز نېمە ئۇچۇن مېنى ئويۇنچۇق قىلىسىز ؟ نېمە ئۇچۇن ؟ »
رۇپىلىڭ يەنىلا ماڭا قاراپ كېلىۋاتاتتى ، يېقىن كەلگەندە ، مەن ئۇنىڭ يۈزىدىكى قان داغلىرىنى كۆردۈم . بۇ قانلار ئۇنىڭ چېكىسىدىكى جاراھەت ئېغىزىدىن چىقماقتا ، بۇ قىپقىزىل قانلار ئېتىلىپ چىقىپ مېنىڭ يۈزۈمگە چاچرىماقتا ئىدى . مەن بېشىمنى قاچۇرۇپ چىرقىراپ كەتتىم . بۇنىڭ بىلەن ، بايىقى خىيالىي چۈشلەر يوقالدى . كۆز ئالدىمدا داداممۇ ، رۇپىڭمۇ يوق ، بەلكى خىيالىمغىمۇ كېلىپ باقمىغان بىرى — خې شۇخۇەن پەيدا بولدى .
« ھوي » مەن ئېغىر بىر تىنىۋالدىم ، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم ماغدۇرسىزلىنىپ ، چېكەمدىن مۇزدەك تەر چىقىپ كەتتى . مەن خې شۇخۇەننىڭ خىيالى شولىسىنىمۇ يوقىتىۋېتىش ئۈچۈن كۆزۈمنى ئۇۋۇلىدىم . بىراق ، كۆزۈمنى ئاچسام خې شۇخۇەن يەنىلا ئالدىمدا تۇراتتى ، راستلا تۇراتتى . مەن قەددىمنى رۇسلاپ ، كۆزلىرىمنى يوغان ئېچىپ ، ئىشەنمىگەن ھالدا ئۇنىڭغا قارىدىم . بىرھازادىن كېيىن ئارانلا :
— سىز . . . سىز . . . ئاخىر . . . كەپسىز ـ دە ، — دېدىم .
ئۇ ماڭا قاراپ ، تۇساتتىن ئاغزىنى قىيسايتىپ سوغۇق كۈلۈپ قويدى ـ دە ، بېشىنى تىك تۇتۇپ سۆزلىدى :
— شۇنداق ، مەن كەلدىم ، مەن سىزنىڭ بۇ گۈزەل جامالىڭىزغا

نەقەدەر زەھەرلىك نىيەت يۇشۇرۇنغانلىقىنى ، بۇ گۈزەل سۇمباتىڭىزغا نەقەدەر زەھەرلىك قەلب يوشۇرۇنغانلىقىنى كۆرەي دەيمەن ! شۇنداق ، مەن كەلدىم ! مەن ئەمدى سىزنى تونۇپ يەتتىم ، سىز يامان نىيەتلىك ، زەھەرلىك ، ئىنسان قىلىپىدىن چىققان قىز ! مەن ئەمدى سىزنى تونۇپ يەتتىم ، سىزنىڭ ئالدام خالتىڭىزغا ھەرگىز چۈشمەيمەن !

مېنى تىترەك باستى . تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ ئارانلا :

— ياق ، ياق ، شۇخۇەن ئۇنداق ئەمەس ، مەن ئۇنداق ئەمەس ! — دېيەلىدىم .

ئۇ ئاسمانغا قاراپ بىرپەس قاتتىق كۈلدى . بۇ سوغۇق كۈلكە ئىدى .

— ھا ھا ، مەن خې شۇخۇەنىمۇ گۈزەل چىراي ئازدۇرغانمىكەن !

— ياق ، شۇخۇەن ، ئۇنداق ئەمەس ، — مەن بۇ سۆزلەرنى تەكرارلاشتىن باشقا گەپ قىلالمىدىم .

— ئاڭلاپ قويۇڭكى ، يېپىڭ ، ماڭا كەلتۈرگەن ھاقارەتلىرىڭىز ئۈچۈن ، سىزدىن جەزمەن ئىنتىقام ئالىمەن !

— شۇخۇەن ! شۇخۇەن ! — مەن يۈرەك ـ باغرىم تىلىنغان ھالدا توۋلايتتىم ، — شۇخۇەن ! شۇخۇەن !

مەن توۋلىغان ئاۋازىمدىن ، ئۆزۈمنىڭ سەكپارە بولغان ، قايغۇلۇق ، ئۈمىدسىزلىككە تولغان مۇھەببىتىمنى دەڭسەپ كۆردۈم . ياقامنى چىڭ تۇتتۇم ، كۆز ياشلىرىم مەڭزىمنى بويلاپ ئېقىپ چۈشتى ، بوغۇق ئاۋازدا قايتا توۋلىدىم :

— شۇخۇەن . . . شۇخۇەن . . . شۇخۇەن . . .

— يېپىڭ ، نېمە بولدۇڭ ؟ يېپىڭ ، ئويغانساڭچۇ !

بىرى مېنى لىڭشىتىپ ، ئىسمىمنى چاقىرماقتا ئىدى . مەن ئىتتىك ئويغاندىم . كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام ، ئۆيدە چىراغ يېنىقلىق ، ئاپام چاپىنىنى يېپىنچاقلىغان ھالدا ئالدىمدا تۇرۇپتۇ . مەن پېئانىنونىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇقتا ، پېئانىنوغا مەيدەمنى ياققىنىمچە ئولتۇرۇپتىمەن . قەددىمنى رۇسلاپ ھەيرانلىقتا ئاپامغا قارىدىم ۋە بېشىمنى چايقىدىم . ئۆزۈمنىڭ

راست ئويغانغانلىقىم ياكى يەنىلا چۈش كۆرۈۋاتقانلىقىمنى بىلەلمىدىم. ئاپام قولۇمنى ئالقىنىغا ئالدى، ئۇنىڭ قولى ئىسسىق، مېنىڭ قولۇم مۇزدەك سوغۇق ئىدى.

— يىپىلىڭ، سەن مۇشۇ پىتىڭچە ئۇخلاپ قاپسەنغۇ؟ مۇزلاپ قې-تىپلا كېتىپسەن، كارۋىتىڭغا چىقىپ ئۇخلا!

كاللام يەنىلا ئايلىنىپ تۇراتتى. ئاپامغا قاراپ دەككە - دۈككىدە سورىدىم:

— خې شۇجۇەن يوقمۇ؟

— يىپىلىڭ!

ئاپام بېشىمنى مەيدىسىگە بېسىپ، مېنى چىڭ قۇچاقلىۋالدى. ۋاھ، ئاپامنىڭ قوينى نېمىدېگەن ئىللىق - ھە! لېكىن مەن ئۇنى ئىتتى-رىۋېتىپ، دەلدەڭشىگىنىمچە ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئەتراپنى تىڭ - تىڭ-لىدىم.

— نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — سورىدى ئاپام.

— بىرى مېنى چاقىرىۋاتىدۇ.

— كىم چاقىرىۋاتىدۇ؟

— شۇجۇەن.

— يىپىلىڭ، - دېدى ئاپام قولۇمدىن تارتىپ، — بەك چارچاپ كېتىپسەن، قېنى ئۇخلىغىن، شۇ تاپتا كېچە سائەت بىر بولدى.

شۇنىسى مەن ئۇخلىمىدىم. ئەكسىچە دېرىزە تەرەپكە قاراپ ماڭ-دىم. سىرتتا يېغىۋاتقان يامغۇر بانان دەرىخىنىڭ يوپۇرماقلىرىدىن سىر-غىپ چۈشمەكتە، لەمپىدىن چۈشۈۋاتقان يامغۇر ئاۋازى كېچىنىڭ جىم-جىتلىقىنى بۇزاتتى، قورۇق تامنىڭ سىرتىدىكى كوچا چىرىغى تۇمانلىق كېچىدە غۇۋا نۇر چېچىپ تۇرماقتا ئىدى. مەن دېرىزىگە يۆلەنگىنىمچە جىممىدە تۇرۇپ ئەتراپقا قۇلاق سالدىم، يامغۇر ئاۋازى، يامغۇر ئاۋازى، يامغۇر ئاۋازى! بۇ ئاۋاز بىر خىللا ۋە زېرىكەرلىك ئىدى. يىراقتىن ما-شىنا ئاۋازى، ئۇنىڭدىنمۇ يىراقتىن پويىزنىڭ گۈدۈك ئاۋازى يېتىپ كەلدى. دالادا كېتىۋاتقان پويىز چاقلىرىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بول-

دۇم .

— يېپىك ، نېمە بولدۇڭ ، — ئاپام يېنىمغا كېلىپ ئەنسىزلىكتە ماڭا قارىدى .

مەن گەپ قىلمىدىم ، يېرىم كېچىدە مېنى دەككە – دۈككىگە سالغان زادى نىمىدۇ ، مەن قۇلاقلىرىمنى دىك تۇتۇپ تىڭشاپ باقتىم ، ھەممىلا ئاۋاز بىر خىللا ئەمەس ئىدى ، ئۇ ئاۋازلاردىن باشقا ، قەيەردىن-دۇر كېلىۋاتقان يەنە بىر خىل ئاۋاز بار ئىدى . مەن ئاپامنى ئاستا ئىتتى-رىپ ئىشىك تەرەپكە ماڭدىم ، ئاپام قوغلاپ كېلىپ توۋلىدى :

— نېمە قىلماقچىسەن ؟ نەگە بارىسەن ؟

— سىرتتا شۇخۇەن بار ، — دېدىم بوش ئاۋازدا .

خۇددى غايىۋانە بىر كۈچ مېنى سىرتقا تارتىۋاتقاندەك ، ئۆزۈمگە ئىگە بولالماي قالدىم . تاپىسىغا چۈشۈپ ئايىغىمنى كىيدىم – دە ، چۈش سەيلىسى كېسىلى بار ئادەمدەك ئىشىكنى ئاچتىم . ئاپام تەشۋىشلىنىپ كەينىمدىن كەلدى ۋە تاقەتسىزلىنىپ :

— يېرىم كېچە بولدى ، نېمە قىلاي دەيسەن ؟ سىرتتا يامغۇر يې-غىۋاتىدۇ ، يەنە كېلىپ شۇنداق سوغۇق . سەن زادى نېمە بولغانسەن ؟

راست ، سىرتتا يامغۇر يېغىۋاتىدۇ ، ھاۋامۇ سوغۇق ، مەن سى-ملداپ يېغىۋاتقان ئاق يېغىندا سىرتقا چىقتىم . ھويلىنى كېسىپ ئۆتۈپ دەرۋازىنى ئاچتىم – دە ، چىقىپ كەتتىم . ئالدىمدىن يامغۇر ئۇردى ، سوغۇق شامال سۆڭەكلىرىمدىن ئۆتۈپ كەتتى ، ئىختىيارسىز دۈگدەرد-دىم . لېكىن ، قىلچە مىدىرلىماي تۇرۇپ قالدىم . كاللام گاراڭ ئىدى ، ھەم يىغلىغۇم ھەم كۈلگۈم كېلەتتى .

كوچا چىرىغىنىڭ ئاستىدا ، بىرنەچچە ئاي ئىلگىرىكى ھېلىقى ئاخشامدىكىگە ئوخشاش ، خې شۇخۇەن خۇددى مىخلاپ قويغاندەك سى-تولبىغا يۆلەنگىنىچە مىدىر قىلماي تۇرۇپتۇ . ئۇ يامغۇرلۇق چاپان كىيمە-گەن بولۇپ ، ئۇچىسىدىكى خۇرۇم چاپانىنىڭ ياقىسىنى كۆتۈرۈپ قو-يۇپ ، ئىككى قولىنى يانچۇقىغا سالغان ھالدا تۇراتتى . ئۇنىڭ بۇيەرگە قاچان كەلگىنىنى كىم بىلسۇن . كوچا چىرىغىنىڭ يورۇقىدا ئۇنىڭ قو-

يوق چاچلىرى ئارىسىدىن ئېقىپ چۈشۈۋاتقان يامغۇر تامچىلىرى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى . ئۇنىڭ كىرپىكلىرى ۋە بۇرنى چۆپ ـ چۆپ بولۇپ كەتكەن ، خۇرۇم چاپىنىمۇ يامغۇردا يۇيۇلۇپ پارقىراپ كەتكەندى . چىراغ يورۇقىدا ئۇنىڭ چىرايى تاتىراڭغۇ ۋە سولغۇن كۆرۈنەتتى ، قاپقارا كۆزلىرىدىن قىزغىنلىق ۋە جىددىيلىك ئەكس ئېتەتتى .

مەن دەرۋازىنىڭ ئالدىدا تۇراتتىم ، ئارىمىز بەش قەدەملا ئىدى . ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزگە قارىغىنىمىزچە تۇرۇپ قالدۇق . يامغۇر تۇمانلىرى ئارىمىزدا بىر قەۋەت تۇتەك پەردە ھاسىل قىلغانىدى ، ئۇنىڭ ئۆتكۈر كۆز نۇرى بۇ تۇتەك پەردىنى تېشىپ ئۆتۈپ ، مېنىڭ چىرايىمغا بارغانچە قاتتىق تىكىلدى . مەن ئىختىيارسىز مېڭىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدىم . ئۇنىڭ چېكىسىگە چاپلىشىپ قالغان چېچىدىن ئاققان بىر تامچە يامغۇر قاڭشىرىنى بويلاپ جاۋغىيىدىن ئېقىپ چۈشۈپ ئېڭەكدە توختاپ قالدى . مەن شۇئان ئۇنىڭ ئېڭىكىدىكى يامغۇر تامچىسىنى سۈرتىۋەتتىم . ئۇ كاپپىدە قولۇمنى تۇتۇۋالدى ، مەن مەزمۇت دەسسەپ تۇرالماي ئۇنىڭغا يۆلىنىپ قالدىم . ئۇ مېنى مەھكەم قۇچاقلىۋالدى ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ماڭا ئادەمنىڭ ئىچىنى ئاغرىتقۇدەك ھالدا تەلمۈرەتتى ، چىرايىمغا تويماي قارايتتى . بىردىنلا ئۇ كۆزلىرىمنى تەلۋىلەرچە سۆيۈپ كەتتى . ئۇنىڭ لەۋلىرى كۆزلىرىمدىن تۆۋەنلەپ ، مەڭزىمدىكى يامغۇر تامچىسى بىلەن ياشلىرىمنى شوراپ كەتتى . ئۇنىڭ نەپىسى جىددىي ۋە ئىسسىق ئىدى . ئۇنىڭ لەۋلىرى مېنىڭ لېۋىمگە تەگمەي قۇلاقلىرىمنىڭ تۆۋىگە يۆزلەندى ، بوش ۋە بوغۇق چىققان ، روھىي دۇنيارىمنى لەرزىگە سالىدىغان ئاۋاز قۇلىقىمنىڭ تۆۋىدە ئاڭلاندى :

ــ يىپىڭ ! يىپىڭ ! يىپىڭ !

پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنىم قاتتىق تىترەپ كەتتى ، گېلىم بوغۇلۇپ قالغاندەك ، ھېچقانداق ئاۋاز چىقىرالمىدىم . ئۇ بېشىمنى ئىككى قولىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ ، ماڭا راسا سەپسېلىپ قارىغاندىن كېيىن ، تۇكۇرۇكىنى يۇتۇۋېتىپ تەسلىكتە :

ــ يىپىڭ ، نېمە ئۈچۈن بۇيەرگە چىقتىڭىز ؟ ــ دېدى .

— سىز مېنى چاقىردىڭىز ، شۇنداققۇ ؟ — دېدىم مەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ .

— راست ، مەن سىزنى چاقىردىم ، لېكىن سىز قانداق ئاڭلىدىڭىز ؟

مەن گەپ قىلمىدىم ، مەن قانداق ئاڭلىدىم ئەمدى ؟ شۇنىسى ، ئۇ دېگەندەك بۇيەردىكەن ، راستلا بۇيەردىكەن ! ئۇ مېنى چاقىرىپتۇ ، مەنمۇ ئاڭلاپتىمەن . ئېھ ! شۇخۇەن ، سىز مېنى بۇ قاتالىق سۆيىدىكەنسىز ، نېمىشقا ئايرىلىپ كېتىمىز ؟ مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارىدىم ، ئەمما كۆڭلۈمدىكى گەپلىرىمنى ئېيتالمىدىم . بىز شۇ تەرزدە ۋاقىتنىڭ توختاپ قالغانلىقى ياكى ئاستا ئۆتۈۋاتقانلىقىنى بىلمەي ، يەر شارىنىڭ تۇرغۇن ھالەتكە كېلىپ قالغانلىقى ياكى ئايلىنىۋاتقانلىقىنىمۇ بىلمەي ، بىر ـ بىرىمىزگە تىكىلگىنىمىزچە تۇردۇق . خېلى ئۇزۇندىن كېيىن ، ئېھتىمال بىردەمدىن كېيىندۇر ئۇ مېنى ئىتتىرىۋېتىپ تەتۈر قارىۋالدى ۋە :

— مەن نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭ كۆلەڭگىسىدىن قۇتۇلالمايمەن ، — دېدى ئەلەم بىلەن .

خې شۇخۇەن دەۋاتقان « ئۇ » نىڭ كىم ئىكەنلىكى ماڭا ئايان ئىدى ، « ئۇ » يەنە كەلدى ، « ئۇ » يامغۇر تۇمانلىرىنى ئارىلاپ كېلىپ ، خې شۇخۇەن ئىككىمىزنى شۇئان ئايرىۋەتتى . بۇلجۇڭ گۆشلىرىم قېتىپ قالدى ، يامغۇر يوينۇمدىن سىرغىپ ئىچىمگە كىرىپ ، يەلكەمدىن سوغۇق تىترەك باشلاندى .

خې شۇخۇەننىڭ قولى قولۇمدىن سىيرىلىپ چۈشتى ، ئۇ شارتتىدە بۇرۇلۇپ بىردىنلا :

— يېپىلىڭ ، بەختىلىك بولغايسىز ، — دېدى ـ دە ، بېشىنى سىلكىپ قويۇپ ، يوغان ـ يوغان چامداپ يۈرۈپ كەتتى . مەن ئۇنىڭ قەتئىيلىك ۋە جاسارەت ئىپادىلىنىپ تۇرغان چىنارەدەك قامىتىگە قارىغىنىمچە تۇرۇپ قالدىم . ئۇ كوچىنىڭ دوقمۇشىغا يېتىپ بارغاندا ، مەن ئۆزۈمنى تۇتالماي ئۇنى قوغلىدىم . دوقمۇشتىن ئايلىنىپلا ئۇنىڭ قارىسى

كۆزۈمدىن يىتتى . مەن لىۋىمنى چىڭ چىشلەپ ئاغرىتىۋەتتىم . يۈرىكىم ئۇنى چاقىرىپ : « شۇخۇەن . شۇخۇەن ، كەتمەڭ » دەپ يىلىناتتى .

شۇنىسى ، ئۇ كېتىپ بولغانىدى .

ئاپام چاچلىرى ھۆل بولۇپ كەتكەن ھالدا يېتىپ كېلىپ ، مېنى ئاستا تارتىپ ئۆيگە قايتۇرۇپ كىردى . ئىككى قولۇم بىلەن يۈزۈمنى تىوسۇپ تاپىسدا بىرپەس ئولتۇرۇۋالدىم ،چارچىغان ھالدا بېشىمنى كۆ-تۈرگەنىدىم ،تامدىكى كالىندارغا كۆزۈم چۈشتى . 14 ـ دېكابىر . كا-لىندارغا قارىغىنىمچە ئەلەم بىلەن كۈلۈپ كەتتىم .

ـــ 14 ـ دېكابىر ، ـــ دېدىم مەن پەس ئاۋازدا ، ـــ ئۇ مەن بىلەن خوشلاشقىلى كەلگەنىكەن . ئەتە مۇشۇ تاپتا ، ئۇ ئايروپىلان بىلەن تىنچ ئوكياندىن ئۆتىدۇ .

ئەتىسى ، 15 ـ دېكابىر ، مەن يامغۇرلۇق چاپانىڭ بۆكىنى كىـ-يىپ ، ئۆزىنى يىپىنچاقلاپلا ئۆيدىن چىقتىم . ھاۋا تەكشى تۇتۇلۇپ ، تۈ-تەك پەردىسى ئۇپۇققىچە يېيىلغان ، سىم ـ سىم يامغۇر توختىماي چۈش-مەكتە . ئاپتوبۇسقا چۈشۈپ سۇگشەنگە باردىم . ئايرودرومنىڭ ئايروپىلان كۈتۈش زالىغا ئادەم تولۇپ كېتىپتۇ . زالنىڭ ھەممىلا يېرى ۋاڭ ـ چۇڭ ، كۈنلۈك ۋە يامغۇرلۇق كىيىملەر ئۈزۈن ئورۇندۇقلارغا توشقان ، ھەممە يەر ھۆل بولۇپ كەتكەنىدى . مەن يامغۇرلۇق چاپانىڭ بۆكىنى چۆكۈ-رۈپ كىيدىم ، ياقىسىنى كۆتۈرۈپ ئېڭىكىمنى يىپىۋالدىم ـ دە ، كىـشىلەر توپـى ئىـچىگە كىرىـۋېلىپ ، زالنىڭ ئالـدى تەرـپىدە تۇرغان خـې شۇخۇەنگە ئوغرىلىقچە سەپسېلىپ قاراپ تۇردۇم .

خې شۇخۇەن ئۇچىسىغا سۇس كۈل رەڭ كاستۇم ـ بۇرۇلكا كىـ-يىپ ، كۈمۈش رەڭ بىلەن كۆك رەڭ ئارىلىقىدىكى رەڭدە گالستۇك تاقى-غانىدى . ئۇ بىر تالاي ئادەمنىڭ ئارىسىدا ئىدى ، ئۇنىڭ ئەتراپىدىكىلەر رەتـلىك كىينگەن بولسىمۇ ، ئۇ كۆزگە ئالايىتەن تاشلىنىپ تۇراتتى ، مەن ئۇنىڭدىن كۆزۈمنى ئۈزمەي قاراپ تۇراتتىم . مەن ئۇنىڭغا ئۇزاق تىكىلىپ تۇرغاچقا ، ئۇنىڭ چىرايى ماڭا بارغانچە يىراقلاپ غوۋا كۆرۈنـ-گەندەك تۇيۇلۇپ كەتتى . دادىسى ، ئاپىسى ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ،

دىستلىرى . . . بىر توپ ئادەم ئۇنىڭ ئەتراپىدا ، يۇمىلاقىنا بىر قىز بىر گۈلچەمبىرەك سېتىۋېلىپ ، يۈگۈرۈپ كەلدى ـ دە ، گۈلچەمبىرەكنى خې شۇخۇەننىڭ بويىنىغا ئېسىپ قويدى . كۈلۈپ چىلىڭ ـ چىلىڭ سۆزلەپ ئۇ- نىڭغا بەخت تىلىدى . خې شۇخۇەنمۇ « كۈلگەن » بولدى . يەنى ئۇنىڭ جاۋغايلىرىلا مىدىرلىدى . تۈرۈلگەن قوشۇمىسى زادىلا ئېچىلمىدى ، كۆز قارىچۇقلىرى ـــ ئەپسۇسكى ئارىلىق يىراق بولۇپ قالدى ، مەن ئۇنىڭ كۆز قارىچۇقلىرىنى كۆرۈۋېلىشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتىم ! ئۇنىڭ كۆز قا- رىچۇقلىرى ئىلگىرىكىگە ئوخشاش روشەن ۋە ئۆتكۈرمىدۇ ؟

مىكروفوندا ئايروپىلانغا چۈشىدىغان يولۇچىلارنىڭ تاموژنا تەكشۈرۈشىدىن ئۆتۈشنى ئۇقتۇردى . ئۇ بىر توپ ئادەمنىڭ ياردىمى بىلەن تەكشۈرۈش ئۆيىگە كىردى ، تەكشۈرۈش ئۆيىنىڭ ئىشىكى ۋە دېرىزىلىرىگە بېرىۋالغانلارنىڭ كۆپلۈكىدىن ئۇنى كۆرەلمىدىم .

مەن زالنىڭ ئەينەك دېرىزىسىگە كېلىپ ، ئەينەكتىن سىم - سىم يامغۇردا تۇرغان يولۇچىلار ئايروپىلانىغا قارىدىم . كۈل رەڭ قاناتلىرىنى كېرىپ ، غايەت يوغان مەخلۇقتەك تۇرغان بۇ ئايروپىلان يېرىم سائەتتىن كېيىن شۇخۇەننى ئېلىپ كۆز يەتمەس ئوكيانلاردىن ئۆتۈپ يىراق دۆ- لەتكە ماڭىدۇ . بۇنىڭدىن كېيىن ئارىمىزنى سانسىز تاغۇ دەريالار ئايرىپ تۇرىدۇ ، ئۇنىڭ بىلەن بولغان ئارىلىق تېخىمۇ بەك يىراقلاپ كېتىدۇ .

ئۇ تەكشۈرۈش ئۆيىدىن چىقتى ، نۇرغۇن كىشىلەر سىرتتىكى تۆمۈر رىشاتكىنىڭ يېنىغا بېرىۋېلىپ ، ئايروپىلانغا چۈشىدىغانلار بىلەن خوشلاشتى . ئۇلارنىڭ بەزىلىرى تۇۋلىشاتتى ، بەزىلىرى ئىشىنى- مەنكى بىرنەچچە يۈز قېتىم ئېيتىپ تاپىلىغان گەپلەرنى تەكرارلىشاتتى . زالدا مەن ئۇلارغا ئەينەك دېرىزىدىن قاراپ تۇراتتىم . ھېچكىم ماڭا دىق- قەت قىلمايتتى . يولۇچىلار ئايروپىلان تەرەپكە ماڭدى ، ئۇلار ماڭغاچ يەنە تۇغقانلىرى ۋە دوستلىرى بىلەن خوشلىشاتتى . خې شۇخۇەن بىر توپ يولوچىنىڭ ئارىسىدا ئايروپىلانغا قاراپ ماڭدى ، ئۇ بەكمۇ غەمكىن ۋە سۇلغۇن ئىدى . بىر قېتىملا كەينىگە قاراپ قويۇپ ، ئۇدۇل ئايرو- پىلانغا قاراپ مېڭىۋەردى . ئايروپىلاننىڭ شوتىسىغا چىقىپ كىرىش ئى-

شىكىگە كەلگەندە يەنە بىر قېتىم بۇرۇلۇپ كەينىگە قارىدى . مەن ئۇنىڭ چىرايىنى ئېنىق كۆرەلمىدىم . ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ پۈتكۈل گەۋدىسى كۆز ئالدىمدا خىرەلىشىپ كەتكەنىدى . ئاخىر ئۇ ئايروپىلانغا كىرىپ كەتتى ، مەن ئۇنى قايتا كۆرەلمىدىم .

ئايروپىلان ئۇچتى ، سىم – سىم يامغۇردا بارغانچە كىچىكلەپ ، يىراقلاپ ، ئاخىر يامغۇر ۋە تۇمان ئىچىدە كۆزدىن غايىب بولدى . مەن جايىمدىن مىدىرلىمىدىم ، كۆز ئالدىم خىرەلىشىپ ، خىيال كەپتىرىم يىراقلارغا پەرۋاز قىلدى . تۆمۈر رىشاتكىنىڭ يېنىدىكى ئادەملەر تارقاپ ، كۆكۈلسىز ئاق يېغىن بىلەن قۇرۇق مەيدانلا قالدى . ياش يۇقى كۆزلىرىمنى مانانلىق ئاسمانغا تىكىپ ، دۇدۇقلاپ مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇدۇم :

تاغ بىلەن ئېدىرمۇ ئايرىلىپ تۇرار ئىككىگە ،
دۇنيادىكى ئىشلارنىڭ يېتىپ بولماس تېگىگە .

ئەمەلىيەتتە تاغ بىلەن ئېدىر ھېچقاچان بۆلۈنۈپ تۇرمايتتى ، بىزنى بولسا « چەكسىز دېڭىز – ئوكيانلار ئايرىپ » تۇراتتى . زالدىكى ئادەملەر بىر – بىرلەپ تارقالدى . مەن دېرىزىنىڭ ئەينىكىدىن ئۇزاقتىن – ئۇزاق قاراپ تۇرغاندىن كېيىن :

— شۇخۇەن ، مەن كېلىپ سىزنى ئۇزاتتىم ، — دېدىم پەس ئاۋازدا .

شۇئان كېكىردىكىم بوغۇلۇپ ئىسسىق ياشلىرىم كۆز چاناقلىرىمدىن بۇلدۇقلاپ تاشتى . ئاستا كەينىمگە بۇرۇلۇپ سۈكشەن ئايرودرومدىن چىقتىم . تاكسىلارنىڭ ھەممىسى بايا ئايرودرومدىن چىققانلارنى ئېلىپ كېتىپتۇ . قولۇمنى يامغۇرلۇق چاپاننىڭ يانچۇقىغا سېلىپ ، يامغۇرغا قارىماي پىيادە ماڭدىم . ئالدىمدىن ئۇرغان شامال يامغۇرلۇق چاپاننىڭ بۆكىنى يەلكەمگە چۈشۈرۈپ قويدى ، ئۇنى ئوڭشۇۋېلىشمۇ خۇشياقماي ، بىر دەسسەپ – ئىككى دەسسەپ مېڭىۋەردىم . مەندىكى بۇ ئەھۋال ، بۇ كەيپىيات ئىلگىرىمۇ بولغانىدەكلا ئىدى ، توغرا ، « ئۇياق » تا خې شۇخۇەننىڭ « يۈز ئۆرۈگەن » لىكىنى كۆرگەندە ، يېغىۋاتقان يامغۇرغا

قارىماي بېيتەنگە ماڭغان ئەمەسمىدىم ؟ بۇگۈن شۇخۇەن راستلا مەندىن ئايرىلىپ ماڭدى . ئەمدى مۆجىزە بولمايدۇ ، يېنىمدا ئۇ پەيدا بولۇپ ، مېنى يۆلەپ ماشىنغا سالمايدۇ . مۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ! بۇنىڭ- دىن كېيىن قايتا كۆرۈشۈش قاچانقى ئىشلار كىن ــ تاڭ ؟

ئەگەر بۇ دۇنيادا ئۆچمەنلىك بولمىغان ، شۆئاچام بىلەن رۇيپىڭ بولمىغان بولسا ، بىز باشقىدىن تونۇشۇپ ، يېڭىۋاشتىن مۇھەببەت باغلى- غان بولساق ، نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى ــ ھە !

بۇ ، خې شۇخۇەن دېگەن گەپ ئىدى ، بۇ كۆنلەرمۇ كېلەرمۇ ؟

مەن دەلدەڭشىپ مېڭىپ ئۆيگە كەلدىم ، ئىشىكنىڭ ئالدىغا كەل- گەندە ، پىئانىنونىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدىم . ئاپام پىئانىنو چېلىۋېتىپتۇ . مەن ئىشىكنى چەكمەي ئىشىككە يۆلىنىپ تۇردۇم . يەنە ھېلىقى « Long Long Ago » دېگەن ناخشا ! بۇرۇن ، راست بۇرۇن ! بۇرۇنقى بىر زامانلاردا ئاپام قانداق دەردكە مۇپتىلا بولغانكىن ــ تاڭ ؟ مەنچۇ ، مەن تېخى يېقىندىلا . . .

ئېسىڭدىدۇر ئۆتچىنچى ئاي ئاخشىمى كۆرۈشكەن بىز
تەستۇر ئۇنتۇماق ئۆتكەن ئىشلارنى ، ئۇنتۇماق بەك تەس
چىرمىشىپ تەنلەر مەيىن شامالدىن كەلگەن گۈل ھىدى
تەستۇر ئۇنتۇماق ئۆتكەن ئىشلارنى ، مەڭگۈ ئۇنتۇلماس !
باغلاندى رىشتىمىز قىلدىم تەبەسسۇم سەنمۇ مەيتۇن .
ئىزھار قىلىپ مۇھەببەت ، تۆكتۇق يۈرەك ــ باغرىمىزنى ،
قەسەم قىلدۇق ئاقلاشقا ئەبەدكە شۇ ۋەدىنى
تەستۇر ئۇنتۇماق ئۆتكەن ئىشلارنى ، مەڭگۈ ئۇنتۇلماس !

شۇنداق ، ئۆتكەن ئىشلارنى ئۇنتۇماق تەس ، ئۇنتۇلمايدۇ ! مەن قانداقمۇ ئۇنتۇپ كېتەي ؟ بېيتەندىكى دەريا سۈيىدە لەرزان ئۈزۈپ يۈر- گەن قېيىق ، تانسىخانىدا بىرىمىزنىڭ چىچى يەنە بىرىمىزنىڭ قولىقىغا چۈشۈپ تۇرغان چاغلار كۆز ئالدىمدا ، ئۇ ياخشى كۆرىدىغان ناخشا ئې- نىق ئىسىمدە :

قورقۇنچتۇر باھار كېتىپ ، گۇل ـ گىياھلار بولسا غازاڭ ،
تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكىن جۇدۇن ـ چاپقۇن قىلسا خازان .
ياشلىق ئۆتەر ئېقىن سۇدەك ، ئەستە مەھكەم تۇتقىن يىگىت ،
ھـايات گۈزەل مۇھەببەت دەپ يۈرمىگىن سەن پىراق چېكىپ .

ئەمدىلىكتە گۈزەل ھايات ۋە مۇھەببەت نەلەرگە كەتتى ؟

ئاخشىمى توختىماي يېغىۋاتقان سىم ـ سىم يامغۇرغا قاراپ چىراغ يېنىدا خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتىم . لەمپىدىن ئۆيگە تارتىلغان توك سىمىدىكى يامغۇر تامچىلىرى ئېلىگىرىكىگە ئوخشاش مەرۋايىتتەك يالتىرايتتى ، كوچا چىرىغىمۇ غۇۋا نۇرىنى چېچىپ تۇرماقتا . بانان يوپۇرماقلىرىدىمۇ بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ يامغۇر تامچىلىرى چۈشمەكتە . . . ئوخشاشمايدىغىنى ، ھازىر « ئۆياق » زادىلا مەۋجۇت ئەمەس . مەن « ئۆياق » نى بىنچىت قىلىۋەتتىم . ئەمدى « ئۆياق » قا بېرىشىمنىڭ ھاجىتى قـالمىدى . لېكىن ، ئىچىم بەكمۇ پۇشۇپ ، بىر يىلنىڭ ئالدىدىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ مەنىسىزلىك ، غېرىبلىق ھېس قىلىپ ، نېمە قىلارىمنى زادىلا بىلمەي قالدىم .

ـــ يىپىڭ ، ئۇخلىساڭچۇ ! ـــ دېدى ئاپام .

ـــ ھازىرلا ياتىمەن ! ـــ دېدىم خۇشياقمايلا .

ئەتراپ كىشىنىڭ كۆڭلىنى سوۋۇتقۇدەك جىمجىت ئىدى . ئاپام كارىۋىتىدا ئۇيان ـ بۇيان ئۆرۈلۈپ ئاھ ئۇراتتى . مەن چىراغنى ئۆچۈرۈۋەتتىم ، كارىۋاتقا چىقىپ قولۇم بىلەن بېشىمنى تىرىگىنىمچە ، يامغۇر تـامچىلىرىنىڭ بانان دەرىخى يوپۇرماقلىرىغا توكۇرلاپ چۈشۈشىنى ئاڭلاپ ئولتۇردۇم . شارىلداپ چۈشۈۋاتقان يامغۇر ئاۋازى تاڭ ئاتقۇچە ئۈزۈلمەيتتى . بۇ ئاۋاز ئىچىدە شۇخۇەننىڭ ئايرودرومدىكى مىسكىن ھالىتىنى ئەسلىدىم ، ئۆتكەنكى ساناپ تۈگەتكۈسىز ئىشلارنى ئەسلىدىم . ئۆتكەنكى ئىشلارغۇ چۈشكە ئايلانسۇن ، بۈگۈنكى ئىشلارچۇ ؟ يامغۇر ئاۋازى ئۇزۇن كېچىنىڭ پەركايىنى ئۇچۇردى . ئۆتكەنكى ئىشلار ئۇستىدىكى خىياللىرىمدىن قۇتۇلالماي ، يامغۇر تامچىلىرىنى ساناشقا چۈشتۈم ،

ۋاي دەرد ! ۋاي ئەلەم !

ئۆلتۈرىمەن قاراپ يەنە دېرىزىدىن ،
كۆز ئالدىمدا ئەنە بانان دەرىخى .
ئوخشار مېنىڭ ھەسرەتلىك دىلىمغا ،
ياپرىقىدىن سىرغىغان يامغۇر تامچىسى .
ھالىم خاراب ، يۈرىكىم پارە ـ پارە ئىدى ،
كۈنلەر ئامالسىزلىقتا بىر خىللا ئۆتىۋەردى .

مانا ، يەنە گۇگۇم چۈشمەكتە ، يامغۇرلۇق كۈندە گۇگۇم كىشىنى ئىنتايىن غېرىبسىندۇراتتى . ئالدىنقىلارنىڭ مۇنۇ شېئىرى ئېسىمگە كەلدى :

سىم ـ سىم يامغۇر تۆتەك پەردە ،
چىقالماي ھېچكىم سولاندى ئۆيگە
قورقۇنچتۇر گۇگۇم مەزگىلى ،
گۇگۇمنىڭ يەنە كەلگىنى !

مەنمۇ شۇنداق كەيپىياتتا گۇگۇم بىلەن سىم ـ سىم يامغۇرنى قارشى ئالماقتا ئىدىم . بۇ كۈنلەردە ئۆيگە سولىنىپ قالدىم ، ھەممە نېمە مەنىسىز ، شۇخۇەن بىلەن قىلىشىدىغان ۋەدىلەر يوق ، دوختۇرخانىغا بېرىپ دادامنى كۆرۈپ كېلىش ھاجەتسىز . پات ـ پات كېلىپ ، ئۆتكەن ئىشلار ۋە كەلگۈسى توغرۇلۇق پاراڭ قىلىپ بېرىدىغان فاڭ يۈمۇ يوق ، « ئۇياق » قا بېرىپ يەنە خاپا بولۇپ ، ئەندىشە قىلىپ يۈرۈشنىڭ تېخىمۇ ھاجىتى قالمىغان . ئەمدى قېپقالغىنى مىچىلداپ تۇرىدىغان ماكان ۋە ۋاقىت ، شۇنداقلا « ئىزدىنىش » ئۈستىدىكى بىچارىلىك ئىدى .
ئاپام يەنە پىئانىنو چالدى ، چالغان مۇزىكىسى يەنىلا « شۇ ئۆتكەن ئىشلارنى ئۇنتۇماق تەس ! » ئىدى . چوڭقۇر ھەسرەتلىك سادالار ئەكس ئېتىۋاتقان پىئانىنو ئاۋازى سۈرلۈك جىمجىتلىقنى بۇزدى . ئۆتكەن

ئىشلارنى ئۇنتۇماق تەس ! مەن پىئانىنونىڭ يېنىغا كېلىپ ، پىئانىنوغا يۆلەنگىنىمچە ، ئاپامغا قاراپ تۇردۇم . ئاپامنىڭ ئورۇقلاپ چوكىدەك بولۇپ قالغان ۋە يول - يول قورۇقلار ئىز سالغان بارماقلىرى پىئانىنونىڭ تىللىرى ئۈستىدە يورغىلىماقتا ئىدى . ئۇنىڭ ئاق چۈشكەن چاچلىرى ياخپايغان ، چىرايى تاتارغان ، يوغان ۋە قاپقارا بىر جۈپ كۆزى پارقىراپلا قالغان ! قانداق چىرايلىق كۆزلەر ! ھېلىقى رەسىمدىكى قىزنىڭ كۆزلىرىگە ئوخشىشىدۇ (ئۇ رەسىم دادام بىلەن بىللە لىۋوجاڭلىدىكى قەبرىگە كۆمۈلگەنىدى .) ئاپام ياش ۋاقتىدا ئاجايىپ چىرايلىق بولغىيدى - ھە ! « ئۆتكەن ئىشلارنى ئۇنتۇماق تەس ! » ئاپامنىڭ ئۇنتۇيالمايدىغان قانداق ئىشلىرى باردۇ ؟

ئاپامنىڭ كۆزلىرى ماڭا مىسكىن تىكىلدى .

— نېمىنى ئويلاۋاتىسەن ؟ يېپىڭ ؟

— سېنى ئويلاۋاتىمەن ، — دېدىم ھەيرانلىقتا ، — ئاپا نېمە ئۈچۈن بۇ مۇزىكىنى شۇنچە ياخشى كۆرىسەن ؟

ئاپام بىرپەس خىيالغا چۆمدى ، لېكىن بارماقلىرى يەنىلا پىئانىنونىڭ تىللىرى ئۈستىدە ئوينايتتى . كۆزلىرىدە سوغۇق كۈلۈمسىرەش ئەكس ئەتتى .

— مەن بۇ ناخشىنىڭ تېكىستىنى ياخشى كۆرىمەن ، — دېدى ئاپام بوش ئاۋازدا .

— ئاپا ، سەنمۇ مۇھەببەت باغلاپ باققانمۇ ؟ بىر كۈنى ئاخشىمى بۇ ئىشلارنى تىلغا ئالغانىدىڭ .

— مەن تىلغا ئالغانمۇ ؟ — دېدى ئاپام يەنىلا كۈلۈمسىرەپ ، ئارقىدىنلا ئېغىر خورسىندى ، — بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچقىنىم ئېسىمدە يوق .

— ھېلىمۇ ئېسىمدە ، سەن بىرىنى ياخشى كۆرگەنلىكىڭنى ئېيتقانىدىڭ ، ئاپا ، ئۇ كىم ؟ ئىككىڭلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا جەزمەن ئۇنتۇلمايدىغان ئىشلار بار ، شۇنداقمۇ ؟

— سەن كىتابنى بەك كۆپ ئوقۇدۇڭ ، — دېدى ئاپام بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ۋە دەرھال پەدە يۆتكەپ بىرامىسنىڭ « ئەللەي » مۇزىكى-

سىنى چالدى .
— ئاپا ، سۆزلەپ بەرگىنە ، — دەپ تۇرۇۋالدىم .
— نېمىنى سۆزلەپ بېرىمەن ؟
— ئۆزۈڭ توغرۇلۇق ، مۇھەببەت باغلىغىنىڭ توغرۇلۇق سۆزلەپ

ئاپام پىئانىنو چېلىشتىن توختاپ ، پىئانىنونىڭ قاپقىقىنى يېپىپ قويدى ۋە گەپ ـ سۆز قىلماي ماڭا قارىدى . ئۇ بۆلەكچە تۇس ئېلىپ ، كۆزلىرىدىن مۇلايىملىق ۋە غەمكىنلىك ئەكس ئەتتى ، بىرھازادىن كېيىن بوش ئاۋازدا سۆزلىدى :
— مېنىڭ سۆزلىگۈدەك ھېچقانداق ئىشىم يوق ، يېپىڭ ، ھېچ-كىمنىڭ ئۆمرى مېنىڭ ئۆمرۈمدەك بىر خىللا ئۆتمىگەن ، شۇڭا مەندە ھېكايە بولغۇدەك ئەھۋالمۇ بولمىغان . مەن بىر ئەرنى ياخشى كۆرگەن ، ئۆمرۈمدە قولۇمنى تۇتقان بىردىنبىر ئەر شۇ ، ئۇنىڭ كىملىكىنى سەن بىلىشىڭ كېرەك .
— ئاپا ، — دەپ تىۋىلىۋەتتىم تەئەججۇپ ئىلكىدە كۆزلىرىمنى يوغان ئېچىپ .
— شۇنداق ، — دېدى ئاپام ئەلەم بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ ، — ئۇ سېنىڭ داداڭ لۇ جېنخۇا ! — ئاپام بىر تىنىۋېلىپ كۆزلىرىنى پۇ-رۇشتۇردى ۋە چوڭقۇر ئويلانغان ھالدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — داداڭنى ئۇچرىتىشتىن بۇرۇن ھېچقانداق بىر ئەر كىشىگە يېقىن يو-لىمىغانىدىم ، — ئۇ بىردەم توختىۋالدى ، — مەن خاربىندىكى مو-ناسىترنىڭ ئالدىدا بىرىنچى قېتىم ئۇچراشقىنىمنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن ، ئۇ ئېتىنى توختىتىپ ئېگىلىشىپ تۇرۇپ ماڭا سەپسالغان ، مەن قورۇنۇپ ئۆزۈمنى موناستىر ئىشىكى دالدىسىغا ئالغانىدىم . داداڭ قولىدا قامچا ، ئۇچىسىدا ھەربىي كىيىم ، جۇشقۇن ۋە سۆلەتلىك ئىدى . . . ياش ۋاق-تىدا ئۇ ئىنتايىن كېلىشكەن يىگىت ئىدى ، ئۇنىڭ چاقناپ تۇرغان كۆز-لىرىگە قاراپ ، پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنىمنى تىترەك بېسىپ كەتتى . . . شۇنىڭدىن كېيىن ، ئۇ مېنى مەجبۇرىي خوتۇنلۇققا ئالدى ! مېنى ئۇنىڭ

ئۆيــگە كۆتۈرۈپ ئەكىرىپ قويغاندا ، توختىماي يىغلىدىم . ئۇ مېھرىبانـ لىق بىلەن ماڭا تەسەللى بەردى ، غەمخورلۇق قىلدى . . . شۇنداق قىـ لىپ ، بىر مەزگىل ئىنتايىن شاد ـ خۇرام ياشىدۇق . مۇز تېيىلدۇق ، قېـ يــققا چۈشۈپ تاماشا قىلدۇق ، ئات مىنىپ ئوينىدۇق . . . ئۇ مېنى خۇددى كىچىك بالىنى ئەركىلەتكەندەك ئەركىلەتتى ، سىــزنىــڭ كــۆ- زىــڭىز ئــاجــايــىپ چــرايلىق جۇمۇ ، دەپ ماختايتتى . . . ـــ ئاپام ئۇزۇن بىر تىنىۋېلىپ ، بوش ئاۋازدا مۇنداق دېدى ، ـــ شۇ چاغلاردا كــۈنلەر ئىنتايىن بەختىيارلىق ئىچىدە ئۆتكەنىدى . مەن شۇ چاغلاردا ئۇ ھەقىقىي ئىنسان ئىدى دەپ ھېس قىلاتتىم . ئۇ ئوچۇق ـ يورۇق ، خۇشخۇي ، يېقىملىق ، ھېسسىياتقا باي ئىدى ! ئۇنىڭ كېيىنكى چاغلاردا تېرىككەك ، چېچىلىدىغان بولۇپ قېلىشى ، ئىچكى دۇنياسىدىكى تىنچـ سىزلىقتىن بولغان . ئۇنىڭ بىر نېمىسى كەمدەكلا ئىدى ، مەن ئۇنىڭ نــېمىسى كەملىكىنى بىلمەيتتىم . ئەمما مەن ئۇنى ياخشى ئادەم دەپ قارايتتىم !

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدىم . بۇلار پاكىتمىدۇ ؟ ئاپام ! توۋا ، ئۇ دادامنى ياخشى كۆرىدىكەن ـ ھە ! مەن ئىسەنگىرەپ بېشىمنى چايقاپ سورىدىم :

ـــ سەن ئۇنى ئىزچىل ياخشى كۆرۈپ كەلدىڭمۇ ؟ ھېلىھەم ياخشى كۆرەمسەم ؟

ـــ ھەئە ، ھېلىھەم ياخشى كۆرىمەن !

ـــ لېكىن ، مەن نېمە ئۈچۈن ياخشى كۆرىدىغانلىقىڭنى چۈشىـ نەلمەيۋاتىمەن !

ـــ ئۇ مېنىڭ ھاياتىمدىكى بىردىنبىر ئەر ! ـــ دېدى ئاپام . بۇ گېپى ھەممىنى تولۇق چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغاندەك يەنە بىر تەكرارلىـ دى .

ـــ ئەپسۇسكى ، ئاپا ، مەن باشتىن ـ ئاخىر سېنى ئۇنىڭغا ئۆچ ، سېنى مەجبۇرلاپ ئالغان ، كېيىن تاشلىۋەتكەن ، دەپ قاراپ كەپتىمەن !

ـــ كۆڭۈل ئىشى ئۈستىدە بىرنېمە دېيىش تەس ، توۋا ، مەن ئۇـ

نىڭغا ئۈچ ئەمەس ، قىلچىمۇ ئۈچ ئەمەس ! ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسى قۇ-رۇق ، ئۇ ياردەمگە موھتاج ئىدى . تەرسا مىجەزى تۇپەيلى ئىقرار قىلىشنى خالىمىدى . مەن ئۇنىڭغا ياردەم قىلىشقا ئۇرۇنۇپ بېقىۋىدىم ، ئۇنىڭ ئاچچىقىنى تېخىمۇ قوزغاپ قويدۇم !

— ئاپا ! — دەپ توۋلىۋەتتىم ، يۈرىكىم ئېچىشىپ كەتتى ، بۇ ھالدا مەن كۆڭلۈمدىكىنى دېيەلمەيتتىم .

— شۇنچە يىللاردىن بۇيان ، — ئاپامنىڭ لەۋلىرىدە سۇس كۈ-لۈمسىرەش ئەكس ئەتتى ، — مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ بىرىدە چۈشىنىپ يېتىپ ، بىزنى قايتۇرۇپ كېتىشنى ئارزۇ قىلدىم . شۇندا بىز قايتا جەم بولۇپ ، ئائىلىدە ئىناق - ئېجىل ياشىغان بولاتتۇق . شۇنىسى ، ھە ! — ئۇ يەنە ئۇھ تارتىپ ، ئۆزىنى مەسخىرە قىلغاندەك بېشىنى چايقىدى ، — ئۇ بەكمۇ جاھىللىق قىلدى . ياكى ئۇ ئۇنتۇپ كەتكەندۇ ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆتكەن بىر مەزگىللىك تۇرمۇشىمىزنى ئۇنتۇپ كەتكەندۇ . . . ئېھتىمال ، مەن ئۇنىڭدىن ئارتۇقچە ئۈمىد كۈتكەندىمەن . ئۇ بەك تەرسا بوۋاي .

ئاپامنىڭ گەپلىرى قۇلىقىمنىڭ تۈۋىدە جاراڭلايتتى ، مەن بىردەم تەپەككۇر ئىقتىدارىمنى يوقىتىپ مىدىرمۇ قىلماي ئولتۇرۇپ قالدىم . ئاپام نېمىلەرنى دېدى ؟ بېشىم پىررىدە ئايلاندى - دە ، مېڭەم ئېلىش-سىپ ، ئەس - ھوشۇمنى يىغالماي قالدىم . ئۇ دادام بىلەن جەم بولۇشنى ئۈمىد قىلاتتىكەن ؟ راست شۇنداقمىدۇ ؟ بۇ پاكىتمىدۇ ؟ مۇنداق بولۇشى مۇمكىنمۇ ؟ دېمەك ، ئۇ دادامنى ياخشى كۆرىدىكەن ، مەن ئۇنىڭ دۇش-مىنى دەپ يۈرگەن دادامنى ياخشى كۆرىدىكەن ! توۋا ، بۇ دۇنيادىكى ئىشلار نېمانچە چۈشىنىكسىز ، كىشىلەرنىڭ ھېسسىياتى نەقەدەر مۇرەك-كەپ - ھە ! . . . لېكىن مەن نېمىلەرنى قىلدىم ، دادام ماڭا ئاپامنى قاي-تۇرۇپ كېلىشنى ئېيتقاندا ، ئەجەبمۇ بېشى چوڭلۇق قىپتىمەن - ھە !

« تۇرمۇشىمىز ئىنتايىن تىنچ ۋە خۇشال ئۆتمەكتە ، ئاپاممۇ كۆ-چۈپ بېرىشنى خالىمايدۇ ! »

بۇ گەپنى مەن قىلغانمۇ ؟ مەن ، مەن قىلغان ! ئۆزۈمنى ئەقىللىق چاغلاپ ، ھەممىنى بىلىمەن ، تەگرىنىڭ ئورنىدا ئىش قىلىمەن ، دەپ قا-

رىغان !

— ھەي ! — ئاپام يەنە بىر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدى ، — مەن يېنىدا بولغان بولسام ، ئۇ مۇنچە بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتمەس ئىدى ! ئۇنىڭ جېنى بەكمۇ چىڭ ئىدى !

مەن ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ كەتتىم ، مەست ئادەمدەك دەلدەڭ- شىگىنىمچە كارىۋاتقا كېلىۋالدىم . بېشىمنى تۆۋەن سېلىپ ، ئىككى قولۇم بىلەن يۈزۈمنى يېپىپ جىممىدە ئولتۇرۇۋالدىم . ئاپام يېنىمغا كەلدى ، قولىنى مۈرەمگە قويۇپ ، سەل ھەيران بولغان ھالدا سورىدى :

— نېمە بولدۇڭ ؟ يېپىلىڭ ؟

— ئاپا ، — ئاۋازىم ئالقىنىمنىڭ ئاستىدىن چىقتى ، ئۆرلەپ تۇرغان يىغانىمنى كۈچەپ باستىم ، — ئاپا ، مەن ئۆز تەسەۋۋۇرۇمدى- كىدىنمۇ يامان ئىكەنمەن ، قىلغۇلۇقلا بولسا قىلدىم . ئەمدى بۇ ئىشلارنى قايتىدىن قىلالمايمەن ! — ئاپام بۇ گەپلىرىمنىڭ تېگىگە يېتەلمەيتتى . راست ، مەن ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىمنىڭ تېگىگە يېتىشىنىمۇ ئۈمىد قىلمايت- تىم . راست ، بۇ ئىشلارنى قايتىدىن قىلالمايتتىم . بولغۇلۇق بولدى ، دادام يەرنىڭ ئاستىغا كىردى ، ئەمدى ياتقان يېرىدىن چىقىپ ، ئاپام ئىككى- مىزگە « ئائىلە » ئاتا قىلمايتتى . ئاھ ئاپام ! ئاپامنىڭ ئېرىشىش ئىمكانى- يىتى بولغان بەختى گۇمران بولغانىدى ! بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئىككى قو- لۇمغا قارىدىم ، مېڭىمنىڭ غەزەپ بىلەن تووۋلىغان ئاۋازى قۇلىقىمنىڭ تۈۋىدە جاراڭلىدى : « قاراپ باق ، قوللىرىڭدىكى قان داغلىرىنى يۇيۇپ تازىلىغىلى بولامدىكىن ! »

مەن كۆزلىرىمنى يۇمۇۋالدىم ، قوللىرىمغا قايتا قاراشقا پېتىنالمى- دىم ، قارىغىلىمۇ بولمايتتى ! يۈرىكىمدىن چىققان سوغۇق ئېقىن پۈتۈن ئەزايى - بەدىنىمنى مۇزلىتىۋەتتى .

— يېپىلىڭ ، مىجەزىڭ يوقمۇ ؟ — سورىدى ئاپام كۆيۈنۈپ .

— ياق ، — دېدىم مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ۋە چېچىمنى لېنتا بىلەن باغلىۋېلىپ ، سەنتۇرۇلۇپ ئىشىك تەرەپكە ماڭدىم .

— يېپىلىڭ ، نەگە بارىسەن ؟ — دېدى ئاپام .

— سىرتقا چىقىپ ھاۋا يەپ كىرەي ، — دېدىم - دە ، تاپىنىغا چۈشۈپ ئايىغىمنى كىيدىم . ئاپام كەينىمدىن قوغلاپ توۋلىدى :
— يېپىنىڭ ، يامغۇرلۇق چاپاننى ئالمىدىڭغۇ !
مەن يامغۇرلۇق چاپاننى ئېلىپ يېپىنچاقلىۋالدىم . يامغۇر سىمىلداپ ياغماقتا ، ئاستا كېتىپ بارىمەن . تىنچلىق شەرقىي يولىنى بويلاپ مېڭىپ ، پېداگوگىكا مەكتىپىنىڭ دەرۋازىسىدىن ئۆتتۈم ۋە ئۇدۇل ليۇجاڭلىغا قاراپ ماڭدىم . ئاق يېغىنلىق بۇ كېچىدە ، ليۇجاڭلى بەكمۇ كۆڭۈلسىز ئىدى . ئۇ يەر - بۇ يەردىكى بىرنەچچە تۈپ دەرەخ شامالدا لىڭشىپ تۇراتتى . مەن پاتقاق يول بىلەن زاراتگاھلىققا قاراپ ماڭدىم . دادام بىلەن رۇيىڭنىڭ قەبرىسىگە كەلگەندە ، ئۇلارنىڭ ئارقا - ئارقىدىن كېلىپ تۇتقان ماكانىغا تىكىلگىنىمچە تۇرۇپ قالدىم . دادامنىڭ قەبرىسىگە قويۇلغان تاشنى سىلىدىم . يامغۇردا ھۆل بولۇپ كەتكەن قەبرە تېشى ئىنتايىن سوغۇق ئىدى . تاشنىڭ سوغۇقى ئۇدۇل يۈرىكىمگە باردى . مەن كۆزلىرىمنى يۇمۇۋېلىپ ، پەرىشانلىقتا تۇرۇپ قالدىم .
شۇ ئەسنادا ئاپامنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلىغاندەك بولدۇم :

كۆتۈپ سېنىڭ كېلىشىڭنى چەكمەسمەن ھەسرەت يانا ،
ئۇنتۇغايمەن بولۇپ سەرگەردان يۈرگىنىڭنى يۈدۈپ مېنى

يۇمۇلغان كۆزلىرىمدىن ئېتىلىپ چىققان ياشلار يامغۇر تامچىلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ، مەڭزىمنى بويلاپ قەبرە تېشىغا ئېقىپ چۈشتى .
گۈگۈم چۈشمەكتە ، ئىزغىرىن شامال يامغۇرلۇق چاپىنىمنىڭ پەشلىرىنى يەلپۈيتتى ، ئۇچامدىكى قارا پوپايكامغا يامغۇر ئۇنچىلىرى تىزىلدى . زاراتگاھلىقتا مەندىن باشقا ئادەم يوق . ئەتراپ جىمجىت . شۇ تاپتا مەن ماكان ، ۋاقىتنىمۇ ئۇنتۇغان ھالدا نەدە ئىكەنلىكىمنىمۇ بىلمەي ئۇن - تىنسىز تۇراتتىم . يامغۇر بارغانچە كۈچىيىپ ، كائىناتنى گۈگۈم قاپلىماقتا ئىدى . گۈگۈم ۋە بۇلۇتلار ئىچىدە قالغان تاغ ۋە دەل - دەرەخلەر بارغانچە يىراقلىشىپ ، خىرە كۆرۈنۈشكە باشلىدى . مەن شۇ تەرزدە بەك ئۇزاق تۇردۇم . چۆپ - چۆپ بولۇپ كەتكەن چاچلىرىمدىن

ئاققان يامغۇر تامچىلىرى بوينۇمغا سىرغىپ چۈشمەكتە ئىدى .

« سىز زادىلا شارپا ئورىمايدىكەنسىز ! »

بۇ گەپنى كىم قىلغان ؟ مەن ئەتراپقا سەپسېلىپ ، بۇ ئادەمنى ئىزدىدىم ، تىنماس زاراتكاھلىقتا ئاق يېغىن ۋە گۈگۈمدىن باشقا ھېچنېمە يوق .

قاراڭغۇ چۈشتى . مەن يامغۇرلۇق چاپىنىمنىڭ پېشىنى تارتىپ قويۇپ تاغدىن تۆۋەنگە قاراپ ماڭدىم . پاتقاق تاغ يولىدا سەنتۈرۈلۈپ ئاران ماڭاتتىم ، قاراڭغۇدا يولنى ئېنىق پەرق ئېتەلمەيتتىم ، مەن بۇ مانانلىق كېچىدە ئادىشىپ قېلىشنى خالىمايتتىم ، شۇنچە ئۇزاق ۋاقىت ئادىشىپ يۈرگىنىممۇ يېتەتتى .

يىراقتىن چىراغ يورۇقى كۆرۈندى ، مەن شۇ يورۇققا قاراپ ماڭدىم . يېقىن كەلگەندە قەبرە تېشىغا خەت ئويىدىغان دۇكاننى تونۇدۇم . دۇكاندىن ئۆتۈشۈمگە ليۇجاڭلى بازىرىدىكى چىراغلار كۆرۈندى . مەن ئۆلۈكلەر دۇنياسىدىن تىرىكلەر ماكانىغا قايتىپ كەلگەنىدىم . يورۇق كوچىغا چىقىپ ، ۋاڭ ـ چۇڭ قىلىشىپ يۈرگەن كىشىلەرنى كۆرگىنىمدە ، « ئەتىكى كۈن » خىرە ئېسىمگە كەلدى . ئەتىكى كۈن رېئال كۈن بولۇشى كېرەك ، ئەمدىكى كۈنلەرنى ئەس ـ ھوشۇمنى يوقاتقان ھالدا ، پەرىشانلىقتا ئۆتكۈزمەسلىكىم كېرەك . ئەتە يەنە ئىش ئىزدەپ چىقىشىمغا توغرا كېلەتتى . بىر يىلنىڭ ئالدىدا ، قىرقىۋېلىنغان گېزىتلەرنى كۆتۈرۈۋېلىپ ، ھەممە يەرگە دوقۇرۇپ يۈرۈپ ئىش ئىزدىگەنلىرىم كۆز ئالدىمغا كەلدى . تۇرمۇشتا تايىنىدىغان « ئۇياق » مەۋجۇت ئەمەس . ئەگەر خىزمەت تاپالمىسام ، غۇرۇرۇمغا ھاي بېرىشىمغا توغرا كېلەتتى ، تۇرمۇشۇمنى قامدايدىغان باي داداممۇ مەۋجۇت ئەمەس ئىدى . ئەتە ، ئەتە ، ئەتە ، مەن ئارزۇ قىلغان ئەتىكى كۈن مۇشۇنداق بىر كۈنمىدۇ ؟

يامغۇر يەنىلا ياغماقتا ، ئۆيگە قايتىپ كەلسەم ، يېزىق شىرەسىدە زاكاز قىلىپ سېلىنغان بىر كۆك لىپاپ تۇرۇپتۇ . خې شۈخۇەن ! تىترەپ تۇرغان قوللىرىم بىلەن لىپاپنى ئېچىپ ، ھەر بىر ھەرپىنى تەقەززالىق بىلەن ئوقۇپ چىقتىم . خەتتە ئۇ چەت ئەلنىڭ ئەھۋالى ، مول ماددىي

تۇرمۇشنى يېزىپ كېلىپ، ئاخىرىدا قىڭغىر - قىيسىق قىلىپ مۇنۇلارنى يازغانىدى:

《 نيۇ - يوركقا كەلگىنىمگە بىر ئاي بولدى، قۇۋەت - قۇۋەت ئىمارەتلەرگە تولغان، كوچىلىرىدىن ئاپتوموبىللار توختىماي ئۆتۈپ تۇرىدىغان بۇ شەھەر دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ ھەيۋەتلىك شەھەر بولسىمۇ، ئەمما مېنىڭ كۆڭلۈم يەنىلا بىئارام، پەرىشان! يېقىنىم، بىزدە ئىنسانغا خاس بەختلىك يوق ئىكەن. ئېھتىمال بىز چوڭ سەۋەبلىك ئۆتكۈزمىگەندۇرمىز، بەقەت تەقدىر بىزنى ئەخمەق قىلغاندۇ. بىردەملىك خاتا ئوي - پىكىر چوڭ سەۋەبلىككە سەۋەب بولىدىكەن. سىز توغرا ئېيتقانىكەنسىز. ۋاقىت بەزى جاراھەتلەرنى ساقايتىشى مۇمكىن. مەلۇم يىللاردىن كېيىن، بىز كۆڭۈلنى خىرە قىلىدىغان بۇ ئىسلىمىلەردىن قۇتۇلۇپمۇ قالارمىز، شۇ چاغدا تەگىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىنى — ھەممە ئىشنى مۇۋاپىق ۋە ئادىل ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئۈمىد قىلىمەن . . . 》

خەت قولۇمدىن چۈشۈپ كەتتى، كۆزۈمگە ياش تولۇپ، كۆز ئالدىم خىرەلەشتى. دېرىزىگە قارىغىنىمچە ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدىم. راستمۇ؟ شۇ كۈنلەر كېلەرمۇ؟ تەگىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى قانداق بولار؟

سىرتتا ئاق يېغىن توختار ئەمەس.

Document generated by Anna’s Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):
{
"filename": "NDAzMDA3MjIuemlw",
"filename_decoded": "40300722.zip",
"filesize": 20179317,
"md5": "b1fec3f2cd44031d9091c531e681dd18",
"header_md5": "20228101f885d97ab24a67f2fe29f45f",
"sha1": "5a841a1569b59b76a52bf359155a2e0aaf75c39d",
"sha256": "33740ac2811f6aa4436ae28096cff9e6dbfbb2a19595ddda0db00c03b1d6f6ef",
"crc32": 3445455257,
"zip_password": "",
"uncompressed_size": 20548396,
"pdg_dir_name": "\u2564\u2560\u2559\u03a9\u251c\u2554\u251c\u2554\u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40300722",
"pdg_main_pages_found": 370,
"pdg_main_pages_max": 370,
"total_pages": 377,
"total_pixels": 1318777492,
"pdf_generation_missing_pages": false
}